

ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

* * *

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΔΑΛΕΖΙΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α'

Γ' ΕΚΔΟΣΙΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1958

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι ὁ μέγας θεολόγος καὶ εἷς τῶν μεγαλοφυεστέρων, καλλιπιδεικνύων καὶ πολυγραφωτέρων συγγραφέων τῆς λατινικῆς Πατρολογίας.

Γεννηθεὶς ἐν Ταγάστη, πολίχνῃ τῆς Νουμιδίας εἰς τὴν Ἀφρικήν, περὶ τὸ ἔτος 354, ὡς υἱὸς τοῦ Πατρικίου, ὅστις ἦτο ἀκόμῃ ἐθνικός, βαπτισθεὶς μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, καὶ τῆς Μόνικας, προτύπου χριστιανικῆς ἀρετῆς, ἔλαβε τὴν πρώτην μόρφωσιν εἰς τὴν Ταγάστην καὶ τὰ Μάδαυρα, πατρίδα τοῦ Ἀπουληίου, κατόπιν δὲ ἐστάλη εἰς τὴν Καρχηδόνα διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ρητορικήν.

Εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἐστίαν ἀθεμίτων ἐρώτων, ἀκολασίας καὶ διαφθορᾶς, ὁ Αὐγουστῖνος παρεσύρθη ἀπὸ τὸν στρόβιλον τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ τῶν αἰσθησιακῶν ἀπολαύσεων, θῦμα γενόμενος καὶ αὐτός, καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι, τοῦ ὀλεθρίου καὶ ψυχοκτόνου περιβάλλοντος. Ἀλλά, αἱ παρεκτροπαὶ τῆς πρώτης νεότητός του δὲν ἐμόλυναν τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, δὲν ἐρρύπανον τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον. Αἱ καταιγίδες προσέβαλαν μόνον τὴν ἐπιφάνειαν ἐνὸς ἀτέρμονος πελάγους, ἐνῶ ὁ πυθμὴν παρέμενε μεγαλειωδῶς ἡρεμος καὶ ἀδιατάρακτος.

Ὅπως ἀναφέρομεν εἰς τὴν πρώτην ἐκδοσίν μας τῶν «Ἐξομολογήσεων», ὁ Αὐγουστῖνος δὲν ἐγνώρισε τὸν κόσμον τοῦτον μόνον ἀπὸ τὰ βιβλία εἰς μίαν ἀσκητικὴν ἀπομόνωσιν καὶ γαλήνην, ἀλλ' ἠσθάνθη αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὰ βάθη τῆς οὐσίας του σφύζοντα τὸν κραδασμὸν τῆς ζωῆς. Ἐδοκίμασεν ἐπάνω εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὸ βάρος τῶν πολυπλόκων ἀξιώσεων καὶ πολυσχιδῶν διεκδικήσεών της. Εἶδε τοὺς ἀπατηλοὺς ὁραματισμοὺς τῆς πολλῆς πλησίον του, συνηρπάγῃ ἀπὸ τὴν γοητείαν καὶ ἁρμονίαν τῶν μορφῶν, ἀπὸ τὸ ἀπατηλὸν δηλαδὴ τοῦτο κάλλος τῆς αἰσθησιακῆς φύσεως. Ἐγνώρισε τὸν ἔρωτα, τὴν δόξαν, τὰς τιμὰς, τὰ ρόδα καὶ τὰς ἀκάνθας τῆς σκέψεως, τοὺς ἀγῶνας πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ περιβάλλον του, τὸν θρίαμβον τῆς νίκης, καὶ τέλος διαγνώσας τὴν ματαιότητα ὅλων αὐτῶν τῶν ἐφημέρων ἀγαθῶν, ἐπεζήτησε τὴν σωτηρίαν του εἰς τὸ Ἀπόλυτον, λύτρωσιν ὑψίστην καὶ ὑπεριάτην.

Ὁ Αὐγουστῖνος, ἐν μέσῳ τῆς τύρβης τῶν σφοδρῶν καὶ ἀντιξώων παθῶν του, ἀκούει μίαν παραινετικὴν φωνήν, τὴν φωνήν τοῦ Ὁρτενσίου τοῦ Κικέρωνος, ἡ ὁποία ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην του τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ βασανίζουν τὸ πνεῦμά του καὶ τὴν ψυχὴν του· τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν διάγνωσιν τοῦ

κακοῦ, πὺν ἀρχίζει ἤδη νὰ συναισθάνεται ἐπάνω του ὡς καταπιεστικὸν βάρος. Ἀπορρίπτει τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παρηγοροῦσε τόσον πολὺ τὴν μητέρα του, τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἡ ἄκαμptos γλῶσσα τῆς ὁποίας δὲν τοῦ ἐφαίνετο ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν εὐκαμpton καὶ διηγηθισμένην φρασσεολογίαν τῆς ρητορικῆς, καὶ εὗρίσκει καταφύγιον εἰς τὴν κοινότητα τῶν Μανιχαίων, ἡ ὁποία ἀπελάμβανε μεγάλην φήμην κατὰ τὸν τέταρτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα.

Δεδομένον ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῶν Μανιχαίων ἐξήσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀνγουστίνου, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ τὰς ἀλλοκότους καὶ σκολιὰς θεωρίας τῆς Σχολῆς ταύτης ὡς πραγματικόν του θρίαμβον, θεωροῦμεν, πρὸς βαθύτεραν καὶ ἀκριβεστέραν κατανόησιν πολλῶν χωρίων τῶν «Ἐξομολογήσεων», ἀναγκαίαν μίαν σύντομον διατύπωσιν τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Μανιχαϊσμοῦ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην.

Οἱ Μανιχαῖοι εἶναι Πέρσαι ὁπαδοὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Σχολῆς ταύτης Μανὶ ἠθέλησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν γνωστὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζωροάστρου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεισηγάγεν εἰς τὸν Μανιχαϊσμὸν ἰνδικὰς καὶ χριστιανικὰς ιδέας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ χαρακτὴρ τῆς κοσμοθεωρίας τῶν Μανιχαίων εἶναι δυαρχικός. Δύο ἀρχαί, φῶς καὶ σκότος, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ὕλη εὗρίσκονται εὐθὺς ἀμέσως ἐχθρικῶς ἀντιμέτωποι. Ἀλλὰ τὸ Σύνπαν εἶναι κοινὸν προῖον τῶν δύο τούτων ἀντιρρόπων δυνάμεων, σύμμειξις φωτὸς καὶ σκότους, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἡ ψυχὴ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτὸς καὶ τὸ σῶμά του εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκότους. Ἀλλὰ, καθὼς ἀκριβῶς εἰς τὴν φύσιν τὰ φυτὰ κατατείνουν πρὸς τὸ φῶς, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος διαφλέγεται ὑπὸ τοῦ πόθου ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ σῶμά του. Κατὰ ταῦτα, τὸ κακὸν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ σωματικότης καὶ ἡ αἰσθητικότης του, ἡ δὲ ἠθικὴ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν σωματικὸν καὶ αἰσθησιακὸν κόσμον, ἥτις ἀποστολὴ εἶναι—συμφώνως πρὸς τὴν θρησκείαν ταύτην τοῦ φωτὸς—καὶ μία φυσικο-κοσμικὴ λειτουργία.

Δεδομένον ὅτι οἱ Μανιχαῖοι θεωροῦν ὡς κακὸν πᾶν ὅ,τι συνδέεται μὲ τὸ σῶμα, καταδικάζουν τὸν γάμον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι περιπλέκονται εἰς νέους δεσμοὺς καὶ γεννοῦν τέκνα, εἰς τὰ ὁποῖα εἰσέρχονται ἐκάστοτε ἐντὸς σωμάτων νέαι ψυχαί. Κατὰ τοὺς Μανιχαίους ἀπολυτρωτικαὶ δυνάμεις εἶναι πρῶτον οἱ «ἡλιοι», πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπενθύνουν τὰς δεήσεις των καὶ τὰς προσευχὰς των, δεύτερον ὁ Ἰησοῦς, ὡς Χριστὸς πάσχων, τὸν

ὁποῖον ἐπανευρίσκουν συμβολικῶς εἰς κάθε δένδρον, εἰς τὸν κορμὸν τοῦ ὁποίου βλέπουν ἐσταυρωμένην μίαν ψυχήν, καὶ τέλος, τρίτον ὁ Μανί, ὁ παράκλητος καὶ διαπρύσιος κήρυξ τῆς θρησκείας τοῦ φωτός. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀσκητισμὸν, οἱ Μανιχαῖοι ἐθεώρουν μίαν αὐστηροτάτην καὶ τραχυτάτην ἀσκητικὴν ζωὴν ὡς αὐτονόητον προϋπόθεσιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεών των, ὀλίγιστοι ὅμως ὁπαδοὶ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἀπεφάσιζον νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὰς πολλαπλᾶς στερήσεις τὰς ὁποίας ὁ ἀσκητικὸς βίος συνεπάγεται. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰσχύει τὸ γαλλικὸν ἀπόφθεγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ κόλασις εἶναι πλήρης ἀγαθῶν διαθέσεων...

Ὅπως οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ, οὕτω καὶ οἱ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ διεκρίνοντο ὡς *electi* (ἐκλεκτοὶ) καὶ *auditores* (ἀκροαταί). Ἐξ αὐτῶν μόνον οἱ ἐκλεκτοὶ διῆγον πραγματικὸν ἀσκητικὸν βίον καὶ ἐδικαιοῦντο νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς ὅλα τὰ μυστήρια καὶ τὰ σύμβολα τῆς αἰρέσεως, ἐνῶ οἱ ἀκροαταὶ ἦσαν κατηχούμενοι ἢ νεόφυτοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ εὐρίσκωνται, οὕτως εἶπεῖν, μόνον εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ, καὶ νὰ μεριμνοῦν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἐκλεκτῶν, διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν ὁποίων παρείχετο εἰς αὐτοὺς ἡ δυνατότης νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτός.

Ἐκ τῶν Μανιχαίων, οἱ μὲν τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν κατ' οὐσίαν ὁπαδοὶ τοῦ Ζωροάστρου καὶ συνεδέοντο μόνον ἐξωτερικῶς μὲ τὸν Χριστιανισμὸν, οἱ δὲ τῆς Δύσεως ἐπεζήτουν καθημερινῶς περισσότερον νὰ ἐνστερνισθοῦν τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τοιοῦτοτρόπως, οἱ Ἰσπανοὶ Μανιχαῖοι ἦσαν συγγενέστεροι πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν, ἀλλὰ μὲ κάποιον γνωστικιστικὴν ἀπόχρωσιν. Καὶ αὐτοὶ ἐθεώρουν τὸν γάμον ὡς βδελυρὸν (*exsecrabilis*) καὶ ἀπεῖχον ἀπὸ τὸ κρέας καὶ τὸν οἶνον.

Τῆς δυναρχικῆς λοιπὸν ταύτης αἰρέσεως ἔγινεν ὁπαδὸς καὶ ὁ Αὐγουστίνος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὸν ἔρριψεν εἰς τοὺς κόλπους των, ἦτο ἡ κατηγορηματικὴ ἐπαγγελία τῶν ἱερέων της νὰ φωτίσουν τὸν κόσμον μὲ τὴν δῆθεν μεγάλην σοφίαν των καὶ νὰ τοῦ ἀποκαλύψουν τὴν πραγματικὴν, τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν. Ἡ τοιαύτη εὐοίωνος ἐπαγγελία ἐπεβλήθη εἰς τὴν πυρίπνουν ψυχήν τοῦ νεαροῦ Αὐγουστίνου, ὁ ὁποῖος παρ' ὅλας τὰς τότε παρεκτροπὰς τῆς νεότητός του, ἦτο φιλομαθέστατος, ἐνθερμος ἐραστὴς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ προικισμένος μὲ ἔκτακτον φιλοσοφικὴν διάθεσιν. Πρὸς δὲ τούτοις, ὅσον περισσότερον κατευνάζοντο αἱ ὁρμαὶ τῶν σφοδρῶν νεανικῶν παθῶν του τόσον περισσότερον διησθάνετο τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ καθησυχάσῃ τὴν ἁμαρτωλὴν του συνείδησιν μὲ τὴν ἀπαισιόδοξον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀνακουφιστικὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι

κάτι δυνάμενον ν' ἀποφευχθῇ διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ἀλλ' ἀτέλεια αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως, οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον καὶ ὁ ἄνθρωπος, λόγῳ τῆς σωματικῆς αἰσθησιακῆς ὑποστάσεώς του, ἀνῆκει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκότους. Τέλος τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν του συναίσθημα καθησύχαζεν ἡ σκέψις, ὅτι ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὁ Αὐγουστῖνος ὡς πανάγαθον καὶ ἀπείρως τέλειον, ἦτο ἀδύνατον νὰ εἶναι ὑπαίτιος τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ὅτι τοῦτο προέρχεται ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀρχήν, καθ' ὁλόκληρίαν ξένην πρὸς τὴν Θεότητα. Ἐπὶ ὁλόκληρα ἔτη ὑπῆρξεν ὁ Αὐγουστῖνος ὁπαδὸς τοῦ Μανιχαϊσμοῦ πρὸς μεγάλην λύπην τῆς μητρὸς του Μόνικας, ἡ ὁποία κατέβαλλεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως προσηλυτίσῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν τὸν υἱὸν της.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔδρασεν ὡς διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς εἰς τὴν Ταράστην καὶ τὴν Καρχηδόνα. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη τυπολογικὴ ἀπασχόλησις δὲν ἀνταπεκρίνεται εἰς τὸ πνεῦμά του. Αἱ εἰς τὰ μαθηματικά στηριζόμεναι ἐπιστῆμαι, ἰδίως ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ἀστρονομία τὸν ὠδήγησαν ν' ἀντιληφθῇ τὰς φαντασιώδεις τῆς κοσμολογίας τῶν Μανιχαίων καὶ ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον βαθυτάτης καὶ συντόμου μελέτης του. Πλὴν ὅμως, μὴ δυνάμενος ἀκόμη νὰ εὕρῃ λύσιν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν προβλημάτων αὐτοῦ ὁ ἴδιος, προβλημάτων, πὺν ἐβασάνιζαν τὸ πνεῦμά του καὶ τὴν ψυχὴν του, κατέφυγεν εἰς τὴν σκεπτικιστικὴν Ἀκαδημίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη καθησυχάσει καὶ τὴν φιλοσοφικὴν συνείδησιν τοῦ Κικέρωνος.

Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀνησυχαστικῶν τούτων ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων, ὁ Αὐγουστῖνος μεταβαίνει κατὰ τὸ ἔτος 383 εἰς Ρώμην, ὅπου εὐρίσκει μίαν θέσιν ὡς διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου τὸν συναντῶμεν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα εἰς τὸ Μιλᾶνον, ὅπου τὸν γοητεύουν τὰ θεσπέσια κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου, καλλιπευῖς, εὐστρόφου καὶ δεινοῦ ἐν γένει ἱεροκέρυκος. Ὁ Αὐγουστῖνος ἦτο ἀκόμη μακρὰν τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ὁποίου τὸν ὠδήγησε διὰ πρώτην φορὰν ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Ἀναγινώσκει πραγματείας καὶ μεταφράσεις τοῦ φίλου του Βικτωριανοῦ, περιφήμου Ρωμαίου ρήτορος, προσελθόντος εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν κατὰ τὸ γῆράς του. Τώρα οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς του στρέφονται πρὸς τὸν νοητὸν, πνευματικὸν κόσμον, πὺν ἦτο εἰς αὐτὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀκατάληπτος, διότι, ἀκολουθῶν τὰ δόγματα τῶν Μανιχαίων, ἐθεώρει ὡς πραγματικότητα μόνον ἐκεῖνο, πὺν ἦτο εἰς τὰς αἰσθήσεις του προσιτόν. Ναὶ μὲν ἡ μεταφυσικὴ τῶν Μανιχαίων παρεδέχετο τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς πνευματικοῦ θείου φωτός, ἀλλὰ τὸ ἀντελαμβάνετο ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς εἰς τοὺς

ἀστέρας διαχύτου ὑλικοῦ-κοσμικοῦ φωτός, δυναμένου νὰ προσπίπτῃ εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦδη εἶχον δημιουργηθῇ αἱ προκαταρκτικαὶ συνθῆκαι καὶ προϋποθέσεις, αἱ προκαλέσασαι τὴν θρησκευτικὴν κρίσιν τοῦ Ἀυγουστίνου. Ἡ μεταστροφή ἔγινε κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν μεταφυσικὴν ἰδεολογίαν προσετέθη καὶ ἡ ἱστορικὴ πίστις εἰς τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν. Βραδύτερον ὁ Ἀυγουστίνος, ἀναφερόμενος εἰς τὸ χωρίον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου : ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, παρατηρεῖ, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποκρούουν οἱ Νεοπλατωνικοί· τὸ χωρίον ποὺ χοιρίζει ἀπὸ τὸν Χριστὸν τοὺς φιλοσόφους τούτους.

Ὁ Ἀυγουστίνος, ἀποφεύγων τὴν τύρβην, τοὺς θορύβους καὶ τοὺς πειρασμοὺς τῆς πόλεως, ἐγκαθίσταται εἰς γραφικὸν ἐξοχικὸν περιβάλλον, ὅπου, κατόπιν σοφῶν συνδιαλέξεων εἰς φιλικὸν κύκλον, διαμορφώνει τὴν πλατωνίζουσαν μεταφυσικὴν καὶ γνωσιολογίαν του, διαισθάνεται δὲ κατόπιν ἀγῶνος δεινοῦ τὴν ἥδη συντελεσθεῖσαν ὥρίμανσιν τῆς θρησκευτικῆς μεταστροφῆς του. Κατὰ τὸ ἔτος 387 βαπτίζεται ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον. Μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς ἔτους ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ συνεχίζει μὲ ζῆλον πολὺν τὴν συγγραφικὴν του δρασιν, τερματίζει παλαιὰ σχέδια καὶ καταρτίζει νέα τοιαῦτα.

Κατὰ τὸ ἔτος 391 χειροτονεῖται ἱερεὺς, τὸ 395 ἐκλέγεται ἐπίσκοπος τοῦ Βασιλικοῦ Ἰππῶνος (Hippo Regius), πόλεως τῆς Νουμιδίας, καὶ ἀφιεροῦται ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὸν διακανονισμὸν πλείστων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, συγχρόνως δὲ διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐποχῆς, τῶν Δονατιστῶν, τῶν Πελαγιανῶν καὶ ἄλλων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δραστὶς αὐτοῦ ὡς συγγραφέως λαμβάνει καθημερινῶς ἐκδηλότερον θεολογικὸν χαρακτῆρα.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀυγουστίνου εἶναι πολυάριθμα : 1ον) Ἀπολογητικά. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότερον εἶναι τὸ περίφημον *De Civitate Dei* (Πολιτεία τοῦ Θεοῦ). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀποκρούει τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Ἑθνικῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ κατάκτησις τῆς Ρώμης καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα δεινὰ προήρχοντο ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῶν Θεῶν διὰ τὸ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν κατεδιώκετο. Ὁ Ἀυγουστίνος ἀντιπαραβάλλει τὴν Πολιτείαν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν γῆϊνὴν πολιτείαν καὶ τονίζει τὴν ἀπόλυτον ὑπερόχην τῆς χριστιανικῆς πίστεως. 2ον) Δογματικά, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτερον εἶναι τὸ *De Trinitate* (περὶ τῆς Τριάδος). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ νοητὸν τὸ τριαδικὸν δόγμα. 3ον) Ἑρμηνευτικά (*De Doctrina christiana*), ἥτοι εἰσαγωγή,

θεωρία ἐρμηνευτικῆς καὶ ἐρμηνεία χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. 4ον) Ἠθικά, εἰς τὰ ὅποια πραγματεύεται διάφορα θέματα σχετικὰ μὲ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. 5ον) Ἀπολογητικά (De haeresibus). Ἱστορία τῶν αἵρέσεων ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου μέχρι τοῦ Πελαγίου. Κατὰ Μανιχαίων. Κατὰ Δονατιστῶν. Κατὰ Πελαγιανῶν. Κατ' Ἀρειανῶν. 6ον) Βιογραφικά (Retractationes libri duo). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Αὐγουστῖνος περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὁμιλεῖ περὶ τῆς καθόλου συγγραφικῆς δράσεώς του, ἀναφέρει τοὺς τίτλους 93 ἔργων του, δίδει σχετικὰς πληροφορίες καὶ προβαίνει εἰς μερικὰς ἐπανορθώσεις. 7ον) Φιλοσοφικά. Μονόλογοι κατὰ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, περὶ τῆς μακαρίας ζωῆς κλπ. 8ον) Ἐξομολογήσεις (Confessiones). Τὸ βιογραφικὸν τοῦτο ἔργον εἶναι ἐν τῶν μεγαλειωδεστέρων, καλλιπεσευτέρων καὶ ἐποικοδομητικωτέρων τῆς Χριστιανικῆς φιλολογίας. Ὁ Αὐγουστῖνος μὲ γλῶσσαν εὐστροφον καὶ διηγηθεμένην, γλῶσσαν καταπροδίδουσαν τὴν λογοτεχνικὴν ἰδιοφυΐαν του, περιγράφει τὴν ἀρχὴν, τοὺς ἐνδιαμέσους σταθμοὺς καὶ τὸ προσεγγίζον τέλος μιᾶς μακρᾶς ζωῆς, διανυθείσης ἐν μέσῳ τόσων ὀνείρων θελκτικῶν, ἀλλὰ πλάνων, ἀνοικτιζόμενως παρασυρθέντων ἀπὸ τὸν στρόβυλον τοῦ χρόνου, τόσων δακρύων χαρᾶς καὶ δακρύων πόνου, ἐλπίδων γλυκυτάτων καὶ πικρῶν δοκιμασιῶν καὶ ἀπογοητεύσεων. Τέλος ὁ συγγραφεὺς, μετὰ τὴν διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἀπεικόνισιν τῶν θυελλῶν καὶ τῶν κυκλώνων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς του, ὁμολογεῖ ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὸν Σταυρὸν εἶναι ὁ μόνος, πὺν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν καὶ τὴν πραγματικὴν λύτρωσιν. Ἐπίσης διεσώθησαν 400 ὁμιλίας καὶ 270 περίπου ἐπιστολαὶ γραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἢ πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμεναι. Εἶναι δὲ σημαντικὸν τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τούτων, καθόσον ἀναφέρεται εἰς διάφορα θρησκευτικά, θεολογικά καὶ φιλοσοφικά θέματα.

Αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ Αὐγουστίνου, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ συνεπῶς τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν

Ὁ Αὐγουστῖνος διαβλέπει τὴν πηγὴν πάσης γνώσεως εἰς τὴν πίστιν. Εἶναι, λέγει, μέγιστον καὶ σπανιώτατον ἐγγείρημα τὸ ν' ἀνυψοῦται κανεὶς ἐν πνεύματι ὑπεράνω τῆς προσκαίρου δημιουργίας καὶ νὰ φθάνη μέχρι τῆς Θεότητος, διὰ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ὅτι Αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, πὺν δὲν εἶναι ὅ,τι αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐὰν ὁμῶς ὁ ἄνθρωπος, ἡ γνωστικὴ δύναμις τοῦ ὁποῖου ἔχει ἐπισκοτισθῇ καὶ ἀπαμβλυθῇ, θελήσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ αἰώνιον τῆς ἀληθείας φῶς,

πρέπει νὰ διακατέχεται ὑπὸ τῆς πίστεως καὶ ν' ἀποκαθαίρεται ἐκάστοτε ὑπ' αὐτῆς, ἕως οὗτου, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνακαινιζόμενος καὶ ἐξαγνιζόμενος, καταστῇ, ἐπιδεκτικὸς διὰ μίαν τόσο μεγάλην μακαριότητα.

Ἦδη τίθεται ἐπὶ τάπητος τὸ ἐρώτημα, τί εἶναι αὕτη ἡ πίστις ; Δεδομένου, ὅτι ἡ πίστις, λέγει ὁ Αὐγουστῖνος, καθιστᾷ ἱκανὸν τὸν ἄνθρωπον ν' ἀτενίσῃ τὸ αἰώνιον τῆς ἀληθείας φῶς, ἡμποροῦμεν νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ κατάστασις τῆς γνώσεως. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀλληγορία ἐκείνη τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὴν ὁποίαν κάποιος ἄνθρωπος, ἐνηλικιωθεὶς εἰς σκοτεινὸν τόπον, ὠδηγήθη αἴφνης εἰς τὸν ἄνω κόσμον, διὰ νὰ ἴδῃ τὸν ἥλιον, πὺν σκορποῦσε τὴν λάμπην του. Ποῖος ἡμπορεῖ νὰ φαντασθῇ τὴν κατάπληξίν του ἐπὶ τῇ θεᾷ ἐνὸς φαινομένου, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς, ἀπολαμβάνομεν καθημερινῶς μὲ ἀδιαφορίαν ! Μὲ τὰς ἀνεπάφους ἐλευθέρας αἰσθήσεις μικροῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ μὲ ψυχικὴν ἱκανότητα ὠρίμου ἀνδρός, ἡ καρδιά του θὰ κατελαμβάνετο ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν παράφορον ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ὁ Πλάτων ἀπεικονίζει ἐδῶ συμβολικῶς τὴν λειτουργίαν τῆς γνώσεως, πὺν ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν ἀπατηλὸν κόσμον, τῶν αἰσθήσεων εἰς τὸ βασίλειον τοῦ πραγματικοῦ. Εἶναι, ὡς ἔξοδος ἐξ ἐνὸς ὑπογείου σπηλαίου εἰς τοῦ ἡλίου τὸ φῶς. Παραβάλλει τὸν ἄνθρωπον πὺν ἀρχίζει νὰ διαγινώσκῃ τὴν ἀλήθειαν μὲ τὸν κάτοικον ἐνὸς σπηλαίου, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς, ἔχων τὰς χεῖράς του καὶ τοὺς πόδας του δεσμευμένους, δὲν βλέπει παρὰ μόνον σκιὰς, αἱ ὁποῖαι, προεκβαλλόμεναι ἐκ μιᾶς ἐκεῖ πλησίον εὗρισκομένης πυρᾶς, διολισθαίνουν εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ σπηλαίου. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὰ δεσμά του καὶ ἐξερχόμενος τοῦ σπηλαίου του, μανθάνει νὰ βλέπῃ τὰ ἀντικείμενα ἐντὸς τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας καὶ τέλος γίνεται ἱκανὸς ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ νὰ τὸν θεωρῇ ὡς πηγὴν τῆς ζωῆς.

Ἀλλά, κατὰ τὸν Αὐγουστῖνον, ἡ πίστις δὲν εἶναι γνῶσις, τὴν ὁποίαν θὰ ἡμποροῦσε ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς κατὰ τὴν πορείαν προοδευτικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ἡ πίστις εἶναι μία ἰδιαιτέρα κατάστασις τὴν ὁποίαν δύναται κανεὶς ν' ἀντιληφθῇ ἀποκλειστικῶς διὰ βιώματος. Ἐφ' ὅσον λείπει αὐτὸ τὸ βίωμα, διατρέχομεν τὸ στάδιον τῆς ἀπιστίας, πὺν καθορίζει τὴν φυσικὴν ἐκείνην κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν τὴν εἰς πάντα προσιτὴν ἐκείνην γνῶσιν, πὺν στηρίζεται εἰς τὴν αἰσθησὶν ἢ τὴν νόησιν. Τοῦναντίον ἡ πίστις ὁδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς Γραφὰς γενομένης ἀποκαλύψεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τὸν ἀπιστον.

Συμφώνως πρὸς τ' ἄνωτέρω, ἡ πίστις ὡς καὶ ἡ ἀπιστία

εἶναι κατάστασις, ἣ ὁποία δὲν συνίσταται μὲν ἐν τῷ Εἰδέναι, ἀλλὰ καθορίζει τὴν γνῶσιν καὶ ὁδηγεῖ εἰς αὐτήν. Κατὰ ταῦτα ἡ γνῶσις δὲν θεωρεῖται πλέον ὥς κατάστασις πρωταρχικὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑθνικῶν. Ὁ πρωταρχικὸς παράγων πρέπει κατὰ τὸν Αὐγουστῖνον ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ποὺ ἐκδηλοῦται εἰς τὴν πίστιν ἢ τὴν ἀπιστίαν.

Ἀλλὰ κατὰ ποῖον τρόπον ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ οὐσία τῆς ἐν λόγῳ καταστάσεως; Ἡ οὐσία αὕτη ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ἐφ' ὅσον λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὄχι μόνον ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐκ τῆς γνώσεως προερχομένη ἐνσυνείδητος δοῶσις, ἀλλὰ καὶ ὁ καθόλου βίος τῆς ψυχῆς, ποὺ κατοπτρίζεται εἰς τὰς θυμικὰς, συναισθηματικὰς καταστάσεις καθορίζεται ἀμέσως ὑπὸ τῆς πίστεως ἢ τῆς ἀπιστίας. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ πόθοι, παρρηγεῖ ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, καὶ αὐτὴ ἡ ὁδύνη καὶ ἡ ἡδονὴ εἶναι διάφοροι εἰς τὸν πιστεύοντα καὶ τὸν μὴ πιστεύοντα, διότι εἶναι διάφορος ὁλόκληρος ἡ ζωὴ τῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πίστις καὶ ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι ριζωμέναι εἰς τὴν γνῶσιν, αἱ κινήσεις τοῦ θυμικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, αἱ συνδεόμεναι ἀμέσως πρὸς τὴν πίστιν ἢ τὴν ἀπιστίαν δὲν ἔχουν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν γνῶσιν. Ὅθεν ἡ ἐκ τῆς θεωρίας τῆς νοήσεως διαμορφουμένη ἔννοια, ὅτι αἱ θυμικαί, συναισθηματικαὶ κινήσεις τῆς ψυχῆς συνίστανται εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν ἢ εἰς τὴν γνῶσιν, εἶναι τελείως ἐσφαλμένη. Ὡς γνωστόν, ὁ Ἀριστοτέλης παραδέχεται, ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι κατάστασις παρομαρτοῦσα εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν ἢ τὴν γνῶσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ δοῶσις. Τοῦναντίον ὁ Αὐγουστῖνος ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ θυμικαὶ καταστάσεις, αἱ πρὸς τὴν πίστιν ἢ τὴν ἀπιστίαν συνδεόμεναι, πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς πρωταρχικαὶ ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον κάποια πρωταρχικὴ ὡς πίστις ἢ ἀπιστία ἐμφανιζομένη ζωῇ, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχονται αἱ θυμικαὶ καταστάσεις, καθὼς καὶ αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ ὑπερφυσικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς γνώσεως. Τὴν πρωταρχικὴν αὐτὴν ζωὴν εὐρίσκει ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὴν βούλησιν, καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀξυνοῦστατος, ρηξικέλευθος ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος. «Ἡ ψυχὴ λέγει, ἄγεται καὶ φέρεται ἀφ' ἑαυτῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς κινήσεις της, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας της, τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ὁδύνας της». Τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς βουλήσεως. Ἐὰν ἡ βούλησις εἶναι διεστραμμένη, εἶναι διεστραμμένα καὶ αἱ κινήσεις τῆς ψυχῆς. Ἐὰν τοῦναντίον εἶναι δημιουργημένη ὁρθῶς, τότε αἱ κινήσεις τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι μόνον ἀναίτιοι (ἀθῶαι), ἀλλὰ καὶ ἀξιόπαινοι. Ἐν συντόμῳ : ἡ βούλησις εἶναι πανταχοῦ παροῦσα

καὶ τὰ πάντα δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ κινήσεις τῆς βουλήσεως.

Τὸ ὅτι ὁ πυρὴν ἢ ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὴν βούλησιν, ἀποδεικνύει, λέγει ὁ Αὐγουστῖνος αὐτὸς οὗτος ὁ ἄνθρωπος, δεδομένου ὅτι θεωρεῖ τὴν θέλησιν τοῦ νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ ζῇ, ὡς θεμελιώδη βάσιν τῆς ὑπάρξεώς του. «Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὑπὸ βασάνων καὶ πόνων κατατρυχόμενος», λέγει ὁ σοφὸς οὗτος ἐκκλησιαστικὸς Πατήρ, δὲν θέλει ν' ἀποθάνῃ. Μολονότι δὲ αἰσθάνεται εἰς οἰκτρὰν καὶ ἀπελπιστικὴν κατάστασιν τὸν ἑαυτὸν του, δὲν θέλει ν' ἀφαιρεθῇ ἡ ζωὴ του, ἀλλ' ἡ ἀθλιότης του». Τοῦτο δεικνύει φανερὰ τὴν εἰς ὅλους γνωστὴν ψυχοσύνθεσιν τοῦ ἀνθρώπου. «Διατί ἄρα γε φοβεῖται τὸν θάνατον καὶ ἀνέχεται νὰ διάγῃ ἐν μέσῳ θλίψεως καὶ ὀδύνης τὴν ζωὴν του; Διατί δὲν θέλει νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν θλιβερὰν δυστυχίαν διὰ τοῦ θανάτου του; Ἀναμφιβόλως, διότι καταλαμβάνεται πρὸς τῆς ἀπολύτου ἐκμηδενίσεως ὑπὸ φρίκης! Διὰ τοῦτο δσάκις αἰσθάνεται κανεὶς ἐγγὺς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του, θεωρεῖ μέγιστον εὐεργέτην του ἐκεῖνον, πού μεριμνᾷ μὲ οἶκτον δι' αὐτὸν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρατείνῃ τὴν ἀθλίαν ζωὴν, ἔστω καὶ ὀλίγας ἀκόμη στιγμὰς».

«Μήπως ὅλα τὰ ζῶα, ἐρωτᾷ ὁ Αὐγουστῖνος, τὰ ὅποια στεροῦνται νοήσεως, ἀπὸ τοῦ τεραστίου δράκοντος μέχρι τοῦ ταπεινοτάτου σκώληκος, δὲν δεικνύουν τὸν πόθον των πρὸς τὸ ζῆν; Δὲν καταβάλλουν κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, διὰ ν' ἀποφύγουν τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου; Τὰ δένδρα καὶ οἱ θάμνοι, πού στεροῦνται αἰσθήσεως, διὰ ν' ἀποφύγουν τὸν ὀλεθρον, δὲν βυθίζουν, πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ φυλλώματός των εἰς τὸν ἀέρα, τὰς ρίζας των εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς διὰ νὰ εὕρискουν τροφήν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν ὑπαρξίν των; Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ σώματα, τὰ ὅποια ὄχι μόνον δὲν ἔχουν αἴσθησιν, ἀλλὰ καὶ στεροῦνται καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς διαιώνισιν τοῦ εἶδους των, ἀνέρχονται εἰς τὰ ὕψη καὶ κατέρχονται εἰς τὰ βάθη, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν τὴν ὑπόστασίν των».

Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δράσεως τῆς βουλήσεως εὕρισκομεν μίαν νέαν ρηξικέλευθον ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀναφερομένην τόσον εἰς τὸ σύνολον τῶν πλασμάτων, ὅσον καὶ εἰς τὴν πρωταρχικὴν αἰτίαν τῆς πλάσεως καὶ συγκροτοῦσαν κατ' ἀκολουθίαν νέαν αὐτοτελεῖ θεωρίαν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ περὶ τῆς βουλήσεως θεωρία τοῦ Αὐγουστίνου ἀποτελεῖ ἓνα σπουδαιότατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς, δεδομένου ὅτι ἡ σημασία τοῦ ὑποκειμενικωτέρου στοιχείου τοῦ ψυχικοῦ βίου, δηλαδὴ τῆς βουλήσεως, κατενοήθη

καὶ διεγνώσθη εἰς τὰ βάθη τῆς οὐσίας του διὰ πρώτην φοράν ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου. Αὐστηχῶς ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας δὲν ἔχει μελετηθῇ, ὡς ἔπρεπε, μέχρι τῆς σιγμῆς, καὶ ὁμως ὑπῆρξεν ἀφετηρία καὶ βάσις φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ ἐμβαθύνσεων εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ψυχικοῦ βίου!

Ὅπως, ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς δράσεως τῆς νοήσεως, οὕτω καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐνεργείας τῆς βουλήσεως, πρέπει νὰ ἐξακριβωθῇ κατὰ πόσον ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐλευθέραν ἢ ὄχι βούλησιν καὶ κατὰ πόσον ἡ συνύπαρξις τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀνελευθέρου τῆς βουλήσεως, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως, εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ.

Μέριστον καὶ ἀκανθωδέστατον φιλοσοφικὸν καὶ ἠθικὸν πρόβλημα, ἐπιτυχῇ λύσιν τοῦ ὁποίου παρέχει ὁ Αὐγουστίνος. Κατ' αὐτὸν ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι καθολικὴ βούλησις, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο ἡ νόησις μας ν' ἀντιληφθῇ. Ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἀπλοῦν προῖὸν τῆς θείας βουλήσεως.

Διὰ νὰ γίνῃ νοητὸν τοῦτο πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ πίστις ἐκείνη, ἡ ὁποία φανερῶνει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀρχὴν παντός. Εἶναι καὶ Γίγνεσθαι, τὴν ἀρχὴν κάθε γενέσεως καὶ φθορᾶς. Ἡ πίστις ὁμως δὲν εἶναι γνώσις, χωροῦσα ἐκ τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως εἰς τὴν μόρφωσιν ἐννοιῶν, ἀλλ' ἰδιότυπος ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς, πὺν ἡμπορεῖ νὰ παραβληθῇ μὲ τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ πιστεύων εἶναι ἐφωδιασμένος μὲ νέον ἰδιαίτερον αἰσθητήριον κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως ἐμφανίζεται εἰς αὐτόν, ὡς ἄμεσος ἐπιβεβεωθεῖσα πραγματικότης, ἡ ὁποία τίθεται τόσον ὀλίγον ἐν ἀμφιβόλῳ ὅσον καὶ ἡ προσιτὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων.

Τοιαύτῃ πραγματικότης, ἐπιβιωθεῖσα ἐν καταστάσει πίστεως, ὑψίσταται, κατὰ τὸν Αὐγουστίνον, εὐθὺς ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξυψωθῇ ἐν πνεύματι ὑπεράνω ὁλοκλήρου τῆς ἐφημέρου δημιουργίας καὶ ἐνωθῇ μετὰ τῆς Θεότητος. Τότε ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ γίνεται ἄμεσος βεβαιότης καὶ καθίσταται φανερόν εἰς τὸν οὕτω ἐξυψωθέντα ἄνθρωπον, ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν κόσμον, ὅστις, δὲν εἶναι ὅ,τι αὐτὸς ὁ Θεός.

Μολονότι ἐν προκειμένῳ ἡ ἐνέργεια τῆς δημιουργίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ γένεσις τοῦ Σύμπαντος, γίνεται νοητὴ διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν θείαν βούλησιν, τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐκτὸς τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου γένεσις, ἡ ὁποία δὲν δυκνύει καμμίαν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ Πλάστου εἰς τὰ πλάσματα, καθίσταται σκοτεινὴ καὶ ἀκατανόητος. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ὁ Αὐγουστίνος λέγει, ὅτι ὁ δημιουργηθεὶς κόσμος εἶναι διάφορος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἰσχυρίζεται,

ὅτι ἡ δρᾶσις τῆς βουλήσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα φυσικῆς αἰτίας καὶ νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς κοσμικῆς νοήσεως, τὴν ὁποίαν προϋποθέτει ἡ φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων, διὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς λειτουργίας τῆς φύσεως. Ἡ βεβαιότης, παρατηρεῖ ὁ Αὐγουστῖνος, ὅτι ὁ κόσμος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθιστᾷ περιττὴν τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως τῆς δημιουργίας, ἐνῶ ἡ σημασία τῆς δράσεως τῆς νοήσεως συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ ἀκατανόητος εἰμαρμένη, ἡ καθοδηγοῦσα τὴν πορείαν τῆς φύσεως, ἀντικαθίσταται ὑπὸ τινος δημιουργικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ διὰ τῆς σκέψεως.

Τοιοῦτοτρόπως συμβαίνει, ὥστε παραλλήλως πρὸς τὴν διὰ τῆς πίστεως νοητὴν ἐξάρτησιν τοῦ δημιουργηθέντος κόσμου ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν αὐτοῦ, νὰ ὑπάρχῃ χῶρος καὶ διὰ μίαν ἀνεξαρτησίαν τῶν πλασμάτων ἡ ὁποία γίνεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀντιληπτὴ διὰ τῆς πίστεως. Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη καταδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ δημιουργηθέντα ὄντα εἶναι ἐφωδιασμένα μὲ βούλησιν. Ἡ παντοδύναμος Θεότης λέγει ὁ Αὐγουστῖνος, ἐδώρησεν εἰς τὰ ὄντα, πὺν ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μηδενός, τὴν ὑπαρξιν, ἀλλ' ὅχι εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν ἐκεῖνον, πὺν ἔχει δι' ἑαυτὴν τὴν ἰδίαν. Ἡ Θεότης ἔδωσεν εἰς τὰ μὲν περισσοτέραν, εἰς τὰ δὲ ὀλιγωτέραν ὑπόστασιν ρυθμίσασα τὰ εἶδη τῆς ὑπαρξεως κατὰ βαθμούς. Διὰ τοῦτο κάθε πλάσμα εἶναι ἐφωδιασμένον μὲ βούλησιν, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν του, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ζωὴν του. Ἀκριβῶς δὲ ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ζωῆς μᾶς παρέχει τὸ ἐνδόσιμον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς αὐτὰ τὰ δημιουργηθέντα ὄντα ὑπάρχει κάποια ἀρχὴ δράσεως. Ἡ δημιουργηθεῖσα βούλησις δὲν εἶναι διόλου ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς Θείας βουλήσεως, ἡ ὁποία δὲν ἐνεργεῖ ἐν γένει κατὰ τρόπον φυσικὸν ὡς αἰτία. Ἡ δημιουργηθεῖσα βούλησις εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐλευθέρᾳ, ἡ ἐλευθερία δὲ αὐτῆς συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι δύναται μὲν νὰ ἐνεργῇ ἐν συναρμονισμῷ μὲ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν δύναμιν ν' ἀντιδρᾷ πρὸς τὴν βούλησιν ταύτην. Ὅταν ὁμως πράττῃ τοῦτο ἡ βούλησις, τὸν ἄνθρωπον δὲν φωτίζει πλέον τὸ θεῖον, οὐράνιον φῶς. Ὁ ἀντιστρατευόμενος πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Ὑψίστου χάνει τὸ ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον πρότερον ἦτο κτῆμά του. Ἡ μοιραίως δὲ ἐπερχομένη ἀπώλεια τοῦ ἀγαθοῦ καλεῖται κακόν. Τὸ κακὸν εἶναι αὐτοτελὲς ὄντοτης; Εἶναι κάτι πὺν ἔχει, τρόπον τινὰ ἀντικειμενικὴν ὑπαρξιν; Ὁχι ἀπαντᾷ ὁ Αὐγουστῖνος. Τὸ κακὸν εἶναι ἀπλῆ ἀτέλεια, εἶναι ἄρνησις. Ἡ τοιαύτη ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, εἶναι ἐλευθέρᾳ ἐνέργεια, καὶ ὡς ἐκ τούτου καταλογηστέα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ

Αὐγουστῖνος ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἔχει σημασίαν καὶ ὑπὸ νομικὴν ἔπουσιν, ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς :

«Εἰς τὸν κατεχόμενον ὑπὸ κακῆς βουλήσεως ἄνθρωπον συμβαίνει ὅ,τι δὲν θὰ συνέβαινε, ἐὰν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤθελε νὰ συμβῇ Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐναντίον τῆς πράξεως ἐκείνης, ἡ ὁποία δὲν ἐκτελεῖται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας ἢ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, ἀλλὰ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν ἐπιβαλλομένη ποινὴ εἶναι δίκαια». (De Civitate Dei I, XII, c. 8).

Συμφώνως πρὸς τὸ ἄνωτέρω, τὸ κακὸν εἶναι ἐλευθέρα ἐνέργεια τῶν πλάσμάτων, ἐνῶ τὸ ἀγαθὸν ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ συντελουμένη ἐνέργεια. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἀγαθὸν ἔχει τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰς τὸν Θεόν, τὸ δὲ κακὸν εἰς τὰ πλάσματα, δηλαδὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν θέλησίν των.

Κατὰ τὸν τρίτον μῆνα τῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων πολιορκίας τῆς Ρώμης, ὁ Αὐγουστῖνος προσεβλήθη ἐκ πυρετοῦ, ἡ κατάστασις τοῦ ἐχειροτέρενε καθημερινῶς καὶ τέλος ὑπέκυψεν εἰς τὴν νόσον τοῦ εἰς ἡλικίαν ἐβδομήκοντα ἔξ ἑτῶν. Ὑπέκυψε εἰς τὴν νόσον τὸ σῶμά του, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του μεγαλειῶδες, φωτεινὸν καὶ ζωοποιὸν θὰ φωτίζει, θὰ θερμαίνει καὶ θὰ παρηγορῇ τὰς ψυχὰς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων !

Ἀθῆναι 1951

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΑΛΕΖΙΟΣ

ΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ

BIBLION Α'

Ὁ Συγγραφεύς, κατόπιν μιᾶς ἐπικλήσεως πρὸς τὸν Θεόν, ἀφηγεῖται τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς του μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Ἐξομολογεῖται τὰς ἀμαρτίας τῶν παιδικῶν του χρόνων, ὡς καὶ τῶν χρόνων τῆς πρώτης νεότητός του καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν ἐνδιέφεραν περισσότερο αἱ διασκεδάσεις καὶ τὰ παιχνίδια παρὰ ἡ μελέτη καὶ τὰ μαθήματα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐξυμνεῖ τὸν Θεὸν ἐμπνεόμενος παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ

«Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα» ⁽¹⁾ Μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις Σου καὶ ἄπειρος ἡ σοφία Σου. Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος, πολλοστημόριον τῆς πλάσεώς Σου, θέλει νὰ σ' ἐξυμνή. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ περιάγει παντοῦ τὸν θάνατόν του, ποὺ φέρει ἐπάγω του τὸ τεκμήριον τῆς ἀμαρτίας ⁽²⁾, καὶ τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι Σὺ εἰς τοὺς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεσαι ⁽³⁾. Ὡ ναί ! Ὁ ἄνθρωπος πολλοστημόριον τῆς Δημιουργίας Σου, θέλει νὰ Σὲ δοξάζῃ. Καὶ εἶσαι Σὺ, ποὺ ἀφυπνίζεις τὸν πόθον του νὰ Σ' ἐξυμνή, διότι μᾶς ἐπλασες διὰ Σέ, ἡ δὲ ψυχὴ μας ἀγωνιᾷ, ἕως ὅτου ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς κόλπους Σου. Δίδαξέ με, ἂν πρέπη πρῶτα νὰ Σ' ἐπικαλεσθῶ καὶ ὕστερα νὰ Σὲ ἐννοήσω ἢ πρῶτα νὰ Σ' ἐννοήσω καὶ ὕστερα νὰ Σὲ

(1) Ψαλμ. ΜΖ, 2.

(2) Ἐννοεῖ τὴν προπατορικὴν ἀμαρτίαν.

(3) Κάνει ὑπαινιγμὸν εἰς τὸν ὑπεροπτικὸν πόθον τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς καὶ εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας, ποὺ ἐξεδιώχθησαν διὰ τὸν πόθον τοῦτον ἀπὸ τὸν παράδεισον.

ἐπικαλεσθῶ. Ἀλλὰ ποῖος Σ' ἐπικαλεῖται, χωρὶς νὰ Σὲ γνωρίζῃ ; Ἐκεῖνος, ποῦ δὲν σὲ γνωρίζει, ἤμπορεῖ ἄλλον ἀντὶ ἄλλου νὰ ἐπικαλεσθῇ. Ἡ μήπως Σ' ἐπικαλοῦνται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ Σὲ ἐννοήσουν ; «Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ; Πῶς δὲ πιστεύουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν ;» ⁽¹⁾ «Καὶ αἰνέσουσι Κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν ;» ⁽²⁾ Διότι ἐκεῖνοι, ποῦ τὸν ζητοῦν, θὰ τὸν εὕρουν, καὶ ἐκεῖνοι ποῦ θὰ τὸν εὕρουν θὰ Τὸν δοξάσουν. Ἀς Σὲ ζητήσω λοιπόν, ὦ Θεέ μου, ἀφοῦ Σ' ἐπικαλεσθῶ καὶ ἄς Σ' ἐπικαλεσθῶ, ἀφοῦ Σὲ πιστεύσω. Διότι Σὺ ἐκηρύχθης εἰς ἡμᾶς. Σ' ἐπικαλεῖται, ὦ Θεέ, ἡ πίστις ἐκείνη, ποῦ μοῦ ἐδώρησες, ποῦ μοῦ ἐνέπνευσες διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ Σου, διὰ τῆς ἐνεργείας Ἐκείνου, ποῦ ἐκήρυξε τὸν λόγον Σου.

Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐπικαλεσθῶ τὸν Θεὸν καὶ Κύριόν μου ; Διότι, ἐφ' ὅσον Τὸν ἐπικαλοῦμαι, Τὸν καλῶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου. Ὑπάρχει χώρος εἰς ἐμένα, διὰ νὰ δεχθῶ τὸν Θεόν μου, ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ; Ὑπάρχει κάτι εἰς ἐμένα, ποῦ νὰ ἡμπορῇ νὰ Σὲ περιλάβῃ ; Μήπως τὸ Σύμπαν, ποῦ ἐδημιούργησες καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὁποίου ἐπλασες καὶ ἐμέ, δύναται νὰ Σὲ περιλάβῃ ; Ἡ μήπως τὸ γεγονός, ὅτι τίποτε δὲν ὑπάρχει ἄνευ Σοῦ δεικνύει, ὅτι κατασκηνοῖς εἰς κάθε ὑπαρξιν ; Ἀφοῦ λοιπόν καὶ ἐγὼ ὑπάρχω, διατί νὰ ἔλθῃς πρὸς ἐμέ, ποῦ δὲν θὰ ὑπῆρχον, ἂν δὲν εὕρίσκεσο Σὺ εἰς ἐμέ ; Δὲν εἶμαι ἀκόμη εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ εἶσαι παρών, διότι «ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην, πάρει» ⁽³⁾. Δὲν ὑπῆρχα λοιπόν, δὲν θὰ ὑπῆρχα ἀπολύτως, ἐὰν δὲν ἦσουν Σὺ εἰς ἐμέ. Ἡ μάλλον δὲν θὰ ὑπῆρχα, ἐὰν δὲν ἦμουν ἐγὼ εἰς Σέ, ἐκ τοῦ ὁποίου, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκονται τὰ πάντα. Αὕτῃ εἶναι, ὦ Θεέ, ἡ καθαρὰ πραγματικότητα. Ποῦ λοιπόν νὰ Σὲ καλέσω, ἀφοῦ εὕρισκομαι εἰς Σὲ καὶ ἀπὸ ποῦ νὰ Σὲ καλέσω ; Ποῦ πρέπει νὰ καταφύγω, πέραν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς ἐμέ ὁ Θεός, ποῦ εἶπε «πληρῶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» ;

Ὁ Οὐρανὸς λοιπόν καὶ ἡ γῆ Σὲ περιλαμβάνουν, ἀφοῦ τοὺς

(1) Πρὸς Ρωμ., ι' 14.

(2) Ψαλμ. ΚΛ', 27.

(3) Ψαλμ. ΡΛΗ', 8.

πληροῖς ἢ μένει κάτι ἀπὸ Σὲ μετὰ τὴν πλήρωσίν των ; Καὶ ποῦ σκορπᾷς αὐτό, ποῦ μένει, ὦ Θεέ ; Ἡ μάλλον μήπως δὲν ἔχῃς καμμίαν ἀνάγκην, ὅπως κάτι ὁποιοδήποτε περιλάβῃ Σὲ, ποῦ περιλαμβάνεις τὰ πάντα. Ἐσέ, ὁ ὁποῖος ὅ,τι πληροῖς, τὸ πληροῖς, περιλαμβάνων αὐτὸ εἰς τὸν ἑαυτὸν Σου. Τὰ ἀγγεῖα, ποῦ πληροῦνται ἀπὸ Σέναν, δὲν Σὲ κρατοῦν ἐν ἰσορροπίᾳ καὶ ἂν συντριβοῦν, Σὺ οὐδόλως ἐκφεύγεις. Δὲν κατατέμνεις, ἀλλὰ μᾶς συγκεντρώνεις γύρω Σου. Ἀλλὰ Σὺ ὁ τὰ πάντα πληρῶν, πληροῖς τὰ πάντα ἐξ ὁλοκλήρου τῆς οὐσίας Σου ; Ἡ, ἐφ' ὅσον δὲν ἤμποροῦν νὰ Σὲ περιλάβουν, περιλαμβάνουν ἓνα μέρος καὶ ὅλα τὸ ἴδιον μέρος ; Ἡ μήπως κάθε πλάσμα Σου λαμβάνῃ τὸ ἰδικόν του μέρος, τὰ μεγάλα τὸ μεγαλύτερον, τὰ μικρὰ τὸ μικρότερον ; Ὑπάρχουν λοιπὸν εἰς Ἐσὲ μεγαλύτερα καὶ μικρότερα μέρη ; Ἡ μήπως εἶσαι ὁλόκληρος παντοῦ καὶ τίποτε δὲν ἤμπορεῖ νὰ Σὲ περιλάβῃ ;

Ποῖος εἶσαι, ὦ Θεέ μου, ποῖος εἶσαι, ἐρωτῶ, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς καὶ Κύριός μου ; Διότι « τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Κυρίου καὶ τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ; » (1) Ὑψιστος, ἀπείρως ἀγαθός, φιλεὺς πλαγχῶν καὶ δίκαιος, ἀπόρρητος καὶ πανταχοῦ παρὼν, ἀμετάβλητος καὶ μεταβάλλων τὰ πάντα· οὐδέποτε νέος, οὐδέποτε γέρον, ἀνανεῶνων τὰ πάντα καὶ περιάγων εἰς γῆρας τοὺς ὑπερήφανους χωρὶς αὐτοὶ νὰ τὸ γνωρίζουν· πάντοτε ἐνεργῶν, πάντοτε ἡρεμῶν, συγκεντρῶνων ἀπὸ παντοῦ, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἀνάγκην ἀπὸ κανένα. Φέρεις, πληροῖς, τρέφεις καὶ προστατεύεις τὰ πλάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνεφύσησες τὴν ζωὴν. Ἀγαπᾷς, ἀλλὰ δὲν παραφέρεσαι. Ζηλοτυπεῖς, ἀλλὰ δὲν ἀνησυχεῖς. Μετανοεῖς χωρὶς νὰ πάσχῃς. Ὀργίζεσαι χωρὶς νὰ πάσχῃς. Ὀργίζεσαι καὶ εἶσαι γαλήνιος. Μεταβάλλεις τὰ ἔργα Σου, ἀλλ' ὅχι καὶ τὰ σχέδιά Σου. Οὐδέποτε πτωχός, ἀγαπᾷς τὸ κέρδος. Οὐδέποτε φίλος τοῦ χρηματός, ζητεῖς τόκους ; (2). Σοῦ δίδονται περισσότερα παρ' ὅσα ἔδωσες (3) διὰ νὰ εἶσαι ὀφειλέτης καὶ ὁμῶς κανεῖς δὲν ἔχει κάτι ποῦ

(1) Ψαλμ. ΙΖ', 32.

(2) Ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν παραβολὴν, βλ. Ματθ. 25, 27 : « Ἐδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου ταῖς τραπεζίταις καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἑμὸν σὺν τόκῳ » καὶ Λουκ. 19, 23. « Καὶ διατί οὐκ ἔσωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν, καὶ ἐγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἐπραΐα αὐτό ; »

(3) Supererogatur tibi, ut debeas=quodcumque supererogave

νά μὴν εἶναι ἰδικόν Σου. Πληρώνεις τὰ χρέη σου, καὶ τίποτε δὲν ὀφείλεις καὶ τὰ πληρώνεις, χωρὶς καμμίαν ἀπώλειαν νὰ ὑφίστασαι. Ἀλλὰ τί σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά, ὦ Θεέ μου, ἅγια τῆς ζωῆς μου χαρά ; Καὶ ποῖος ἤμπορεῖ ὁμιλῶν περὶ Σοῦ νὰ εἴπη τι ; Ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους, ποὺ σιωποῦν ὡς πρὸς Σέ, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ λαλοῦν διὰ Σε εἶναι ἀνάξιτοι.

Ποιὸς θὰ μὲ καταστήσῃ ἱκανὸν ν' ἀναπαυθῶ εἰς τοὺς κόλπους Σου ; Ποιὸς θὰ μὲ βοηθήσῃ νὰ Σε δεχθῶ εἰς τὴν καρδιά μου, ποὺ κυριεύεται ἀπὸ παράφορον χαράν, διὰ νὰ λησμονήσω τοὺς πόνους μου καὶ ν' ἀσπασθῶ τὸ μονάκριβον ἀγαθόν μου ; Ποιὸς εἶσαι δι' ἐμέ, Κύριε ; Ἀξιώσέ με νὰ τὸ εἴπω.

Ποιὸς εἰμ' ἐγώ, ποὺ διατάσσεις νὰ Σ' ἀγαπᾷ καὶ τὸν ὅποιον, ἐφ' ὅσον δὲν Σε ὑπακούει, ἀπειλεῖς μὲ τὰς μεγαλυτέρας συμφοράς ; Εἶναι ἤδη μικρὰ ἡ συμφορά, τὸ ὅτι δὲν ἀπευθύνω τὴν ἀγάπην μου σ' Ἐσένα ; Ἀλλοίμονον σ' ἐμένα ! Εἰπέ μου, ὦ Θεέ καὶ Κύριέ μου, ἐν ὀνόματι τῆς εὐσπλαγχνίας σου, ποιὸς εἶσαι δι' ἐμέ ; Εἰπέ εἰς τὴν ψυχὴν μου «Σωτηρία σου ἐγὼ εἰμι» (1). Ἀλλὰ μίλησε, οὕτως ὥστε νὰ Σε ἀκούσω. Ἴδου ἡ καρδιά μου, ἐνώπιόν Σου, Σε ἀκούει. Ἀνοιξέ την καὶ πές εἰς τὴν ψυχὴν μου, «σωτηρία σου ἐγὼ εἰμι». Ὑστερα δὲ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φωνήν, ἃς ἤμπορέσω νὰ σπεύσω πρὸς Σε καὶ νὰ ἐνωθῶ μαζί Σου. Μὴν ἀποκρύψῃς τὸ πρόσωπόν Σου ἀπὸ μένα. Ἀς ἀποθάνω, βλέπων αὐτό, διὰ νὰ μὴν ἀποθάνω.

Εἶναι στενὴ ἡ ψυχὴ μου διὰ κατοικίαν Σου, διεύρυνέ την. Ἐπισκεύασέ την, διότι καταπίπτει εἰς ἐρείπια. Φέρει κηλίδας, ποὺ προσβάλλουν τὸ πρόσωπόν Σου. Ἀλλὰ ποιὸς θὰ τὴν ἐξαγνίσῃ καὶ σὲ ποιὸν θὰ ἤμπορέσω νὰ φωνάξω «ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με καὶ ἀπ' ἄλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου» (2) «Ἐπίστευσα, διό ἐλάλησα» (3). Θεέ, Σὺ τὸ γνωρίζεις. Διὰ τ' ἀνομήματά μου δὲν κατηγόρησα ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν μου ; Καὶ Σὺ δὲν ἔχεις συγχωρήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου ; Ὅχι,

ris. Πρὸλ. Λουκ. 10, 36. «Καὶ ὅτι ἂν προσδαπανήσης, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι».

(1) Ψαλμ. ΛΔ', 31.

(2) Ψαλμ. ΙΗ', 13.

(3) Ψαλμ. ΡΙΕ', 1.

δὲν θέλω ν' ἀμφισβητήσω διὰ τῆς κρίσεώς μου Ἐσέ, ποὺ εἶσαι ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ ἐξαπατήσω τὸν ἑαυτὸν μου, «ὅτι ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἐν ἑαυτῇ». Δὲν θὰ Σὲ ἀμφισβητήσω διὰ τῆς κρίσεώς μου, διότι «ἐάν ἀνομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται ;»

Ὁ Συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν βρεφικὴν καὶ παιδικὴν ἡλικίαν τοῦ καὶ ἐξυμνεῖ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ

Ἄλλ' ἔφησε νὰ λαλήσῃ πρὸς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου ὁ δοῦλος Σου, ποὺ εἶναι σποδὸς καὶ τέφρα. Ἐφησέ με νὰ λαλήσω, διότι ἀπευθύνομαι πρὸς τὸν οἰκτόν Σου καὶ ὄχι πρὸς ἄνθρωπον, ποὺ θὰ μὲ ἐμπαίξῃ. Ἴσως θὰ μ' ἐμπαίξῃς καὶ Σὺ, ἀλλὰ θὰ στρέψῃς τὸ προσωπὸν Σου πρὸς ἐμὲ καὶ θὰ μὲ οἰκτείρῃς. Καὶ τί θὰ Σοῦ εἶπω ἐν πρώτοις, ἐάν μή, ὅτι δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι ἐδῶ κάτω, εἰς αὐτήν, λέγω τὴν θνητὴν ζωὴν ἢ μᾶλλον εἰς αὐτὸν τὸν ζωντανὸν θάνατον ; Καὶ μὲ ἐδέχθησαν αἱ παρηγορίαι τῶν οἰκτιρμῶν Σου, καθὼς μανθάνω ἀπὸ τοὺς γεννήτορας τῆς σαρκὸς μου, ἀπὸ τὸν πατέρα μου καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα μου, διὰ τῶν ὁποίων μὲ ἔπλασες ἐν χρόνῳ ⁽¹⁾. Διότι ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ ν' ἀνακαλέσω τίποτε σχετικὸν εἰς τὴν μνήμην μου. Μὲ ἐδέχθη λοιπὸν ἡ παρηγορία τοῦ ἀνθρωπίνου γάλακτος. Ἄλλ' οὔτε ἡ μητέρα μου οὔτε αἱ τροφοὶ μου ἐπλήρουν τοὺς μαστοὺς των αὐταὶ αἱ ἴδιαι, ἀλλὰ τὴν τροφήν τῆς βρεφικῆς ἡλικίας μου ἐχορηγοῦσες Σὺ δι' αὐτῶν, συμφώνως μὲ τὴν διάταξιν τῆς προνοίας Σου, ποὺ κατανέμει τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀκόμῃ καὶ εἰς τὰς ταπεινοτέρας βαθμίδας τῶν πλασμάτων Σου. Ἐπίσης μοῦ ἦτο ἀρκετὸν ὅ,τι μοῦ ἔδιδες, χάρις εἰς τὴν παρέμβασίν Σου, καὶ χάρις εἰς τὴν παρέμβασίν Σου, αἱ τροφοὶ μοῦ παρεῖχαν, ὅ,τι ἔδιδες μὲ ἀφθονίαν εἰς αὐτάς. Διότι, καθοδηγούμεναι ἀπὸ κάποιον συναίσθημα καλῶς διατεταγμένον, μοῦ ἐπεδαψίλευαν προθύμως ὅ,τι ἐπρόσφερες ἀφθόνως εἰς αὐτάς. Διότι τὸ ἀγαθόν, ποὺ προήρχετο εἰς ἐμὲ ἐξ ἐκείνων, ἦτο καὶ δι' αὐτάς ἀγαθόν ⁽²⁾. Ἦσαν ὁμῶς αὐταὶ ἡ πηγὴ καὶ ὄχι ἡ ἀρχή, διότι ἀπὸ Ἐσέ, ὃ

(1) Εἰς τὸ κείμενον ἀναγινώσκομεν : ex quo et in qua formasti me in tempore. Ἐξυπακούεται ex quo patre et in qua matre.

(2) Δηλαδὴ ἡγοῦντο κάποιαν εὐχαρίστησιν.

Θεέ μου, προέρχονται όλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐλόκληρος ἡ σωτηρία μου ἀπὸ τὸν Θεόν μου. Τοῦτο διέγνωσα ἀργότερα, ὁπότε τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ποὺ μᾶς προσφέρεις, ἦσαν φωναί, ποὺ μοῦ ἐξήγγελλαν τρόπον τινὰ τὴν ὑπαρξίν Σου. Διότι τότε δὲν ἤξευρα παρὰ μόνον νὰ θηλάζω, νὰ εὐχαριστοῦμαι διὰ κάθε τί ποὺ παρείχεν ἡδονὴν εἰς τὰς αἰσθήσεις μου καὶ νὰ κλαίω δι' ἐκεῖνο, ποὺ ἐπροξένει εἰς αὐτὰς δόλυν. Τίποτε περισσότερον.

Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισα νὰ γελῶ κατὰ τὸν ὕπνον μου, ἀργότερα δὲ καὶ ὅταν ἤμουν ξύπνιος. Τοῦλάχιστον ἔτσι μοῦ εἶπαν, καὶ ἐγὼ τὸ ἐπίστευσα, παρατηρώντας ἄλλα παιδιὰ. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑαυτόν μου, ἐγὼ δὲν ἐνθυμοῦμαι τίποτε σχετικόν. Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισα νὰ διακρίνω τὸν τόπον, ποὺ με κατεῖχε, καὶ νὰ ἐκφράζω τὰς θελήσεις μου εἰς ἐκεῖνους, ποὺ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ τὰς ἐκτελέσουν. Ἀλλὰ τοῦ κάκου, διότι αἱ θελήσεις μου ἦσαν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου, ἐκεῖνοι δὲ ἔξω ἀπ' αὐτόν, καὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν μὲ καμμίαν αἰσθησίν των νὰ διεισδύσουν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ψυχῆς μου. Διὰ τοῦτο ἐκινουῖσα τὰ μέλη μου μὲ ὀρμήν, ἐξέβαλλα κραυγὰς διατόρους καὶ ἐξέφραζα τὰς θελήσεις, ὅπως μοῦ ἦτο δυνατόν διὰ τῶν ὀλίγων σημαίων, ποὺ εὗρισκοντο εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον ἐξωτερίκευαν τοὺς πόθους μου. Καὶ ὅσας φορὰς δὲν με εἰσήκουον, εἴτε διότι δὲν μ' ἐννοοῦσαν, εἴτε ἐκ φόβου μήπως μοῦ κάμουν κακόν, ἀγανακτοῦσα διὰ τὸ ὅτι ἄνθρωποι ὄριμοι καὶ ἐλεύθεροι δὲν ἠθελαν νὰ γίνουν δοῦλοι μου καὶ τοὺς ἐξεδικούμην κλαίων καὶ ὀδυρόμενος. Τέτοια ἦσαν ὅλα τὰ παιδιὰ, ποὺ εἶχα ἴδῃ. Καὶ αὐτὰ μὲ ἐδίδαξαν περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, πολὺ περισσότερα παρὰ μὲ ὅλην τὴν πείραν τῶν οἱ τροφεῖς.

Καὶ ἰδοὺ νεκρὰ ἡ παιδικὴ ἡλικία μου, ἐνῶ ἐγὼ εὗρισκομαι εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ Σὺ, ὦ Θεέ μου, ποὺ πάντοτε ζῆς καὶ τίποτε δὲν ἀποθνήσκει εἰς Ἑσένα, ἀφοῦ ὑπάρχεις πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν αἰώνων καὶ πρὸ παντός, ποὺ νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀρχή, Σὺ εἶσαι ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς ὅλων ἐκείνων, ποὺ ἐδημιούργησες καὶ εἰς Ἑσὲ ἔχουν τὴν αἰτίαν των αἱ παροδικαὶ ὑπάρξεις, τὰ κινούμενα τὴν ἀκίνητον ἀρχὴν καὶ ὅλα τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ στερούμενα νοήσεως πλάσματα κάποιον αἰώνιον λόγον ὑπάρξεως. Εἶπέ μου, Σὲ ἱκετεύω, ἐάν ἡ παιδικὴ ἡλικία μου διεδέχθη ἄλλην τοιαύτην,

ἢ ὁποῖα εἶχεν ἀποθάνει· πρὸ αὐτῆς· ἐὰν ἡ ἡλικία αὐτὴ δὲν εἶναι ὁ χρόνος, ποῦ διῆλθα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς μητρός μου. Διότι μοῦ εἶπαν κάτι σχετικὸν καὶ ἐγὼ εἶδα γυναῖκα, ποῦ ἔφεραν τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας των. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὦ Θεέ μου, δὲν ὑπῆρχα κάπου, δὲν ἤμουν τίποτε ; Κανεῖς δὲν ἤμπορεῖ νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ, οὔτε ὁ πατέρας μου, οὔτε ἡ μητέρα μου. οὔτε ἡ ἰδική μου μνήμη. Ἀλλ' ἴσως γελαῖς με τὰ ἐρωτήματά μου Σὺ, ποῦ με διατάσσεις νὰ Σ' ἐξυμνῶ δι' ὅσα γνωρίζω.

Σὲ δοξάζω, Κύριε τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Σ' ἐξυμνῶ διὰ τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς μου καὶ διὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν μου, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνθυμοῦμαι διόλου. Ἡθέλησες, ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ γνωρίζῃ τίποτε ἄλλο περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ζωῆς του, παρὰ μόνον ὅ,τι ἤμπορεῖ νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ ἄλλου περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὅ,τι μαθαίνει ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν γυναικῶν. Ὑπῆρχα λοιπὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ μάλιστα ἐξοῦσα, ὅταν δὲ παρῆλθε ἡ πρώτη παιδικὴ ἡλικία μου, ἐζητοῦσα σημεῖα, διὰ νὰ καταστήσω με αὐτὰ καὶ ἄλλους κοινωνοὺς τῶν ἐντυπώσεών μου. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν τὸ τοιοῦτον πλάσμα ἐὰν μὴ ἀπὸ Ἑσέ, Κύριε ; Μήπως ἤμπορῇ κανεῖς νὰ πλάσῃ τὸν ἑαυτόν του ; Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι δυνατόν ν' ἀναδρύῃ εἰς ἡμᾶς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως, ἐὰν μὴ ἀπὸ Ἑσέ, ὦ Θεέ μου, εἰς τὸν ὁποῖον ζωὴ καὶ ὑπαρξίς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἀφοῦ εἶσαι Σὺ αὐτὴ αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς ὑφίστης ζωῆς καὶ τῆς ὑφίστης ὑπάρξεως ; Διότι εἶσαι ὕψιστος καὶ ἀμετάβλητος. Δὲν παρέρχεται διὰ Σέ ἡ σημερινὴ ἡμέρα καὶ ὅμως πρέρχεται εἰς Ἑσέ, διότι ὁ χρόνος καὶ τὰ πάντα εἰς Ἑσέ εὐρίσκονται. Καὶ πῶς θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ παρέρχωνται ἐὰν δὲν τὰ συγκρατοῦσες ; «Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν»(1), καὶ δὲν ὑπάρχει διὰ Σέ, παρὰ μόνον ἡ σημερινὴ ἡμέρα. Καὶ πόσαι ἡμέραι ἰδικαί μας καὶ ἡμέραι τῶν πατέρων μας δὲν παρῆλθαν ἤδη πρὸ πολλοῦ διὰ τῆς αἰωνίας ἐκείνης ἡμέρας, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλουν τὰς ιδιότητας καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς ὑπάρξεώς των ; Καὶ πόσαι θὰ παρέλθουν ἀκόμη, δεχόμεναι τὸν ἴδιον ρυθμὸν καὶ τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν ; Ἀλλὰ Σὺ εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος. Ὅλα τ' αὐριανὰ καὶ μεθυριανὰ, τὰ χθεσινὰ καὶ τὰ

(1) Ψαλμ. ΡΑ', 28.

προχθесινά. θά τὰ δημιουργήσης σήμερον. Ὅλα τὰ χθесινά καί τὰ παρελθόντα ἔχεις ἤδη σήμερον δημιουργήσει. Ἐάν δὲν μ' ἐννοοῦν, εἶναι τὸ σφάλμα ἰδικόν μου ; Ἀλλὰ καί ἐκεῖνος, ποῦ δὲν ἐννοεῖ, ὡς χαρῇ καί ὡς ἀνακράξει : «Τί εἶναι τὸ μεγαλειῶδες αὐτὸ μυστήριον !» Ναί, ὡς χαρῇ, ἔστω καί με αὐτὸν τὸν τρόπον καί ὡς προτιμήσῃ νὰ Σὲ εὕρῃ, χωρὶς νὰ Σ' εὕρισκῃ παρὰ νὰ Σ' εὕρισκῃ (1), χωρὶς νὰ Σ' εὕρῃ.

Κύριε, εἰσάκουσέ με. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἀμαρτωλοὺς ! Εἶναι ἄνθρωπος αὐτός, ποῦ δμῖλει καί θά τὸν οἰκτείρῃς, διότι εἶσαι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεώς μου, ἀλλὰ ὄχι καί τῆς ἀμαρτίας μου. Ποιὸς θά μοῦ ὑπενθυμίσῃ τὰ ἀνομήματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας ; Δὲν εἶναι κανεὶς ἀναμάρτητος ἐνώπιόν Σου, οὔτε αὐτὰ τὰ βρέφη, ποῦ ἀριθμοῦν μιᾶς ἡμέρας ζωὴν. Ποιὸς θ' ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην μου τὰς ἀμαρτίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου ; Ἴσως κανένα μικρὸ παιδάκι, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπω ἐκεῖνο ποῦ ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐνθυμηθῶ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζωὴν μου. Ἀλλὰ πῶς ἔσφαλα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ; Εἶναι ἄρα γε ἡ λαιμαργία, με τὴν ὁποῖαν ἐζητοῦσα τῆς τροφῆς μου τοὺς μαστοὺς με κλάματα, ἀμαρτία ; Ἀναμφιδόλως. Διότι, ἐάν με τὴν ἰδίαν λαιμαργίαν καί ἀνυπομονησίαν ἐζητοῦσα σήμερα τὴν τροφήν μου, θά με κατηγοροῦσαν καί θά με περιέπαιζαν. Ὡστε αὐτὴ ἡ διαγωγὴ ἦτο καί τότε ἐπιλήψιμος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤμουν ἀνίκανος ν' ἀντιληφθῶ τὴν ἐπίπληξιν, οὔτε τὰ ἦθη οὔτε ὁ λόγος μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ διορθωθῶ. Διότι ἀποβάλλομεν καί ἐκριζώνομεν τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἐνηλικιούμεθα. Δὲν εἶδα ὅμως ποτὲ κανένα ν' ἀπορρίπτῃ ἐνσυνειδήτως τὸ ἀγαθόν, διὰ ν' ἀποβάλῃ τὸ κακόν. Ἀλλ' ἦτο ἄρα γε ἀγαθόν, ἔστω καί δ' ἓνα μικρὸ παιδάκι, νὰ ζητῇ με στριγλιὰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον χωρὶς βλάβην, θά τοῦ παρείχετο, ν' ἀγανακτῇ ἐναντίον ἐλευθέρων ἀνθρώπων, πρεσβυτέρων καί ὄχι ὑποδουλωμένων εἰς αὐτό, ἐναντίον τῶν γονέων του, ἐναντίον ἀνθρώπων, ποῦ ἦσαν φρονιμώτεροι παρ' αὐτό, διότι δὲν ἔσπευδαν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὴν πρώτην διαταγὴν τῆς ἰδιοτρόπου θελήσεώς του, καί τέλος νὰ ἔχῃ τὴν τὰς αὐτῶν δέριν καί νὰ τοὺς κκοποιῇ, ἂν δὲν ἐκτελοῦν παρευ-

(1) Δηλαδή με τὴν φαντασίαν.

θὺς τὰς διαταγὰς του, ἢ ἐκτέλεις τῶν ὁποίων θὰ ἦτο καταστρεπτική εἰς αὐτό ;

Εἰς τὰ παιδιὰ ἀθῶα εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν ὀργάνων των, ἀλλ' ὅχι καὶ ἡ ψυχὴ των. Εἶδα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἓνα παιδί, ποὺ τὸ κατέτρωγεν ἡ ζήλεια. Δὲν ἤμποροῦσε ἀκόμη νὰ ὁμιλῇ, ἀλλὰ κάτωχρο καὶ μὲ μάτια γεμάτα φθόνον ἐκοίταζε τὸν ὁμογάλακτον ἀδελφόν του. Πρόκειται περὶ φαινομένου γνωστοῦ εἰς ὅλους καὶ δὲν γνωρίζω ποῖα μέσα ἐξαγνισμοῦ αἱ μητέρες καὶ αἱ τροφοὶ μεταχειρίζονται ἐναντίον τῶν τοιαύτης φύσεως ἐλαττωμάτων. Εἶναι ἀθῶο ἐκεῖνο τὸ παιδί, ποὺ ἀρνεῖται νὰ διαμοιρασθῇ πηγὴν πλήρη καὶ μάλιστα ὑπερπλήρη γάλακτος μ' ἓνα ἄλλο παιδί, ποὺ εἶναι ἐξ ἴσου σωματικῶς ἀδύνατο καὶ ἤμπορεῖ νὰ εὕρῃ εἰς τὴν ἰδίαν τροφήν τὴν ζωὴν του ; Καὶ ὅμως ἀνέχονται τὴν κατάστασιν ταύτην μὲ ἐπιείκειαν, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι μικρὰ τὰ κακὰ ταῦτα, ἀλλὰ διότι μὲ τὴν ἡλικίαν παρέρχονται. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τ' ἀνεχώμεθα, ὅσάκις τὰ εὐρίσκομεν εἰς ἄτομα μεγαλυτέρας ἡλικίας. Σὺ λοιπόν, ὦ Θεέ μου, ποὺ ἔδωσες τὴν ζωὴν εἰς τὰ παιδιὰ, ποὺ διεμόρφωσες τὸ σῶμά των, ὥπλισες τὰς αἰσθήσεις των, προσήρμοσες τὰ μέλη των, ἐστόλισες τὸ πρόσωπόν των, καθώρισες τὰς ἀποκρύφους προσπάθειάς, διὰ τῶν ὁποίων διατηροῦν τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ἀτόμου των· Σὺ μὲ καλεῖς νὰ Σ' ἐξυμνῶ, νὰ Σὲ πιστεύω, νὰ δοξάζω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου τὸ ὄνομά Σου. Διότι Σὺ εἶσαι ὁ Κύριός μου, ὁ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος, καὶ θὰ ἦσουν ὁ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεός μου, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶχες δημιουργήσῃ παρὰ μόνον αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα κανεῖς ἄλλος· δὲν ἐδημιούργησε παρὰ μόνον Ἐσὺ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκπορεύεται κάθε ρυθμός καὶ κάθε μέτρον· παρὰ μόνον Ἐσὺ, ποὺ καθιστᾷς τὰ πάντα περικαλλῇ καὶ τὰ ρυθμίζεις διὰ τῶν νόμων Σου. Ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν δὲν τὴν ἐνθυμοῦμαι, ὦ Θεέ μου, παρὰ μόνον ἀπὸ πληροφορίας ξένων προσώπων καὶ ἀπὸ συμπεράσματα, ποὺ ἔχω ἐξαγάγει ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἀλλ' ὅσονδὴποτε καὶ ἂν εἶναι ὀρθὰ τὰ συμπεράσματα ταῦτα, δὲν τολμῶ νὰ θεωρήσω τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν μου ὡς μέρος τῆς ἰδικῆς μου ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ σκότος, ποὺ μὲ περιβάλλει, τὴν ἐξισώνει μὲ τὴν ζωὴν, ποὺ διῆλθα εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου. Ἐὰν δὲ «ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν

ἁμαρτίαις ἐκίσθησέ με ἡ μήτηρ μου» (1), ποῦ, ὦ Θεέ καὶ Κύριέ μου, ποῦ καὶ πότε, σ' ἐρωτῶ, ὑπῆρξεν ἄθῳος ὁ δοῦλος Σου ; Ἀλλ' ἄς σδήσωμεν ἀπὸ τὴν μνήμην μας τὴν περίοδον ταύτην. Τί μὲ συνδέει μ' αὐτήν, ἀφοῦ δὲν ἐνθυμοῦμαι τίποτε σχετικόν ;

*
* *

Ἀπὸ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ἐπέρασα εἰς τὴν παιδικήν, ἡ μάλλον ἢ παιδικὴ ἡλικία ἦλθε εἰς ἐμέ, διαδεχθεῖσα τὴν πρώτην. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν παρῆλθε, διότι ποῦ θ' ἀπεσῦρτο ; Καὶ ἔμως δὲν ὑφίστατο πλέον. Διότι δὲν ἦμουν πλέον ἓνα ἄλαλο βρέφος, ἀλλ' ἓνα παιδί, ποῦ ἄρχιζε ἤδη νὰ ὁμιλῇ. Αὐτὸ τὸ ἐνθυμοῦμαι καὶ ἐμελέτησα ἔκτοτε τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον ἔμαθα νὰ ὁμιλῶ. Διότι δὲν εἶχα διδάσκαλον, ποῦ θὰ μ' ἐδίδασκε μὲ τάξιν καὶ μέθοδον τὸν προφορικὸν λόγον, ὅπως συνέδη ἀργότερα μὲ τὴν ἐκμάθησιν τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ, χάρις εἰς τὴν διάνοιαν, ποῦ μοῦ ἐδώρησες, ὦ Θεέ μου, ἐπειδὴ ἔδλεπα, ὅτι τὰ δάκρυα, αἱ κραυγαὶ καὶ αἱ κινήσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματός μου δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐκφράσουν ὅλας τὰς σκέψεις καὶ τοὺς πόθους μου, ἐσυγκρατοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου τὰ ὀνόματα, ποῦ ἤκουα νὰ δίδωνται εἰς τὰ πράγματα. Παρατηρῶν δὲ ὅτι σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν λέξιν διευθύνοντο πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον, ἐσυμπέραινα καὶ δὲν ἐξεχνουσα τὸ ὄνομα, μὲ τὸ ὅποιον ὠνόμαζαν ἓνα πρᾶγμα. Ἐμάντευα τὴν ἐπιθυμίαν τῶν συνανθρώπων μου ἀπὸ τὴν κίνησιν τοῦ σώματός των καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἐκείνην γλῶσσαν ἔλων τῶν ἔθνων, ποῦ συνίσταται εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου, εἰς τὴν κίνησιν τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὸν ἦχον τῆς φωνῆς, ποῦ ἐκφράζει τὰς συναισθηματικὰς καταστάσεις τῆς ψυχῆς, ὅταν θέλῃ νὰ ζητήσῃ κάτι, νὰ τὸ κρατήσῃ εἰς τὴν διάθεσίν της, νὰ τὸ ἀποφύγῃ ἢ νὰ τὸ ἀπορρίψῃ. Τοιοῦτοτρόπως, μὲ τὸ ν' ἀκούω κάθε φορά τὰς ἰδίας λέξεις, ἐσυμπέραινα, ἀναλόγως τῆς θέσεως, ποῦ εἶχαν εἰς τὸν λόγον, ποίων ἀντικειμένων ἦσαν σύμβολο καί, ἀφοῦ ἐσυνήθισε τὸ στόμα μου νὰ τὰς προφέρῃ, τὰς μεταχειριζόμενον διὰ νὰ ἐκφράζω τὰς θελήσεις μου. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν κατώρθωσα νὰ ἐπικοινωνῶ μὲ τὰς

(1) Ψαλμ. Ν. 7.

πρόσωπα, ποὺ μὲ περιστοίχιζαν, καὶ ἀπὸ συνήθειαν νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν τρικυμιώδη ζωὴν, ἀλλὰ πάντοτε ὑποτασσόμενος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν γονέων μου καὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πρεσβυτέρων.

ὦ Θεέ μου, Θεέ μου. Ἀνάμεσα εἰς ποίας συμφορὰς καὶ εἰς ποῖα ὀνειροπολήματ' ἐπέρασα τὰ χρόνια τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου, κατὰ τὴν ὁποίαν μου ἐπεβάλλετο ἕνας καὶ μόνος κανὼν τῆς ζωῆς, νὰ ὑπακούω δηλαδὴ εἰς τοὺς δασκάλους μου, διὰ νὰ ἡμπορέσω καὶ ἐγὼ νὰ διαλάμψω καὶ νὰ δρέψω δάφνας εἰς τὴν τέχνην ἐκείνην τοῦ ὁμιλεῖν, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς δόξαν καὶ ψεύτικα πλούτη. Μὲ ἔστειλαν λοιπὸν εἰς τὸ σχολεῖον, διὰ νὰ μάθω ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Πρὸς δυστυχίαν μου, δὲν ἤμουν εἰς θέσιν ν' ἀντιληφθῶ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς τῆς διδασκαλίας. Καὶ ὅμως, ὅταν ἤμουν ἀμελής, μ' ἐτιμωροῦσαν. Οἱ ἔχοντες πεῖραν τοῦ κόσμου ἐπεδοκίμαζαν τὴν τοιαύτην αὐστηρότητα. Ἐκεῖνοι, ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, προετοίμασαν τὰ ἀκανθώδη μονοπάτια, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ βαδίζωμεν, αὐξήσαντες δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τὰς ἀσχολίας τῶν τέκνων τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὰ βάσανά των. Συνηγησάμεν τότε, ὦ Θεέ μου, μερικὸς δούλους Σου, παρὰ τῶν ὁποίων ἐμάθαμεν, χωρὶς νὰ ἐννοοῦμεν καλὰ, ὅτι εἶσαι ἀρκετὰ μεγάλος, ὥστε νὰ μᾶς βοηθήσῃς, χωρὶς νὰ προσπίπτῃς εἰς τὰς αἰσθήσεις μας. Ἦρχισα λοιπόν, ἤδη κατὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν μου, ν' ἀπευθύνωμαι σ' Ἐσένα, ὡς μόνον στήριγμα καὶ ἄσυχρόν μου. Ἐλυνα τοὺς κόμβους τῆς γλώσσης μου, διὰ νὰ Σὲ ἐπικαλεσθῶ. Ἀκόμα μικρὸ παιδάκι, Σὲ ἰκέτευα μὲ ζέσιν φλογερὰν νὰ μὲ ἀπαλλάξῃς ἀπὸ τὰς τιμωρίας τοῦ σχολείου μου. Καὶ ὅσες φορές δὲν μὲ εἰσήκουες (ποὺ δὲν τὸ ἔκανες ἀπὸ ἀδιαφορίαν πρὸς ἐμένα), οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ γονεῖς μου ἐγελοῦσαν διὰ τὰ ῥαπίσματα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐφαίνοντο εἰς ἐμένα ὡς τὸ μεγαλύτερον καὶ φρικωδέστερον κακόν.

Ὑπάρχουν, Κύριε, ψυχὰι τόσον μεγάλαι καὶ τόσον στενὰ συνδεδεμέναι διὰ τῆς ἀγάπης πρὸς Ἐσὲ—διότι καμμιά φορὰ ἡ βλακεία γεννᾷ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα—ὑπάρχουν, Σὲ ἐρωτῶ, ψυχὰι, ποὺ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν εὐσεβῇ σύνδεσιν ταύτην τόσην ψυχικὴν δύναμιν, ὥστε ν' ἀψηφοῦν τὴν στρέβλαν, τοὺς σιδηρένιους ὀνυχας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα βασανιστήριά, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι μὲ φρικτὴν ἀγωνίαν Σὲ ἰκετεύουν νὰ τ' ἀπομακρύνῃς ἀπ' αὐτούς, ἢ ἐμπαίζουσιν ἐκείνους, ποὺ τόσο πολὺ νὰ φοβοῦνται, ὅπως οἱ γονεῖς μου

ἐγελοῦσαν διὰ τὰς ποινάς, τὰς ὁποίας μοῦ ἐπέβαλαν οἱ διδάσκα-
λοί μου ; Εἰς ἐμέ αἱ ποιναὶ ἐκείναι δὲν ἐφαίνοντο ὀλιγώτερον
τρομακτικαὶ καὶ δὲν ἐζητοῦσα μὲ μικρότερον πόθον ν' ἀπαλλαγῶ
ἀπὸ αὐτὰς. Καὶ ὅμως ἔκανα διαρκῶς λάθῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ
τὴν γραφήν. "Οχι, διότι δὲν εἶχα πνεῦμα καὶ μνήμην,—ἡξίωσες,
ὦ Θεέ μου, νὰ μοῦ δωρήσῃς μνήμην ἀρκετὴν καὶ πνεῦμα ἱκανὸν
διὰ τὴν ἡλικίαν μου—ἀλλὰ διότι ἀγαποῦσα τὰ παιχνίδια, ἀλλὰ
καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ μ' ἐτιμωροῦσαν, δὲν τ' ἀγαποῦσαν ὀλιγώτερο.
Τὰ παιχνίδια ὅμως τῶν ἐνηλίκων ὀνομάζονται ὑποθέσεις. Ἀλλὰ,
εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι παρὰ παιδικὰ παιχνίδια, διὰ
τὰ ὅποια τιμωροῦνται πάλι ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. Τὰ μεγάλα
δὲ αὐτὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ἄξια περισσοτέρας εὐσπλαγχνίας παρὰ
ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια αὐτοὶ ἐπιβάλλουσιν ποινάς. Ἐνας λογικὸς ἄν-
θρωπος θὰ εὖρη ἄρᾳ γε, ὅτι δικαίως μ' ἐτιμωροῦσαν, ἐπειδὴ ἀγα-
ποῦσα τὸν σφαιρισμόν, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ παιχνίδι θὰ μὲ ἡμπόδιζε
νὰ μάθω γράμματα, προωρισμένα νὰ μεῦ χρησιμεύσουν ἀργότερα
δι' ἄλλα πολὺ ἐγκληματικώτερα παιχνίδια ; Καὶ αὐτός, ποὺ μ'
ἐτιμωροῦσε, ἐνεργεῖσε καλύτερα, ὁπόταν, νικώμενος ἀπὸ κάποιον
ἀνταγωνιστὴν του εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν, ἐδασανίζετο
ἀπὸ τὸν θυμὸν του πολὺ περισσότερον, πρὶν ὅσον ἐγώ, ὅταν μ'
ἐνικοῦσαν στὸ σφαιρισμό ;

Καὶ ὅμως ἀμάρτανα, ὦ Θεέ μου, ρυθμιστὰ καὶ δημιουργὲ
ὅλων τῶν πλασμάτων τῆς φύσεως, ἐκτὸς τῶν ἀμαρτημάτων, τῶν
ὁποίων εἶσαι μόνος ρυθμιστὴς (1). Ἀμάρτανα, ὦ Θεέ μου, ἐφ'
ὅσον ἐνεργοῦσα παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων μου καὶ τῶν ἀνω-
τέρων μου. Διότι ἀργότερα ἐν συνεχείᾳ θὰ ἡμποροῦσα νὰ κάμω
χρῆσιν καλὴν τῶν γνώσεών μου, τὰς ὁποίας μοῦ ἐπέβαλλαν,
ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὅποιον μοῦ τὰς ἐπέ-
βαλλαν. Δὲν ἤμουν δὲ παρήκοος, ἐπειδὴ ἐπεδίωκα κάτι ἀνώτερον,
ἀλλὰ διότι ἀγαποῦσα τὰ παιχνίδια καὶ τοὺς ἀγῶνας. Εἰς τοὺς

(1) Peccatorum autem ordinator. Ὁ Αὐγουστίνος ἐννοεῖ ἐν προ-
κειμένῳ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐρρυθμισε τὰ πράγματα κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ ἀμαρτία
νὰ μὴ προκαλῇ διαταραχὴν τῆς ἠθικῆς τάξεως τῶν ὄντων, νὰ μὴν ἀντι-
στρατεύεται πρὸς τὰ θελήματά του. (Πρὸς. Karl von Saumer, Sancti
Augustini Confessionum, Libri tredecim, σελ. 14, σημ. Stuttgart,
1856 καὶ «De Civit. Dei» I, II, c. 17).

ἀγῶνας ἀγαποῦσα τὸν θρίαμβόν τῆς νίκης. Οἱ μῦθοι, γαργαλίζοντες τὴν ἀκοήν μου, ἀναπταν φλόγαν ἀπληστοτέραν εἰς τὴν καρδίαν μου, κάποια δὲ περιέργεια, αὐξανομένη καθημερινῶς, ἀπήστραπτεν ἀπὸ τοὺς ὀρθοκλήμους μου καὶ με παρέσυρεν εἰς θεάματα διασκεδαστικὰ δι' ἐνηλίκους. Ἀλλὰ καὶ οἱ διευθύνοντες αὐτὰ τὰ θεάματα δρέπουν ἀπ' αὐτὰ τόσας δάφνας, ὥστε ὅλοι σχεδὸν εὖχονται, ὅπως καὶ τὰ τέκνα τῶν τύχουν τῶν ἰδίων τιμῶν. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν τοὺς ἐμποδίζει νὰ τιμωροῦν αὐστηρῶς τοὺς βλαστούς των, ὡςάκις τὰ θεάματα ταῦτα τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰς σπουδᾶς των, διὰ τῶν ὁποίων κάποτε θ' ἀποκτήσουν περίδλεπτον κοινωνικὴν θέσιν, ποῦ θὰ τοὺς ἐπιτρέπη νὰ παρέχουν εἰς τὸν λαὸν ὅμοια θεάματα. Ἴδε, ὦ Θεέ, τὰς ἀντιφάσεις αὐτὰς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου. Ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν δουλείαν ἐκείνους, ποῦ προσφεύγουν εἰς Ἐσέ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, ποῦ δὲν προσφεύγουν, ὅπως οὗτοι τέλος ἐπικαλέσθω τὸν οἶκτον Σου καὶ λυτρωθῶν ὀριστικῶς.

Εἰς ἡλικίαν ἀκόμη τρυφεράν, ἤκουσα νὰ ὁμιλοῦν περὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, τὴν ὁποίαν μᾶς ὑπεσχέθη ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ Κυρίου, ποῦ κατῆλθε μέχρι τῆς ἰδικῆς μας ὑπερηφανείας καὶ ἐπάρσεως. Εἶχα σημειωθῇ με τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ Σου καὶ ἐπαλειφθῇ διὰ τοῦ ἁγίου ἁλατος (1), μόλις ἐξῆλθα ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς μητρός μου, ποῦ ἤλπιζε εἰς Ἐσέ. Γνωρίζεις, ὦ Θεέ μου, ὅτι, ὅταν ἤμουν ἀκόμη παιδί, προσεδλήθην αἰφνιδίως ἀπὸ νόσημα τοῦ στομάχου με μεγάλον πυρετόν, ποῦ ὀλίγον ἔλειψε νὰ με ἀποσπάσῃ εἰς μίαν στιγμὴν ἀπὸ τὴν ἀγκάλην τῆς μητέρας μου. Με πόσῃ ζέσιν καὶ πίστιν ἐζήτησα ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν τῆς μανούλας μου καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, μητέρα ὅλων τῶν πιστῶν, τὸ βάπτισμα τοῦ Υἱοῦ Σου καὶ Κυρίου μας. Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ φόβου ἡ μητέρα τῆς σαρκός μου, ἡ ἀγνὴ καρδιά τῆς ὁποίας ἐκυοφόρει τὴν αἰώνιον σωτηρίαν μου διὰ τῆς πίστεως εἰς Ἐσέ, με ἐντατικωτέραν ἀκόμη ἀγάπην ἔσπευσε νὰ με μύσῃ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ὠμολογοῦσα Σέ,

(1) Ὑπῆρχεν ἔθιμον νὰ παρέχεται ἄλλας εἰς τοὺς κατηχουμένους, δηλαδὴ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι, μολοντί ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δεκτοὶ γενόμενοι, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη βαπτισθῇ. Περὶ τοῦ ἔθιμου τούτου βλ. I, Σύνοδος Καρθαγένης, κανὼν δ καὶ Αὐγουστίνου «De Catechizantis rudibus» κεφ. 26.

Ἰησοῦ Χριστέ, πρὸς ἄφῃσιν τῶν ἁμαρτιῶν μου—ὁπότεν ἔξαφνα αἰσθάνθηκα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ καλυτερεύῃ καὶ νὰ θεραπεύεται.

Λοιπὸν ἀνέδαλα τὸν ἅγιον αὐτὸν καθαρμὸν μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι, ἂν ἐξοῦσα, θὰ ὑπέπιπτα σχεδὸν ἐξ ἀνάγκης εἰς νέα τινὰ ἁνομήματα καὶ διότι αἱ ἁμαρτίαι, ποὺ διαπράττονται μετὰ τὸ βάπτισμα, εἶναι βρύτεραι καὶ κινδυνωδέστεραι. Αὕτη ἦτο ἡ πίστις μου καὶ ἡ τῆς οἰκογενείας μου, ἐκτὸς τῆς πίστεως τοῦ πατρὸς μου, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις δὲν ἔσθῃσε εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸ δικαίωμα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μητέρα μου καὶ δὲν μὲ ἡμπόδιζε νὰ πιστεύω εἰς τὸν Χριστόν, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸς δὲν ἐπίστευεν ἀκόμη. Διότι ἡ μητέρα μου, ὦ Θεέ μου, πάντα λίθον ἐκίνει, διὰ νὰ θεωρηθῇς Ἐσὺ, ὡς πατέρας μου, περισσότερο παρ' αὐτόν, καὶ παρέσχες εἰς αὐτὴν τὴν πολὺτιμον βοήθειάν Σου, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ, ἀγωνιζομένη, ἐπὶ τοῦ συζύγου της, τοῦ ὁποῖου ἦτο θεραπευτὴς, μολονότι ἀγαθωτέρα, ἀφοῦ Σὲ ὑπήκουε καὶ ἐκτελοῦσε τὴν ἐντολήν Σου.

Θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ μάθω, ὦ Θεέ μου, ἐὰν θελήσῃς νὰ μοῦ τὸ εἰπῇς, διατί εἶχεν ἀναδληθῇ ἡ βάπτισίς μου; Μήπως ἡ ἀναβολὴ εἶχε τὸν σκοπὸν νὰ βυθισθῶ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν; Διατί ἄρά γε ἀπηχοῦν εἰς τὰ ὦτά μου: «ἄφησε τον νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλει, δὲν ἔχει ἀκόμη βαπτισθῇ». Καὶ ὁμως, προκειμένου περὶ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος, δὲν λέγομεν: «ἄφησέ τον νὰ πληγωθῇ περισσότερο, ἀφοῦ δὲν ἔχει θεραπευθῇ ἀκόμη». Πόσον καλύτερον θὰ ἦτο δι' ἐμὲ νὰ θεραπευθῶ γρήγορα μὲ τὴν ἰδικήν μου φροντίδα καὶ μὲ τὴν μέριμναν τῶν γονέων μου, ὅπως ἔξασφαλίσθῃ ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς μου διὰ τῆς προστασίας Ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ θὰ τὴν ὤφειλα πραγματικῶς. Ὡ, αὐτὸ θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως πολὺ καλύτερο! Ἀλλ' ἡ μητέρα μου ἐπρόδλεπε πόσα τρικυμιώδη κύματα πειρασμῶν ἀπειλοῦσαν τὴν νεότητά μου καὶ προτιμοῦσε νὰ ἐκθέσῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἰλὺν τῆς ὑπάρξεώς μου, πρὸ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ ἀργότερα τὴν μορφήν της, πλησίον αὐτῆς ταύτης τῆς ἁγίας εἰκόνας, ποὺ εἶχεν ἤδη ἀποκατασταθῇ (1).

(1) Πρὸς κατανόησιν τοῦ χωρίου τούτου, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ II' βιβλίον τῶν *Ἐξομολογήσεων*. Ὁ Αὐγουστῖνος ἐρμηνεύει ἀλληγορικῶς τὴν δημιουργίαν ἐν τῇ *Γενέσει*, συνταυτίζει τὴν *γῆν* πρὸς τὸν

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ποῦ ἐφόδουντο δι' ἐμέ περισσό-
τερον παρὰ εἰς τὴν ἐφηδικήν μου ἡλικίαν, δὲν ἀγαποῦσα τὴν με-
λέτην καὶ ἀγανακτοῦσα, ἔταν μὲ ἐξηνάγκασαν νὰ μελετῶ. Καὶ
ὅμως μ' ἐξηνάγκαζαν, αὐτὸς δὲ ὁ ἐξηναγκασμὸς ὑπῆρξεν ὁπωσδή-
ποτε εὐεργετικὸς διότι, ἂν μὲ ἄφιναν ἐλεύθερον εἰς τὴν κακὴν
θέλησίν μου, δὲν θὰ ἐμάνθανα τίποτε. Ἐφ' ὅσον ἐνεργοῦμεν παρὰ
τὴν θέλησίν μας, δὲν ἐνεργοῦμεν καλῶς, ἀκόμη καὶ εἰς περίπτω-
σιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅ,τι πράττομεν εἶναι ἀγαθόν. Καὶ ἐκεῖνοι,
οἱ ὅποιοι μ' ἐξηνάγκαζαν, δὲν ἐνεργοῦσαν καλῶς, τὸ δὲ ἀγαθὸν
προῆλθεν ἀπὸ Ἑσέ, ὦ Θεέ μου. Ὅταν μ' ἐξηνάγκαζαν νὰ μελετῶ,
δὲν εἶχαν κανένα ἄλλον σκοπὸν, παρὰ ὅπως κορέσω τ' ἀκόρεστα
πάθη πλουσίας, ἀθλιότητος καὶ βδελυρᾶς δόξης. Ἀλλὰ Σὺ, ποῦ
γνωρίζεις τὸν ἀριθμὸν τῶν τριχῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἐχρησιμοποιοῦ-
σες τὴν πλάνην ἐκείνων, ποῦ μοῦ ἐπέβαλλαν τὴν σπουδὴν, ἐχρη-
σιμοποιοῦσες δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἰδικήν μου πλάνην τῆς ἀπο-
στροφῆς ἀπὸ τὰ μαθήματα, ὡς ποινήν, ποῦ μοῦ ἐπεβάλλετο δι-
καίως. Τόσο μικρὸς καὶ ὅμως τόσο ἁμαρτωλὸς ἤδη! Ἔτσι μεῦ
παρεῖχες ὠφέλειαν δι' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν μοῦ ἦσαν ὠφέλιμοι
καὶ μ' ἐτιμωροῦσες διὰ τὰς ἁμαρτίας μου δικαίως. Διότι διέταξες
καὶ ἔταξες νὰ εἶναι κάθε ἐκτρεπομένη ψυχὴ αὐτὴ ἡ ἴδια διὰ τὸν
ἑαυτὸν της τιμωρία.

* * *

Ποία ἄρά γε ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀποστροφῆς μου πρὸς τὰ ἐλ-
ληνικὰ γράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις εἶχον ἀσκηθῇ ἀπὸ τὴν
τρυφερωτέραν ἡλικίαν; Καὶ σήμερον ἀκόμη δὲν τὸ γνωρίζω. Ἀπ'
ἐναντίας ἤμουν φίλος τῶν λατινικῶν γραμμάτων, ὅχι, ἐννοεῖται,
ὅπως διδάσκονται ἀπὸ τοὺς γραμματοδιδασκάλους, ἀλλ' ὅπως τὰ
ἐδίδασκον ἀργότερα οἱ γραμματικοί (1). Διότι ἡ πρώτη διδασκα-
λία, κατὰ τὴν ὁποίαν μαρθάνομεν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθ-

σαρρικὸν ἄνθρωπον. Ἡ γὰρ αὕτη λαμβάνει κατ' αὐτὸν τὴν μορφήν ἐκ τῆς
ἱερᾶς διδασκαλίας ποῦ προσδίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον φῶς καὶ πνευματικότητα.

(1) Qui grammatici vocantur. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου συμπεραί-
νομεν, ὅτι οἱ grammatici (γραμματικοί) δὲν ἐδίδασκαν τὰ στοιχεῖα τῆς
Λατινικῆς, ἀλλ' ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους καθηγητὰς τῶν
ἀνθρωπιστικῶν μαθημάτων. Ἐδίδασκαν δηλαδὴ σύνθεσιν, στιχουργίαν, ἐρμη-
νεύειαν τῶν πεζῶν καὶ τῶν ποιητῶν, ἀπαγγελίαν κτλ.

μησιν, δὲν ἦτο δι' ἐμὲ ὀλιγώτερον ὀδυνηρὰ καὶ σκληρὰ παρὰ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀπὸ ποῦ προήρχετο, ὦ Θεέ μου, ἡ τοιαύτη ἀποστροφή, ἐὰν ὅχι ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὴν μηδαμηνότητα τῆς ζωῆς; «Διότι ἤμουν σὰρξ καὶ πνοὴ παρερχομένη καὶ οὐδέποτε ἐπανερχομένη». Καὶ ὅμως ἡ στοιχειώδης αὐτῇ μελέτῃ, ποῦ μοῦ ἐπιτρέπει ἀκόμη ν' ἀναγινώσκω ὅ,τι προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἢ νὰ γράφω, ὅσας τὸ θελήσω. ἐγὼ δ' ἴδιος, εἶναι πολὺ ἀσφαλεστέρα καὶ ἐπομένως πολὺ ὠφελιμώτερα ἀπὸ ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀναγκαζόμουν νὰ μάθω τὰς περιπλανήσεις ἐνὸς Αἰνείου ὁποιοῦδήποτε καὶ νὰ ξεχνῶ τὰς ἰδικὰς μου περιπλανήσεις· νὰ κλαίω διὰ τὴν Διδῶ, ἡ ὁποία, ὑπὸ τὸ κράτος πάθους ἐρωτικοῦ, τερματίζει τὴν ζωὴν τῆς δι' αὐτοκτονίας, ἐνῶ ἔδλεπα μὲ στεγνοὺς ὀφθαλμούς, ὦ Θεέ μου, τὸν ἰδικόν μου θάνατον, δηλαδὴ τὸν χωρισμόν μου ἀπὸ Σένα.

Ποιὸς εἶναι ἀθλιώτερος ἐνὸς ἀθλίου, ἂν ὅχι ἐκεῖνος, ποῦ δὲν λυπᾶται τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ κλαίει διὰ τὸν θάνατον τῆς Διδούς, ποῦ ἐπροκάλεσε τὸ πρὸς τὸν Αἰνείαν ἐρωτικὸν πάθος τῆς, καὶ δὲν κλαίει διὰ τὸν ἰδικόν του θάνατον, ὦ Θεέ, φῶς τῆς καρδιάς μου, τροφὴ τῆς ψυχῆς μου, ἀρετὴ δημιουργὸς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διανοίας μου; Ὅχι, Θεέ μου, δὲν Σ' ἀγαποῦσα καὶ ἤμουν μοιχὸς ἀπέναντί Σου καὶ ἤκουα εἰς τὴν ἀπιστίαν μου ἀπὸ παντοῦ τὴν φωνήν: «εὐγε, εὐγε»! Διότι ἡ ἀγάπη τοῦ κόσμου αὐτοῦ ἐδῶ κάτω δὲν εἶναι παρὰ εἶδος μοιχείας, ἡ δὲ φωνὴ «Εὐγε, εὐγε» ἀπηχεῖ, διὰ νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὅπως προσφέρῃ τὴν καρδίαν του εἰς τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ καὶ ὅχι εἰς τὸν Θεόν του (1). Δὲν

(1) Τὸ «pudeat si non ita homo sit» ἀπεδώσαμεν περιφραστικῶς κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς διαφόρους μεταφράσεις τοῦ χωρίου τούτου. Ὁ Paul Janet τὸ ἀποδίδει ὡς ἑξῆς: «Et ces mots: courage, courage ne retentissent que pour vous faire rougir de ne point être comme les autres» (Les Confessions de Saint Augustin, traduction nouvelle, Paris 1868). Ὁ Karl von Raumer: «Ut pudeat, dass sich der Mensch schäme, dass er nicht so geartet ist» (Sancti Augustini Confessiones, Stuttgart 1856).

Ὁ Gerolamo Brunelli: «Applaudi e lodi pestiferi che arrivano a fare, che altri se vergognasse di non farsene meritevoli» (Confessioni di S. Agostino volgarizzate, Padova MDCCLXVI).—Κατέλος δ' Pierre de Labriolle: «Bravo, à merveille, c'est pour éveil-

ἐκλαία δι' ὅλα αὐτά, ἀλλ' ἐθρηνοῦσα τὴν Διδῶ, ἣ ὁποία παρέδωσε τὴν τελευταίαν πνοήν της, ἀφοῦ μὲ τὸ σίδερο εἰς τὸ χέρι προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς χειροτέρας τῶν ἀποφάσεων. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐζητοῦσα τὰ εὐτελέστερα τῆς δημιουργίας Σου ἀντικείμενα, ἀφοῦ εἶμαι χῶμα καὶ θὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ χῶμα. Ἐάν δὲ κατὰ τύχην κάποιος θὰ μοῦ ἀπηγόρευε τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν τῶν παραμυθιῶν, θὰ ἔχυνα δάκρυα, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ διαβάσω ἐκεῖνο, ποῦ θὰ μ' ἔκαμνε νὰ χύνω δάκρυα. Καὶ ὅμως αὕτη ἡ διδασκαλία θεωρεῖται ἀνωτέρα καὶ γονιμωτέρα ἐκείνης, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἔμαθα ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν.

Ἀλλὰ τώρα, ὦ Θεέ μου, ἡ Ἀλήθειά Σου ἄς φωνάξῃ εἰς τὴν ψυχὴν μου : «Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθινόν !» Ὅχι. Ἡ πρώτη αὕτη μόρφωσις εἶναι καλυτέρα, διότι νὰ τώρα, ποῦ εἶμαι διατεθειμένος νὰ λησμονήσω τὰς περιπλανήσεις τοῦ Αἰνείου καὶ ἄλλους θρύλους τῆς αὐτῆς φύσεως, ἀλλ' ὅχι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν. Εἰς τὰς εἰσόδους τῶν σχολείων τῶν γραμματικῶν κρέμονται παραπετάσματα. Τὰ παραπετάσματα ὅμως ταῦτα δὲν συμβολίζουν τόσον τὴν περιωπὴν τῶν μυστηρίων, ποῦ διδάσκονται εἰς τὰ σχολεῖα αὐτά, ὅσον τὸ περικάλυμμα τῆς πλάνης. Ἄς μὴ κραυγάζουν ἐναντίον μου ἐκεῖνοι, αἱ φωναὶ τῶν ὁποίων ἔπαυσαν πλέον νὰ μὲ συγκινοῦν, κατὰ τὴν στιγμὴν, ποῦ Σοῦ ἀποκαλύπτω τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς μου, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν καταδικάζω τὴν σχολιὰν καὶ ἀκανθώδη ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἕως τώρα ἐπορεύθηκα, διὰ ν' ἀγαπήσω τὸν θεῖον Σου δρόμον. Ἄς μὴ κραυγάζουν ἐναντίον μου ἐκεῖνοι, ποῦ πωλοῦν καὶ ἀγοράζουσιν γραμματικάς. Ἐάν τοὺς ἀπηύθυνα τὴν ἐρώτησιν : «Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Αἰνείας ἦλθε εἰς τὴν Καρχηδόνα ;» Οἱ μὲν ὀλιγώτερον σοφοὶ θὰ μοῦ ἀπαντοῦσαν, ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε σχετικῶς, οἱ δὲ σοφώτεροι, ὅτι δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ἄν ὅμως τοὺς ἐρωτήσω πῶς γράφεται τὸ ὄνομα Αἰνείας, ὅλοι ἐκεῖνοι, ποῦ τὸ ἔμαθον, θὰ μοῦ δώσουν τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν σύμφωνα μὲ τὸ συμβόλαιον, μὲ τὴν συμφωνίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων καθώρισε τὴν ἔννοιαν τῶν σημείων τούτων. Ἐπίσης, ἂν ἐρωτοῦσα, ποῖα θὰ ἦτο μεγαλυτέρα ζημία εἰς

τὴν ζωὴν, τὸ νὰ λησμονήσῃ κανεὶς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἢ τὰς ἐν λόγῳ ἐπινοήσεις τῶν ποιητῶν, ποῖος ἔχων σώας τὰς φρένας δὲν θὰ ἐμάντευε τὴν ἀπάντησιν ἐν προκειμένῳ ;

“Ὡστε ἀμάρτανα, ὅταν ἤμουν παιδί, ἐφ’ ὅσον ἐπροτιμοῦσα τὰ εὐτελῆ αὐτὰ πράγματα ἢ μᾶλλον ἀποστρεφόμενον τὰ μὲν καὶ ἐπεδίωκα τὰ δέ. « Ἐνα καὶ ἓνα δυό, δύο καὶ δύο τέσσερα ». Ἦδη αὐτὴ ἢ ἐπὶ δὸς μου ἦτο μισητὴ, ἐνῷ ἐλάτρευα τὰς ματαίαις φαντασιοπληξίας : Τὸν δούρειον ἵππον πλήρη στρατιωτῶν, τὴν ἀποτέφρῳσιν τῆς Τροίας καὶ τὴν σκιὰν ἀκόμη τῆς Κρεούσης.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἐμισοῦσα τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, ποῦ τέτοια τραγούδια τραγουδεῖ : Διότι ὁ Ὅμηρος ἐξυφαίνει ἀναλόγους μύθους, ἢ ὠμορφιά καὶ ἢ γοητεία τῶν ὁποίων, παρὰ τὴν ματαιότητά των, εἶναι ἄπειρος. Καὶ ὁμοῦς ἐφαίνετο πολὺ πικρὰ εἰς τὴν παιδικήν μου γεῦσιν. Μοῦ φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ Ἑλληνόπαιδες θὰ τρέφουν τὸ ἴδιον μῖσος πρὸς τὸν Βιργίλιον, ὅταν ἐξαναγκάζονται νὰ τὸν μάθουν, ὅπως ἐγὼ ἐξαναγκαζόμουν νὰ μάθω τὸν Ὅμηρον. Τοῦτο προέρχεται προφανῶς ἀπὸ τὴν δυσκολίαν κατὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ξένης γλώσσης, ποῦ ἀναμειγγύει οὕτως εἰπεῖν, τὴν χολὴν τῆς, μετὰ τὴν γλυκύτητα τῶν Ἑλληνικῶν μύθων. Δὲν ἐγνώριζα διόλου τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπέβαλλαν νὰ μάθω καὶ μετὰ ἀπειλοῦσαν, διὰ νὰ τὸ κάμω, μετὰ ἀγανάκτησιν, διὰ τῶν σκληροτέρων καὶ φόβερων τιμωριῶν.

Ἀλλ’ ὅταν ἤμουν ἀκόμη μικρὸ παιδί, δὲν ἐγνώριζα οὔτε αὐτὰς τὰς λατινικὰς λέξεις, καὶ ὁμοῦς τὰς ἔμαθα χωρὶς φόβον, χωρὶς νὰ στενοχωρηθῶ ἐν μέσῳ τῶν ἀστεϊσμῶν καὶ τῆς εὐθυμίας τοῦ περιβάλλοντος ποῦ ἐγελοῦσε καὶ ἐπαιζε μαζί μου. Τὸ πνεῦμά μου μετὰ παρκαينوῦσε, αὐτὸ καθ’ ἑαυτό, εἰς τὴν ἐκφρασιν τῶν σκέψεών μου, πρᾶγμα ποῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἂν δὲν ἀποκτοῦσα ὠρισμένον ἀριθμὸν λέξεων, ὅχι ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ τὰς διδάσκουν συστηματικῶς, ἀλλ’ ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ ὠμιλοῦσαν γύρω μου, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἀπεκάλυπτα ὁλόκληρον τὸν συναισθηματικόν μου κόσμον.

Τοῦτο δεικνύει ἀρκετὰ καθαρά, ὅτι αὐτὴ ἢ ἀδέσμευτος περιέργεια εἶναι πολὺ ἀποτελεσματικωτέρα ἀπὸ τὸν μετὰ ἀπειλὰς συνοδευόμενον καταναγκασμόν.

Κύριε, εἰσάκουσε τὴν δέησίν μου ! Ἄς μὴ δειλιάσῃ ἡ ψυχὴ μου

ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῶν διδαγμάτων Σου. "Ἄς μὴ λιπεψυχήσω, ἔξομολογούμενος εἰς Σὲ τοὺς οἰκτιρμούς, διὰ τῶν ἐποίων μὲ ἀπέμακρυνες ἀπὸ τὴν βδελυρὰν ὁδόν, πρὸ ἐπηρευόμενῃ. "Ἔσο δι' ἐμὲ γλυκύτερος τῶν θελγῆτρων, ὁ στρέβιλος τῶν ὁποίων μὲ παρέσυρε. "Ἄς Σὲ ἀγαπήσω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου, ἃς φιλήσω ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μου τὰς χεῖρας Σου, διὰ νὰ μὲ ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς μου. Δὲν εἶσαι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Θεός μου; Πᾶν ὅ,τι ἔμαθα κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μου, ἃς θυσιασθῇ εἰς τοὺς ἁγίους βωμούς Σου. "Ἐὰν ἐμιλῶ, ἀναγινώσκω, γράφω καὶ ἀριθμῶ—αὐτὰ ὅλα ἃς ἀφιερωθοῦν εἰς Σέ, διότι, κατὰ τὴν ἐποχὴν, ὅπου ἐγὼ ἐδιδασκόμουν εὐτελεῖ πράγματα, Σὺ μ' ἐβοηθοῦσες δι' ἄλλου διδάγματος καὶ μοῦ ἐσυγχώρησες τὴν ἔνοχον ἀπόλαυσιν, πρὸ εὕρισκα εἰς τὰ πράγματα. "Ἐμαθα πολλὰς ὠφελίμους λέξεις, πρέπει δὲ νὰ μανθάνωμεν αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ εἰς θέματα μὴ μάταια καὶ εὐτελεῖ. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὁδός, ὅπου πρέπει νὰ ὁδηγηθοῦν ὅλοι.

"Ἀλλοίμονον εἰς σέ, χεῖμαρρε τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας! Ποιὸς ἡμπορεῖ ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐρμὴν σου; Πότε ἄρά γε θ' ἀποξηρανθῇ; "Ἐως πότε θὰ κυλίῃς τὰ τέκνα τῆς Εὐας πρὸς τὸν ἀχανῆ καὶ θυελλώδη ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον μετὰ κόπου δύναται νὰ διασχίσῃ καὶ ἐκεῖνος, πρὸ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν διαπλέει; Συμπαρasyρόμενος ἀπὸ σένᾳ, δὲν ἀνέγνωσα τὸν μῦθον τοῦ Διὸς, ὠπλισμένου συγχρόνως μὲ κεραυνὸν καὶ μοιχείαν; Τὰ δύο αὐτὰ πράγματα εἶναι ἀντιφατικά. "Ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς ἐνθαρρύνουν νὰ φμιμούμεθα τὰς πραγματικὰς μοιχείας του, τὸν ὠπλισαν μὲ φανταστικὸν κεραυνόν.

Ποῖος διδάσκαλος τῆς λογοτεχνίας ἐπρόσεξε τοὺς λόγους ἐνὸς ἀνθρώπου, πρὸ ἀνῆκεν, ὅπως καὶ αὐτός, εἰς τὸν βόρβορον τοῦ ἐθνισμοῦ; «"Ὅλα αὐτά, λέγει, εἶναι ἐφευρήματα τοῦ Ὅμηρου. Αὐτὸς ἀπέδιδεν εἰς τοὺς θεοὺς τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων. Θὰ προτιμοῦσα νὰ ἐξύψωνε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν φύσιν τῶν θεῶν» (1). "Ὁρθότερα θὰ ἡμπερῶσε κανεὶς

(1) Κικέρων, Tusculanar. Disput. Libr. I, Cap. 26, 65. «Fingebat haec Homerus et humana ad deos transferebat; divina malem ad nos».

νά εἶπη : «Ναί, ὁ Ὅμηρος ἔπλεκε μύθους, ἀλλ' ἀπέδιδε θεῖαν ὑπόστασιν εἰς διεφθαρμένους ἀνθρώπους με τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίξῃ, ὅπως ἡ ἀκολασία των θεωρῇται ὡς ἀκολασία πραγματικὴ καὶ ὅπως οἱ τοιαῦτα ὄργια διαπράττοντες δὲν ἐμφανίζονται ὡς ἀκόλαστοι ἀπωλολότες, ἀλλ' ὡς οὐράνιοι θεοί».

Καὶ ὅμως, ὦ χεῖμαρρε τῆς κολάσεως, ρίπτουν τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ στυγερά σου κύματα μαζὶ με τὸ χρήμα τῶν διδάκτρων διὰ νὰ μανθάνουν τοιαῦτα πράγματα. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὡς σπουδαία ὑπόθεσις, εἰς τὴν Ἀγορὰν (Forum) με δαπάνην τοῦ Κοινοῦ καὶ ὑπὸ τὰ βλέμματα τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι παρέχουν εἰς τοὺς διδασκάλους ἀμοιβὴν μεγαλυτέραν ἐκείνης, ποὺ καταβάλλουν ἤδη εἰς αὐτοὺς οἱ μαθηταί. Κτυπᾶς τοὺς βράχους τῶν ὀχθῶν σου καὶ ὁ ῥόχθος σου ἀντηχεῖ : «Ἐδῶ διδάσκονται αἱ φράσεις· ἐδῶ διδάσκεται ἡ εὐφράδεια ἡ τόσον ἀναγκαία διὰ νὰ πείθωμεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ν' ἀναπτύσωμεν τὰς ἰδέας μας !»

Δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν ἄρά γε τὰς λέξεις : «χρυσῇ βροχῇ, στήθη, ἀπάτη», ποὺ ἀπηχοῦν εἰς κάποιον χωρίον τοῦ Τερεντίου, ἐάν ὁ ποιητὴς δὲν ἔθετεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸν ἀκόλαστον ἐκείνον νεανίαν, ποὺ λαμβάνει τὸν Δίαν ὡς ἀκολασίας ὑπόδειγμα, περιεργαζόμενος μίαν τοιχογραφίαν, ὅπου ὁ πατὴρ τῶν θεῶν ἀπεικονίζεται κατὰ τὸν παραδεδομένον μῦθον κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτοιμάζεται νὰ ρίψῃ χρυσὴν βροχὴν εἰς τὰ στήθη τῆς Δανάης διὰ νὰ τὴν παραπλανήσῃ ; Ἀκούσατε πῶς ὁ νεανίας αὐτὸς ἐρεθίζεται ἀπὸ τὸν ἐμπνευσμένον ποιητὴν εἰς τὸν κορεσμόν τοῦ πάθους του :

«Καὶ ποῖος θεός ! ἀνακράζει. Αὐτός, ποὺ συγκλονεῖ με τὸν κεραυνὸν του τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ ! Καὶ ἐγὼ ἓνα οὔτιδανὸν ἀνθρωπάριον δὲν θὰ τὸ κάμω ; ὦ ναί, τὸ ἔκαμα ἤδη καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα δισταγμόν» (1). Δὲν εἶναι ἀλή-

(1) Tarent. Eun. 3, 5. Πρόκειται περὶ τῆς σκηνῆς ἐκείνης, εἰς τοὺς «Εὐνούχους» τοῦ Τερεντίου, ὅπου ὁ Χαιρέας περιγράφει πῶς κατῴρθωσε νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸν θάλαμον τῆς ἐταίρας Θαΐδος, μετημφισομένος εἰς εὐνοῦχον, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἔρωτά του εἰς νεαρὰν δούλην ποὺ εἶχε κατακτήσει τὴν καρδίαν του. Πράγματι ἐμπιστεύονται εἰς αὐτὸν αὐτὴν τὴν νέαν, ἡ θεὰ δὲ τῆς τοιχογραφίας, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Αὐγουστῖνος ὁμιλεῖ, τὸν παρακινεῖ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας.

θεια, ὅχι δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι συγκρατοῦμεν εὐκολώτερον τὰς λέξεις αὐτάς, ἐπειδὴ περιγράφουν σκηναὶς ἀκολάστους. Ἐν προκειμένῳ ἓνα εἶναι τὸ γεγονὸς δηλαδή, ὅτι παρακινούμεθα ἀπ' αὐτὰς εἰς διάπραξιν ὀργίων ἱταμωτέρων. Δὲν κατηγοροῦ αὐτάς καθ' ἑαυτάς τὰς λέξεις ταύτας, ἀγγεῖα ἐκλεκτὰ καὶ πολύτιμα, ἀλλὰ τὸν οἶνον τῆς πλάνης, ποὺ μᾶς προσφέρουν δι' αὐτῶν οἰνοβαρεῖς διδάσκαλοι. Καὶ ὅσες φορές, δὲν ἠθέλαμεν νὰ πῶμεν αὐτὸν τὸν οἶνον, ἐρραπιζόμεθα καὶ δὲν ἤμπορούσαμε νὰ προσφύγωμε εἰς κανένα σῶφρονα δικαστήν.

Καὶ ὁμῶς, ὦ Θεέ μου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκθέτω τὰς ἀναμνήσεις μου, χωρὶς φόβον πλέον καὶ χωρὶς δισταγμόν, τὰ ἐμάνθανα ὅλα αὐτὰ μὲ ἡδονήν. Ἀθλῖος ἐγώ, αἰσθανόμουν ἀπόλαυσιν καὶ διὰ τοῦτο μὲ ὠνόμαζαν παιδί μεγάλου μέλλοντος !

Ἐπίτρεφέ μου, ὦ Θεέ μου, νὰ Σοῦ ὁμιλήσω περὶ δώρων τινῶν τοῦ πνεύματός μου, ποὺ ὀφείλω εἰς Σέ, καὶ περὶ τῶν ἀνοησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας τὰ ἐδαπανοῦσα. Μοῦ ἀνέθεταν, ἐπὶ παραδείγματι, ἓνα θέμα ἢ πραγματεύσεις τοῦ ὁποίου διετάρασσεν ἀρκετὰ τὴν ἡσυχίαν μου, εἴτε διὰ τὸ γόητρον προεξοφλουμένης ἐπιτυχίας εἴτε διὰ τὸν φόβον ἀποτυχίας καὶ σχετικοῦ ξυλοκοπήματος. Ἐπρεπε νὰ κάμω τὴν Ἡραν νὰ λαλήσῃ, νὰ ἐκφράσῃ τὸν θυμὸν καὶ τὸν πόνον τῆς, διὰ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἱκανὴ ν' ἀποτρέψῃ τὸν βασιλέα τῆς Τροίας ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Τέτοιο θυμὸ καὶ τέτοιο πόνον δὲν εἶχε ποτὲ ἐκφράσει ἢ σύζυγος τοῦ Διός.

Ἀλλὰ μᾶς ἠνάγκαζαν νὰ πλανώμεθα ἐπὶ τὰ ἴχνη τοιούτων ποιητικῶν ἐπινοήσεων καὶ νὰ γράφωμεν εἰς λόγον πεζὸν ὅ,τι εἶχε λεχθῇ διὰ στίχων. Ἐκεῖνος δὲ ἀποσποῦσε περισσότερα χειροκροτήματα, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν ἥρωά του ὀλόκληρον τὴν ἡρωϊκὴν του ἀξιοπρέπειαν, ἦτο ἱκανὸς νὰ θέσῃ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν καταπληκτικώτερον ἐπίπεδον τὸν θυμὸν του καὶ τὸν πόνον του καὶ νὰ ἐπενδύσῃ τὰ συναισθήματά του μὲ φράσεις ὅσον τὸ δυνατόν εὐχρυσωτοτέρας.

Εἰς τί μοῦ ἐχρησίμευαν ὅλα αὐτά, ὦ Θεέ μου, ἀληθινὴ μου ζωή ; Εἰς τί μοῦ ὠφελοῦσαν τὰ χειροκροτήματα, ποὺ ἐχαιρέτιζαν τὴν ἀπαγγελίαν μου ἐνώπιον τόσων συνομηγίμων συμμαθητῶν μου ; Ὅλα αὐτὰ δὲν ἦσαν καπνὸς καὶ ἄνεμος ; Ἀρά γε δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πνεῦμά μου καὶ ἡ γλῶσσά μου,

θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀσκηθοῦν ; Οἱ ὕμνοι πρὸς Σέ, ὦ Κύριέ μου, νὰ οἱ ὕμνοι, οἱ ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰς Γραφάς Σου θὰ ἐσυγκρατοῦσαν τὴν εὐθραστον κληματίδα τῆς καρδίας μου καὶ θὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ διαχυθῇ ἀφθόνως εἰς τὸ κενὸν τῶν χιμαίρων ὡς λεία ἐπονείδιστος τῶν πνευμάτων τοῦ ἀέρος.

Διότι ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι προσφορᾶς θυσιῶν εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας ἀγγέλους !

Εἶναι λοιπὸν ἐκπληκτικόν, Θεέ μου, τὸ ὅτι ἐπεδίωκα τὴν ἀπόκτησιν πραγμάτων ματαίων καὶ εὐτελῶν καὶ ἐσκορπίζα εἰς ἐξωτερικότητας τὸ Ἐγὼ μου ; Δὲν μοῦ ὑπεδείκνυσαν ἄνθρώπους, ποὺ ἔπασχαν, δσάκις ἠλέγχοντο διὰ κάποιον βαρβαρισμὸν ἢ σολοικισμὸν κατὰ τὴν ἀφήγησιν μιᾶς ἀγαθῆς πράξεώς των, ἀλλ' οἱ ὅποιοι, δσάκις περιέγραφαν τὰς ἀκολασίας των μὲ κομψότητα καὶ εὐστροφίαν, μὲ ὀρθὰς καὶ καλῶς συντεταγμένας φράσεις κατεπαίνουντο καὶ ὑπερηφανεύοντο.

Σὺ βλέπεις τὰς ἀντιφάσεις αὐτάς, ὦ Θεέ μου, καὶ σιωπᾷς πλήρης μεγαλοφροσύνης καὶ ἀληθείας. Ἀλλὰ δὲν σιωπᾷς πάντοτε. Ἴδού τώρα ποὺ ἀποσπᾷς ἀπὸ τὴν φρικώδη ἄβυσσον τὴν ψυχὴν μου, ἡ ὁποία Σὲ ζητεῖ, διψᾷ τὴν γοητείαν Σου, τὴν ψυχὴν, ποὺ σοῦ λέγει : « Ἐλέησόν με καὶ εἰσάκουσόν μου, ἐξεζήτησα τὸ πρόσωπόν σου· τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε ζητήσω » (1). Διότι μέσα εἰς τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν μας εἵμεθα μακρὰν τοῦ προσώπου Σου. Ὅσάκις ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ Ἐσέ καὶ ἐπανερχόμεθα πρὸς Ἐσέ, δὲν τὸ κάμνομεν διὰ τῶν κνημῶν μας. Ὑπῆρξεν ἄρά γε ἀναγκαῖον, ὅπως ὁ Υἱός Σου εἰς τὴν παραβολὴν προμηθευθῇ ἱππους, ἄμαξαν ἢ πλοῖον ; Ἦτο ἄρά γε ἀνάγκη νὰ πετάξῃ διὰ πτερύγων δρατῶν ἢ νὰ βαδίσῃ, κάμπτων τὰ γόνατά του διὰ νὰ ζήσῃ εἰς μακρυνὴν χώραν, καταδαπανῶν τὸ χρῆμα, ποὺ ἐδώρησε, εἰς αὐτόν, ὅταν ἔφευγε—πάτερ ἀγαθέ, Σὺ, ὁ ὁποῖος ὅταν ὁ ἄσωτος υἱὸς ἐπα-νῆλθεν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν του, ὑπῆρξες γενναιοδωρότερος παρὰ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ; Ναί, τὸ νὰ ζῇ κανεὶς μέσα εἰς τὴν ἀσέλγειαν, σημαίνει ὅτι ζῇ μέσα εἰς τὸν ζόφον τῶν παθῶν του καὶ μακρὰν τοῦ προσώπου Σου.

Ἰδέ, Θεέ καὶ Κύριέ μου, ἰδὲ καρτερικῶς, κατὰ τὴν συνή-

(1) Ψαλμ. ΚΣΤ', 8.

θείαν Σου, τὴν φροντίδα, ποὺ καταβάλλουν οἱ ἄνθρωποι διὰ τοὺς φθόγγους καὶ τὰς συλλαβάς, τὰ ὁποῖα παρέλαβαν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ τοὺς ἐδίδαξαν νὰ ὁμιλοῦν, καὶ τὴν ἀμέλειαν, ποὺ δεικνύουν διὰ τὰς αἰωνίους ὑποθήκας, ποὺ παρέλαβαν ἀπὸ Σένα. Ἐάν τυ-
χὸν συμβῇ, ὥστε κάποιος, ποὺ διατηρεῖ καὶ διδάσκει τοὺς πα-
λαιοὺς κανόνες, νὰ ἀρθρώσῃ, παρὰ τὰ κελεύσματα τῆς γραμματι-
κῆς, τὴν λέξιν «homo», χωρὶς νὰ δασύνη τὴν πρώτην συλλαβὴν,
θὰ κατακριθῇ περισσότερο ἐκείνου, ποὺ τρέφει, παρὰ τὰς ἐντο-
λάς Σου, μῖσος πρὸς ἕναν ἄνθρωπον, μολονότι εἶναι καὶ αὐτὸς
ἄνθρωπος, ὡς ἐάν καὶ ὁ ἀσπονδότερος ἀκόμη ἐχθρὸς ἤμποροῦσε
νὰ εἶναι ἐπιθλαδέστερος παρὰ τὸ μῖσος ἀπὸ τὸ ὁποῖον διακαίον-
ται ἐναντίον του. Ὡς ἐάν αἱ πληγαί, ποὺ θὰ κατέφεραν εἰς τὸ
σῶμά του, θὰ ἦσαν βαρύτεραι παρὰ ἐκεῖναι, διὰ τῶν ὁποίων αἱ-
ματώνουν τὴν καρδίαν των, ὑπὸ τοῦ πάθους αὐτῶν πυρπολουμέ-
νην. Χωρὶς ἀμφισβόλιαν, καμμία γραμματικὴ μὀρφωσις ἐγγαράσ-
σεται βαθύτερα εἰς ἡμᾶς, παρὰ ἡ συνείδησις ἐκείνη, ποὺ μᾶς
φωνάζει: «ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης».

Πόσον εἶσαι ἀπόρρητος, ὦ Θεέ μου, Σὺ ὁ κατοικῶν ἐν σιγῇ
εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, Σὺ, ποὺ διασπείρεις, διὰ τῶν ἀκατανοή-
των νόμων Σου, κολαστήριον τυφλότητα εἰς τ' ἀθέμιτα πάθη!
Ἕνας ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τὴν δόξαν τῆς εὐφραδείας. Ἕνας δικα-
στής, ἐνώπιον συνανθρώπου του, μαίνεται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του
μὲ φρικαλέαν ἀγριότητα. Συγκεντρώνει δλόκληρον τὴν προσοχὴν
του διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς σφάλμα γλωσσικόν, ἀλλὰ δὲν κάμνει
τὸ ἴδιον διὰ τοὺς ἐκδικητικοὺς παροξυσμοὺς τῆς ψυχῆς του, ποὺ
ἤμποροῦν ν' ἀπομακρύνουν ἕναν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν
συνανθρώπων του.

Αὐτὸ ἦτο τὸ σχόλειον τῆς ἠθικῆς, εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ
οποίου εὐρισκόμουν ἐγώ, ἄθλιο παιδί. Αὐτὴ ἦτο ἡ παλαίστρα,
ὅπου ἐπροπονούμην διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἡ παλαίστρα ὅπου
ἐφοδούμην τοὺς βραδυσμοὺς περισσότερο παρὰ τὸν φθόνον, ποὺ
ἔτρεφα, ὁσάκις ἔκανα γλωσσικὰ σφάλματα, πρὸς ἐκείνους, οἱ
ὁποῖοι δὲν περιέπιπταν εἰς τοιαῦτα.

Λέγω ταῦτα εἰς Ἐσέ καὶ Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, ὦ Θεέ μου,
διὰ πόσο εὐτελῆ καὶ μηδαμινὰ πράγματα ἀποσποῦσα τοὺς ἐπαί-
νους ἐκείνων, ἡ ἐκτίμησις τῶν ὁρίων ἦτο διὰ μένα ἡ μόνη ἀξιο-

πρέπεια τῆς ζωῆς. Διότι ἤμουν τυφλὸς ἐνώπιον τῆς ἀβύσσου τῆς αἰσχύνης, ὅπου εὗρισκόμουν μακρὰν τῶν ἰδικῶν Σου ὀφθαλμῶν !

Τί βδελυρώτερον ἀπὸ ἐμέ πρὸ τῶν ὀμμάτων Σου ! Δὲν κατήντησα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ εἶμαι ἀντιπαθὴς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀκόμη ἐκείνους, λόγῳ τῶν ἀναριθμήτων ψευδολογημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐξαπατοῦσα παιδαγωγούς, διδασκάλους καὶ γονεῖς, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ παιχνίδια, ἀπὸ τὸ πάθος πρὸς ἀνοήτους κωμωδίας καὶ ἀπὸ τὴν εὐθυμον ζωηρὰν θέλησίν μου νὰ τὰς μιμηθῶ. Ἐξ ἄλλου διέπραττα καὶ μικροκλοπὰς εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ τὴν τραπεζαρίαν τοῦ πατρός μου, εἴτε παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν λαίμαργίαν μου, εἴτε μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χαρίσω εἰς τοὺς συντρόφους μου τὰ κλοπιμαῖα, διὰ νὰ ἐξασφαλίσω τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ παιχνίδια.

Μὲ κατεῖχε πόθος τόσο ἀνοήτως σφοδρὸς νὰ φαίνωμαι ἀνώτερος τῶν ἄλλων, ὥστε ὁσάκις προέβλεπα τὴν ἥτταν μου εἰς τὰ παιχνίδια, ἐκέρδιζα συχνὰ τὴν νίκην ἐξαπατώντας τοὺς συντρόφους μου. Καὶ ὁμως ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἤμπόρεσα ποτὲ ν' ἀνεχθῶ καὶ μὲ διερέθειζεν εἰς σφοδρὰς διαμαρτυρίας, ἦτο ἀκριδῶς ἡ ἀπάτη, ὁσάκις συνελάμβανα ἐπ' αὐτοφῶρῳ τοὺς ἄλλους νὰ κάμνουν αὐτό, ποὺ ἔκαμνα καὶ ἐγώ. Ὅσάκις δὲ μὲ ἀπεκάλυπταν οἱ ἄλλοι καὶ μὲ κατέκριναν διὰ τὴν ἀπάτην μου, ἐπροτιμοῦσα νὰ μεταχειρισθῶ κατὰλλήλως τὴν πυγμὴν μου παρὰ νὰ φανῶ ὑποχωρῶν.

Εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἀθωότης τῶν παιδιῶν ; Ὁχι, Θεέ μου, θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ Σοῦ τὸ εἰπῶ : Τοιαύτη ἀθωότης δὲν ὑφίσταται. Ὅ,τι γίνεται ἀρχικῶς μὲ τοὺς παιδαγωγούς καὶ τοὺς διδασκάλους ἐν σχέσει μὲ τὰ καρύδια, μὲ τὶς σφαῖρες καὶ μὲ τὰ πουλιά, συμβαίνει ἀργότερα μὲ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς τοπάρχας ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρυσόν, τὰ ἐδάφη καὶ τοὺς δούλους. Τὰ ἀντικείμενα τῶν ὀρέξεων μεταβάλλονται μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου, καθὼς αἱ μεγάλαι ποιναὶ διαδέχονται τὰς μικροτέρας τιμωρίας τῆς μικρᾶς ἡλικίας μας, ἀλλὰ κατὰ βάθος εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό.

Ὡστε ἐκεῖνο, ποὺ ἐξύμνησες Σὺ, ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν, ὅταν εἶπες : « Ἀφετε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν » ⁽¹⁾ εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον

(1) Ματθ. ιθ', 14.

συμβολισμός ταπεινοφροσύνης απεικονιζομένης διὰ τοῦ μικροῦ ἀναστήματος τῶν παιδιῶν.

Καί ὁμῶς εἰς Σὲ τὸν δημιουργόν, ὕψιστον καὶ ἀγαθὸν βασιλέα τοῦ Σύμπαντος, εἰς Σέ, ὦ Θεέ μου, θὰ ἔπρεπε νὰ ὁμολογηθῶν χάριτες, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἤθελες μοῦ ἐπιτρέψει νὰ ὑπερβῶ τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν. Διότι ἐξοῦσα ἤδη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, εἶχα τὴν ζωὴν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν μέριμναν τῆς αὐτοσυντηρήσεώς μου, εἰκόνας τῆς μυστηριώδους ἐνότητος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθα.

Χάρις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν μου αἴσθησιν, ἐπαγρυπνοῦσα εἰς τὴν τελείαν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων μου, ἐν μέσῳ δὲ τῶν μικρῶν μου σκέψεων, πρὸς εὐτελεῖ πράγματα στρεφομένην, εὗρισκα εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀληθείας ἀπόλαυσιν. Δὲν ἤθελα ν' ἀπατῶμαι. Ἡ φιλία μ' ἐγοήτευσεν. Ἀπέφευγα τὴν ὁδύνην, τὴν δυσθυμίαν, τὴν ἀμάθειαν. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀγαθὰ καὶ ὅλα αὐτὰ συγκροτοῦν τὸ Ἐγὼ μου. Ὡστε εἶναι ἀγαθὸς ἐκεῖνος, ποὺ μὲ ἔπλασε. Εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ ἀγαθόν μου καὶ τονίζω πρὸς αὐτὸν ὕμνους λατρείας δι' ὅλα τὰ δῶρα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα ἀπελάμβανα καὶ ὅταν ἤμουν ἀκέμα παιδί, τὴν ζωὴν.

Ἡ ἀμαρτία μου συνίστατο μόνον εἰς τὸ ὅτι ἐζητοῦσα τὴν χαράν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀλήθειαν ὅχι εἰς Αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὰ πλάσματά Του, εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς ἐμέ. Τοιοῦτοτρόπως ἐφερόμουν πρὸς τὴν ὁδύνην, τὴν πλάνην, τὴν ταραχήν. Ἔσο δοξασμένος, ὦ Θεέ μου, χαρά, τιμὴ καὶ ἐμπιστοσύνη τῆς ζωῆς μου. Ἔσο δοξασμένος διὰ τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα μὴ μοῦ ἀφαιρέσης, Σὲ ἱκετεύω, καὶ ἔτσι δὲν θ' ἀφαιρέσης καὶ τὴν ζωὴν μου. Ὅ,τι δὲ μοῦ ἐδώρησες, θ' αὐξηθῇ καὶ θὰ βελτιωθῇ καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί Σου, μαζί μὲ Σένα εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὰ πάντα.

BIBΛION B'

Ὁ Αὐγουστίνος εἰσέρχεται εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀφηγεῖται μὲ πόνον πολὺν ὅτι, μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σπουδῶν του, διῆλθε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν του, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ πλείστων ἀντιξῶν παθῶν. Διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγράφει μίαν κλοπὴν, ποὺ διέπραξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τοὺς συντρόφους του.

Τώρα θέλω νὰ διευθύνω τὴν σκέψιν μου πρὸς τὰς παρεκτροπὰς τοῦ παρελθόντος, πρὸς τὰς σαρκικὰς ἀκολασίας τῆς ψυχῆς μου, ὅχι διότι τὰς ἀγαπῶ, ἀλλὰ διὰ ν' ἀγαπήσω Σέ, ὦ Θεέ μου. Αὐτὸ τὸ κάμνω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ἀγάπης Σου, ἐπανερχόμενος εἰς τὰ σχολιά καὶ διεστραμμένα ἐκεῖνα μονοπάτια μὲ τὴν πικρίαν τῆς ἀναμνήσεως, διὰ νὰ μὲ γλυκάνῃς Σὺ, ἢ μὴ ἀπατηλὴ, ἀλλ' ἀγλαόκαρπος ἡδονὴ καὶ διὰ νὰ μὲ περισυλλέξῃς εἰς τοὺς κόλπους Σου τὴν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκορπισμένην ὑπαρξίν μου, ἢ ὅποια, μακρὰν τῆς Ἐνότητός Σου, κατετέμενετο εἰς ἀναριθμήτους ματαιότητας. Διότι, κατὰ τὰ πρῶτα νεανικά μου χρόνια, ἤμουν ἔρμαιον παθῶν σφοδροτάτων καὶ ἡδονῶν τῆς Κολάσεως καὶ δὲν ἐντρεπόμενον νὰ περιπλέκωμαι εἰς ἔρωτας ἀσταθεῖς καὶ σκοτεινοὺς. Καὶ εἶχεν ἐξαφανισθῇ ἡ ὠμορφιά μου καὶ ἤμουν πρὸ τῶν ὀμμάτων Σου σαπίλα κατὰ τὸν χρόνον, ποὺ δὲν ἐζητοῦσα παρὰ μόνον ν' ἀρέσω εἰς τὸν ἑαυτόν μου καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἄλλων.

Τί δὲ ἄλλο μὲ κατεγοήτευσε παρὰ μόνον τὸ ν' ἀγαπῶ καὶ ν' ἀγαπῶμαι. Ἀλλὰ δὲν ἤρκούμην εἰς τοὺς δεσμοὺς ψυχῆς πρὸς ψυχὴν, χωρὶς νὰ λοξοδρομῶ ἀπὸ τὴν φωτεινὴν ὁδὸν τῆς φιλίας. Ἄτμοι φρικαλέοι ξεπηδοῦσαν ἀπὸ τὰς σαρκικὰς μου ἡδονὰς καὶ ἀπὸ τοὺς κρουνοὺς τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄτμοι κατεκάλυπταν μὲ νέφη σκοτεινὰ καὶ μὲ ὁμίχλην πυκνὴν τὴν καρδιά μου, ὥστε δὲν ἦτο πλέον ἱκανὴ νὰ διακρίνῃ τὴν φαιδρὰν λάμψιν τοῦ ἔρωτος ἀπὸ τὴν σκυθρωπότητα τοῦ σαρκικοῦ πάθους. Καὶ τὰ δυὸ ἀνιστάτωναν τὴν ψυχὴν μου, ὡς κύματα συναναμει-

γνυόμενα, ἔσερναν τὴν λιπόψυχον νεότητά μου εἰς τὰς ἀδύσους τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν ἐδύθιζαν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀμαρτίας.

Ἡ ὀργή Σου ἐπεσωρεύετο ἐπάνω μου, ἀλλ' ἐγὼ τὸ ἀγνοοῦσα. Εἰς τὸν τριγμὸν τῶν ἀλύσεων τῆς προσωπικότητός μου ἦμουν κουφός. Ἔτσι ἐπλήρωνα τὴν ὑπεροψίαν τῆς ψυχῆς μου. Καὶ ἀπομακρυνόμουν ἀπὸ Σὲ καθημερινῶς περισσότερο, καὶ Σὺ μὲ ἄφηνες νὰ τὸ κάμνω. Παρὰ συρόμενος ἀπὸ τὸν στρόβιλον τῶν ἀθεμίτων ἐρώτων μου, κατασπαταλοῦσα τὰς ἀνθηρὰς καὶ ἀκμαίας δυνάμεις μου καὶ Σὺ σιωποῦσες.

Σὺ, ὄψιμος χαρὰ μου, σιωποῦσες, καὶ ἐγὼ ἀπομακρυνόμουν ἀπὸ Σὲ καθημερινῶς, ρίπτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ ἄγωνα ἐκεῖνα σπέρματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννῶνται πόνοι, ὑπερήφανος εἰς τὸν ἐξευτελισμὸν μου, εἰς τὴν ἀπαύδησίν μου ἀνήσυχος.

Ποιὸς θὰ ἔθετε φραγμὸν εἰς τὴν ἀθλιότητά μου ; Ποιὸς θὰ ἔστρεφε πρὸς μίαν ὠφέλιμον κατεύθυνσιν τὴν γοητείαν ἐκείνην, ποὺ ἐγεννοῦσε εἰς τὴν ψυχὴν μου κάθε νέον ἀντικείμενον ; Ποιὸς θὰ διέγρχε κάποιον σκοπὸν εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς ζωῆς μου εἰς τρόπον, ὥστε τὰ ἀφρισμένα τῆς νεότητός μου κύματα νὰ ξεσπάσουν στοῦ νομίμου γάμου τ' ἀκρογιαλίᾳ, ἂν ἡ θύελλα δὲν ἤμποροῦσε νὰ κατευνασθῇ, οὕτως ὥστε νὰ εὗρουν εἰς τὴν τεκνογονίαν τὸν ἀληθινὸν προορισμὸν των ; Αὐτό, τὸ διατάσσεις, Ἐσὺ διὰ τοῦ νόμου Σου, ὦ Θεέ μου, ποὺ δημιουργεῖς τοὺς βλαστοὺς τοῦ εἰς τὸν θάνατον καθυποτασσομένου γένους μας καὶ ποὺ ἀμβλύνεις μὲ ἥπιο χέρι τὰ ἀγκάθια, τὰ ὁποῖα ὁ Παράδεισός Σου ἀγνοεῖ. Διότι ἡ παντοδυναμία Σου εἶναι πλησίον μας καὶ ὅταν ἡμεῖς εἴμεθα μακρὰν Σου. Ἡ, διατί δὲν εἰσῆκουσα τὴν φωνήν, ποὺ κατῆλθεν ἀπὸ τὰ νέφη Σου : «Θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἔξουσιν οἱ τοιοῦτοι· ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι». «Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὶ μὴ ἄπτεσθαι». «Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ» (1). Ἐὰν εἰσῆκουσα τὴν φωνήν Σου, θ' ἀπέφευγα τὰς ἀπολαύσεις ταύτας διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ θὰ ἀνέμενα μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν τοὺς θεῖους ἐναγκαλισμούς Σου.

Ἀλλ' ἀλλορίμονον ! Διατελοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος ἐνὸς μεγάλου

(1) Α' Κορινθ. ζ', 28, αὐτόθι 1, αὐτόθι 32.

ἀναδρασμοῦ· ἐγκατέλειπα τὸν ἑαυτὸν μου εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ ἐσω-
τερικοῦ χειμάρρου, ποῦ μὲ παρέσυρε μακράν Σου· καὶ παρέδαινα
ὅλας τὰς ἐντολάς Σου, χωρὶς ὅμως ν' ἀποφεύγω τὴν τιμωρίαν
Σου. Ποῖος θνητὸς θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἐπιτύχῃ! Ἦσουν πάντοτε
πλησίον μου μὲ τὴν εὐσπλαχνικὴν αὐστηρότητά Σου. Ἐσκόρπιζες
πικράν ἀηδίαν εἰς τὰς ἀθεμίτους ἡδονὰς διὰ νὰ μὲ παρορμᾷς εἰς
εὐγενῆ ἀπόλαυσιν. Καὶ ποῦ θὰ ἠμποροῦσα νὰ εὕρω τοιαύτην, ἐάν
μὴ εἰς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, ποῦ κτυπᾷς μὲ τὸν σκοπὸν νὰ θεραπεύ-
σῃς καὶ μᾶς φονεύεις διὰ νὰ μὴν ἀποθάνωμεν μακράν Σου!

Ποῦ εὕρισκόμουν καὶ εἰς ποίαν μακράν ἐξορίαν ἀπὸ τὰς τέρ-
ψεις τοῦ οἴκου Σου κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς
σάρκός μου, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ποῦ, χωρὶς διόλου
ν' ἀντιδράσω, μὲ καθυπέταξεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἡ φρεναπάτη
τῆς ἡδονῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀναισχυντία τῶν ἀνθρώπων παρέχει
πλήρη ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν καταδικάζουν οἱ νόμοι Σου.
Οἱ οἰκεῖοι μου δὲν κατέβχλлан καμμίαν φροντίδα διὰ ν' ἀντιτά-
ξουν τὸν γάμον εἰς τὴν τοιαύτην κατολίσθησιν. Νὰ συντάσσω
ὅσον τὸ δυνατόν ὠραιότερους λόγους, νὰ πείθω μὲ τὴν τέχνην τοῦ
ὁμιλεῖν, αὕτῃ ἦτο ἡ μοναδικὴ μέριμνά των.

*
* *

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διέκοψα τὰς σπουδὰς μου, μετακληθεὶς
ἀπὸ τὰ Μάδαυρα⁽¹⁾, ὁμόρου πόλεως, ὅπου εἶχα ἐγκατασταθῇ μὲ
τὸν σκοπὸν νὰ μυηθῶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν⁽²⁾ καὶ τὴν ρητορικὴν.
Εἶχαν ἐξοικονομήσει τὸ ἀναγκαῖον ποσόν, διὰ νὰ καταστήσουν τὴν
διαμονήν μου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὅσον τὸ δυνατόν μακροχρονιω-
τέραν. Ὁ πατέρας μου εἶχεν ὡς σύμβουλον περισσότερον τὴν φι-

(1) Madauri καὶ Madaura πόλις τῆς Νουμιθίας, ἀπέχουσα τῆς Τα-
γάστης 24 περίπου χιλιόμετρα. Εἶναι ἡ σημερινὴ Μανταουρούχ.

(2) Κατὰ τὸν A. Kurfess (Auswahl aus A. Confess. σελ. 8, Leip-
zig 1921) ἡ λέξις «litteratura» ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην διὰ
πρώτην φοράν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Pierre de Labriolle, (Saint Augustin,
Confess., Livre second, σελ. 82), ὁ Kurfess σφάλλεται, δεδομένου, ὅτι
ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος ὁ Τερτουλιανὸς μετεχειρίσθη τὴν
λέξιν ταύτην ὑπὸ τὴν σημασίαν «γραμματεία», «λογοτεχνία» (Πρβλ. «De
Idololatria» XV, «De Anima» XLVI, «Apologetics» XLVII κτλ.

λοδοξίαν του παρὰ τὸ χρηματοκιθώτιόν του, διότι δὲν ἦτο μέλος πλουσίας τινὸς οἰκογενείας τῆς Ταγάστης. Ἀλλὰ εἰς ποῖον διηγοῦμαι αὐτὰ τὰ πράγματα ; Ὅχι εἰς Σέ, Θεέ μου. Ἀπευθυνόμενος εἰς Σέ, ἀπευθύνομαι πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκω καὶ ἐγώ, ὅσονδῆποτε μικρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, εἰς τὰ χέρια τῶν ὁποίων θὰ περιέλθουν αἱ σελίδες μου. Καὶ ποῖον σκοπὸν ἐπιδιώκει αὐτὴ ἐδῶ ἡ ἀφήγησις ; Σκοπὸς αὐτῆς εἶναι, ἐκεῖνος, ποὺ θὰ τὴν ἀναγνώσῃ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ καταμετρήσωμεν τὰ βάρη τῆς ἀδύσσου, ἀπ' ὅπου αἱ φωναί μας πρέπει νὰ ἐξυψωθοῦν πρὸς Ἐσέ. Ἀλλὰ τί εἶναι εἰς τὰς ἀκοάς Σου πλησιέστερον παρὰ μία μετανοοῦσα ψυχὴ, μία ζωὴ εἰς τὴν πίστιν ;

Καὶ ποῖος δὲν ἐπλεκε τότε διθυράμβους εἰς τὸν πατέρα μου, διότι ἐσπαταλοῦσε τὴν περιουσίαν του ὑπερμέτρως, διὰ ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς δαπάνας, ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ χάριν ἀνωτέρων σπουδῶν παραμονὴ τοῦ υἱοῦ του μακρὰν τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας του. Ἄλλοι ἄστοί, ἀσυγκρίτως πλουσιώτεροι οὔτε κὰν διανοήθησαν νὰ ὑποστοῦν τὴν θυσίαν αὐτὴν διὰ τὰ τέκνα των. Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πατέρας μου οὔτε κὰν ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ μάθῃ, ἐάν, ἐνηλικιούμενος, ἀκολουθοῦσα τὰς ὁδοὺς Σου, ἐάν καὶ κατὰ πόσον ἤμουν ἠθικὸς καὶ ἁγνός. Ἦτο ἀρκετὸν δι' αὐτὸν νὰ εἶμαι «disertus», εὐφραδής, εὐγλωττος ἢ μᾶλλον «desertus», δηλαδὴ ἔρημος τῆς σοφίας Σου, ὦ Θεέ μου, Σὺ ποὺ εἶσαι ὁ μόνος ἀληθινὸς καὶ ἀγαθὸς κύριος τοῦ ἀγροῦ Σου, θέλω νὰ εἶπω τῆς καρδίας μου !

Κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον λοιπὸν ἔτος τῆς ἡλικίας μου, ἀναγκάσθηκα νὰ διακόψω τὰς σπουδάς μου, διότι οἱ οἰκετοί μου δὲν ἡμποροῦσαν νὰ ἐπαρκέσουν εἰς τὰς δαπάνας, ποὺ ἀπαιτοῦσεν ἡ συνέχισις τῆς ἐκπαιδεύσεώς μου. Ὅταν ἀπηλλάγην ἀπὸ τὸ σχολεῖον, διέμενα εἰς τὸ σπίτι τῶν γονέων μου. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ἐβλάστησαν ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου οἱ ἀκανθῶδεις θάμνοι τῶν ἡδονῶν, χωρὶς ἓνα χέρι εὐεργετικὸ νὰ δυνηθῇ νὰ τοὺς ξερριζώσῃ. Καὶ κάτι περισσότερο. Μιὰ ἡμέρα ὁ πατέρας μου παρατηρήσας εἰς τὸ λουτρὸν τὰ σημεῖα τῆς συγκροτουμένης ἀνδρότητός μου, τὴν ἀνήσυχον ἐφηβείαν, ποὺ μὲ περιέβαλλε, ἔτρεξε γεμᾶτος χαρὰ, νὰ τὸ ἀναγγείλῃ εἰς τὴν μητέρα μου, ὡς ἐάν εἶχεν

ἤδη προεξοφλήσει τὴν γέννησιν ἐγγόνων. Τὴν ψυχὴν τοῦ ἐπλημ-
μύριζεν ἡ μέθη ἐκείνη, ποῦ γίνεται ἀφορμὴ νὰ λησμονῇσαι Σὺ,
ὁ Πλάστης, διὰ τὸν ἔρωτα τῶν πλασμάτων Σου· ἡ μέθη τοῦ ἀορά-
του οἴνου μιᾶς διεστραμμένης θελήσεως, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει κάθε
πρᾶγμα ταπεινὸν καὶ εὐτελές. Ἄλλ' εἶχες ἤδη ἀρχίσει, ὦ Θεέ
μου, νὰ οἰκοδομῇς εἰς τὴν καρδίαν τῆς μητέρας μου τὸν ναὸν Σου
καὶ νὰ παρασκευάζῃς ἐκεῖ τὴν κατοικίαν Σου. Καὶ ἔτσι ἡ μητέρα
μου ἐξουσιάζετο ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ ἀγωνίαν, τρομαγμένη διὰ τὸν δρό-
μον πορεύονται, οἱ ἀποστρέφοντες ἀπὸ Ἑσέ τὸ πρόσωπόν των.

Ἀλλοίμονον ! Ἡμπορῶ ἄρά γε νὰ εἶπω, ὦ Θεέ μου, ὅτι Σὺ
ἐτηροῦσες σιωπὴν, ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἀπεμακρυνόμουν καθημερινῶς πε-
ρισσότερον ἀπὸ Σένα ; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προήρχοντο τὰ λόγια
ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡ μητέρα μου, δούλη Σου ταπεινὴ, ἐπανελάμ-
θανε τόσο συχνὰ εἰς τὰς ἀκοάς μου ; Ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν
εὔρισκεν ἡχῶ στὴν καρδιά μου. Κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν με παρακι-
νοῦσε στὴν ἀπόφασιν νὰ Σὲ ὑπακούσω. Ἐκεῖνο ποῦ ἐπεδίωκεν ἡ
μητέρα μου καὶ ἐνθυμοῦμαι με πόσῃ ἀγωνιώδη ἀνησυχίαν μοῦ
τὸ συνιστοῦσε, ἦτο ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἀθεμίτων ἐρώτων καὶ ἰδίως ἡ
σύναψις ἐρωτικῶν σχέσεων μετ' ἐγγάμων γυναικῶν.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐξελάμβανα τὰς παραινέσεις αὐτὰς ὡς ἀποτόκους
γυναικείων ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας, ἂν ἐλάμβανα ὑπὸ σοβαρὰν
ἐποψιν, θὰ ἐκοκκίνιζα ἀπὸ ἐντροπὴν. Ἄλλ' ἡ πηγὴ, ἀπὸ τὴν
ὁποίαν προήρχοντο ἦτο ἰδικὴ Σου καὶ τὸ ἀγνοοῦσα. Ἐπίστευα,
ὅτι Σὺ ἐσιώπας καὶ ὅτι ὠμιλοῦσε μόνο ἡ μητέρα μου, διὰ τοῦ
στόματος τῆς ὁποίας ἐλαλοῦσες Σὺ, ὦ Θεέ μου. Καὶ περιφρονοῦσα
Ἑσένα εἰς αὐτήν, ἐγὼ τὸ παιδί της, τὸ παιδί τῆς δούλης Σου καὶ
θεράπων ἰδικός Σου. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐγνώριζα καὶ παρεσυρόμουν
εἰς τὴν καταστροφὴν, τυφλὸς μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε με-
ταξὺ τῶν συνομηλίκων μου ἐντρεπόμεν διὰ τὴν μὴ ὑπεροχὴν τῆς
ἐντροπῆς μου. Διότι ἤκουσα τοὺς συντρόφους μου νὰ διαφημίζουσιν
τὰς παρεκτροπὰς των καὶ νὰ ἐξυμνοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των τόσο πε-
ρισσότερο, ὅσον ἦσαν ἀνηθικώτεροι. Ἔτσι ἀγαποῦσα νὰ κάνω καὶ
ἐγὼ ὅ,τι ἔκαναν ἐκεῖνοί, ὅχι μόνο χάριν τῆς ἀπολαύσεως, ἀλλὰ
καὶ χάριν τῆς δόξης ! Ὑπάρχει κάτι περισσότερο ἀξιοκατάκριτον
ἀπὸ τὴν διαφθοράν ; Ἄλλ' ἐγὼ, διὰ τὸν φόβον τῆς μομφῆς, ἐδυ-
θιζόμουν εἰς τὸν βοῦρκο τῆς ἀμαρτίας καθημερινῶς περισσότερο,

ἐλλείψει δὲ πραγματικοῦ ἐγκλήματος, ποῦ θὰ μ' ἐξίσωνε μὲ τοὺς παρὰ πολὺ διεφθαρμένους, ἐπροσποιούμην, ὅτι διέπραξα ὅ,τι δὲν εἶχα διαπράξει ποτέ. Ἐφοβούμουν νὰ φανῶ τόσο μᾶλλον ἀξιοκατάκριτος, καθ' ὅσον ἤμουν ἀθῶος, τόσο μᾶλλον ἀνήθικος, καθ' ὅσον ἤμουν ἀγνός.

Ἴδου οἱ σύντροφοί μου, μὲ τοὺς ὁποίους διέτρεχα τὰς πλατείας τῆς «Βαθυλῶνος» καὶ ἐκυλιόμουν μέσα στὴ λάσπη ὡς ἐντὸς κινναμώμου ἢ πολυτίμου ἀρώματος. Καὶ διὰ νὰ ἤμπορέσω νὰ προσκολληθῶ εἰς αὐτὴν περισσότερο, ὁ ἀόρατος ἐχθρὸς μὲ καταπατοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, διὰ νὰ μὲ περιπλέξῃ, ἐφ' ὅσον εὐκολα περιπλεκόμεναι εἰς τὰ δίκτυα τῆς γοητείας του ⁽¹⁾. Ἡ μητέρα μου, διαφυγοῦσα ἤδη τὸ περιβάλλον αὐτὸ τῆς Βαθυλῶνος, ἀλλὰ βαδίζουσα ἀκόμη σιγὰ σιγὰ πρὸς τὰ περίχωρα, μ' ἐσυμβούλευε νὰ διάγω βίον ἀγνόν. Ἐν τούτοις αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ πατρός μου δὲν ἀφύπνισαν εἰς αὐτὴν τὴν φροντίδα νὰ περιορίσῃ εἰς τὰ ὅρια τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος, ἀφοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ξεριζώσῃ τελείως, τὰ πυρετώδη ὀρμέμψυτα, τὰ σπέρματα τῶν ὁποίων ἤδη ὀλέθρια, ἐπέπρωτο ν' ἀποδοῦν—καὶ ἡ μητέρα μου τὸ διαίσθανόταν—διὰ τὸ μέλλον πραγματικὸς κίνδυνος. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε, φοβουμένη, μήπως αἱ ἐλπίδες μου ἐδεσμεύοντο ἀπὸ τὰς ἀλύσεις τοῦ γάμου, ὅχι αἱ ἐλπίδες τῆς πέραν τοῦ τάφου ζωῆς, ποῦ ἐστήριζε σὲ Σένα, ὦ Θεέ μου, ἀλλ' αἱ ἐλπίδες, ποῦ ἐβάσιζεν εἰς τὴν γνωστὴν φιλολογικὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποίαν ἐφιλοδόξουν δι' ἐμὲ ὁ μὲν πατέρας μου, διότι δὲν ἐσκέπτετο σχεδὸν ποτὲ εἰς Ἑσένα καὶ δὲν ἐπεδίωκεν, ὡς πρὸς ἐμένα, παρὰ τὴν πράγματοποίησιν ματαίων σκοπῶν, ἡ δὲ μητέρα μου, διότι ἐφαντάζετο, ὅτι ἡ πατροπαράδοτος αὐτὴ μόρφωσις ὅχι μόνον δὲν θὰ μοῦ ἦτο ἐπιβλαβής, ἀλλὰ καὶ θὰ μ' ἐβοηθοῦσε κατὰ τι μέτρον νὰ φθάσω μέχρι τῶν κρασπέδων τοῦ θρόνου Σου.

Ἔτσι φαντάζομαι τὴν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐφ' ὅσον εἶμαι ἱκανὸς ν' ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην μου τὸν χαρᾶκτῆρα τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας μου. Ὡς πρὸς τὰ λοιπά, ἄφιναν χαλαρὸν τὸν χαλινὸν τῶν τέρψεών μου περισσότερο παρ' ὅσον

(1) Ἔτσι παραφράζομεν τὸ χωρίον «Calcabat me inimicus invisibilis et seducebat me, quia ego seductibilis eram».

μιά δικάια αὐστηρότης θὰ τὸ ἐπέτρεπε. Μὲ ἄφιναν νὰ διασπείρωμαι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀπείρων παθῶν μου. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐξαπλώνετο ὁμίχλη πυκνή, ποὺ ἀπέκρυπτε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ φῶς τῆς ἀληθείας Σου, ὦ Θεέ μου, ἡ δὲ ἀδικία μου προήρχετο, οὕτως εἰπεῖν, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν μου (¹).

*
* *

Ἡ κλοπὴ τιμωρεῖται ἀπὸ τὸν νόμον Σου, ὦ Θεέ μου, ὡς καὶ ἀπὸ τὸν νόμον τὸν χαρᾶς εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν νόμον ἐκείνον, τὸν ὁποῖον οὕτε αὐτὴ ἡ ἀδικία ἀγνοεῖ. Ποιὸς κλέπτης ἀνέχεται νὰ τὸν κλέπτουν; Ποιὸς πλούσιος συγχωρεῖ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον, ποὺ ὠθεῖται εἰς τὴν κλοπὴν ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν του; Καὶ ὅμως ἐγὼ ἠθέλησα νὰ κλέψω καὶ ἔκλεψα χωρὶς νὰ μὲ ὠθήσῃ εἰς τὴν κλοπὴν ἡ στέρησις, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ στέρησιν καὶ ἀηδίας πρὸς τὸ συναίσθημα τῆς δικαιοσύνης, ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἀδικίαν, διότι ἔκλεπτον ὅ,τι εἶχα μὲ ἀφθονίαν καὶ μάλιστα εἰς πολὺ καλυτέραν ποιότητα. Δὲν μὲ παρακινούσε εἰς τὴν κλοπὴν τὸ ἀντικείμενον, ποὺ προθοῦσα, ἀλλ' ἡ κλοπὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ ἁμαρτία.

Κοντὰ εἰς τὸ ἀμπέλι μας εὐρίσκετο μιὰ ἀχλαδιὰ γεμάτη ἀχλάδια, ποὺ δὲν διεκρίνοντο οὕτε διὰ τὸν χυμὸν των οὕτε διὰ τὴν ὠμορφιά των. Συνοδευόμενος ἀπὸ μίαν ὀρδὴν ἐφήδων, ἀκολάστων καὶ οὐτιδανῶν, ἔκαμνα αἰφνιδισμὸν κατὰ τοῦ δένδρου τὰ μεσάνυχτα—(ἕως τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπαίζαμεν εἰς τὰς πλατείας κατὰ τὴν βδελυρὰν συνήθειάν μας)—καὶ ἐλεηλατοῦσα τοὺς καρπούς της. Ἐκουδालούσαμε ὁλόκληρα φορτία ἀχλαδιῶν, ὅχι πρὸς μεγαλοπρεπῆ ἐστίασιν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ ρίχνωμε στοὺς χοίρους. Ἐὰν δὲ ἐτρώγαμε ὀλίγα ἐξ αὐτῶν, τὸ ἐκάναμε ἐπειδὴ ἦταν ἀπηγορευμένος καρπός.

Ἴδου ἡ καρδία μου, ὦ Θεέ μου, ἰδοὺ ἡ καρδία μου, ποὺ εἶδες μὲ τὰ εὐσπλαχνικὰ τὰ μάτια Σου στὸν πυθμένα τῆς ἀδύσσου. Αὐτὴ ἡ καρδία ἃς Σοῦ εἶπη, τί ἐζητοῦσε ἐκεῖ, διαπράττουσα τὸ κακόν, ἀπλῶς καὶ μόνο χάριν τοῦ κακοῦ. Ἦτο μισητὸ καὶ τὸ ἠγάπησα· ἠγάπησα τὸν θάνατον· ἠγάπησα τὴν κατάπτωσίν μου.

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΟΒ' 7. «Ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν, διήλθον εἰς διάθεσιν καρδίας» κτλ.

Ναί, τὴν ἡγάπησα ! Ψυχὴ κηλιδωμένη καὶ ἀπομακρυσμένη τοῦ ἑδραίου στηρίγματός της διὰ τὴν ἀπώλειάν της, δὲν ἐζητοῦσα ἄλλο εἰς τὴν αἰσχύνην παρὰ μόνον αὐτὴν τὴν αἰσχύνην.

*
* *

Ἐπάρχει τῷ ὄντι εἰς τὰ ὠραῖα πράγματα γοητεία, ὅπως εἰς τὸν ἄργυρον, εἰς τὸν χρυσόν. Ἡ ἀπόλαυσις τῆς σαρκικῆς ἐπαφῆς συνοδεύεται ἀπὸ κάποιαν συμπάθειαν, ποὺ εἶναι τὸ προέχον στοιχεῖόν της. Κάθε αἰσθησις εὐρίσκει ἐπίσης εἰς τὰ σωματικὰ ἀντικείμενα ἰδιότητας ἀντιστοίχους. Ἡ ἀνθρωπίνη δόξα, ἡ δύναμις τοῦ κυριαρχεῖν καὶ τοῦ κυβερνᾶν ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν ἀξίαν της. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ ἀκατανίκητος πόθος τῆς ἐκδικήσεως γεννᾶται ἐντεῦθεν. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσωμεν τὰ διάφορα αὐτὰ ἀγαθὰ, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶμεν, Κύριε, ἀπὸ Σένα καὶ χωρὶς νὰ παραδοῦμε τὰς ἐντολάς Σου. Καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ποὺ περνοῦμε ἐδῶ κάτω, ἔχει καὶ αὐτὴ τὰς ἀπολαύσεις της, ποὺ ἐκπηγάζουν, κατὰ τινα βαθμόν, ἀπὸ τὴν ὠραιότητα, ἡ ὁποία εἶναι συστατικὸν στοιχεῖόν της καὶ ἀπὸ κάποιον συναρμονισμόν μὲ κάθε γηΐνη ὠμορφιά. Ἡ φιλία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εἶναι γλυκεῖα χάρις στοὺς πολυτίμους δεσμούς, διὰ τῶν ὁποίων ἀπὸ πολλὰς ψυχὰς διαμορφώνεται μία ψυχὴ καὶ μόνη.

Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια εἶναι ἐκεῖνα, ποὺ δίδουν ἀφορμὴν ἁμαρτίας, δσάκις, ἀπὸ ὑπέρμετρον πόθον ὠθοῦμενοι πρὸς αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, ἐγκαταλείπομεν ἀνώτερα καὶ ὑψηλότερα ἀγαθὰ, Ἐσέ, Θεέ μου, τὴν ἀλήθειάν Σου, τὸν νόμον Σου ! Ὅντως αὐτὰ τὰ ἐπίγεια πράγματα ἔχουν καὶ αὐτὰ τὰ θέλγητρά των, ἀλλ' εἶναι πολὺ διάφορα ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ Θεοῦ μου, δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος, διότι ὁ δίκαιος εὐρίσκει εἰς Αὐτὸν τὴν χαρὰν του καὶ Αὐτὸς εἶναι τὸ ἐντρύφημα τῶν δικαίων ψυχῶν.

Ἀναζητοῦμεν τὸ κίνητρον ἑνὸς ἐγκλήματος ; Συνήθως δὲν ἱκανοποιούμεθα προτοῦ ἀνακαλύψωμεν εἰς τὸν κακοῦργον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ προσβάλῃ κάποιον εἰς τ' ἀγαθὰ τοῦ ἐκεῖνα, τὰ ὁποία ὠνομάσαμεν κατώτερα, ἢ τὸν φόβον μήπως τὰ χάσῃ. Καὶ τοῦτο, διότι ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι εὐτελεῖ καὶ ταπεινά, πρὸς ζημίαν τῶν ἀνωτέρων καὶ εὐεργετικωτέρων, ἔχουν ὅμως καὶ αὐτὰ τὴν περιωπὴν καὶ τὸ κάλλος των. Ὁ Α. διέπραξε φόνον. Διὰτί τὸν διέ-

πραξε ; Διότι ἐποθοῦσε τὴν γυναικα ἢ τὸ ἀγαθὸν ἐκείνου, τοῦ οὐοίου ἀφῆρεσε τὴν ζωὴν. Ἐκλεψε διὰ νὰ ζήσῃ ἢ ἐφόνευσεν ἐκ φόβου μὴ κλαπῇ τὸ ἰδικόν του ἀγαθόν, ἢ τέλος προέδῃ εἰς τὸ ἐγκλήμα, παρωθύμενος εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως. Μήπως ἐφόνευσεν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ φονεύσῃ ; Ποῖος θὰ τὸ ἐπίστευε ; Ἐλέχθη διὰ κάποιον ἄνθρωπον, ποὺ ἦτο τέρας παραφροσύνης καὶ ἀγριότητος, ὅτι ἠρέσκετο νὰ εἶναι καὶ χωρὶς λόγον βάρβαρος καὶ σκληρός. Ἐν τούτοις ὁ ἱστορικὸς (1) ἀπεκάλυψε τὸ ἐλατήριον. «Ἐφοδεῖτο, γράφει, μήπως ἡ ἀπραξία του ἀποναρκώσῃ τὰ χέρια του καὶ τὴν ψυχὴν του». Ἀλλὰ διατί, διὰ ποῖον λόγον ἄρὰ γε ; Διότι χάρις εἰς τὴν τοιαύτην διαρκῇ ἄσκησιν τοῦ ἐγκλήματος, ἤλπιζε νὰ κατασταθῇ κύριος τῆς Ρώμης, ν' ἀποκτήσῃ τιμὰς, πλοῦτον καὶ ἰσχύν, ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν φόβον τῶν νόμων καὶ ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, ποὺ τοῦ παρενέβαλλαν ἡ ἀσήμεντος πατρικῆ περιουσία του καὶ ἡ συνείδησις τῆς στυγεραῆς δράσεώς του. Ἐκεῖνο λοιπόν, ποὺ ἀγαποῦσε ὁ Κατιλίνας, δὲν ἦσαν τὰ ἐγκλήματα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ὁ σκοπός, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἐπιτύχῃ μὲ τὰ κακουργήματά του.

Ἀλλὰ, ἐγώ, τί ἠγάπησα σὲ σένα, ὦ κλοπὴ μου, νυκτερινὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου τῆς ἡλικίας μου κακούργημα ; Ὁραία δὲν ἦσουν, διότι ἦσουν κλοπὴ. Ἀλλ' ἦσουν τοῦλάχιστον πραγματικὴ ὄντοτης, ὥστε ν' ἀπευθύνωμαι εἰς ἐσέ ; Ἦσαν ὠραῖοι οἱ κλεμμένοι καρποί, ἀφοῦ ἐπλάσθησαν ἀπὸ Σένα, ὦ ἀπαράμιλλον Κάλλος, δημιουργὲ τοῦ Σύμπαντος ὑπέρτατον ἀγαθὸν καὶ πραγματικὸ ἀγαθὸν μου. Ναὶ ἦσαν ὠραῖοι, ἀλλὰ δὲν ἐστρέφετο πρὸς αὐτοὺς ὁ πόθος τῆς ντροπιασμένης ψυχῆς μου. Εἶχα γλυκυτέρους καρποὺς μὲ ἀφθονίαν. Μόλις τοὺς ἐμάζευα, τοὺς πετοῦσα, καὶ δὲν ἀπελάμβανα παρὰ μόνον τὸ ἐγκλημά μου, ποὺ εἶχε γλυκειὰ γεῦσι δι' ἐμέ. Ἐὰν δὲ κανένα κομμάτι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς καρποὺς γλυστροῦσε στὸ στόμα μου, ἡ ἁμαρτία μου τὸ περικύκλωνε μὲ δλόκληρη τὴν γλυκύτητά της.

(1) Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱστορικὸς εἶναι ὁ Σαλλούστιος ὅστις ἀπὸ τοῦ Β' μέχρι τοῦ Ε' ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος ἦτο εἰς τῶν μᾶλλον εἰς τὰς ἀφρικανικὰς Σχολὰς ἀναγινωσκομένων καὶ ἐκτιμωμένων συγγραφέων. Ὁ ἐνταῦθα ὑπονοούμενος βάρβαρος καὶ σκληρὸς εἶναι ὁ Κατιλίνας. (Sallust, de Bell. Catil c. q. «Ne per otium torpesceret manus aut animus»).

Καὶ τώρα, ὦ Θεέ μου, ζητῶ νὰ μάθω τί με παρακίνοῦσε εἰς τὴν κλοπὴν ; Δὲν ἦτο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὥραία. Δὲν ὀμιλῶ δὲ περὶ τῆς ὠραιότητος ἐκείνης, ποῦ συνοδεύει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν σωφροσύνην, οὔτε περὶ ἐκείνης, ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν μνήμην, τὴν αἰσθησιν, τὴν ζωϊκὴν ψυχὴν, οὔτε περὶ τῆς ὠραιότητος, ποῦ στολίζει τὰ ἄστρα μὲ τὰς τεραστίας τροχιάς των καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν γεμάτη ἀπὸ ζῶντα πλάσματα, οὔτε τέλος περὶ τῆς ἀτελοῦς καὶ νεφελώδους ἐκείνης καλλονῆς ποῦ μᾶς κάνει νὰ γινώμεθα θύματα τῆς ἀκολασίας.

Διότι ἡ ὑπεροφία ὑποκρίνεται τὴν ὑψωσιν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μόνος Σὺ, ὦ Θεέ μου, ἐξυψώσεαι ὑπεράνω ὅλων τῶν πλασμάτων. Καὶ ἡ φιλοδοξία τί ἄλλο ἐπιζητεῖ, ἐὰν ὅχι τιμὴν καὶ δόξαν, ἐνῶ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ ἀνήκει μόνον εἰς Σὲ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ ἡ σκληρότης τῶν κρατούντων ἐπιδιώκει τὴν τρομοκράτησιν, ἀλλὰ ποῖον πρέπει νὰ φοβούμεθα, ἐὰν ὅχι Σέ, ὦ Θεέ μου ; Πότε, ποῦ, μέχρι ποίου σημείου καὶ μὲ τί μέσον ἠμποροῦμεν ν' ἀποσπᾶσθωμεν ἢ νὰ ὑπεξαιρέσωμεν κάτι ἀπὸ τὴν ἰσχύν Σου ; Οἱ ἀσελγεῖς ποθοῦν ν' ἀγαπῶνται μὲ θωπείας. Ἀλλὰ τίποτε δὲν ὑπάρχει θεραπευτικώτερον ἀπὸ τὴν τρυφερότητά Σου, κανένας ἔρως ὑγιέστερος ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ἀληθείας Σου, ὠραίας καὶ φωτοβόλου μεταξὺ τῶν ἀληθειῶν. Ἡ περιέργεια ὑποκρίνεται τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν γνῶσιν. Ἀλλὰ Σὺ γνωρίζεις τὰ πάντα στήν ἐντέλεια. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ μωρία καλύπτονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀθωότητος. Ἀλλ' ὑπάρχει κάτι ἀπλούστερον καὶ ἀθωότερον ἀπὸ Σένα ; Διότι οἱ κακοὶ δὲν ἔχουν ἄλλον ἐχθρὸν ἀπὸ τὰ ἔργα των. Ἡ ὀκνηρία προσποιεῖται, ὅτι ζητεῖ ἡρεμίαν καὶ γαλήνην. Ἀλλὰ μακράν Σου ποῖαν γαλήνην ἠμποροῦμεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν ; Ἡ πολυτέλεια ἀρέσκεται νὰ καλῇται ἀφθονία καὶ πλησμονή. Ἀλλὰ Σὺ εἶσαι πηγὴ ἀέναος καὶ ἀνεζάντλητος ἀδιαφθόρων ἡδονῶν. Ἡ ἀσωτία ὑποκρίνεται τὴν μορφὴν τῆς γεναιοδωρίας, ἀλλὰ Σὺ εἶσαι ὁ μεγαλόψυχος πάντων τῶν ἀγαθῶν δωρητής. Ἡ φιλαργυρία ποθεῖ νὰ κατέχη, πολλά, Σὺ κατέχεις τὰ πάντα. Ἡ ζηλοτυπία διεκδικεῖ τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ τί ὑπεροχώτερον Σοῦ, ὦ Θεέ μου ; Ἡ ὀργὴ ἐπιζητεῖ τὴν ἐκδίκησιν ἀλλὰ ποῖος ἐκδικεῖται τόσον δικαίως, ὅσον Σὺ ; Ὁ φόβος ἐπα-

γρυπνεῖ μὲ ἀγωνίαν ἐπ' ἐκείνου, ποῦ ἀγαπᾷ, καὶ φρικιᾷ πρὸ παντὸς ἀσυνήθους καὶ ἀπροσδοκῆτου κινδύνου, ποῦ ἀπειλεῖ τοῦ περιποθήτου ἀντικειμένου τὴν ἀσφάλειαν. Ἀλλὰ ὑπάρχει κάτι ἀσύνηθες καὶ ἀπροσδόκητον διὰ Σέ ; Τί Σὲ χωρίζει ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷς, καὶ ποῦ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εὕρῃ ἀσφάλειαν, ἐὰν ὅχι πλησίον σὲ Σένα ; Ἡ ὁδὸν κατὰδ' ἀπανθ' τὸν ἑαυτὸν τῆς διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀγαθῶν ποῦ ἐγέμιζαν ἀπὸ χαρὰν τὴν πλεονεξίαν τῆς. Αὕτῃ θὰ ἐποθοῦσε νὰ μὴ τῆς ἀφαιρεθῇ τίποτε, ὅπως τίποτε δὲν ἀφαιρεῖται ἀπὸ Σένα.

Ἔτσι μοιχεύει ἡ ψυχὴ, ὅταν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πρόσωπόν Σου καὶ ἐπιζητῇ μακρὰν ἀπὸ Σὲ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν εὕρισκει καθαρὸν καὶ ἄγνόν παρὰ μόνον, ὅταν ἐπανέρχεται σ' Ἐσένα. Ὡστε δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν τὸ ὅτι οἱ ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ Σένα καὶ οἱ ἐπαναστατοῦντες ἐναντίον Σου δεικνύουσι καὶ αὐτοὶ τὸ φυσικὸν ἐνστικτὸν νὰ ἐπανέλθουν εἰς Σέ, δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ προσέρχονται εἰς Σὲ ἐξομολογούμενοι, ὅτι δὲν ἡμποροῦν ν' ἀποτρέψουν ὁλοσχερῶς τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ Σένα ἀφοῦ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀμαρτάνουν, προσπαθοῦν νὰ Σὲ μιμηθοῦν, ἂν καὶ κατὰ τρόπον διεστραμμένον (1).

Τί λοιπὸν ἠγάπησα σ' αὕτῃ τὴν κλοπὴν ; Εἰς τί ἐμιμήθηκα τὸν Κύριόν μου κατὰ τρόπον ἑνοχὸν καὶ διεστραμμένον ; Εὗρηκα μήπως ἡδονὴν παραβαίνων τὸν νόμον Σου δι' ἀπάτης, ἀφοῦ ἤμουν

(1) Ἔτσι παραφράζομεν τὸ χωρίον : «Perverse te imitantur omnes, qui longe se a te faciunt et extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando indicant creatorem te esse omnis naturæ et ideo non esse, quo a te omni modo recedatur», στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς σχετικῆς μεταφράσεως τοῦ Brunetti (Confessioni) : «Quindi è manifesto che quelli, che da voi si allontanano, e contra di voi si sollevano, mostrano anch' essi il naturale istinto di avvicinarsi a voi Creatore e centro di tutti il bene ; e vengono essi medesimi a confessare non vi esser modo di discostarsi in tutto di voi, mentre, anche peccando, cercano iniquamente ad assomigliarvi». Ὁ Paul Janet ἀποδίδει τὸ ἀνωτέρω χωρίον ὡς ἑξῆς : «Lors même qu' ils s' éloignent de vous, les hommes ne font encore que vous imiter d' une manière perverse. Mais en vous imitant, ils vous proclament encore le créateur de toute la terre et montrent qu' il est impossible de se séparer de vous absolument».

άνικανος νά τὸ κάμω διὰ τῆς ἰδικῆς μου δυνάμεως ; Μολονότι ἤμουν δοῦλος, προσεποιήθηκα κολοβωμένην ἐλευθερίαν, διὰ νὰ πράξω, χωρὶς νὰ τιμωρηθῶ,—παραγνωρίζων τὴν παντοδυναμίαν Σου,—ὅτι δὲν μοῦ ἐπετρέπετο νὰ πράξω. « Ἴδοὺ ὁ θεράπων, ποὺ ἀποφεύγει τὸν Κύριόν του καὶ ἐπιζητεῖ τὴν σκιάν του ». Ὡ διαφθορὰ ἀλλοκότου πλάνης τῆς ζωῆς, ἄδυσσος τοῦ θανάτου ! Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἐπετρέπετο εἰς ἐμέ, ἤμπόρεσε νὰ προσελκύσῃ τὴν ἀγάπην μου, ἀπλῶς καὶ μόνον, διότι δὲν ἐπετρέπετο.

Τί δὲν ὀφείλω εἰς Σέ, ὦ Θεέ μου, διὰ τὸ ὅτι ἐνῶ ἡ μνήμη μου ἐνθυμεῖται αὐτὰ τὰ πράγματα, ἡ καρδιά μου δὲν κατέχεται ἀπὸ φόβον. Θέλω νὰ Σοῦ προσφέρω, Κύριε, τὴν λατρείαν μου. Θέλω νὰ Σ' ἐξυμνῶ, νὰ Σὲ δοξάζω διὰ τὴν συγχώρησιν πράξεων τόσων κακῶν καὶ ἐγκληματικῶν. Τί δὲν ὀφείλω εἰς τὴν εὐσπλαχνίαν Σου, διὰ τὸ ὅτι διέλυσες τὰς ἁμαρτίας μου ὡς χιόνα. Σοῦ ὀφείλω ἐπίσης χάριτας δι' ὅσα κακὰ δὲν ἔχω κάμει. Εἰς ποίας κακούργους ἐνεργείας δὲν θὰ προέβαινα, ἀφοῦ ἠγάπησα τὸ ἐγκλημα διὰ τὸ ἐγκλημα ;

Μοῦ ἐσυγχώρησες τὰ πάντα, τ' ὁμολογῶ. Μοῦ ἐσυγχώρησες τὸ κακόν, ποὺ διέπραξα ἐθελουσίως, καὶ τὸ κακόν, ποὺ δὲν ἔκαμα, χάρις εἰς τὴν ἰδικὴν Σου παρέμβασιν. Ποιὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐν γνώσει τῆς ἀδυναμίας του, τολμᾷ ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἀθωότητά του εἰς τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις, σὰν νὰ μὴν εἶχε ἀνάγκην τῆς εὐσπλαχνίας Σου, μὲ τὴν ὁποίαν συγχωρεῖς τὰς ἁμαρτίας ἐκείνων, ποὺ στρέφονται ἐναντίον Σου ; Ἐκεῖνος, ποὺ Σὺ ἐκάλεσες καὶ ὁ ὁποῖος, εἰσακούων τὴν φωνὴν Σου, ἀπέφυγε τ' ἀνομήματα, τῶν ὁποίων ἀναγινώσκει ἐδῶ τὴν ὑπόμνησιν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, ἃς μὴ μ' ἐμπαίξῃ διὰ τὸν ἰσχυρισμόν μου ὅτι ἐθεραπεύθηκα ἀπὸ τὴν ἀσθενείαν μου ἀπὸ τὸν ἰατρόν, ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὸ ὅτι δὲν προσεβλήθῃ ἀπὸ νόσους ἢ τοῦλάχιστον ὅτι ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἀσθενής. Ὡς Σὲ ἀγαπᾷ, ὅσο καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ τί λέγω ; Πολὺ περισσότερον. Διότι εἰς ἐκεῖνον, ποὺ μὲ ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τὴν θανάσιμον ἐκλυσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὀφείλω ἀκριβῶς τὸ ὅτι ἐπροφυλάχθην ἀπὸ τὸ κακόν.

Ποῖον κέρδος ἄρά γε ἀπεκόμισα ἀπὸ τὰ ἀνομήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐνθυμοῦμαι, χωρὶς νὰ κοκκινίζω, ἰδίως ἀπὸ τὴν κλοπὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διέπραξα ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ κλέψω καὶ ὅχι

δι' ἄλλον ὁποιονδήποτε λόγον ; Καὶ τί ἦτο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ κλοπὴ ; "Ενα τίποτε. "Αλλ' αὐτὸ τὸ ἓνα τίποτε δὲν καθιστᾷ τὴν περίπτωσίν μου ἀθλιωτέραν ; Καὶ ὅμως ἐγὼ μόνος δὲν θὰ τὴν διέπραττα—εἶμαι βέβαιος δι' αὐτό, τοῦλάχιστον ἐφ' ὅσον ἐνθυμούμαι. "Οχι, δὲν θὰ τὴν διέπραττα ποτέ. Λοιπὸν ἠγάπησα καὶ τὴν συναναστροφὴν ἐκείνων, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχα προδῆ εἰς τὴν ἐκτέλεσίν της. Δὲν ἠγάπησα λοιπὸν ἀποκλειστικῶς τὴν κλοπὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν συνενοχὴν εἰς τὸ ἔγκλημα, ἢ μᾶλλον ἠγάπησα ἓνα ἄλλο τίποτε, διότι καὶ ἡ συνενοχὴ εἶναι ἓνα τίποτε (1).

Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἐδῶ ἡ ἀλήθεια καὶ ποῖος θὰ ἤμποροῦσε νὰ μοῦ τὸ εἰπῇ, ἂν ὅχι "Εκεῖνος, ποῦ φωτίζει τὴν καρδιά μου καὶ διαλύει τὰ σκοτεινὰ της σύννεφα ; Ποιὸς μὲ παρώτρυνε νὰ ἐξετάσω, νὰ συζητήσω καὶ νὰ μελετήσω τὸ θέμα τοῦτο ; "Αν ἐποθεύσαι ν' ἀπολαύσω τοὺς καρπούς, ποῦ ἐκλεπτον, θὰ ἤμποροῦσα νὰ προδῶ εἰς τὴν κλοπὴν καὶ μόνος διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν προεξωφλημένην ἀπόλαυσιν, καὶ δὲν θὰ εἶχα ἀνάγκην συνενόχων διὰ νὰ υποδαυλίσω τὴν φλόγα τοῦ πόθου μου. "Αλλ' ἀφ' οὗ δὲν εὑρισκα καμμίαν ἀπόλαυσιν εἰς τοὺς καρπούς τούτους, εὑρισκα ἡδονὴν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀδίκημα διαπραττόμενον ἐκ συστάσεως.

Πῶς ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν τῆς ψυχῆς ; "Αναμφιδόλως ἦτο ἐπαίσχυντος. Καὶ τόσο τὸ χειρότερον δι' ἐμέ, ὅτι μὲ ἐξουσίαζε. "Αλλ' ἐπὶ τέλους τί ἦτο αὐτὴ ἡ κατάστασις ; "Ἦτο ἄρά γε ἀπόλαυσις, ποῦ ἐγαργάλιζε, οὕτως εἰπεῖν, τὴν καρδιά μου μὲ τὴν ἰδέαν νὰ ἐξαπατήσωμεν ἀνθρώπους, ποῦ δὲν ἀντελαμβάνοντο διόλου τὴν ἀπάτην μας καὶ οἱ ὅποιοι, ἂν τὴν ἀντελαμβάνοντο, δὲν θὰ εἶχαν καμμίαν διάθεσιν νὰ τὴν δεχθοῦν ; Διατί ἄρά γε εὑρισκα τόσην ἀπόλαυσιν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἐνεργοῦσα μόνος μου ; "Ισως, διότι δὲν ἡμπορεῖ νὰ γελᾷ κανεὶς, ὅταν εὑρίσκεται μόνος ; Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι εἰς

(1) Τὸ χωρίον : Non ergo nihil aliud quam furtum amavi ; imo vero nihil aliud, quia et illud nihil est» μεταφράζοντες, ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐρμηνείαν τοῦ von Raumer : «Also liebte ich auch die Gemeinschaft Mitschuldiger. Also habe ich nicht nichts andres als den Diebstahl geliebt. O nein, ein anderes Nichts liebte ich vielmehr, weil auch jenes (consortium) nichts ist, (Sancti Augustini Confess libri tred, σελ. 38).

τοιαύτην περίπτωσιν δὲν γελοῦμε μὲ πολλήν εὐχαρίστησιν. Καὶ ὁμῶς συμβαίνει, ὥστε καὶ ὅταν εἴμεθα μόνοι, χωρὶς νὰ εἶναι κανένας ἄλλος παρῶν, νὰ ξεκαρδιζώμαστε στὰ γέλια, ὅταν παρουσιάζεται εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ἢ εἰς τὴν σκέψιν ἓνα πρᾶγμα πολὺ κωμικόν.

ὦ Θεέ μου, νὰ τώρα ποῦ διανοίγεται εἰς Ἐσὲ ζωντανή ἡ ἀνάμνησις τῆς ψυχῆς μου. Μόνος δὲν διέπραττα αὐτὴν τὴν κλοπὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμα ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ κλέψω. Ἄν ἤμουν μόνος, δὲν θὰ εὗρισκα εἰς τὸ ἔγκλημά μου καμμίαν ἀπόλαυσιν, καὶ ἐπομένως δὲν θὰ τὸ διέπραττα ποτέ. ὦ ἐχθροτάτη φιλία, παραπλάνησις ἀκατανόητη τῆς ψυχῆς, μανία νὰ βλέπουμε τοὺς συνανθρώπους μας· μανία, ποῦ γεννᾶται ἀπὸ τὰ παιχνίδια καὶ τοὺς ἀστεϊσμούς, ἀπὸ τὴν τέρψιν, ποῦ αἰσθανόμεθα νὰ ζημιώνωμε τοὺς ἄλλους. Ἐδῶ δὲν πρόκειται ν' ἀποκτήσωμε κάποιον κέρδος ἢ νὰ ἐκδικηθοῦμε κάποιον ἄνθρωπον, ἀρκεῖ ὁμῶς ἡ φωνὴ «ἐμπρός, τί κάθεσαι, νὰ τὸ κάμωμεν», καὶ αἰσχνυόμεθα νὰ μὴν εἴμεθα ἀναίσχυντοι.

Ποιὸς θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ λύσῃ τόσο σκολιοὺς παλὶ πολυπλόκους δεσμούς; Δὲν θέλω πλέον νὰ σκέπτομαι τὴν αἰσχύνην μου. Θέλω νὰ βλέπω Ἐσένα, Δικαιοσύνη, ἀρετὴ πολύτιμη καὶ ὠραία ἐν μέσῳ τοῦ ἀπαστράπτοντος φωτός Σου, ποῦ σκορπᾷ μίαν ἡδονὴν ἀνέκφραστη καὶ ἀέναη. Θέλω νὰ εἶμαι κοντὰ Σου, εἰρήνη βαθυτάτη, ζωὴ ἀτάραχη. Ὁ ἀναπαυόμενος εἰς τοὺς κόλπους Σου, ἀναπαύεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Κυρίου. Κανένας φόβος δὲν κυριεύει τὴν ψυχὴν μου καὶ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του μέσα στὴν ἀπειρη εὐτυχία ἀπείρως εὐτυχῇ. Ἐλιποτάκτησα μακρὰν Σου, ὦ Θεέ μου, κατὰ τὰ πρῶτα νεανικὰ χρόνια μου, μακρὰν τῆς βοήθειας Σου καὶ ἔγινα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου «τόπος ἐνδεῆς καὶ πενιχρός».

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'

Ὁ Αὐγουστῖνος περιγράφει τρία ἔτη, ποῦ διήλθεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Ὁ συγγραφεὺς τερματίζει τὰς σπουδὰς του, περιπλέκεται εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἔρωτος καὶ γίνεται ὁπαδὸς τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων.—Συζήτησις περὶ τῆς πλάνης τῆς ἐν λόγῳ αἱρέσεως.—Δάκρυα τῆς μητρὸς του καὶ ἀπάντησις, ποῦ ἔλαβεν ἐν ὀνείρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναφερομένη εἰς τὴν μέλλουσαν μεταστροφὴν τοῦ υἱοῦ της.

Ἐφθασα εἰς τὴν Καρχηδόνα. Παντοῦ γύρω μου ἔδραζε μὲ τριγμὸν ὁ λέβης ἐπαισχύοντων ἐρώτων. Δὲν ἤμουν ἀκόμῃ ἐρωτευμένος, ἀλλὰ μ' ἐπυρπολοῦσε ὁ πόθος νὰ ἐρωτευθῶ. Διψασμένος ἀπὸ ἔρωτα, ἐκάκιζα τὸν ἑαυτόν μου, ὅτι δὲν εἶχα περιπλακῇ ἀκόμῃ ἀρκετὰ εἰς τὰ δίκτυά του. Ἐζητοῦσα ἐν ἀντικείμενον ἔρωτος καὶ ἔτρεφα μῖσος πρὸς τὴν ἰδέαν μιᾶς ζωῆς εἰρηνικῆς καὶ ἀπηλλαγμένης παγίδων. Λιποψυχοῦσε ἡ καρδιά μου, διότι ἐστερεῖτο ἐσωτερικῆς ζωῆς, ἐστερεῖτο Ἐσέ, ὦ Θεέ μου. Ἀλλὰ δὲν μὲ κατεῖχεν ὁ πόθος μιᾶς τέτοιας ζωῆς. Δὲν εἶχα ὄρεξιν διὰ μίαν μὴ ἐπικίνδυνον τροφήν, ὅχι διότι ἤμουν ἀπ' αὐτὴν χορτασμένος. Ἀπ' ἐναντίας, ἔσον περισσότερον τὴν ἐστερούμην, τόσο περισσότερον μὲ ἀηδιάζει. Ἰδοὺ διατὶ ἐπασχεν ἡ ψυχὴ μου, καί, γεμάτη ἀπὸ ἐλκώματα, ἐσύρετο ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ της, κατεχομένη ἀπὸ τὸν οἰκτρὸν πόθον νὰ ξυσθῇ εἰς τὰς αἰσθησιακὰς πραγματικότητας. Ἀλλ' ἐὰν δὲν εἶχαν ψυχὴν αὐταὶ αἱ πραγματικότητες, δὲν θὰ προσείλκυαν τὴν ἀγάπην μας.

Τὸ ν' ἀγαπῶ καὶ ν' ἀνταγαπῶμαι ἦταν γιὰ μένα πολὺ γλυκύτερο, ὅταν ἀπελάμβανα τὴν σάρκα τοῦ λατρευομένου πλάσματος. Ἔτσι ἐκηλίδωνα τὴν πηγὴν τῆς φιλίας διὰ τοῦ βορβόρου τῆς φιληδονίας μου. Κατεκάλυπτα τὴν ἀγνόητά της μὲ τὰ μαῦρα νέφη τῆς φιληδονίας μου. Ἀηδὴς καὶ αἰσχροὺς εἰς τὴν ὑπερβολὴν

τῆς ματαιοδοξίας μου, ἐπροσποιούμουν κομψότητα καὶ εὐγένειαν τρόπων. Ἔτσι παρεσυρόμουν πρὸς τὸν ἔρωτα εἰς τὴν παγίδα τοῦ ὁποίου ἐποθεῦσα νὰ συλληφθῶ. ὦ Θεέ μου, ὦ εὐσπλαγχνία μου, μὲ πόσῃν πικρίαν ἐκαρύκευες τὴν γλυκύτητα δι' ἐμέ ! Μὲ ἡγάπησαν ! Ἐγλύστρησα κρυφὰ εἰς τοὺς δεσμοὺς τῆς ἡδονῆς, καὶ τρελλαμένος ἀπὸ τὴν χαρὰ μου, ἔπεσα μέσα στὰ δίκτυα τῆς δυστυχίας, διὰ νὰ παραδοθῶ ἀργότερα εἰς τὰς ἀναμένους σιδηρὰς ράβδους τῆς ζηλοτυπίας, τοῦ φόβου τῆς ὀργῆς καὶ τῶν ἐρίδων.

*
* *

Τὸ θέατρο γεμάτο ἀπὸ εἰκόνες τῆς δυστυχίας μου καὶ ἀπὸ στοιχεῖα, ποὺ ἤμποροῦσε νὰ τροφοδοτοῦν τὴν φλόγα τῆς καρδίας μου, μὲ κατεγοήτευσε. Διὰ τί ἄρά γε ὁ ἄνθρωπος ἀρέσκεται εἰς τὴν θέαν ἀξιοθρηνητῶν καὶ τραγικῶν περιπετειῶν ;

Αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν θέλει νὰ γίνῃ θῦμὰ των. Καὶ ὁμοίως, ὡς θεατῆς, ἐπιδιώκει τὴν ὀδύνην, ποὺ γεννοῦν αὐτὰ τὰ θεάματα, αὐτὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ ὀδύνη προξενεῖ εἰς αὐτὸν ἡδονήν. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ὅχι μιὰ ἀξιοδάκρυτος πλάνη ; Διότι ἡ συγκίνησίς μας εἶναι τόσον περισσότερον ζωνερά, ὅσο περισσότερον εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι τῶν καταστάσεων, ποὺ περιγράφουν. Ὅταν πάσχωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τὸ συναίσθημα αὐτὸ ὀνομάζεται ὀδύνη, ὅταν δὲ μετ' ἄλλων συμπάσχωμεν καλεῖται οἶκτος, συμπάθεια. Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὴ ἡ συμπάθεια, προκειμένου περὶ φανταστικῶν σκηνῶν : Ὁ θεατῆς δὲν παρακινεῖται διόλου νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν συνανθρώπων του. Καλεῖται μόνον νὰ πάσχῃ ψυχικῶς, ἀπολαμβάνει δὲ τὸν συγγραφέα τοιούτων ἐπινοήσεων κατὰ τὸ μέτρον, κατὰ τὸ ὅποιον τοῦ προξενεῖ ἐντατικωτέραν λύπην. Εἰς περίπτωσιν δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ παράτασις τοιούτου εἵδους φανταστικῶν περιπετειῶν τὸν ἀφίνει ψυχρόν, ἀποχωρεῖ ἔχων τὴν κατάκρισιν καὶ τὴν περιφρόνησιν εἰς τὸ στόμα του. Ἀπ' ἐναντίας, ὅσες φορὲς αἰσθάνεται τὴν ψυχὴν του νὰ σπαρταρᾷ ἀπὸ τὸν πόνο, μένει εὐχαριστημένος καὶ προσεκτικὸς εἰς τὴν θέσιν του.

Ἐκεῖνο λοιπόν, ποὺ ἀγαποῦμε, εἶναι αἱ συγκινήσεις καὶ τὰ δάκρυα. Καὶ ὁμοίως ὅλοι ἐπιδιώκουν τὴν ἡδονήν. Δὲν θέλουν νὰ εἶναι δυστυχεῖς. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι καὶ φιλεύσπλαγχνοι,

ἐπειδὴ δὲ ἡ εὐσπλαγχνία συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ὁδύνην, δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ μόνος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ὁδύνη μᾶς εἶναι ἀγαπητή ;

Ἡ φιλία εἶναι ἡ πηγὴ συμπαθειῶν τοιαύτης φύσεως. Ἀλλὰ ποῦ κατευθύνεται τὸ ρεῦμα αὐτὸ καὶ ποῦ χύνεται ; Διὰ τί χύνεται εἰς κοχλάζουσαν πίσσαν, μέσα εἰς μίαν τεραστίαν καὶ φλογερὰν ἄβυσσον μαύρων ἡδονῶν, ὅπου θεληματικὰ μεταμορφώνεται καὶ συγχέεται, διεστραμμένον καὶ ἔκπτωτον τῆς οὐρανίας λάμψεως τοῦ ; Ἡμποροῦμεν ἐνίοτε ν' ἀγαποῦμε τὴν ὁδύνην. Ἀλλὰ προφυλάξου ἀπὸ τὴν διαφθοράν, ὦ ψυχὴ μου, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ μου, τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων μας, ποῦ εἶναι ἄξιος νὰ ἐξυμνῇται καὶ νὰ δοξάζεται εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Προφυλάξου ἀπὸ τὴν διαφθοράν !

Ἀκόμη καὶ σήμερον δὲν εἶμαι ἀδιάφορος πρὸς τὴν εὐσπλαγχνίαν. Ἀλλὰ τότε εἰς τὸ θέατρον συμμετεῖχα εἰς τὴν χαρὰν τῶν ἔραστῶν, ὅταν ὁ ἓνας ἀπελάμβανε τὸν ἄλλον μέσα εἰς τὴν αἰσχύνην, μολονότι ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῶν ἐπινοήσεων καὶ φανταστικῶν σκηνῶν. Ὅταν δὲ οἱ ἔραστοὶ ἐχάνοντο ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον, αἰσθανόμενον μίαν ὁδυνηρὰν συγκίνησιν καὶ ἡ συγκίνησις αὐτὴ μὲ κατεγοήτευε. Σήμερον οἰκτείρω ἐκεῖνον, ποῦ ἀπολαμβάνει μέσα εἰς τὴν κρίσιμην, περισσότερον, παρὰ ἐκεῖνον, ποῦ φαντάζεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ δυστυχῆ, ἐπειδὴ μαστίζεται ἀπὸ ἐπικίνδυνον φιληδονίαν καὶ χάνει τὸ βδελυρὸν τοῦ Ἰνδαλμα. Αὐτὸς ὁ οἶκτος εἶναι ἀναμφιβόλως πραγματικώτερος, ἀλλὰ τότε ὁ πόνος δὲν γεννᾷ ἡδονήν. Τὸ γὰρ λυπῆται κανεὶς ἓνα δυστυχῆ, σημαίνει, ὅτι ἐκανοποιεῖ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Ἀλλ' ὁ εἰλικρινὴς φιλεὺςπλαγχνος θὰ ἐποθοῦσε νὰ μὴν τοῦ παρέχεται εὐκαιρία οἰκτιρμοῦ.

Ἐάν,—αὐτὸ εἶναι μιὰ φανταστικὴ ὑπόθεσις,—ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καλοκαγαθία κακόδουλος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ, ὥστε ἓνας ἄνθρωπος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ διαθέσεις ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς εὐσπλαγχνικάς, νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ὑπαρξίν δυστυχισμένων θνητῶν, διὰ ν' ἀσκήσῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ. Ὡστε ἡ ὁδύνη εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδοκιμασθῇ. Ἐάν Σὺ, ὦ Θεὲ καὶ Κύριέ μου, ποῦ ἀγαπᾷς τὰς ψυχάς, παρέχῃς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου ἀπείρως ἀγνοτέραν καὶ εἰλικρινεστέραν, τοῦτο γίνεται, διότι κανένας πόνος, λύπη ἢ στεναγμὸς ἡμπορεῖ νὰ Σοῦ μεταδώσῃ τὰς πληγὰς τοῦ. Ποῖος θνητὸς θὰ ἦτο δι' αὐτὸ ἐκανός ;

Ἀλλὰ τότε, δυστυχῆς, ὅπως ἤμουν, ἀγαποῦσα τὴν ὀδυνηρὰν σηγκίνησιν καὶ ἐπεδίωκα τὴν παρούσάν της. Εἰς τὴν θέαν τῆς δυστυχίας τῶν ἄλλων, δυστυχίας φανταστικῆς καὶ γνησίως θεατρικῆς, ἢ δραῖσις τοῦ ἡθοιοῦ μ' εὐχαριστοῦσε καὶ μ' ἐγοήτευε κατὰ τὸ μέτρον, κατὰ τὸ ὅποιον μ' ἔκανε νὰ χύνω περισσότερα δάκρυα. Καὶ μήπως αὐτὸ εἶναι περίεργον ; Πτωχὸν πρόβατον ἐγώ, παρχπλανηθὲν ἀπὸ τὸ ποίμνιόν Σου καὶ διαφυγὸν τὴν ἐπίδλεψίν Σου, δὲν ἐκηλιδώθηκα ἀπὸ μίαν ἐπονείδιστον ψυχικὴν ἀσθένειαν ; Ἐντεῦθεν ὁ ἔρωσ μου πρὸς τὴν ὀδύνην, ὅχι ὁμως πρὸς ἐκείνην, ποῦ θὰ μοῦ κατὰφέρει βαρείας πληγὰς, διότι δὲν ἤθελα νὰ πάσχω ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἔδλεπα εὐχαρίστως εἰς τὸ θέατρον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὀδύνην, ποῦ ἀπλῶς ἐγαργάλιζε τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ψυχῆς μου. Καὶ ὅπως συμβαίνει, ὅταν ξυνώμεθα μὲ τὰ νύχια, ἢ τοιαύτη ἐπαφή δὲν παρῆγε εἰς ἐμένα μικροτέραν φλόγωσιν, οἰδήματα καὶ βρωμερὸ πῦρον. Αὐτὴ ἦταν ἡ ζωὴ μου, ὦ Θεέ μου, ἀλλ' ἦταν αὐτὴ ζωὴ ;

Καὶ ἡ πιστὴ εὐσπλαχνία Σου περιεφέρετο ἀπὸ μακρὰ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν μου. Εἰς ποῖα ἀνομήματα δὲν διέσπειρα καὶ δὲν ἐξεμηδένισα τὴν ψυχὴν μου ! Σ' ἐγκατέλειπα, ὦ Θεέ μου, καὶ ἀκολουθοῦσα μίαν ἱερόσυλον περιέργειαν, ποῦ μὲ ἔσπρωχνε εἰς τὴν ἄδυσσον τῆς ἀπιστίας καὶ εἰς τελείαν καθυπόταξιν εἰς τοὺς δαίμονας, εἰς τὸν βωμὸν τῶν ὁποίων προσέφερα, ὡς θυμίαμα, τὰς βδελυρὰς πράξεις μου. Καὶ τὸ μασιγίόν Σου δὲν ἔπαυσε νὰ μὲ μασιγώνῃ. Δὲν ἐτόλμησα ἐν πλήρει ἱεροτελεστίᾳ μέσα εἰς αὐτὸν τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ Σου, νὰ ζητήσω θερμῶς θανασίμους καρπούς καὶ νὰ διαπραγματευθῶ τὸ μέσον μὲ τὸ ὅποιον θὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἀποκτήσω ; Βαρεῖα ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία Σου, ἀλλὰ καὶ πάλι ὅχι ἀνάλογος μὲ τὴν ἁμαρτίαν μου, ὦ Θεέ μου, ἀπειρὴ εὐσπλαχνία μου, καταφύγιόν μου εἰς ὅλους τοὺς φοβεροὺς κινδύνους, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων περιέφερά τὸ σαρκίον μου, ὑπερήφανος, μὲ τὸ μέτωπον ὕψηλά. Ἀπεμακρυνόμεουν καθημέρινως περισσότερο ἀπὸ Σένα, ἀγαποῦσα τὰς ὁδοὺς μου καὶ ὅχι τὰς ἰδικὰς Σου καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λιποτάκτου δούλου Σου.

Αἱ μελέται ἐκείναι, ποῦ ἐθεωροῦσα τόσο πολὺ τιμητικὰς, κατέληγαν εἰς τὴν πύλην τῆς ἀγυρτείας, καὶ ἐγὼ ἐπεζήτουν δάφνας ἐκεῖ, ὅπου οἱ θρίαμβοι ὑπελογίζονται μὲ τὸν γνώμονα τοῦ ψεύδους.

Τέτοια εἶναι ἡ ἀποτύφλωσις τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι ὑπερηφανεύονται καὶ δι' αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν ἀποτύφλωσίν των. Ἦδη ἤμουν εἰς τὰς σχολὰς τῶν ρητόρων ὁ πρῶτος μαθητὴς καὶ ἡ χαρά μου ἐμεγάλωνε μὲ ὑπεροψίαν καὶ ἔπαρσιν. Ἦμουν φουσκωμένος ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Ἐν τούτους, συγκρατούμενος περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους,—ὦ Σὺ Θεέ μου τὸ γνωρίζεις—ἀπέφευγα τὰς θορυβώδεις παρεκτροπὰς, τὰς συνήθεις εἰς τοὺς καλουμένους «ἀνατροπεῖς» (eversores),—ἀπαίσιον καὶ σατανικὸν ὄνομα, ὡς πιστοποιητικὸν ὠραίων καὶ ἀρχοντικῶν τρόπων—μεταξὺ τῶν ὁποίων περνοῦσα τῇ ζωῇ μου. Ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τὴν ἀναισχυντίαν μου εἶχα κάποια αἰδημοσύνην, ἀφοῦ δὲν ἤμουν, ὅπως ἦσαν ἐκεῖνοι. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ, συναναστρεφόμουν μαζί των πάντοτε καὶ εὐρισκα ἐνίοτε ἀπόλαυσιν εἰς τὴν συντροφίαν των, παρὰ τὴν ἀποστροφήν, πρὸς μου ἐνέπνεε διαρκῶς ὁ ἐπαίσχυντος τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον μετεχειρίζοντο νεοφύτους δειλοὺς, τοὺς ὁποῖους ὑπέβαλλαν εἰς δοκιμασίαν καὶ προσέβαλλαν χωρὶς λόγον, αἰσθανόμενοι ἀπόλαυσιν διὰ τοὺς σκληροὺς καὶ κακεντρεχεῖς μυκτηρισμούς των. Ἦναι πλέον παρόμοιον μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν δαιμόνων ; Καὶ θὰ ἤμποροῦσαν αὐτοὶ νὰ εὕρουν ὄνομα καταλληλότερον παρὰ τὸ ὄνομα «ἀνατροπεῖς» ; Ἀλλ' «ἀνετρέποντο» πρῶτοι αὐτοὶ καὶ διεστρέφοντο ἀπὸ πνεύματα ἀπατηλά, τὰ ὅποια τοὺς ἐμυκτήριζαν καὶ τοὺς παρέσυραν εἰς παγίδας, κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον αὐτοὶ κατειρωνεύοντο καὶ ἐξαπατοῦσαν τοὺς συνανθρώπους των.

* *

Μὲ τοιοῦτου εἶδους συντρόφους ἐμελετοῦσα, εἰς ἡλικίαν ἀκόμῃ ἀσταθῆ, ἐγχειρίδια ρητορικῆς, διακαιόμενος ἀπὸ τὸν πόθον νὰ διακριθῶ εἰς τὴν ρητορικὴν τέχνην μὲ τὸν ἀξιοκατάκριτον καὶ ματαιόδοξον σκοπὸν ν' ἀπολαύσω τὰς ἡδονὰς τῆς ἀνθρωπίνης μηδαιμνότητος. Ὡστε, ἀκολουθῶν τὸν κανονικὸν κύκλον τῶν σπουδῶν μου, ἔφθασα σ' ἓνα βιβλίον κάποιου Κικέρωνος, ποῦ ἐθαυμάζετο περισσότερον διὰ τὸ ὕψος τοῦ παρὰ διὰ τὰ αἰσθήματά του. Τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει ἐγκώμιον πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ φέρει τὸν τίτλον «Ὀρτένσιος» (¹).

(¹) Ἐδῶ πρόκειται περὶ διαλόγου τινὸς τοῦ Κικέρωνος, ποῦ ἐγράφη κατὰ τὸ ἔτος 45 π. Χ. καὶ τοῦ ὁποῖου ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα περιέ-

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ μετεμόρφωσε τὴν ψυχικὴν κατάστασίν μου. Ἔστρεψε τὰς προσευχάς μου πρὸς Ἑσένα, ὦ Θεέ μου, καὶ μετέδρασε ριζικῶς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τοὺς πόθους μου. Δὲν ἔδλεπα πλέον εἰς τὰς ματαιοδόξους ἐλπίδας μου παρὰ μόνον χυδαιότητα καὶ εὐτέλειαν καὶ ἐποθοῦσα διακαῶς, μὲ ἀπίστευτη ὁρμὴ τῆς καρδιάς μου, τὴν ἀθάνατη σοφία! Ἦδη ἤρχισα νὰ σηκώνωμαι, διὰ νὰ ἐπιστρέψω σ' Ἑσένα. Δὲν ἀφωσιώθηκα στὴ μελέτη τοῦ βιβλίου τοῦ Κικέρωνος ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ ν' ἀκονίσω τὴν γλῶσσά μου, καὶ δι' αὐτό, ὡς φαίνεται, (δηλαδή διὰ ν' ἀσκηθῶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ ὁμιλεῖν) ἢ μητέρα μου ἐξώδευε τὰ χρήματά της, (ἤμουν τότε δέκα ἐννέα ἐτῶν καὶ ὁ πατέρας μου εἶχε πρὸ δύο ἐτῶν ἀποθάνει). Ἐκεῖνο, ποὺ μὲ συγκινοῦσε καὶ μὲ συνήρπαζε στὸ βιβλίον αὐτό, ἦσαν αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα καὶ ὅχι ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξετίθεντο.

Ὡ πόσον φλογερὸς, πόσον ζωντανὸς ἦτο ὁ πόθος μου νὰ κατευθύνω καὶ πάλιν πρὸς Ἑσέ τὰς πτέρυγάς μου ἐγκαταλείπων τὰ γῆϊνα! Ἀλλὰ δὲν ἤξευρα, ἕως ἐκεῖνην τὴν στιγμήν, τί ἐζητοῦσες ἀπὸ μένα. Ἡ σοφία εἶναι κτῆμά Σου, ἀλλ' ὁ ἔρως πρὸς τὴν σοφίαν ὀνομάζεται εἰς τὴν ἐλληνικὴν «φιλοσοφία» καὶ ἀπὸ τὸν ἔρωτα αὐτὸν ἐφλέγετο ἡ ψυχὴ μου. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, μεταχειριζόμενοι τὴν φιλοσοφίαν διὰ νὰ ἐξαπατοῦν, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, τὸ τόσο μεγαλειῶδες, τὸ τόσο σεβαστόν, τὸ τόσο γοητευτικόν, χρωματίζουν καὶ στολίζουν τὰς πλάνας των. Ὁ Ὀρτένσιος λοιπὸν ἀνασκευάζει ὅλους τοὺς κατ' ἐπιφάνειαν μόνον σοφοὺς τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν περασμένων ἐποχῶν, αἰσθηνοποιῶν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τῆς τόσο εὐεργετικῆς συμβουλῆς Σου: «Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χρι-

σώθησαν. Εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν ὁ Κικέρων ἀπαντᾷ εἰς τὸν κατὰ τὰς φιλοσοφίας κριτικὸν ἔλεγχον τοῦ Ὀρτενσίου, περιφήμου ρήτορος.

Ὁ Κικέρων πλέκει εἰς τὴν φιλοσοφίαν θαυμάσιον ἐγκώμιον ἰσχυρίζομενος ὅτι αὕτη, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐπιστήμην, καθοδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πραγματικὴν εὐδαιμονίαν, ἢ ὁποία δὲν συνίσταται εἰς τὰς ὕλικας, αἰσθησιακὰς ἡδονάς, ποὺ γρήγορα δημιουργοῦν ἀηδίαν καὶ ἀπογοήτευσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνωτέραν καὶ ὑψηλοτέραν ζωὴν τοῦ πνεύματος.

στόν· ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι» (1).

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐγνώριζα, ὦ Θεέ μου, φῶς τῆς ψυχῆς μου, τὰς λέξεις αὐτὰς τοῦ Ἀποστόλου, ἐκείνο, ποῦ με ἔτερπεν εἰς αὐτὴν τὴν συμβουλήν, ἦτο τὸ ὅτι με διερέθιζε, με διέφλεγε, με πᾶρωμοῦσε ν' ἀγαπήσω, νὰ ζητήσω, νὰ κατακτήσω καὶ νὰ ἐνστερνισθῶ με ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου, ὅχι τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ σύστημα, ἀλλ' αὐτὴν τὴν σοφίαν, ὅποιαδῆποτε καὶ ἂν ἦτο.

Ἐνα μόνο πρᾶγμα ἐλάττωνε τὴν ἔντασιν τῆς φλογός : ἔλειπε τὸ ὄνομα τοῦ Θεανθρώπου. Τὸ ὄνομα τοῦτο, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς εὐσπλαχνίας Σου, εἶχα ροφήσει μαζὶ με τὸ γάλα τῆς μητέρας μου με τὴν παιδικὴ καρδιά μου καὶ ἔμεινε στὰ βάθη τῆς ἀνεξάλειπτου, κανένα δὲ βιβλίον ὅσονδῆποτε καὶ ἂν ἦτο λογοτεχνικόν, ἐποικοδομητικόν ἢ ἀληθινόν, ἤμποροῦσε καθ' ὁλοκληρίαν νὰ με τέρπη.

Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ στρέψω τὸ πνεῦμά μου πρὸς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν, διὰ νὰ μάθω τί ἦσαν. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παρευρισκόμενος εἰς τὴν θέαν ἑνὸς ἀνεξερευνήτου πράγματος διὰ τοὺς ὑπερηφάνους, ἀλλὰ μὴ δυναμένου οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ παιδιὰ ν' ἀποκαλυφθῇ. Εἰσοδος χαμηλή, ἀλλ' ἐξυψωμένη, ἐφ' ὅσον κανεὶς προχωρεῖ, καὶ παντοῦ πέπλος μυστηρίου ! Δὲν ἤμουν ἱκανὸς νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτὴν ἢ νὰ χαμηλώσω τὸ κεφάλι μου, διὰ νὰ βαδίσω ἐλεύθερος. Διότι δὲν ἀπεκόμισα αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν εὐθὺς ἀμέσως, ὅταν ἤρχισα νὰ μελετῶ τὴν Γραφήν. Τὸ βιβλίον τοῦτο μοῦ ἐφάνηκε ἀνάξιον νὰ παραβληθῇ με τὸ μεγαλεῖον ἑνὸς Κικέρωνος. Ἡ ὑπερόψιά μου περιφρονοῦσε τὴν ἀπλότητα, τὰ δὲ μάτια μου ἦσαν ἀνίκανα νὰ διασχίσουν τὰ βάθη. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ Γραφή μικρὰ κατ' ἀρχάς, αὐξάνεται καὶ μεγεθύνεται με τοὺς μικροὺς. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν καταδεχόμουν νὰ εἶμαι μικρὸς καὶ ἐθεωροῦσα τὸ οἶδημα τῆς κενοδοξίας μου ὡς πραγματικὸν μεγαλεῖον.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ Μανιχαῖοι

Ἔτσι ἦλθα εἰς ἐπαφὴν με ἀνθρώπους ὑπερφιάλους καὶ κενοδόξους, σαρκικοὺς δὲ καὶ φλυάρους εἰς τὸ ἔπακρον. Τὸ στόμα των ἦτο διαβολικὴ παγίς, γλοιώδης συμφύρμῃς ἀπὸ συλλαβὰς τοῦ

(1) Κολοσσ. β' 8—9.

ὄνόματός Σου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ παρηγορητικοῦ Παρακλήτου (¹) τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν ἐγκατέλειπαν ποτὲ τὰ χεῖλη των, ἀλλὰ δὲν ἦσαν παρὰ ἤχοι, ἀπλῇ πλαταγῇ τῆς γλώσσης των. Ἡ καρδία των ἦτο κενὴ ἀληθείας. Ἐφώναζαν διαρκῶς : « ἡ ἀλήθεια », « ἡ ἀλήθεια ! » ἀλλ' οὐδέποτε εὐρίσκετο ἡ ἀλήθεια εἰς αὐτούς, ἐδίδασκαν τὴν πλάνην ὅχι μόνον ὡς πρὸς Ἐσέ, ποὺ εἶσαι ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ποὺ εἶναι δημιουργήματά Σου ! Καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀκόμη τούτου δὲν ἔπρεπε ν' ἀκούω τοὺς φιλοσόφους αὐτούς, καὶ ἂν ἔλεγαν τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἀγάπην μου πρὸς Ἐσέ, Πατέρα μου, ὑπερτάτη μακροθυμία, κάθε ὠραιότητος πηγῇ.

ὦ ἀλήθεια ! ὦ ἀλήθεια ! Πόσο τότε ἀναστέναξα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα βάθη τῆς ψυχῆς μου διὰ Σέ, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι τόσον συχνὰ καὶ με χίλιους δυὸ τρόπους ἔκαναν ν' ἀντηχῇ γύρω μου τὸ ὄνομά Σου, ποὺ ἦτο ἀπλῇ φωνὴ εἰς τὰ χεῖλη των καὶ εἰς τὰ πολυάριθμα καὶ σχοινοτενῆ συγγράμματά των ! Καὶ ἡ τροφή, ποὺ ἐπρόσφεραν στήν πεινασμένην διὰ Σέ ψυχὴ μου, ἦταν, ἀντὶ τοῦ, ἡ Σελήνη καὶ ὁ ἥλιος (²), ἀριστουργήματα τῶν χειρῶν Σου. Ἀλλ' ἀπλῶς δημιουργήματά Σου καὶ ὅχι Σὺ ὁ ἴδιος, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ ἄριστα τῶν δημιουργημάτων Σου. Διότι τὰ ψυχικὰ πλάσματά Σου εἶναι ὑπέρτερα τῶν φωτεινῶν αὐτῶν σωμάτων, ποὺ περιδινοῦνται εἰς τοὺς οὐρανούς. Ἐμένα ὅμως δὲν ἐβασάνιζεν ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα δι' αὐτὰ τὰ ὑπέροχα δημιουργήματα, ἀλλὰ διὰ Σέ καὶ μόνον, ὦ Ἀλήθεια, χωρὶς μεταβολὴν καὶ σκιάν, ἐνῷ δὲν παρουσίαζαν εἰς τὸ τραπέζι μου παρὰ μόνο

(1) Βλ. Αὐγουστ. De Haeresibus, (Patrol. lat. XLII, 34 κ. ἐ.).

(2) Οὗτοι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην θεοὺς ὀνομάζουσιν, ποτὲ μὲν αὐτὸν ἀποκαλοῦντες Χριστόν· ποτὲ δὲ πλοῖα λέγοντες εἶναι τὰς τῶν τελευτώντων ψυχὰς ἀπὸ τῆς ὕλης μετὰγοντα πρὸς τὸ φῶς. Οὕτω γάρ φησι κατὰ μέρος τῆς πονηρᾶς ἀπαλλάττεσθαι κρίσεως. Καὶ τὴν σελήνην δὲ μηνοειδῆ καὶ διχότομον γίνεσθαι τῷ κενοῦσθαι καὶ τὰς φωτοειδεῖς ψυχὰς ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης λαμβάνειν, ἀποτίθεσθαι δὲ εἰς τὸ φῶς καὶ οὕτω κατὰ βραχὺ τῆς πονηρᾶς τὸ φῶς ἀπαλλάττεσθαι κρίσεως. Θεοδώρητος. (Tab. I, 27). Non norunt isti lucem quem carnalis oculis vident ! Et ideo istum solem—isti sic colunt, ut particulum dicant esse lucis illius in qua habitat Deus). Deus, de Gen. c. Man. I, i. c. 3.

θυμασίας χιμαίρας. Καλύτερον θὰ ἦτο, ἂν ἔστρεφα τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὸν ἥλιον, ποῦ ἦτο τοῦλάχιστον ἀληθινὸς διὰ τοὺς ὀρθαλμούς μου, παρὰ πρὸς τὰ τοιούτου εἶδους φαντάσματα, ποῦ ἐξαπχτοῦν διὰ τῶν ὁμμάτων τὸ πνεῦμα. Καὶ πάντα ἐπίστευα, ὅτι αὐτὰ τὰ φαντάσματα, ἦσαν Ἐσὺ καὶ ἐτρεφόμουν ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλην ὀρεξιν, διότι δὲν σκορποῦσες τὴν γλυκύτητα εἰς τὰ χεῖλή μου. Αὐτὰ τὰ φαντάσματα δὲν εἶχαν τίποτε ἰδικόν Σου καί, ἀντὶ νὰ μὲ τρέφουν, μ' ἐξαντλοῦσαν περισσότερον.

Ἡ τροφή τῶν ὀνείρων εἶναι ὁμοιοτάτη μὲ τὴν τροφήν, ποῦ λαμβάνομεν κατὰ τὴν ἐγρήγορσίν μας, καὶ ὅμως δὲν τρέφει τοὺς κοιμωμένους, ἀφοῦ κοιμῶνται. Αἱ λοιπὸν, ἐκεῖνα τὰ φαγητὰ δὲν ἔχουν καμμίαν ὁμοιότητα μὲ Σένα, ὦ Ἀλήθεια, ποῦ μοῦ ἐλάλησες τώρα! Ἦσαν φανταστικά σώματα, ψεύτικα σώματα, ποῦ ἐστεροῦντο τῆς ὀντότητος τῶν πραγματικῶν σωμάτων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὰ ὅποια βλέπομεν, ὅπως τὰ βλέπουν τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιὰ καὶ εἶναι πραγματικά κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ ὅπως ἐμεῖς τὰ φανταζόμεθα. Ἀντιστρόφως, εἵμεθα πολὺ πλησιέστερον εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν τὰ φανταζώμεθα ἀπλῶς, παρὰ ὅταν μορφώνομεν ὑποθέσεις περὶ ἄλλων σωμάτων μεγαλυτέρων, ἀτελευτήτων, τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐκ τοιούτου εἶδους χιμαῖρων μ' ἔτρεφον τότε, χωρὶς νὰ μὲ τρέφουν πραγματικῶς.

Ἀλλὰ Σὺ, ὦ ἀγάπη μου, ὅπου στηρίζεται ἡ ἀδυναμία μου διὰ νὰ ἀντλήσῃ δυνάμεις, δὲν εἶσαι οὔτε τὰ σώματα, ποῦ βλέπομεν εἰς τὸ στερέωμα, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι, οὔτε ἐκεῖνα ποῦ ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ἐδῶ κάτω, διότι εἶναι πλάσματά σου καὶ ὄχι τὰ ὑπεροχώτερα τῶν πλασμάτων Σου. Πόσον λοιπὸν μακρὰν εἶσαι ἀπὸ ὅλα τὰ φαντάσματά μου ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποῦ δὲν εἶχαν καμμίαν πραγματικὴν ὕπαρξιν. Πραγματικώτεραι παρὰ αἱ χιμαῖραι αὐταὶ εἶναι αἱ εἰκόνες τῶν σωμάτων, αἱ ὅποια ὑπάρχουν πραγματικῶς, πραγματικώτεραι δὲ παρὰ αἱ εἰκόνες εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ σώματα, τὰ ὅποια ὅμως δὲν εἶσαι Σὺ. Δὲν εἶσαι οὔτε ἡ ψυχὴ, ποῦ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν σωμάτων,—καλυτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα παρ' αὐτὰ ταῦτα τὰ σώματα,—Σὺ εἶσαι ἡ ζωὴ τῶν ψυχῶν, ἡ ζωὴ τῆς ζωῆς, αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ ζωὴ, ἀφθαρτος καὶ ἀμετάβλητος. Αὐτὸ εἶσαι Σὺ, ὦ ζωὴ τῆς ψυχῆς μου!

Ποῦ ἦσαν λοιπὸν τότε δι' ἐμὲ καὶ εἰς ποίαν ἀπόστασιν;

Εύρισκόμενος μακράν Σου, ἤμουν ἀνίκανος ν' ἀποκτήσω καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ βαλανίδια, μὲ τὰ ὁποῖα ἔτρεφαν τοὺς χοίρους. Οἱ ἀνόητοι μῦθοι τῶν ποιητῶν καὶ τῶν γραμματικῶν εἶναι ἀκόμη πολὺ προτιμότεροι παρὰ αἱ τοιαύτης φύσεως παρχαρούσεις ! "Ω ναί ! Οἱ στίχοι, ἢ ποίησις, μιὰ Μῆδεια, ποὺ πετᾷ, εἶναι ἐποικοδομητικώτεροι ἀπὸ τὰ πέντε στοιχεῖα, μεταμορφωνόμενα κατὰ πολλοὺς τρόπους, διὰ νὰ παλαίσουν κατὰ τῶν ἄλλων πέντε στοιχείων τοῦ σκότους (¹). Εἶναι, λέγω, ἐποικοδομητικώτεροι παρὰ αἱ τοιαύτης φύσεως ἐπινοήσεις, αἱ ὁποῖαι, μολονότι στεροῦνται πραγματικότητος, ἐκμηδενίζουν ἐκείνους, ποὺ τὰς πιστεύουν. Διότι ἀπὸ τοὺς στίχους, ἀπὸ τὴν ποίησιν ἤμπορῶ ν' ἀποκτήσω κάποιαν ἀσφαλῆ τροφήν. Ἐξ ἄλλου, ὁσάκις ἀπήγγελλα τὴν «Μῆδεια ποὺ πετᾷ» δὲν παρουσίαζα ὡς ἀληθινὸν τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, οὔτε ἐπίστευα ὅτι ἦτο ἀληθινόν, ὅταν ἤκουα νὰ τὸ ἀπαγγέλλουν. Ἐνῶ τοὺς ἄλλους ἐξωφρενισμοὺς τοὺς ἐπίστευα, ὦ συμφορὰ μου ! Διὰ μέσου ποίων βαθμίδων ἐκυλίσθηκα στὸν πυθμένα τῆς ἀδύσσου ! Μέσα εἰς τὴν πλήρη μόχθου καὶ ἀσθμαίνουσαν πνευματικὴν μου πενιχρότητα, ἐζητοῦσα Σέ, ὦ Θεέ μου,—τὸ ἐξομολογοῦμαι εἰς Σέ, ποὺ μὲ ὥκτειρες καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἐξομολογόμουν αὐτὸν Σέναν— ὅχι μὲ τὴν διάνοιάν μου, ποὺ μᾶς ἐξυψώνει ὑπεράνω τῶν λοιπῶν πλασμάτων ποὺ ζοῦν, ἀλλὰ μὲ τὴν αἴσθησιν τῆς σαρκός μου. Ἄλλ' εὗρίσκετο βαθύτερα εἰς τὴν ψυχὴν μου παρὰ τὰ μεγαλύτερα βάθη μου καὶ ὑψηλότερα παρὰ τὰ μεγαλύτερα ὕψη μου. Καὶ ὁμῶς ἔπεσα εἰς τὴν παγίδα τῆς θρασείας καὶ ἄφρονος ἐκείνης γυναικὸς, τὴν ὁποίαν ὁ Σολομὼν παριστᾷ εἰς τὴν παραβολὴν καθημένην εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας καὶ ἀναφωνοῦσαν : «Τὰ κλοπιμαῖα ὕδατα εἶναι γλυκὰ καὶ γλυκὺς ὁ κρύφιος ἄρτος» (²). Μ' ἐγού-

(1) Τὰ ἐν λόγῳ στοιχεῖα εἶναι : ὁ καπνός, τὸ σκότος, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἄνεμος, ἀνήκουν δὲ ταῦτα εἰς τὴν μοχθηρὰν ἀρχήν. Ἡ ἀγαθὴ ἀρχὴ ἀντιτάσσει κατὰ τῶν στοιχείων τούτων πέντε ἄλλα στοιχεῖα : τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ ἀγαθὸν πῦρ, τὸ ἀγαθὸν ὕδωρ καὶ τὸν καθαρὸν ἀέρα. Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, τὸν ὁποῖον διεξάγουν τὰ ὡς ἄνω στοιχεῖα, τὰ μὲν ἐναντίον τῶν δέ, ἐγεννήθηκε ὁ σημερινὸς συμφυρμός, ποὺ εἶναι ὁ κόσμος. Διεξοδικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος χωρίου εὗρίσκεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Αὐγουστίνου «De Haeresibus» XLVI.

(2) Παροιμ. Θ, 17.

τευσε, διότι μ' εὐρήκε κατοικοῦντα ἐκτός, κάτω ἀπὸ τὰ ὄμματα τῆς σαρκὸς μου καὶ ἀναμασῶντα τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην τροφήν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπρομήθευσεν ἡ ἀπληστία τῶν ὀμμάτων μου.

Ἡ μορφή τῶν Μανιχαίων

Δὲν ἐγνώριζα τὴν ἄλλην ἐκείνην πραγματικότητα, ἡ ὁποία καὶ μόνη εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ σὺν τῷ κεντριζόμενῳ ἀπὸ ἑνα βούκεντρον, ἀποδεχόμενον τὴν γνώμην τῶν γελοίων ἐκείνων ἀπατεώνων, ὅταν μ' ἐρωτοῦσαν : πόθεν προέρχεται τὸ κακόν, ὅταν ὁ Θεὸς περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὀρίων ἀνθρωπίνης μορφῆς, ἐὰν ἔχη τρίχας καὶ ὀνυχας καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ θεωρήσω δικαίαν καὶ ὀρθὴν τὴν πρᾶξιν ἐκείνων, ποὺ ἔχουν πολλὰς γυναῖκας, φονεύουν ἀνθρώπους καὶ θυσιάζουν ζῶα εἰς τοὺς βωμούς. Αὐτὰ τὰ ζητήματα ἀνεστάτων τὴν ἀμάθειάν μου. Ἐστρεψα τὰ νῶτα πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐφантаζόμενον, ὅτι ἐδάδιζα πρὸς αὐτήν, διότι δὲν ἤξευρα, ὅτι τὸ κακόν δὲν εἶναι παρὰ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ὁποία, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ μηδέν. Καὶ μήπως ἤμουν εἰς θέσιν νὰ διακρίνω τίποτε ἐγώ, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἔβλεπαν πέραν ἀπὸ τὰ σώματα καὶ τὸ πνεῦμα πέραν ἀπὸ τὰ φαντάσματα ;

Δὲν ἤξευρα, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα, ὅτι δὲν ἔχει μέλη εἰς μῆκος καὶ πλάτος μετρούμενα· ὅτι τὸ εἶναι Του δὲν συνίσταται ἐκ μάζης, διότι κάθε μᾶζα εἶναι εἰς τὰ μέρη τῆς μικροτέρα παρὰ εἰς τὸ σύνολόν της. Ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι εἶναι ἄπειρος, θὰ εἶναι μικροτέρα εἰς ὀρισμένον τμήμα της, καθοριζόμενον ὑπὸ τινος χώρου. Ἐπομένως δὲν θὰ εἶναι ὀλόκληρος παντοῦ, καθὼς εἶναι τὸ Πνεῦμα, ὁ Θεός. Περὶ ἐκείνου δέ, ποὺ εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς καὶ δυνάμει τοῦ ὁποίου ὑπάρχομεν, ὡς καὶ περὶ τοῦ λόγου, διὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὰς Γραφὰς ἀναφέρεται, ὅτι εἴμεθα «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»—περὶ ὧν αὐτῶν δὲν εἶχα τὴν παραμικρὰν ἰδέαν.

Καὶ ἀγνοοῦσα τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην ἐσωτερικὴν δικαιοσύνην, ποὺ δὲν κρίνει σύμφωνα μὲ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἀλλὰ κατὰ τὸν τόσον δίκαιον νόμον τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ, ποὺ ρυθμίζει τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν αἰώνων, ἀναλόγως τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἐθνῶν· κατὰ τὸν νόμον ἐκείνον, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου

ἦσαν δίκαιοι ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ποὺ ἐπαινέθησαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, μολονότι εἶχαν κριθῇ ἄδικοι ἐκ μέρους τῶν ἀμαθῶν, ποὺ δικάζουν κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνθρωπίνων δικαστηρίων καὶ ποὺ κρίνουν τὴν παγκόσμιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαγωγὴν μὲ τὸν γνώμονα τῆς στενοκεφάλου πείρας των. Ὡς ἐὰν ἓνας ἄνθρωπος, ποὺ ἀγνοεῖ τελείως τὴν πανοπλίαν καὶ τὰ διάφορα μέρη της, ἐζητοῦσε νὰ προστατεύσῃ τὴν κεφαλὴν του μὲ τὰς περικνημίδας καὶ νὰ προφυλάξῃ μὲ τὴν περικεφαλαίαν τὰ πόδια του, καὶ ποὺ θὰ ἐστενοχωρεῖτο, διὰ τὸ ὅτι οὔτε αἱ περικνημίδες προσαρμόζονται εἰς τὴν κεφαλὴν του οὔτε ἡ περικεφαλαία στὰ πόδια του. Ἡ, ὥς ἐὰν κάποιος παρεπονεῖτο, ὅτι ὠρίσθησαν διὰ τὸ ἀπόγευμα ἡμέρας αἱ διακοπαὶ τῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐπομένως δὲν θὰ τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ πωλήσῃ τὰ ἐμπορεύματά του, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπετρέπετο νὰ ἐκποιήσῃ τὸ πρωῒ τῆς ἰδίας ἡμέρας. Ἡ, ὥς ἐὰν κάποιος παρεξενεύετο, ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν οἰνοχόον νὰ μεταχειρίζεται σκεύη, ὁ χειρισμὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἀνατεθειμένος εἰς ἄλλον ὑπηρέτην. Ἡ, τέλος, ὥς ἐὰν κάποιος ἀποροῦσε, διὰ τὸ ὅτι κάτω ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στέγην δὲν δίδεται εἰς ὄλα τὰ μέλη τῆς οἰκίας ἡ αὐτὴ ἀπασχόλησις.

Πόσο ἀπλοῖκοι καὶ ἀφελεῖς εἶναι οἱ σκανδαλιζόμενοι διὰ τὸ ὅτι, κατὰ τοὺς ἀπομακρυσμένους ἐκείνους αἰῶνας, ἐπετρέπετο κάτι εἰς τοὺς δικαίους, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπαγορεύεται καὶ ὅτι, διὰ λόγους προσκαίρους, ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἄλλωστε ὑποτάσσονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην, διαφόρους ἐντολάς. Δὲν βλέπουν, ὅτι εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν ὅ,τι ἀρμόζει εἰς ἓνα μέλος δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ ἄλλο. Ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ ἀρχίζει νὰ εἶναι θεμιτόν, παύει εἰς μίαν δεδομένην στιγμὴν νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν γωνιά ἐπιτρέπεται ἢ προδιαγράφεται κάτι, τὸ ὁποῖον εἰς μίαν ἄλλην πλησιεστάτην γωνιάν ἀπαγορεύεται ἢ τιμωρεῖται. Εἶναι λοιπὸν ἡ δικαιοσύνη διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀσταθὴς καὶ εὐμετάδλητος ; Βεβαίως ! Αἱ ἐποχαὶ ὁμως, ποὺ προΐστανται τῆς δικαιοσύνης, δὲν βαδίζουν πάντοτε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἐποχαί. Οἱ ἄνθρωποι, ὁ βίος τῶν ὁποίων εἶναι βραχύς,

δὲν ἡμποροῦν νὰ συναρμονίσουν τὰς πραγματικὰς αἰτίαις τῶν πραγμάτων. Εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἐξάγουν συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ περασμένας ἐποχὰς καὶ κοινωνίας, ποὺ διαφεύγουν τὴν ἐμπειρίαν των, συμπεράσματα ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἱδικῆς των πείρας. Καὶ ὅμως, εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν ἡμποροῦν εὐκόλως ν' ἀντιληφθῶν τί ἀρμόζει εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος, εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας, εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον.

Δὲν ἐγνώριζα ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὰς ἀληθείας αὐτάς. Μολονότι δὲ ἦσαν κτυπηταὶ ἐμπρὸς στὰ μάτια μου, δὲν τὰς διέκρινα. Ὅταν ἀπήγγελα στίχους δὲν μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ θέτω τοὺς μετρικοὺς πόδας, ὅπως μοῦ κατέβαινε. Τὰ διάφορα μέτρα ἀπαιτοῦσαν πόδας διαφορετικοὺς, ὁ ἴδιος στίχος ἦταν ἀδύνατον ν' ἀνεχθῇ παντοῦ τὸν ἴδιον πόδα. Καὶ ὅμως ἡ προσωδία, ποὺ ἐρρύθμιζε τὴν ἀπαγγελίαν μου, δὲν ἦτο εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σημεῖον διαφορετικὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλ' ἀποτελοῦσεν ἕνα συστηματικὸν καὶ ἀρμονικὸν σύνολον. Καὶ δὲν ἔβλεπα τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ δικαιοσύνη εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἐνάρετοι καὶ οἱ δίκαιοι καθυποτάσσονται, συνέδεε μεταξὺ των ὅλα τὰ παραγγέλματά της μὲ μεγαλύτερον κύρος παρὰ τὰς διαφόρους ἀπόψεις της. Χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τὰ παραγγέλματα αὐτὰ κατὰ βᾶθος, δὲν τὰ προδιέγραφε δι' ὅλας τὰς ἐποχὰς, ἀλλ' ἐπεφύλασσε διὰ κάθε ἐποχὴν τοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν δι' αὐτὴν κατάλληλοι. Ἐπειδὴ ἤμουν τυφλός, κατηγοροῦσα τοὺς εὐσεβεῖς προγόνους μας, ποὺ ἐχρησιμοποιοῦσαν τὸ παρὸν κατὰ τὴν θείαν τάξιν καὶ ἔμπνευσιν καὶ μάλιστα προέλεγαν τὸ μέλλον σύμφωνα μὲ τὰς ἀποκαλύψεις, ποὺ τοὺς ἔκαμνεν ὁ Θεός.

*
* *

Εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ εἶναι κακὸν ν' ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας του, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας του καὶ τὸν πλησίον του ὡς τὸν ἑαυτὸν του; Ἴδου διατὶ τ' ἀνομήματα ἐκείνα ποὺ στρέφονται κατὰ τῆς φύσεως, ὅπως εἶναι τὰ τῶν Σοδομιτῶν, πρέπει νὰ προξενοῦν παντοῦ τὴν ἀποστροφήν καὶ νὰ τιμωροῦνται αὐστηρῶς. Ἐὰν ὅλοι οἱ λαοὶ ἤθελαν νὰ μιμηθῶν τοὺς Σοδομίτας,

θα ἔπεφταν ὅλοι κάτω ἀπὸ τὸ κτύπημα τῆς ἰδίας ἐνοχῆς, δυνάμει τοῦ θείου νόμου, ποὺ δὲν ἔπλασε τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ καταταχρῶνται αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ των. Ὅταν κηλιδώνωμεν μὲ ἀκολάστους ἡδονὰς τὴν φύσιν, ποὺ εἶναι δημιουργία τῆς Θεότητος, παραδιázομεν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐπικοινωνίαν, ποὺ πρέπει νὰ ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ δὲ ἀνομήματα ἐκεῖνα, ποὺ ἀπευθύνονται ἐναντίον τῶν ἀνθρωπίνων ἐθίμων καὶ ἡθῶν, ὀφείλομεν νὰ τ' ἀποφεύγωμεν, λαμβάνοντες ὅπ' ὄψιν τὴν διαφοράν, ποὺ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν ἡθῶν τούτων. Τὸ συμβόλαιον, ποὺ συσφίγγουν οἱ δεσμοὶ τῶν συνθηκῶν ἢ τῶν νόμων μιᾶς πόλεως ἢ ἐνὸς ἔθνους, οὐδεὶς πολίτης πρέπει νὰ καταστρατηγῇ διὰ τὸν κορεσμόν τῶν παθῶν του. Διότι τὸ μέρος, ὅταν καταπαύσῃ νὰ εὐρίσκεται εἰς σχέσιν ἁρμονικὴν μὲ τὸ σύνολον, διαφθείρεται. Ὅταν ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς διατάσῃ κάτι, ποὺ ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰ ἐν λόγῳ ἔθιμα ἢ πρὸς τοὺς νόμους, πρέπει νὰ πράττωμεν ὅ,τι διατάσσει ὁ Θεὸς καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν τὸ ἐκάμαμε ἀκόμη ποτέ, καὶ νὰ τὸ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν ζωὴν, ἐὰν τυχὸν περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν. Ἐπιτρέπεται εἰς ἓνα ἡγεμόνα νὰ δίδῃ εἰς τὸ ἔθνος, ποὺ κυβερνᾷ, διαταγὰς, τὰς ὁποίας κανεὶς πρὸ αὐτοῦ δὲν εἶχε δώσει ἢ τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ ἴδιος δίδει διὰ πρώτην φοράν. Τὸ νὰ ὑπακούωμεν δὲ εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον, δὲν σημαίνει, ὅτι παραβαίνομεν τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς τοῦ ἔθνους τούτου. Τοῦναντίον τοὺς παραβαίνομεν, ἐφ' ὅσον εἴμεθα παρήκοοι. Διότι ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς βασιλεῖς εἶναι γενικὸν συμβόλαιον τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Πολὺ περισσότερον ὀφείλομεν νὰ ὑποτασσώμεθα ἀδιστακτικῶς εἰς τὸν Θεόν, κύριον παντὸς πλάσματος, εἰς ὅ,τι Αὐτὸς διατάσσει.

Πράγματι, ὅπως εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἡ ἀνωτέρα ἐξουσία ἐγκαθιδρύεται ὑπεράνω τῶν κατωτέρων ἐξουσιῶν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εὐρίσκεται ὑπεράνω κάθε ἀρχῆς, ὡς ἐξουσία ὑπερτάτη καὶ ἀπόλυτος.

Ἡ παρατήρησις περὶ τῶν ἀνομημάτων ἐναντίον τῆς φύσεως ἰσχύει ἐξ ἴσου καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐγκλήματα ἐκεῖνα, ποὺ συνεπιφέρει ἡ ἐπιθυμία νὰ βλάπτωμεν τοὺς συνανθρώπους μας μὲ κακώσεις ἢ μὲ δυσφήμισιν. Ὁ πόθος τῆς ἐκδικήσεως παρορμᾷ τὸν

ἐχθρόν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του· ὁ ἔρωσ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τὸν λη-
στήν κατὰ τοῦ ὁδοιπόρου· ὁ φόβος τοῦ κακοῦ τὸν θρασυδείλον κατὰ
ἐκείνου ποῦ φοβεῖται καὶ ὑποπτεύεται. Ὁ φθόνος παρωθεῖ τὸν
δυστυχῆ κατὰ τοῦ εὐτυχισμένου, τὸν δὲ εὐτυχισμένον πάλιν
ἐναντίον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον φοβεῖται, μήπως ἐξισωθῇ μὲ αὐτὸν
ἢ ὅτι ἔγινεν ἤδη ἴσος του. Τέλος ἡ χαιρεκακία διαφλέγει τὰ
στήθη πολλῶν, καθὼς δεικνύει ἢ ἀπόλαυσις εἰς ἀγῶνας μονομά-
χων ἢ ἡ εὐχαρίστησις ἐκείνων, ποῦ χλευάζουν ἢ ἐξαπατοῦν τὸν
πλησίον των.

Αὐτοὶ εἶναι αἱ κυριώτεραι πηγαὶ τῶν κακῶν. Τὰ κακά
ταῦτα ἔχουν τὰς σφριγώδεις ρίζας των εἰς τὸν ἀκόλαστον πόθον·
νὰ κυριαρχοῦμεν, νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ συναισθανώμεθα, ἄλλοτε
μὲν τὴν μίαν τῶν φλογερῶν ὁρέξεων τούτων, ἄλλοτε δὲ τὴν
ἄλλην ἢ καὶ τὰς τρεῖς μαζί. Ἡ ζωὴ ἀνάμεσά εἰς αὐτὰς τὰς πλά-
νας εἶναι ἀμάρτημα κατὰ τῶν τριῶν καὶ ἐπτὰ ἐντολῶν—τοῦ δε-
καχόρδου ψαλτηρίου Σου—τοῦ Δεκαλόγου Σου, ὦ Θεέ ὕψιστε καὶ
πανάγαθε! Ἀλλὰ ποιὲς ἀνομίες ἡμποροῦν νὰ θίξουν Ἐσέ, ποῦ
τίποτε δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ Σὲ βλάψῃ; Ποῖα ἐγκλήματα δύ-
νανται νὰ βλάψουν Ἐσέ, τὸν ἀλώβητον! Πράγματι, τιμωρεῖς τ' ἀδι-
κήματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι διαπράττουν ἐναντίον αὐτῶν τῶν
ιδίῳν, διότι ἐφ' ὅσον ἐγκληματοῦν καὶ ἐναντίον Σου, ἐνεργοῦν
χωρὶς σεβασμόν, ἐναντίον τῶν ιδίῳν ψυχῶν των, ἢ δὲ κακία των
ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτὸν της, ἐφ' ὅσον καταχρῶμεν ἐκείνου, τὸ
ὁποῖον ἐπιτρέπεται, δηλαδὴ προβαίνοντες εἰς πράξεις ἀντι-
στρατευομένους πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἢ ποθοῦντες
τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν, διαφθείρουν καὶ διαστρέφουν τὴν φύ-
σιν των, τὴν ὁποίαν Σὺ ἐπλάσας καὶ ἐρρύθμισες. Ἐξ ἄλλου ἀμαρ-
τάνουν ἐπαναστατοῦντες ἐναντίον Σου εἴτε διὰ τῆς σκέψεως, εἴτε
διὰ τοῦ λόγου ἢ, ἔταν ἡ αὐθάδεια των, θραύουσα τοὺς δεσμοὺς τῆς
ἀνθρωπίνης κοινωνίας, εὐρίσκει ἀπόλαυσιν εἰς τὴν συγκρότησιν
μεμονωμένων κοινωνικῶν συνδέσμων καὶ φατριῶν, ἀναλόγως τῶν
συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν τῆς στιγμῆς.

Ὑφίστανται τῶν κακῶν τούτων τὰς συνεπείας, ὁσάκις ἐγκα-
ταλείπομεν Σέ, πηγὴν τῆς ζωῆς, μόνον κυρίαρχον κυβερνήτην τοῦ
Σύμπαντος· ὁσάκις, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὑπεροφίας των, ποῦ δὲν

ἀκούει παρὰ μόνον τὸν ἑαυτὸν της, ἀγαποῦν μέρος τοῦ συνόλου, ὡς σύνολον τὸ ὁποῖον ὁμῶς εἶναι ψευδὲς καὶ ἀπατηλόν.

Λοιπὸν δὲν ἐπιστρέφουν εἰς Ἐσὲ παρὰ ὠθούμενοι ἀπὸ ταπεινόφρονα εὐσέδειαν. Σὺ μᾶς θεραπεύεις ἀπὸ τὴν συνήθειαν τοῦ κακοῦ. Ἐπιεικὴς πρὸς τὰ ἀνομήματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὰ ὁμολογοῦν, εἰσακούεις τοὺς στεναγμοὺς τῶν αἰχμαλώτων, ποὺ φέρουν τὰς βρεῖας ἀλύσεις των. Μᾶς ἀπαλλάσσεις ἀπὸ τοὺς χαλυβδίνους δεσμούς, ποὺ σφυρηλατοῦμεν δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, ἀρκεῖ νὰ μὴ ὀρθώσωμεν πλεόν ἐναντίον Σου τὰ «κέρατα ψευδοῦς ἐλευθερίας», παρωθούμενοι ἀπὸ τὸν πόθον ν' ἀποκτήσωμεν περισσότερα, μὲ κίνδυνον νὰ χάσωμεν τὰ πάντα καὶ ἀγαπῶντες τὸ ἐγωῦδιόν μας περισσότερο ἀπὸ Σένα, ὃ ὑπέρτατον ἀγαθόν.

*
* *

Ἀλλά, ἐκτὸς τῶν ἐγκλημάτων, τῶν παρεκτροπῶν καὶ τόσων ἄλλων ἀνομημάτων, ὑπάρχουν καὶ ἁμαρτίαι ποὺ διαπράττονται ἀπὸ τοὺς εὐρίσκομένους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου. Διὰ νὰ τοὺς κρίνουν δικαίως, ἅφ' ἑνὸς μὲν τοὺς κατηγοροῦν ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου τῆς τελειότητος, ἅφ' ἑτέρου δὲ τοὺς ἐπαινοῦν, ἅφ' ὅσον ὑπόσχονται καρποὺς διὰ τὸ μέλλον, καθὼς αἱ πράξεις ὑπόσχονται συγκομιδὴν (1). Ὑπάρχουν ἐνέργειαι, ποὺ κάμνουν ἐντύπωσιν ἀνομημάτων ἢ κακουργημάτων, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνομήματα ἢ κακουργήματα εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι δὲν προσβάλλουν οὔτε Σέ, ὦ Θεέ μου, οὔτε τὴν κοινωνίαν. Ὁ ἄνθρωπος, παραδείγματος χάριν, ποὺ ἐπιδιώκει μερικὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν ζωὴν του, χωρὶς νὰ ὠθητῇ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας διὰ τὴν ἀπόκτησίν των, δὲν ἁμαρτάνει. Ἐπίσης δὲν ἁμαρτάνει μία ἐξουσία, συγκεκροτημένη καλῶς, ὅσάκις τιμωρεῖ ἕνα ἐγκληματοῦντα, ἅφ' ὅσον ἡ ἐπιβολὴ τῆς ποινῆς δὲν ἤμπορεῖ ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κἀνωμε κακὸν εἰς τὸν πλησίον μας.

Ὑπάρχουν λοιπὸν πολλαὶ πράξεις, ἐπιλήψιμοι εἰς τὰ ὅμματα

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι σκοτεινόν. Ἴσως ὁ Αὐγουστίνος θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ ἁμαρτίαι τῶν πορευομένων τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως, μετρούμεναι μὲ τὸν γνώμονα τῆς τελειότητος, κατηγοροῦνται, σταθμιζόμεναι ὁμῶς μὲ τὸ μέτρον τῆς ἐλπίδος τῆς βελτιώσεως, κρίνονται μὲ μεγαλυτέραν ἐπιείκειαν.

τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰς ὁποίας ἐπιδοκιμάζεις Ἐσὺ. Ἀπ' ἐναντίας ὑπάρχουν ἄλλαι, ποὺ ἐπιδοκιμάζονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καταδικάζονται ὑπὸ Σοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται, διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἔχει διαφόρους ὄψεις, αἱ δὲ ἐνδόμυχοι διαθέσεις ἐκείνου, ποὺ τὴν ἐκτελεῖ, καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς στιγμῆς καλύπτονται δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, κάτω ἀπὸ ἓνα πέπλον μυστηρίου. Ἀλλ' ὅταν αἰφνιδίως διατάσσης κάτι ἑκτακτον καὶ ἀπροσδόκητον, θὰ ἀπηγόρευες τοῦτο ἄλλοτε, καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν θ' ἀπέκρυπτες πρὸς στιγμὴν τὰ ἐλατήρια τῆς τάξεώς Σου ; Ἡ τάξις δὲ αὐτὴ θ' ἀντεστρατεύετο πρὸς τὸ κοινω- νικὸν συμβόλαιον μιᾶς ἀνθρωπίνης ὁμάδος, ποὺ θὰ ἀμφέβαλλεν, ἂν ὀφείλωμεν νὰ ἐκτελοῦμεν τὰς ἐντολάς Σου ; Δικαία εἶναι μία καὶ μόνη κοινωνία : ἐκείνη, ποὺ καθυποτάσσεται εἰς τοὺς νόμους Σου. Εὐτυχεῖς οἱ γνωρίζοντες, ὅτι ἔλαβαν ἐκ μέρους Σου ἐντολάς. Διότι ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἔκαμν οἱ πιστοὶ θεράποντές Σου, τὰ ἔκαμαν διὰ νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν των ἣ διὰ νὰ προ- φητεύσουν μὲ τὰς πράξεις των τὰ μέλλοντα.

Ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζα διόλου αὐτὰς τὰς ἀρχὰς ἐμυκτήριζα τοὺς ἁγίους θεράποντάς Σου. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ τοὺς εἰρωνεύωμαι, τί ἄλλο ἔκαμνα παρὰ τὰ προκαλῶ τὴν ἰδικὴν Σου εἰρωνείαν ;

Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔγινα τόσον μωρός, ὥστε νὰ πιστεύω ὅτι τὸ σῦκο, ποὺ κόβομε, καὶ τὸ δένδρον ποὺ τὸ παράγει, κλαίουں καὶ χύνουν δάκρυα γαλακτώδη (1), ἀλλ' ὅτι ἐὰν κανεῖς (κατὰ

(1) «Πάντα νομίζουν εἶναι καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὰ σπέρματα· οὗ δὴ χάριν οἱ καλούμενοι τέλειοι παρ' αὐτοῖς οὔτε ἄρτον κλῶσιν, οὔτε λάχανον τέμνουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ταῦτα δρῶσιν ὡς μισαι- φόνους προφανῶς ἐπαρῶνται (Theod. Haer. Tab. I, 26). Ἐχειν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν τὰς ὑποστάσεις, καὶ τὴν μὲν μίαν ἀρχὴν πε- ποιηκέναι τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν εἶναι τῆς ἐτέρας· αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ψυ- χὴν τὴν ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐν παντὶ ζῳῷ, καὶ πετεινῷ καὶ ἔρπετῷ καὶ κνω- δάλφῳ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς, τὴν τῆς ζωῆς ἰκμιάδα κίνησιν εἶ- ναι· ψυχῆς φάσκων, ἣν καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχουσαν λέγει». Turb. de Man. ag. Epiph. Haer. 66 § 8.

Αἱ ἀντιλήψεις αὗται εἶναι προφανῶς ἀπηχήσεις τοῦ Ἰνδικοῦ πανθεΐ- σμοῦ καὶ τῆς θεωρίας τῆς μετεμψυχώσεως. Ὁ νόμος τοῦ Μανοῦ ἀπαγορεύει ρητῶς νὰ καταπατῇ κανεῖς βῶλον γῆς, χωρὶς λόγον καὶ νὰ κόπῃ χλόην διὰ των ὀνύχων. Οἱ Μανιχαῖοι ἐτήρουν τὴν ἀρχὴν ταύτην μὲ τόσῃν ὑπερ-

τὴν γνώμην τῶν Μανιχαίων), ἔτρωγε τὸ σῦκο, χωρὶς νὰ διαπράξῃ τὸ ἔγκλημα νὰ τὸ κόψῃ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν συκιά μὲ τὸ χέρι του, εἰς τὸν στόμαχόν του θὰ κατασκηνοῦσαν ἄγγελοι καὶ μάλιστα μόριο τῆς θεότητος. Ὁ πιστός, προσευχόμενος ἀνάμεσα σὲ στεναγμούς καὶ λυγμούς (¹), ἐξέβαλε τὰ μόρια ταῦτα τῆς ὑπερτάτης Θεότητος, ποὺ θὰ ἔμεναν ἐντὸς τοῦ καρποῦ αἰωνίως καθηγιασμένα, ἂν δὲν ἀπελευθερώνοντο διὰ τῶν ὁδόντων ἢ διὰ τοῦ στομάχου τοῦ Ἐκλεκτοῦ (²).

ὦ συμφορὰ μου! Ἐπίστευα, ὅτι θὰ ἦτο θεαρεστότερον νὰ εἶμαι εὐσπλαγχνικὸς πρὸς τὰ προϊόντα τῆς γῆς παρὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, χάριν τῶν ὁποίων παράγονται. Διότι, ἐὰν κάποιος, μὴ Μανιχαῖος, μοῦ ἐζητοῦσε καρπούς, διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν πεινᾶν του, θὰ ἐπίστευα, ὅτι ἂν τοῦ ἔδιδα τοὺς καρπούς τούτους, θὰ τοὺς κατεδίκαζα εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν.

Τὸ ὄνειρο τῆς Μόνικας

Ἐτείνες ἀπὸ τὰ ὕψη τὸ χέρι Σου καὶ μὲ ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν ἄδυσσον τοῦ σκότους, καθ' ὃν χρόνον ἡ μητέρα μου ἔχυνε δάκρυα περισσότερα παρὰ ἐκεῖνα, ποὺ χύνουν αἱ μητέρες ἐπὶ τῆς σοροῦ τῶν προσφιλεστάτων τέκνων των. Διότι, δυνάμει τῆς διαπύρου πίστεως, τὴν ὁποίαν τῆς εἶχες ἐμπνεύσει, μὲ ἔδλεπε νεκρόν. Καὶ εἰσήκουσες, Κύριε, τὴν δέησίν της, δὲν ἐπεριφρόνησες τὰ δάκρυά της, τὰ ὁποῖα ἐπότιζαν τὸ ἔδαφος παντοῦ, ὅπου προσήύχετο. Διότι εἰς ποῖον ὀφείλεται τὸ ὄνειρον, μὲ τὸ ὁποῖον τὴν παρηγόρησες,

βολὴν, ὥστε καταδίκαζον καὶ αὐτὴν τὴν γεωργίαν, τὴν ὁποίαν ἀντιθέτως ὁ Ζωροάστρης ἐθεώρει ὡς ἔργον αὐτόχρημα ἱερόν. (Βλ. Zent. Avesta Yasna, I, 31, Vendidad, sagr. 31).

(1) Ὅταν μέλλωσιν ἐσθίειν ἄρτον, προσεύχονται πρῶτον οὕτω λέγοντες· οὐτε ἐγὼ σὲ ἐθέρισα, οὐτε ἤλεσα, οὐτε ἐθλιψά σε, οὐτε εἰς κλίβανον ἔβαλον, ἀλλὰ ἄλλος ἐποίησε ταῦτα, καὶ ἦνεγκέ μοι, ἐγὼ ἀναιτίως ἔφαγον, καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὸν εἴπῃ ταῦτα, λέγει τῷ κατηχουμένῳ ἡὺξάμην ὑπὲρ σου καὶ οὕτως ἀφίσταται ἐκείνος. Tyrb. ap Eriph. Haer. 66 § 28).

(2) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Μανιχαίων ἀπηρτίζετο ἐξ ἀκροατῶν καὶ ἐκλεκτῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δευτέρων ὑπῆρχεν εἰς προεδρεύων (princeps) καὶ δώδεκα μάλιστατροι (magistri), ἐδδομήντα δύο ἐπίσκοποι, διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν μαγίστρων, ἱερεῖς χειροτονούμενοι ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, καὶ διάκονοι.

εἰς τρόπον ὥστε νὰ ζῇ πάλι μαζί μου ὑπὸ τὴν ἰδίαν στέγην καὶ νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰ γεύματά μου ; Ἐπὶ τινὰ χρόνον δὲν ἤθελε νὰ τὸ κάμῃ, διότι τὴν κατεῖχε φρίκη καὶ ἀποστροφή διὰ τὰς βλασφημίας, ἀποτέλεσμα τῶν παρακρούσεών μου (¹). Ὀνειρεύθηκε λοιπόν, ὅτι εὕρισκομένη ἐπὶ ξυλίνου κανόνος(²), εἶδε νεανίαν θαυμάσιον καὶ φαιδρότατον, ὃ ὁποῖος ἐχαμογελοῦσε βλέπων τὴν λύπην καὶ τὴν ἀγωνίαν της. Τὴν ἐρώτησε διατί ἦτο τόσο λυπημένη, διατί ἔχυνε τόσα δάκρυα καθημερινῶς—καὶ τοῦτο μὲ τὸν σκοπὸν νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς της καὶ ὅχι νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν των παρ' αὐτῆς. Τοῦ ἀπήντησεν, ὅτι θρηνεῖ τὴν καταστροφήν μου. Τότε τὴν διέταξε νὰ ἡσυχάσῃ καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ προσέξῃ πολὺ καὶ νὰ ἰδῇ, ὅτι ἐκεῖ, ποῦ ἦτο, εὕρισκόμουν καὶ ἐγώ. Ἡ μητέρα μου ἔστρεψε πράγματι τὸ βλέμμα της πρὸς τὴν διεύθυνσιν, ποῦ τῆς ὑπέδειξεν ὁ νεανίας καὶ εἶδεν ὅτι ἦμουν πλησίον της ὁρθοῦς ἐπὶ τοῦ ἰδίου κανόνος.

Ἀπὸ ποῦ ἠμποροῦσε νὰ προέλθῃ τὸ ὄνειρον τοῦτο, ἐάν ὅχι ἀπὸ Σέννα, ὦ Θεέ μου, πανάγαθε καὶ παντοδύναμε, ποῦ ἔτεινες τὰς ἀκοάς Σου εἰς τὴν καρδίαν της ; Σὺ ποῦ ἐπαγρυπνεῖς διὰ τὸ κάθε τέκνον Σου, σὰν νὰ ἐπαγρυπνοῦσες μόνον δι' αὐτὸ καὶ διὰ τὸν καθ' ἕνα, ὅπως δι' ὅλους ; Καὶ ἀπὸ ποῦ προῆλθε καὶ τὸ ὅτι, ὅταν μοῦ διηγήθηκε τὸ ὄνειρόν της, ἐπροσπάθησα νὰ τῆς τὸ ἐρμηνεύσω, λέγων πρὸς αὐτήν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπελπίζεται διότι θὰ ἐγίνετο εἰς τὸ μέλλον καὶ αὐτὴ ὅτι ἐγὼ ἤμουν τότε. Ἀλλ' ἡ μητέρα μου μοῦ ἀποκρίθηκε ἀμέσως καὶ χωρὶς δισταγμόν. «Ὁχι, δὲν μοῦ εἶπε, ὅτι θὰ εἶσαι καὶ σὺ ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ὁ υἱός σου, ἀλλὰ ὅτι θὰ εἶναι ὁ υἱός σου ἐκεῖ, ποῦ εἶσαι καὶ σὺ !»

Σοῦ τὸ ἐξομολογοῦμαι, Κύριε, καὶ τὸ εἶπα ἐπανειλημμένως. Ἐάν ἡ μνήμη δὲν μὲ ἀπατᾷ, ἡ ἀπάντησις, ποῦ μοῦ ἔδωσες διὰ

(1) Ὁ Αὐγουστίνος μολονότι ἔζη εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡ μητέρα του Μόνικα, κατοικοῦσε, ὡς φαίνεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φίλου του Ρωμανιανοῦ μέχρι τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μόνικα τοῦ ἐπέστρεψε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν καὶ νὰ ζήσῃ μαζί της.

(2) Regula lignea. Ὑπαινιγμός: ποῦ ὑπῆρξεν ἡ πρωταρχικὴ αἰτία τῆς μορφώσεως πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκφράσεων: regula fidei (κανὼν πίστεως), regula veritatis (κανὼν ἀληθείας), regula pietatis (κανὼν εὐσεβείας), regula disciplinae (κανὼν πειθαρχίας) κ.λ.π.

τοῦ στόματος τῆς μητρός μου καὶ ἡ ἐτοιμότης, μετὰ τὴν ὁποίαν ἤξευρε νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ μίαν ψευδῆ μὲν, ἀλλ' ἀληθοφανῆ ἐρμηνείαν, ἡ δὲ ξυδέρκειά της νὰ ἴδῃ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἔδλεπα ἐγώ, με συνεκίνησε περισσότερο παρὰ τὸ ὄνειρον, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, μετὰ τὸ ὁποῖον ἠξίωσες νὰ δώσης εἰς τὴν εὐσεβῇ αὐτὴν γυναῖκα τὴν δύναμιν νὰ προῖδῃ τὸ τόσον ἀπομακρυσμένον μέλλον καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν πόνον της μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν μιᾶς χαρᾶς, ποῦ ὤφειλε νὰ περιμένῃ ἐπὶ χρόνον μακρόν. Διότι ἐννέα χρόνια ἐπηκολούθησαν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκυλίσθηκα μέσα εἰς τὰς ἀδύσσοις τοῦ βορβόρου καὶ εἰς τοῦ ψεύδους τὰ βάρητρα, ἀπ' ὅπου προσπαθοῦσα νὰ ἐξέλθω καμμιὰ φορά, ἀλλὰ παρασυρόμουν πάντοτε εἰς μεγαλύτερα βάθη. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα, ἡ εὐσεβὴς αὐτὴ χήρα, ἡ τόσον ἐγκρατὴς καὶ ἀγνή, ποῦ πάντοτε ἐτρέφετο ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ δὲν ἦτο εἰς δάκρυα καὶ στεναγμοὺς φειδωλή, δὲν ἔπαυε κατὰ τὰς ὥρας, ποῦ προσηύχετο, νὰ κλαίῃ πλησίον Σου διὰ μένα. Ἐσὺ δὲ ἤκουσες τὰς δεήσεις τῆς, καὶ ὅμως με ἀφίνες ἀκόμα νὰ κυλίσωμαι καὶ νὰ βυθίζωμαι μέσα εἰς τὰς ἀδύσσοις.

*
* *

Ἐδωσες στὴ μητέρα μου καὶ ἄλλην φορὰν μίαν ἀπάντησιν, ποῦ δὲν ἐλησμόνησα ποτέ. Ἀλλὰ σπεύδω, διὰ νὰ φθάσω γρήγορα εἰς τ' ἁμαρτήματα, τῶν ὁποίων αἰσθάνομαι τὸ βάρος καὶ ποῦ θέλω νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ. Ἀλλωστε ὑπάρχουν πολλά, ποῦ διαφεύγουν τὴν μνήμην μου. Κάποτε ὠμίλησες ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὴν μητέρα μου διὰ τοῦ στόματος ἐνὸς λειτουργοῦ Σου ἐπισκόπου, ποῦ εἶχε τραφῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σου καὶ ἦτο κάτοχος τῶν Γραφῶν Σου. Πράγματι, ὅταν ἡ μητέρα μου τὸν παρεκάλεσε μιὰ μέρα νὰ μιλήσῃ μαζί μου, ν' ἀνασκευάσῃ τὰς πλάνας μου, νὰ με ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ νὰ με διδάξῃ τὸ ἀγαθόν—πρᾶγμα, ποῦ ἔπραττες ὅσες φορές εὑρισκε τὸ ἔδαφος προετοιμασμένον—ἡρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παράκλησίν της. Ἦτο δὲ ἡ ἄρνησίς του σωφρονεστάτη καθὼς ἀπεδείχθη ἀργότερα. Ἀπήντησε λοιπόν, ὅτι ἤμουν ἀκόμη πολὺ ἰσχυρογνώμων, πολὺ ὑπερήφανος, διὰ τὸ ὅτι ἤμουν ὁπαδὸς μιᾶς νέας αἱρέσεως καὶ πρόθυμος νὰ φέρω τοὺς ἀπλοῖκοις με ἐρωτήσεις καὶ ἀντιρρήσεις εἰς ἀμηχανίαν, καθὼς αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ τὸ εἶχε ἀφηγηθῇ. «Ἀφῆσέ τον ἐλεύθερο, τῆς εἶπε, καὶ περιορίσου

νὰ προσεύχεσαι γι' αὐτόν. Αὐτὸς δ' ἴδιος, μελετώντας, θὰ διαγνώσῃ τὴν πλάνην του καὶ τὴν ἀσέβειάν του».

Συγχρόνως τῆς διηγήθηκε, ὅτι, ὅταν ἦτο πολὺ νέος, εἶχε παραδοθῇ εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων ἀπὸ τὴν μητέρα του, ποὺ τὴν εἶχε ἐλκύσει, καὶ ὅτι ὅχι μόνον ἀνέγνωσε ὅλα τὰ συγγράμματά των, ἀλλὰ καὶ πολλὰς φορές τὰ ἀντέγραψε, καὶ τέλος ὅτι αὐτὸς δ' ἴδιος, χωρὶς τὴν βοήθειαν κανενός, ἐνόησε πόσον ἔπρεπε ν' ἀποφεύγῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποίαν πράγματι καὶ ἀποφεύγει. Ἄλλ' ἡ μητέρα μου, παρὰ τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, μακρὰν τοῦ νὰ παύσῃ τὰς παρακλήσεις της, τὸν ἐπίεσε ἀκόμη περισσότερο μὲ τὰς ἱκεσίας καὶ τὰ δάκρυά της, διὰ νὰ μὲ δῇ καὶ νὰ μοῦ μιλήσῃ. Τέλος ὁ ἐπίσκοπος, λίγο ἐκνευρισμένος «Πορεύθητι, τῆς εἶπε, ἐν εἰρήνῃ. Ἐνὰ παιδί ποὺ προκαλεῖ τόσα δάκρυα στὴ μητέρα του, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ χαθῇ». Τὰ λόγια αὐτὰ περισυνέλεξε ἡ μητέρα μου, καθὼς μοῦ ἔλεγε συχνά, ἀργότερα κατὰ τὰς συνομιλίας μας, σὰν μάννα τοῦ οὐράνοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ΄

Ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐπὶ ἐννέα ὁλόκληρα ἔτη ὑπῆρ-
ξεν ὁπαδὸς τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων καὶ ὅτι παρέσυρε καὶ
πολλοὺς ἄλλους εἰς αὐτήν. Συνδέεται μὲ τοὺς ἀστρολόγους,
τοὺς ὁποίους συμβουλεύεται. Ὅμιλεῖ περὶ τοῦ θανάτου στενοῦ
φίλου του καὶ περὶ τῆς μεγάλης ὁδύνης του διὰ τὴν σκληρὰν
ἀπώλειαν. Τονίζει τὴν ματαιότητα τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ
τῶν ἀνθρώπων. Ἀναφέρει τὴν περὶ τοῦ «Ὡραίου καὶ τοῦ προσή-
κοντος» πραγματείαν του, συνταχθεῖσαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔκτον
καὶ εἰκοστὸν ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Λέγει, ὅτι τὸ βιβλίον
τοῦτο ἀνέγνωσε μόνον αὐτὸς ἴδιος καὶ ὅτι μόλις εἰκοσαετῆς
ἐνόησε τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

Κατὰ τὰ ἐννέα αὐτὰ ἔτη — ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου μέχρι
τοῦ εἰκοστοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας μου — ἤμουν συγχρόνως
ἀπατημένος καὶ ἀπατεών. Παρεσυρόμουν καὶ παρέσυρα τοὺς ἄλ-
λους εἰς πάθη παντοειδῆ, φανερά μὲν διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκεί-
νων κλάδων, ποὺ ὀνομάζονται ἐλευθέριοι, κρυφὰ δὲ ἐν ὀνόματι
μιας ψευδοῦς θρησκείας. Ἦμουν εἰς τὸν ἐκτός μου κόσμον ἀλα-
ζών, δεισιδαίμων καὶ προληπτικὸς εἰς τὸν ἐσωτερικόν μου κόσμον
καὶ παντοῦ θυμὰ τῆς κενοδοξίας μου. Ἀφ' ἐνὸς ζητοῦσα τὴν χί-
μαιραν τῆς δημοτικότητος μέχρις ἀκόμῃ καὶ αὐτῶν τῶν χειρο-
κροτημάτων τοῦ θεάτρου· τὸν θρίαμβον εἰς ποιητικοὺς ἀγῶνας,
στεφάνους ἀπὸ ἄχυρα καὶ αὐτὰ ἀκόμῃ τὰ παιδαριώδη θεάματα.
Τέλος τὸ ρεῦμα τῶν παθῶν μου μὲ συμπαρέσυρε μὲ ἀκατάσχετον
ἐρμὴν! Ἐξ ἄλλου, διὰ τὴν ἄφρσιν τῶν ἁμαρτιῶν μου, προσέ-
φερα τροφήν εἰς ἐκείνους, ποὺ ὠνομάζοντο τότε ἅγιοι, μὲ τὸν
σκοπὸν, ὅπως εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ στομάχου των κατασκευά-
σουν ἀγγέλους καὶ θεοὺς, ἱκανοὺς ν' ἀποπλύνουν τὰς ἁμαρτίας μου.
Καὶ παρεκίνουν τοὺς φίλους μου νὰ συμμετέχουν εἰς τὰς ματαίας
καὶ γελοίας αὐτὰς ἐνεργείας μου, οἱ ὅποιοι ἐξηπατῶντο ἀπὸ ἐμένα
καὶ μὲ ἐμένα. Οἱ αὐθάδεις, τὴν ὑπεροφίαν τῶν ὁποίων δὲν ἔχεις
κατασυντρίψει καὶ ἐκμηδενίσει, ὥς μὲ ἐμπαίξουν! Διὰ τὴν δόξαν

Σου, ὦ Θεέ μου, δὲν θὰ ἐξομολογηθῶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον τὴν αἰσχύνην μου.

Ἐπίτρεφέ μου, Σὲ ἱκετεύω, ὅπως ἐκ νέου διατρέξω, χωρὶς νὰ μ' ἐγκαταλείψῃ ἡ μνήμη μου, τὰς σχολιάς ἀτραποὺς τῶν παραισθήσεών μου τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ Σοῦ προσφέρω θυσίαν χαρμολύνης κραυγῆς. Διότι, χωρὶς Ἑσένα, τί θὰ ἤμουν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἐάν μὴ ὁδηγός, ποῦ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν κρημνόν ; Καὶ τί εἶμαι κατὰ τὰς εὐτυχεῖς στιγμὰς τῆς ζωῆς μου, ἂν ὅχι τέκνον Σου, θηλάζον ἐκ τοῦ γάλακτός Σου καὶ τρεφόμενον ἀπὸ Σέ, ὦ τροφή ἀδιάφθορος ; Καὶ τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος ; Ἄς μᾶς ἐμπαίζουν λοιπὸν οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἰσχυροί, ἐμεῖς οἱ μικροὶ καὶ οἱ ἀνίσχυροι θὰ ἐξομολογηθοῦμε σὲ Σένα !

*
* *

Κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη ἐδίδασκα τὴν ρητορικὴν. Νικημένος ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ πάθη μου, ἐπωλοῦσα τὴν τέχνην νὰ νικᾷ κανεὶς διὰ τῆς πολυλογίας. Ἦθελα—Ἐσὺ Κύριε τὸ γνωρίζεις—νὰ ἔχω ἐπιμελεῖς μαθητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδασκα τὸν δόλον χωρὶς δόλον. Τοὺς ἐδίδασκα δηλαδὴ νὰ μὴ στέλλουν κεφαλὰς ἀθώων εἰς τὸ ἱκρίωμα, ἀλλὰ καμμιὰ φορὰ νὰ σώζουν ἐνόχους κεφαλὰς. Καὶ Σὺ, ὦ Θεέ μου, μὲ εἶδες συχνὰ νὰ ὀλισθαίνω ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ ὀλισθηρὸν ἔδαφος. Διέκρινες μέσα εἰς ἓνα καπνὸν σκοτεινὸν τοὺς σπινθῆρας τῆς καλῆς ἐκείνης πίστεως, ἀπόδειξιν τῆς ὁποίας παρείχον μὲ τὴν διδασκαλίαν μου εἰς τοὺς ἐραστὰς τῆς κενυδοξίας, τοὺς κυνηγοὺς τοῦ ψεύδους, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων ἀνῆκα καὶ ἐγώ.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, εἶχα πλησίον μου μίαν γυναῖκα, ποὺ δὲν συνεδέετο μαζί μου μὲ τοὺς δεσμοὺς τοῦ γάμου, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁποίαν μὲ ὠθοῦσε ἓνας ἄστατος ὀργασμός, τὸν ὁποῖον αὐτὴ ὑπεδαύλιζε. Αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἦταν ὁ ἀποκλειστικὸς ἔρως μου καὶ τῆς ἡμουν πιστός. Ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὴ καὶ ὁ ἑαυτός μου ἀπέδειξαν πόση μεγάλη διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν θεσμῶν τοῦ νομίμου γάμου, ποὺ συνάπτεται μὲ τὸν σκοπὸν γεννήσεως τέκνων, καὶ τῆς ἁμαρτωλῆς ἐρωτικῆς συνδέσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν οἱ ἐρασταί, γεννῶνται τέκνα, ἐξαναγκάζοντα ἐκ τῶν υστερήων τὴν πρὸς αὐτὰ στοργὴν τῶν γονέων των.

Ἐξ ἄλλου ἐνθυμοῦμαι, ὅτι θελήσας κάποτε νὰ διεκδικήσω τὸ γέρας εἰς κάποιον ἀγῶνα δραματικόν, συνήντησα ἓνα μάντιν ποῦ με ἠρώτησε τί προσὸν ἤμουν διατεθειμένος νὰ προσφέρω διὰ νὰ κερδίσω τὴν νίκη. Ἀλλὰ γεμᾶτος φρίκην καὶ ἀποστροφὴν διὰ τὰς τοιοῦτου εἵδους ἐνεργείας, τοῦ ἀπήντησα, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο ν' ἀποκτήσω ἓνα χρυσὸν στέφανον, ποῦ θὰ μετ' ἐξησφάλιζε ἀμάραντον δόξαν, οὐδέποτε ἤθελον ἀνεχθῆ νὰ στοιχίσω τὴν ζωὴν ἔστω καὶ μιᾶς μυίγας ('). Διότι αὐτὸς ὁ μάντις ἤθελε νὰ θυσιάσῃ ζῶν εἰς τῶν δαιμόνων τοὺς βωμούς, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν εὐνοίαν των. Ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγα τὴν ἐγκληματικὴν αὐτὴν πράξιν, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν ἀγνότητά, τὴν ὁποίαν Σὺ ἀγαπᾷς. Ἐπειδὴ ἐξασκροῦσαν ἐπάνω μου γοητεῖαν μόνον αἱ σωματικαὶ λαμπρότητες, ἤμουν ἀνίκανος νὰ Σ' ἀγαπῶ. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ, ποῦ κυνηγᾷ τοιοῦτου εἵδους χιμαίρας, δὲν μοιχεύει, ἐφ' ὅσον ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα, ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτὸ της εἰς τὸ ψεῦδος καὶ «βόσκει ἀνεμον ;» (²) Κι ἔτσι δὲν ἐπέτρεψα χάριν τοῦ συμφέροντός μου τὴν θυσίαν εἰς τοὺς δαίμονας, ἀλλ' ἡ δεισιδαιμονία μου ἐπρόσφερε καθημερινὰς σπονδὰς εἰς αὐτούς. Διότι τὸ νὰ βόσκωμεν αὐτὰ τὰ πνεύματα, ποῦ διασκεδάζουν κατειρωνευόμενα τὴν βλακείαν μας, δὲν σημαίνει, πῶς βόσκομεν τοὺς ἀνέμους ;

Τοιοιουτρόπως δὲν ἀπέφευγα νὰ συμβουλευώμαι τοὺς ἀγύρτας ἐκείνους, ποῦ ὀνομάζουν μαθηματικούς (³), διότι αὐτοὶ δὲν προσφέρουν θυσίας, οὔτε ἀπευθύνουν προσευχὰς πρὸς τοὺς δαίμονας μετ' τὸν σκοπὸν νὰ διαγνώσουν τὸ μέλλον. Καὶ ὅμως ἡ ἀληθινὴ χριστιανικὴ εὐσέβεια, συνεπὴς εἰς τὰς ἀρχὰς της, ἀποκρούει καὶ καταδικάζει κάθε τοιοῦτου εἵδους ἐνέργειαν.

Πρέπει ν' ἀπευθύνωμεν πρὸς Ἑσέ, ὦ Θεέ, τὴν ἐξομολόγησίν μας, ἀναφωνοῦντες : «Ἐγὼ εἶπα, Κύριε ἐλέησόν με· ἴασαι τὴν καρδίαν μου, ὅτι ἥμαρτόν σοι» (⁴). Ἀντὶ δὲ νὰ καταχρώ-

(1) Κατὰ τὸ δόγμα τῶν Μανιχαίων δὲν ἐπετρέπετο ἡ θανάτωσις κανενὸς ἐμψύχου ὄντος, ὅπως ἀπαγορεύεται αὐστηρότατα καὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Βουδδισμού.

(2) Ὡσ. IB' 2.

(3) Mathematicos : Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῶν ἀστρολόγων.

(4) Ψαλμ. M', 4.

μεθ' τῆς μακροθυμίας Σου, ν' ἀνακαλοῦμεν κάθε φοράν εἰς τὴν μνήμην μας τὰ λόγια Σου : « Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται » (1).

Ἐναντίον αὐτῶν τῶν σωτηρίων παραγγελημάτων προσπαθοῦν νὰ καταφέρουν ἓνα φοβερόν κτύπημα, ὅταν λέγουν : « Τ' ἀκαταμάχητα κίνητρα τῆς ἀμαρτίας προέρχονται ἀπὸ τὸν οὐρανόν ». Ἡ « ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Κρόνος, ἡ ὁ Ἄρης εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ » καὶ τοῦτο, διὰ ν' ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν εὐθύνην τὸν ἄνθρωπον, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ αἷμα καὶ σὰρξ, ὑπεροπτική σαπίλα, καὶ νὰ ἐπιρρίψουν τὴν ἐνοχλήν εἰς τὸν δημιουργόν, ὀργανωτὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστέρων. Καὶ ποῖος εἶναι αὐτός, ποὺ λέγει ὅτι « ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ » (2), ἢ « θυσιά τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει » (3), ἐὰν ὅχι Σὺ, ὁ Θεὸς μου, ὑψίστη χαρὰ καὶ ἀρχὴ κάθε δικαιοσύνης !

*
* *

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐζούσε ἓνας ἄνδρας ὀξυνούστατος (4) ἱατρός, ποὺ ἔχαιρε πολὺ μεγάλην φήμην. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος, ὡς ἀνθύπατος καὶ ὅχι ὡς ἱατρός, ἐστεφάνωσε μὲ τοῦ ἀγῶνος τὸν στέφανον τὴν ἀσθενῆ κεφαλὴν μου. Αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν τὴν θεραπεύεις Ἰεσοῦ, ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος « τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται τοῖς ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν » (5). Ἀλλὰ δὲν ἐξακολουθοῦσες νὰ μὲ ἔχῃς ὑπὸ τὴν σκέπην Σου, ἔστω καὶ διὰ τοῦ γέροντος ἐκείνου ; Ἐχεις ποτὲ ἀρνηθῇ νὰ θεραπεύσῃς τὰς πληγὰς τῆς καρδιάς μου ; Εἶχα λοιπὸν συνδεθῇ μαζί του καὶ ἤκουα τὰς διαλέξεις του μὲ προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρον ἀδιά-

(1) Ἰωάνν. Ε', 14.

(2) Ρώμ. Β', 6.

(3) Ψαλμ. Ν', 19.

(4) Ὁ ὀξυνούστατος αὐτὸς ἄνδρας (vir sagax) ἦτο ὁ ἱατρός Βινδικιανός, ποὺ ἀπελάμβανε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μεγίστην φήμην, ὅχι μόνον ὡς ἱατρός, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος σοφώτατος καὶ σωφρονέστατος. Ἦκμασεν ἐπὶ Οὐαλεντιανοῦ τοῦ Α', τὸ δὲ ὄνομά του ἀναφέρεται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἕκτον κεφάλαιον τῶν « ἐξομολογήσεων ».

(5) Ἰάκ. 5, 6.

πτωπτον. Ἡ ζωηρότης τῆς σκέψεώς του, ποῦ διетύπωνε, χωρὶς καμμίαν ἐπιτήδευσιν, ἔκαμνε ἐποικοδομητικὴν τὴν ὁμιλίαν του, ποῦ ἦτο πλήρης ἐννοιῶν. Ὅταν ἔμαθε, πῶς ἐδιάβαζα μὲ ἐπιμέλειαν, τὰ βιβλία τῶν ὠροσκόπων, μ' ἐσυμβούλευσε πατρικῶς νὰ παύσω ν' ἀσχολοῦμαι μὲ αὐτὰ καὶ νὰ μὴ θυσιάζω ἀνωφελῶς εἰς ἡλιθιότητας τὸν κόπον καὶ τὸν μόχθον, ποῦ ἀπαιτεῖ μόνον μίαν ὠφέλιμος ἀπασχόλησιν. Καὶ αὐτός, καθὼς μοῦ ἔλεγεν, εἶχεν ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ἀστρολογίαν, ἐσκόπευε μάλιστα, ὅταν ἦτο νέος, νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα. Ἀφοῦ κατῴρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τόσο καλὰ τὰ ἔργα τοῦ Ἰπποκράτους, ἦτο ἄρκετὰ ἱκανὸς νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀστρολογίαν συγγράμματα. Τὸ ὅτι δὲ τὰ ἐγκατέλειπε, διὰ νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱατρικῆς, ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ὅτι ἀντελήφθη τὴν πλάνην των καὶ εἰς τὴν συναίσθησιν, ὅτι ἦτο ἀνάξιον ἐντίμου ἀνδρὸς νὰ ζῇ φενακίζων καὶ ἐξαπατῶν τοὺς συνανθρώπους του. «Ἀλλὰ σὺ, μοῦ ἔλεγε, ἡμπορεῖς νὰ δημιουργήσῃς, μίαν κοινωνικὴν θέσιν μὲ τὴν ῥητορικὴν, καὶ δὲν μελετᾷς αὐτὰ τὰ ψευδολογήματα, παρὰ μόνον ἀπὸ περιέργειαν καὶ ὅχι ἐξ ἀνάγκης νὰ κερδίσῃς μὲ αὐτὰ τὸ ψωμί σου. Ὡστε ἡμπορεῖς νὰ πιστεύσῃς ἀκόμη περισσότερον αὐτὰ ποῦ σοῦ λέγω, δεδομένου ὅτι ἔχω ἐμδοχθῆναι τόσο πολὺ εἰς αὐτὴν τὴν τέχνην, ὥστε ν' ἀποφασίζω νὰ τὴν μεταχειρισθῶ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα». «Ἀλλὰ τοῦ παρατήρησα, πῶς συμβαίνει τότε πολλαὶ προρρήσεις νὰ πραγματοποιοῦνται στὸ τέλος;» Μοῦ ἀπήντησε, ὅπως ἡμπόρεσε, ἰσχυριζόμενος, ὅτι αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀπλὴν σύμπτωσιν, ποῦ εἶναι διάχυτος παντοῦ εἰς τὴν φύσιν. Πολλὰς φορὰς, ἐπρόσθεσε, ἀνοίγοντας τυχαίως ἓνα βιβλίον ποιητικόν, ὃ συγγραφεὺς τοῦ ὁποῖου δὲν εἶχε ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρόθεσιν, εὗρίσκει κανεὶς μερικοὺς στίχους, ποῦ προσκρομίζονται θαυμάσια εἰς μίαν σημερινὴν κατάστασιν μας. Πρέπει λοιπὸν νὰ μᾶς κάμνῃ ἑκπληξιν, τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς, καθοδηγουμένη ἀπὸ κάποιον ἀνώτερον ἐνστικτον, ὅχι διὰ τῆς τέχνης, ἀλλὰ κατὰ τύχην δίδει μίαν ἀπάντησιν, ποῦ συναρμονίζεται μὲ τὰς πράξεις ἐκείνου, ὃ ὁποῖος τὴν ἐρωτᾷ;

Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ προαγγελία, ποῦ μοῦ ἐπέτρεψες νὰ λάβω ἀπ' αὐτὸν καὶ ἔτσι ἐχάραξα εἰς τὴν μνήμην μου τὰς πρώτας κατευθυντηρίους γραμμὰς τῆς προσωπικῆς ἐρεῦνῃς μου. Διότι κατὰ

τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ ἀγαπημένος μου Νεβρίδιος, ἄριστος νέος κοσμιωτάτων ἡθῶν, ὁ ὁποῖος κατειρωνεύετο τὴν ἀστρολογίαν καὶ τὴν ἐχλεύαζε, κατῴρθωσαν νὰ μὲ πείσουν νὰ παύσω ἀσχολούμενος μὲ αὐτήν. Ἐκεῖνο ποῦ ἐξασκοῦσε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ πνεῦμά μου, ἦτο ἡ αὐθεντία τῶν συγγραφέων, ποῦ ἔγραψαν περὶ αὐτῆς. Δὲν εἶχα εὑρεῖ ἀκόμη μίαν πειστικὴν ἀπόδειξιν, ὅπως ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν εὑρῶ· μίαν ἀπόδειξιν ποῦ θὰ γεννοῦσε στὸ μυαλό μου τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι, ἂν οἱ ἀστρολόγοι ἔλεγαν κάποτε τὴν ἀλήθεια, τοῦτο θὰ ἔπρεπε ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν σύμπτωσιν καὶ ὅχι εἰς τὴν μεθοδικὴν παρατήρησιν τῶν ἀστρῶν.

Ὕμνος πρὸς τὴν φιλίαν

Σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια—ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλικῆς σταδιοδρομίας μου εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα — εἶχα συνδεθῇ μὲ τοὺς δεσμοὺς τῆς φιλίας μὲ ἓνα πρόσωπον, ποῦ ἡ κοινότης τῶν σπουδῶν καὶ ἡ ἰδίᾳ ἡλικία—ἦτο τότε, καθὼς καὶ ἐγώ, εἰς τὸ ἄνθος τῆς πρώτης νεότητός του—μοῦ τὸ ἔκαμαν πάρα πολὺ ἀγαπητόν. Τὸν ἐγνώρισα εἰς μικρὰν ἡλικίαν, ἐμεγαλώσαμε μαζὶ, ἐπηγαίναμε μαζὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εὗρισκαμε εἰς τὰ ἴδια παιχνίδια ἀπόλαυσιν. Δὲν ἦτο ἀκόμη γιὰ μένα ὁ φίλος, ποῦ ἔγινε ἀργότερα. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ἡ φιλία μας δὲν ἦτο πραγματικὴ.

Δὲν ὑπάρχει φιλία πραγματικὴ, παρὰ μόνον ἐκείνη, τοὺς δεσμοὺς τῆς ὁποίας σφυρηλατεῖς Ἐσύ, ὦ Θεέ μου, διὰ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ποῦ εἶναι διάχυτη μέσα στὴν καρδιά μας, χάρις στὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ποῦ μᾶς δόθηκε. Καὶ ἔμως ἦτο γλυκυτάτη, ἀναζωογονουμένη ἀπὸ τὸν φλογερὸν ζῆλον ὁμοίων ἀπασχολήσεων καὶ σπουδῶν. Τὸν ἀπεμάκρυνα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην πίστιν, ποῦ ἡ νεότης του δὲν ἦτο πράγματι ἱκανὴ νὰ βαστάξῃ, διὰ νὰ τὸν σπρώξω μέσα εἰς τὰς ὀλεθρίας ἐκείνας δεισιδαιμονίας, ποῦ προκαλοῦσαν τὰ δάκρυα τῆς μητέρας μου γιὰ μένα. Καὶ αὐτὸς ἀκολουθοῦσε ἐκείνους, ποῦ ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ Σένα, ὦ Θεέ τῶν ἐκδικήσεων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πηγὴ τῶν οἰκτιρμῶν, ποῦ μᾶς μετακαλεῖς πλησίον Σου καὶ τέλος τὸν ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν γῆϊνὴν ὑπαρξιν, καθ' ὃν χρόνον ἡ φιλία μας,

πού ἦτο ἀπὸ κάθε γλυκύτητα γλυκυτέρα, μόλις ἀριθμοῦσε ἑνὸς ἔτους ζωὴν.

Ποιὸς ἄνθρωπος θὰ ἦτο ἱκανὸς ν' ἀπαριθμήσῃ τοὺς ὕμνους, πού ἀπευθύνονται εἰς Ἐσέ, ἔστω καὶ ἐκείνους, πού κρίνει δικαίους αὐτὸς ὁ ἴδιος ; Τί ἔκαμες τότε, ὦ Θεέ μου, καὶ πόσον ἡ ἄδυσσος τῶν ἀπεφάσεών Σου εἶναι ἀνεξερεύνητος ! Κατατρωγόμενος ἀπὸ πυρετόν, ἦτο ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι ἀναίσθητος, περιλούμενος ἀπὸ θανάσιμον ἰδρώτα. Ἐπειδὴ ἡ θέσις τοῦ ἦτο ἀπελπιστική, τὸν ἐδάπτισαν χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ. Δὲν ἀντέδρασα εἰς τὴν βάπτισίν του, διότι εἶχα πεποίθησιν, ὅτι ἐκεῖνο, πού θὰ ἔμενε εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνεξάλειπτον, θὰ ἦσαν πολὺ περισσότερον αἱ ἰδέαι, πού τοῦ ἐνέπνευσα, παρὰ ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τῆς ἀναισθήτου σαρκὸς του. Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἶχαν ἐντὸς ὀλίγου μετεβληθῇ. Ἡ κατάστασις τοῦ ἤρχισε νὰ καλλιτερεύῃ βαθμηδὸν καὶ δὲν ἐδράδυνε νὰ ἐπανακτήσῃ τὰς αἰσθήσεις του. Μόλις ἠμπόρεσα νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί του, δηλαδή μόλις αὐτὸς ἦταν εἰς θέσιν νὰ ὁμιλῇ—διότι ἐγὼ οὐδέποτε ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ κοντὰ του, τόσῃν ἀνάγκῃν εἶχεν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον — ἠθέλησα ν' ἀστείευθῶ, φρονῶν, ὅτι θὰ ἐγελοῦσε δι' ἕνα βάπτισμα, πού ἔλαβε χωρὶς τὴν συνεργίαν τῆς σκέψεως καὶ τοῦ συναισθήματός του. Ἐγνώριζε τώρα, ὅτι εἶχε βαπτισθῇ, ἀλλ' ὁ φίλος μου ἀφοῦ γύρισε καὶ με εἶδε με φρίκην καὶ ἀποστροφὴν, μοῦ ἐδήλωσε με κάποιαν παράδοξον καὶ ἀπότομον ἀναλαμπὴν τοῦ πνεύματός του, ὅτι, ἐὰν ἤθελα νὰ εἶναι καὶ εἰς τὸ μέλλον φίλος μου, θὰ ἔπρεπε νὰ παύσω νὰ τοῦ ὁμιλῶ διὰ τοιοῦτου εἰδους θέματα. Θορυδημένος καὶ κατὰ-πληκτός, συνεκράτησα τὴν συγκίνησίν μου, διὰ νὰ τοῦ δώσω καιρὸν νὰ ἐπανακτήσῃ τὴς δυνάμεις του. Μιὰ φορὰ θεραπευμένος, θὰ ἦτο πάλιν ἱκανὸς νὰ ἀκούσῃ τὰς συμβουλὰς μου καὶ νὰ ἐνστερνισθῇ τὰς ἀντιλήψεις μου. Ἀλλ' ἀφηρηπάγῃ ἀπὸ τὰ ἐξωφρενικὰ σχέδιά μου, διὰ ν' ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς κόλπους Σου, ὦ Θεέ μου, πρὸς παρηγορίαν μου. Προσβληθεὶς ἐκ νέου ἀπὸ πυρετόν, παρέδωκε τὸ πνεῦμα μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν.

Ἡ λύπη μου διὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν ἀπώλειαν ἐδύθισε σὲ φροδερὸ σκοτάδι τὴν ψυχὴν μου. Ὅλα γύρω μου ἦσαν νεκρά. Ἡ πατρίδα μου ἦτο μαρτύριο γιὰ μένα καὶ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου, ἔρημος, τρομακτική. Ὅ,τι εἶχα συμερισθῇ μαζί του, μετεβλήθη

εἰς φρικτὸ βασανιστήριον. Τὰ μάτια μου τὸν ζητοῦσαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ἀλλὰ ὅλα μοῦ τὸν ἀπέκρουαν. Ὅλα ἦσαν ἀπαίσια, διότι ὅλα μοῦ τὸν ἀπέκρυπταν καὶ διότι κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε πιά νὰ μοῦ εἰπῇ ; «Μὰ θὰ ἔλθῃ μὴν ἀνησυχῆς !» ὅπως συνέβαινε κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ὅταν εὐρίσκετο εἰς τὴν ζωὴν. Κατήντησα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου φοβερὸν αἰνιγμα. Ἐρωτοῦσα τὴν ψυχὴν μου, διατί ἦτο τόσον συντετριμμένη καὶ περίλυπος, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος ν' ἀπαντήσῃ. Καὶ ὅταν τῆς ἔλεγα : «Στήριξε τὰς ἐλπίδας σου εἰς τὸν Θεόν», δὲν μὲ ὑπήκουε καὶ εὐλόγως, διότι ὁ προσφιλέστατος νεκρὸς μου ἦτο καλύτερος καὶ πραγματικώτερος παρὰ τὸ φάντασμα ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν παρωρμούσαν νὰ στηρίξῃ τὰς ἐλπίδας της. Μόνον τὰ δάκρυα μοῦ ἦσαν γλυκά, καὶ αὐτὰ διεδέχθησαν τὸν φίλον μου εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς ψυχῆς μου (1).

Τὸ μυστήριον τῶν δακρύων

Καὶ τώρα, ὦ Θεέ μου, ὅλα αὐτὰ εἶναι μακράν. Ὁ χρόνος ἐπούλωσε τὴν πληγὴν μου. Ἦμπορῶ ἄρά γε, τείνων τὸ εὖς τῆς καρδίας μου εἰς τὸ στόμα Σου, νὰ μάθω διατί τὰ δάκρυα εἶναι τόσο γλυκά εἰς τοὺς δυστυχεῖς ; Μολονότι εἶσαι πανταχοῦ παρών, θὰ ἔρριπτες τὴν δυστυχίαν μας μακράν Σου ; Ἀρά γε συσπειροῦσαι εἰς τὸν ἑαυτὸν Σου, τὴν στιγμὴν ποὺ ἡμεῖς συμπαρασυρόμεθα ἀπὸ τὰ κύματα τῶν δοκιμασιῶν τῆς ζωῆς ; Ἀναστεναγμοί, λυγμοί, δάκρυα, ὀδυρμοί ! Πῶς συλλέγομε γλυκὸν καρπὸν ἀπ' αὐτὰς τὰς πικρίας ; Εἶναι ἄρά γε γλυκὸς αὐτὸς ὁ καρπός, ἐπειδὴ ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ μᾶς ἀκούσῃς ; Τοῦτο γίνεται, ὅσον ἀφορᾷ τὰς προσευχὰς μας, εἰς τὸ βᾶθος τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὁ πόθος νὰ φθάσωμεν μέχρι τῶν κρασπέδων τοῦ θρόνου Σου. Ἀλλὰ ἡμπορεῖ νὰ τὸ εἰπῇ κανεὶς καὶ διὰ τὸν πόνον, ποὺ προξενεῖ ἡ ἀπώλεια ἑνὸς προσώπου, ποὺ λατρεύομεν, διὰ τὸν πόνον, ὁ ὁποῖος τότε μ' ἐβασάνιζεν ; Δὲν ἤλπιζα νὰ τὸν ἶδω ζωντανόν. Δὲν ἐζητοῦσα λοι-

(1) Τὴν θαυμασίαν φράσιν : «solus fletus erat dulcis mihi et successerat amico meo in deliciis animi mei» ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ μεταφράσωμεν κατὰ λέξιν, ἀκολουθοῦντες εἰς τοῦτο τὸ παράδειγμα τοῦ Paul Janet : «Mes pleurs seuls m'étaient doux et avaient succédé à mon ami dans les délices de mon âme».

πόν με τὰ δάκρυά μου τὴν νεκρανάστασιν τοῦ φίλου μου; Ἐκλαια καὶ ἀνεστέναζα, διότι δὲν ἤμουν πλέον εὐτυχής, διότι ἔχασα τὴν χαράν μου. Ἡμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὰ δάκρυα εἶναι, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, πικρά, ἀλλ' ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ γλυκά, λόγῳ τῆς ἀηδίας, ποὺ μᾶς προκαλοῦν τ' ἀντικείμενα τῶν παλαιῶν τέρψεων μας καὶ ἐφ' ὅσον δὲν αἰσθανόμεθα παρὰ μόνον ἀπροστροφήν δι' αὐτά;

Ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον ὁμιλῶ περὶ ὧν αὐτῶν; Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ λύσεως προβλημάτων, ἀλλὰ περὶ ἐξομολογήσεως πρὸς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου. Ἡμουν λοιπὸν δυστυχής. Κάθε ψυχὴ εἶναι δυστυχής, ὅταν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην μὲ ἐφήμερα πλάσματα καὶ πάσχει φοβερά, ὅταν τὰ χάνῃ. Καὶ τότε αἰσθάνεται τὴν ἀθλιότητά, ποὺ τὴν βασανίζει, προτοῦ τὰ χάσῃ.

Τέτοια ἦτο ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἢ κατάστασίς μου. Ἐχυνα δάκρυα πικρά καὶ εὕρισκα ἀπόλαυσιν εἰς τὴν πικρίαν. Μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου ἤμουν δυστυχής. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ ζωὴ ἐν μέσῳ τοῦ μαρτυρίου μου μοῦ ἦτο προσφιλεστέρα παρὰ ὁ φίλος μου. Ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν ἀλλάξω, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ τὴν χάσω, ἀμφιβάλλω δέ, ἂν συναινοῦσα χάριν αὐτοῦ νὰ μιμηθῶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Πυλάδου — ἂν δὲν εἶναι παραμῦθι καὶ αὐτό — οἱ ὅποιοι ἤθελαν μᾶλλον ν' ἀποθάνουν παρὰ νὰ χωρισθοῦν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, διότι ὁ χωρισμὸς τοὺς ἐφαίνετο φρικωδέστερος τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ποῖον συναίσθημα διάφορον ἀπ' αὐτὸ ἐκυρίευε τὴν ψυχὴν μου. Μὲ τὴν ἀπέχθειαν τῆς ζωῆς συνεδέετο ὁ φόβος τοῦ θανάτου. Πιστεύω, ὅτι ὅσο περισσότερο τὸν ἀγαποῦσα, τόσο περισσότερο ἐμισοῦσα καὶ ἐφοβούμουν τὸν θάνατον, ποὺ τὸν εἶχε θερίσει, ὡς ἀπαίσιον καὶ ἄσπονδον ἐχθρόν, πρόθυμον νὰ καταβροχθίσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως κατεβροχθίσει καὶ τὸν φίλον μου. Αὐτὸ τὸ συναίσθημα ἐξουσίαζε τότε τὴν ψυχὴν μου.

ὦ Θεέ μου, ἰδοὺ ἡ καρδιά μου καὶ ἰδοὺ τὸ μυστικόν της. Ἰδὲ εἰς αὐτὴν χαραγμέναις τὰς ἀναμνήσεις μου, ὦ ἐλπίς μου Ἐσύ, ποὺ ἀποπλύνεις τὰς κηλίδας τοιούτων ἀφοσιώσεων, ποὺ προσανατολίζεις πρὸς Ἐσέ τὰ βλέμματά μου καὶ ἀπελευθερώνεις ἀπ' αὐτὰς τὰς ἀλύσεις τὸ σῶμά μου.

Ἀποροῦσα βλέπων τοὺς ἄλλους θνητοὺς ζωντανούς, ἀφοῦ εἰ-

χεν ἀποθάνει· ἐκεῖνος, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ μὴν ἀποθάνῃ ποτέ, καὶ ἀποροῦσα περισσότερον ἀκόμη νὰ ζῶ ἐγώ, τὸ ἕτερον ἐγώ του, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν εὗρίσκετο πλέον εἰς τὴν ζωὴν. Πόσον ὠραία εἶναι ἡ φράσις ἐκείνη τοῦ ποιητοῦ (¹), ὃ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ τοῦ φίλου του, τὸν ὀνομάζει «ἡμῖσι τῆς ψυχῆς του». ὦ ναί, αἰσθανόμουν, ὅτι ἡ ψυχὴ του καὶ ἡ ψυχὴ μου ἦσαν μία καὶ μόνη ψυχὴ εἰς δύο σώματα. Διὰ τοῦτο ἡ ζωὴ μου ἦτο φρικαλέα. Δὲν ἤθελα πλέον νὰ ζῶ, ἀφοῦ τὸ ἐγώ μου εἶχε μειωθῇ κατὰ τὸ ἡμῖσι. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἤθελα ν' ἀποθάνω, διὰ νὰ μὴν ἀποθάνῃ ὁλοσχερῶς ἐκεῖνος, ποὺ τόσον ἠγάπησα (²).

Ἡ μετάβασις εἰς τὴν Καρχηδόνα

ὦ παραφροσύνη, ποὺ δὲν ἠξεύρεις ν' ἀγαπᾷς τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἀνθρώπους ! ὦ παράφρων, ποὺ ἐδέχεσθαι τὸν κληρὸν σου, ὡς θνητοῦ, μὲ τοιούτους παροξυσμούς ! Αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ἤμουν ἀντάξιός τότε. Ἐντεῦθεν ὁ ἀναδρασμός μου, οἱ ἀναστεναγμοί, τὰ δάκρυά μου, ἡ ταραχὴ μου, ἡ ὁποία οὔτε ἡσυχίαν οὔτε θέλησιν μοῦ ἐπέτρεπε. Ἐφερα ψυχὴν συντετριμμένην καὶ αἱματωμένην, ποὺ δὲν ἤθελε πλέον νὰ φέρεται ὑπ' ἐμοῦ καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἤξερα ποῦ ν' ἀποθέσω. Δὲν μὲ παρηγοροῦσε οὔτε ἡ γοητεία τῶν δασῶν, οὔτε οἱ ἀγῶνες, οὔτε τὰ τοπεῖα ἀνάμεσα σὲ μεθυστικά ἀρώματα, οὔτε οἱ μεγαλοπρεπεῖς εὐωχίαι, οὔτε τῆς κλίνης καὶ τῆς τραπέζης αἱ ἡδοναί, οὔτε καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ βιβλία καὶ ἡ ποίησις. Ὅλα ἦσαν φρικτὰ γιὰ μένα καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ φῶς. Ὅ,τι δὲν ἦτο, ὅ,τι ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, μοῦ ἐφαίνετο ἀπαίσιον καὶ ἀδύστακτον, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς. Μόνον αὐτὰ μὲ παρηγοροῦσαν ὅπωςδὴποτε καὶ εὐθὺς ὅταν ἀπεμάκρυνα ἀπ' αὐτὰ τὴν καρδιά μου, αἰσθανόμουν τὸ βάρος ἑνὸς φορτίου ἀφορήτου ἀθλιότητος.

Ἐπρεπε νὰ ἐξυψώσω τὴν καρδιά μου πρὸς Ἐσέ, ἵδιὰ νὰ τὴν θεραπεύσης. Τὸ ἐγνώριζα, ἀλλὰ δὲν ἤθελα, οὔτε εἶχα καὶ τὸ θάρ-

(1) Ὁδιδ. Trist, I, IV, Eleg. IV, 72 : Qui duo corporibus, mentibus unus erant.

(2) Τὴν τελευταίαν αὐτὴν φράσιν καταδικάζει αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς ὡς κακόβουλον καὶ γελοῖον. (Βλ. Retract. Lib. III, c. 6).

ρος νὰ τὸ κάμω. Ὅσες φορές ἀπηύθυνα τὴν σκέψιν μου σ' Ἐσένα δὲν ἐφανταζόμουν τίποτε τὸ σταθερὸν καὶ τὸ πραγματικόν. Δὲν ἤσουν Σὺ ὁ Ἰδιος, ἀλλὰ ἓνα φάντασμα ἀπατηλόν, καὶ ὁ θεὸς μου ἦτο ἡ πλάνη μου, καὶ ὅσες φορές προσπαθοῦσα ν' ἀποθέσω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ἀπατηλὸν αὐτὸν θεόν μου, ἡ ψυχὴ μου γλυ-
στροῦσε εἰς τὸ κενὸν καὶ ἔπεφτε πάλι ἐπάνω μου. Καὶ ἔμενα εἰς τὸν ἑαυτὸ μου σὰν μέσῃ σὲ μιὰ ἀπελπιστικὴ ἐρημιά, πρὸς τὴν ὁποίαν ἤμουν ἀνίκανος νὰ προσαρμολοῦμαι καὶ ἀπ' ὅπου δὲν ἤμπο-
ροῦσα ν' ἀπομακρυνθῶ. Ποῦ θὰ μπορούσε νὰ καταφύγῃ ἡ καρδιά μου; Πῶς ν' ἀποφύγῃ τὸν ἑαυτὸ μου, ποῦ μὲ κατεδίωκε; Καὶ ὅμως ἀπέφυγα τὴν πατρίδα μου. Τὰ μάτια μου τὸν ἐζητοῦσαν ὀλιγώτερο ἐκεῖ, ὅπου δὲν ἦσαν συνηθισμένα νὰ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔτσι ἐγκατέλειψα τὴν Ταγάστην καὶ τράβηξα γιὰ τὴν Καρχηδόνα⁽¹⁾.

*
* *

Ὁ χρόνος δὲν παρέρχεται ματαίως καὶ ἡ πορεία του χαρά-
ζεται βαθειὰ εἰς τὰ συναισθήματά μας. Ἐξασκεῖ εἰς τὴν ψυχὴν
μας μεγάλην ἐπίδρασιν. Ἐρχεται καὶ παρέρχεται. Ἡ ἡμέρα
προστίθεται εἰς τὴν ἡμέραν. Τὸ ρεῦμα τοῦ χρόνου μοῦ ἔφερνε
ἄλλας ἐλπίδας, ἀνακαλοῦσε ἄλλας ἀναμνήσεις εἰς τὸ πνεῦμά μου.
Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισα ν' ἀναγεννιῶμαι κατὰ τὸ μέτρον,
κατὰ τὸ ὅποιον ἡ ἀπελπισία μου συνεκεντρώνετο εἰς τὸν ἑαυτὸν
της καὶ ἐμπρὸς εἰς τὰς λησμονημένους ἀπολαύσεις μου, ποῦ διεκ-
δικοῦσαν τὰ παλαιὰ δικαιώματά των. Ἀλλ' ἐκεῖνο, ποῦ εἶχεν
ἀντικαταστήσει τὸν πόνον μου, ἦτο, ἐὰν ὅχι ἄλλος πόνος, τοῦλά-
χιστον ὁ σπόρος ἄλλων θλίψεων. Διότι, διὰτὶ ὁ πόνος ἐκεῖνος εἶ-
χεν εἰσδύσει ὥς τὰ μεγαλύτερα βάθη μου, ἐὰν ὅχι, διότι ἐσκόρ-
πησα εἰς τὴν ἄμμον τὴν ψυχὴν μου μὲ τὴν ἀγάπην μου πρὸς ἓνα
πλάσμα, ποῦ ὑπέκειτο εἰς τὸν θάνατον, ὥς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ μὴν
ἀποθάνῃ ποτέ.

Ἐκεῖνο, ποῦ ἔρριχνε βάλσαμο στὴν ψυχὴ μου, ἦτο ὁ δεσμὸς
μὲ τοὺς ἄλλους φίλους μου, μὲ τοὺς ὁποίους ἀγαποῦσα ὅ,τι ἀγα-
ποῦσε ἐκεῖνος, ἀντὶ ν' ἀπευθύνω, Θεέ μου, σ' Ἐσένα τὴν ἀγάπην

(1) Ὁ Αὐγουστῖνος δὲν εἶχεν ἀποκαλύψει τὸ σχέδιον τῆς φυγῆς του
παρὰ μόνον εἰς τὸν στενὸν του φίλον Ρωμανιανόν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔσπευσε
νὰ καταδίλῃ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου του.

μου. Αὐτὸ δὲ ἦτο τεραστία παρὰίσθησις, πελώριον ψεῦδος, κίβδηλος πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ ὑπεδαυλίζετο μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν διὰ τῶν συνδυαλέξεων. Ἐνας ἀπὸ τοὺς φίλους μου ἦτο δυνατὸν ν' ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἡ παρὰίσθησις ἐκείνη ἦτο γιὰ μένα ἀθάνατος. Ὑπῆρχαν ὅμως ἄλλα θέλγητρα εἰς τοὺς φίλους μου, ποὺ αἰχμαλωτίζαν περισσότερο τὴν ψυχὴν μου. Ἦσαν δὲ αὐτὰ τὰ θέλγητρα αἱ συνομιλίας, τὰ γέλια, τὰ ξεκαρδίσματα, ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμός, ἡ ἀπὸ κοινῶ ἀνάγνωσις δοκίμων λογοτεχνικῶν ἔργων, τὰ ἀστεῖα, ποὺ γίνονται μεταξὺ συντρόφων, τὰ χωρὶς ὑστεροβουλίαν καὶ πειράγματα καὶ ἡ γεμάτη ἀπὸ ἀγάπην εὐπροσηγορία. Κάποτε, κάποια διαφωνία ἀντιλήψεων, χωρὶς πικρίαν, ποὺ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχῃ καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του, κάποια διάστασις γνωμῶν, ποὺ ἦτο ὅμως σπανία, ἐκαρύκευε μίαν ὁμοφωνίαν, ποὺ ἦτο σχεδὸν συνεχής. Τὸ ὅτι ὁ ἓνας ἦτο μαθητὴς καὶ συγχρόνως διδάσκαλος τοῦ ἄλλου, ἡ ἀνυπόμονος λύπη διὰ τὸν χωρισμόν, ἡ ἐγκαρδιωτάτη δεξιῶσις τῶν ἐπανερχομένων, ὅλα αὐτὰ τὰ τεκμήρια τῆς φιλίας καὶ ἄλλα τεκμήρια, ποὺ ἐκπορεύονται ἀπὸ τὴν καρδίαν ἐκείνων, ποὺ ἀγαποῦν, καὶ φανερώνονται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ἀπὸ τὰ μάτια καὶ ἀπὸ ἄλλας μυρίας ἐκδηλώσεις συμπαθείας, ἀπεδείκνυν τὴν ὑπαρξίν ἀδιάρρηκτων δεσμῶν. Χάρις εἰς τοιαύτης φύσεως στοιχεῖα συντελεῖται ἡ σύντηξις τῶν ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μίαν καὶ μόνην ψυχὴν.

Αὐτὰ ἀκριθῶς ἀγαποῦμε εἰς τοὺς φίλους μας καὶ τ' ἀγαποῦμε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἡ συνείδησίς μας νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τῆς ἐνοχον ὅταν δὲν ἀγαποῦμε ἐκεῖνον, ποὺ μᾶς ἀγαπᾷ, χωρὶς νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ ἀγαπημένον πρόσωπον παρὰ μόνον τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης του. Ἐντεῦθεν ἡ θλίψις μας διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στενοῦ μας φίλου· τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο τῆς ὁδύνης· ἡ γλυκύτης πολλῶν καὶ διαφόρων τέρψεων, ποὺ μεταβάλλεται εἰς δάκρυα καὶ πικρίαν καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν θεριζομένων ἀπὸ τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου, ποὺ καταντᾷ θάνατος ἐκείνων ποὺ ἐπιζοῦν.

Εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ποὺ Σὲ ἀγαπᾷ. Εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ποὺ ἀγαπᾷ τὸν φίλον του καὶ τὸν ἐχθρόν του διὰ τὴν ἀγάπην Σου! Μόνον αὐτὸς δὲν χάνει ἓνα πρόσωπον, ποὺ λατρεύει, εἰς Ἐκεῖνον, ποὺ ὅλοι εἶναι προσφιλεῖς, εἰς Ἐκεῖνον, ποὺ δὲν ἐκμηδενίζεται ποτέ. Καὶ ποῖός εἶναι αὐτός, ἐὰν ὅχι ὁ Θεός, πλάστης τοῦ οὐρανοῦ καὶ

τῆς γῆς, ὁ ὁποῖος πληροῖ τὰ πλάσματά του, διότι τὰ ἐδημιούργησε πληρῶν ταῦτα ; Διὰ τὴν χάσιν ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ Σὲ ἐγκαταλείψῃ. Ἀλλὰ τότε ποῦ θὰ πορευθῇ, ποῦ θὰ καταφύγῃ, ἂν ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν εὐνοϊάν Σου καὶ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν ὀργὴν Σου ; Διότι ποῦ δὲν συναντᾷ τὸν νόμον Σου εἰς τὴν ἐναντίον του ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς ; Ὁ νόμος λοιπὸν εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀλήθεια εἶσαι Σὺ.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ωραίου.—Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Αὐγουστίνου

«Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπιστρέψον ἡμᾶς καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα» (¹). Ναί ! Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν προσανατολισθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κἀμνει πρὸς δυστυχίαν τῆς, ὅσον δὲ καὶ ἂν εἶναι ὥραϊα καὶ σαγηνευτικὰ τὰ πλάσματα, ποῦ τὴν συναρπάζουν, μόνον σ' Ἐσένα εὐρίσκει πραγματικὴν ἀπολύτρωσιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὥραϊα αὐτὰ πλάσματα δὲν θὰ ὑπῆρχαν, ἂν δὲν προήρχοντο ἀπὸ Σένα. Ὅταν γεννηθοῦν, ἀρχίζουν νὰ ὑπάρχουν, μεγαλώνουν σιγὰ σιγὰ, φθάνουν εἰς τὴν τελειότητά των, γηράσκουν καὶ πεθαίνουν. Ὅλα δὲν φθάνουν ἕως τὸ γῆρας, ἀλλ' ὅλα φθάνουν εἰς τὸν θάνατον. Εὐθύς, ὅταν ἴδουν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἔχουν τὴν ῥοπὴν πρὸς τὴν ζωὴν, ὅσο δὲ γρηγορώτερα ἀναπτύσσονται διὰ τὸ εἶναι, τόσο περισσότερο βαδίζουν βιαστικὰ πρὸς τὸ μὴ εἶναι. Αὕτῃ εἶναι ἡ μοῖρά των καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ῥόλος, ποῦ παίζουν σύμφωνα πρὸς τὴν ἰδικὴν Σου διαταγὴν, διότι εἶναι μέρη ἀντικειμένου, ποῦ δὲν ἡμποροῦν νὰ συνυπάρξουν ποτὲ καὶ τὰ ὁποῖα, μὲ τὸν ἐκμηδενισμόν καὶ τὴν διαδοχὴν των, συνιστοῦν τὸ σύνολον, μέρος τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν. Γίνεται δηλαδή, ὅ,τι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ὁμιλίαν μας, ποῦ συνίσταται ἀπὸ ἐνάρθρους φθόγγους. Καὶ ἡ ὁμιλία μας, δὲν ἡμπορεῖ, δηλαδή, καὶ αὕτῃ νὰ συγκροτηθῇ σὰν ἓνα αὐτοτελὲς σύνολον, ἐὰν κάθε λέξις, ἀφοῦ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμόν τῆς, δὲν ἐξηφανίζετο διὰ τὴν παραχωρήσιν εἰς ἄλλην λέξιν τὴν θέσιν τῆς.

Ἡ ψυχὴ μου ἄς Σ' ἐξυμνήσῃ, ὦ Θεέ μου, διὰ τὰ τόσο θαυμαστὰ δημιουργήματά Σου, ἀλλὰ ἄς μὴ παρασυρθῇ εἰς τὴν παγίδα τοῦ ὕλικου ἔρωτος ! Διότι τὰ δημιουργήματα αὐτὰ βαδίζουν

(1) Ψαλμ. 08', 20.

στο δρόμο τῆς ἐκμηδενίσεως καί, ἐκμηδενιζόμενα, κατασπαρά-
ζουν μέ θανάσιμον ἀγωνίαν τὴν ψυχὴν, ποὺ διαφλέγεται ἀπὸ τὸν
πόθο ν' ἀναπαυθῇ εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης της. Ἀλλὰ δὲν
ἔμπορεῖ νὰ στηριχθῇ εἰς τὰ ἀντικείμενα ταῦτα. Εἶναι πρόσκαιρα.
Εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ διαρροήν. Καὶ ποῖος ἔμπορεῖ νὰ φθάσῃ
εἰς αὐτὰ μέ τὰς σαρκικὰς αἰσθήσεις του ; Καὶ ποῖος εἶναι ἱκανὸς
νὰ τὰ ἐξουσιάσῃ καὶ ὅταν ἀκόμη εὐρίσκωνται κοντά του ; Διότι
ἡ σαρκικὴ αἰσθησις εἶναι βραδεία, ἀκριδῶς ἐπειδὴ εἶναι σαρκικὴ
αἰσθησις. Περιορίζεται ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της. Εἶναι ἱκανὴ διὰ
κάτι ἄλλο, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐπλάσθη, ἀλλ' ἀνίκανος γὰ συγ-
κρατῇ ἀντικείμενα, ποὺ παρέρχονται τόσο γρήγορα ἀπὸ τὸ ση-
μεῖον τῆς ἀφετηρίας των μέχρι τοῦ τερματισμοῦ των. Διότι ἀπὸ
τὸν Λόγο Σου, ὅταν τὰ ἐδημιουργοῦσε, ἤκουσαν : ἀπὸ ἐδῶ
ἕως ἐκεῖ».

Μὴ ματαιοδοξῇς, ὦ ψυχὴ μου. Μὴν ἀφίνεις τὰς ἀκοάς σου
ν' ἀποναρκώνωνται μέσῃ στήν τύρβη τῆς ματαιότητος. Ὁ Λόγος
σὲ καλεῖ νὰ ἐπιστρέψῃς. Τόπος γαλήνης καὶ ἀναπαύσεως, ποὺ
τίποτε δὲν ἔμπορεῖ νὰ διαταράξῃ, εἶναι ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἀγάπη δὲν
ἐγκαταλείπεται, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγκαταλείπει αὐτὴ ἡ ἴδια τὸν ἑαυ-
τόν της. Ἰδού τὰ πλάσματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἐρχόμενα καὶ πα-
ρερχόμενα, διὰ νὰ παρχωρήσουν τὴν θέσιν των εἰς ἄλλα καὶ διὰ
νὰ σχηματισθῇ ἀπὸ τὰ μέρη των ἓνα σύνολον, ὅσον καὶ ἂν εἶναι
ἀσήμενον. «Ἀλλὰ ἐγὼ μήπως παρέρχωμαι ;» ἐρωτᾷ ὁ Λό-
γος τοῦ Θεοῦ. Ζήτησε εἰς αὐτόν τὸ ἄσουλόν σου, ὦ ψυχὴ μου, ἀπὸ
τὸ ψεῦδος κατὰκοπος. Ἐμπιστεύσου ὅ,τι ὀφείλεις εἰς αὐτόν. Ἐμ-
πιστεύσου εἰς τὴν Ἀλήθειαν καὶ δὲν θὰ πάθῃς κακὸν κακόν. Αἱ
πληγαί σου θὰ θεραπευθοῦν. Τὰ ἐφήμερα στοιχεῖα σου θ' ἀνα-
νεωθοῦν, θ' ἀποκατασταθοῦν, στενῶς συνγνωμένα μαζί σου. Δὲν θὰ
σὲ συμπαράσφουρουν ἐκεῖ, ὅπου αὐτὰ καταδυθίζονται. Θὰ μείνουν
σταθερῶς καὶ μονίμως μαζί σου, πλησίον τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι στα-
θερὸς καὶ μόνιμος αἰωνίως.

Διατί ἀκολουθεῖς τὴν σάρκα σου μακρὰν ἀπὸ τὴν εὐθειαν
δδόν ; Στρέψε τὸ πρόσωπόν σου, ὥστε αὐτὴ νὰ σ' ἀκολουθῇ. Ὅ,τι
αἰσθάνεσαι μέ τὴν σάρκα σου, δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ξεχωριστὸ
στοιχεῖον, τὸ σύνολον δέ, μέ τὸ ὁποῖον τὰ διάφορα μέρη συνδέον-
ται, ἐσὺ δὲν τὸ γνωρίζεις, καὶ ὁμῶς εἶναι τὰ μέρη αὐτά, ποὺ σὲ

γοητεύουν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ αἴσθησις τῆς σαρκὸς σου ᾗτο ἱκανὴ νὰ διαγνώσῃ τὸ σύνολον· ἐάν, πρὸς τιμωρίαν σου, δὲν περιορίζετο στενωπῶς μόνον ἐκ μέρους τοῦ συνόλου, θὰ ἐπιθυμοῦσες, ὅπως, πᾶν ὅ,τι παρῆλθεν, ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν, διὰ νὰ ἡμπορέσῃς ν' ἀπολαύσῃς τὸ σύνολον περισσότερον. Τὰς λέξεις, ποὺ ἀρθρώνομεν, τὰς ἀκούομεν μὲ τὴν ἰδίαν αἴσθησιν τῆς σαρκὸς μας, καὶ φυσικὰ, ὅταν κανεὶς ὁμιλῇ, δὲν θέλομεν νὰ μένουν αἱ συλλαβαὶ τρόπον τινὰ καθηλωμέναι, ἀλλὰ νὰ φεύγουν ταχύτατα καὶ νὰ παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς ἄλλας, οὕτως ὥστε ν' ἀκούωμε τὸ σύνολον. Αὐτὸ γίνεται καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέρη, ποὺ συνδυάζονται, διὰ νὰ σχηματίσουν ἓνα σύνολον, χωρὶς τὰ μέρη αὐτὰ νὰ συνυπάρχουν, ἀλλὰ νὰ διαδέχωνται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Τὸ σύνολον, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ προσπίπτῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, μᾶς γοητεύει περισσότερον παρὰ τὰ μέρη, ἐξεταζόμενα χωριστά. Ἄλλ' ὑπέρτερος ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ὁ πλάστης των ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν παρέρχεται, διότι τίποτε δὲν τὸν διαδέχεται.

Ἐὰν σὲ τέρπουν τὰ πλάσματα, ὧ ψυχὴ μου, ὀφείλεις νὰ ἐξυμνῇς τὸν Θεὸν δι' αὐτά. Ἡ ἀγάπη σου πρέπει νὰ ἐξυψώνεται μέχρις Αὐτοῦ, ποὺ εἶναι ὁ δημιουργὸς των, ἐκ φόβου μήπως δὲν ἀρέσῃς εἰς τὸν πλάστην, ἂν ἀπευθύνῃς τὸν ἔρωτά σου ἀποκλειστικῶς πρὸς τὰ πλάσματα. Ἄν σὲ γοητεύουν αἱ ψυχαί, πρέπει νὰ τὰς ἀγαπᾷς εἰς τὸν Θεόν σου, διότι καὶ αὐτὲς εἶναι πρόσκαιρες καὶ εὐρίσκουν μόνον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ αἰωνιότητα. Ἀλλως θὰ ἤρχοντο καὶ αὐτὲς καὶ θὰ παρήρχοντο. Ἀγάπα λοιπὸν τὰς ψυχὰς εἰς τὸν Θεόν. Ὁδήγησε εἰς Αὐτὸν ὅσας ἡμπορεῖς καὶ εἶπεν εἰς αὐτάς : « Ἄς τὸν λατρεύωμεν ». Εἶναι Αὐτὸς ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ δὲν εἶναι μακράν. Δὲν ἔπλασε τὰ πλάσματά του διὰ νὰ τὰ ἐγκαταλείψῃ ἀργότερα. Αἱ ψυχαί, ἐξ Αὐτοῦ ἐκπορευόμεναι, εὐρίσκονται εἰς Αὐτόν. Εἶναι ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκεται ὁ ἔρωσ τῆς ἀληθείας. Εἶναι ὁλόκληρος εἰς τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς, καὶ ὅμως ἡ καρδιά ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ του. Ἐπιστρέψετε ἁμαρτωλοὶ στὴν καρδιά σας, προσκολληθῆτε εἰς Ἐκεῖνον, ποὺ σᾶς ἔπλασε, καὶ ἀποκτήσετε τὴν σταθερότητά σας. Ἀναπαυθῆτε εἰς τοὺς κόλπους Του καὶ θὰ εὑρετε γαλήνην. Ποῦ πηγαίνετε ; Πρὸς ποίους κρημνοὺς ; Τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἀγαπᾶτε, προέρχεται ἐξ Ἐκείνου, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀγαθὸν καὶ γλυκύ, παρὰ μό-

νον, ἐφ' ὅσον ἐπαναφέρεται εἰς τὸν Θεόν. Καὶ γίνεται πικρόν, καὶ γίνεται δικαιοσύνη, διότι εἶναι ἀδικία νὰ λατρεύωμεν τὰ πλάσματα καὶ νὰ ἐγκαταλείπωμεν τὸν πλάστην. Διατί νὰ βαδίζωμε πάντα ἐπάνω σὲ λοξὰ καὶ ἐπικίνδυνα μονοπάτια; Ὁχι! Ἡ γαλήνη δὲν εὐρίσκεται ἐκεῖ ποὺ τὴν ζητεῖτε. Ζητήσετε ὅ,τι ζητεῖτε, ἀλλ' ὅχι ἐκεῖ ποὺ τὸ ζητεῖτε. Ζητεῖτε τὴν ζωὴν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ θαυμάτου. Δὲν εἶναι ἐκεῖ! Πῶς θὰ ᾔτο εὐτυχισμένη ἡ ζωὴ ἐκεῖ, ὅπου οὔτε καὶ ὑπάρχει ζωὴ; Κατῆλθεν εἰς ἡμᾶς Αὐτός, ἡ ζωὴ μας. Ἐξηγόρασε τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐξεμηδένισε μὲ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ. Μὲ φωνὴν κεραινοῦ ἀνέκραξε πρὸς ἡμᾶς νὰ ἐπιστρέψωμε πρὸς Αὐτόν, εἰς τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο ἱερόν, ἀπ' ὅπου ἦλθε μέχρις ἡμῶν ἐν πρώτοις εἰς τὸ παρθενικὸν στέρνον, ὅπου ἐνώθηκε μαζί του ἡ ἀνθρωπίνη φύσι, διὰ νὰ παύσῃ νὰ εἶναι θνητὴ. «Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ» (1). Δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν χρονοτριβή. Ἐσπευσεν, ἀναφωνῶν πρὸς ἡμᾶς μὲ τὴν γλῶσσάν του, μὲ τὰς πράξεις του, μὲ τὴν ζωὴν, μὲ τὸν θάνατόν του, μὲ τὴν κατάδασίν του εἰς τὸν ἄδην, μὲ τὴν ἀνάστασίν του : ἐπιστρέψετε σ' ἐμένα ! Καὶ ἐξαφανίσθηκαν ἀπὸ τὰ ὄμματά μας, καὶ ὁμοῦς εὐρίσκεται μέσῃ εἰς τὴν καρδιά μας. Δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ μαζί μας πολὺν καιρόν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐγκατέλειψε. Ἀπεσύρθη ἐκεῖ, ἀπ' ὅπου δὲν ἔφυγε ποτέ, διότι «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο» (2), «καὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι» (3). Εἰς αὐτὸν ἐμπιστεύομαι τὴν ψυχὴν μου καὶ τὴν θεραπείει, ὅτι κατ' αὐτοῦ ἡμάρτησεν. «Υἱοὶ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκάρδιοι; Ἴνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος;» (4). Ἡ ζωὴ κατέδηκε

(1) Ψαλμ. ΙΗ', 6. Τὸ χωρίον τοῦτο παρεφράσθη ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον σὲ στίχους, τοὺς ὁποῖους ὁ Αὐγουστίνος ἀπεμνημόνευσεν, ὡς φαίνεται :

Procedat e thalamo suo
Pudoris aula regia
Geminae gigas substantiae
Alacris ut currat viam.

(2) Ἰωάνν. Α', 10.

(3) Τιμόθ. Α', 15.

(4) Ψαλμ. Δ', 3.

οὐ σᾶς, δὲν θέλετε ν' ἀνεβῇτε εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ζήσετε ; Ἀλλὰ ποῦ ἀνεβαίνετε, ἀφοῦ εὐρίσκεσθε ἤδη εἰς τὰ ὕψη καὶ ξεφωνίζετε ἐναντίον τοῦ οὐρανοῦ ; Κατεβῇτε διὰ ν' ἀνεβῇτε μέχρι τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχετε κατακρημνισθῇ, ἀνεβαίνοντας ἐναντίον Του.

Νὰ τοὺς πῆς αὐτά, ὦ ψυχὴ μου, διὰ νὰ χύσουν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν δακρύων δάκρυα καὶ ἐξύψωσέ τους μαζὶ σοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ποὺ ἐμπνέει τοὺς λόγους σου ὅταν προσφέρωνται μετὰ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην !

* *

Δὲν τὰ ἤξευρα τότε ὅλα αὐτά. Ἐλάτρευα τὴν κατώτερη ὁμορφιὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐδάδιζα πρὸς τὴν ἄβυσσον. Ἐλεγα εἰς τοὺς φίλους μου : «Μήπως ἀγαποῦμε κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμορφιάν ;» Ἀλλὰ τί εἶναι τὸ ὡραῖον ; Τί εἶναι ἡ ὡραιότης ἄρά γε ; Εἶναι μήπως ἐκεῖνος, ποὺ μᾶς ἐλκύει καὶ μᾶς προσκολλᾷ εἰς τὰ πλάσματα, ποὺ ἀγαποῦμε ; Ἐὰν τὰ πλάσματα αὐτὰ δὲν εἶχαν θέλημα, ἂν δὲν ἐξασκοῦσαν ἐπάνω μας γοητείαν, δὲν θὰ μᾶς εἴλκυαν. Καὶ παρατηροῦσα καὶ ἔβλεπα, ὅτι εἰς τὰ σώματα ὑπάρχει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὡραῖον, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀρμονικὴν διάθεσιν τοῦ συνόλου, ἀφ' ἑτέρου τὸ προσήκον, ποὺ ὀφείλεται εἰς κάποιον ἀκριβῆ συναρμονισμόν μετὰ ἓνα ἄλλο ἀντικείμενον, καθὼς ἀκριβῶς μέρος τοῦ σώματος συναρμονίζεται μετὰ τοῦ συνόλου, μετὰ τὸ ὅποιον συνδέεται, τὸ ὑπόδημα μετὰ τὸ πόδι, ποὺ τὸ φορεῖ κ.τ.λ. Ἡ φλέδα αὐτὴ τῶν σκέψεων ξεπηδοῦσε τὸ πνεῦμά μου ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς μου καὶ ἔγραψα πραγματείαν περὶ τοῦ «ὡραίου καὶ τοῦ προσήκοντος», ἡ ὁποία συνίστατο ἀπὸ δύο ἢ τρία βιβλία, φαντάζομαι. Σὺ τὸ γνωρίζεις, ὦ Θεέ μου, ἐγὼ ἐλησμόνησα τὸν ἀκριβῆ ἀριθμόν. Τὰ βιβλία αὐτὰ δὲν εὐρίσκονται πλέον εἰς τὴν κατοχὴν μου, ἐξαφανισθέντα ἀγνοῶ πῶς.

* *

Ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον ἄρά γε, ἀπεφάσισα, ὦ Θεέ καὶ Κύριέ μου, ν' ἀφιερῶσω τὰ βιβλία αὐτά εἰς τὸν Ἱερίον ρήτορα εἰς τὴν Ρώμην ; Δὲν τὸν ἐγνώριζα προσωπικῶς. Μὲ εἶχαν ἐλκύσει πρὸς αὐτὸν ἡ λαμπρὰ φήμη τῆς πολυμαθείας του καὶ μερικὰ λόγια, ποὺ μοῦ εἶπαν γι' αὐτὸν καὶ ἐπέσυραν τὴν προσοχή μου. Ἀλλ' ἡ συμπάθειά μου προήρχετο μᾶλλον ἀπὸ τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν

καὶ ἀπὸ τὰ ἐγκώμια, ποῦ τοῦ ἔπλεκε τὸ κοινόν, διότι ἔβλεπεν, ὅτι ἓνας Σῦρος ἀσκηθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ρητορικὴν, ἔμαθε νὰ χειρίζεται τὴν λατινικὴν γλῶσσαν μὲ καταπληκτικὴν δεξιότητα καὶ εἶχε πλοῦτον φιλοσοφικῶν γνώσεων (1). Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον προκαλεῖ κανεὶς τοὺς ἐπαίνους μας καὶ προσελκύει τὴν ἀγάπην μας, μολονότι εὐρίσκεται μακράν μας. Ἀρὰ γε συμβαίνει αὐτό, διότι ἡ προκατάληψις δι' ἓνα πρόσωπον μεταφέρεται ἀπὸ τὸ στόμα ἐκείνου, ποῦ τὸ ἐξυμνεῖ εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνου ποῦ τὸν ἀκούει ; Δὲν συμβαίνει διόλου αὐτό, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἑνὸς ἀναφλέγει τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ ἄλλου. Ἀγαποῦμε τὸν ἐξυμνούμενον, διότι πιστεύομεν εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἐξυμνοῦντος, μὲ ἄλλας λέξεις, διότι τοὺς διθυράμβους του τοὺς τονίζει ἡ συμπάθεια.

Τοιοῦτοτρόπως ἀγαποῦσα τοὺς ἀνθρώπους σύμφωνα μὲ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν Σου, ὦ Θεέ μου, ἡ ὁποία εἶναι ἀλάνθαστος.

Ἀλλὰ διατί δὲν ἐπαινοῦμεν τὸν Ἰέριον, ὅπως ἐπαινοῦμεν ἓνα περίφημον ἄρματοδρόμον ἢ ἓνα κυνηγὸν ἀγρίων ζώων, ποῦ ἀπολαμβάνει πάρα πολὺ μεγάλην φήμην εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον, μὲ σοβαρότητα καὶ μὲ πόθον νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν ἐγκωμίων ; Καὶ ὅμως ἐγὼ δὲν θὰ ἐποθοῦσα ποτὲ νὰ μὲ ἀπολαμβάνῃ καὶ νὰ μ' ἐξυμνῇ ὁ κόσμος, καθὼς ἀπολαμβάνομεν καὶ ἐξυμνοῦμεν τοὺς ἡθοποιούς εἰς τὸ θέατρον. Δι' ἐμὲ ἡ ἀφάνεια θὰ ᾔτο πολυτιμότερα ἀπὸ μιὰ τέτοια δόξα καὶ τὸ μῖσος προτιμότερον παρὰ αἱ τοιούτου εἰδους συμπάθειαι. Κατὰ ποῖον τρόπον λοιπὸν συναρμονίζονται αἱ τοιαύτης φύσεως ροπαὶ πρὸς συμπαθείας, ποῦ εἶναι πολυσχιδεῖς καὶ εἰς τόσον μεγάλον βαθμὸν διάφοροι ; Πῶς συμβαίνει, ὥστε ν' ἀγαπῶ εἰς ἄλλους ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν δεξιότητα, τὴν ὁποίαν, ἂν δὲν ἐμisoῦσα, δὲν θὰ τὴν ἀπέκρουα καὶ δὲν θὰ τὴν ἔρριπτα μακράν μου ; Δὲν εἴμεθα ἄνθρωποι ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον ; Ὁ ἀγαπᾷ ἓνα ἵππον θυμοειδῆ, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἵππος, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη μεταμόρφωσις ᾔτο δυνατόν

(1) Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀπελάμβανε μεγάλην φήμην ρήτορος ἐν Ῥώμῃ καὶ ὁ Ἀθηναῖος Παλλάδιος.

νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἡθοποιόν, ὃ ὁποῖος συμμετέχει μετ' ἐμοῦ τῆς ἰδίας φύσεως. Ὡστε ἀγαπῶ εἰς τὸν συνάνθρωπόν μου ὅ,τι μισῶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου, μολονότι εἶμαι καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος. Ὅποια ἄδυσσος ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ! Γνωρίζεις ὦ Θεέ μου, τὸν ἀριθμὸν τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς του καὶ δὲν χάνεται καμμία διὰ Σέ. Ἀλλ' εἶναι εὐκολώτερον ν' ἀριθμῇς τὰς τρίχας του παρὰ τὰ πάθη του καὶ τὰς κινήσεις τῆς καρδιάς του !

Ὁ ρήτωρ λοιπόν, ποῦ ἀνέφερα, ἀνῆκεν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τοὺς ὁποῖους ἐλάτρευα κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιθυμῶ νὰ γίνω ὅμοιός των. Ἡ ὑπερηφάνεια μ' ἐξαπατοῦσε καὶ ἤμουν κἀλαμος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σαλευόμενος. Ἀλλὰ Σὺ, μυστηριωδῶς με ἐκυβερνοῦσες. Πῶς τὸ γνωρίζω καὶ πῶς εἶμαι ἱκανὸς νὰ Σοῦ ὁμολογήσω μὲ ἀκρίδειαν, ὅτι ἠγάπησα τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον περισσότερο ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τοὺς θαυμαστάς του παρὰ διὰ τὰ κατ'ορθώματά του, διὰ τὰ ὁποῖα αὐτοὶ τοῦ ἐπλεκαν ἐγκώμια ; Ἐάν, ἀντὶ νὰ τὸν ἐξυμνοῦν, τὸν κατηγοροῦσαν, ἀναφέροντες τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματά του, ἀλλὰ μὲ πνεῦμα μομφῆς καὶ περιφρονήσεως, δὲν θὰ ἔτρεφα καμμίαν πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησιν καὶ λατρείαν. Καὶ ὅμως ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο ἡ ἴδια καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀκριβῶς ὁ ἴδιος. Διανοητικαὶ θὰ ἦσαν μόνον αἱ συμπάθειαι τῶν συνομιλητῶν μου.

Πόσον ἀδύνατος, πόσον ἀσταθῆς εἶναι ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ποῦ δὲν ἐξορμᾷ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, σὰν ἀπὸ μίαν βάσιν ἀσφαλῆ ! Ἀναλόγως τοῦ ἀνέμου τῶν γλωσσῶν, ποῦ πνέει ἀπὸ τὰ στήθη ἐκείνων, ποῦ φαντάζονται ὅτι εἶναι ἐνήμεροι, ἄγεται καὶ φέρεται ἡ ψυχὴ, σέρνεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, χωρὶς συνείδησιν, τὸ φῶς μεταβάλλεται δι' αὐτὴν εἰς σκότος. Δὲν διακρίνει πλέον τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐμπρὸς τῆς.

Ἦτο γιὰ μένα σπουδαία ὑπόθεσις νὰ καταστήσω γνωστὰ εἰς τὸν ἑνδοξον αὐτὸν ἄνδρα τὸ ὕψος μου καὶ τὰ ἔργα μου. Ἄν τὰ ἐπαινοῦσε, ὁ ἐνθουσιασμός μου θὰ ἐδιπλασιάζετο. Ἄλλως θὰ κατεφέρετο μιὰ βαρεῖα πληγὴ στὴν καρδιά μου, κενόδοξον καὶ χωρὶς τὴν σταθερότητα, τὴν ὁποίαν παρέχεις Ἐσὺ. Ἐν τούτοις τὸ «ὥραϊον καὶ τὸ προσῆκον», τὸ ἔργον δηλαδὴ ἐκεῖνο, ποῦ εἶχα ἀφιερῶσαι σ' αὐτόν, ἀπασχολοῦσε τὴν σκέψιν μου καὶ τοὺς ρεμ-

θασμούς μου καὶ δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀνάγκη, ὅπως ἓνας ἄλλος συμμερισθῇ τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὰς ἰδέας, ποῦ τὸ βιβλίον αὐτὸ διελάμβανε.

Ἀλλὰ ἤμουν ἀκόμη ἀνίκανος νὰ διακρίνω τὴν βαθεῖαν ρίζαν τῶν μεγάλων ἰδεῶν εἰς τὴν τέχνην Σου, Παντοδύναμε, ποῦ κάμνεις θαύματα Σὺ καὶ μόνος. Τὸ πνεῦμα μου διέτρεχε τὰς σωματικὰς μορφάς. Τὸ ὥραϊον, ἔλεγα, εἶναι ὅ,τι ἀρέσει αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τὸ δὲ προσῆκον, ὅ,τι προσαρμόζεται εἰς ἓνα ἄλλο ἀντικείμενον καὶ ἀπεδείκνυα αὐτὴν τὴν διάκρισιν μὲ παραδείγματα, παρμένα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν σωμάτων. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινώντας ἐμελετοῦσα τὴν φύσιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κατανοῶ τὴν πραγματικὴν οὐσίαν τοῦ, διότι μ' ἐξαπατοῦσαν προκαταλήψεις ὡς πρὸς τὴν ἀληθινὴν ὄντοτήτά του. Ἡ λάμψις τῆς ἀληθείας μου ἐπεβάλλετο, ἀλλ' ἐγὼ ἀπέστρεφα τὴν πάλλουσαν ψυχὴν μου ἀπὸ τὸν ἀσώματον κόσμον καὶ τὴν κατηύθυνα πρὸς τὰς γραμμάς, τὰ χρώματα, τὰ μαζικὰ μεγέθη, ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἴδω κάτι τέτοιο εἰς τὸ πνευμά μου, ἐπίστευα ὅτι δὲν ἤμουν ἱκανὸς νὰ ἴδω τὸ πνευμά μου⁽¹⁾. Ὅπως δὲ εἰς μὲν τὴν ἀρετὴν ἀγαποῦσα τὴν εἰρήνην, εἰς δὲ τὴν κακίαν ἐμισοῦσα τὴν διχόνοιαν, ἐφανταζόμην, ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐμφιλοχωροῦσε ἡ ἐνότης, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἡ διάστασις⁽²⁾. Μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἐνότητα ὑπῆρχεν ἡ

(1) Ὁ Μανιχαῖος, τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ὁποίου ὁ Αὐγουστίνος παρεδέχετο κατ' ἀρχάς, ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν ὑπάρχουν πνευματικαὶ ὄντοτητες ἀνώτεραι πνευματικοῦ κόσμου.

(2) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῶν δύο ἀρχῶν, δηλαδὴ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὰς ὁποίας εὐρίσκομεν διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου. (Zent-Avesta, Vendida sarg. 22) Πιθανῶς τὸ δόγμα τοῦτο εἰς τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν μεταμοσχευθέν, ἀπαντᾶται εἰς τοὺς Πυθαγορείους ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀγρίου καὶ τοῦ περιττοῦ, ποῦ συμβολίζουν τὴν διπλὴν ἀρχὴν εἰς τὴν φύσιν, δηλαδὴ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ ἐν λόγῳ δυαρχία λαμβάνει τελείως μεταφυσικὴν μορφήν. Αἱ δύο μορφαὶ εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὕλη. Ἀλλ' ἡ ὕλη δὲν εἶναι πλέον ἀρχὴ ἀκαθόριστος καὶ ἀνίσχυρος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. Εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ περιορισμοῦ καὶ τοῦ μῆ. Εἶναι. Παρὰ τοῖς Μανιχαίοις, ἡ φιλοσοφία τῶν ὁποίων εἶναι κρᾶμα χριστιανικῶν καὶ ζωροαστρικῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν διακρίνεται ἔκδηλος τάσις πρὸς τὸν ὕλισμόν, ἡ ἐν λόγῳ ἀντίληψις ἐκφυλίζεται εἰς ὕλιστικὴν δυαρχίαν. Οἱ Μανιχαῖοι παραδέχονται, ὅτι ὑπάρχουν δύο οὐσίαι, ἡ τοῦ ἀγαθοῦ

ἀρχὴ τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἡ οὐσία τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ, ἐνῶ εἰς τὸν διαμελισμὸν ἐκείνον τῆς ἀλόγου ζωῆς διέδλεπα, ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς φοβεραῆς πλάνης, καὶ ἐγὼ δὲν ἠξεύρω ποῖαν ὀντότητα τοῦ ὑπερτάτου κακοῦ, ἡ ὁποία ὅχι μόνον εἶναι οὐσία, ἀλλὰ καὶ πραγματικὴ ζωὴ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκπορεύεται ἀπὸ Σέ, ὦ Θεέ μου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκπορεύονται τὰ πάντα.

Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀρχὴν ἐγὼ ὠνόμαζα μονάδα, ὡς στοιχειὸν πνευματικόν, χωρὶς φύλον, τὴν δευτέραν δυάδα, ὡς στοιχειὸν τοῦ πάθους καὶ τοῦ ἐγκλήματος.

Καθὼς ἀκριδῶς διαπράττομεν ἀδικήματα, ὅταν τὸ ἠθικὸν συναίσθημα, πηγὴ τῶν ροπῶν, εἶναι διεστραμμένον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μανίας καὶ τῆς ὀργῆς, ἔτσι φερόμεθα πρὸς τὸν βόρβορον τῆς ἀκολασίας, ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν θέτῃ χαλινὸν εἰς τὰ ὀρμέφυτα, ποὺ τροφοδοτοῦν τὰς σαρκικὰς ἡδονάς. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πλάναι καὶ ἐσφαλμένα γινώμαί κηλιδώνουν τὴν ζωὴν, ὅταν ἡ λογικὴ εἶναι διεστραμμένη. Τέτοια ἦτο τότε ἡ ἰδική μου. Δὲν ἠξευρα, ὅτι μιὰ μέρα θὰ τὴν ἐφώτιζε ἄλλο φῶς, διὰ νὰ συμμεθέξῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ἰδέα δὲν ἦτο ἡ οὐσία τῆς ἀληθείας. «Σὺ φωτιεῖς τὸν λύχνον μου Κύριε· ὁ Θεός μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου» (¹), «καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν» (²), «διότι ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» (³), καὶ διότι «πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα ἀληθὲς ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσπάσματα» (⁴).

Προσπαθοῦσα ν' ἀνυψωθῶ πρὸς Ἑσέ, ἀλλὰ Σὺ μὲ ἀπωθοῦσε, διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν γεῦσιν τοῦ θανάτου, διότι ὁ Θεὸς τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται ! Καὶ μήπως ὑπάρχῃ ὑπερηφάνεια μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸν, ὅτι ἤμουν ἐγὼ κατ' οὐσίαν, ὅτι εἶσαι Ἑσύ ; Ἐπειδὴ ἤμουν ὑποκείμενος εἰς μεταβολὴν καὶ εἶχα

καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι ἔχουν αὐτοτελεῆ ὑπόστασιν : «*duas naturas atque substantias, boni scilicet et mali*» (August de Haeres XI, VI).

(1) Ψαλμ. 12, 29.

(2) Ἰωάνν. Α. 16.

(3) Αὐτόθι Α. 9.

(4) Ἰάκ. Α. 17.

πλήρη συνείδησιν τῆς καταστάσεώς μου, καὶ ἐπειδὴ τὸ ὅτι ἤθελα νὰ εἶμαι σώφρων, ἐσήμαινεν, ὅτι ἐποθεῦσα νὰ βελτιωθῶ ἠθικῶς, ἐπροτιμοῦσα νὰ φαντάζωμαι, ὅτι καὶ Σὺ ἦσουν ὑποκείμενος εἰς μεταβολὴν παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἦμουν ὁμοίος Σου. Ἴδου διατὶ μὲ ἀπωθοῦσες καὶ ἀντιδροῦσες πρὸς τὰς φαντασιοπληξίας μου. Παντοῦ δὲν ἔβλεπα παρὰ μόνον σωματικὰς μορφάς. Μολονότι εἶμαι σάρκα, κατηγοροῦσα τὴν σάρκα. Πνεῦμα περιπλανώμενον, δὲν ἐπέστρεφα ἀκόμη σ' Ἑσένα, καὶ ἡ τυχωδιωκτικὴ πορεία μου μ' ἔφερε πρὸς ἐκεῖνο, πού δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς Ἑσέ, οὔτε εἰς τὸν κόσμον τῶν σωμάτων. Ἦσαν δὲ αἱ παραισθήσεις μου ἀπότοκοι τῆς κενοδόξου φαντασίας μου, πού ἐτροφοδοτεῖτο ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ σωματικοῦ κόσμου καὶ ὅχι δημιουργήμα τῆς ἀληθείας Σου. Καὶ ἔλεγα εἰς τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς ταπεινοὺς δούλους Σου· τοὺς ἔλεγα φλυαρῶν καὶ μωρολογῶν : διατὶ πλανᾶται ἡ ψυχὴ, ἀφροὺ τὴν ἔχει δημιουργήσει ὁ Θεός ; Ἀλλὰ δὲν ἤθελα νὰ μοῦ ἀπαντήσουν : Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν ἀπατᾶται ὁ Θεός ; Καὶ προτιμοῦσα νὰ ὑποστηρίξω, ὅτι ἡ ἀμετάβλητος οὐσία Σου ἀπατᾶται ἐξ ἀναγκαιότητος, παρὰ ν' ἀναγνωρίσω, ὅτι ἡ εἰς μεταβολὰς ὑποκειμένη οὐσία μου παρεξεστράπη ἐθελουσίως καὶ ὑφίσταται ὡς τιμωρίαν τὴν πλάνην της.

Ὅταν συνέγραψα τὴν πραγματείαν μου, ἦμουν εἴκοσι ἐξ ἢ εἴκοσι ἐπτὰ ἐτῶν (1). Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐξουσίαζαν τὸ πνευμά μου τὰ σωματικὰ ἐκεῖνα ἐφευρήματα, ὁ βόμβος τῶν ὁποίων ἐχάϊδευε τὰς ἀκοάς τῆς ψυχῆς μου. Ὅταν ἐμελετοῦσα τὸ πρόβλημα τοῦ «ὠραίου» καὶ τοῦ «προσέκοντος», ἤκουα, ὦ ἀλήθεια γλυκεῖά, τὴν ἐσωτερικὴν μελωδίαν μου. Ἦθελα νὰ σταθῶ ἐμπρὸς σου, νὰ ἀκροασθῶ τὴν μελισταγῇ ἀρμονίαν σου καὶ νὰ «χαρῶ χαρὰν διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου». Ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσα νὰ τὸ κάμω, διότι ἡ φωνὴ τῆς πλάνης μου μὲ παρέσυρε, τὸ δὲ βάρος τῆς κενοδοξίας μου μ' ἐδύθιζεν εἰς τὴν ἄδυσσον τοῦ σκοτούς. Διότι δὲν ἔδιδες εἰς τὰς ἀκοάς μου εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαςιν, τὰ δὲ «ὀστᾶ μου» δὲν ἀνασκιρτοῦσαν, διότι δὲν εἶχαν ἀκόμη ταπεινωθῇ (2).

(1) Ὅθεν τὸ ἀπολεσθὲν αὐτὸ ἔργον τοῦ Αὐγουστίνου ἐγγράφη περὶ τὸ 380.

(2) Πρὸβλ. Παλμ. Ν. 10. «Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίαςιν καὶ εὐφροσύνην ἀγαλλιάσονται ὁστέα τεταπεινωμένα».

Αἱ κατηγορίαι τοῦ Ἀριστοτέλους

Καὶ εἰς τί μὲ ὠφέλησε τὸ ὅτι ἔπεσε στὰ χέρια μου, ὅταν ἤμουν εἴκοσι περίπου ἐτῶν, ἡ «περὶ τῶν δέκα κατηγοριῶν» πραγματεία τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν ἐνόησα εὐθὺς ἀμέσως εἰς πρώτην ἀνάγνωσιν (1). Εἰς τὴν λέξιν «κατηγορίαι» αἱ παρειαὶ τοῦ Καρχηδονίου ρήτορος ἐφούσκωναν, ὅσες φορὲς ἀνέφερεν αὐτὴν τὴν πραγματείαν, ἀπὸ θορυβώδη ἔμφασιν. Καὶ ἔτσι ἔπεσα καὶ ἐγὼ εἰς ἔκστασιν, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἤκουα κάτι τὸ ἔκτακτον καὶ τὸ θεῖον. Ἐκτοτε ὠμίλησα συχνὰ μὲ πολλοὺς, ποὺ ἰσχυρίζοντο, ὅτι μόλις ἐνόησαν αὐτὸ τὸ ἔργον, παρὰ τὴν βοήθειαν ἀρίστων διδασκάλων, ποὺ τοὺς τὸ ἡρμήνευον ὅχι μόνον διὰ ζώσης φωνῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων σχημάτων ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον. Ἀλλὰ ἔλοι αὐτοὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ μὲ διδάξουν περισσότερα παρὰ ἐκεῖνα, ποὺ εἶχα μάθει ἐγὼ ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ μὲ βοηθήσῃ κανεὶς.

Τὸ βεβλίον αὐτὸ μου ἐφαίνετο, ὅτι ὠμιλοῦσε μὲ τρόπον ἀρκετὰ σαφεῖ περὶ τῶν οὐσιῶν, περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ παραδείγματι, καὶ τῶν ιδιοτήτων τῶν οὐσιῶν, δηλαδὴ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀναστήματός του, τοῦ μεγέθους τοῦ σώματός του, τῆς συγγενείας του, ποίου εἶναι ἀδελφός, περὶ τῆς σωματικῆς στάσεώς του, περὶ τῆς ἐνεργείας ἢ τοῦ πάθους του, ὡς καὶ περὶ παντός ὅ,τι ἡμπορεῖ νὰ συγκαταριθμηθῇ εἰς τὰ ἐννέα ἐκεῖνα «γένη», παραδείγματα τῶν ὁποίων ἀνέφερα καὶ εἰς τὸ γένος τῆς οὐσίας, ποὺ παρουσιάζει αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, πολυάριθμα εἶδη.

Ἀλλ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἀπεκόμισα κάποιαν ὠφέλειαν; Ἀπ' ἐναντίας ἐζημιώθηκα. Διότι, φανταζόμενος, ὅτι αἱ μνημονευθεῖσαι δέκα κατηγορίαι ἐμπεριείχον πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει πραγματικῶς, ἐπροσπαθοῦσα νὰ ἐννοήσω καὶ Σέ, ὦ Θεέ μου, ποὺ εἶσαι θαυμάσιος ἀπλοῦς καὶ ἀμετάβλητος, ὡς ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὸ μέγεθός Σου καὶ ἀπὸ τὸ κάλλος Σου. Ἐβλεπα ταῦτα σ' Ἑσένα, ὡς εἰς ἕνα σῶμα, ἐνῶ Σὺ εἶσαι ὁ ἴδιος τὸ μέγεθός Σου καὶ τὸ κάλλος

(1) Τὸ ἔργον τοῦτο, μεταφρασθὲν εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Βικτωρίνου, ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς διδασκαλίας τῆς Λογικῆς εἰς τὴν Δύσιν.

Σου. Ἀπ' ἐναντίας ἓνα ὁποιοδήποτε σῶμα δὲν εἶναι οὔτε μεγάλο οὔτε ὠραῖο διὰ τὸ εἶναι σῶμα καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἦτο μικρότερον καὶ ὀλιγώτερον ὠραῖο. Ὅλα ὅσα ἐφάνταζόμουν, σχετικῶς μ' Ἑσένα, ἦσαν χίμαιρα καὶ ὄχι πραγματικότης. Ἦτο κατοπτρισμὸς τῆς ἀθλιότητός μου καὶ ὄχι σταθερὰ τῆς μακαριότητός Σου ἀντίληψις. Σὺ εἶσαι ὁ εἰπὼν : «ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι καὶ φάγη τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου, ἕως ἐπιστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση» (1).

Τί μὲ ὠφελοῦσε ἐξ ἄλλου ν' ἀναγινώσκω καὶ νὰ ἐννοῶ μόνος μου τὰ βιβλία περὶ τῶν λεγομένων ἐλευθερίων ἐπιστημῶν ; Ἀγαποῦσα τὰ βιβλία τοῦτα, χωρὶς νὰ διακρίνω τί ἦτο εἰς αὐτὰ ἀληθινὸν καὶ βέβαιον. Ἔστρεφα τὰ νῶτα μου πρὸς τὸ φῶς, ἀπέστρεφα τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ τὰ φωτεινὰ ἀντικείμενα, οὔτε αὐτοὶ δὲ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐδέχοντο τὰς ἀκτίνας των. Σὺ, Θεέ μου, γνωρίζεις τί ἐνόησα, ἄνευ κόπου πολλοῦ καὶ ἄνευ διδασκάλου, σχετικῶς μὲ τὴν τέχνην νὰ ὁμιλῶ καὶ νὰ συζητῶ, μὲ τὴν γεωμετρίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς ἀριθμούς, διότι ἡ ζωηρότης τοῦ πνεύματός μου ἦτο δῶρόν Σου. Ἀλλ' ἀπὸ τὸ δῶρον αὐτὸ δὲν ἤμποροῦσα καμμίαν θυσίαν νὰ σοῦ προσφέρω. Καὶ ἔτσι, ἀντὶ τὸ δῶρόν Σου αὐτὸ νὰ μὲ ὠφελῇ, μὲ ἔφερεν εἰς τὸν ὀλεθρον. Διεξεδίκησα μετὰ ζήλου τὴν λαμπροτέραν μερίδα τῆς κληρονομίας μου, ἀλλ' ἀντὶ νὰ διατηρήσω τὰς δυνάμεις μου πλησίον Σου, ἐπῆγα εἰς ξένην χώραν, διὰ νὰ τὰς προσφέρω εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῶν ἐπαισχύντων παθῶν μου, ἀπαισίων ἑταιρῶν.

Εἰς τί λοιπὸν μὲ ὠφέλησε τὸ δῶρον τοῦτο, ἀφοῦ τὸ ἐχρησιμοποίησα κακῶς; Διότι δὲν ἤμουν ἱκανὸς ν' ἀντιληφθῶ τὰς δυσκολίας, ποὺ παρουσιάζουν αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ζωηρότερα καὶ ἐπιμελέστερα τῶν πνευμάτων, παρὰ μόνον, ὅταν ἐπροσπαθοῦσα νὰ λύσω τὰ ζητήματα, ποὺ ἀνεφύοντο εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς τούτους κλάδους, ὁ εὐφυέστερος δὲ τῶν μελετητῶν ἦτο ἐκεῖνος, ποὺ ἤμποροῦσε νὰ μὲ παρκαλουθῇ ἀπὸ μικροτέρων ἀπόστασιν.

(1) Γεν. Γ', 17.

Ἀλλὰ τί ἐσήμαιναν ὅλα αὐτά, ἀφοῦ ἐπίστευα, ὅτι Σὺ μὲν ἦσουν σῶμα φωτεινὸν καὶ τεράστιον, ἐγὼ δὲ μέρος τοῦ φωτεινοῦ καὶ τεραστίου σώματος τούτου ; Καὶ ὅμως εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὐρισκόμουν τότε. Δὲν ἐκοκκίνιζα, ὅταν ὠμιλοῦσα εἰς Ἑσέ περὶ τῶν οἰκτιρμῶν Σου. Δὲν ἐκοκκίνιζα, ὅταν ζητοῦσα εἰς Ἑσέ τὸ ἄσυλόν μου, κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβῶς, ὅπου ἐδίδασκα δημοσίᾳ τὰς βλασφημίας μου καὶ ἐγαύγιζα ἐναντίον Σοῦ με λύσσαν (¹).

Καὶ εἰς τί μ' ὠφελοῦσε τὸ τόσον εὐκίνητον αὐτὸ πνεῦμα διὰ μέσου τῶν ἐπιστημῶν ; Εἰς τί μ' ὠφελοῦσε τὸ ὅτι, χωρὶς καμμίαν ἀνθρωπίνην βοήθειαν, κατῴρθωνα νὰ λύσω τοὺς γορδίους δεσμοὺς τόσων βιβλίων, τελείως συβιλλικῶν, ἀφοῦ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάγνωσιν τῆς σωτηρίας μου, προσεχώρουν εἰς πλάνας δυσμόρφους, ἱεροσύλους καὶ ἐπαισχύντους ; Καὶ διὰ τοὺς νεαροὺς μαθητάς μου ἦτο πράγματι ἐπιζήμιον τὸ ὅτι εὐρισκόμενοι πάντοτε πλησίον Σου, ὦ Θεέ μου, με τὸ δυσκίνητον πνεῦμά των, ἐπερίμεναν με ἀσφάλειαν εἰς τὴν φωλεάν τοῦ ναοῦ Σου τὴν ἐκκόλαψιν τῶν πτερῶν των καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πτερύγων τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, χάρις εἰς τὴν τροφήν μιᾶς ὑγιοῦς πίστεως ;

ὦ Κύριε καὶ Θεέ μου, φύλαξέ μας ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων Σου, προστατεύσέ μας. Σὺ μᾶς προστατεύεις, ὅταν εἴμεθα μικρὰ παιδιὰ. Σὺ μᾶς προστατεύεις, ἕως τὰ βαθειὰ γηρατειά μας, διότι ἡ δύναμις μας δὲν εἶναι δύναμις παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον στηρίζεται σ' Ἑσένα. Ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὸ στήριγμά Σου, ἐκμηδενίζεται. Εὐρίσκεται μόνον εἰς Ἑσέ τὸ ἀγαθόν μας, ἐλοξοδρομήσαμε δὲ ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, διότι ἀπεστρέψαμεν ἀπὸ Σέ τὸ πρόσωπόν μας. Ἄς ἐπιστρέψωμε σ' Ἑσένα, διὰ νὰ μὴν ἐκμηδενισθοῦμε. Τὸ ἀγαθόν μας ζῇ, μόνον εἰς Ἑσέ, διότι Σὺ εἶσαι τὸ ἀγαθόν μας. Δὲν φοβούμεθα νὰ μὴν εὕρωμε καὶ πάλιν τὸ καταφύγιον ἐκεῖνο, ἀπ' ὅπου μᾶς ἀπεμάκρυνεν ἡ πτώσις μας. Διότι, καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀπουσιάζωμεν, δὲν ἀνατρέπεται τὸ ἄσυλόν μας, ποῦ εἶναι ἡ αἰωνιότης Σου.

(1) Κατὰ τὸν Labriolle (ἔ. μ.) ὁ Αὐγουστίνος ἔδρασεν ἀναμφιδόλως ὥς προσηλυτιστής, ἐπὶ τινὰ χρόνον. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατῴρθωσε νὰ προσηλυτίσῃ εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων τοὺς φίλους του Ὀνοράτιον, Ρωμαντανὸν καὶ Ἀλύπιον. Πυρίπνους ψυχὴ, ὥς ἦτο ἡ ἰδική του, ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατήσῃ ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν ἑαυτὸν του μίαν πίστιν ὅσον δήποτε καὶ ἂν ἦτο πενιχρὰ καὶ πολὺπλοκος.

BIBLION Ε'

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα τοῦ εἰκοστοῦ ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου, ἀντιληφθεὶς τὴν ἀμάθειαν τοῦ Μανιχαίου Φαύστου, δὲν ἠθέλησε πλέον ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὸν Μανιχαϊσμόν. Ἀπὸ τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν, ἀποστέλλεται εἰς Ρώμην, ὡς διδάσκαλος τῆς τέχνης ταύτης. Ἀκούσας τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου, ἀρχίζει ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ γίνεται κατηχούμενος.

Δέξου, ὦ Θεέ μου, τὴν θυσίαν τῆς ἐξομολογήσεώς μου, ὅπως σοῦ τὴν προσφέρει ἡ γλῶσσά μου, ποὺ ἐμόρφωσες καὶ ἐνεθάρρυνες, διὰ νὰ ἐξομολογηθῇ εἰς τὸ ὄνομά Σου⁽¹⁾. «Ἰασέ με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου»⁽²⁾, ὅπως θεραπευθέντα καὶ ἐνδυναμωθέντα, ἀνακράξουν : «Κύριε, τίς ὅμοιός Σου;»⁽³⁾ Ἐκεῖνος, ποὺ ἐξομολογεῖται εἰς Ἐσέ, δὲν Σοῦ ἀνακοινώνει τίποτε ἄγνωστον. Ἡ καρδιά μας, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι κλειστή, διασχίζεται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς Σου, ἡ δὲ σκληρότης τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀπωθεῖ τὸ χέρι Σου, διότι Σὺ ἀπωθεῖς τὴν σκληρότητά των, οἰκτεῖρων αὐτοὺς ἢ ἐκδικούμενος, «οὐκ ἔστι, δ' ὅς ἀποκρυβῇσεται τὴν θέρμην σου»⁽⁴⁾.

Ἄς Σ' ἐξυμνῇ ἡ ψυχὴ μου, διὰ νὰ Σὲ ἀγαπᾷ. Ἄς κηρύσῃ τοὺς οἰκτιρμούς Σου, διὰ νὰ Σ' ἐξυμνῇ ! Ὁλόκληρος ἡ μεγαλειώδης δημιουργία Σου πλέκει αἶνους καὶ ὕμνους πρὸς Σὲ διαρκῶς. Κάθε πνεῦμα Σὲ ἐξυμνεῖ διὰ τοῦ στόματος ἐκείνων, ποὺ ἀπευθύνονται πρὸς Ἐσέ. Ἡ ἐμψυχος καὶ ἄψυχος φύσις Σὲ διεξαίρει δι' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὴν μελετοῦν. Ἡ ψυχὴ μας ἀφυπνιζομένη ἀπὸ τὸν λήθαργόν της, στρέφεται σ' Ἐσένα. Ἐκκينوῦσα ἀπὸ τὰ ἔργα Σου φθάνει μέχρι Σοῦ, δημιουργοῦ ὅλων τῶν θαυμάτων⁽⁵⁾. Ἐκεῖ

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΝΓ, 8: «Ἐξομολογήσομαι τῷ ὀνόματί Σου ὅ,τι ἀγαθόν».

(2) Ψαλμ. ΣΤ, 3.

(3) Πρὸλ. Ψαλμ. 19. «Πάντα τὰ ὀστέα μου ἐροῦσι, Κύριε τίς ὅμοιός Σου;»

(4) Ψαλμ. ΙΗ, 7.

(5) Τὴν γνώμην ὅτι ἡ μελέτη τῶν θαυμάτων τῆς φύσεως ὁδηγεῖ εἰς

δὲ εὐρίσκει τὴν παρηγορίαν τῆς καὶ τὴν πραγματικὴν δυναμικότητά τῆς.

Οἱ ἀνήσυχτοι καὶ οἱ διεστραμμένοι ὥς ἀπομκρυνθοῦν ἀπὸ Σένα. Ἐοῦ τοὺς βλέπεις. Τὰ μάτια σου διασχίζουν τὸ σκοτάδι τῆς ψυχῆς των. Τὸ σύνολον παρκαμένει ὥραϊον καὶ μὲ αὐτούς, ἔστω καὶ κακομόρφους (1).

Τί κκκὸ ἡμποροῦν νὰ Σοῦ κάμουν ; Ποίαν ζημίαν ὑπῆρξαν ἱκανοὶ νὰ προσενήσουν εἰς τὸ βασιλείον Σου, ποῦ ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ μέχρι τῶν τελευταίων ὁρίων τῆς γῆς παρκαμένει δίκαιον καὶ ἀκέραιον ; Ποῦ κατέφυγαν, ἀποφεύγοντες τοὺς ὀφθαλμούς Σου ; Ἐπάρχουν τόποι, ὅπου δὲν ἡμπορεῖς νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃς ; Ἀποτυφλωμένοι, προσέκρουσαν εἰς Ἐσέ, ποῦ δὲν ἐγκαταλείπεις κανένα πλάσμα Σου. Ναί ! Ἀποτυφλωμένοι, προσέκρουσαν εἰς Ἐσέ καὶ ἐτιμωρήθησαν δικαίως. Περιφρονήσαντες τὴν μικροθυμίαν Σου, ἔπεσαν εἰς τὴν αὐστηρότητά Σου.

Χωρὶς ἀμφισβολίαν δὲν γνωρίζουν, ὅτι εὐρίσκεσαι παντοῦ, ὅτι οὐδεὶς χώρος Σὲ περιορίζει καὶ ὅτι εἶσαι πλησίον ἐκείνων, ποῦ φεύγουν μακρὰν Σου. Ἄς στρέψουν καὶ πάλιν τὸ πρόσωπόν των πρὸς Ἐσένα. Ἄς Σὲ ζητήσουν, ἀφοῦ, ἐὰν αὐτοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν πλάστην, ὁ πλάστης δὲν ἐγκατέλειψε τὰ πλάσματά του. Ἄς ἐπανέλθουν ἐθελουσίως. Καὶ ἀμέσως Ἐοῦ θὰ εὑρεθῇς μέσα στὴν καρδιά των, στὴν καρδιά ἐκείνων, ποῦ σοῦ ἐξομολογοῦνται, πέφτουν στὰ πόδια Σου καὶ χύνουν δάκρυα πικρὰ ὕστερ' ἀπὸ τόσας πορείας ἐπιπόνους καὶ ἀκανθώδεις. Καὶ Σὺ σπογγίζεις τὰ δάκρυά των μὲ τὴν ἀγάπην Σου. Τὰ δάκρυά των διπλασιάζονται, ἀλλ' εὐρίσκου, εἰς αὐτὰ τὴν χαρὰν των. Διότι ἐκεῖνος, ποῦ τοὺς ἀναπλάσσει καὶ τοὺς παρηγορεῖ δὲν εἶναι ἄνθρωπος μὲ σάρκα καὶ

τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζει ὁ Αὐγουστίνος καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ «De Vera Relig.» XXIV, 15 : «Ipsis, λέγει, carnalibus formis, quibus ditinemur, nitendum est ad eas cognoscendas quae caro non nuntiat».

(1) Τὴν σκέψιν αὐτὴν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ σύγγραμμα «De Civit. Dei XI, 28». Τὸ Σύμπαν μὲ τοὺς ἀμαρτωλοὺς του εἶναι ὡς μιά εἰκὼν μὲ τὰς σκιὰς τῆς. Μία τεχνικὴ προοπτικὴ δεικνύει τὰς ὡραιότητάς του καὶ ὅταν ἀκόμη βλέπῃ κανεὶς τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς, δὲν εὐρίσκει εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν παρὰ δυσμορφίαν καὶ ἀσχημίαν.

αἷμα, ἀλλὰ Σὺ, Κύριε, ὁ δημιουργὸς τῶν. Ποῦ ἤμουν ἄρά γε, ἔταν σ' ἐζητοῦσα ; Σὺ ἦσουν ἐμπρὸς μου. Ἀλλ' ἐγὼ μακρὰν ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν μου, ἦμουν ἀνίκανος νὰ Σὲ εὕρω.

*
* * *

Θέλω νὰ μιλήσω ἐνώπιόν Σου, ὦ Θεέ μου, διὰ τὸ εἰκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας μου. Εἶχε ἤδη φθάσει στήν Καρχηδόνα ἕνας ἐπίσκοπος Μανιχαῖος, Φαῦστος ὀνομαζόμενος, γλοιώδης οὐσία τοῦ διαδόλου, ὅπου πολλοὶ συνελαμβάνοντο, προσελκυόμενοι ἀπὸ τὸ δόλωμα τῆς εὐγλωττίας του. Ὡς πρὸς ἐμέ, μολονότι ἐθαύμαζα τὴν εὐφράδειάν του, ἦμουν ὅμως ἱκανὸς νὰ διακρίνω τὰς ἀληθείας, ποὺ διακαῶς ἐποθοῦσα νὰ διδαχθῶ. Κι' ἔτσι ἐπρόσεχα ὀλιγώτερον τὸ δοχεῖον τοῦ λόγου παρὰ τὸ ἔδωσμά τῆς ἐπιστήμης, ποὺ ὁ πολυθρύλητος ἐκεῖνος Φαῦστος, τὸν ὅποιον τόσον οἱ μαθηταί του ἐδόξαζαν, ἦτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ πνεῦμά μου. Διότι ἡ φήμη μοῦ τὸν ἀνήγγελλεν, ὡς σοφώτατον εἰς τὸ πεδῖον τῶν ὑψίστων ἐπιστημῶν καὶ γνώστην βαθὺν τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημονικῶν κλάδων ⁽¹⁾.

Ἀναγνώσας ἀρκετὸν ἀριθμὸν φιλοσοφικῶν βιβλίων καὶ συγκρατήσας τὰς θεωρίας, ποὺ διετύπωναν, τὰς παρέβαλα μὲ τοὺς μύθους τῶν Μανιχαίων καὶ εὗρήκα, ὅτι οἱ συγγραφεῖς τῶν βιβλίων αὐτῶν ἦσαν ἱκανώτεροι νὰ διεισδύσουν εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως παρὰ ν' ἀνακαλύψουν εἰς αὐτὴν τὸν δημιουργόν. Διότι μέγας εἶσαι Κύριε ! Στρέφεις εἰς τοὺς ταπεινοὺς τὰ βλέμματά Σου καὶ τ' ἀποστρέφεις ἀπὸ τοὺς ὑπερηφάνους. Εἶσαι μόνον πλησίον τῶν συντετριμμένων καρδιῶν. Εἶσαι εἰς τοὺς ὑπερόπτας ἀπρόσιτος, ἔστω καὶ ἂν γνωρίζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἄστρων καὶ τῶν κόκκων τῆς ἄμμου. Ἐστω καὶ ἂν ἔχουν ἐξερευνήσῃ τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις

(1) Μικρὸν χρόνον μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν «*Ἐξομολογήσεων*» ὁ Αὐγουστῖνος συνέταξεν, ὑπὸ μορφήν διαλόγου, μελέτην εἰς τριάντα βιβλία, τῆς ὁποίας τὸν τίτλον δὲν ἀναφέρει αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν ν' ἀνασκευάσῃ κάποιαν συγγραφὴν τοῦ Φαῦστου. Ὁ Αὐγουστῖνος τονίζει εἰς τὸν πρόλογον τῆς πραγματείας του τὴν ρητορικὴν δεινότητα καὶ τὴν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ἀναφέρει ἐκ νέου, ὅτι ὁ Φαῦστος εἶχε γεννηθῇ εἰς τὴν Νουμιδίαν. (Πρὸβλ. A. Bruchner, *Faustus von Mileve*, Basel 1901).

τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑπολογίσει τὰς τροχιάς τῶν οὐρανίων σωμάτων !

Τὰ μυστήρια αὐτὰ τὰ ζητοῦν μὲ τὴν διάνοιαν, ποῦ ἐδώρησες Σὺ εἰς αὐτούς. Ἔχουν πολλὰ ἀνακαλύψει. Ἀναγγέλουν πολλὰ χρόνια ἐνωρίτερα τὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν καὶ τὸν βαθμόν. Οἱ ὑπολογισμοὶ των δὲν τοὺς ἐξαπατοῦν καὶ αἱ προρρήσεις των ἐπαληθεύουν. Διετύπωσαν γραπτῶς τοὺς νόμους, ποῦ ἀνεκάλυψαν. Τοὺς διαδίδομε σήμερον ἀκόμη καὶ μᾶς χρησιμεύουν διὰ τὸν ἐκ τῶν προτέρων καθορισμὸν τοῦ ἔτους, τοῦ μηνός, τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ σημείου τοῦ δίσκου τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, ποῦ πρόκειται νὰ ὑποστῇ τὴν ἐκλείψιν.

Εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ὁ θαυμασμὸς καὶ ἐκπληξις τῶν ἀμαθῶν· ἡ ἐπαρσις καὶ ἡ ὑπεροψία τῶν σοφῶν. Ἡ ὑπεροπτικὴ ἀσέβειά των τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ ἄσβεστόν Σου φῶς. Προβλέπουν τὴν ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν ἐκλείψιν, ποῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὑφίστανται. Καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἐρευνοῦν μὲ πνεῦμα εὐσεβείας ἀπέναντι Ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλουν τὴν διάνοιαν, διὰ τῆς ὁποίας προοκίνουν εἰς τὰς ἐρεῦνας των. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ἀντιληφθοῦν ὅτι Ἐσὺ τοὺς ἔχεις πλάσει δὲν προσφέρουν τὸν ἑαυτὸν των εἰς Ἐσέ, διὰ νὰ διατηρήσῃς ὅ,τι ἐπλάσας. Δὲν προσφέρονται ὡς θυσία εἰς τὸν βωμόν Σου. Δὲν σταματοῦν, ὅπως δὲν σταματοῦν καὶ τὰ πτηνά, τὰ ὑπεροπτικὰ πετάγματα των· ὅπως τῆς θαλάσσης οἱ ἰχθεῖς τὴν περιέργειάν των, ποῦ τοὺς κάμνει νὰ διατρέχουν τὰ μυστηριώδη μονοπάτια τῶν ἀβύσσων, οὔτε, ὅπως τὰ ποίμνια τῶν λειοχιδίων, τὴν ἀσωτείαν των, ἐνῷ Σὺ ὁ Θεός, διαδρωτικὴ φωτιά, ἀποτεφρώνεις τὰ νεκρὰ πάθη των καὶ τοὺς ἀναπλάσσεις διὰ τὴν ἀθανασίαν.

Ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τὴν ὁδόν Σου, τὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησες τὰ πλάσματα, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ καταμετροῦν, ἐκείνους, ποῦ τὰ καταμετροῦν, καὶ τὴν αἴσθησιν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ καταμετροῦν καὶ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ καταμετροῦν. Μόνον ἡ σοφία Σου εἶναι ἀκαταμέτρητος. Ὁ μονογενὴς Υἱός Σου ἔγινε αὐτὸς ὁ ἴδιος ἡ σοφία μας, ἡ δικαιοσύνη μας καὶ ὁ ἑξαγιασμός μας. Ἔχει συγκαταριθμηθῇ μεταξὺ μας καὶ ἐπλήρωσε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι. Δὲν γνωρίζουν τὴν ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας ὀφείλουν νὰ κατεβοῦν μέχρις Αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ὕψη των, καὶ δι' Αὐ-

τοῦ ν' ἀνεβοῦν πρὸς Ἑσένα. Πιστεύουν, ὅτι εἶναι τόσο ἐξυψωμένοι καὶ τόσο φωτεινοί, ὅσο εἶναι καὶ τὰ ἄστρα, καὶ ἰδοὺ αὐτοί, ποὺ κατακυλοῦν μὲ τὸ πρόσωπο στραμμένο πρὸς τὴ γῆ καὶ νὰ ποὺ ἡ καρδιά τους βυθίζεται μέσα στὸ σκοτάδι. Λέγουν πολλὰ ἀληθινὰ διὰ τὴν Πλάσιν ἀλλὰ δὲν ζητοῦν μετ' εὐσεβείας τὴν ἀλήθειαν, δημιουργὸν τῶν πλασμάτων, διὰ τοῦτο καὶ δὲν τὴν εὐρίσκουν : «Γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ' ὥς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν» (1). Ὁνομάζουσι τὸν ἑαυτὸν τους σοφόν, σφετεριζόμενοι ὅτι Σοῦ ἀνήκει, πρᾶγμα ποὺ μέσα στὴ διαστροφή καὶ στὴν ἀποτύφλωσί των, τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὴν προσπάθειάν νὰ Σοῦ ἀποδίδουν ὅ,τι εἶναι ἰδικόν των. Ἀποδίδουν τὰ ψεύδη των εἰς Ἑσέ, ποὺ εἶσαι ἡ ἀλήθεια, μεταμορφώνουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, τῶν πουλιῶν, τῶν τετραπόδων καὶ τῶν ἑρπετῶν. Μεταβάλλουν τὴν ἀλήθειαν εἰς ψεῦδος καὶ λατρεύουν, ἀντὶ τοῦ πλάστου, τὰ πλάσματα.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ Μανιχαϊσμοῦ

Καὶ ὁμῶς ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου πολλὰ ἀκριδῆ συμπεράσματα, ποὺ αὐτοὶ ἐξήγαγαν ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τοῦ δημιουργημένου κόσμου καὶ ἐννοοῦσα τὴν λογικὴν ἐρμηνείαν των ἀπὸ τὸν ὑπολογισμόν καὶ τὴν διάταξιν τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὰ ἑρατὰ τεκμήρια τῶν ἄστρων. Τὰ δεδομένα αὐτὰ τὰ παρέβαλλα μὲ τὰς δηλώσεις τοῦ Μανιχαίου, ποὺ ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἓνα σωρὸ φαντασιοπληξίας(2), εἰς τὰς ὁποίας δὲν εὗρισκα τὸν λόγον οὔτε τροπῶν τοῦ ἡλίου, οὔτε τῶν ἡμεριῶν, οὔτε τῶν ἐκλείψεων οὔτε τῶν φαινομένων ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ἡ κοσμικὴ

(1) Ρωμ. α, 21.

(2) Κατὰ τὴν πρώτην συζήτησιν τοῦ Αὐγουστίνου μὲ τὸν Μανιχαῖον Φήλικα (I, IX. Patrol, Lat. XLII. 525). Ὁ Φήλιξ ἐδήλωσε τὰ ἑξῆς: «Ὁ Μανιχαῖος μᾶς ἐδίδαξε τὴν προέλευσιν τοῦ κόσμου, τὸ διατεῖ, τὸ πῶς καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπλάσθη. Ἑρμήνευσε τὸν λόγον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Ἐκκαμε γνωστὴν τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Οὔτε ὁ Παῦλος οὔτε ἄλλη ἀποστολικὴ συγγραφὴ μᾶς ἐδίδαξαν τὰ τοιαῦτα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μανιχαῖος ὑπῆρξεν ὁ Παράκλητος».

φιλοσοφία μου ἔδιδε πληροφορίας ἀσφαλεῖς. Μὲ παρακινουῦσαν νὰ πιστεύω, ἀλλ' αὐτὴ ἢ πίστις δὲν ἀνταπεκρίνετο διόλου εἰς τοὺς μεθοδικοὺς ὑπολογισμούς, ποὺ ἐπεδεβαίωνεν ἡ μαρτυρία τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἦτο μάλιστα διαφορετικὴ καθ' ὁλοκληρίαν.

ὦ Κύριε, Θεὲ τῆς ἀληθείας ! Ἀρκεῖ ἄρά γε νὰ γνωρίζωμε αὐτὰ τὰ πράγματα, διὰ νὰ εἴμεθα ἄρεστοι σ' Ἐσένα ; Δυστυχῆς ἐκεῖνος, ποὺ γνῶρίζει ὅλα οὐτά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζει Ἐσένα, εὐτυχῆς δὲ ἐκεῖνος, ποὺ Σὲ γνωρίζει καὶ ἂν ἀκόμα τὰ ἀγνοῇ. Ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει Ἐσένα καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι διὰ τὴν γνῶσιν αὐτῶν εὐδαιμονέστερος. Τὴν εὐτυχίαν του τὴν ὀφείλει εἰς Ἐσέ, ἐὰν Σὲ ἐξυμνῇ, ἐπειδὴ Σὲ γνωρίζει. Σοῦ ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην του καὶ δὲν δαπανᾷ τὴν σκέψιν του εἰς ματαιότητας.

Ὁ γνωρίζων νὰ κατέχῃ ἓνα δένδρον καὶ νὰ Σ' εὐχαριστῇ διὰ τὴν χρησιμοποίησίν του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν γνωρίζῃ τὸ ὕψος του καὶ τὴν περιφέρειαν τῶν κλαδιῶν του, δὲν εἶναι περισσότερον ἄξιος παρὰ ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει μὲν τὸ ὕψος καὶ τὴν περιφέρειάν του, ὡς καὶ τὸν ἀκριθεῖς ἀριθμὸν τῶν φύλλων του, ἀλλ' ἀγνοεῖ νὰ κατέχῃ, νὰ γνωρίζῃ καὶ ν' ἀγαπᾷ ἐκεῖνον, ποὺ τὸ ἐπλασε ; Τὸ αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεὶς καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν πιστὸν ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκει ὁλόκληρον τὸ Σύμπαν μὲ τοὺς θησαυροὺς του καὶ ὅποιος, χωρὶς νὰ ἔχῃ τίποτε, κατέχει τὸ πᾶν, ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται πλησίον Σοῦ, εἰς τὸν ὅποιον καθυποτάσσονται τὰ πάντα. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν πολικῶν ἀστέρων, εἶναι παραφροσύνη ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι θὰ ἦτο ἀξιώτερος ἐκεῖνου, ποὺ ἡμπορεῖ νὰ καταμετρᾷ τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ νὰ περιφρονῇ Ἐσένα, ποὺ ἔχεις διοργανώσει τὰ πάντα κατὰ μέτρον, βάρος καὶ ἀριθμόν.

Καὶ ποῖος ἐζήτησε ἀπὸ ἓνα Μανιχαῖον νὰ γράψῃ περὶ θυμάτων, ποὺ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀγνοῇ, χωρὶς νὰ θίγεται ἡ εὐσέβειά του ; Εἶπες εἰς τοὺς ἀνθρώπους : « Ἀληθινὴ σοφία εἶναι ἡ εὐσέβεια » (1).

Τὴν εὐσέβειαν αὐτὴν ὁ Μανιχαῖος θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀγνοῇ, ἀλλ' ὥφειλε τουλάχιστον νὰ γνωρίζῃ τὰ ἐν λόγῳ ἐπιστημονικὰ θέματα. Καὶ ὅμως τ' ἀγνοοῦσε, ἐντελῶς, ἀλλὰ εἶχε τὴν ἀναίδειαν

(1) Πρὸλ. Ἱώδ, κεφ. 1. « Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου ».

γὰ τὰ διδάσκη ! Ὡστε καὶ ἡ εὐσέβεια ἦτο ἀσφαλῶς εἰς αὐτὸν ἄγνωστος. Εἶναι κενοδοξία γὰ διαφημίζῃ, κανεῖς τὰς γνώσεις του, περὶ τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὀρθαί, εὐσέβεια δὲ γὰ τὰς ἀποδίδῃ εἰς τὸν Θεόν του. Ὁ Μανιχαῖος, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον, ἐπεδίωκε μὲ πομπώδεις φράσεις, ὅπως ἡ ἀμάθειά του, ἐξελεγχομένη ἀπὸ τοὺς πραγματικούς σοφοὺς, ἐπιτρέψῃ γὰ ὑπολογισθῇ ἀκριδῶς, ποῖα θὰ ἤμπορουσε γὰ εἶναι ἡ ἀρμοδιότης του ἐπὶ θεμάτων ὀλιγώτερο προσιτῶν. Δὲν ἤθελε γὰ ὑποτιμᾶται, προσπαθοῦσε γὰ κάμῃ πιστευτὸν τὸ ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ παρηγορεῖ καὶ πλουτίζει τοὺς πιστοὺς μὲ τὰ δῶρά του, κατοικοῦσε προσωπικῶς εἰς αὐτὸν μὲ δλόκληρον τὴν ἐπιβολὴν τῆς αὐθεντίας του. Τοιουτοτρόπως, ἕσες φορές συνελαμβάνετο ἐπ' αὐτοφῶρῳ ἀπατῶμενος ὡς πρὸς τὸν οὐράρον, τοὺς ἀστέρας, τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, μολονότι ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία του δὲν ἐνδιεφέρετο διόλου ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ πρωτοβουλία τοῦ Μανιχαίου δὲν ἐφαίνετο ὀλιγώτερον ἱερόσυλος, διότι ἐδίδασκεν ὅτι δὲν ἤξερε, ὡς καὶ αὐτὰ ἀκόμῃ τὰ ψεύδη του μὲ τόσην ἑξαλλον ὑπεροψίαν, ὥστε γὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἔκανε αὐθεντικὰ ἢ θεία προέλευσις τοῦ προσώπου του.

Ὅταν βλέπω ἀδελφόν μου ἐν Χριστῷ γὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν τάξιν αὐτὴν τῶν προβλημάτων, δέχομαι τοὺς ἰσχυρισμούς του καρτερικῶς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, κατὰ τὴν γνώμην μου, τίποτε, ποὺ γὰ ἤμπορῃ γὰ τὸν βλάβῃ, καὶ ἂν ἀκόμῃ ἄγνοῃ τὴν φύσιν καὶ τὴν διάταξιν τῶν δημιουργημένων πραγμάτων σύμφωνα μὲ τὴν ὕλικήν των διάταξιν. Ἀρκεῖ γὰ τρέφῃ διὰ Σὲ τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα, ποὺ ὀφείλει γὰ τρέφῃ, ὦ Θεέ, δημιουργέ τοῦ Σύμπαντος. Ἀλλ' ἐκεῖ, ὅπου ἀρχίζει ἡ βλάβη, εἶναι εὐθύς, ὅταν κανεῖς φαντασθῇ, ὅτι αὐτὰ τὰ ζητήματα ἐνδιαφέρουν ἀποκλειστικῶς τὸ δόγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἐφ' ὅσον ἐπιμένει γὰ ὑποστηρίξῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἄγνοεῖ. Πλὴν ὅμως καὶ αὐτοῦ τοῦ εἵδους ἡ ἀδυναμία εὐρίσκει τὰς μητρικάς ἀγκάλας τῆς εὐσπλαγχνίας εἰς τὸ λίκνον τῆς πίστεως, ἕως ὅτου ὁ νέος ἄνθρωπος ἐξυψωθῇ μέχρι τοῦ τελείου ἀνθρώπου καὶ παύσῃ γὰ παραοῦρεται ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἀνέμους τῶν ἀπὸ καθέδρας θεωριῶν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, τὸν σύμβουλον, τὸν

ὁδηγόν, τὸν ἀρχηγόν, ποῦ ἦτο ἀρκετὰ θρασύς, ὥστε νὰ πείθῃ τοὺς μαθητάς του, ὅτι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἠκραῶντο, δὲν ἦτο κοινὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου, ποῖός δὲν θὰ ἔκρινεν, ὅτι ἡ τοιαύτης φύσεως παραφροσύνη, ποῦ τὴν καθώριζεν ἀπάτη καὶ παραπλάνησις, δὲν εἶναι ἀξία περιφρονήσεως καὶ ἀποστροφῆς.

Καὶ ὁμῶς δὲν ἤμουν ἀκόμη βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ μοῦ ἐρμηνεύσουν σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν του τὰς μετατροπὰς τῆς διαρκείας τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν, αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἐναλλαγὴν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, τὰς διαλείψεις τῶν ἀστέρων καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα, ποῦ μοῦ ἐδίδασκον αἱ σχετικαὶ πραγματεῖαι. Ἐάν αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία θὰ ἦτο δυνατὴ, θὰ ἤμουν μὲν ἀδέδαιος, ὅσον ἀφορᾷ τὸ βάθος τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσα ὁπωσδήποτε τὴν αὐθεντίαν του ὡς βάσιν τῆς πίστεώς μου λόγῳ τῆς ἀγιότητος, ποῦ τοῦ ἀπέδιδαν.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Φαῦστος

Κατὰ τὰ ἐννέα περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ τυχοδιωκτικὴ σκέψις μου παρακολουθοῦσε τὴν διδασκαλίαν τῶν Μανιχαίων, ἐπερίμενα μὲ ἀγωνίαν τὸν ἐρχομὸν τοῦ Φύστου. Οἱ λοιποὶ ὁπαδοὶ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, ὅσες φορὲς τοὺς συναντοῦσα τυχαίως καὶ τοὺς ὑπεδείκνυα τὴν δυσκολίαν τῶν προβλημάτων αὐτῶν, δὲν ἦσαν μὲν ἱκανοὶ νὰ μοῦ ἀπαντήσουν, ἀλλὰ ἔπλεκαν ἐγκώμια εἰς τὸν Φαῦστον, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι αὐτὸς ὁ σοφός, ὅταν θὰ ἔφθανε, δὲν θὰ εὗρισκε καμμίαν δυσχέρειαν, εὐθὺς ὅταν θὰ ἤρχιζε ἡ σχετικὴ συζήτησις, νὰ τὰ λύσῃ μὲ τελείαν σαφήνειαν, ἐάν τὰ προέβδαν εἰς αὐτόν.

Τέλος κατέφθασε! Εὗρήκα εἰς αὐτὸν γοητευτικὸν ἄνδρα, ποῦ ὠμιλοῦσε μὲ εὐφράδειαν καὶ ἐπραγματεύετο τὰ εἰς τοὺς Μανιχαίους οἰκεῖα θέματα πολὺ ψυχαγωγικώτερα, παρ' ὅσον τὰ ἐπραγματεύοντο οἱ σύντροφοί του. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἔσθηνε τὴν δίψαν μου ὁ οἰνοχόος αὐτός, ποῦ μοῦ προσέφερε μὲ τόσον λεπτοὺς τρόπους πολυτίμους κύλικας; Τ' αὐτιά μου ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ τοιοῦτου εἰδους φιλοσοφήματα. Τὰ ἰδικά του, μολονότι διευτυπώνοντο μὲ μεγαλύτεραν εὐστροφίαν καὶ χάριν, δὲν μοῦ ἐφκίνοντο περισσότερον πειστικὰ καὶ δὲν ὑπελόγιζα τὴν ἀλήθειάν των μὲ τὸν γνῶμονα.

τῆς ἀπολαύσεως. Ἐξ ἄλλου, τὸ ὅτι ὁ Φαῦστος εἶχεν ἐκφραστικὸν πρόσωπον καὶ καταπληκτικὴν εὐγλωττίαν, δὲν μ' ἔκαμνε νὰ πιστεύω, ὅτι ἦτο σοφός. Ἐκεῖνοι, ποὺ τὸν ἐξυμνοῦσαν, δὲν ἦσαν δίκαιοι κριταί. Τοὺς ἐφαίνετο σοφός καὶ περιεσκεμμένος, ἐπειδὴ τοὺς ἐσαγῆνευε μὲ τὴν γοητείαν τοῦ λόγου του.

Ἐγνώρισα καὶ ἄλλην κατηγορίαν ἀνθρώπων, ποὺ ἐθεωροῦσαν ὑποπτον καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τὴν παραδεχθοῦν, ἐφ' ὅσον προσφέρεται εἰς γλῶσσαν εὐφραδῇ καὶ διηγησιμὴν (1). Ἀλλὰ Σὺ, ὦ Θεέ μου, μὲ εἶχες ἤδη διδάξει μὲ θαυμασίους καὶ μυστηριώδεις τρόπους. Τὸ ὅτι δὲ εἶσαι Σὺ ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἐδίδαξε, τὸ πιστεύω, διότι ἡ διδασκαλία σου εἶναι ἀληθινή, ἀπ' οὗ καὶ ἂν σκορπῇ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτός της. Ἐμαθα λοιπὸν ἀπὸ Σένα, ὅτι μιὰ ἰδέα δὲν πρέπει νὰ φαίνεται ἀληθινὴ διὰ τὸν λόγον, ὅτι διατυπώνεται μὲ εὐφράδειαν, οὔτε ψευδῆς, διὰ τὸ ὅτι οἱ φθόγγοι, ποὺ προφέρουν τὰ χεῖλη μας, εἶναι κακῶς συναρμονισμένοι, καὶ ὅτι, ἀπ' ἐναντίας μιὰ ἰδέα δὲν εἶναι ἀληθινή, διότι ἐκφράζεται χωρὶς κομψότητα, οὔτε ψευδῆς, διότι εἶναι ὠραία ἢ ἐξωτερικὴ περιβολή της. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μωρίαν, συμβαίνει ὅ,τι ὡς πρὸς τὰ ὑγιεινὰ καὶ ἀνθυγιεινὰ φαγητά. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ ὠραῖον καὶ ἀλλάξευτον ὕψος, ὅ,τι γίνεται ὡς πρὸς τὰ κομψὰ καὶ τὰ χονδροειδῇ ἐπιτραπέζια σκεύη. Μὲ αὐτὰ ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ προσφέρῃ ἐξ Ἰσοῦ ὑγιεινὴν καὶ ἀνθυγιεινὴν τροφήν.

Ἡ ἀπληστεία, μὲ τὴν ὁποίαν ἤκουσα τὰς διαλέξεις τοῦ Φαύστου, ἐπὶ χρόνον μακρόν, εὑρίσκεν ἀπερίγραπτον ἡδονὴν εἰς τὴν πυρίπνοον ζωηρότητα, ποὺ συνώδευε τὰς συζητήσεις του εἰς τὴν ἐπιτυχημένην ἐκλογὴν τῶν λέξεων του, μὲ τὰς ὁποίας ἐστόλιζε τὴν σκέψιν του, ὡς δ' ἐνὸς λαμπροτάτου ἐνδύματος. Ναί, ὁ Φαῦστος μ' ἐγοήτευε καὶ τοῦ ἔπλεκα ἐγκώμια μὲ πολλοὺς ἄλλους καὶ μάλιστα περισσότερα τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ μ' ἐνωχλοῦσε, ἦτο τὸ ὅτι ἐπεριστοιχίζετο πάντοτε ἀπὸ ἓνα κύκλον ἀκροατῶν καὶ ὅτι, δι' αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν ἡμποροῦσα νὰ τοῦ προτείνω προβλήματτα, τῶν ὁποίων μὲ ἐδασάνιζεν ἡ λύσις, εἰς μίαν φιλικὴν

(1) Πολλοὶ συγγραφεῖς τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων δὲν ἠρέσκοντο εἰς τὸ διηγησιμὸν ὕψος.

συνδιάλεξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν κάθε συνομιλήτης ἤμπορεῖ νὰ ἐρωτᾷ καὶ ν' ἀπαντᾷ. Τέλος μου ἐδόθηκε εὐκαιρία. Κατῴρθωσα νὰ τὸν ἀρπάξω μὲ τοὺς φίλους μου εἰς μίαν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν μιὰ τέτοια μορφὴ τῆς συνομιλίας δὲν εἶχε κάτι τὸ παράχρδον. Καὶ εὗρηκα ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ γνῶσι τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν, ἐκτὸς τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν δὲν τὴν ἐγνώριζε κατὰ βάθος. Εἶχε διαβάσει μερικοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος, ἐλάχιστον ἀριθμὸν βιβλίων τοῦ Σενέκα, ἀποσπάσματα ποιημάτων καὶ μερικὰς πραγματείας τῆς αἰρέσεως συντεταγμένας εἰς δόκιμον καὶ διηνηθισμένην Λατινικὴν. Ἡ καθημερινὴ ὁμως ἀσκήσις τοῦ λόγου τοῦ ἐπέτρεψε ν' ἀποκτήσῃ ρητορικὴν ἱκανότητα ποὺ ἐγένετο γοητευτικώτερα, χάρις εἰς τὴν δεξιότητά του, νὰ ἐκμεταλεύεται τὴν ἰδιοφυΐαν του καὶ λόγῳ ἑνὸς φυσικοῦ του θελγῆτρος. Δὲν λέγω, ἄρά γε, τὴν ἀλήθειαν, Θεέ μου, ποὺ εἶσαι τῆς συνειδήσεώς μου κριτής ; Ἀνοίγω τὴν καρδίαν μου καὶ τὴν μνήμην μου ἐνώπιον Σοῦ, ὁ ὅποιος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μὲ ὠδηγοῦσες, σύμφωνα μὲ τ' ἀπόρρητα μυστήρια τῆς προνοίας Σοῦ καὶ ἔθετες ἐμπρὸς στὰ μάτια μου τὰ ἐπαίσχυντα σφάλματά μου, διὰ νὰ τὰ βλέπω καὶ νὰ αἰσθανθῶ μῖσος καὶ ἀποστροφὴν ἐναντίον των.

Ὅταν ἡ ἀναρμοδιότης του ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐκείνου, ὅπου τὸν ἐφантаζόμουν ὑπερέχοντα, ἀπεκαλύφθη ἀρκετὰ καθαρά, αἱ ἐλπίδες μου, ὅτι θὰ εὗρισκα εἰς αὐτὸν διασαφήνισιν καὶ λύσιν τῶν προβλημάτων, ποὺ μ' ἐβασάνιζαν, ἤρχισαν νὰ διαφεύωνται.

Θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀγνοῇ τὰ πάντα καὶ ὁμως νὰ εἶναι πραγματικὰ εὐσεδής, ἀλλὰ τότε δὲν θὰ ἦτο Μανιχαῖος. Τὰ βιβλία τῶν Μανιχαίων εἶναι πράγματι πλήρη μυθολογημάτων περὶ τοῦ οὐρανοῦ, τῶν ἀστέρων, τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Ἐποθοῦσα, ὁ Φαῦστος νὰ μου τὰ ἐρμηνεύσῃ μὲ ἀκρίθειαν, παραβάλλων τὰς ἐπὶ τῶν ὑπολογισμῶν στηριζομένας ἀποδείξεις, ποὺ εἶχα μελετήσει ἄλλοῦ, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ ἴδω, ἂν τὰ δεδομένα, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰς συγγραφὰς τῶν Μανιχαίων, ἦσαν ἀκριδέστερα ἢ ἂν, τοῦλάχιστον, αὐταὶ αἱ συγγραφαὶ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ γεγονότα μὲ τρόπον ἐξ ἴσου ἱκανοποιητικόν. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ Φαῦστος ἦτο εἰς τοῦτο ἱκανός, εἶχα ἤδη παύσει νὰ τὸ πιστεύω.

Ἐν τούτοις ὑπέδρα τὰς ἀμφιβολίας μου εἰς τὴν κρίσιν του

καὶ τὴν συζήτησίν του, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ τὰς λύσῃ καὶ αὐτὸ ἦτο μεγάλη φρόνησις ἐκ μέρους του, διότι, μὲ τὴν μυστηριώδη πρόνοιάν Σου, τὸ χέρι Σου δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου, ἥ δὲ μητέρα μου ἐπρόσφερε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς αἱματωμένης καρδιάς της ἡμέρα καὶ νύκτα τὰ δάκρυά της θυσίαν εἰς τὸν βωμόν Σου. Ἐνήργησες γιὰ μένα μὲ τρόπον ἐκπληκτικό, ὦ Θεέ μου, διότι «παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατευθύνεται καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει» (1). Ἀπὸ ποῦ θὰ προήρχετο ἡ σωτηρία ἐὰν δὲν ἀνέπλασες ὅ,τι ἔχεις πλάσει ;

Ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὴν Ρώμην

Μὲ τὴν ἐνέργειαν λοιπὸν τῆς χάριτός Σου ἐπείσθηκα, ὅτι ἔπρεπε νὰ προτιμήσω τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα, διὰ νὰ συνεχίσω ἐκεῖ τὴν διδασκαλίαν μου. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ ἐκεῖνο ποὺ καθώρισε τὴν ἀπόφασίν μου, διότι καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν περίπτωσιν τὸ βάθος τῶν ἀπορρήτων σχεδίων Σου καὶ ἡ εὐσπλαγχνία Σου, πρόθυμος πάντοτε νὰ παρέχῃ τὴν βοήθειάν της, ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν σκέψιν μου.

Ὁ λόγος τῆς μεταβάσεώς μου εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἦσαν οὔτε, τὰ μεγαλύτερα δίδακτρα, οὔτε ἡ ἀνωτέρα κοινωνικὴ θέσις, ποὺ μοῦ εἶχαν ὑποσχεθῇ οἱ φίλοι μου, οἱ ὅποιοι καὶ μ' ἐσυμβούλευσαν νὰ ἐγκατασταθῶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Φυσικά, δὲν ἤμουν ἀναίσθητος εἰς αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματά των, ἀλλ' ὁ κυριώτερος λόγος ἦ μάλλον ὁ μόνος λόγος ὑπῆρξε τὸ ὅτι οἱ νεαροὶ φοιτηταὶ ἦσαν εἰς τὴν Ρώμην φρονιμώτεροι χάρις εἰς τὴν ἐπιβολὴν μιᾶς αὐστηροτέρας πειθαρχίας. Δὲν τοὺς βλέπει κανεὶς μὲ ἀσέβειαν καὶ θόρυβον νὰ εἰσρμοῦν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ διδασκάλου, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι μαθηταί, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ παρίστανται εἰς παραδόσεις χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ καθηγητοῦ. Ἀπ' ἐναντίας εἰς τὴν Καρχηδόνα ἡ αὐθάδεια τῶν σπουδαστῶν εἶναι φρικαλέα καὶ ἀχαλίνωτος. Παραβιάζουν μὲ κυνισμόν τὰς αἰθούσας τῶν παραδόσεων καὶ σὰν λυσσασμένοι διαταράσσουν ἀναιδέστατα τὴν τάξιν, ποὺ διατηρεῖται χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων. Προ-

(1) Ψαλμ. 36, 28.

θαίνουν εις κάθε είδους αναισχύντους πράξεις, πού θά έτιμωροῦ-
σεν ὁ νόμος, ἂν δὲν ἄφινεν ἀτιμωρήτους ἢ παράδοσις. Ἀλλὰ καὶ
αὕτη ἀκόμα ἢ παράδοσις δείχνει περισσότερο τὴν ἠθικὴν ἀθλιό-
τητά των, ἀφοῦ ἐκτρέπονται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πράξεων, πού ὁ
αἰώνιος νόμος Σου δὲν θά ἐπέτρεπε ποτέ, καὶ ἀφοῦ φαντάζονται,
ὅτι τὰς διαπράττουν χωρὶς νὰ τιμωροῦνται, λησμονοῦντες, ὅτι ἡ
τιμωρία ὑπάρχει· ἤδη εἰς τὴν ἀποτύφλωσιν των καὶ ὅτι ὑποφέ-
ρουν περισσότερο παρ' ὅσον κάμνουν τοὺς ἄλλους νὰ ὑποφέρουν.

Δὲν ἀφομοιώθηκα ποτέ εἰς αὐτὰ τὰ ἔθιμα, ὅταν ἤμουν σπου-
δαστῆς, ὡς διδάσκαλος δὲ ἀναγκαζόμουν νὰ τὰ ἀνέχωμαι. Αὐτὸς
ἦτο ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἠθέλησα κατ' ἀρχὰς νὰ ὑπάγω
ἐκεῖ, ὅπου, κατὰ τὰς πληροφορίας προσώπων, πού ἐγνώριζαν τὴν
κατάστασιν, δὲν ἐπετρέποντο παρεκτροπαὶ τοιούτου εἴδους. Ἀλλὰ
σὲ Σένα, «ἐλπίς, μερίς μου ἐν γῇ ζώντων» (1), σὲ Ἑσένα, ὦ
Θεέ μου, ὀφείλω τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀποδημίας μου διὰ τὴν σω-
τηρίαν τῆς ψυχῆς μου. Σὲ μὲ ἔκαμες νὰ αἰσθανθῶ τὸ βούκεντρον
τῆς Καρχηδόνας, διὰ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴν. Σὺ
μοῦ ἔδινες γοητευτικὰς ἐλπίδας, διὰ νὰ μὲ κάμῃς νὰ ὑπάγω εἰς
τὴν Ρώμην καὶ τοῦτο διὰ τῆς παρεμβάσεως ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι
εἰς μὲν τὴν Καρχηδόνα ἐξοῦσαν χωρὶς νὰ ἠξεύρουν τί τοὺς γίνε-
ται, εἰς δὲ τὴν Ρώμην ὑπέσχοντο τὴν ἀπόκτησιν ἀπατηλῶν ἀγα-
θῶν. Διὰ νὰ κατευθύνῃς δὲ ὀρθῶς τὰ βήματά μου, μεταχειρίστη-
κες τὴν διαστροφή των καὶ τὴν ἰδικήν μου διαστροφήν. Διότι
ἐκεῖνοι μὲν, πού ἐτάραξαν τὴν ἡσυχίαν μου, ἐξουσιάζοντο ἀπὸ
μῖαν ἀναίσχυντον μανίαν, ἐκεῖνοι δέ, πού μ' ἐσυμβούλευαν ν' ἄλ-
λάξω τὴν κατάστασίν μου, διεπνέοντο ἀπὸ γηϊνούς σκοπούς. Καὶ
ἐγώ, πού ἀναθεμάτιζα εἰς τὴν Καρχηδόνα τὴν ὑπερπραγματικὴν
δυστυχίαν μου, ἐποθοῦσα θερμότατα νὰ εὔρω εἰς τὴν Ρώμην μῖαν
ψευδῇ εὐδαιμονίαν.

Ὁ πόνος τῆς Μόνικας

Ἀλλὰ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειψα τὴν Καρχη-
δόνα, τὴν ἠξευρες Ἑσού, ὦ Θεέ μου, χωρὶς νὰ τὴν ἀποκαλύψῃς
εἰς ἐμένα καὶ εἰς τὴν μητέρα μου. Ὁ χωρισμὸς ὑπῆρξε σπαραξι-
κάρδιος. Μὲ συνώδευσε μέχρι τῆς ἀκτῆς. Ἐπεσε πᾶν μου καὶ

(1) Παλμ. ΡΜΑ', 6.

μ' ἔσφιγγε σπασμωδικῶς, διὰ νὰ μὲ κράτησῃ ἢ διὰ νὰ φύγῃ μαζί μου. Ἀλλὰ ἐγὼ τὴν ἐξηπάτησα, προσποιηθεῖς, ὅτι μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγκαταλείψω κάποιον φίλον μου, ποῦ ἐπερίμενε εὐνοϊκὸν ἄνεμον, διὰ νὰ ταξιδεύσῃ. Εἶπα ψέματα στὴ μητέρα μου καὶ μάλιστα σὲ μιὰ τέτοια μητέρα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μοῦ τὸ ἐσυγχώρησε ἡ εὐσπλαγχνία Σου. Μ' ἐπροφύλαξες ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς θάλασσας, παρὰ τὰς φρικτὰς κηλιδάς μου, διὰ νὰ μὲ ὀδηγήσῃς εἰς τὰ νερὰ τῆς χάριτός Σου, ὅπου θ' ἀπέπλυνα τ' ἁμαρτήματά μου, καὶ διὰ νὰ παύσῃ ὁ χεῖμαρρος τῶν δακρύων τῆς μητέρας μου, ποῦ ἐμπρὸς στὰ μάτια Σου ἐπότιζαν τὸ χῶμα κάθε μέρα.

Δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ μ' ἀφίσῃ καὶ μὲ πολὺ κόπο κατῴρθωσα νὰ τὴν πείσω νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς ἓνα παρεκκλήσιον, ἀφιερωμένον εἰς τὸν μακάριον Κυπριανόν, πολὺ πλησίον τοῦ σκάφους μας. Τὴν ἴδια νύκτα ἔφυγα κρυφά, καὶ ἡ δυστυχισμένη μητέρα μου ἔμεινε μέσα εἰς τὸν ναὸν διὰ νὰ προσευχηθῇ καὶ νὰ κλαύσῃ.

Τί ζητοῦσε, ὦ Θεέ μου μὲ τὰ τόσα δάκρυά της, παρὰ μόνο, ὅπως μ' ἐμποδίσῃ νὰ ἐμπιστευθῶ τὸ σαρκίον μου εἰς τὰ κύματα; Ἀλλὰ, βάσει ἐνὸς βαθυτάτου σχεδίου Σου, μολονότι εἶχες εἰσακούσει τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς μητρικῆς δεήσεως, παρέδλεψες τότε τὸν πόθον της, διὰ νὰ γίνω μὲ τὴν βοήθειάν Σου ὅ,τι ἡ μητέρα μου ποθοῦσε νὰ εἶμαι καθημερινῶς.

Ὁ ἄνεμος ἄρχισε νὰ φυσᾷ, τὰ πανιὰ ἐφούσκωσαν ἀπὸ τὸν ἄέρα καὶ γρήγορα ἐξαφανίστηκε ἡ ἀκρογιαλιά ἀπὸ τὰ μάτια μου, ἐνῷ ἡ μητέρα μου ἔξαλλος ἐγέμιζε ἀπὸ κραυγὰς καὶ στεναγμούς τὰ ὠτά Σου, ἀδυσώπητα εἰς τὴν ἀπελπισίαν της ἐκείνην. Διότι μεταχειρίστηκες τὸ δόλωμα τῶν παθῶν, διὰ νὰ ξερριζώσῃς τὰ πάθη μου, ὁ δὲ ὑπερβολικὸς σαρκικὸς πόνος τῆς μητέρας μου ἐτιμωρεῖτο δικαίως κάτω ἀπὸ τὸ μαστίγιον τῶν θλίψεων. Ἦθελε νὰ μὲ ἔχῃ πλησίον της, ὅπως ὅλες οἱ μητέρες, ἀλλ' αὐτὴ περισσότερο ἀπὸ πολλὰς ἄλλας μητέρες καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποπτευθῇ τὴν χαράν, ποῦ τῆς προστοιμάζεις καὶ μ' αὐτὸν ἀκόμῃ τὸν χωρισμόν. Ἴδου διὰ ποῖον λόγον ἔκλαιε καὶ ὠδύρετο, ὁ σπαρακτικὸς δὲ αὐτὸς πόνος της ἐφάνερωνε εἰς αὐτὴν τὴν κληρονομίαν τῆς Εὐας, ἀφοῦ ἐζητοῦσε διὰ στεναγμῶν ἐκεῖνο, ποῦ συνέλαβε μὲ στεναγμούς. Χωρὶς νὰ μὲ κακίσῃ διὰ τὴν πονηρίαν καὶ τὴν σκλη-

ρότητά μου, ἤρχισε πάλι νὰ προσεύχεται γιὰ μένα καὶ ν' ἀσχολῆται μὲ τὰς συνηθισμένας οἰκιακὰς ἐργασίας της, ἐνῶ ἐγὼ ἐπλεαπρὸς τὴν Ρώμην.

Ἡ ἀσθένεια τοῦ Αὐγουστίνου. — Μητρικαὶ δεήσεις καὶ προσευχαί

Μόλις ἔφθασα εἰς τὴν Ρώμην, μὲ ὑπεδέχθη τὸ μασιτίγιον μιᾶς ἀσθενείας σωματικῆς. Ἦδη ἐδάδιζα πρὸς τὸν Ἀδὴν, φορτωμένος μὲ τ' ἀνομήματα, ποὺ εἶχα διαπράξει ἐναντίον Σου, ἐναντίον μου, ἐναντίον τῶν ἄλλων· ἀνομήματα πολυάριθμα καὶ βδελυρά, ποὺ ἔκαναν βαρυτέρας τὰς ἀλύσεις τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, διὰ τὸ ὅποιον ὅλοι πεθαίνομε εἰς τὸν Ἀδάμ. Δὲν μοῦ εἶχες ἀκόμη συγχωρήσει κανένα ἀμάρτημα ἐν Χριστῷ. Ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχε ἀκόμη ἀπομακρύνει τὴν ἐχθρότητά Σου μὲ τὸν Σταυρὸν Τοῦ. Τὴν ἐχθρότητα, ποὺ ἐπέσυραν ἐναντίον μου τ' ἀμαρτήματά μου. Ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ, ἄφοῦ, σύμφωνα μὲ τὰς πεποιθήσεις μου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δὲν εἶχε κρεμασθῇ εἰς τὸν σταυρὸν παρὰ μόνον κάποιον πλάσμα φανταστικόν. Ὅσο ψεύτικος μοῦ ἐφαίνετο ὁ θάνατος τῆς σαρκὸς του τόσον ἦτο ἀληθινὸς ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς μου, ἢ ὅποια δὲν τὸ ἐπίστευε.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἠυξάνετο ὁ πυρετός μου, παρέδιδά τὴν τελευταίαν πνοήν, ἐδάδιζα πρὸς τὸν θάνατον. Ποῦ θὰ ἐπορευόμουν ἐκείνη τῇ στιγμῇ, ἐὰν ὄχι εἰς τὰς φλόγας, εἰς βασάνους ἀνταξίας τῶν ἀνομημάτων μου, σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν τῆς ἀλανθάστου δικαιοσύνης Σου ; Δὲν τὸ ἐγνώριζε αὐτὸ ἡ μητέρα μου, καὶ ὅμως, μολονότι δὲν ἦτο παροῦσα, ἔκανε προσευχὰς διὰ μένα. Ἀλλὰ Σὺ, πανταχοῦ παρών, ὅπου εὕρισκετο ἐκείνη, εἰσήκουες τὰς προσευχὰς της, ἐκεῖ δὲ ποὺ εὕρισκόμουν ἐγὼ, μὲ ὤκτειρες. Μοῦ ἀπέδιδες τὴν ὑγείαν τοῦ σώματός μου, ἀλλ' ἡ ἱερόσυλος καρδιά μου δὲν εἶχε ἀκόμα θεραπευθῇ. Διότι, μολονότι διέτρεχα τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, δὲν ᾔθελα νὰ βαπτισθῶ. Ὅταν ἦμουν μικρὸ παιδί, ἦμουν καλότερος, ἄφοῦ ἐζήτησα τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν τῆς μητέρας μου, καθὼς Σοῦ τὸ ἔχω ἤδη ἐξομολογηθῇ. Ὡστε ἐμεγάλωσα μὲ τὴν ντροπὴ μου, περιφρονοῦσα τὴν ἱατρικὴν τέχνην

Σου. Ἀλλὰ Σὺ δὲν ἠθέλησες ν' ἀποθάνω δυὸ φορές (¹) ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων διαθέσεων. Ἐὰν ἕνα τέτοιο κτύπημα κατεφέρετο εἰς τὴν καρδίαν τῆς μητέρας μου, δὲν θὰ ἐθεραπεύετο ποτέ. Διότι δὲν ἤμπορῶ νὰ περιγράψω τὴν στοργὴν τῆς, αἱ δὲ ὠδινές τῆς, ὅπως μὲ γεννήσῃ διὰ τοῦ πνεύματος, ἦσαν σκληρότεραι παρὰ ἐκείναι, ποὺ εἶχεν ὑποστῆ, ὅπως μὲ γεννήσῃ διὰ τῆς σαρκός.

Ὅχι δὲν βλέπω πῶς θὰ ἐθεραπεύετο, ἂν ὁ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας θάνατός μου ἐπλήγωνε τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν. Τί θὰ ἐγίνοντο τόσαι προσευχαί, ποὺ ἀπηύθυνε διαρκῶς πρὸς Ἐσὲ καὶ μόνον; Ἀλλὰ Σὺ, ὦ Θεὲ τῶν οἰκτιρμῶν, θὰ περιφρονοῦσες ποτὲ τὴν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν μιᾶς χήρας ἀγνῆς, ἐγκρατοῦς, φιλελεήμονος, ὑποτεταγμένης εἰς τοὺς Ἀγγίους Σου, μιᾶς χήρας, ποὺ προσέφερε διαρκῶς θυσίαν εἰς τὸν βωμόν Σου (²), ποὺ ἐπεσκέπτετο δυὸ φορές τὴν ἡμέραν τὴν Ἐκκλησίαν Σου, τὸ πρωῒ καὶ τὸ βράδυ, ὅχι διὰ νὰ φλυαρίσῃ σάν γραϊτῆδιον, ἀλλὰ διὰ ν' ἀκούσῃ τὸν λόγον Σου καὶ Σὲ ἰκετεύσῃ νὰ εἰσακούσῃς τὰ δάκρυα ἐκείνης, ποὺ δὲν Σοῦ ζητοῦσε χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ τῆς. Σὺ, ἡ χάρις τοῦ ὁποῖου τὴν δημιούργησε ὅπως ἦτο, ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ τὴν περιφρονήσῃς καὶ νὰ τῆς ἀρνηθῇς τὴν προστασίαν Σου; Ὅχι, Κύριε, ἦσουν πλησίον τῆς, τὴν εἰσήκουσες καὶ ἐνήργησες σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν, τὰς βαθμίδας τῆς ὁποίας εἶχες ἤδη καθορίσει ἐκ τῶν προτέρων. Μακρὰν ἀπὸ μένα ἢ σκέψις, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὴν ἐξαπατήσῃς εἰς τὰς ἐλπίδας τῆς, ὅταν τῆς ἔδιδες τὰς ἀπαντήσεις ἐκείνας, ποὺ ἀνέφερα ἢ ποὺ δὲν ἀνέφερα ὡς τώρα· τὰς ἀπαντήσεις ἐκείνας, ποὺ ἐφύλαγε στὴν καρδίαν τῆς καὶ ἐπίστευε, κατὰ τὰς ἀτελευτήτους προσευχάς τῆς, ὅτι ἔφεραν τὴν ὑπογραφὴν τῆς χειρός Σου. Διότι, ἐπειδὴ εἶναι αἰωνία ἡ εὐ-

(1) Non me sivisti bis mori, δηλαδή δὲν ἠθέλησες ν' ἀποθάνω σωματικῶς καὶ ψυχικῶς.

(2) «Ad altare tuum». Ἡ λατινικὴ τῶν χριστιανικῶν αἰώνων μετεχειρίζετο τὰς λέξεις altare, ara, ποὺ ἐδήλουν καὶ τοὺς βωμοὺς τῶν ἐθνικῶν. Ὁ τύπος altaria εἶναι ὁ συνηθέστερος καὶ ὁ μόνος κλασσικός. Οἱ Ἑλληνες συγγραφεῖς ἀπέφυγαν αὐτὴν τὴν σύγχυσιν, δεδομένου, ὅτι, μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν *θυσιαστήριον* καὶ ὄχι τὰς λέξεις *βωμός*, *ἐσχάρα*. (P. de Labriolle, St Augustin).

σπλαγχνία Σου, καταδέχτηκες νά γίνης διὰ τῶν ὑποσχέσεών Σου, ὀφειλέτης ἐκείνων, ποῦ ἀναθέτουν εἰς Ἐσέ τὴν πληρωμὴν τῶν χρεῶν των

Λοιπὸν μ' ἐθεράπευσες ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἀσθένειαν. Ἐσωσες τὸ τέκνον τῆς δούλης Σου διὰ νὰ Σοῦ δοθῇ κατόπιν εὐκαιρία νὰ τοῦ παράσχῃς καλυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν σωτηρίαν.

* *

Καὶ κατ' ἐκείνην ἀκόμα τὴν ἐποχὴν εἶχα σχέσεις εἰς τὴν Ρώμην μὲ τοὺς ψευδοαγίους, τοὺς ἀγύρτας, καὶ ὅχι μόνον μὲ τοὺς ἀκροατάς μου, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων συγκαταλέγετο καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸ σπίτι τοῦ ὁποίου εἶχα ἀρρωστήσει καὶ νοσηλευθῇ, ἀλλὰ καὶ μ' ἐκείνους, ποῦ ὀνομάζονται Ἐκλεκτοί (1).

Ὡς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπίστευα, ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἐκεῖνοι, ποῦ ἀμαρτάνομεν, ἀλλ' ὅτι τὰς ἀμαρτίας διαπράττει μία ξένη φύσις, ποῦ εὐρίσκεται ἐντὸς μας. Μὲ τὴν ὑπεροψίαν μου μοῦ ἄρесе νὰ φαντάζωμαι, ὅτι εὐρισκόμουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, ὁσάκις δὲ ἀμάρτανα, δὲν αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτόν μου ἔνοχον, διὰ νὰ ἐπιτύχω ἀπὸ Σέ τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς μου, ἀμαρτωλῆς ἐνώπιόν Σου, ἀλλὰ μοῦ ἤρесе νὰ αἰτιῶμαι κάθε φορὰ ποῦ κάτι εὐρίσκετο εἰς ἐμέ, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ὁ ἑαυτός μου. Καὶ ὅμως ἀμάρτανα, ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἡ ἀσέβεια καὶ μόνον αὕτῃ διαιροῦσε σέ δυὸ τὸ Ἐγὼ μου, ἡ δὲ ἀμαρτία μου ἦτο τόσο περισσότερο ἀθεράπευτος, ὅσο δὲν αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτό μου ἀμαρτωλόν. Ἡ βδελυρὰ παρανομία μου ἐπροτιμοῦσε νὰ νικηθῇς Ἐσὺ εἰς τὴν ψυχὴν μου, πρὸς ὀλεθρόν μου, παρὰ νὰ νικήσῃς διὰ τὴν σωτηρίαν μου. Δὲν εἶχε ἀκόμη θέσει «φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου, μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀνο-

(1) Σύμφωνα μὲ κάποιο ἀνέκδοτον, ποῦ ἀναφέρει ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὸ «De moribus Eccl. Cathol. et de moribus Manichaeorum XIX, 68 καὶ Patrol. Lat. XXXII, 1574». ὁ συγγραφεὺς ἀντελήφθη ταχύτατα τὴν ὑποκρισίαν τῶν Μανιχαίων, οἱ ἑποῖτοι, μολονότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν των νὰ ἀσκητεύουν αὐστηρῶς, ἐν τούτοις ὑπεκρίνοντο μόνον τὸν ἀσκητισμόν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητά ἦσαν φιλήδονοι καὶ ἀκόλαστοι.

μίαν» (1). Ἴδου διὰ ποῖον λόγον ἐξηκολούθησα νὰ ἔχω σχέσεις με-
τοὺς «Ἐκλεκτοὺς», χωρὶς ὅμως πλέον νὰ ἐλπίζω, ὅτι θὰ ἡμπο-
ροῦσα ν' ἀποκτήσω κάτι ἀπὸ τὴν ψευδῇ διδασκαλίαν των. Ἀλλ'
ἐφόσον δὲν εὑρίσκα κάτι νεώτερο ἀπ' αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἀπε-
φάσισα νὰ τὴν παρακολουθῶ, ἥμουν ὅμως τώρα πλέον ἀπέναντί
της χλιαρὸς καὶ ἀδιάφορος.

Εἶχε μάλιστα ἐπέλθει εἰς τὸν νοῦν μου, ὅτι οἱ λεγόμενοι φι-
λόσοφοι τῆς Ἀκαδημίας(2) ἦσαν σοφώτεροι τῶν ἄλλων, ἐφ' ὅσον
ἰσχυρίζοντο, ὅτι πρέπει γ' ἀμφιβάλλωμεν δι' ὅλα καὶ ὅτι καμμία
ἀλήθεια δὲν εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον προσιτή. Ἐπίστευα τότε, ὅτι
ἡ διδασκαλία των ἦτο πράγματι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀπεδίδετο εἰς
αὐτοὺς.

Δὲν παρέλειψα νὰ κλονίσω τὴν πίστιν, ποὺ εἶχεν ὁ ξεναγὸς
μου, καθὼς εἶχα καταλάβει, εἰς τὰ παραμύθια, ποὺ ἐγέμιζαν τὰ
βιβλία τῶν Μανιχαίων. Ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦσα νὰ εὑρίσκω
μαζὶ των εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν παρὰ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι
δὲν εἶχαν σχέσεις με αὐτὴν τὴν αἵρεσιν. Ἐπαυσα πλέον νὰ εἶμαι
ἐνθουσιώδης συνήγορος τῶν δογμάτων της. Ἐν τούτοις ἡ οἰκειό-
της μου με τοὺς Μανιχαίους — πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἔκρυπτεν ἡ
Ρώμη—ἐξασκοῦσε μίαν τόσον μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπάνω μου, ὥστε
νὰ μὴ ζητῶ τίποτε ἄλλο, τόσο δὲ ὀλιγώτερον, καθόσον ἥμουν βέ-
βαιος, ὅτι δὲν θὰ εὑρίσκα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, Κύριε τοῦ οὐ-
ρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, τὴν ἀλή-
θειαν ἐκείνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Μανιχαῖοι με ἀπεμάκρυναν. Ἐ-
θεωροῦσα ἐπαίσχυντον τὴν πίστιν, ὅτι περιεβλήθης ἀνθρωπίνην
σάρκα καὶ μέλη ἀνθρώπινα! Ὅσάκις δὲ ἐσκεπτόμουν τὸν Θεόν
μου, τὸν ἐφανταζόμουν ὡς μᾶζαν σωματικὴν—διότι κανένα πρᾶ-
γμα μὴ σωματικὸν μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ὑπάρχει. Εἰς τὸ σημεῖον
δὲ αὐτὸ ὑπῆρχε ἡ κυριωτέρα καὶ ἴσως ἡ μοναδικὴ πλάνη μου.

(1) Ψαλμ. ΡΜ. 3 καὶ ἐφεξῆς.

(2) Πρόκειται περὶ τῆς «Νέας Ἀκαδημίας», δηλαδή τῆς Σχολῆς τοῦ
Ἀρκεσιλάου (375—240), τοῦ Καρνεάδου (319—129), τοῦ Κλειτομάχου (περ.
175—100) καὶ τοῦ ἐκ Λαρίσης Φίλωνος (περ. 148—80). Ὁ Αὐγουστίνος
ἐμαθε τὰς θεωρίας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Σχολῆς ταύτης, ὡς φαίνεται ἐκ
τῶν «Academica» τοῦ Κικέρωνος, ποὺ ἐγράφησαν κατὰ τὸ ἔτος 45 π. Χ.

Τοῦτο μ' ἔκαμε νὰ πιστεύω, ὅτι ὑπῆρχεν οὐσία τοῦ κακοῦ (1) φρικτὴ μᾶζα ἄμορφος, εἴτε πυκνὴ καὶ στερεά, — αὐτὴν τὴν ὀνομάζουσι γῆν — εἴτε ἀραιὰ καὶ λεπτή, ὡς ἐναέριον πνεῦμα, κακόβουλον, μοχθηρὸν πνεῦμα, ποῦ φαντάζονται, ὅτι ἔρπει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπειδὴ ἡ εὐσέβειά μου, μολονότι πολὺ ὀλίγον φωτισμένη, μὲ ὑπεχρέωνε νὰ πιστεύω, ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς καμμίαν φύσιν κακὴν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ, ἔθετα τὰς δύο μάζας εἰς ἀνταγωνισμόν. Ἀπὸ τὴν καταστροφικὴν αὐτὴν ἀρχὴν προήρχοντο ὅλοι αἱ λοιπαὶ ἱερόσυλοι σκέψεις μου.

Πράγματι, ὅσες φορές τὸ πνεῦμά μου προσπαθοῦσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, αἰσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του ν' ἀποκρούεται, διότι ἡ ἰδέα, ποῦ εἶχε σχηματίσει διὰ τὴν πίστιν αὐτὴν, δὲν ἦτο ἀκριδής. Μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο μεγαλυτέρα εὐσέβεια νὰ Σὲ πιστεύω ἄπειρον ὡς πρὸς ὅλα τὰ μέρη Σου, ὦ Θεέ μου, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα, δηλαδή ὡς πρὸς ἐκεῖνο, ὅπου ἡ μᾶζα τοῦ κακοῦ ἀντιστρατεύεται πρὸς Ἑσένα — ἐκεῖ ἔπρεπε πράγματι νὰ παραδεχθῶ, ὅτι δὲν εἶσαι ἄπειρος — παρὰ νὰ ὑποθέτω, ὅτι καθορίζεσαι ὡς πρὸς ὅλα τὰ μέρη Σου σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν. Καὶ ἐθεωροῦσα προτιμότερον νὰ πιστεύω, ὅτι δὲν ἐδημιούργησες, κανένα κακόν, — τὸ κακὸν ἐφαίνετο εἰς τὴν ἀμάθειάν του ὅχι μόνον ὡς οὐσία, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐσία σωματικὴ, διότι δὲν ἤμουν ἱκανὸς νὰ φαντασθῶ τὸ πνεῦμα παρὰ μόνον ὡς σῶμα λεπτόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἦτο διάχυτον εἰς τὸν χῶρον — παρὰ νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ κακοῦ, ὅπως τὸ ἐπίστευα, προήρχετο ἀπὸ Σένα. Αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν Σωτῆρα μου, τὸν μονογενῆ Υἱόν Σου, ἐφανταζόμουν, ὅτι ἐξεπορεύετο ἀπὸ τὸ φωτεινὸν σῶμά Σου, δὲν ἐπίστευα δὲ ὡς πρὸς αὐτὸν τίποτε ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο, ποῦ μοῦ ὑπέβαλλαν αἱ ἐξωφρενικαὶ σκέψεις μου. Ναὶ μὲν ἐφρόνουν, ὅτι μία ὁμοία φύσις ἦτο ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ, ἄνευ συμμείξεως τῆς σαρκός, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐφανταζόμουν, ἤμποροῦσε νὰ

(1) Τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ κακοῦ εἶναι ἓνα ἐκ τῶν ζητημάτων ἐκείνων, ποῦ ἀπησχόλησαν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας πολλοὺς σοφοὺς. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θέματα, λέγει ὁ Τερτουλλιανός, ποῦ ἀνεκινήθησαν τόσον ἀπὸ τοὺς αἵρετικοὺς ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θέματα, ποῦ ἀναμασοῦν ; Πόθεν προέρχεται τὸ κακόν ; Ποία εἶναι ἡ αἰτία του ; Πόθεν ὁ ἄνθρωπος ; κ.τ.λ. (Tertull. De Praescr. VII 5).

συμμειχθῇ, χωρὶς νὰ κηλιδωθῇ δὲν μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοήσω. Ὡστε δὲν ἤθελα νὰ τὸ πιστεύσω ἐνσαρκωθὲν ἐκ φόβου μήπως τὸ θεωρήσω κηλιδωθὲν ἀπὸ τὴν σάρκα.

Ἐξ ἄλλου, ὁ κριτικὸς ἔλεγχος τῶν Μανιχαίων σχετικῶς μετὰς Γραφάς, μοῦ ἐφαίνετο ἀπολύτως αὐθεντικὸς. Ἐν τούτοις ἐνίστε μὲ κατελάμβανε ὁ πόθος νὰ ὑποβάλω μερικὰ σημεῖα ὑπὸ τὴν κρίσιν ἀρμοδίου κριτοῦ, διὰ νὰ ἴδω τί ἐσκέπτετο περὶ αὐτῶν τῶν θεμάτων.

Κάποιος Ἑλπίδιος ἔκαμνε διαλέξεις καὶ συζητήσεις ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν Μανιχαίων, ἥδη δὲ εἰς τὴν Καρχηδὸνα αἱ διαλέξεις του μοῦ ἔκαμαν ἐντύπωσιν, διότι ἀνέφερε μερικὰ χωρία ἐκ τῶν Γραφῶν κατὰ τῶν ὁποίων οἱ Μανιχαῖοι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ ν' ἀντεπεξέλθουν μὲ εὐκολίαν. Αἱ ἀπαντήσεις των μοῦ ἐφαίνοντο ἀνίσχυροι, ἄλλως τε ἀπέφευγαν νὰ τὰς διατυπώσουν δημοσίᾳ, ἀρκούμενοι νὰ μᾶς τὰς δίδουν ἐν τῷ κρυπτῷ. Κατὰ τοὺς Μανιχαίους, ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶχε πλαστογραφηθῇ, δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖον, ποῦ ἐσκόπευε νὰ μεταμορφώσῃ τὴν πίστιν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν θρησκείαν τῶν χριστιανῶν. Ἐγὼ δέ, ὁ ὁποῖος δὲν ἤμουν ἱκανὸς παρὰ μόνον ὑλικὰς εἰκόνας νὰ μορφώνω, διατελοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν «μαζῶν» ἐκείνων, ποὺ μὲ κρατοῦσαν παράλυτον. Ἀγωνιῶν δὲ καὶ ἀσθμαίνων κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος των, ἐπροσπάθησα εἰς μάτην ν' ἀναπνεύσω τὸν καθαρὸν ἀέρα τῆς ἀληθείας Σου.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ Ρωμαῖοι σπουδασταὶ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀφιερώθηκα μὲ ζῆλον πολὺν εἰς τὸ ἔργον, χάριν τοῦ ὁποῖου εἶχα μεταβῇ εἰς τὴν Ρώμην, δηλαδὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς. Κατῴρθωσα νὰ συγκεντρώσω γύρω μου ὀλίγους μαθητάς, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἤρχισε νὰ γίνεται γνωστὸν τὸ ὄνομά μου.

Ἀλλ' ἔξαφνα ἐπληροφορήθηκα, ὅτι εἰς τὴν Ρώμην ἦσαν συνήθεις μερικαὶ ἐνέργειαι, ποὺ εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲν μ' ἔκαμαν νὰ ὑποφέρω. Μὲ ἐβεβίβωσαν δηλαδὴ, ὅτι, ναὶ μὲν τὰ πραξικοπήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προέβαιναν οἱ ἀνάγωγοι νέοι ἐκεῖ κάτω, ἦσαν ἄγνωστα ἐδῶ, ἀλλὰ, μοῦ ἐπρόσθεσαν, συμβαίνει κάποτε τὸ ἐξῆς : οἱ σπουδασταί, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν πληρωμὴν τῶν διδάκτρων, συ-

γεννοῦνται μεταξύ των καὶ πηγαίνουν ἐν σώματι εἰς ἓνα ἄλλον διδάσκαλον, καταπατοῦντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν καλὴν πίστιν καὶ τὴν δικαιοσύνην χάριν τοῦ χρήματος.

Αὐτοὺς τοὺς σπουδαστὰς ἤρchiσε νὰ μισῇ ἡ καρδιά μου, ἀλλ' ὅχι μὲ «τέλειον μῖσος». Διότι ἐκεῖνο, ποὺ ἐμισοῦσα εἰς αὐτοὺς, ἦτο περισσότερον ἢ βλάβη, ποὺ διέτρεχα τὸν κίνδυνον νὰ ὑποστῶ, παρὰ ἡ ἀδικία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχαν οἱ ἄλλοι.

Καὶ ὅμως τοιούτου εἴδους ἄνθρωποι εἶναι ἐκτὸς τιμῆς καὶ ἐκπορνεύονται μακρὰν ἀπὸ Σένα, ὦ Θεέ μου, προσκολλώμενοι εἰς ἐφήμερα ἀγαθὰ, παιχνίδια τοῦ χρόνου, εἰς κέρδη βορβορώδη, ποὺ λερώνουν καὶ κηλιδώνουν τὰ χέρια ἐκείνων, ποὺ τὰ ἐγγίζουν. Εἶναι ἐκτὸς τιμῆς ἐφ' ὅσον προσκολλῶνται εἰς κόσμον μάταιον καὶ περιφρονοῦν τὸν Θεόν των, ποὺ τοὺς ἀνακαλεῖ εἰς τὴν τάξιν καὶ ἀμνηστεύει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς Αὐτόν, ἔστω καὶ ἐκπορνευμένη. Ἀκόμη καὶ σήμερα συχαίνωμαι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς ἀνθρώπους, λόγῳ τῆς διαστροφῆς των καὶ τῆς ἠθικῆς δυσμορφίας των. Ἐξ ἄλλου ὅμως τοὺς ἀγαπῶ, διὰ νὰ τοὺς βελτιώσω· διὰ νὰ τοὺς διδάξω, ὅτι ὀφείλουν νὰ προτιμοῦν τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τὸ χρήμα, εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ὁποίας ἀφροσιῶνται, ἀπὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην νὰ προτιμοῦν Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, ποὺ εἶσαι ἡ Ἀλήθεια, πηγὴ ἀνεξάντλητος ἀσφαλοῦς ἀγαθοῦ καὶ εἰρήνης ἀγνοιάτης. Ἀλλὰ τότε ἦμουν διατεθειμένος μᾶλλον νὰ μὴν ἀνέχωμαι τὴν διαστροφήν των πρὸς τὸ συμφέρον μου παρὰ νὰ τοὺς ἐπιθυμῶ καλυτέρους πρὸς χάριν Σου.

**Ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὸ Μεδιόλανον (Μιλάνο).— Ἡ συνάντησίς
του μὲ τὸν Ἀμβρόσιον.**

Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ παρεκλήθη ὁ τοποτηρητὴς τῆς Ρώμης ἀπὸ τὸ Μεδιόλανον νὰ προμηθεύσῃ διδάσκαλον τῆς ρητορικῆς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ποὺ θ' ἀνελάμβανε νὰ πληρώσῃ καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου του. Ἐζήτησα τὴν θέσιν αὐτὴν διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν φίλων μου ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἡλιθιοτήτων τοῦ Μανιχαϊσμοῦ. Ἡ μετάβασίς μου εἰς τὸ Μεδιόλανον θὰ μ' ἐχώριζεν ἀπὸ τοὺς Μανιχαίους ὀριστικῶς, ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ οὔτε ἐγὼ προεβλέπαμε αὐτὸν τὸν χωρισμόν. Ὑπέβαλα εἰς

τὴν κρίσιν τοῦ Συμνάκου, τοποτηρητοῦ τῆς Ρώμης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἓνα ρητορικὸν λόγον μου. Ὁ Συμνάκος τὸν εὐρῆκε καλὸν καὶ μὲ ἀπέστειλεν εἰς τὸ Μεδιόλανον ⁽¹⁾.

Εὐθὺς ὅταν ἐφθασα ἐκεῖ, ἐπεσκέφθηκα τὸν ἐπίσκοπον Ἀμβρόσιον, ποῦ ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν ὑφήλιον ὡς ψυχὴ ἐκλεκτὴ καὶ εὐσεβὴς δοῦλος Σου. Ὁ εὐγλωττος ζῆλός του διένειμε τότε τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν τοῦ σίτου Σου ⁽²⁾. Χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω, τὸ χέρι Σου μὲ ὡδηγοῦσε πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ μὲ ὡδηγήσῃ εἰς Ἐσὲ αὐτὴν τὴν φορὰν ἐνσυνειδήτως.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ μὲ ὑπεδέχθη πατρικῶς, ἐξέφρασε διὰ τὸν ἐρχομόν μου τὴν χαρὰν του μὲ ἀγάπην ἀνταξίαν ἑνὸς πνευματικοῦ ποιμένου.

Ἦρχισα νὰ τὸν ἀγαπῶ. Δὲν ἠγάπησα ὅμως ἐν τῷ προσώπῳ του κατ' ἀρχὰς τὸν διδάσκαλον τῆς ἀληθείας—εἶχα χάσει τὴν ἐλπίδα νὰ εὕρω τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου—ἀλλὰ τὸν ἄνδρα, ποῦ ἔδειχνε ἀπέναντί μου εὐμένειαν. Παρakoλουθοῦσα μὲ ζῆλον τὰ δημόσια κηρύγματα τοῦ ὅχι μὲ τὴν πρόθεσιν, τὴν ὁποίαν ὤφειλα νὰ ἔχω, ἀλλ' ἀπλῶς, διὰ νὰ βεβαιωθῶ ἂν ἡ ρητορεία του εὐρίσκετο εἰς τὸ ὕψος, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλου ὄλοι· ἂν ἦτο ἀνώτερος ἢ κατώτερος τῆς φήμης του. Ἐκρεμόμευ ἀπὸ τὰ χεῖλη του, μολονότι ἤμουν ἀδιάφορος καὶ περιφρονητικὸς κατὰ βάθος. Μὲ συνήρπαζεν ἡ γλυκύτης τῶν λόγων του, ποῦ ἦσαν σοφώτεροι ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Φαύστου, ἂν καὶ ὀλιγώτερον εὐστροφοὶ καὶ γοητευτικοί. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ βάθος, δὲν ὑπῆρχε καμμία σύγκρισις. Ὁ ἓνας ἐπεριπλανᾶτο μέσα στὰ παρκαμύθια τῶν Μανιχαίων, ὁ ἄλλος ἐδίδασκε τὸ ἀνώτερον δόγμα τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἡ σωτηρία εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὅπως ἤμουν ἐγὼ τότε. Καὶ ὅμως ἐπλησίαζα πρὸς αὐτὴν βαθμηδόν, χωρὶς νὰ τὸ συναισθάνωμαι.

Ἀπρόθυμος νὰ μάθω τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἐδίδασκε, δὲν ἔστρεψα τὴν προσοχὴν μου παρὰ μόνον εἰς τὴν ρητορικὴν δεξιότητά του. Μολονότι δὲ δὲν εἶχαν τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ὁδός, ποῦ

(1) Τοῦτο συνέβη τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 384, ὁπότε ὁ Αὐγουστίνος εἶχε ἡλικίαν τριάντα ἔτων.

(2) Πρὸλ. Παλμ. 80, 17· «καὶ ἐψώμισεν αὐτοὺς ἐκ στέατος πυροῦ καὶ ἐκ πέτρης μέλι ἐχώρτασεν αὐτούς».

ὠδηγοῦσε εἰς Ἐσέ, θὰ ἦτο προσιτὸ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐν τούτοις διατηροῦσα τὸ μάταιον αὐτὸ ἐνδιαφέρον. Ὅπωςδὴποτε μὲ τὰς φράσεις, ποῦ ἀγαποῦσα, κατέφθαναν εἰς τὸ πνεῦμά μου καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ὀλίγον μόνο μ' ἐνδιέφεραν. Δὲν κατώρθωνα νὰ χωρίζω τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δέ, ἐνῷ δὲ ἀνοιγα τὴν καρδιά μου, διὰ νὰ δεχθῶ τὸν εὐγλωττον λόγον του, αἱ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ἐκήρυττε, εἰσήρχοντο συγχρόνως, μολονότι κατὰ βαθμούς.

Ἐν πρώτοις ἤρχισα νὰ ἀντιλαμβάνωμαι, ὅτι ἐκεῖνο, ποῦ ἐκήρυττε, ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ὅτι ἡ καθολικὴ πίστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ, χωρὶς ἰταμότητα, τὰς ἐπιθέσεις τῶν Μανιχαίων, τοὺς ὁποίους ἕως ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐφανταζόμουν ἀκαταμαχήτους.

Ἐξ ἄλλου ἐκλονίσθην, ὅταν ἤκουσα τὸν Ἀμβρόσιον νὰ ἐρμηνεύῃ μὲ διαφορετικὸν πνεῦμα διάφορα σκοτεινὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἢ γραμματικὴ ἐρμηνεία τῶν ὁποίων ἐθανάτωνε τὴν ψυχὴν μου. Ἀκούων λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἄνδρα νὰ ἐκθέτῃ σύμφωνα μὲ τὸ πνευματικὸν περιεχόμενόν των πολλὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἀπεδοκίμαζα τὴν ἀποθάρρυσίν μου ποῦ μ' ἔκαμνε νὰ πιστεύω, ὅτι ἦτο ἀδύνατος κάθε ἀντίδρασις πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κατεδίκαζαν καὶ ἐμυκτήριζαν τὸν Νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας.

Ὅπωςδὴποτε δὲν ἐπίστευα, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Καθολικισμοῦ ἀπλῶς καὶ μόνον, ἐπειδὴ εἶχε καὶ αὐτὸς σοφοὺς καὶ εὐγλώτιους ὑποστηρικτάς, ἱκανοὺς ν' ἀνασκευάζουν μὲ εὐφράδειαν καὶ μὲ λογικὴν τὰς ἐναντίον των ἀντιρρήσεις οὔτε νὰ καταδικάσῃ τὴν μερίδα εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκα, ἐπειδὴ ἡ ἀντίθετος μερίς μετεχειρίζετο ἰσοδύναμα ὅπλα. Ναὶ μὲν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶχε παύσει νὰ μοῦ προξενῇ ἐντύπωσιν ἡττημένου, δὲν μοῦ ἐφαίνετο ὅμως ἀκόμη νικηφόρος. Ἀνέπτυξα ὅλας τὰς πνευματικὰς δυνάμεις μου, διὰ νὰ εὕρω κάποιο ἐπιχείρημα καθοριστικόν, δυνάμενον νὰ καταδείξῃ τὴν πλάνην τῶν Μανιχαίων. Ἐὰν ἡ διάνοιά μου ἦτο ἱκανὴ νὰ σχηματίσῃ μίαν παράστασιν οὐσίας τινὸς πνευματικῆς, θὰ συνέτριβεν ἅπαξ διὰ παντὸς ὅλα τὰ ἐφευρήματά των καὶ θὰ τὰ ἐξετόπιζεν ἀπὸ τὴν φαντασίαν μου. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον. Ἐν τούτοις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔξω κόσμον, δηλαδὴ τὴν φύσιν, ποῦ εἶναι προσιτὴ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, αἱ σκέψεις μου,

αί συγκρίσεις μου μ' ἔκαμναν νὰ εὐρίσκω τὰς ἀντιλήψεις τῶν πλείστων φιλοσόφων περισσότερον ἀληθοφανεῖς.

Ἔτσι ἀμφέβαλα δι' ὅλα, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχάς τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως αὐτὴ τὰς ἡρμήνευσε, καὶ ἔπλεα εἰς ἓνα πέλαγος ἀχανές ἀδεσχιότητος. Ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς Μανιχαίους, διότι ἐπίστευα, ὅτι, ἐφ' ὅσον διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοιούτων ἀμφιβολιῶν, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶμαι προσκολλημένος εἰς μίαν αἵρεσιν, ἥ ὁποία ἤδη εἰς τὴν ἐκτίμησίν μου ἐφαίνετο κατωτέρα ἀπὸ μίαν ὠρισμένην φιλοσοφικὴν Σχολήν. Εἰς τοὺς φιλοσόφους ὅμως ἐκείνους, πρὸ ἀγνοοῦσαν τὸ σωτήριο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἤθελα διόλου νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν μέριμναν τῶν πόνων τῆς ψυχῆς μου.

Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ μείνω κατηχούμενος εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου μετὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι κάποιος ἀσφαλὲς φῶς θὰ καθωδηγοῦσε μίαν ἡμέραν τὴν πορείαν μου.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΣΤ'

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν μετάβασιν τῆς μητέρας του εἰς τὴν Ρώμην. Λέγει ὅτι διατρέχων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ κάθε ἡμέραν περισσότερο τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἀδίκως καταδικασθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μανιχαίων. Περιγράφει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλυπίου. Ὅμιλεῖ περὶ τῶν ἀμφοβολιῶν καὶ τῶν αποφάσεών του, ὅπως ἀκολουθήσῃ μίαν καλυτέραν ὁδὸν εἰς τὴν ζωὴν. Φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ τὴν θείαν δικαιοσύνην, καταλαμβάνεται ἀπὸ νέον πόθον μεταστροφῆς.

ὦ Σὺ ἐλπίς μου, ἤδη ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μου ! Ποῦ εὕρισκόσουν δι' ἐμέ ; Ποῦ εἶχες ἀποσυρθῆ ; Σὺ δὲν μ' ἔχεις δημιουργήσῃ ; Σὺ δὲν μὲ ἐπλάσες διάφορον ἀπὸ τὰ τετράποδα καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ; Καὶ ἐβάδιζα μέσα στὸ σκοτάδι, πάνω εἰς μίαν ὀλισθηρὰν ὁδόν. Σὲ ἐζητοῦσα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου καὶ δὲν εὕρισκα τὸν Θεὸν τῆς καρδίας μου ! Ἐβυθίζομουν εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς θαλάσσης καὶ μὲ εἶχε ἐγκαταλείψει ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι κάποτε θὰ εὕρισκα τὴν ἀλήθειαν.

Τώρα ἡ μητέρα μου ἦλθε νὰ μὲ συναντήσῃ. Ἀκλόνητος εἰς τὴν εὐσέβειάν της, μὲ ἀκολουθοῦσε ἐκεῖθεν τῶν γαιῶν καὶ τῶν θαλασσῶν, ἐμπιστευομένη, ἐν μέσῳ κινδύνων παντοειδῶν, εἰς Ἐσὲ τὴν ἀσφάλειάν της. Κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τοῦ ταξιδίου της, ἔδιδε θάρρος εἰς τοὺς ναύτας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ διασχίζοντες διὰ πρώτην φοράν τὴν τρικυμιώδη θάλασσαν ἀναμένουν ἐνθάρρυνσιν καὶ παρηγορίαν, καὶ ὑπέσχετο εἰς αὐτούς, ὅτι θὰ προσωρμίζοντο εἰς γαλήνιον λιμένα σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς. Αὕτῃ δὲ ἀντλοῦσε τὸ θάρρος της ἀπὸ ἑνα ὀραματισμόν, ποῦ προφανῶς ὀφείλεται σ' Ἐσένα.

Μ' εὗρῃκε διατρέχοντα σοδαρὸν κίνδυνον. Δὲν εἶχα καμμίαν ἐλπίδα, ὅτι θὰ εὕρισκα τὴν ἀλήθειαν. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν ἐπληροφόρησα, ὅτι δὲν ἦμουν πιά Μανιχαῖος, χωρὶς ὁμῶς καὶ νὰ

εἶμαι καθολικὸς χριστιανός, δὲν ἀνεσκίρτησεν ἀπὸ χαρὰν μὲ αὐ-
τὴν τὴν ἀπροσδόκητον πληροφορίαν. Διέκρινε μόνον ἓνα εὐχάρι-
στον οἰωνὸν εἰς ἓνα σημεῖον τῆς ἀθλιότητός μου ἐκείνης, ποῦ
τὴν ἔκαμνε νὰ μὲ κλαίῃ, ὥς ἐάν ἦμουν νεκρός, ἀλλ' ὥς νεκρός,
ποῦ θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀναζήσῃ, καὶ νὰ μὲ παρουσιάσῃ, ἐπὶ τοῦ
φορείου τῆς ψυχῆς της, διὰ νὰ εἴπῃς εἰς τὸ τέκνον τῆς χήρας
«νεανίσκε, σοὶ λέγω ἐγέρθητι» καὶ ὅπως τοῦτο «ἀνακαθίσῃ
καὶ ἄρξηται λαλεῖν καὶ δώσης αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ» (1).
Ἡ καρδιά της δὲν συνεκλονίσθη ἀπὸ ἀνέκφραστον χαρὰν, ὅταν
ἔμαθε ὅτι ἔγινα ὅ,τι τὰ δάκρυά της Σοῦ ζητοῦσαν καθημερινῶς.
Δὲν εἶχα φθάσει ἀκόμη εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' εἶχα ἀπομακρυνθῇ
ἀπὸ τὸ ψεῦδος. Καὶ κάτι περισσότερο. Ἐπειδὴ ἡ μητέρα μου
εἶχε ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι δὲν θὰ μοῦ ἔδιδες τὸ δῶρόν Σου
μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ, τὸ δῶρον ἐκεῖνο, ποῦ τῆς ὑπεσχέθης ὁλό-
κληρον, μοῦ ἀπήντησε, πλήρους ἐμπιστοσύνης, ὅτι ἦτο βεβαία ἐν
Χριστῷ, ὅτι προτοῦ ἐγκαταλείψῃ τὴν ζωὴν, θὰ μὲ ἔδλεπε πιστὸν
καθολικόν. Αὐτὸ ἀκριβῶς μοῦ εἶπεν. Ἀλλ' ἐνώπιόν Σου, ὦ πηγὴ
τῶν οἰκτιρμῶν, ἔδιπλασίασε τὰς προσευχάς καὶ τὰ δάκρυά της,
διὰ νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν βοήθειάν Σου καὶ φωτίσῃς τὰ σκότη μου.
Μὲ πόσον ζῆλον ἔτρεχεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, διὰ νὰ κρεμα-
σθῇ ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ Ἀμβροσίου, ὥς πηγὴν ἀναδρύουσαν αἰω-
νίαν σωτηρίαν. Τὸν ἀγαποῦσε ὡς ἀγγελιαφόρον τοῦ Θεοῦ, διότι
ἐγνώριζεν, ὅτι αὐτὸς μὲ εἶχε καθοδηγήσει ἐκεῖ, ὅπου εὕρισκόνουν
ἐκείνην τὴν στιγμὴν, δηλαδὴ εἰς τὸ ρεῦμα ἐκεῖνο τῆς ἀδεσναιότη-
τος, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ μετέβαινα—καὶ ἦτο βεβαία περὶ αὐτοῦ ἡ
μητέρα μου,—ἀπὸ τὴν νόσον εἰς τὴν ὑγείαν, μετὰ τὴν παρέλευσιν
τοῦ φοβεροῦ κινδύνου, τῆς κρίσεως, καθὼς λέγουν οἱ ἱατροί.

*
* *

Ὅταν ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων,
ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ τὸ κάμνῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, πολτόν, ἄρτον καὶ
οἶνον ἄκρατον ὁ θυρωρὸς δὲν ἐδέχθη τὴν προσφορὰν της. Ὅταν
δὲ ἔμαθε τὴν ἀπαγορευτικὴν αὐτὴν διάταξιν τοῦ ἐπισκόπου, τὴν
ἀπεδέχθη μὲ τόσην εὐσέδειαν καὶ ὑπακοήν, ὥστε καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος

(1) Πρὸλ. Λουκ. 8, 12.

ἐθαύμασα τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν κατέκρινε τὴν συνήθειάν της μᾶλλον παρὰ τὴν ἐπισκοπικὴν ἀπαγόρευσιν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀκράτεια δὲν ἐξουσίαζε τὸ πνεῦμά της, ἡ δὲ ἀγάπη της πρὸς τὸν οἶνον δὲν τὴν διερέθιζε κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μισῇ τὴν ἀλήθειαν, καθὼς τόσοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ψαλμοὶ τῆς ἐγκρατείας εἶναι σὰν ἕνα ποτήρι νερό, ποὺ προκαλεῖ ναυτίαν εἰς τοὺς μεθύσους. Ἄλλ' ἡ μητέρα μου, ὁσάκις ἔφερε νεκρωσίμους προσφράς, ἔτρωγεν ὀλίγας ἐξ αὐτῶν, διεμοίραζε τὰς ἄλλας καὶ ἐκρατοῦσε διὰ τὸν ἑαυτὴ της μόνον λίγο κρασί, διὰ νὰ ὀρσίση τὸ ἀπονεκρωμένο στόμα της. Ὅσάκις δὲ ὑπῆρχαν πολλοὶ τάφοι νεκρῶν, εἰς τὴν μνήμην τῶν ὁποίων ἐπροσφέρετο θυσία, μετεχειρίζετο τὸ ἴδιο ποτήρι κάθε φορά παντοῦ καὶ διεμοιράζετο μὲ τοὺς ἄλλους παρόντας πιστοὺς κρασί συγκερασμένο μὲ νερό, καὶ μάλιστα χλιαρό, ποὺ ἔπινε εἰς μικρὰς δόσεις, διότι ἐκεῖνο, ποὺ ἐζητοῦσε, ἦτο ἡ εὐσέβεια καὶ ὄχι ἡ ἡδονή.

Εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ περίφημος αὐτὸς ἱεροκῆρυξ, μέγας τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος, ἀπηγόρευσε αὐτὰ τὰ ἔθιμα ἀκόμη καὶ εἰς ἐκείνους, ποὺ τὰ ἐτηροῦσαν μὲ ἐγκράτειαν, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ κάθε εὐκαιρίαν κραιπάλης εἰς τοὺς μεθύσους, καὶ διότι οἱ ἐορτασμοὶ τῶν νεκρῶν ἦσαν ὁμοιότατοι μὲ τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἐθνικῶν⁽¹⁾, ἀπεδέχθη εὐχαρίστως τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτὴν διάταξιν, ἀντὶ δὲ ν' ἀποθέτῃ ἐπὶ τῶν τάφων κάνιστρον μὲ καρπούς τῆς γῆς, ἐπρόσφερε καρδίαν πλήρη ἰδανικωτέρων εὐχῶν. Ἐδίδεν εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅ,τι ἤμποροῦσε, ἐορτάζουσα μὲ τὴν ἐλεημοσύνην της τὴν διανομὴν τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος, ἀφοῦ οἱ μάρτυρες ἐσφαγιάσθησαν καὶ ἐστέφθησαν μιμούμενοι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ὅμως, ὦ Θεὲ καὶ Κύριέ μου—ἔτσι ἀντιλαμβάνεται τὸ πρᾶγμα ἡ καρδιά μου ἐνώπιόν Σου—μοῦ φαίνεται, ὅτι οὐδέποτε ἡ μητέρα μου θὰ ἐπρόσφερε τὰ χέρια της εἰς τὴν ἀποκοπὴν τῆς ἀναφερθείσης συνηθείας ἃν εἶχεν ἀπαγορευθῇ ἀπὸ ἕνα ἄνδρα,

(1) Πρόκειται περὶ τῶν «Parentalia», περιγραφομένων ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου εἰς «Fastes» II, 533 κέξ. Ἡ ἐορτὴ αὕτη τῶν νεκρῶν ἤρχιζε τὴν 13ην Φεβρουαρίου καὶ ἐτερματίζετο τὴν 21ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἀφιεροῦτο εἰς τοὺς νεκροὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς (di parentum) καὶ ἐπεδίωκε τὸν ἐξευμενισμόν τῶν ψυχῶν των (animas placare paternas).

τὸν ὁποῖον θ' ἀγαποῦσε ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον. Ἐτρεφε ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς αὐτὸν λόγῳ τῆς σωτηρίας μου. Ὁ Ἀμβρόσιος τῆς ἀνταπέδιδε τὰ ἴσα διὰ τὴν εὐσεβῆ ζωὴν τῆς, διὰ τὴν προθυμίαν τῆς ψυχῆς τῆς, ἀφιερωμένης εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εὐεργετικῶν ἔργων καὶ ἀφωσιωμένης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τῆς. Συχνά, ὅταν μὲ συναντοῦσε, μοῦ τὴν ἐξεθείαζε καὶ μὲ συνέχαιρε, ὅτι εἶχα τέτοια μητέρα. Ἀλλὰ δὲν ἤξευρε ποιὸς ἦτο ὁ υἱὸς τῆς, ὁ ὁποῖος ἀμφέβαλλε δι' ὅλα καὶ δὲν ἐπίστευεν, ὅτι θὰ ἤμποροῦσε ποτὲ νὰ εὕρῃ τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς.

* * *

Δὲν ἀνεστέναζα ἀκόμη εἰς τὰς προσευχάς μου, διὰ νὰ σπεύσῃς εἰς βοήθειάν μου. Τὸ πνεῦμα εἶχε κλίσιν πρὸς τὴν ἔρευνα καὶ ἐποθοῦσε τὰς συζητήσεις διακαῶς. Ἐθεωροῦσα τὸν Ἀμβρόσιον εὐτυχῇ εἰς τὰ ὅμματα τοῦ κόσμου, διότι τὸν ἐκτιμοῦσαν ὕψηλὰ πρόσωπα. Μόνον ἡ ἀγαμία τοῦ μοῦ ἐφαίνετο ἐπίπονος. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐλπίδων του, τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους ὤφειλε νὰ διεξάγῃ ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν πειρασμῶν, ποὺ ἦσαν συμφυεῖς μὲ τὸ μεγαλεῖδόν του, περὶ τῶν παρηγοριῶν, ποὺ εὗρισκεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν δυστυχίαν, περὶ τῆς χαρᾶς τοῦ νὰ γεύεται τὸν ἄρτον Σου, περὶ ὅλων αὐτῶν δὲν εἶχα καμμίαν γνῶσιν, καμμίαν πεῖραν.

Ὁ Ἀμβρόσιος δὲν ἐγνώριζε τὴν ταραχὴν μου καὶ τὴν ἄδυσσον, ὅπου διέτρεχα τὸν κίνδυνον νὰ κρημνισθῶ. Μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ τοῦ ζητήσω ὅ,τι ἤθελα καὶ ὅπως ἤθελα. Πλῆθος πολυασχόλων προσώπων, ποὺ ἐβοηθοῦσε εἰς τὴν ἀμηχανίαν των, μοῦ ὑπέκλεπταν τὴν συνέντευξιν καὶ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην (').

Ὅσάκις ἦτο ἐλεύθερος, ἐπωφελεῖτο ἐκ τῶν ὀλίγων στιγμῶν τῆς ἐλευθερίας του, ὅπως τρέφῃ τὸ σῶμά του μὲ ἀπαραίτητον τροφήν ἢ τὸ πνεῦμά του μὲ ἀναγνώσεις.

Ὅταν ἐδιάβαζε, τὰ μάτια του διέτρεχαν τὰς σελίδας, τὴν ἐννοιαν τῶν ὁποίων ἐννοοῦσε παρευθύς. Συχνά, ὁσάκις εὗρισκόμουν κοντά του—διότι ἡ θύρα του δὲν ἦτο κλειστὴ εἰς κανένα, ὅλοι δὲ εἰσῆρχοντο ἐλευθέρως καὶ χωρὶς προειδοποίησιν—τὸν ἔδλεπα

(1) Περὶ τοῦ ρόλου, ποὺ ἔπαιξεν ὁ Ἀμβρόσιος κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, βλέπε P. de Labriolle, Histoire de la littérature Latine chrétienne, σελ. 352 καὶ Glasson, Histoire du Droit et des Institutions de la France, 1889, τόμ. 1.

νά διαβάξῃ χαμηλοφώνως καὶ οὐδέποτε μὲ τρόπον διαφορετικόν. Ἐκάθιζα εἰς μίαν γωνίαν καὶ ἐτηροῦσα νεκρικὴν σιωπὴν—καὶ τίς θὰ τολμοῦσε νά διαταράξῃ τὴν βαθυτάτην προσήλωσίν του ;—κατόπιν δὲ ἀποχωροῦσα, ἀντιλαμβάνομενος, ὅτι θὰ ἦτο ἀνάγων νά τὸν διακόψω κατὰ τὰς σπανίας στιγμὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπωφελεῖτο διὰ τὴν ἀναπαύσιν τὸ πνεῦμά του, ὅταν αἱ ὑποθέσεις τῶν ἄλλων τοῦ ἐπέτρεπαν ὀλίγην ἀνάπαυσιν.

Ἴσως ἀπέφευγε νά διαβάξῃ μεγαλοφώνως ἀπὸ φόβο, μήπως κάποιος προσεκτικὸς καὶ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὸ θέμα ἀκροατῆς θὰ τὸν ἠνάγκαζε νά ἐρμηνεύσῃ ἓνα σκοτεινὸν χωρίον, νά συζητήσῃ ἀκανθώδη προβλήματα καὶ ἔτσι νά χάσῃ πολύτιμον καιρόν, προωρισμένον διὰ τὴν διεξαγωγὴν ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νά μελετήσῃ. Ἴσως καὶ ἡ ἀνάγκη νά προφυλάσσῃ τὴν φωνήν του, ἡ ὁποία εὐκόλως συνετρίβετο, ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐδιάβαζε πάντοτε χαμηλοφώνως. Πάντως, ὅποιανδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πρόθεσίς του, δὲν ἤποροῦσε παρὰ νά εἶναι ἀγαθὴ, ὅπως ἦτο καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς ἄνθρωπος.

Τὸ δημόσιον κήρυγμα τοῦ Ἀμβροσίου φωτίζει τὸν Αὐγουστίνον ὡς πρὸς πολλὰ ἐπίμαχα σημεῖα

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἓνα εἶναι τὸ γεγονός, δηλαδή, ὅτι δὲν μοῦ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νά ἐρωτήσω, δι' ὅ,τι ἤθελα, τὸν ἅγιον χρησμόν Σου, ποῦ εὕρισκετο εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀμβροσίου, παρὰ μόνον, ὅταν ἔδιδεν ὀλίγην προσοχὴν εἰς ἐμέ. Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῆς ἀμηχανίας μου, ἐπερίμενα μίαν κατάλληλον στιγμήν, διὰ νά τοῦ ἀνοίξω τὴν καρδιά μου, ἀλλὰ μοῦ ἦτο ἀδύνατον νά τὴν εὔρω. Ἔτσι δὲν ἄφρινα νά περάσῃ οὔτε μιὰ ἡμέρα τοῦ Κυρίου (Κυριακή), χωρὶς νά ἀκούσω τὸν ἄνδρα αὐτὸν νά ἐρμηνεύῃ θαυμάσια εἰς τὸν λαὸν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ἔδλεπα μὲ καθημερινῶς μεγαλυτέραν βεβαιότητα, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νά λύσω τοὺς κόμβους τῶν λεπτεπιλέπτων ἐκείνων συκοφαντιῶν, ποῦ ἐξόφταναν κατὰ τῶν Ἀγίων Γραφῶν οἱ ἀπατεῶνες ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι μὲ παρεπλάνησαν.

Ὅταν ἐνόησα, ὅτι ἡ φράσις «ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δὲν εἶχεν ἐρμηνευθῇ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ τέκνα

Σου — ἀπὸ τὰ τέκνα Σου δηλαδὴ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ὄργανον τῆς χάριτός Σου, ἐπαναφέρει εἰς τὴν ζωὴν — κατὰ τὴν ἐννοιαν, ὅτι ὀφείλουν νὰ Σὲ πιστεύουν, νὰ Σὲ ἀντιλαμβάνωνται ὡς καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, μολονότι δὲν εἶχα οὔτε τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν, οὔτε τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν περὶ μιᾶς οὐσίας πνευματικῆς, ἐν τούτοις μοῦ παρεῖχεν ἀνέκφραστον χαρὰν ἡ σκέψις, ὅτι, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν, δὲν ἐγαύγιζα κατὰ τῆς καθολικῆς θρησκείας, ἀλλὰ κατὰ φαντασμάτων ἀποτόκων σαρκικῆς φαντασίας. Ὑπῆρξα αὐθάδης καὶ ἀσεβῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι κατέκρινα, ὡς διδάσκαλος, ἐκεῖνο, ποῦ ὤφειλα γὰρ μάθω ὡς μαθητής. Ἐντεῦθεν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἐξέλιξις, ἡ γενομένη εἰς ἐμὲ καὶ ἡ χαρὰ μου διὰ τὸ ὅτι ἡ μονάκριβος Ἐκκλησία Σου, σῶμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Σου, δὲν εἶχε καμμίαν διάθεσιν διὰ τοιούτου εἵδους παιδικῆς φλυαρίας καὶ ὅτι κανένα ἄρθρον τῆς θείας διδασκαλίας τῆς δὲν περιώριζεν Ἐσέ, πλάστην ὄλων τῶν ὄντων, εἰς χῶρον, ποῦ θὰ ἦτο μὲν ἀναμφιδόλως εὐρύτατος ἀλλ' ὅπως δὴποτε περιωρισμένος ἀπὸ τὸ διάγραμμα τῶν ἀνθρωπίνων μελῶν.

Ἐξ ἄλλου ἔχαιρα διὰ τὸ ὅτι δὲν μοῦ ἐπρότειναν πλέον ν' ἀναγινώσκω τὸν παλαιὸν Νόμον, τοὺς προφήτας μὲ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς, οἱ ὅποιοι μ' ἔκαναν νὰ βλέπω τόσας μωρίας καὶ ν' ἀποδίδω εἰς τοὺς ἁγίους Σου συναισθήματα, ποῦ δὲν εἶχαν ποτέ. Καὶ ἤκουα πάντοτε μὲ χαρὰν τὸν Ἀμβρόσιον νὰ ἐπαναλαμβάνῃ εἰς τὸν λαὸν ὡς καμπάνα, ποῦ ἐτόνιζε μὲ ἐπιμονήν, τὰς λέξεις : «τὸ γράμμα φονεύει, τὸ πνεῦμα ζωογονεῖ»! Ὅσάκις δὲ ἀνεσῆκῶνε τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου καὶ ἀνεκάλυπτε τὸ πνευματικὸν νόημα, ὅπου τὸ γράμμα ἐφαίνετο, ὅτι ἐδίδασκε τὴν πλάνην, δὲν ἔλεγε τίποτε, τὸ ὅποιον νὰ μὴ μοῦ ἤρесе, μολονότι δὲν ἤξευρα, ἂν οἱ λόγοι του ἦσαν ἀληθινοί.

Ἐπροφύλασσα τὴν καρδίαν μου ἀπὸ κάθε προσχώρησιν, φοβούμενος νέους κρημνούς, αὐτὴ δὲ ἡ ἰδίᾳ ἡ ἐκκρεμότης μου ἐθανάτωνε τὴν ψυχὴν μου. Ἦθελα νὰ εἶμαι ὡς πρὸς ὅλα τόσον βέβαιος, ὅσον πρὸς τὸ ὅτι ἐπτά καὶ τρία κάνουν δέκα, διότι δὲν ἤμουν τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ θέτω τὸ μαθηματικὸν τοῦτο ἀξίωμα εἰς ἀμφισβόλιαν (1). Ἀλλ' ἐγὼ ἐποθοῦσα ν' ἀποκτήσω τὴν αὐτὴν

(1) Ὁ Ἀύγουστινὸς θεωρεῖ τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν (nu-

βεβαιότητα ὡς πρὸς κάθε ἄλλην ἀλήθειαν εἴτε σωματικὴν καὶ μακρὰν τῶν αἰσθήσεών μου, εἴτε πνευματικὴν, καθ' ὃν χρόνον τὸ πνεῦμά μου ἦτο ἀνίκανον ν' ἀντιληφθῇ κάτι, ποῦ δὲν ἦτο σωματικόν.

Λοιπόν, διὰ τὰ θεραπευθῶ, ἔπρεπε νὰ πιστεύσω. Ἐπρεπε νὰ οἶ ὁφθαλμοί μου, ἅπαξ καθαρισθέντες, νὰ κατορθώσουν νὰ προσκολληθοῦν εἰς τὴν ἀλήθειάν Σου, αἰωνίαν καὶ ἀφθαρτον. Ἀλλὰ συχνότατα, ὅποιος πέσει στὰ χέρια ἀνικάνων ἱατρῶν, δὲν ἐμπιστεύεται πλέον τὸ σῶμά του οὔτε εἰς ἱκανὸν ἀσκληπιᾶδην. Καὶ ἔτσι ἡ ἀρρωστημένη ψυχὴ μου, ποῦ μόνον ἡ πίστις ἦτο ἱκανὴ νὰ τὴν θεραπεύσῃ, φοβουμένη μήπως ἐξαπατηθῇ ὑπὸ τῆς πίστεως, ἤρνεϊτο νὰ θεραπευθῇ. Δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ τὸ φάρμακον, τὸ ὅποιον παρεσκεύασες Σὺ διὰ τῶν χειρῶν Σου καὶ διένειμες εἰς τοὺς ἀρρώστους εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν με ὑπέροχον ἀποτέλεσμα.

Ὅπως δὲ ποτε, προτιμοῦσα ἀκόμη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι εὑρισκα εἰς αὐτὴν μέτρον σοφόν, ἀπόλυτον εἰλικρίνειαν, ἐφ' ὅσον αὕτη μοῦ παρήγγελλε νὰ πιστεύω ἐκεῖνο, ποῦ δὲν εἶχε ἀποδειχθῇ, εἴτε διότι μία ἀπόδειξις ἦτο δυνατὴ, ἀλλ' ὅχι δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε διότι ἦτο ἀδύνατος. Τὴν προτιμοῦσα, λέγω, ἀπὸ τὸν Μανιχαϊσμόν, ὁ ὅποιος ἐμυκτήριζε μὲν τὴν πίστιν καὶ ἐπηγγέλλετο τὴν ἐπιστήμην ἱταμώτατα, ἀλλ' ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ πιστεύουν πολλὰ καὶ διάφορα ἀνόητα παραμύθια με τὴν πρόφασιν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποδειχθοῦν !

Καὶ ὅταν τὸ χέρι Σου, γλυκὸ καὶ φιλεόσπλαγχνον, ἤρchiσε νὰ διαμορφώσῃ καὶ νὰ λαξεύῃ τὴν καρδίαν μου μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, παρετήρησα, πόσα πράγματα ἐπίστευα, χωρὶς νὰ τὰ ἔχω ἴδῃ ποτέ, χωρὶς νὰ ὑπῆρξα αὐτόπτης μάρτυς, πόσα γεγονότα τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, πόσα συμβάντα σχετικὰ με τούτους τοὺς τόπους, μ' ἐκείνας τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας δὲν εἶχα ἴδῃ ποτέ. Ἐσυλλογίσθηκα τὴν πίστιν, ποῦ εἶχα εἰς τοὺς φίλους μου, εἰς τοὺς ἱατροὺς καὶ τόσους ἄλλους καὶ τὸ ὅτι, χωρὶς αὐτὴν τὴν πίστιν,

meri) ὡς ἀποδεικνυούσας τὴν ὑπαρξιν ἀντικειμενικῆς, ἀμετάδλητου ἀληθείας καὶ ὡς καθιστώσας προσιτὴν τὴν εἰσόδον εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον. (Solilog. I, IV. Patrol. Lat. XXXII, 874.—De Ordine II, 179, αὐτόθι 1018.—De libro arbitrio II, VIII. 20. Αὐτόθι 1251).

θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ κάμνωμεν κάτι εἰς τὴν ζωὴν. Διὰ τοὺς γονεῖς μου δὲν μ' ἐδεδαίωνα μιὰ πίστις ἀκλόνητος ; Πῶς θὰ ἤξευρα, ὅτι ἦσαν αὐτοὶ πράγματι οἱ γονεῖς μου, ἂν δὲν τὸ ἤκουα νὰ λέγεται ;

Τοιοιουτρόπως μὲ ἔπεισες, ὅτι δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτοι οἱ πιστεύοντες εἰς τὰς Γραφὰς Σου, ἀλλ' ἀξιοκατάκριτοὶ ἦσαν μόνον οἱ ἄπιστοι καὶ ὅτι ὤφειλα νὰ προφυλάσσωμαι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μοῦ ἔλεγαν : «καὶ πῶς ξέρεις, ὅτι τὰ βιβλία αὐτὰ ὑπαγορεύθησαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ μόνου ἀληθινοῦ καὶ ἀψευδοῦς Θεοῦ ;» Ἀλλὰ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριδῶς ἔπρεπε νὰ πιστεύσω ἀφοῦ, κατὰ τοὺς σοφιστικούς ἀγῶνας συκοφαντικῶν ἀντιρρήσεων, κατὰ τοὺς διαπληκτισμοὺς τῶν φιλοσόφων, πλεῖστα ἔργα τῶν ὁποίων ἀνέγνωσα, τίποτε δὲν ἠμπόρεσε νὰ ξερριζώσῃ εἰς ἐμὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὑπάρχεις, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐγνώριζα ποῖος εἶσαι, οὔτε νὰ μὲ κάμῃ ν' ἀμφιδάλλω, ὅτι ἡ καθοδήγησις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποκαλύπτει τὴν πρόνοιάν Σου (1).

Διὰ νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, ἡ πίστις μου εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἦτο ἄλλοτε μὲν ἰσχυρά, ἄλλοτε δὲ ἀσθενής. Πάντοτε ὁμῶς ἐπίστευσα ὅτι ὑπάρχεις καὶ ὅτι φροντίζεις δι' ἡμᾶς, μολονότι δὲν ἐγνώριζα ποῖαν ἰδέαν ἔπρεπε νὰ σχηματίσῃ κανεὶς περὶ τῆς φύσεώς Σου ἢ ποῖα θὰ ἦτο ἡ ὁδὸς ἡ δδηγοῦσα ἢ ἐπανοδηγοῦσα εἰς Ἐσέ.

Τοιοιουτρόπως ἡ ἀδυναμία ν' ἀνακαλύψωμεν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς καθαρᾶς λογικῆς, ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἔκτοτε δὲ ἤρχισα νὰ πιστεύω, ὅτι οὐδέποτε θὰ τὰς περιέδαλλες μὲ τόσῃν ὑψηλῇν αὐθεντίαν εἰς ὁλόκληρον τὴν ὑφήλιον, ἂν δὲν ἠθέλεις νὰ πιστεύωμεν Ἐσέ δι' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν νὰ Σ' ἐπιζητοῦμεν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς μωρίας, ποὺ συνήθως μ' ἐτάραζαν, ἀφοῦ ἤκουσα πολλὰς ἱκανοποιητικὰς ἐρμηνείας περὶ τῶν Γραφῶν, τὰς ἀπέδιδα εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ βάθος τῶν μυστηριωδῶν ἀληθειῶν των.

(1) Ὁ Αὐγουστίνος ἀναπτύσσει τὰς σχετικὰς μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς πίστεως ἀντιλήψεις του εἰς τὸ περίφημον ἔργον του : «De fide rerum quae non videntur». (P. L. XL, 171—180), ἐκδοθὲν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἡμοσίευσιν τῶν «Ἐξομολογήσεων».

Ἡ αὐθεντία τῶν Γραφῶν μου ἐφαίνετο τόσον μᾶλλον σεβαστὴ καὶ ἀξία ἱερᾶς καὶ ἀγίας πίστεως (sacrosancta fide), καθόσον, μολονότι εἶναι προσιτὴ εἰς ὁποιονδήποτε ποθεῖ νὰ τὴν ἀναγνώσῃ, ἐν τούτοις ἐπιφυλάσσει εἰς σφωτέραν ἐρμηνείαν τὴν μεγαλειώδη ἀξιοπρέπειαν τοῦ μυστηρίου της. Ἡ σαφήνεια τῆς γλώσσης, ἡ ταπεινόφρων ἀπλότης τοῦ ὕψους της, τὴν καθιστᾷ προσιτὴν εἰς ὅλους, καὶ ὅμως ἡμπορεῖ ν' ἀκονίσῃ τὸ πνεῦμα ἐκείνων, ποὺ δὲν εἶναι «τὴν καρδίαν ἐλαφροί». Δέχεται τὸν καθένα εἰς τοὺς εὐεργετικοὺς κόλπους της, ἀλλὰ δὲν ἀφίνει νὰ φθάσῃ δι' εἰσόδων στενῶν ἕως Ἐσένας, παρὰ μόνον μικρὸν ἀριθμὸν, ὅπωςδὴποτε ὅμως μεγάλον ἀριθμὸν δεδομένου ὅτι ἡ αὐθεντία της εἶναι φανερά καὶ ὥς ἐκ τούτου προσελκύη πολλοὺς εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀγίας ταπεινοφροσύνης της.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐσκεπτόμουν καὶ Σὺ ἦσουν πλησίον μου. Ἀνεστέναζα καὶ Σὺ ἤκουσες τοὺς στεναγμοὺς μου. Ἐπλεα καὶ Σὺ μ' ἐκυθερνοῦσες. Ἐβάδιζα εἰς τὸν πλατὺν δρόμον τοῦ αἰῶνος, καὶ Σὺ δὲν μ' ἐγκατέλειπες.

Αἱ περιπλοκαὶ τῆς φιλοδοξίας

Ἐποθοῦσα μὲ ἀπληστίαν δόξαν, τιμάς, κέρδη, συζυγικὴν συμβίωσιν, καὶ Σὺ ἐγελοῦσες δι' ἐμέ. Τὰ πάθη αὐτὰ μ' ἐνέβαλλαν εἰς φοβερὰν ἀμηχανίαν, Ἐοὺ δὲ ἦσουν ἀπέναντί μου εὐμενῆς, τόσο μᾶλλον, ὅσο μου ἐπέτρεπεν νὰ εὐρίσκω μικροτέραν χαρὰν εἰς ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἦσουν Ἐσύ.

Κοίταξε τὴν καρδιά μου, Κύριε, Σὺ, ποὺ ἀξίωσες τὰς ἀναμνήσεις μου καὶ τὴν ἐξομολόγησίν μου.

Πόση ἦτο ἡ δυστυχία μου! Ἐκέντριζες εἰς τὴν ἀνοικτὴν πληγὴν της τὴν ψυχὴν μου, διὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ πάντα καὶ νὰ στραφῇ πρὸς Ἐσέ, ποὺ εἶσαι ὑπεράνω τῶν πάντων καὶ ποὺ χωρὶς Ἐσέ, δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε. Πόσο ἦμουν δυστυχὴς καὶ πόσο μ' ἐδότηθοῦσες νὰ συναισθάνωμαι τὴν δυστυχίαν μου! Ἦτο ἡ ἡμέρα, ὅπου ἐτοιμαζόμουν ν' ἀπαγγεῖλω ἕναν πανηγυρικὸν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἐσκόπευα ν' ἀπαριθμήσω ὁρμαθὸν ψευδολογημάτων, αὐτὰ δὲ τὰ ψευδολογήματα ἀποσποῦσαν τὰ χειροκροτήματα τῶν ἀκροατῶν, ποὺ δὲν ἦσαν διόλου θύματα. Ἡ σκέψις αὕτη συνεκλό-

νιζε τὴν καρδιά μου, ποῦ ἐπύρεσε ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν στοχα-
σμῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὴν κατέτρωγαν.

Κάποτε, διερχόμενος ἀπὸ μίαν ὁδὸν τοῦ Μεδιολάνου, συνήντησα
ἕνα ἐπαίτην, μεθυσμένον, εὐθυμον καὶ ἱλαρόν. Ἀνεστέναξα καὶ πα-
ρετήρησα εἰς τοὺς φίλους μας εἰς πόσον μεγάλας συμφορὰς μᾶς ρί-
πτουν αἱ παραφροσύναι μας. Παρ' ἑλας τὰς προσπαθείας, τοὺς
κόπους καὶ τοὺς μόχθους, τί ἄλλο ἐπιδιώκομεν, ἐφ' ὅσον οὐρομεν
τὸ βάρος τῶν παθῶν μας κάτω ἀπὸ τὸ βούκεντρον τῆς ἀπιστίας
μας, παρὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀσφαλῆ εὐθυμίαν ἐκείνην τὴν
ὁποίαν ὁ ἐπαίτης ἀπέκτησε πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, ἢ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς
οὐδέποτε θ' ἀποκτήσωμεν ; Ὅ,τι ἐπέτυχεν ὁ ἐπαίτης χάρις εἰς
τὸ χρῆμα τῶν διαδοτῶν, δηλαδὴ τὴν χαρὰν προσωρινῆς εὐτυχίας,
ἐγὼ ἐπεζήτητον διὰ σχολίων ἀτραπῶν καὶ μυρίων ἐλιγμῶν. Χωρὶς
ἀμφιβολίαν δὲν ἦτο πραγματικῶς εὐτυχής, ἀλλ' ἐγὼ ἐπεδίωκα μὲ
τὰς φιλοδόξους ἐπιχειρήσεις μου μίαν ἀκόμη ὀλιγώτερον σταθε-
ρὰν εὐτυχίαν. Ὅπως δὲποτε, ἐκεῖνος ἦτο εὐθυμότατος, ἐνῶ ἐγὼ
εὐρισκόμουν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγωνίας. Ἐκεῖνος ἦτο ἡρεμώτα-
τος, ἐνῶ ἐγὼ ἤμουν πολὺ ἀνήσυχος. Ἐάν κανεὶς μ' ἐρωτοῦσε : τί
προτιμᾷς νὰ κυριεύεται ἡ ψυχὴ σου ἀπὸ τὴν θλίψιν ἢ ἀπὸ τὴν
χαρὰν ; Θα ἐψήφιζα ὑπὲρ τῆς χαρᾶς. Ἐάν ὁμοῦς μοῦ ἀπευθύνετο
τὸ ἐρώτημα τί θα προέκρινες νὰ εἶσαι σὰν τὸν ἐπαίτην ἢ νὰ μείνῃς
ὁποῖος εἶσαι θ' ἀπαντοῦσα νὰ μείνω ὁποῖος εἶμαι. Ἀλλὰ διατί ;
Ἐξ αἰτίας τῆς διαστροφῆς μου ; Χάριν τῆς ἀληθείας ; Δὲν ἔπρεπε
νὰ πιστεύω τὸν ἑαυτό μου ἀνώτερον, ἐπειδὴ ἤμουν σοφώτερος ἀπὸ
τὸν ἐπαίτην, δοθέντος ὅτι ἡ γνώσις δὲν μοῦ παρεῖχε μεγαλυτέραν
ἀπόλαυσιν καὶ ὅτι διὰ τῆς γνώσεως εὕρισκα τὸ μέσον ν' ἀρέσω
μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι διὰ νὰ τοὺς διδάσκω, ἀλλ' ἀπλῶς
διὰ νὰ τοὺς ἀρέσω. Ἰδοὺ διατί ἔχεις συντρίψει τὰ ὀστέα μου μὲ
τὸ μαστίγιον τῆς διδασκαλίας Σου.

Μακρὰν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου οἱ λέγοντες εἰς αὐτήν, ὅτι « ἡ
εὐτυχία εἶναι ὑποκειμενικὴ. Ὁ ἐπαίτης εὕρισκε τὴν εὐτυ-
χίαν του εἰς τὴν μέθην, σὺ ἤθελες νὰ τὴν εὕρῃς εἰς τὴν
δόξαν ». Ἀλλ' εἰς ποίαν δόξαν, ὦ Θεέ μου ! Εἰς δόξαν, ποῦ δὲν
εὕρισκετο εἰς Ἑσέ. Ἡ χαρὰ τοῦ ἐπαίτου δὲν ἦτο πραγματικὴ,
ἀλλὰ καὶ ἡ δόξα μου δὲν ἦτο πραγματικὴ δόξα καὶ ἐτάραζε πε-
ρισσότερον τὸ πνεῦμά μου. Τὴν ἴδιαν νύκτα ὁ ἐπαίτης θ' ἀπεκοί-

μιζε τὴν μέθην του. Ἐγὼ εἶχα κοιμηθῇ καὶ ξυπνήσει, θὰ ἐκοιμώμουν δὲ καὶ θὰ ξυπνοῦσα ἐκ νέου μὲ τὴν μέθην μου. Καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον ἄρά γε, ὦ Θεέ μου ; Ναί, ἡ εὐτυχία εἶναι ὑποκειμενική, τὸ παραδέχομαι, ἀλλ' ἡ χαρὰ τῶν ἀγίων ἐλπίδων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα παρὰ ἡ εὐτυχία εἰς τὴν ματαιότητα. Ἀλλὰ τότε ὑπῆρξε πραγματικὴ διαφορὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἐπαίτου. Ἀναμφιδόλως αὐτὸς ἦτο εὐτυχέστερος ἀπὸ μένα, διότι αὐτὸς ἦτο εὐθυμος, ἐνῶ ἐμένα μὲ κατέτρωγεν ἡ σκέψις. Ἀλλ' ἦτο εὐτυχέστερος καὶ διότι εἶχε προμηθευθῇ τὸ κρῖός του, εὐχόμενος εἰς τὸν ὀωρητὴν εὐδαιμονίαν, ἐνῶ ἐγὼ ἐζητοῦσα τὴν δόξην μου μὲ τὸ ψεῦδος.

Ὡμίλησα συχνὰ μὲ τοὺς φίλους μου διὰ τοιούτου εἶδους θέματα καὶ πολλὰς φορὰς εἰς ὁμοίας περιπτώσεις ἐμελετοῦσα τὸν ἑαυτόν μου, διὰ νὰ μάθω ποῦ εὐρίσκομαι καὶ εὕρισκα κακὴν τὴν κατάστασίν μου.

Ἐπασχα δι' αὐτὸ καὶ ἐδιπλασίαζα τὸ κακὸ μου. Ὅποιαδήποτε εὐτυχία καὶ ἂν μοῦ χαμογελοῦσε, δὲν ἤμουν ἱκανὸς νὰ τείνω πρὸς αὐτὴν τὸ χέρι μου, διότι αὐτὴ ἤνοιγε μακρὰν ἀπὸ μένα τὰ πτερὰ τῆς προτοῦ ἡμπορέσω νὰ τὴν συλλάβω.

Ὁ Ἀλύπιος καὶ ὁ Αὐγουστῖνος

Τοιαῦται ἦσαν αἱ μελαγχολικαὶ συνδιαλέξεις μου μὲ τοὺς φίλους μου ἐκεῖνους, ποὺ ἐζοῦσαν τὴν ἰδικήν μου ζωὴν. Περὶ ὅλων αὐτῶν τῶν λεπτῶν θεμάτων ὠμιλοῦσα ἰδίως μὲ τὸν Ἀλύπιον καὶ τὸν Νεβρίδιον. Ὁ Ἀλύπιος (1), ἐγεννήθη εἰς τὸν δῆμον, ὅπου εἶδα καὶ ἐγὼ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, ἐξ εὐπέρου οἰκογενείας τῆς πόλεως. Ὑπῆρξε μαθητὴς μου, ὅταν ἤρχισα νὰ διδάσκω εἰς τὴν Ταγάστην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μὲ ἀγαποῦσε πολὺ, διότι τοῦ ἐφαίνονταν σοφὸς καὶ ἀγαθός, καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπέδιδα τὴν ἀγάπην του, λόγῳ τῆς ῥοπῆς, ποὺ εἶχε πρὸς τὴν ἀρετὴν, μολοντί ἦτο ἀκόμη πολὺ νέος. Ἐν τούτοις τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Καρχηδόνας, μὲ τὴν μανίαν τῶν εὐτελῶν θεαμάτων τῆς, τὸν ἐδύ-

(1) Ὁ Ἀλύπιος ἐγένετο, ὡς φαίνεται, ἐπίσκοπος τῆς Ταγάστης, ἰδιαιτέρας πατρίδος του, τὸ 394 ἢ τὸ 395, ἦται ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Αὐγουστῖνος περιεβλήθη τὸ ἐπισκοπικὸν ἄξιωμα.

θισαν καὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἄδυσσον τῶν ἀγώνων τοῦ ἵπποδρομίου. Ἐκυλίετο μέσα εἰς τὴν ἄδυσσον ταύτην ἀθλιώτατα, καθ' ὃν χρόνον ἐγὼ ἐδίδασκα τὴν ῥητορικὴν δημοσίᾳ. Δὲν παρακολουθοῦσεν ἀκόμη τὰς παραδόσεις μου ἐξ αἰτίας κάποιος ἔριδος μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ πατρός του. Ἡ πληροφορία, ὅτι ἦτο μανιώδης τοῦ ἵπποδρομίου ἐραστής, μ' ἐνέβαλεν εἰς ἀγωνίαν, διότι διέψευσε τὰς ἐλπίδας, ποὺ εἶχον ἀναθέσει εἰς αὐτόν. Μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν ἐπαναφέρω εἰς τὴν εὐθεΐαν ὁδὸν δι' ἐνεργητικῆς παρεμβάσεώς μου ἐν ὀνόματι τῆς φιλίας μας, τοῦ δικαιώματός μου ὡς διδασκάλου, διότι ἐφανταζόμουν, ὅτι συνεμερίζετο τὰ αἰσθήματα, ποὺ ἔτρεφεν ἀπέναντί μου ὁ πατέρας του. Ἀλλ' εἶχεν ἄλλως τὸ πρᾶγμα. Χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν θέλησιν τοῦ πατρός του, ἤρχισε πάλιν νὰ μὲ χαιρετᾷ, παρευρίσκετο εἰς τὰς παραδόσεις μου, μὲ ἤκουεν ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ κατόπιν ἔφευγε.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐλησμόνησα τὸν σκοπὸν μου νὰ ἐξασκήσω ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐπιρροήν μου, διὰ ν' ἀποτρέψω τὸν φίλον μου νὰ καταστήσῃ ἀτροφικὰς τὰς ὑπερόχους φυσικὰς ιδιότητάς του μὲ τὸ τυφλὸν καὶ παράφορον πάθος του δι' ἀνόητα παιγνίδια. Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε, ἐκρατοῦσες εἰς τὸ χέρι Σου τὸ πηδάλιον, ποὺ προσανατολίζει ὅλα τὰ πλάσματά Σου. Δὲν ἐλησμόνησες, ὅτι ὁ Ἀλύπιος θὰ ἦτο μεταξὺ τῶν τέκνων Σου ἱεροφάντης τῆς θείας Σου μυσταγωγίας καὶ διὰ ν' ἀποδοθῇ ἡ μεταστροφή του κατὰ τρόπον ἀμφίβολον εἰς Ἑσένα, μ' ἔκαμες ὄργανόν Σου, χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸ ἀντιληφθῶ.

Κάποτε εὐρισκόμουν εἰς τὴν συνήθη θέσιν μου καὶ οἱ μαθηταί μου εὐρίσκοντο ἐμπρὸς μου. Ὁ Ἀλύπιος εἰσῆλθε, μ' ἐχαιρέτισε, ἐκάθισε καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τὸ θέμα, ποὺ εἶχον ἀρχίσει νὰ πραγματεύωμαι. Κατὰ τύχην ἐκρατοῦσα ἓνα βιβλίον εἰς τὰ χέρια μου. Σχολιάζων τὸ βιβλίον αὐτό, ἐθεώρησα κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ κάμω μίαν σύγκρισιν, σχετικὴν μὲ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἵπποδρομίου, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προσδώσω εἰς τὴν ιδέαν, ποὺ προσπαθοῦσα νὰ καταστήσω νοητὴν, μεγαλυτέραν ψυχαγωγικότητα καὶ σαφήνειαν, ἐξακοντίζων μερικὰ δηκτικὰ βέλη ἐναντίον τῶν δούλων τῆς ἀνοήτου αὐτῆς μανίας. Σὺ τὸ γνωρίζεις, ὦ Θεέ μου ! Δὲν ἐσκόπευα διόλου τότε νὰ θεραπεύσω ἀπὸ τὴν πανώλην ἐκείνην τὸν Ἀλύπιον. Αὐτὸς ὁμῶς ἐπίστευσεν, ὅτι

αὐτὸς ἀποκλειστικῶς ἦτο ὁ στόχος τῶν βελῶν μου. Κάποιος ἄλλος ἀκροατὴς δυσηρεστήθη ἐναντίον μου, ἀλλ' ὁ ἄριστος αὐτὸς νεανίας ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ δυσηρεστηθῇ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ μὲ ἀγαπήσῃ περισσότερον.

Εἶπες ἄλλοτε καὶ ἐχάραξες εἰς τὰ βιβλία Σου τὰς λέξεις : «ἐλεγχε σοφὸν καὶ ἀγαπήσει σέ»⁽¹⁾. Ἐγὼ δὲν τὸν ἤλεγξα, ἀλλὰ Σὺ, ποὺ χρησιμοποιοεῖς ὅλους ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ των κατὰ τὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν Σὺ γνωρίζεις—εἶναι δὲ ἡ τάξις αὕτη δικαία. Σὺ μετέδωκας τὴν καρδίαν μου καὶ τὴν γλῶσσάν μου εἰς ἀνθρώπους ἀναμμένους, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καυτηριάσω τὰ σάπια μέρη τῆς ἐλπιδοφόρου ἐκείνης ψυχῆς καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ τὴν θεραπεύσω. Ἄς παύσῃ τοὺς ὕμνους τοῦ πρὸς Ἐσὲ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἡμπορεῖ νὰ βλέπῃ τοὺς οἰκτιρμούς Σου, οἱ ὅποιοι Σοῦ ἐξομολογοῦνται ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα βάθη τῆς οὐσίας μου !

Γεγονὸς εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλύπιος, ἀκούσας τὴν φωνήν μου, ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὸ τέλμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδυθίζετο καὶ εὑρισκεν ἡδονὴν εἰς τὸ νὰ μὴ βλέπῃ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς. Ἐπιβληθεὶς εἰς τὸν ἑαυτόν του μὲ θάρρος, ἐκαθάρισε τὴν ψυχὴν του, ἐγκαταλείψας τὰ αἵσχη τοῦ ἵπποδρομίου, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἔθεσε πλέον τὸν πόδα του. Κατόπιν δέ, ἀντιμετωπίσας ἐρρωμένως τὰς ἀντιδράσεις τοῦ πατρὸς του, κατώρθωσε νὰ μὲ προσλάβῃ διδάσκαλόν του· ὁ πατέρας του ὑπεχώρησε τέλος καὶ τοῦ τὸ ἐπέτρεψε.

Ἦρχισε νὰ φοιτᾷ τακτικῶς εἰς τὰς παραδόσεις μου καὶ συνηλῆφθη μαζί με ἐμὲ εἰς τὸ δίκτυον τῆς δεισιδαιμονίας τῶν Μανιχαίων. Ἀγαποῦσε τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν τραχύτητα τῆς ἐμφανίσεώς των, τὴν ὁποίαν ἐξελάμβανεν ὡς ἀληθινὴν καὶ αὐθεντικὴν. Ἀλλὰ κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν τραχύτητα ἐμφιλοχωροῦσε παραφροσύνη καὶ παραπλάνησις, εἰς τὰς ὁποίας περιεπλέκοντο ἐκλεκταὶ ψυχαί, ἀγνοοῦσαι νὰ καταμετροῦν τὸ βάθος τῆς ἀρετῆς καὶ προσκολλώμεναι εἰς ἐκεῖνο, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ μόνον ὑποκρισία καὶ προσποίησης.

Ὁ Ἀλύπιος, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κοσμικὴν ζωὴν, τὰ θέλγητρα τῆς ὁποίας τοῦ ἐξεθείαζαν οἱ γονεῖς του, εἶχε μεταβῇ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν Νομικὴν, ἐκεῖ δὲ

(1) Πρὸλ. Παροιμ. θ' 8.

παρεδόθη περιέργως μετὰ πάθους εἰς τὰ θέματα τῶν μονομάχων (gladiatores) .

Κατ' ἀρχὰς τὰ θεάματα ταῦτα τοῦ προκαλοῦσαν μῖσος καὶ φρικιασμόν. Κάποτε ὅμως μερικοὶ φίλοι του, συναντήσαντες αὐτὸν τυχαίως καθ' ὁδόν, τὸν παρέσυραν μετὰ φιλικοῦ ἐκδιασμοῦ, παρὰ τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν καὶ ἀντίστασίν του, εἰς τὸ ἀμφιθέατρον, ὅπου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνήπτοντο σκληροὶ καὶ ἀπαίσιοι ἀγῶνες. Καὶ ἔλεγε εἰς αὐτοὺς τοὺς φίλους του : «Τὸ σῶμά μου ἡμπορεῖτε νὰ τὸ παρασύρετε καὶ νὰ τὸ καρφώσετε ἐκεῖ κάτω. Ἀλλὰ μήπως φαντάζεσθε, ὅτι εἰσθε ἱκανοὶ νὰ ἐκδιάσετε τὴν ψυχὴν μου καὶ τὰ μάτια μου νὰ προσηλωθοῦν σὲ τέτοια θεάματα ; Θὰ εἶμαι ἐκεῖ, χωρὶς νὰ εἶμαι καὶ ἔτσι θὰ θριαμβεύσω καὶ ἐναντίον των καὶ ἐναντίον σας». Ἀλλὰ παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας οἱ φίλοι του τὸν παρέσυραν, ἴσως καὶ ἐκ περιεργείας διὰ νὰ ἴδουν, ἂν θὰ ἦτο συνεπὴς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον καὶ ἔλαβαν θέσιν, ὅπως ἡμπόρεσαν, εὗρισκοντο εἰς τὸ ἀποκορύφωμά των τὰ ἀγριώτερα τῶν παθῶν. Ὁ Ἀλύπιος ἔκλεισε τὴν πύλην τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ ἀπηγόρευσε εἰς τὴν καρδίαν του νὰ συμμετέχῃ εἰς τοιαύτας φρικαλεότητας. Εἶθε νὰ κατεδίκαζε καὶ τὰ ὦτά του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Κάποιος ἐπεισόδιον τοῦ ἀγῶνος διήγειρε εἰς τὸ κοινὸν μεγάλην βοήν, ἡ ὁποία ἐτάραξε τὰ ὦτα τοῦ Ἀλυπίου. Νικηθεὶς ἀπὸ τὴν περιέργειαν καὶ πιστεύων, ὅτι θὰ ἦτο ἀρκετὰ ἱκανός, νὰ περιφρουρήσῃ καὶ νὰ ὑπερνικήσῃ ἐκεῖνο, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἴδῃ, ὅτι ὅποτε καὶ ἂν ἦτο, ἀνοίξε τὰ μάτια του καὶ ἐδέχθηκε εἰς τὴν ψυχὴν του μίαν πληγὴν βαρυτέραν ἀπὸ ἐκείνην, ποὺ ἀνέτρεψεν εἰς τὸ ἔδαφος τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐζήτησαν μὲ ἀπληστίαν τὰ μάτια του. Ὁ Ἀλύπιος ἀνετράπη χειρότερα ἀπὸ τὸν μονομάχον, ἡ πτώσις τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς βοῆς. Ἡ βοή διήλθε διὰ τῶν ὠτων του, ἔκαμε ν' ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοὶ του, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ κτύπημα, ποὺ εἶχε δεχθῇ ἡ ψυχὴ του, περισσότερον αὐθάδης παρὰ τολμηρά, καὶ τόσον περισσότερον ἀσθενεστέρα ὅσον δὲν τὴν ἐνεπιστεύετο εἰς Ἑσέ, ὡς ὠφείλε, ἀλλ' εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν εἶδε νὰ ρέῃ τὸ αἷμα, ἐρρόφησε μὲ τὸ ἴδιον κτύπημα τὴν ἀγριότημα. Ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἐκάρφωσε τὰ μάτια του εἰς τὸ θέαμα, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦσε φρικώδη μανίαν ἀσυνειδήτως. Ἡρ-

χιζε νά γίνεται μανιακός δι' αὐτοὺς τοὺς ἐγκληματικούς ἀγῶνας καὶ νά μεθᾶ ἀπὸ αἰμοσταγεῖς ἡδονάς. Δὲν ἦτο πλέον ὁ ἴδιος ἄνθρωπος. Ἦτο μία μόνος τοῦ ὄχλου, μὲ τὸν ὁποῖον συνανεφύρετο ὡς ἀντάξιός σύτροφος ἐκείνων, ποὺ τὸν εἶχαν ὀδηγήσει ἐκεῖ. Τὰ λοιπὰ ἐννοοῦνται. Παρατηροῦσε, ἐφώναζε, διατελοῦσε ὑπὸ τὴν ἐπιρριαν παραφόρου ἐνθουσιασμοῦ, τὸν εἶχε δὲ κυριεύσει μιὰ τόσο μεγάλη μανία, ὥστε ὄχι μόνον ἐσύχναζεν εἰς τοὺς ἀγῶνας μαζί μὲ ἐκείνους, ποὺ τὸν εἶχαν μυήσει εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἔτρεχε πρῶτος αὐτὸς εἰς τ' ἀμφιθέατρα καὶ παρέσυρεν εἰς τὸ ἀποτρόπαιον αὐτὸ θέαμα καὶ ἄλλους !

Ἴδού ἀπὸ ποίαν ἄδυσσον τὸν ἀπέσπασε τὸ ἰδικό Σου χέρι φιλεῦσπλαγχνον καὶ παντοδύναμον. Σὺ τὸν ἐδίδαξες νά μὴ ἐμπιστεύεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' εἰς Ἐσέ. Τοῦτο ὁμῶς ἔγινε ὕστερ' ἀπὸ πολὺν καιρόν.

Τὸ μάθημα τοῦτο εἶχε χαραχθῇ εἰς τὴν μνήμην του, ὡς φάρμακον διὰ τὸ μέλλον. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ ὡς πρὸς ἓνα ἄλλο ἐπεισόδιον. Ὁ Ἀλύπιος ἔκαμνε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Καρχηδῶνα καὶ παρακολουθοῦσε ἤδη τὰς παραδόσεις μου. Εὐρισκόμενος κάποτε κατὰ τὸ μεσημέρι εἰς τὴν Ἀγοράν, ὅπου ἐσκέπτετο νά προετοιμάσῃ κάποια ἀπαγγελίαν ἐξ ἐκείνων, ποὺ χρησιμεύουν ὡς ἀσκήσεις εἰς τοὺς μαθητάς, συνελήφθη ὑπὸ τῶν φρουρῶν ὡς κλέπτης. Ἐὰν ἐπέτρεφες τοῦτο, ὦ Θεέ μου, τὸ ἔκαμες κατὰ τὴν γνώμην μου, διὰ νά μάθῃ πολὺ ἐνωρίς ὁ Ἀλύπιος, ποὺ θὰ ἐγίνετο ἐνδοξος μίαν ἡμέραν, πόσον ἔπρεπε νά προφυλάσσεται ἀπὸ κάθε παράτολμον εὐπιστίαν, προκειμένου ν' ἀπαγγεῖλῃ κατηγορίαν ἐναντίον ἀνθρώπου, μολοντί ἦτο καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος.

Ὁ Ἀλύπιος ἐπερπατοῦσε μόνος πλησίον τοῦ δικαστηρίου κρατῶν εἰς τὰ χέρια του πινακίδα καὶ κονδύλιον, ὁπότε ἓνας νεαρὸς σπουδαστής, ὁ πραγματικὸς κλέπτης, προμηθευθεὶς κρυφίως ἓνα πέλεκυν, ἤρχισε, χωρὶς νά τὸν ἀντιληφθῇ ὁ Ἀλύπιος, νά κτυπᾷ ἐπάνω εἰς τὸ μολύβδινον κιγκλιδωτόν, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἀργυραμοιδῶν καὶ ν' ἀποκόπτῃ μολύβδινον. Εἰς τὸν κρότον τῶν κτυπημάτων τοῦ πελέκεως, οἱ ἀργυραμοῖδοί, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο κάτω, ἤρχισαν νά ταράσσωνται καὶ ἔστειλαν φρουρούς, διὰ νά συλλάβουν οἷονδῆποτε ἤθελαν συναντήσῃ. Ἀλλ' ὁ κλέπτης, ἀκούσας τὸν θόρυβον, ἔρριψε τὸν πέλεκυν κατὰ γῆς καὶ ἐτράπη

εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλύπιος, ποῦ δὲν τὸν εἶχεν ἀντιληφθῇ, ὅταν εἰσῆρχετο, τὸν εἶδε νὰ φεύγῃ δρομέως. Θελήσας νὰ μάθῃ τί συνέβαινε, κατηυθύνθη πρὸς τὸ μέρος, ἀπ' οὗ οὗ ἔγκληματίας ἔφυγε, καὶ εὐρὼν τὸν πέλεκυν, ἤρχισε νὰ τὸν παρατηρῇ μὲ κάποιαν ἔκπληξιν. Ἐν τῷ μεταξύ, καταφθάσαντες οἱ φρουροί, ποῦ εἶχαν στείλει οἱ ἀργυραμοιδοί, εὐρήκαν τὸν Ἀλύπιον κρατοῦντα εἰς τὰ χέρια του τὸ ὄργανον τῆς κλοπῆς, ὃ κρότος τοῦ ὁποῖου εἶχεν ἐλκύσει τὴν προσοχὴν των. Τὸν συνέλαβαν, τὸν ἔσυραν ἐν μέσῳ τοῦ εἰς τὴν Ἀγορὰν συσσωρευμένου πλήθους καὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι διὰ τὴν ἐπ' αὐτοφύρῳ σύλληψίν του. Ὁ κακοῦργος ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς δικαστάς.

Ἀλλὰ τὸ μάθημα ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ ἕως ἐδῶ. Ἐνῶ οἱ φρουροὶ ὠδηγοῦσαν τὸν Ἀλύπιον εἰς τὴν φυλακὴν ἢ εἰς τὴν ποινὴν, συνήντησαν ἕνα ἀρχιτέκτονα, ἐπόπτην τῶν δημοσίων μνημείων. Οἱ φρουροὶ ἐχάρησαν πολὺ δι' αὐτὴν τὴν συνάντησιν, διότι ὁ ἀρχιτέκτων εἶχε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι αὐτοὶ ἀκριβῶς ἦσαν ἐκεῖνοι, ποῦ ἔκλεπταν ἀντικείμενα, ἑξαφανιζόμενα ἀπὸ τὴν Ἀγορὰν. Ὁ ἐπόπτης ἐπὶ τέλους θὰ ἐμάνθανε ποίος ἦτο ὁ πραγματικὸς κλέπτης!

Ἀλλ' ὁ ἀρχιτέκτων εἶχε πολλὰς φορές συναντήσῃ τὸν Ἀλύπιον εἰς τὴν οἰκίαν γερουσιαστοῦ, τὸν ἑποῖον ἐπεσκέπτετο συχνά. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀνεγνώρισεν ἀμέσως τὸν Ἀλύπιον, τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν ὄχλον, ποῦ τὸν παρακολουθοῦσε καὶ τὸν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν τῆς περιπετείας του. Ὅταν τὴν ἔμαθε, διέταξε τοὺς παρισταμένους, ποῦ ἐθορυβοῦσαν γύρω του, καὶ ἔδειχναν ἀπειλητικὰ τὴν πυγμὴν των, νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὅλοι μαζί ἔφθασαν εἰς τὸ σπίτι τοῦ νέου, ποῦ εἶχε διαπράξει τὴν κλοπὴν. Εἰς τὴν θύραν εὐρίσκετο ἕνας δοῦλος, ὃ ὁποῖος, πολὺ μικρὸς τὴν ἡλικίαν, δὲν εἶχε τὴν πανηρίαν νὰ μὴ ἐνοχοποιήσῃ τὸν κύριόν του. Τὸν εἶχε δὲ συνοδεύσει καὶ εἰς τὴν Ἀγορὰν. Ὁ Ἀλύπιος τὸν ἀνεγνώρισεν καὶ τὸ εἶπεν εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα. Ὁ ἀρχιτέκτων ἔδειξε τὸν πέλεκυν εἰς τὸ παιδί καὶ τὸ ἠρώτησε τίνας ἦτο. «Εἶναι δικό μας» ἀπήντησε ὁ δοῦλος καὶ πεισθεὶς ὡμολόγησε τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου του διαπραχθεῖσαν κλοπὴν.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ κατηγορία ἔπεσεν εἰς τὸ σπίτι ἐκεῖνο, πρὸς μεγάλην σύγχυσιν τοῦ ὄχλου, ποῦ ἐπίστευσεν, ὅτι εἶχεν ἤδη καταγάγει ἐναντίον τοῦ Ἀλυπίου θρίαμβον. Κήρυξ τοῦ λόγου Σου

εἰς τὸ μέλλον, διαιτητῆς τόσων πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας Σου, ἐξηλθεν ἀπὸ τὴν περιπέτειαν ταύτην πλουσιώτερος εἰς πείραν καὶ ἠθικὴν ὀριμότητα.

Εἶχα λοιπὸν συναντήσῃ τὸν Ἀλύπιον εἰς τὴν Ρώμην. Συνεδέθη μὲν μου μὲ τοὺς ἐδραιωτέρους δεσμοὺς καὶ με συνώδευσεν εἰς τὸ Μεδιόλανον, διὰ νὰ μὴ μ' ἐγκαταλείψῃ ποτὲ καὶ διὰ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἐσπούδαζεν (1). Αὐτὸς ἦτο ὁ πόθος τῶν γονέων του περισσότερον παρὰ ὁ ἰδικὸς του. Τρεῖς φορές περιεβλήθη τὸ ἄξιωμα τοῦ παρέδρου δικαστοῦ, ἡ δὲ ἀφιλοκέρδιά του δὲν κατέπληξεν ὀλιγώτερον τοὺς συναδέλφους του παρ' αὐτὸν τὸν ἴδιον βλέποντα, ὅτι ἐθεωροῦσαν τὸν χρυσὸν πολυτιμότερον τῆς τιμῆς. Ἔθεσαν ὑπὸ δοκιμασίαν τὸν χαρὰ κτῆρά του, προσπαθήσαντες νὰ τὸν διαφθείρουν ὅχι μόνον μὲ δωροδοκίας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ μὲ ἀπειλάς. Ὁ Ἀλύπιος ἐκτελοῦσε εἰς τὴν Ρώμην καθήκοντα παρέδρου δικαστοῦ παρὰ τῷ γενικῷ φόρῳ ποῦ ἦτο ἐντεταλμένος τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων, ὁπότεν κάποιος γερουσιαστής, ποῦ εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ ἐκράτει ὑποχείριους πολλοὺς Ρωμαίους, εἴτε δι' ἐνεργειῶν εἴτε διὰ τρομοκρατήσεως, ἐτόλμησε, καθὼς πράττουν συχνὰ οἱ ἰσχυροί, νὰ τὸν πείσῃ, ὅπως διαπράξῃ κάποιαν παρανομίαν. Τοῦ ὑπεσχέθησαν ἀμοιβήν, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσεν ὁ Ἀλύπιος μ' ἓνα μειδίαμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸν ἠπείλυσαν, ἀλλ' ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του τὰς ἀπειλάς των.

Ὅλοι ἐθαύμασαν τὴν ἀσυνήθιστον, αὐτὴν ἠθικὴν ρώμην, ἣ ὁποία δὲν ἤθελε τὴν φιλίαν, ἀλλ' οὔτε ἐφοβεῖτο τὴν ἐχθραν ἀνθρώπου τοιαύτης περιωπῆς, ποῦ ἦτο γνωστὸς διὰ τ' ἀπειράριθμα μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετε πρὸς ὠφέλειαν ἢ βλάβην τῶν συνανθρώπων του. Καὶ αὐτὸς ὁ δικαστής, τοῦ ὁποίου ἦτο σύμβουλος, δὲν θὰ ἤθελεν ἴσως νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀλλ' ἐφοβεῖτο ν' ἀντιτάξῃ κατηγορηματικὴν ἀρνήσιν. Ἐπέρριψε λοιπὸν τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Ἀλύπιον, προφασισθεὶς, ὅτι δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ καταστρατηγήσῃ τὸν νόμον—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἀληθινὸν—καὶ ὅτι, ἂν ἔδιδε τὴν συγκατάθεσίν του, θὰ ἐγνωμοδοτοῦσε ἐναντίον του.

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλυπίου συνδέεται πρὸς τὸ τοῦ Αὐγουστίνου σχεδὸν πάντοτε μέχρι τοῦ ἔτους 430. Ὁ πρῶτος συμμετέσχεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ δευτέρου ὡς φίλος καὶ μαθητής. (Βλ. Monceau, Histoire littéraire de l' Afrique chrétienne, vol. VII, 1923, σελ. 54—58.)

Ὁ Ἀλύπιος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἓνα καὶ μόνον πειρασμόν, θὰ ἦτο δὲ αὐτὸς ὁ πειρασμὸς ὁ ἔρως τοῦ πρὸς τὰ γράμματα. Μὲ τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ὁ γερουσιαστὴς τοῦ ὑπεσχέθη, θὰ ἠμποροῦσε νὰ προμηθευθῇ χειρόγραφα. Ἀλλ' ἠρώτησε τὴν δικαιοσύνην, ἡ ὁποία τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἐνεργήσῃ παρὰνόμως, παρὰ τὸ ὅτι εἶχε μεγάλην ἰσχὺν ἐκεῖνος, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ διαπράξῃ τὴν παρὰνομίαν. Ἡ ὑπόθεσις δὲν ἦτο καὶ τόσο σημαντική. Ἀλλά, «ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν»⁽¹⁾. Δὲν εἶναι δὲ χωρὶς σημασίαν αἱ λέξεις, ποὺ ἐξηλήθον ἀπὸ τὸ στόμα Σου. «Εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει ; Καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει ;»⁽²⁾.

**Ὁ Νεβρίδιος συμμερίζεται τὰς ἀμφιβολίας
καὶ τοὺς ἐνδιασμοὺς τοῦ Ἀλυπίου καὶ τοῦ Αὐγουστίνου**

Καὶ ὁ Νεβρίδιος ἐγκατέλειπε καὶ αὐτὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, πλησίον τῆς Καρχηδόνας καὶ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, ὅπου παρέμενε συχνά. Ἐγκατέλειπε τὰ πλούσια ἀγροτικὰ κτήματα τοῦ πατέρα του, ἐγκατέλειπε τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν του, ἐγκατέλειπε τὴν μητέρα του, ποὺ δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἦλθε εἰς τὸ Μεδιόλανον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ζήσῃ μαζί μου καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ μαζί μ' ἐμένα τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ εἶχε διακαέστατον πόθον νὰ ἐξεύρῃ τοὺς δρῶντας μιᾶς εὐτυχισμένης ζωῆς, καὶ ἐπειδὴ ἦτο μελετητὴς ὀξυνοῦστατος τῶν ἀκανθοδεστέρων προβλημάτων, ἀνεστέναζε καὶ περιεπλανᾶτο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ ἐγώ. Ἦμεθα τρία πεινασμένα στόματα, ποὺ ἐσκόρπιζε τὸ ἓνα στὸ ἄλλο τὴν ἀπόπνοιαν τῆς πνευματικῆς πτωχείας του, καὶ τὰ ὅποια, στρεφόμενα πρὸς Ἐσέ, ἐπερίμεναν, ὅπως «δώσῃς τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ»⁽³⁾. Μὲ τὴν πικρίαν, ἡ ὁποία, χάρις εἰς τὴν μεγάλην εὐσπλαγχνίαν Σου, συνώδευσε τὴν

(1) Λουκ. ιστ' 10—12.

(2) Λουκ. αὐτόθι.

(3) Ψαλμ. ΡΜΔ, 15.

ἔρᾳσιν τῆς κοσμικῆς μας ζωῆς, διερωτώμεθα συχνά, ποῖον σκοπὸν εἶχαν τὰ βάσανά μας. Μᾶς ἐπεριστοίχιζε ἀπὸ παντοῦ φοδερὸ σκοτάδι καὶ ἐλέγαμεν ἀναστενάζοντες : « Ἄρά γε ἕως πότε θὰ διαρκέσῃ αὕτῃ ἡ κατάστασις ; » Αὕτῃ ἡ ἐρώτησις ἤρχετο εἰς τὰ χεῖλη μας διαρκῶς. Ἀλλά, μολονότι τὴν ἐπαναλαμβάναμεν, δὲν ἐγκατελείπαμεν τὸν συνηθισμένον τρόπον τῆς ζωῆς μας, διότι δὲν ἐδoléπαμεν ἓνα ἀσφαλὲς καταφύγιον ἄλλοῦ, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς σώσῃ.

Μὲ κατελάμβανε φοβερὰ ἀγωνία, ὅσες φορές ὑπελόγιζα τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας μου, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισα νὰ διακαίωμαι ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς σοφίας μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐγκαταλείψω ὅλας τὰς εὐτελεῖς ἐλπίδας μου καὶ τὴν τρέλλα τῶν ματαίων παθῶν μου, εὐθὺς ὅταν θὰ τὴν ἀνεκάλυπτα. Καὶ νὰ τῶρα, εἰς ἡλικίαν τριάντα ἐτῶν, ἐξακολουθῶ νὰ κινουμαι σπασμωδικὰ μέσα εἰς τὸ ἴδιον πέλμα, ἄπληστος ν' ἀπολαύσω τὰ ἐφήμερα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἔφευγαν μακρὰν μου καὶ διεσκόρπιζαν τὴν ψυχὴν μου, ἐνῶ ἐγὼ ἐπανελάμβανα διαρκῶς : « ὦ θὰ τὴν εὕρω τὴν ἀλήθεια. Ἐρχεται ὁ Φαῦστος καὶ θὰ μοῦ ἀποκαλύψῃ τὰ πάντα. Αὖριο θὰ τὴν εὕρω τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν θὰ τὴν ἀφήσω πιά ». ὦ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ἀκαδημίας ! Εἶναι λοιπὸν ἀληθινὸς ὁ ἰσχυρισμός σας, ὅτι δὲν ἤμποροῦμε νὰ βάλωμε τὸ χεῖρι ἐπάνω σὲ κάποιαν βεβηρότητα, ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ καθοδηγήσῃ τὴν ζωὴν μας ; Ἀλλὰ ὄχι ! Ἄς τὴν ζητήσωμε μὲ μεγαλυτέραν ἀκόμη ἐπιμέλειαν. Ἄς μὴν ἀπελπιζώμεθα !

Πράγματα, ποῦ μοῦ ἐφαίνοντο ἀνόητα εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, δὲν μοῦ φαίνονται πλέον τοιαῦτα, εἶναι δὲ προσιτὰ εἰς μίαν ἐρμηνείαν τελείως εἰλικρινῇ. Θέλω νὰ διευθύνω τὰ βήματά μου ἐκεῖ, ὅπου μὲ ὠδήγησαν οἱ γονεῖς μου κατὰ τὴν τρυφεράν ἡλικίαν μου, ἕως ὅτου ἡ ἀλήθεια, ἀνέφελος, μὲ φωτίσῃ. Ἀλλὰ ποῦ καὶ πῶς νὰ τὴν ζητήσω ; Ὁ Ἀμβρόσιος εἶναι ἀπησχολημένος διαρκῶς. Ἐγὼ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ διαβάζω. Ἄλλως τε ποῦ θὰ εὕρισκα βιβλία ; Ποῦ καὶ πότε νὰ τὰ προμηθευθῶ ; Ποιὸς θὰ μοῦ τὰ ἐδάνειζε ; Ἄς διαμοιράσωμε τὰς στιγμὰς καὶ τὰς ὥρας μας διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μας. Ἦδη ἀνέτειλε μεγάλη ἐλ-

πίς. Ἡ καθολικὴ πίστις δὲν διδάσκει ἐκεῖνο, ποῦ ἐγὼ ἐπίστευα, καὶ ἀδίκως τὴν κατηγοροῦσα.

Ἐκεῖνοι, ποῦ τὴν γνωρίζουν κατὰ βάθος, θεωροῦν, ἐγκληματικὴν τὴν πίστιν, ὅτι ὁ Θεὸς συστενοῦται εἰς τὰ διαγράμματα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Καὶ ἐγὼ θὰ διστάσω νὰ κρούσω τὴν θύραν, διὰ ν' ἀνοιχθοῦν εἰς ἐμὲ καὶ αἱ λοιπαὶ ἀλήθειαι ; (1) Αἱ πρωῒναι ὥραί μου ἀνήκουν εἰς τοὺς μαθητάς μου. Ἀλλὰ πῶς χρησιμοποιοῦ τὰς λοιπάς ; Διατί νὰ μὴ τὰς μεταχειρισθῶ δι' αὐτὴν τὴν ἔρευναν ; Ἀλλὰ τότε, πότε θὰ ἐπισκέπτομαι τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα πρόσωπα, ἡ ὑποστήριξις τῶν ὁποίων μοῦ ἦτο ἀπαραίτητος ; Πότε θὰ προετοιμάζω τὸ ἐμπόρευμα, ποῦ θ' ἀγόραζαν οἱ μαθηταί μου ; Ποῦ ὁ χρόνος, ὁ ἀπαιτούμενος πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν δυνάμεών μου, πρὸς ἀναγκαίαν ἀνάπαυσιν τοῦ πνεύματός μου, ποῦ κατετρώγετο ἀπὸ τόσας φροντίδας καὶ μερίμνας ;

Ἀλλὰ ὄχι ! Ἄς χαθοῦνε ὅλα αὐτά ! Ἄς ἀφήσωμε ὅλας αὐτάς τὰς οὐτιδανὰς ματαιότητας ! Ἄς ἀφροσιωθοῦμεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας ! Κανεὶς δὲν γνωρίζει τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του. Ἐὰν μὲ πλήξῃ ἀπροσδοκῆτως, ὑπὸ ποίους ὁρὺς θὰ ἐγκαταλείψω τὴν ζωὴν ; Καὶ ποῦ θὰ μάθω ἐκεῖνο, τὴν γνῶσιν τοῦ ὁποίου παρημέλησα ἐδῶ κάτω ; Διὰ τὴν ἀμέλειαν ταύτην δὲν μὲ περιμένει βαρεῖα ποινὴ ; Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ θάνατος, ὅταν ἀφαιρέσῃ τὴν αἴσθησίν μας, θὰ θέσῃ συγχρόνως τέρμα εἰς κάθε δδύνην μας ; Πρέπει λοιπὸν νὰ μελετήσω καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Ἀλλὰ μακρὰν ἀπὸ μένα αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις ! Δὲν εἶναι ἀσημαντον καὶ τυχαῖον γεγονός, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐξήσκησεν εἰς δλόκληρον τὴν ὑφήλιον καταφανῆ γοητείαν. Τὰ δημιουργήματα τῆς Θεότητος δὲν θὰ ἦσαν δι' ἡμᾶς τόσον μεγαλειώδη καὶ ὥραϊα, ἂν ἡ ψυχὴ ἀπέθνησκε μὲ τὸ σῶμα μαζί. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν νὰ μὴν ἐγκαταλείψω ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορώτερα, τὰς ἐλπίδας τοῦ αἰῶνος μου, διὰ ν' ἀφιερωθῶ τελείως εἰς τὴν μελέτην τῆς Θεότητος καὶ τῆς μακαρίας ζωῆς ; Ἀλλὰ σταθῆτε ! Τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου αὐτοῦ ἔχουν καὶ αὐτὰ τὰ θέλγητρά των, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μέτρια. Δὲν πρέπει ν' ἀνακόψω τὴν ὁρμὴν, ποῦ μὲ ὠθεῖ

(1) Ὑπαινιγμὸς εἰς τὸ 7. 7 τοῦ Ματθαίου : « Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὕρησεται, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν ».

πρὸς τ' ἀγαθὰ ταῦτα, διότι θὰ ἦτο ἐντροπὴ νὰ ἐπιστρέψω εἰς αὐτὰ κατόπιν πραξικοπήματος. Νὰ ἐγὼ τῶρα ποῦ ἀποκτῶ μίαν τιμητικὴν θέσιν. Καὶ τί περισσότερο. πρέπει νὰ ποθήσω σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν αὐτὴν τῶν ἰδεῶν ; Ἔχω ἀρκετοὺς ἰσχυροὺς φίλους. Ἄν δὲν θελήσω νὰ ἐπισπεύσω τὴν ἀπόκτησιν ἀνωτέρων ἀξιοματίων, θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐπιτύχω τοῦλάχιστον τὴν προεδρίαν (1). Θὰ νυμφευθῶ μίαν κόρην ἀρκετὰ πλουσίαν, διὰ νὰ μὴν αὐξήσω τὰ βάρη μου. Θὰ περιορίσω τοὺς πόθους μου εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Πολλοὶ ἄξιοι ἄνδρες, ἄξιοι νὰ εὕρουν μιμητάς, ἐπέδωξαν ἀποτελεσματικῶς τὴν σοφίαν καὶ μετὰ τὸν γάμον.

Ἐνῶ ὠμιλοῦσα ἔτσι στὸν ἑαυτὸν μου καὶ ἡ καρδιά μου παρεσύρετο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ ἀντιθέτους ἀνέμους, ὁ καιρὸς παρήρηχετο καὶ ἐδράδυνα νὰ στραφῶ πρὸς Ἑσέ, ὦ Θεέ μου. Ἀνέβαλλα ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν νὰ ζῶ εἰς τοὺς κόλπους Σου, ἀλλὰ δὲν ἀνέβαλλα νὰ πέθαινω καθημερινῶς εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Μολονότι ἀγαποῦσα τὴν εὐτυχισμένην ζωὴν, ἐφοβούμουν νὰ τὴν ζητήσω ἐκεῖ, ὅπου πραγματικῶς ὑπάρχει. Τὴν ζητοῦσα, ἐνῶ ἔστρεφα πρὸς αὐτὴν τὰ νῶτά μου. Μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι, ἐάν ἐστερούμην γυναικείων περιπτύξεων, θὰ ἦμουν πολὺ δυστυχής. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ φάρμακον ἐκεῖνο, ποῦ μᾶς προσφέρει ἡ εὐσπλαγχνία Σου, διὰ νὰ θεραπεύσῃ ἀδυναμίαν, ὁποῖα εἶναι αὐτὴ ποῦ ἀνέφερα, δὲν τὸ ἐλάμβανα ὑπ' ὄψιν, διότι δὲν τὸ εἶχα δοκιμάσει ποτέ. Ἐπίστευα, ὅτι ἡ ἐγκράτεια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησίν μου, ἀλλὰ δὲν αἰσθανόμουν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου αὐτὴν τὴν θέλησιν. Ἦμουν μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἀσύνητος, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζω, ὅτι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἐγκρατής, χωρὶς τὴν βοήθειάν Σου. Ἀναμφιδόλως θὰ μ' ἐδοήθεις, ἐάν ἤκουες τοὺς στεναγμούς μου καὶ ἂν ἡ πίστις μου, ἀκλόνητος, ἀνέθετεν ὅλας τὰς φροντίδας μου εἰς Ἑσέ.

Τὸ ζήτημα τοῦ γάμου

Διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ὁ Ἀλύπιος μὲ ἀπέτρεπε ἀπὸ τὸν γάμον. Μοῦ ἔλεγε πάντοτε, ὅτι, ἂν ἀπεφάσιζα νὰ νυμφευθῶ, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ζήσωμεν ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον, καθὼς ἦτο πρὸ

(1) Praesidatus dari poteat. Ἐννοεῖ τὴν προεδρίαν δικαστηρίου.

πολλοῦ ἡ ἐπιθυμία μας καὶ ν' ἀφιερῶσωμεν τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μας εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ὁ Ἀλύπιος ἐζοῦσε μὲ αὐστηράν ἐγκράτειαν, πράγμα ποῦ ἦτο ἐκπληκτικόν, δεδομένου ὅτι, κατὰ τὴν πρώτην νεανικὴν ἡλικίαν του, εἶχε δοκιμάσει τὴν γοητείαν τῆς ἡδονῆς. Ἀλλ' ἡ ἡδονὴ δὲν τὸν ἐκυρίευσε, μάλλον τὸν ἀπεγοήτευσε, τὸν ἀηδίασε καὶ ἔκτοτε ἔζησε ἐγκρατευόμενος αὐστηρῶς.

Ἐγὼ ὅμως τοῦ ἀντέτασσα τὸ πρᾶδειγμα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, μολοντί ἦλθαν εἰς κοινωνίαν γάμου, ἐν τούτοις ἐκαλλιέργησαν τὴν ἐπιστήμην, ὑπῆρξαν ἄξιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ διετήρησαν τρυφεράν τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς φίλους των. Ἀλλ' ἐγὼ ἤμουν μακρὰν ἐνὸς τοιούτου μεγαλείου τῆς ψυχῆς. Δοῦλος τοῦ σαρκικοῦ πάθους μου, εὑρίσκα εἰς τὸ νὰ σύρω τὰς ἀλύσεις μου, θανάσιμον ἡδονήν. Ἐπιθυμοῦσα νὰ τὰς ἴδω θραυομένας, ἀλλ' ἀπωθεῖσα τὰς ἀγαθὰς συμβουλὰς, ὥς ἐὰν ἦσαν χέρια, τὰ ὅποια, ἂν ἐπλησίαζαν, διὰ νὰ τὰς λύσουν, θὰ προσέκρουαν ἐπάνω εἰς μίαν πληγὴν.

Προσθέσετε, ὅτι, μὲ τὴν παρέμβασίν μου, τὸ φεῖδι διευθύνετο πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀλύπιον, τὸν περιέσφιγγε καὶ ἐχρησιμοποιοῦσε τὰ λόγια μου, διὰ νὰ σπείρῃ στὸ δρόμο του σαγηνευτικὰ τέλματα, μέσα εἰς τὰ ὅποια τὰ τίμια πόδια του διέτρεχάν τὸν κίνδυνον νὰ ἐμπλακοῦν.

Ἀποροῦσε, ὅταν ἔβλεπε ἐμέ, ποῦ τόσο πολὺ ἐτιμοῦσε, φιλήδονα μέχρι τοιούτου βαθμοῦ. Μήπως δὲν ἔφθασα μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν διαβεβαιώσω, ὅτι ἡ ζωὴ χωρὶς γυναῖκα μοῦ ἦτο ἀδύνατος ; Καὶ διὰ ν' ἀμυνθῶ ἐναντίον τῆς ἐκπλήξεώς του, τοῦ παρετήρησα, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς στιγμιαίας λαθραίας ἡδονῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ αὐτὸς δοκιμάσει καὶ ἡ ἀνὰμνησις τῆς ὁποίας, μολοντί σθησμένη σχεδόν, τὸν ἀηδίαζε, καὶ τῶν ἀπολαύσεων ἐρωτικῆς συμβιώσεως, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐζοῦσα. Ἐὰν δὲ ἡ ἐντιμος σφραγὶς τοῦ γάμου ἐνομιμοποιοῦσε ἕνα τέτοιον δεσμόν, θὰ εἶχε ἄρᾳ γε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκπλήσσεται διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχα καμμίαν διάθεσιν νὰ περιφρονήσω τὸν ἑγγαμὸν βίον ;

Τέλος ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιθυμῇ τὸν γάμον, ὑποκύπτων περισσότερον εἰς τὴν περιέργειαν παρὰ εἰς τὴν γοητείαν τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς. Μοῦ ἐδήλωσε λοιπόν, ὅτι ἐποθοῦσε νὰ μάθῃ καὶ

αὐτὸς ποῖα θὰ ἦτο ἡ εὐτυχία ἐκείνη, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ μου, ποὺ ἤρρεσεν εἰς αὐτόν, ὅπως ἦτο, δὲν μοῦ ἐφαίνετο ζωὴ, ἀλλὰ μαρτύριον. Ἡ ψυχὴ του, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τοιούτου εἰδους δεισμούς, ἐξεπλήσσετο διὰ τὴν δουλείαν μου, ἡ ἐκπληξίς δὲ αὕτη τὸν ὠδηγοῦσε εἰς τὸν πόθον νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸς τὴν δοκιμὴν. Ἐδάδιζε πρὸς μίαν δοκιμὴν, ποὺ ἔμελλε νὰ τὸν ρίψῃ εἰς τὴν δουλείαν διότι ἐπιθυμοῦσε νὰ συνάψῃ συμβόλαιον μὲ τὸν θάνατον. «Καταιγὶς φερομένη, ἐὰν ἐπέλθῃ, ἔσεσθε αὐτῇ εἰς καταπατήματα» (1).

Διότι οὔτε εἰς τὸν ἕνα οὔτε εἰς τὸν ἄλλον, οὔτε εἰς ἐμὲ οὔτε εἰς τὸν Ἀλύπιον, ἔκαμνε μεγάλην ἐντύπωσιν ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὠραιότητα τοῦ γάμου, ἡ ὁποία ἔγκειται εἰς τὸ καθῆκον μιᾶς ἁρμονικῆς συμβιώσεως καὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μ' ἐδασάνιζε κατὰ μέγα μέρος καὶ ἐντατικῶς, ἐφ' ὅσον ἤμουν αἰχμάλωτος, ἦτο ἡ συνήθεια νὰ χορταίνω τὴν ἀχόρταστον πλεονεξίαν μου, ἐκεῖνο δέ, ποὺ ἐδασάνιζε τὸν Ἀλύπιον, ὠδηγούμενον εἰς τὴν αὐτὴν αἰχμαλωσίαν, ἦτο ἡ πλήρης ἐκπλήξεως περιέργειά του.

Τοιοῦτοι ἤμεθα, ἕως ὅτου Σὺ, Ὑψιστε, ποὺ δὲν ἐγκαταλείπεις τὸν πηλὸν μας, εὐσπλαγχνισθεὶς ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους μᾶς παρέσχες τὴν προστασίαν Σου διὰ θαυμασίων καὶ ἀποκρύφων ὁδῶν.

Ἡ διπλωματία τῆς Μόνικας

Μ' ἐπῆζαν κάθε μέρα νὰ νυμφευθῶ. Ἦδη εἶχα ζητήσῃ τὸ χέρι μιᾶς κόρης καὶ ἔγινε δεκτὴ ἡ πρότασίς μου. Ἡ μητέρα μου ἐνήργησε μὲ ζῆλον διὰ τὸν γάμον αὐτόν, πιστεύουσα, ὅτι, ἀπαξ ἐλθὼν εἰς κοινωνίαν γάμου, θ' ἀπεπλυνόμουν μὲ τὸ σωτήριο νερὸ τοῦ βαπτίσματος. Εἶχε μεγάλην χαράν, διότι ἔδλεπε, ὅτι ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐγινόμουν ἀντάξιός αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου, διέδλεπε δὲ εἰς τὴν πίστιν μου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων της καὶ τῶν ὑποσχέσεών Σου.

Καθημερινῶς, τῇ αἰτήσῃ μου καὶ κατὰ τὴν ἰδικήν της ἐπιθυμίαν, Σὲ ἰκέτευε μὲ πυρίπνοον φωνὴν νὰ τῆς ἀποκαλύψῃς κάτι

(1) Πρὸλ. Ἑσαίας ΚΗ', 18.

σχετικὸν μὲ τὸν γάμον μου. Ἀλλὰ δὲν ἔδωσες ποτὲ εἰς αὐτὸ τὴν συγκατάθεσίν Σου. Ἐδλεπεν εἰκόνας παραδόξους φανταστικάς. Μοῦ τὰς ἀφηγεῖτο, ἀλλὰ δὲν ἐσυνήθιζε νὰ ἀναθέτῃ εἰς αὐτάς τὴν ἐμπιστοσύνην της, ὥς ἐσυνήθιζε νὰ τὴν στηρίζῃ εἰς κάθε τι, ποῦ προήρχετο ἀπὸ Σένα, ἔλεγε δέ, ὅτι μὲ κάποιο ἰδιαίτερο αἰσθητήριον, ποῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ μὲ λέξεις, διέκρινε τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀποκαλύψεων Σου καὶ τῶν ὀνείρων, τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ της ἐξεκόλαπτεν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέσπευσαν τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ κόρη εἶχε ζητηθῇ. Ἀλλ' ἐπρεπε νὰ παρέλθουν δύο ἔτη, ἕως ὅτου γίνῃ ὥριμος διὰ τὸν γάμον, καὶ ἐπειδὴ ἦτο τῆς ἀρεσκείας μου, ἐπρεπε νὰ περιμένω.

Ο βίος ἀπὸ κοινού

Ἐσχηματίσαμε μιὰ ὁμάδα φίλων, συχνὰ εἴτε κατὰ νοῦν εἴτε εἰς τὰς συνδυαλέξεις μας ἐσυζητούσαμεν καὶ ἐνεκρίναμεν ἤδη τὸ σχέδιον ν' ἀποσυρθοῦμε ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ ζήσωμεν ἐν εἰρήνῃ διὰ ν' ἀποφύγωμε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὰς φρικτὰς περιπετείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Ἰδοὺ πῶς κατηρτίσαμε τὸ πρόγραμμά μας. Τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα διεθέταμεν θὰ ἀνῆκαν εἰς τὴν ὁμάδα. Ὅ,τι, ἐκκληρονομούσαμε, θὰ ἐσυγχωνεύετο εἰς μίαν καὶ μόνην κοινὴν κληρονομίαν. Τοιοῦτοτρόπως δυνάμει τῆς εἰλικρινοῦς καὶ νομιμόφρονος φιλίας μας, δὲν θὰ κατεῖχεν ὁ ἕνας τοῦτο καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνο. Ὅλοι αἱ περιουσίαι θ' ἀποτελοῦσαν μίαν καὶ μόνην. Τὰ πάντα θ' ἀνῆκον εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὅλα εἰς ὅλους. Ὑπελογίζαμεν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν συναποτελούντων τὴν ἐν λόγῳ ὁμάδα μελῶν θ' ἀνῆρχετο εἰς δέκα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν πλουσιώτατοι, ἰδίως δὲ ὁ παιδικὸς καὶ ἐπιστήθειός μου φίλος Ρωμανιανός, τὸν ὁποῖον σοβαρὰ ὑποθέσεις ἔρριψαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἐνθουσιωδέστερος ὑποστηρικτὴς τοῦ σχεδίου τούτου, αἱ δὲ συμβουλαὶ του εἶχαν ἰδιαίτεραν σοβαρότητα, διότι ἦτο κάτοχος περιουσίας μεγαλυτέρας τῆς τῶν ἄλλων συντρόφων μου.

Ἀπεφασίσθη, ὅπως κάθε χρόνον δύο ἀπὸ μᾶς, ὥς ἀρχηγοὶ μεριμνοῦν δι' ὅλας τὰς ἀπαραιτήτους λεπτομερείας, ἐνῷ οἱ λοιποὶ δὲν θὰ ἐφρόντιζαν διὰ τίποτε σχετικόν. Ὅταν ὁμως ἐτέθη ἐπὶ

τάπητος τὸ ζήτημα, ἂν αἱ γυναῖκες μας θὰ ἀπεδέχοντο αὐτὸν τὸν συνδυασμὸν—οἱ μὲν ἦσαν νυμφευμένοι, οἱ δὲ ἐσκόπευαν νὰ νυμφευθοῦν—τὸ ὡραῖο πρόγραμμά μας ἐγλύστρησε ἀπὸ τὰ χέρια μας, συνετρίβη καὶ τὰ κομμάτια του ἐσαρώθησαν.

Ἐπεστρέψαμε λοιπὸν εἰς τοὺς ἀναστεναγμούς μας καὶ ἀρχίσαμε ἐκ νέου νὰ διευθύνωμε τὰ βήματά μας εἰς τοὺς εὐρυχώρους καὶ πεπατημένους δρόμους τοῦ αἰῶνος μας (¹). Διότι χίλιες δυὸ σκέψεις ἐκυκλοφοροῦσαν στὴν καρδιά μας, ἐνῷ ἡ ἰδική Σου παραινέσεις εἶναι αἰωνία. Ἀπὸ τοῦ ὕψους Σου ἐγελοῦσες διὰ τὰς ἀποφάσεις μας, προετοίμαζες τὰς ἰδικάς Σου, ἐπερίμενες νὰ δώσης τὴν τροφήν ἡμῶν ἐν εὐκαιρίᾳ καὶ νὰ δωρήσῃς εἰς τὰς ψυχάς μας τὴν εὐλογίαν Σου.

Ἡ ὑποδούλωσις εἰς τὴν ἡδονὴν

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπληθύνθησαν τ' ἀνομήματά μου, ὅταν δὲ ἀπεσπάσθῃ ἀπὸ τὴν ἀγκάλην μου, ὥς ἐμπόδιον διὰ τὸν γάμον μου, ἡ γυναῖκα ἐκείνη, ποὺ ἀγαποῦσα καὶ ποὺ συνεμερίζετο τὴν κλίνην μου, αἰσθάνθηκα πόνον ὀξὺν καὶ ἡ καρδιά μου ἔμεινε πολὺν καιρὸν αἱματωμένη.

Ἐφυγε διὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ὠρκίσθηκε εἰς Ἐσὲ νὰ μὴ ἔλθῃ ποτὲ εἰς ἐπαφὴν μὲ ἄλλον ἄνδρα. Φεύγουσα μοῦ ἀφῆκεν ἓνα φυσικό τέκνον, ποὺ μοῦ ἐδώρησε.

Καὶ ἐγώ, ὁ ἄθλιος, ἀνίκανος νὰ μιμηθῶ τὴν γυναῖκα ἐκείνην καὶ μὴ δυνάμενος νὰ περιμένω τὴν παρέλευσιν τῶν δύο ἐτῶν, ὅποτε θὰ μοῦ ἐδίδετο τὸ χέρι, ποὺ μοῦ εἶχαν ὑποσχεθῇ, καὶ περὶ σότερον δοῦλος τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς παρὰ ἐραστῆς τοῦ νομίμου γάμου, ἐπρομηθεύθηκα ἄλλην γυναῖκα, μιὰν ἐρωμένην, ὥς ἐὰν ἐποθοῦσα νὰ τροφοδοτήσω καὶ νὰ παρατείνω τὴν ἀσθενεῖαν τῆς ψυχῆς μου, νὰ τὴν ἀφήσω ἀθεράπευτον καὶ μάλιστα νὰ τὴν χειροτερεύσω ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν μιᾶς συνηθείας, ποὺ θὰ διαρκοῦσε μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου μου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διανοιχθεῖσα πληγὴ ἀπὸ τὸν χωρισμὸν τῆς πρώτης ἐρωμένης μου δὲν εἶχε θε-

(1) Πρβλ. Ματθ. 7. 13 : «Εἰσεέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἣ ἀγούσα εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς».

ραπεύθη, ἀλλ' ὕστερ' ἀπὸ ζωηροῦς καὶ δξυτάτους πόνους μετεβλήθη εἰς γάγκραιναν, τὸ δὲ κακόν, μολονότι ἐλαφρότερον, δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἀπελπιστικόν.

Ἡ ἐπιδίωξις ματαίας εὐδαιμονίας

Σὲ ἐξυμνοῦμεν, Σὲ δοξάζομεν, ὦ πηγὴ τῶν οἰκτιρμῶν ! Ἡ ἀθλιότης μου ἠῤῥξανε κάθε μέρα, ἐνῶ Σὺ ἐπλησίαζες καθημερινῶς περισσότερον. Ἦτο πολὺ κοντὰ τὸ χέρι ἐκεῖνο, ποῦ θ' μ' ἀποσποῦσε ἀπὸ τὸν βόρβορον καὶ θὰ ἀπέπλυνε τὰς ἁμαρτίας μου, ἀλλ' ἐγὼ τὸ ἀγνοοῦσα. Ἐκεῖνο ποῦ μὲ ἠμπόδιζε νὰ βυθισθῶ ἀκόμη βαθύτερα εἰς τὴν ἄδυσσον τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ἦτο ὁ φόβος τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευταίας Σου κρίσεως. Παρ' ὅλας τὰς διακυμάνσεις τῆς σκέψεώς μου, οὐδέποτε ὁ φόβος αὐτὸς ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὴν καρδίαν μου.

Ἐσυζητοῦσα μὲ τοὺς φίλους μου Ἀλύπιον καὶ Νεβρίδιον περὶ τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ καὶ τοῦ μεγίστου κακοῦ. Θὰ ἔδινά τὴν δάφνην εἰς τὸν Ἐπίκουρον, ἂν δὲν ἐπίστευα εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεών μας, ποῦ δὲν παρεδέχετο ὁ Ἑλλήν φιλόσοφος. Ἐθετα ὡς ἐξῆς αὐτὸ τὸ ζήτημα : Ἐὰν ἡμεθα ἀθάνατοι καὶ ἂν ἐπερνούσαμε τὴν ζωὴ μας μέσα εἰς αἰωνίας αἰσθησιακὰς ἡδονάς, χωρὶς νὰ φοβούμεθα νὰ τὴν χάσωμεν, διὰ ποῖον λόγον δὲν θὰ ἡμεθα εὐτυχεῖς ; Καὶ τί ἄλλο θὰ ἐζητούσαμεν εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ; Δὲν ἔβλεπα, ὅτι αὐτὸ ἦτο ἀκριβῶς ἐνδεικτικὸν μεγίστης ἀθλιότητος, δηλαδή τὸ ὅτι βυθισμένος καὶ ἀποτυφλωμένος, ἡμουν ἀνίκανος νὰ φαντασθῶ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς, τὴν λάμψιν τῆς ὠραιότητος ἐκείνης, ποῦ πρέπει ν' ἀγαπᾶται δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν λάμψιν τῆς ὠραιότητος ἐκείνης, ποῦ δὲν εἶναι μὲν προσιτὴ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ φωτίζει τὰ βάθη τῆς καρδιάς μας. Μέσα εἰς τὴν ἀθλιότητά μου, δὲν ἐρωτοῦσα ἀπὸ ποῖαν πηγὴν προήρχετο δι' ἐμὲ ἡ ἀπόλαυσις ἐκείνη, νὰ ὁμιλῶ μετὰ τῶν φίλων μου ἔστω καὶ περὶ θεμάτων ἐπιληψίμων. Διότι καὶ μέσα εἰς τὰς σαρκικὰς μου ἡδονάς, ὅσονδὴποτε φιλήδων καὶ ἂν ἡμουν, δὲν θὰ ἡμουν εὐτυχὴς χωρὶς τοὺς φίλους μου, ποῦ ἀγαποῦσα καὶ οἱ ὅποιοι μοῦ ἀνταπέδιδαν ἀνιδιοτελῶς τὴν ἀγάπην των.

Ὡ σκολιὰ καὶ διάστροφα μονοπάτια ! Ἀλλοίμονον εἰς τὴν

ψυχὴν, ἣ ὁποῖα ἤλπιζεν, ἀπομακρυνομένη ἀπὸ Σένα, ὅτι θὰ εὔρισκε κάτι καλύτερο, ! Μολονότι στρεφομένη ἐπὶ τῶν νώτων, ἐπὶ τῆς κοιλίας, ἐπὶ τῶν πλευρῶν, ὅλα τὰ εὔρισκε σκληρὰ καὶ ἀκανθώδη, διότι ἀνάπαυσις καὶ γαλήνη ὑπῆρχε μόνον εἰς τοῦ κόλπου Σου. Ἀλλὰ Σὺ εἶσαι παρὼν καὶ μᾶς ἀπαλάσσεις ἀπ' αὐτὰς τὰς οἰκτρὰς παρακρούσεις. Μᾶς καλεῖς εἰς τὸν δρόμον Σου καὶ μᾶς παρηγορεῖς μὲ τὰς λέξεις : «συνετιῶ σε καὶ συμβιβῶ σε ἐν ὁδῷ ταύτῃ ἣ πορεύσῃ, ἐπιστήριῶ ἐπὶ σὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου» (').

(1) Ψαλμ. ΛΑ', 8.

BIBΛION Z'

Ὁ Αὐγουστῖνος ἀφηγεῖται τὸ τριακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀκόμη ἐντὸς τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας εὕρισκόμενος, ἀπατᾶται ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προέλευσιν τοῦ κακοῦ. Περιγράφει τὴν ἀγωνίαν του σχετικῶς μὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα. Τέλος ἀποκτᾷ τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σκέψεις του εἶναι ἀκόμη ἐσφαλμέναι.

Ἦδη ἡ κακὴ καὶ ἐγκληματικὴ πρώτη νεότης μου ἦτο νεκρά. Ἐβάδιζα πρὸς τὴν ὠριμότητά μου, ὅσο δὲ περισσότερον ἐπληθύνοντο τὰ ἔτη μου, τόσο ἡ μηδαμηνότης μου ἐγίνετο ἀθλιοτέρα, διότι δὲν ἤμποροῦσα νὰ φαντασθῶ ἄλλην οὐσίαν ἐκτὸς ἐκείνης, ποὺ προσέπιπτε εἰς τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμούς. Ἀφότου ἤρχισα νὰ τείνω τὰ ὠτά μου εἰς τὰ διδάγματα τῆς σοφίας, ἔπαυσα πλέον νὰ Σὲ φαντάζωμαι ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀπέφυγα πάντοτε αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ συνέχαιρα τὸν ἑαυτόν μου, διὰ τὸ ὅτι εὗρηκε πάλιν εἰς τὴν πίστιν τῆς πνευματικῆς μητρός μας, τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Σου, τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν—ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζα ποῖαν ἄλλην ιδέαν ὤφειλα νὰ ἔχω περὶ Σοῦ. Καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐννοήσω, ἐγὼ ὁ ἀνθρώπος—καὶ ποῖος ἀνθρώπος! Ἐσένα τὸν ὕψιστον, τὸν μόνον, τὸν ἀληθινὸν Θεόν! Μὲ δλόκληρον τὴν ὁρμὴν τῆς ψυχῆς μου Σ' ἐπίστευα αἰώνιον, ἀπαραδίαστον, ἀμετάβλητον. Μολονότι, δὲν ἤξευρα, ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς μοὶ ἐπεβάλλετο αὐτὴ ἡ σκέψις, ἐν τούτοις ἔδλεπα καθαρὰ καὶ ἤμουν βέβαιος, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ὑπόκειται εἰς φθοράν, εἶναι κατώτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον τὴν διαφεύγει. Ὡστε ἔθετα, χωρὶς δισταγμόν, τὸ ἀπαραδίαστον ὑπεράνω τοῦ δυναμένου νὰ ὑποστῇ κηλίδωσιν, τὸ ἀμετάβλητον ὑπεράνω τοῦ ὑποκειμένου εἰς μεταβολήν.

Ἡ καρδιά μου διεμαρτύρετο ζωηρὰ ἐναντίον τῶν ἀπατηλῶν φαντασμάτων μου καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐκτοπίσω μ' ἓνα κτύπημα τὸν ἀκάθαρτον σωρὸν τῶν εἰκόνων, ποὺ ἐπετοῦσαν τριγύρω μου.

Ἀλλὰ μόλις ἐξηφανίζοντο, ἐπέστρεφαν πάλι, διὰ νὰ διαχυθοῦν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, τοὺς ὁποίους ἀπετύφλωναν. Παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας μου νὰ ἐκτοπίσω τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶχεν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀναγκαζόμουν νὰ Τὸν φαντάζωμαι σὰν κάτι σωματικόν, ποὺ κατέχει χῶρον, σὰν κάτι σωματικόν εἴτε ὁμοιογενὲς πρὸς τὸν κόσμον, εἴτε διάχυτον μακρὰν αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ἐκτάσεων τοῦ Ἀπείρου. Ὅπως δὲποτε ἐθεωροῦσα τὸ σωματικόν αὐτὸ ὡς αἰώνιον, ἀπαραθιάστον καὶ ἀμετάβλητον, ὑπεράνω ἐκείνου, ποὺ ὑπόκειται εἰς φθοράν, μεταβολὴν καὶ κατὰπτωσιν. Ὅτι δὲν ἤμποροῦσα νὰ φαντασθῶ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς τὸν χῶρον μου ἐφαίνετο μηδέν, — ἀπόλυτον μηδέν — καὶ ὅχι ἀπλῶς κενόν, δηλαδὴ χῶρος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀποσπᾶται μὲν κάποιο σῶμα, ἀλλ' αὐτὸς (ὁ χῶρος δηλαδὴ) ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ μολονότι δὲν ὑφίσταται εἰς αὐτὸν κανένα σῶμα στερεόν, οὔτε ὑγρόν, οὔτε ἐναέριον, οὔτε οὐράνιον. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν θὰ ὑπῆρχεν ἓνας χῶρος κενός, σὰν ἓνα τίποτε, τὸ ὁποῖον ὅμως θὰ διειτλήρει τὴν ἐντατικότητά του.

Ἐγὼ λοιπὸν μὲ καρδίαν βεδωρημένην, ἀνίκανος ν' ἀναγιγώσκω εἰς τὸν ἑαυτόν μου καθαρὰ, ἐθεωροῦσα πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμπυκνωθῇ, νὰ ἐξογκωθῇ· πᾶν ὅ,τι δὲν ἤμποροῦσε νὰ δεχθῇ ἓνα ἐκ τῶν συνδυασμῶν τούτων, ὡς ἀπολύτως μηδέν. Εἰς τὰς μορφάς, ποὺ ἐσυνήθιζαν νὰ περιεργάζωνται οἱ ὀφθαλμοί μου, ἀνταπεκρίνοντο αἱ εἰκόνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκινεῖτο τὸ πνεῦμά μου! Δὲν ἔβλεπα, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν διέπλatta τὰς εἰκόνας, ἦτο διάφορος ἀπὸ τὰς εἰκόνας αὐτὰς κατ' οὐσίαν, καὶ ὅμως ἂν αὐτὴ ἡ ἐνέργεια δὲν ἦτο κάτι ὑπέροχον αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὰς διαπλάσῃ.

Ἐσένα δέ, ὦ ζωὴ τῆς ζωῆς μου, Σ' ἐφανταζόμουν σὰν ἓνα τεράστιον ὄν, ποὺ διαπερνοῦσες ἀπὸ παντοῦ, διὰ τῶν ἀπείρων ἐκτάσεων, ὁλόκληρον τὴν μάζαν τοῦ Σύμπαντος καὶ ποὺ ἀπὸ ἐκεῖ διεχέεσο εἰς ὁλόκληρον τὴν φύσιν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ Σὲ περιλαμβάνῃ καὶ αὐτὴ ἡ γῆ εἰς ἑαυτήν, ὁ οὐρανὸς ἐπίσης καὶ ὅλα ἀνεξαιρέτως τ' ἀντικείμενα. Ὅλα δὲ αὐτὰ εὑρίσκαν εἰς Ἐσὲ τὰ ὁριζτων, ἐνῷ Σὺ δὲν τὰ εὑρίσκας πουθενά. Ὅπως δὲ ἡ μάζα τοῦ ἀέρος δὲν εἶναι ἐμπόδιον διὰ τὸ ἡλιακὸν φῶς, οὔτε τὸ ἐμποδίζει νὰ διασχίζῃ τὸν ἀέρα καὶ νὰ τὸν πληροῖ καθ' ὁλοκληρίαν, χωρὶς διό-

λου νὰ θεραπεύεται, ἔτσι καὶ ἡ μᾶζα τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θαλάσσης, ὡς καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς γῆς, διαπεράται ὑπὸ Σοῦ εἰς ὅλα τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ τμήματά της, διὰ νὰ δεχθῇ τὴν παρουσίαν Σου. Τοιουτοτρόπως ἡ μυστηριώδης πνοή Σου κυδερνᾷ, καθὼς ἐπίστευα, εἴτε ἔσωθεν εἴτε ἔξωθεν ὅλα τὰ πλάσματά Σου.

Ἔτσι ἐσκεπτόμουν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσα νὰ φαντασθῶ ἄλλο τίποτε. Ἀλλ' ἡ πλάνη μου ἦτο οἰκτρά. Σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις μου, μεγαλύτερον μέρος τῆς γῆς, θὰ περιελάμβανε, κατ' ἀναγκαίαν λογικὴν συνάρτησιν, μεγαλύτερον μέρος ἰδικόν Σου, μικρότερον δὲ μέρος τῆς γῆς, μέρος μικρότερον. Δεδομένου δὲ ὅτι πληροῖς τὰ πάντα, τὸ σῶμα ἑνὸς ἐλέφαντος θὰ περιελάμβανε περισσότεράν θεότητα, παρὰ τὸ σῶμα ἑνὸς σπουργίτου, κατὰ τὸ μέτρον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἐλέφας εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν σπουργίτην, ποὺ καταλαμβάνει χῶρον μικρότερον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ διεμοιράζεσο μεταξὺ τῶν τμημάτων τοῦ Σύμπαντος, ἀναμειγνύων εἰς αὐτά, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους των, μεγαλύτερα ἢ μικρότερα μέρη ἰδικά Σου. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτως, ἀλλὰ δὲν εἶχες ἀκόμη φωτίσει τὰ σκότη μου.

*
* *

Μοῦ ἦτο ἀρκετόν, ὦ Θεέ μου, ν' ἀντιτάσω ἐνώπιον τῶν ἀπατημένων ἐκείνων ἀπατεώνων, τῶν φλυάρων βουδῶν—διότι δὲν ἐλάλει δι' αὐτῶν ὁ Λόγος Σου—τὴν ἀντίρρησιν ἐκείνην, ποὺ ἀντέταξε πρὸ μακροῦ χρόνου ὁ Νεβρίδιος—ἤδη εἰς τὴν Καρχηδόνα—καὶ τὴν ὁποίαν, ἀκούσαντες ὅλοι ἡμεῖς, ἐκλονίσθημεν. Ποιὸς θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀντιτάξῃ πρὸς Ἐσὲ τὸν συφερτὸν ἐκείνον τοῦ σκότους, μᾶζαν ἐχθρικήν, ἐὰν Σὺ ἡρνεῖσο ν' ἀγωνισθῆς ἐναντίον του; Ἄν ἀπαντοῦσαν, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ Σὲ βλάβῃ, τότε Σὺ δὲν θὰ ἦσουν παντοδύναμος καὶ ἀπαραδίαστος⁽¹⁾. Καὶ ἂν ἀπαντοῦσαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ Σὲ βλάβῃ; Τότε δὲν ὑπῆρχε πλέον λόγος ν' ἀγωνισθῆς, καὶ μάλιστα ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὥστε ἓνα μέρος ἰδικόν Σου, ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη Σου, μιὰ παραφυὰς τῆς οὐσίας

(1) Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Μανιχαῖον Φήλικα εἰς μίαν μετὰ τοῦ Αὐγουστίνου συνομιλίαν νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶχεν ἡττηθῇ. (De Actis cum Felice M. II, XXII).

Σου, ν' αναμειχθῇ μὲ ἐχθρικὰς δυνάμεις, μὲ φύσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἔχεις δημιουργήσει Ἐσὺ, διὰ νὰ διαφθαρῇ καὶ νὰ κηλιδωθῇ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ πέσῃ ἀπὸ τὴν μακαριότητα εἰς τὴν ἀθλιότητα καὶ νὰ λάβῃ ἀνάγκην βοήθειας διὰ ν' ἀποκαθαρθῇ καὶ νὰ λυτρωθῇ. Καὶ τὸ μέρος αὐτὸ θὰ ᾔτο ἡ ψυχὴ, τὴν ὁποίαν ὁ Λόγος Σου θὰ ἐλευθέρωνε ἀπὸ τὴν δουλείαν· ὁ Λόγος Σου ἄθικτος ἀπὸ τὴν διαφθοράν τῆς ψυχῆς, ὁ Λόγος Σου, ποὺ παραμένει αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀδιάφθορος, ὡς μέρος μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας! Ἐὰν λοιπὸν οἱ Μανιχαῖοι παραδέχωνται, ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ εἶσαι Σὺ, δηλαδή ἡ οὐσία Σου, διὰ τῆς ὁποίας ὑπάρχεις, εἶναι ἄφθαρτος, ἔλοι οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν εἶναι ἀσύστατοι καὶ οἰκτροί. Ἐὰν δὲ Σὲ φαντάζωνται δυνάμενον νὰ φθαρῇς, τοῦτο εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ψευδὲς καὶ ἐλέγχεται κατὰ τρόπον ἀπαίσιον ἐσφαλμένον.

Ναί, αὐτὴ ἡ ἀπόδειξις ᾔτο ἱκανὴ νὰ διώξῃ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου, τὴν ὁποίαν κατεπίεζαν. Διότι, σκεπτόμενοι καὶ ὁμιλοῦντες περὶ Σοῦ κατὰ τὸν τρόπον, ποὺ ἀνέφερα, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ δῖλημμα, χωρὶς φρικτὴν ἐρροσύνην τῆς γλώσσης καὶ τῆς καρδίας τῶν.

Ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ κακόν ;

Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του ;

Ἀλλὰ ἐγώ, μολονότι ἰσχυρίζομαι, μολονότι ἐπίστευα ἀκράδαντως, ὅτι Ἐσὺ, Κύριέ μου, ἀληθινὸς Θεός, δημιουργεῖς ὅχι μόνον τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σωμάτων μας καὶ παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει καὶ ζῇ, δὲν ὑπόκεισαι οὔτε εἰς κηλίδωσιν, οὔτε εἰς μεταβολήν, οὔτε εἰς οἰανδὴποτε φθοράν, ἐν τούτοις τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη οὔτε λυθῇ οὔτε διαλευκανθῇ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου. Ὅποιαδὴποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰτία του, ἔδλεπα, ὅτι ἔπρεπε νὰ κατευθύνω τὴν σχετικὴν μου ἔρευναν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ μὲ πρᾶσῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι εἶναι μεταβλητὸς ὁ ἀμετάβλητος Θεός. Ἄλλως θὰ ἐγινόμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ὅ,τι ἐζητοῦσα. Τοιοῦτοτρόπως κατηύθυνα ἀσφαλῶς τὴν ἔρευνάν μου, βέβαιος δὲ ὅτι ᾔτο ψευδὲς τὸ δόγμα τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τοὺς ἀπέφευγα ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς μου. Διότι εἰς τὴν ἔρευνάν των περὶ τῆς ἀρ-

χῆς τοῦ κακοῦ διέκρινα τὴν πανουργίαν των καὶ ἔδλεπα, ὅτι ἦσαν μᾶλλον διατεθειμένοι νὰ πιστεύουν τὴν οὐσίαν Σου ἐπιρρεπῇ νὰ ὑποστῇ τὸ κακόν, παρὰ ὅτι ἡ οὐσία των ἦτο δυνατόν νὰ τὸ διαπράξῃ. Κατέβαλα κάθε δυνατόν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐννοήσω τὸ δόγμα, τὸ ὁποῖον ἤκουσα διατυπούμενον, περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, αἰτίας τῶν ἀνομημάτων μας (1). Ἀλλ' ἤμουν ἀνίκανος νὰ τὸ ἀντιληφθῶ ἐπακριδῶς. Προσπαθεῦσα ν' ἀποσπάσω τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μου ἀπὸ τὴν ἄδυσσον, ἀλλ' ἐπιπταν ἐκ νέου πάντοτε εἰς αὐτήν, παρ' ὅλας δὲ τὰς ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς μου, ἐδυθιζόμουν κάθε φοράν περισσότερον.

Ἐκεῖνο ποῦ μέ ὠδηγοῦσε ὁπωσδήποτε εἰς τὸ φῶς Σου, ἦτο τὸ ὅτι ἤμουν περισσότερον βέβαιος, ὅτι εἶχα μίαν (ἐλευθέραν) βούλησιν, παρὰ τὸ ὅτι εὕρισκόμουν εἰς τὴν ζωὴν. Τοιουτοτρόπως, ὁσάκις ἤθελα ἢ δὲν ἤθελα κάτι, ἤμουν ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι δὲν ἦτο κάποιος ἄλλος, ποῦ τὸ ἤθελε ἢ δὲν τὸ ἤθελε, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ μοῦ ἐγίνετο καθημερινῶς φανερώτερον, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριδῶς ἐμφιλοχωροῦσε ἡ ἁμαρτία. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς πράξεις ἐκείνας, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων προέβαινα ἐθελουσίως, αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτὸν μου περισσότερον πάσχοντα παρὰ ἐνεργοῦντα καὶ ἐφρόνουν ὅτι, εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐνοχῆς, ἀλλὰ περὶ τιμωρίας, ἡ ὁποία, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν δικαιοσύνην Σου, οὐδόλως ἀμφέβαλλα, ὅτι μ' ἐκτυποῦσε δικαίως.

Ἀλλά, ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου : ποῖος μ' ἐπλάσε ; Δὲν μ' ἐπλάσεν ὁ Θεός, ποῦ εἶναι καλοκάγαθος, αὐτὴ αὕτη ἡ καλοκαγαθία ; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προέρχεται ἡ ἐπιθυμία μου νὰ ἐπιδιώκω τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ ; Μήπως διὰ νὰ ὑποστῶ τὰς ποινάς, τῶν ὁποίων ἤμουν ἄξιος ; Ἀλλὰ πῶς ἔσπειρεν εἰς ἐμὲ τὸ σπέρμα τῆς πικρίας, ἀφ' οὗ μὲ ἐπλάσεν ὁλόκληρον αὐτὸς ὁ Θεός, ποῦ εἶναι τόσο γλυκὺς ; Ἐάν μ' ἐδημιούργησεν ὁ διάδολος, ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ἐδημιουργήθη ; Ἐάν, λόγῳ διαστροφῆς τῆς βουλήσεώς του, μετεβλήθη ἀπὸ ἀγγέλου καλοκαγάθου εἰς διάδολον, ἀπὸ ποῦ ἄρά γε

(1) Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον τὸ κακὸν διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας, ἥτοι εἰς τὸ κακόν, ποῦ διαπράττει ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἰς τὸ κακόν, τοῦ ὁποίου γίνεται θῦμα. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ ἁμαρτία, τὸ δεύτερον ἡ ποινή. (Πρβλ. *Contra Adimantum et Manichaeum*, § XXVI).

ἐγεννήθη ἡ κακὴ αὐτὴ βούλησις, ἡ ὁποία τὸν μετέβαλεν εἰς διάβολον, ἐνῷ ἀρχικῶς ἐπλάσθη ἄγγελος ἀγαθὸς ὑπὸ πλάστου ἀγαθοῦ ; Αὐταὶ αἱ σκέψεις μ' ἐδασάνιζαν, μ' ἐστραγγάλιζαν. Ἐν τούτοις δὲν μ' ἐκρήμνιζαν εἰς τὴν ἄβυσσον, ὅπου κανεῖς δὲν Σοῦ ἀνοίγει τὴν καρδιά του καὶ ὅπου προτιμοῦν ν' ἀποδίδουν εἰς Ἐσὲ τὸ κακὸν παρὰ νὰ ὁμολογοῦν, ὅτι τὸ διαπράττει ὁ ἄνθρωπος.

Ὅθεν ἡ προσπάθειά μου κατευθύνετο εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν λοιπῶν ἀληθειῶν. Εἶχα ἤδη ἀντιληφθῇ, ὅτι τὸ ἄφθαρτον ἦτο ἀνώτερον τοῦ φθαρτοῦ, καὶ ἐπομένως ὤφειλα νὰ διακηρύξω, ὅτι, ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἴσαι, εἴσαι ἄφθαρτος. Οὐδέποτε μιὰ ψυχὴ ἔμπορεῖ νὰ φαντασθῇ κάτι ἀνώτερον ἀπὸ Σένα, ποῦ εἴσαι ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι προτιμοῦν εἰς κάθε ἀλήθειαν, εἰς κάθε βεβαιότητα, τὸ ἄφθαρτον ἀπὸ τὸ φθαρτόν—τὴν προτίμησιν δὲ αὐτὴν καὶ ἐγὼ παραδεχόμεν τότε — ἐὰν Σὺ δὲν ἦσουν ἄφθαρτος, θὰ ἔμποροῦσα νὰ ὑποθέσω, ὅτι ὑπάρχει κάτι ἀνώτερον ἀπὸ Σένα μὲ τὴν λογικὴν τῆς φαντασίας μου. Ἐκεῖ, ὅπου ἔδλεπα ὅτι ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ τὸ ἄφθαρτον ἀπὸ τὸ φθαρτόν, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὤφειλα νὰ Σὲ ζητήσω καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ ἐκκινήσω εἰς τὴν μελέτην μου περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ, δηλαδή τῆς διαφθορᾶς, ἡ ὁποία δὲν θίγει διόλου τὴν Οὐσίαν Σου. Ἡ διαφθορὰ δὲν δύναται νὰ προσβάλῃ τὸν Θεόν μας, ὅποιασδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰτία της, κακὴ θέλησις, ἀναγκαιότης ἢ ἀπροσδόκητος σύμπτωσις. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι βούλησις ἀγαθὴ, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀγαθόν. Δὲν ἔμπορεῖς Σὺ, ὦ Θεέ μου, νὰ ἐξαναγκασθῇς εἰς τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ, διότι ἡ βούλησίς Σου δὲν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς δυνάμεώς Σου. Διὰ νὰ εἶναι μεγαλυτέρα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴσαι Σὺ ὁ ἴδιος μεγαλύτερος τοῦ ἑαυτοῦ Σου, ἀφοῦ ἡ βούλησις καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Τί εἶναι διὰ Σὲ ἀπροσδόκητον, ἀφοῦ γνωρίζεις τὰ πάντα ; Κανένα πλάσμα δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, χωρὶς νὰ τὸ ξεύρῃς Ἐσύ. Ἀλλὰ διὰτί τόσα λόγια πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀδιαφθόρου οὐσίας ἐκείνης, ποῦ εἶναι ὁ Θεός, ἀφοῦ δὲν θὰ ἦτο Θεός, ἂν δὲν ἦτο ἀδιάφθορος.

* *

Καὶ ἐζητοῦσα τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ καὶ ἐζητοῦσα κακῶς καὶ δὲν ἔδλεπα τὸ κακὸν εἰς αὐτὴν τὴν ἴδιαν τὴν ἔρευνάν μου. Ἐνώ-

πιον τῶν ὀφθαλμῶν τῆς διανοίας μου ἔθετα ὁλόκληρον τὴν δημιουργίαν, ὅπως φαίνεται εἰς τὰ ὄμματά μας : τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἄστρα, τὰ δένδρα, τὰ θνητὰ πλάσματα καὶ ὅ,τι εἶναι ἀδραστον εἰς τὴν πλάσιν : τὰ βῆθη τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς ἀγγέλους, τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων ! Τὰς δὲ πνευματικὰς οὐσίας μου ἐξελάμβανα κατανεμημένας εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν χῶρον, ὥς ἐὰν ἦσαν σωματικά. Ἐπίστευα, ὅτι ἐκ τῆς δημιουργίας Σου εἶχε σχηματισθῇ μιὰ μεγάλη ἐνιαία μᾶζα, εἰς τὴν ὁποίαν παρετάσσοντο τὰ σώματα, ποὺ ἦσαν πραγματικῶς σωματικά καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα, μολονότι ἦσαν πνευματικά, μετεβάλλοντο εἰς σωματικά διὰ τῆς φαντασίας μου. Αὐτὴν τὴν μᾶζαν ἐθεωροῦσα ἀπέραντον—ὄχι κατὰ τὸ πραγματικὸν ἀπέραντον μέγεθός της, ἀλλὰ σύμφωνα με τὴν φαντασίαν μου — καὶ περιορισμένην ἀπὸ παντοῦ, Σὺ δέ, ὦ Θεέ μου, τὴν διεπέρας μὲν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, ἀλλ' ἀπέμενες ἄπειρος εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἐφантаζόμουν τὸ πρᾶγμα ὡς μίαν θάλασσαν, ἢ ὁποῖα ἀπὸ παντοῦ καὶ παντοῦ θ' ἀποτελεῖσε μίαν καὶ μόνην θάλασσαν, ἐξαπλωμένην εἰς τὰς ἀδύσους τοῦ Ἀπείρου καὶ ἐγκλείουσαν ἓνα σπόγγον καλοσσιαῖον μὲν, ἀλλὰ πεπερασμένον καὶ ἐμποτιζόμενον ἀπὸ τὴν τεραστίαν θάλασσαν.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀντελαμβανόμενον τὴν πεπερασμένην δημιουργίαν Σου κατάμεστον τοῦ ἰδικοῦ Σου Ἀπείρου, καὶ ἔλεγα : Ἴδου ὁ Θεὸς καὶ ἴδου τὰ πλάσματά Του, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ παρὰ μόνον ἀγαθὰ. Ἀλλὰ τότε ποῦ εὐρίσκεται τὸ κακόν ; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ; Ἀπὸ ποῦ διωλίσθησεν ἕως ἐδῶ ; Μήπως δὲν ὑφίσταται ἀπολύτως ; Ἀλλὰ τότε διὰ ποῖον λόγον νὰ τὸ φοβούμεθα, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ; Διατί νὰ προφυλασσώμεθα ; Ἐὰν δὲ τὸ φοβούμεθα, χωρὶς λόγον, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ φόβος εἶναι τὸ κακόν, ποὺ ἐρεθίζει καὶ βασανίζει ἀδίκως τὴν ψυχὴν μας. Τὸ κακόν δὲ τοῦτο εἶναι τόσον μεγαλύτερον, ὅσο περισσότερον τὸ φοβούμεθα, μολονότι δὲν ἔχομε τίποτε νὰ φοβηθοῦμε. Κατὰ ταῦτα εἴτε ὑπάρχει πραγματικῶς τὸ κακόν, εἴτε τὸ κακόν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, δηλαδὴ ὅτι φοβούμεθα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προέρχεται τὸ κακόν, ἀφοῦ ὁ Θεός, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀγαθός, ἐδημιούργησεν ἀγαθὰ τὰ πάντα.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ Θεὸς ὕψιστον καὶ ὑπέρτατον ἀγαθόν, ἐδημιούργησεν ὄντα ὀλιγώτερον ἀγαθὰ ἀπ' αὐτόν. Ἐν τούτοις

εἶναι ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς καὶ ἀγαθὰ ὅλα τὰ πλάσματά Του. Ἀπὸ τοῦ λοιποῦ προέρχεται τὸ κακόν ; Μήπως ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη, ἦτο κακὴ, ὅταν δὲ ἔδιδε εἰς αὐτὴν τὴν μορφήν, τὴν ὀργάνωσίν της, ἄφησε κάτι, ποῦ δὲν ἐρρύθμισεν εἰς τρόπον, ὥστε ν' ἀποφευχθῇ κάθε ὁποιονδήποτε κακόν ; Διατί ὁμως καὶ τοῦτο ; Μήπως δὲν ἤμποροῦσε, ἐφ' ὅσον εἶναι παντοδύναμος, νὰ τὴν μεταβάλλῃ, νὰ τὴν μεταπλάσῃ οὕτως ὥστε νὰ μὴ μείνῃ κανένα κακόν εἰς αὐτὴν ; Τέλος, διατί ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἀπὸ τὴν ὕλην αὐτὴν, καὶ δὲν μετεχειρίσθη αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν παντοδυναμίαν του, ὅπως τὴν ἐξοντώσῃ ; Μήπως αὐτὴ ἡ ὕλη ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ καὶ παρὰ τὴν ἰδικὴν Του θέλησιν ; Ἡ, ἐὰν ἡ ὕλη ἦτο πράγματι αἰωνία, διατί τὴν ἄφησε νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ χρόνον τόσον μακρὸν καὶ διατί τόσον ἀργὰ ἀπεφάσισε νὰ πλάσῃ ἐξ αὐτῆς κάτι ; Ἄν δὲ πάλιν ἠθέλησεν ἑξαφνα νὰ δημιουργήσῃ κάτι, δὲν θὰ ἐνεργοῦσε ὁ Παντοδύναμος μὲ τρόπον, ὥστε ἐκείνη μὲν (δηλ. ἡ ὕλη) νὰ μὴν ὑφίσταται, αὐτὸς δὲ μόνος, τὸ καθ' ὅλοκληρίαν ἀληθινόν, καὶ ὑπέρτατον καὶ ἄπειρον ἀγαθόν, νὰ ὑπάρχῃ ; Ἡ, ἐὰν δὲν ἦτο πρόπον, ἐφ' ὅσον εἶναι πλάστης ἀγαθός, νὰ μὴ δημιουργήσῃ καὶ συγκροτήσῃ κάτι ἀγαθόν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκμηδενίσῃ αὐτὴν τὴν βλαβεράν ὕλην καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μὲ ἄλλην ὕλην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ὅλα τὰ σχέδια τῆς δημιουργίας Του ; Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ πλάσῃ κάτι παρὰ μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ὕλης, δὲν θὰ ἦτο παντοδύναμος.

Ἴδου αἱ σκέψεις, ποῦ ἐτάραζαν τὴν δυστυχισμένην ψυχὴν μου, ὑποδουλωμένην καὶ ἀνίκανον ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁμως εἰς αὐτὴν τὴν ψυχὴν ῥιζοβολοῦσε ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστόν, Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, καθὼς διδάσκει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, μολονότι δὲ ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἦτο δι' ἐμὲ ἄμορφος καὶ ἀμφίρροπος ὡς πρὸς παρὰ πολλὰ σημεῖα τῶν δογματικῶν κανόνων της, δὲν τὴν ἐγκατέλειπεν ὁμως τὸ πνεῦμά μου, ἀλλ' ἐδαπτίζετο καθημερινῶς περισσότερον εἰς τὰ νάματά της.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ ἀστρολόγοι

Εἶχα ἤδη ἀποκρούσει ἐπίσης τὰς ψευδοπροφητείας καὶ τοὺς ἄσεβεῖς παραλογισμοὺς τῶν ἀστρολόγων. Σοῦ ἐκφράζω τὴν εὐ-

γνωμοσύνην μου, ὦ Θεέ μου, διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό ! Σὺ καὶ οὐδεὶς ἄλλος, μοῦ παρέσχες τὴν βοήθειαν Σου ἐν προκειμένῳ. Διότι ποῖος ἀποσπᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν θάνατον τῆς πλάνης, ἐὰν μὴ ἡ ζωή, ἡ ἀθάνατος ζωή, ποῦ φωτίζει τὰς ψυχάς, ποῦ ἀγωνιοῦν, χωρὶς αὐτῇ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην οἰουδῆποτε φωτός, καὶ κυθερνᾷ τὸν κόσμον μέχρι καὶ ἀκόμη τῶν φύλων, ποῦ κινεῖ ἐπὶ τῶν δένδρων ὁ ἄνεμος ; Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ποῦ μ' ἐθεράπευσεν ἀπὸ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην, τὴν ὁποίαν ἀντέτασσα εἰς τὸν ὀξύνουν γέροντα Βενδικιανὸν καὶ τὸν Νεβρίδιον, νέον πλούσιον καὶ σοφόν. Αὐτοὶ ἰσχυρίζοντο, ὁ πρῶτος μετὰ πείσματος ὁ δεύτερος μετὰ δισταγμοῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν παρέλυε τὴν ἐπιμονήν του, ὅτι καμμία τέχνη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ προΐδῃ τὸ μέλλον, ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων βοηθοῦνται συχνὰ ὑπὸ τῆς ἀπλῆς συμπτώσεως καὶ ὅτι ἡ ἐπαλήθευσις τῶν προρρήσεων δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν τέχνην τῶν μάντεων, ἀλλ' εἰς τὸν πολὺν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν προφητειῶν των. Ὅταν προφητεύῃ κανεὶς καθημερινῶς καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος, δὲν εἶναι περίεργον ὅτι μέρος τῶν προφητειῶν του ἐπαληθεύει.

Ἵπῃρξες λοιπὸν Σὺ, ὦ Θεέ μου, ἐκεῖνος, ποῦ μοῦ ἐπρομήθευσεν ἓνα φίλον, ὁ ὁποῖος ἐσυμβουλεύετο μὲ χαρὰν τοὺς ἀστρολόγους. Δὲν ἐγνώριζε διόλου τὴν τέχνην των, ἀλλὰ τοὺς ἐσυμβουλεύετο, καθὼς εἶπα, μὲ περιέργειαν, μολονότι μᾶς διηγεῖτο ἓνα σχετικὸν ἀνέκδοτον τοῦ πατρὸς του, ἱκανὸν ν' ἀνατρέψῃ ὁλόκληρον τὴν εἰς τὴν ἀστρολογίαν πίστιν του. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὸ λάβῃ ὑπ' ὄψιν.

Ὁ Φιρμίνιος,—αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομά του—ἐσπούδασε τὰς ἐλευθερίου ἐπιστήμας καὶ ἠσκήθη εἰς τὴν ρητορικὴν. Μὲ ἀγαποῦσε καὶ ἤλθε κάποτε νὰ ζητήσῃ τὴν συμβουλὴν μου, ἀπὸ τὴν εὐγενῆ διεκπεραίωσιν τῆς ὁποίας ἀνέμενε πύργους χρυσοῦς εἰς τὸν μάταιον αὐτὸν κόσμον, καὶ νὰ μάθῃ τὴν πρόγνωσίν μου ἐν σχέσει μὲ τὸν «ἀστερισμόν» του, ὅπως τὸν ὀνομάζουν (1). Ἐγὼ ἤρχιζα ἤδη νὰ

(1) Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἡ τέχνη τῶν ἀρχαίων μάντεων εἶχε τεθῇ ἐν ἀμφιβολῳ, κάθε σημαντικὴ ἢ ἀσήμαντος, ὑπόθεσις ἐκανονίζετο συμφώνως μὲ τὰς ὑποβολὰς τῶν ἀστρολόγων. (Βλ. Franz Cumont εἰς τὴν *Revue d'histoire et de littérature religieuse* 1906

παραδέχωμαι τὴν γνώμην τοῦ Νεβριδίου, ἀλλὰ δὲν ἐδίστασα νὰ διατυπώσω εἰς τὸν Φιρμίνιον τὰς ἰδικάς μου ἀντιλήψεις ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἦσαν ἀμφίρροποι, ἐπρόσθεσα ὁμῶς, ὅτι ἤμουν σχεδὸν βέβαιος περὶ τοῦ γελοίου, τοῦ μηδαμινοῦ τῆς ἀστρολογίας. Τότε μοῦ διηγήθη, ὅτι ὁ πατέρας του, ἐνθουσιώδης ἐραστὴς τῶν ἀστρολογικῶν βιβλίων, εἶχε κάποιον φίλον, ποῦ ἐζητοῦσε καὶ αὐτὸς τέτοια βιβλία καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον. Ἐμψυχούμενοι ἀπὸ τὸν ζῆλον, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ δύο συνεμερίζοντο, καὶ κατεχόμενοι ἀπὸ πάθος σφοδρὸν δι' αὐτὰς τὰς ἡλιθιότητας, ἐφθασαν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ περιμένουν μὲ ἀγωνίαν τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐγεννοῦσαν τὰ κατοικίδια ζῶα των καὶ νὰ σημειώνουν τὴν θέσιν τῶν ἀστέρων εἰς τὸ στερέωμα, διὰ νὰ περισυλλέξουν σχετικὰς μὲ τὴν ἐπιστήμην πληροφορίας.

Λοιπὸν, καθὼς τοῦ εἶχε διηγηθῇ ὁ πατέρας του, καθ' ὃν χρόνον ἡ μητέρα του διετέλει εἰς ἐνδιαφέρουσαν κατάστασιν, μιὰ ὑπηρέτρια τοῦ φίλου του, ποῦ ἀγαποῦσε τὴν ἀστρολογίαν, ἤρχισε νὰ δεικνύῃ καὶ αὐτὴ σημεῖα ἐγκυμοσύνης. Φυσικὰ ὁ κύριός της τὸ ἀντελήφθη αὐτός, ποῦ παρακολουθοῦσεν ἐπιμελῶς τὰς κυφορίας τῶν σκύλων του. Ὑπελόγισαν λοιπὸν μὲ ἀκρίθειαν πραγματικῶς μαθηματικὴν τὰς ἡμέρας, τὰς ὥρας, τὰς μικροτέρας διαιρέσεις τῆς ὥρας, ὁ ἓνας διὰ τὴν σύζυγόν του καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν ὑπηρέτριάν του. Καὶ αἱ δύο ἔτεκον συγχρόνως, οὕτως ὥστε οἱ δύο ἀστρολόγοι μας ἐφαντάθησαν, κατ' ἀναγκαίαν ἀστρολογικὴν συνάρτησιν, τὸ αὐτὸ πεπρωμένον ὁ ἓνας διὰ τὸ τέκνον του καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὸν μικρὸν δοῦλόν του. Διότι, καθ' ὃν χρόνον αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὰς πρώτας ὠδίνας τοῦ τοκετοῦ, οἱ δύο ἀστρολόγοι ἔμαθαν τί συνέβαινε καὶ εἶχαν ἐτοίμους θεράποντας, διὰ νὰ τοὺς ἐξαποστείλουν ὁ ἓνας στὴν οἰκίαν τοῦ ἄλλου ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετόν. Οἱ θεράποντες ἐξετέλεσαν εὐθὺς τὴν ἐντολὴν τῶν κυρίων των. Ὁ Φιρμίνιος ἐπρόσθεσεν, ὅτι ἡ συνάντησις τῶν δύο ἀπεσταλμένων ἐγένεεν ἐκατέρωθεν εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς δύο οἰκίας, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἤμπορεῦσε νὰ ὑπάρξῃ

καμμία ἀπολύτως διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν ἀστέρων ἢ τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου. Καὶ ὅμως, ὁ μὲν Φιρμίνιος, χάρις εἰς τὴν περιδλεπτον θέσιν τῶν γονέων του, ἔτυχεν ὑψηλῆς μορφώσεως, ἐζούσε ἐν μέσῳ τῆς χλιδῆς καὶ τοῦ πλούτου καὶ ἐτιμήθη μὲ τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα, ὁ δὲ δοῦλος, πρὸ ἐσήκωνε πάντοτε εἰς τοὺς ὤμους του τὸ βάρος τῆς δουλείας, ἐξακολουθοῦσε νὰ δουλεύῃ εἰς τοὺς κυρίους του, ἀκόμη καὶ εἰς τὸν κύριον ἐκεῖνον, πρὸ τὸν ἐγνώριζε τόσο καλά.

Ὅταν ἤκουσα τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπίστευσα, διότι ἐγνώριζα τὸν χαρακτήρα ἐκεῖνου, πρὸ μου τὸ εἶχε διηγηθῇ, ἤρ-
χισα νὰ αἰσθάνωμαι ἐξαφανιζόμενον κάθε δισταγμὸν σχετικὸν μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Ἐπροσπάθησα δὲ νὰ θεραπεύσω, χωρὶς νὰ χάσω καιρόν, τὸν Φιρμίνιον ἀπὸ τὴν περιέργειάν του σχετικῶς μὲ τὸ ἀνωτέρω γεγονός, παρατηρήσας εἰς αὐτόν, ὅτι, διὰ νὰ ὑπολογίσω καλῶς τὰ πράγματα, θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀστερι-
σμῶν του, νὰ διακρίνω εἰς αὐτοὺς τὴν ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν γονέων του, τὸ γόητρον τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν ἰδιαιτέ-
ραν του πατρίδα, τὴν ἀρίστην ἀνατροφὴν του καὶ τὴν ἀρτίαν ἐπι-
στημονικὴν του μόρφωσιν. Τούναντίον, ἐὰν ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ ὑπὸ τοὺς ἰδίους ἀκριβῶς ἀστερισμοὺς γεννηθεὶς, μὲ εὐμεδουλεύετο, θὰ ἔπρεπε, διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς αὐτόν, νὰ ἀναγνω-
ρίσω πάλιν εἰς τὰ ἴδια σημεῖα—διότι καὶ ἐκεῖνος εἶχε τοὺς ἰδίους καθὼς καὶ σὺ ἀστερισμοὺς—οἰκογένειαν τῆς ἐσχάτης ὑποστάθμης, δουλικὴν κατάστασιν καὶ ἐν γένει σύνολον συνθηκῶν λίαν διαφό-
ρων καὶ πολὺ ἀπομακρυσμένων ἀπὸ τὰς πρώτας. Ὡστε, μολονότι τὰ σημεῖα θὰ ἐσυνταυτίζοντο εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἀπολύτως, ἢ σχετικῇ ἀπάντησις, διὰ νὰ εἶναι εἰλικρινῆς, θὰ ἦτο διαφορε-
τικὴ κατ' ἀνάγκην, διότι ἂν ἦτο ὁμοία, θὰ ἦτο ψευδής, ἀνειλι-
κρινής. Ἐξ αὐτοῦ συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ ἀκριβεῖς προ-
φητεῖαι, αἱ εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν ἀστέρων ὀφειλόμεναι, δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωνται εἰς κάποιαν μέθοδον ἐπιστημονικὴν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὴν σύμπτωσιν, προκειμένου δὲ περὶ προφητειῶν, τὰς ὁποίας διαψεύδουν τὰ γεγονότα, δὲν ἀπατᾶται ἡ μέθοδος, ἀλλὰ πταίει ἡ σύμπτωσις.

Ἡ ὁδὸς ἦτο ἔκτοτε ἐλευθέρα δι' ἐμέ. Ἀνελογιζόμενον διαρ-
κῶς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἦμουν ἱκανὸς νὰ ἀντιμετωπίσω

τάς ἀντιρρήσεις, πού θά ἤμπορουσε ν' ἀντιτάξῃ ἴσως ἐναντίον μου ἕνα ἀπό τὰ ἀλλόκοτα ἐκεῖνα ὑποκείμενα, πού ἐξασκοῦν τήν τέχνην αὐτήν (τήν ἀστρολογίαν) ὡς βιοποριστικόν ἐπάγγελμα· τήν τέχνην δηλαδή ἐκείνην, τήν ὁποίαν ἐγὼ ἐποθοῦσα νά προσβάλω, νά γελοιοποιήσω, ν' ἀνασκευάσω. Μήπως δὲν ἦτο ἀκριβὴς ἡ ἀφήγησις τοῦ Φερμινίου ; Μήπως ἐξηπάτησε καὶ αὐτὸν ὁ πατέρας του ; Διὰ τοῦτο κατηύθυνα τὴν σκέψιν μου εἰς τὸ ζήτημα τῆς γεννήσεως διδύμων. Ἡ ἐξαγωγή αὐτῶν ἐκ τῶν μητρικῶν κόλπων γίνεται μὲ τόσῃ ταχύτητι, ὥστε τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα — ὅποιανδὴποτε σημασίαν καὶ ἂν δίδουν εἰς τὴν πορείαν τοῦ χρόνου ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν τῶν πραγμάτων—δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπολογισθῇ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν σημείων, πού ὑποβάλλουν εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀστρολόγων, μὲ τὸν σκοπόν, ὅπως τὰ σημεῖα ταῦτα χρησιμεύσουν διὰ τὴν ἀκριβῆ πρόγνωσιν τοῦ μέλλοντος. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀκρίβεια εἶναι χίμαιρα. Οἱ ἀστρολόγοι, ἐφ' ὅσον ἐξετάζουν σημεῖα συνταυτιζόμενα, θά προέλεγαν τὸ ἴδιο πεπρωμένον διὰ τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ἡ ἰύχη τῶν ὁποίων ὑπῆρξε τόσο διαφορετικὴ. Ὡστε ἡ προφητεία των θά ἦτο ψευδής, διότι, διὰ νὰ εἴπουν τὴν ἀλήθειαν, θά ἔπρεπε νὰ ἐξαγάγουν ἀπὸ τὰ ἴδια ἄστρα τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ διαφορετικῶν πεπρωμένων. Ἐπομένως ἡ ἐπιστήμη των δὲν ἀπεκάλυπτε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον ἡ σύμπτωσις ἐπηλήθευε τὰς προγνώσεις των. Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διὰ τινος μυστηριώδους ἐμπνεύσεως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προσώπων, πού δίδουν καὶ λαμβάνουν συμβουλὰς, κάμνεις, ὥστε νὰ δίδεται εἰς τὸν ζητοῦντα ἀπάντησις, ἡ ὁποία τοῦ εἶναι ὠφέλιμος ἀναλόγως τῶν μυστικῶν προτερημάτων τῆς ψυχῆς του. Ἀς μὴ Σοῦ εἴπη κανεῖς : « Μὰ τί εἶναι αὐτό ; Γιατί γίνεται ἔτσι ; » Ὅχι, ἀς μὴ τὸ πῇ, διότι αὐτὸς πού θά τὸ πῇ δὲν θά εἶναι παρὰ ἕνας ἀπλοῦς ἄνθρωπος.

Τὸν Αὐγουστῖνον ἀπασχολεῖ

ἀκόμη τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τοῦ κακοῦ

Ἔτσι Ἐσὺ, τὸ στήριγμά μου, ἔσπασες τὰς ἀλύσεις μου, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσα ἀκόμη νὰ μελετῶ τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως τοῦ κακοῦ, χωρὶς νὰ εὕρισκω διέξοδον. Ὅπωςδὴποτε δὲν ἄφινες τὰ κύ-

ματα τῆς σκέψεώς μου νὰ μὲ παρασύρουν μακρὰν τῆς πίστεως διὰ τῆς ὁποίας ἐπίστευα, ὅτι ὑπάρχεις, ὅτι ἡ οὐσία Σου εἶναι ἀμετάβλητος, ὅτι προφυλάσσεις τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὴν σκέπην Σου, ὅτι ἀσκεῖς ἐπ' αὐτῶν τὴν δικαιοσύνην Σου καὶ ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ, μονογενοῦς Υἱοῦ Σου, καὶ διὰ τῶν ἱερῶν Γραφῶν, τὰς ὁποίας ἐγγυᾶται τὸ κῦρος τῆς Καθολικῆς Σου Ἐκκλησίας, διεχάραξες δι' ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ζωὴν, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸν θάνατον.

Ἀφοῦ αὐταὶ αἱ ἀλήθειαι εἶχαν ἐγγαχαχθῇ εἰς τὸ πνεῦμά μου βαθέως καὶ ἀκλονήτως, ἐζητοῦσα νὰ μάθω μὲ ἀγωνίαν τὴν προέλευσιν τοῦ κακοῦ. Ὡ, τί μαρτύριον εἰς τὴν καρδίαν μου, ποὺ ἐξουσιάζετο ἀπὸ τὴν σκέψιν, καὶ τί ἀναστεναγμοί, ὦ Θεέ μου ! Καὶ τὰ ὦτά Σου ἤκουαν τοὺς ἀναστεναγμούς μου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω ἐγώ ! Καὶ ὅταν μ' ἀπορροφοῦσε ἡ ἰδέα ἐκείνη ἐν μέσῳ νεκρικῆς σιωπῆς, ἡ συντριβὴ τῆς σκέψεώς μου ἦτο ἔντονος ἰκεία πρὸς τὸν οἶκτόν Σου ! Σὺ ἐγνώριζες τὸν πόνον μου, τὸν ὅποιον δὲν ἐγνώριζε κανεὶς. Τί ἦτο πράγματι ἐκεῖνο, ποὺ εἰσῆρχετο ἐκ τῶν λόγων μου εἰς τὰ ὦτα τῶν στενωτέρων μου φίλων ; Μήπως αὐτοὶ ἀντελαμβάνοντο τὴν καταιγίδα τῆς ψυχῆς μου ; Δὲν εἶχα καιρὸν νὰ τοὺς ἐκθέσω τὸν πόνον μου λεπτομερῶς, οὔτε θὰ ἦτο ἱκανὸν τὸ στόμα μου νὰ τὸ κάμῃ. Ἀλλά, οἱ θρῆνοι καὶ οἱ ὀδυρμοί, ποὺ ἐδρυχῶντο ἀπὸ τὰς ἀδύσσοις τῆς ψυχῆς μου, ἀνῆρχοντο πρὸς Ἐσέ. Καὶ εὗρίσκετο ἐνώπιόν Σου ὁ πόθος μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ματιῶν μου δὲν ἦτο πλέον μαζί μου, διότι ἦτο ἐντός μου, ἐγὼ δὲ ἤμουν ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου. Τὸ φῶς αὐτὸ δὲν ἦτο ἐξηρητημένον ἀπὸ τὸν χῶρον, ἐνῷ ἐγὼ δὲν ἐστρεφα τὴν προσοχήν μου παρὰ πρὸς τὰ πράγματα, τὰ εἰς τὸν χῶρον περιλαμβανόμενα καὶ δὲν εὗρισκα χῶρον ν' ἀναπαυθῶ, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα δὲν μὲ ὑπεδέχοντο κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶπω πρὸς αὐτά : « Ἀρκεῖ ! Ἐδῶ αἰσθάνομαι εὐτυχισμένο τὸν ἑαυτόν μου »⁽¹⁾. Ἀλλά τὰ πράγματα ταῦτα δὲν μὲ ἄφιναν νὰ ἐπιστρέψω οὔτε ἐκεῖ, ὅπου θὰ αἰσθανόμουν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν τὸν ἑαυτόν μου.

(1) Ἡ φράσις αὕτῃ ὑπενθυμίζει ὅτι εἶπαν πολλοὶ σοφοί, ἰδίως δὲ ὁ Γκαίτε, περὶ τῆς ζωῆς του δηλαδή, ὅτι δὲν ὑπῆρξε καμμία στιγμή κατὰ τὸν πολυτάραχον βίον του, πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ ἤμπροῦσε νὰ εἴπη : « Ἀχ ἰ μέινε, λοιπόν, εἶσαι τόσον ὠραία ! ».

Εύρισκόμουν ἐπάνω ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ Σένα. Σὺ θὰ ἦσουν ἡ μοναδική μου χαρά, ἂν θὰ ὑπετασσόμουν εἰς Ἑσένα. Σὺ καθυπέταξες εἰς ἐμέ τὰ πλάσματά Σου, τὰ ὁποῖα εἶναι κατώτερα ἀπὸ ἐμένα. Αὐτὸς θὰ ἦτο ὁ εὐτυχῆς μέσος ὅρος, ὁ ἐνδιάμεσος σταθμὸς τῆς σωτηρίας μου. Θὰ ἔμενα ὁμῶς μὲ τὴν εἰκόνα Σου καί, ἐφόσον θὰ Σὲ ἐξυπηρετοῦσα, θὰ ἐκυδερνοῦσα τὸ σῶμά μου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑπερηφάνειά μου ἐστρέφετο ἐναντίον Σου, ὥρμοῦσα κατὰ Σοῦ μὲ τὸν παχὺν λαιμόν μου ὡς ἀσπίδα, ὅ,τι δὲ εὕρισκετο κάτω ἀπὸ ἐμέ, ἦλθεν ἐπάνω μου, διὰ νὰ μὲ συντρίψῃ, δὲν εὕρισκα δὲ καταφύγιον πούθενά, διὰ ν' ἀναπνεύσω πάλιν ἐλευθέρως. Ὅσες φορές ἔβλεπα γύρω μου τὰ πράγματα, πὺρ ἐπαρrouσιάζοντο κατὰ μάζας καὶ σωρούς, ὅσες δὲ φορές ἤθελα νὰ σκεφθῶ, αἱ εἰκόνες τῶν σωμάτων μ' ἐσταματοῦσαν εἰς τὸν δρόμον μου καὶ ἐφαίνοντο νὰ μοῦ λέγουν : «ποῦ βαδίζεις, ἀνάξιε, βδελυρέ;» (1) Καὶ ὅλα αὐτὰ ἔδειχναν τὰς πληγὰς τῆς ψυχῆς μου, διότι ἐταπείνωσες τὸν ὑπερήφανον μὲ πληγὰς. Ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ Σένα μὲ τὴν ὑπεροψίαν μου, καὶ τὸ οἶδημα τοῦ προσώπου μου ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμούς μου !

Σὺ Κύριε, ὑπάρχεις αἰωνίως, ἀλλὰ «οὐ διατενεῖς τὴν ὀργὴν σου ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν» (2), διότι τὸ χῶμά μου καὶ ἡ τέφρα μου κινοῦν τοὺς οἰκτιρμούς Σου καὶ διότι ἠθέλησες ν' ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς Σου τὰς δυσμορφίας μου. Μ' ἐκέντριζες δι' ἐνὸς μυστηριώδους βουκέντρου, ἕως ὅτου ἀπέκτησα τὴν βεδαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεώς Σου δι' ἐσωτερικῆς ἐνοράσεως. Τὸ οἶδημά μου ἐμικρύνετο, ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζα τὸ φάρμακόν Σου, τὰ δὲ θαμπωμένα καὶ σκοτισμένα μάτια τῆς ψυχῆς μου ἐκαλυτέρευαν καθημερινῶς, χάρις εἰς τὸ δριμύ κολλύριον τῶν σωτηρίων ὁδυνῶν.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ

Καὶ ἠθέλησες ἐν πρώτοις νὰ μὲ διδάξῃς, ὅτι «τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεσαι, τοῖς δὲ ταπεινοῖς δίδεις χάριν» (3) καὶ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ εὐσπλαγχνία Σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἔδειξες

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΠΔ', 7.

(2) Ψαλμ. ΠΔ', 6.

(3) Πρὸλ. Πέτρ., ε', 5.

εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὁδὸν τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀφεῖ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (1). Μὲ κάποιον ἄνθρωπον, ποὺ ἐξουσιάζετο ἀπὸ παράφορον ἀλαζονείαν, μοῦ ἐπρομήθευσες μερικὰ βιβλία Πλατωνικῶν φιλοσόφων εἰς λατινικὴν μετάφρασιν.

Καὶ ἀνέγνωσα εἰς αὐτά, ὅχι κατὰ λέξιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα παρόμοιον, τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα ὑπεστηρίζοντο ἀπὸ χίλια δυὸ ἐπιχειρήματα: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν» (2).

Ἀνέγνωσα, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀποδεικνύει μὲν τὴν ὑπαρξίν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶναι φῶς αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ καὶ ὅτι τὸ ἀληθινὸν φῶς, ποὺ φωτίζει κάθε ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, εἶναι ὁ Λόγος, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ὁ κόσμος ἐπλάσθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ὁ κόσμος οὐδέποτε τὸν διέγνωσε. Ἀλλὰ τὸ χωρίον «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι» (3) δὲν τὸ ἀνέγνωσα εἰς τὰ βιβλία αὐτά (4).

Ἐπίσης ἀνέγνωσα, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος δὲν ἐγεννήθη οὔτε ἐκ.

(1) Ἰωάνν. α', 14.

(2) Ἰωάνν. α', 2—5.

(3) Ἰωάνν. α', 11.

(4) Πιστεύεται γενικῶς, ὅτι πρόκειται περὶ τῶν συγγραφῶν τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Πορφύρου. (Βλ. Monceau, «Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne» 1905, τόμ. III, σελ. 394 καὶ P. Alfarié, «L'évolution intellectuelle de Saint Augustin, Paris 1918, σελ. 374—376). Εἰς τὸ ἔργον τοῦ «De Civitate Dei», VIII, XII. ὁ Αὐγουστίνος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν περιφημοτέρων Νεοπλατωνικῶν τὸν Πλωτῖνον, τὸν Ἰάμβλιχον, τὸν Πορφύριον καὶ τὸν Ἀπουλήιον. (Βλ. καὶ Ch. Boyer, «Christianisme et Neo-Platonisme dans la formation de Saint Augustin, Paris, 1920, σελ. 79 καὶ ἐφεξῆς). Αἱ μεταφράσεις, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ, ἀπωλέσθησαν. Ὡστε δὲν εἶναι γνωστὸν, ποῖος τοῦ τὰς εἶχε προμηθεύσει, θηλαδὴ ἐκεῖνος, ποὺ «κατείχετο ἀπὸ παράφορον ἀλαζονείαν».

τῆς σαρκός, οὔτε «ἐξ αἱμάτων οὐδ' ἐκ θελήματος ἀνδρός» (¹), ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι ἔμως ὁ Λόγος «σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», αὐτὸ δὲν τὸ ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας συγγραφάς.

Εὗρηκα εἰς αὐτάς ὑπὸ διαφόρους μορφάς καὶ πολυσχιδεῖς ἐκφράσεις, ὅτι ὁ Υἱὸς «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ' ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ», ἀφ' οὗ εἶναι φύσει τοιοῦτος. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ὅτι «ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν», περὶ τοῦ ὅτι «ἐγένετο ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχάρισατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς» (²), περὶ ὅλων αὐτῶν, λέγω, τὰ βιβλία τῶν Νεοπλατωνικῶν δὲν ἀναφέρουν τίποτε.

Τὸ ὅτι πρὸ παντὸς χρόνου, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ ὑπάρχει ἀμετάβλητος, αἰώνιος, καθὼς καὶ Σὺ, ὅτι αἱ ψυχαὶ ἐκ τοῦ ἰδίου πληρώματος λαμβάνουν διὰ τὸ εἶναι εὐτυχεῖς «καὶ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν» (³) καὶ ἀνακαινίζονται διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν σοφίαν ἐκείνην, ἣ ὁποῖα εἶναι ἄφθαρτος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, διὰ τὸ εἶναι σοφαί, ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν λόγῳ βιβλία. Ἀλλ' ὅτι «κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἄσεβων ἀπέθανε» (⁴), περὶ αὐτοῦ δὲν λέγουν τίποτε σχετικόν. «Ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις» (⁵). Διὰ τὸ ἔλθουν πρὸς Αὐτόν «πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι» (⁶), διότι εἶναι γλυκὺς τὴν καρδίαν καὶ ταπεινός. Ὁδηγεῖ τοὺς πρᾶγμους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης μετὰ πραότητα. Βλέ-

(1) Πρὸβλ. Ἰωάνν. α', 13.

(2) Φιλιππησ., β', 6—11.

(3) Ρωμ. η', 32.

(4) Ρωμ. ε', 6.

(5) Ματθ. ια', 25.

(6) Ματθ. ια', 28.

πει τὴν ταπεινότητά μας, τοὺς πόνους μας καὶ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας μας. Ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὅποιοι ὀρθώνονται εἰς ἓνα κόθορον διδασκαλίας, δῆθεν ὑπεροχωτέρως, καὶ δὲν ἀκούουν τὰ λόγια Σου : « Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσητε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι » (1). Καὶ ἂν γνωρίζουν τὸν Θεόν, δὲν τὸν δοξάζουν, δὲν τὸν τιμοῦν ὡς Θεόν, κατατέμνονται εἰς τὴν ματαιότητα τῶν συλλογισμῶν των καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸ σκότος ἡ ἄφρων καρδία των : « φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν » (2).

Ἴδου διατί ἔδλεπα καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμα τὰ βιβλία, ποῦ ἀνέφερα, τὴν οὐσίαν Σου νὰ μεταμορφώνεται « ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν » (3). Αὐτὸ ὑπῆρξεν ἀναμριδόλως τὸ φαγητὸν ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Ἡσαῦ ἔχασε τὰ πρωτοτόκιά του, ἀφροῦ ὁ περιούσιος λαὸς του δὲν ἐλάτρευε πλέον Ἐσέ, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν τετραπόδου καὶ στρέψας τὴν καρδίαν του πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἔρριψε τὴν ψυχὴν του—τὴν εἰκόνα Σου—« ἐνώπιον ὁμοιώματος μόσχου ἔσθοντος χόρτον » (4).

Ἴδου τί εὐρήκα εἰς τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τροφή δὲν μ' ἐγοήτευσε. Διότι ἠθέλησες, ὦ Θεέ μου, ν' ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τὸν Ἰακώβ τὸ αἶσχος τῆς ὑποταγῆς του, ἵνα ὁ μείζων δουλεύσῃ τῷ ἐλάσσονι (5). Καὶ ἐκάλεσας τοὺς λαοὺς εἰς τὴν κληρονομίαν Σου. Καὶ ἐγὼ ἦλθα εἰς Ἐσένα ἀπὸ τοὺς λαοὺς καὶ ὁ πόθος μου ἐστράφη πρὸς τὸν χρυσόν, τὸν ὅποιον ἠθέλησες ὁ λαὸς Σου ν' ἀποσπάσῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, διότι, ὅπουδὴποτε καὶ ἀνεύρισκοντο ἦτο ἰδιόκοί Σου. Καὶ εἶπες διὰ τοῦ Ἀποστόλου Σου : « ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν ». Καὶ δὲν ἔδιδαν καμμίαν προσοχὴν εἰς τὰ εἰδῶλα τῶν Αἰγυπτίων, εἰς τὰ ὅποια ἐθυσίαζαν οἱ Αἰγύπτιοι, χρησιμοποιοῦντες τὸν χρυσόν Σου, οἱ ὅποιοι « με-

(1) Ματθ. ια', 28.

(2) Ρωμ. α', 12.

(3) Ρωμ. α', 23.

(4) Φαλμ. ΡΕ, 20.

(5) Ρωμ. η', 13.

τήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα» (1).

**Ὁ Αὐγουστῖνος ἀντιλαμβάνεται,
ὅτι τὸ ἀναλλοίωτον φῶς εἶναι ὁ Θεός**

Ἔτσι παρορμηθεὶς νὰ ἔλθω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, εἰσῆλθα εἰς τὴν ἐνδομυχωτέραν πτυχὴν τῆς καρδίας μου, καὶ ἤσουν Ἐσὺ ὁ ὁδηγός μου. Ἐπέτυχα τοῦτο, διότι Σὺ μὲ ἐβοήθησες. Καὶ εἶδα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου, ὅσο καὶ ἂν ἦσαν ἀδύνατα, ἐπάνω ἀπὸ τὴν διάνοιάν μου, τὸ ἀναλλοίωτον φῶς. Ὅχι τὸ φῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁρατὸν εἰς τὰ σαρκικὰ ὄμματά μου· ὄχι φῶς, ὅμοιον μὲ ἐκεῖνο, ποῦ σκορπᾷ ἀπὸ μίαν μεγαλυτέραν ἐστίαν τὰς τηλαυγεῖς ἀκτῖνάς του καὶ πληροῖ μὲ τὸ μεγαλεῖόν του τὸν χῶρον. Τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀνῆκεν εἰς μίαν τάξιν τελείως διαφορετικὴν. Δὲν ἦτο ἐπάνω ἀπὸ τὸ πνεῦμά μου, ὅπως τὸ λάδι ἐπάνω ἀπὸ τὸ νερό, ὁ οὐρανὸς ἐπάνω ἀπὸ τὴν γῆν. Ἦτο ἀνώτερον ἀπὸ μένα, ὡς δημιουργὸς τῆς ὑπάρξεώς μου. Ἦμουν κατώτερος ἀπὸ αὐτό, ὡς δημιούργημά του. Τὸ φῶς αὐτὸ τὸ βλέπει, ὅποιος γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅποιος τὸ βλέπει, γνωρίζει τὴν αἰωνιότητα.

ὦ ἀλήθεια αἰωνία ! ὦ ἀγάπη ἀληθινή, ὦ ἀγαπητὴ αἰωνιότης ! Σὺ εἶσαι ὁ Θεός μου. Σ' Ἐσένα κατευθύνονται τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα οἱ στοχασμοί μου, ὅταν δὲν ἠμπόρεσα νὰ Σ' ἀνακαλύψω, μὲ ἀνεσθήκωτες διὰ νὰ μὲ κἀνης νὰ ἰδῶ, ὅ,τι μοῦ ὑπελείπετο νὰ ἰδῶ· νὰ ἰδῶ ἀπείρως πολλὰ καὶ ὅ,τι δὲν εἶχα ἀκόμη μάτια διὰ νὰ ἰδῶ. Καὶ ἐθάμβωσες τὴν ἀσθενῆ δρασίν μου μὲ τὴν ζωηράν καὶ διαπεραστικὴν λάμψιν Σου καὶ ἐγὼ ἐφρικιοῦσα ἀπὸ ἔρωτα καὶ ἱερὸν τρόμον. Καὶ εὐρισκόμευ μακρὰ Σου κάτω εἰς τὴν ὑπόγειον χώραν, ὅπου μόλις ἤκουα τὴν φωνήν Σου νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὰ ὕψη Σου : «Ἐγὼ εἶμαι ἡ τροφή τῶν ἰσχυρῶν. Γενοῦ ἰσχυρὸς καὶ θὰ μὲ γευθῇς». Καὶ δὲν θὰ μ' ἀφομοιώσῃς μὲ Σένα, ὅπως γίνεται μὲ τὰς τροφάς τῆς σαρκός, Ἐσὺ θ' ἀφομοιωθῇς μ' ἐμένα.

Καὶ ἐνόησα ὅτι «ἐν ἐλιγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας

(1) Ρωμ. η', 25.

ἄνθρωπον καὶ ἐξέτησας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ» (¹).

Καὶ ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου : «Ἄρά γε εἶναι ἕνα μηδενικὸ ἢ ἀλήθεια, ἐπειδὴ δὲν ἐκτείνεται εἰς τὸν πεπερασμένον χῶρον, οὔτε εἰς τὸ Ἄπειρον ;» Καὶ Σὺ μοῦ φώναξες ἀπὸ μακριά : «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν» (²). Καὶ ἄκουσα, ὅπως ἀκούει κανεὶς στὴν καρδιά του καὶ δὲν εἶχα πιά κανένα λόγο ν' ἀμφιβάλλω. Θ' ἀμφέβαλλα περισσότερο, ὅτι ζῶ παρὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια, ἢ ὅποια «τοῖς ποιήμασι νοουμένη καθορᾶται» (³).

Ἡ ὑπαρξὶς τῶν πλάσμάτων

Προσηλώνων τὰ βλέμματά μου εἰς τὰ ἀντικείμενα, ποῦ εὐρίσκονται κάτω ἀπὸ Ἑσέ, διέκρινα, ὅτι οὔτε ὑπάρχουν ἀπολύτως, οὔτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν πραγματικῶς. Ὑπάρχουν, διότι προέρχονται ἀπὸ Σένα, καὶ δὲν ὑπάρχουν, διότι αὐτὰ δὲν εἶσαι Σὺ. Διότι μόνον ἐκεῖνο εἶναι πραγματικόν, ποῦ παραμένει αἰωνίως. Ὡστε «ἐμοὶ τῷ προσκολληᾶσθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθὸν ἐστίν» (⁴). Διότι, μὴ εὐρισκόμενος πλησίον Σου, δὲν εὐρίσκομαι εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνακαλινίζων τὰ πάντα εἰς τὴν ἀναλλοίωτον μονιμότητά του. «Κύριός μου εἰ Σὺ» (⁵), διότι δὲν ἔχεις ἀνάγκην τῶν ἰδικῶν μου ἀγαθῶν (⁶).

Κάθε οὐσία εἶναι ἀρχικῶς ἀγαθὴ

Καὶ μοῦ ἐφάνηκε αὐτονόητον, ὅτι καὶ ὅσα διαφθείρονται εἶναι ἐπίσης ἀγαθὰ, διότι, ἂν δὲν εἶχαν μίαν ὑπερτάτην ἀγαθότητα ἢ ἂν δὲν εἶχαν καμμίαν, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφθαροῦν. Ἐὰν ἦσαν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ἀγαθὰ, θὰ ἦσαν ἀδιάφθορα, ἔὰν δὲ δὲν ἦσαν διόλου ἀγαθὰ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰ κανένα στοιχεῖον, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαφθαρεῖ. Διότι ἡ διαφθορὰ εἶναι ἐπιβλαβής. Ἐὰν

(1) Ψαλμ. ΔΗ, 11.

(2) Ἑξοδ. Γ, 14.

(3) Ρωμ. α', 20.

(4) Ψαλμ. ΘΗ, 28.

(5) Πρδλ. Σοφ. Σολομ. Ξ, 27.

(6) Πρδλ. Ψαλμ. ΙΕ, 2.

ἡ ἐνέργειά της δὲν συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀλλοιῶνῃ τὸ ἀγαθόν, δὲν θὰ ἔβλαπτε διόλου. Ὡστε ἡ διαφθορά, εἴτε δὲν βλάπτει ποτέ—πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀδιανόητον—εἴτε—καὶ περὶ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀμφιβολία, πᾶν ὅ,τι διαφθείρεται, στερεῖται κάποιου ἀγαθοῦ. Ἐὰν δὲ ἓνα πλάσμα στερηθῇ παντὸς ἀγαθοῦ, θὰ παύσῃ ἀπολύτως νὰ ὑπάρχῃ. Διότι, ἂν διατηροῦσε τὴν ὑπαρξίν του, χωρὶς νὰ εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς ὑποκείμενον εἰς διαφθοράν, θὰ εὕρισκετο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ πρότερον, ἀφοῦ θὰ παρέμενε, χωρὶς νὰ διατρέχῃ πλέον τὸν κίνδυνον νὰ διαφθαρῇ. Ἀλλὰ τί τερατωδέστερον ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἓνα πλάσμα γίνεται καλύτερον, ἐπειδὴ ἔχασε κάθε ἀγαθόν; Ὡστε ἡ ἀπώλεια παντὸς ἀγαθοῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐκμηδένισιν; Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ἓνα πλάσμα ὑπάρχει, εἶναι ἀγαθόν, ἄρα εἶναι ἀγαθόν πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει. Τὸ δὲ κακόν, τοῦ ὁποῖου τὴν προέλευσιν ἐζητοῦν, δὲν εἶναι οὐσία, διότι, ἂν ᾗτο οὐσία, θὰ ᾗτο ἀγαθή. Θὰ ᾗτο εἴτε ἀδιάφθορος οὐσία, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἓνα μεγάλο ἀγαθόν, εἴτε οὐσία ὑποκειμένη εἰς διαφθοράν, ἢ ὁποία, ἂν δὲν ᾗτο ἀγαθή, δὲν θὰ διεφθείρετο διόλου.

Τοιοιουτρόπως εἶδα καθαρά, ὅτι ἔπλασες ἀγαθὰ τὰ πάντα καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία οὐσία, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχεις δημιουργήσει Ἑοῦ. Μολονότι δὲ δὲν ἐπροίκισες ὅλα τὰ πλάσματά Σου μὲ τὴν ἰδίαν ἀγαθότητα, ἐν τούτοις τὰ πάντα ὑφίστανται, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἐν μέρει ἀγαθὰ καὶ πάρα πολὺ ἀγαθὰ ἐν τῷ συνόλῳ των, διότι ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἡμῶν τὰ πάντα «καλὰ λίαν»⁽¹⁾.

Καὶ τὸ κακόν δὲν ὑπάρχει διὰ Σέ· ὅχι δὲ μόνον διὰ Σέ, ἀλλὰ καὶ δι' ὀλόκληρον τὴν δημιουργίαν Σου. Διότι, ἐκτὸς αὐτῆς, δὲν ὑπάρχει τίποτε, τὸ ὁποῖον, ἐπερχόμενον ἔξωθεν, θὰ διέφθειρε τὴν τάξιν, ποῦ ἔχεις Σὺ ἐπιβάλλει. Μόνον μέρη τινὰ τῆς δημιουργίας Σου, μὴ δυνάμενα νὰ συναρμονισθοῦν μὲ ἄλλα, θεωροῦνται κακὰ, ἀλλά, μολονότι δὲν συναρμονίζονται μὲ ἄλλα μέρη τῆς πλάσεώς Σου, εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ. Ὅλα δὲ αὐτὰ τ' ἀντικείμενα, ποῦ δὲν συμφωνοῦν μεταξύ των, ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν κατωτέραν ἐκείνην τάξιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν γῆν, ποῦ ἔχει τὴν κατάλληλον ἀτμοσφαῖράν της ἀπὸ σύννεφα καὶ ἀνέμους.

(1) Γεν. Α', 31.

Δὲν θὰ εἶπω πλέον : «Εἶθε νὰ μὴν ὑπῆρχαν αὐτὰ τ' ἀντικείμενα», διότι, ἂν ἔβλεπα μόνον αὐτά, θὰ τὰ ἤθελα καλύτερα, ἀλλὰ καὶ πάλιν θὰ ἔπρεπε νὰ Σὲ δοξάσω. Διότι ὅλα φαίνονται νὰ Σ' ἐξυμνοῦν : «'Εκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι· πῦρ, χάλαζα, χιῶν, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον Σου· τὰ ὄρη καὶ πάντες βουνοί, ξύλα καρποφόρα καὶ πᾶσαι κέδροι· τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη ἑρπετὰ καὶ ταπεινὰ πτερωτὰ· βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ πάντες λαοί, ἄρχοντες καὶ πάντες κριταὶ γῆς, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβῦται μετὰ νεωτέρων αἰνέτωσαν τὸ ὄνομά Σου (¹).

Καὶ ἄφρῳ Σ' ἐξυμνοῦν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ναί, Σ' ἐξυμνοῦν, ὦ Θεὲ ἡμῶν, «ἐν τοῖς ὑψίστοις», ἄφρῳ «πᾶσαι αἱ δυνάμεις Σου, ἥλιος καὶ σελήνη, πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν αἰνοῦσι τὸ ὄνομά Σου» (²) δὲν ἐπιθυμοῦσα πλέον τίποτε καλύτερον. Διότι, μελετῶν τὸ σύνολον, ἔκρινα μὲ σκέψιν ὑγιεστέραν, ὅτι τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα πλάσματα ἦσαν ὑπεροχώτερα τῶν κατωτέρων, τὸ δὲ σύνολον ὑπεροχώτερον παρὰ τὰ ἀνώτερα ὄντα μεμονωμένα.

Ἡ ἀληθινὴ γνῶσις τοῦ Θεοῦ

«Οὐκ ἔστιν ἴασις» δι' ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαρέσκουν μέρη τῆς δημιουργίας Σου, ὅπως δὲν ὑπῆρχε ἴασις δι' ἐμέ, ἐφ' ὅσον μοῦ ἀπήρεσκαν πλεῖστα δημιουργήματά Σου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου δὲν ἦτο ἀκόμῃ ἀρκετὰ παράτολμος, ὥστε νὰ μὴν ἀρέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ Θεὸς τῆς, ἤρνεϊτο νὰ θεωρῇ ὡς δημιουργήματά Σου, ὅ,τι δὲν τῆς ἤρεσε. Καὶ περιέπεσεν εἰς τὴν ματαίαν γνώμην, τὴν σχετικὴν μὲ τὴν ὑπαρξίν τῶν δύο οὐσιῶν, καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ εὕρῃ, εἰς τὴν γνώμην αὐτὴν τὴν γαλήνην καὶ ἔλεγε ἄλλ' ἂντ' ἄλλων. Ὅταν δὲ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν πλάνην ἐκείνην, κατεσκεύασεν ἓνα Θεὸν εἰς κάποιον ἄπειρον χῶρον καὶ ἐπίστευσεν

(1) Ψαλμ. ΡΜΗ', 7.

(2) Ψαλμ. ΛΖ'. 4.

ὅτι ἤσσουν Σὺ αὐτὸς ὁ Θεός. Καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐτοποθέτησε στὴν καρδιά της καὶ οἰκοδόμησε ναὸν εἰς τὸ εἶδωλόν της διὰ τὰ ὄμματά Σου ἀποτρόπαιον. Ἄλλ' ὅταν ἐλκυσες πρὸς Ἑσέ τὴν κεφαλὴν μου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω ἐγὼ καὶ ἔκλεισες «τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητα» (1) εὗρισκα κάποια γαλήνην μακρὰν τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ἡ παραφροσύνη μου κατηνύναζετο. Καὶ ἐξύπνησα εἰς τοὺς κόλπους Σου καὶ Σὲ εἶδα ἄπειρον, ἀλλ' ὅχι καθὼς Σ' ἔβλεπα προηγουμένως, αὐτὴ δὲ ἡ ὄψις δὲν ὤφειλεν εἰς τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμούς μου τίποτε.

Καὶ ἔστρεψα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὰ λοιπά, καὶ εἶδα, ὅτι τὰ πάντα ὀφείλουν εἰς Ἑσέ τὴν ὑπαρξίν των καὶ ὅτι τὰ πάντα εἶναι πεπερασμένα εἰς Ἑσέ, ὅχι ὥς περιλαμβανόμενα εἰς κάποιον χώρον, ἀλλὰ διότι περιλαμβάνεις τὰ πάντα ἐντὸς τῆς ἀληθείας Σου, ὥς ἐντὸς μιᾶς χειρός, καὶ ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἀληθινὰ ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν, ψεῦδος δὲ εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν πλασμάτων φανταστικῶν. Καὶ διέγινωσα, ὅτι τὰ πάντα ἔχουν ἓνα ἰδιότυπον συναρμονισμόν, ὅχι μόνον τοπικόν, ἀλλὰ καὶ χρονικόν καὶ ὅτι Ἑσὺ, ὁ μόνος αἰώνιος, δὲν ἀνέλαβες τὸ ἔργον Σου κατὰ τὴν πορείαν ἀπειραρίθμων αἰώνων, διότι τὰ διαστήματα τοῦ χρόνου τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρέλθουν ἢ νὰ ἔλθουν, ἐὰν Σὺ δὲν ἐνήργεις καὶ δὲν ἔμενες πάντοτε ὁ ἴδιος.

Καὶ ἐνόησα ἐκ πείρας, ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἐκπλήσσεται, ἐπειδὴ ὁ ἄρτος, εὐχάριστος εἰς σῶμα ὑγιές, προξενεῖ πόνον εἰς ἀσθενῇ οὐρανίσκον, καὶ διότι τὸ φῶς, τὸ τόσο ἀγαπητὸν εἰς τὰ ὑγιῆ ὄμματα, εἶναι μισητὸν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ὀφθαλμούς. Τοιούτοτρόπως καὶ ἡ δικαιοσύνη Σου δὲν ἀρέσει εἰς τοὺς ἀδίκους. Καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἀρέσουν αἱ ἔχιδναι καὶ οἱ σκώληκες τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησες ἀγαθοὺς καὶ προσηρμοσμένους εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τῆς πλάσεώς Σου· αἱ ἔχιδναι καὶ οἱ σκώληκες μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ἀσεβεῖς συγγενεύουν τόσο περισσότερο, ὅσο ὀλιγώτερον ὁμοιάζουν μὲ Σένα, ἐνῶ οἱ ἐνάρετοι καὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι ἐπιδιώκουν τὴν ἀνωτέραν τάξιν τόσο περισσότερο, ὅσον εἶναι ὁμοιότεροι μὲ Ἑσέ ;

(1) Ψαλμ. ΡΙΗ', 37.

Καὶ προσπαθῶν νὰ ἐννοήσω τί εἶναι ἀδικία, εὗρηκα, ὅτι αὐτὴ
δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλ' ἀπεχθὴς διαστροφή τῆς βουλήσεως, ποὺ ἀπο-
μακρύνεται ἀπὸ Σένα, ὦ Θεέ μου, ἀπὸ Σένα, ποὺ εἶσαι οὐσία
ὑπερτάτη· ὅτι ἡ ἀδικία εἶναι ἐκπόρνευσις ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν
δυνάμεων καὶ οἶδημα ἐξωτερικόν.

Καὶ ἀπορροῦσα, ὅτι ἀγαποῦσα Ἐσένα καὶ ὄχι πλέον φαντά-
σματα ἀντὶ Σοῦ. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀπόλαυσις, ποὺ εἶχα πλησίον τοῦ
Θεοῦ μου, δὲν ἦτο ἀπόλαυσις σταθερά. Αἰσθανόμουν τὸν ἐαυτόν
μου παρasyρόμενον πρὸς Ἐσέ λόγω τῆς ὡραιότητός Σου, γρή-
γορα δὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο βάρος μου μὲ ἀποσποῦσε ἀπὸ Σένα καὶ ἔπε-
φτα πάλι κάτω στὸ ἔδαφος μὲ ἀναστεναγμούς.

Ἀλλ' ἡ ἀνάμνησίς Σου μὲ παρακολουθοῦσε πάντοτε καὶ δὲν
ἀμφέβαλα διόλου, ὅτι Σὺ ἤσσουν ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον ὤφειλα
νὰ προσκολληθῶ, χωρὶς ὅμως ἀκόμη νὰ εἶμαι ἱκανὸς νὰ κάμω,
«φθαρτὸν γὰρ σῶμα βαρύνει ψυχὴν καὶ βρίθει τὸ γεῶδες
σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα» (1).

Ἦμουν βέβαιος ὅτι «τ' ἀόρατά Σου ἀπὸ κτίσεως κόσμου
τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται» (2), συμπεριλαμβανομένης
τῆς αἰωνίας δυνάμεως καὶ τῆς θειότητός Σου. Καὶ ζητῶν νὰ μά-
θω, ποὺ ἐθασιζόμουν διὰ νὰ ἐκτιμήσω τὴν ὡραιότητα τῶν σωμα-
των, ὥς καὶ τί μ' ἔκαμνεν ἱκανὸν νὰ κρίνω δικαίως τὰ μεταδλητὰ
ἀντικείμενα, ὡσάκισ ἔλεγα : «Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι, ἐκεῖνο
ἄλλοιῳς», ζητῶν, λέγω, νὰ εὕρω κάποιαν βάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν
στηριζόμενος, νὰ κρίνω ὡσάκισ ἔκρινα, μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἀνε-
κάλυπτα, ὑπεράνω τῆς μεταδλητῆς διανοίας μου, τὴν ἀμετάδλητον
καὶ πραγματικὴν αἰωνιότητα τῆς ἀληθείας.

Τοιοιουτρόπως ἀνέβηκα μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὰ σώ-
ματα εἰς τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία αἰσθάνεται διὰ τοῦ σώματος καὶ
ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην δύναμιν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ
σωματικαὶ αἰσθήσεις μεταδίδουν τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ
ἡ ὁποία σημειώνει τὸ ὄριον τῆς νοήσεως τῶν ζώων, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ
περαιτέρω εἰς τὴν λογικὴν ἐκείνην δύναμιν, εἰς τὸν ἑλεγχον τῆς
ὁποίας ὑποβάλλεται πᾶν ὅ,τι ἀντιλαμβάνονται αἱ σωματικαὶ αἰ-

(1) Σοφ. Σολομ. Θ', 15.

(2) Πρὸς Ρωμ. α', 20.

σθήσεις. Ἀλλά, αὐτὴ ἡ δύναμις, ἀφοῦ ἀντελήφθη, ὅτι ὑπόκειται εἰς μεταβολήν, κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τὸν ἑαυτὸν της. Παρέσυρε τὴν σκέψιν μου μακρὰν ἀπὸ τὴν τυραννικὴν συνήθειαν, ἀπέφυγε τὸν σωρὸν τῶν φαντασμάτων καὶ τὰς ἀντιφατικὰς τῶν ὑποβολάς, διὰ ν' ἀνακαλύψῃ ποῖον φῶς τὴν ἐφώτιζεν, ὅταν ἐκήρυσσεν ἀνεγδοιάστως, ὅτι τὸ ἀμετάβλητον εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὸ μεταβλητόν, καὶ τέλος ἔφθασε, κάτω ἀπὸ τὴν ἀστραπὴν ἐνὸς ἀνατριχιαστικοῦ βλέμματος, εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ Ὄν. Τότε ἐνόησα ὅτι «τ' ἀόρατά Σου ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται». Ἀλλ' ἤμουν ἀνίκανος νὰ προσηλώσω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἐκεῖ. Θῦμα καὶ πάλιν τῆς ἀδυναμίας μου, δὲν διетήρησα πλέον παρὰ μίαν ἀπολαυστικὴν ἀνάμνησιν, καὶ ἐποθοῦσα τρόπον τινά, τὸ ἄρωμα τῶν φαγητῶν ἐκείνων, ποὺ δὲν ἤμποροῦσα ἀκόμη νὰ γευθῶ.

Ὁ Αὐγουστῖνος αἰσθάνεται

ὅτι ἐκεῖνο ποὺ λείπει ἀκόμη εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη

Ἐζητοῦσα τὴν ὁδόν, ὅπου ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκει δύναμιν νὰ γευθῇ τὰ ἀγαθὰ Σου, καὶ δὲν τὴν εὔρον, προτοῦ ἐναγκαλισθῶ «μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν» (1), «τὸν ὄντα ἐπὶ πάντων Θεὸν εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας» (2) καὶ καλοῦντα ἡμᾶς διὰ τῶν λέξεων, «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ», τροφὴ ὑπερμέτρως ἰσχυρὰ διὰ τὴν ἀδυναμίαν μας, ἀλλὰ συνενουμένη μὲ τὴν σάρκα μας. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅπως ἡ σοφία Σου, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιούργησες τὰ πάντα, γίνῃ γάλα τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου. Καὶ δὲν ἤμουν ἀρκετὰ ταπεινός, ὥστε νὰ κατέχω τὸν Ἰησοῦν, Θεὸν τῆς ταπεινοφροσύνης. Δὲν ἐνοοῦσα ἀκόμη τὰ διδάγματα ἐκεῖνα, ποὺ μᾶς δίδει ἡ ἀδυναμία του. Διότι ὁ Λόγος Σου, ἀλήθεια αἰώνια, ἐξυψώνει μέχρις Αὐτοῦ ἐκείνους, ποὺ καθυποτάσσονται, ἐνῶ εἰς τὰ κατώτερα μέρη ὠκοδόμησε μὲ τὸν πηλὸν μας οἶκον ταπεινόν, διὰ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τῶν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους θέ-

(1) Α. Τιμόθ. β', 5.

(2) Ρωμ. θ', 6.

λει νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ νὰ τοὺς σύρῃ μέχρι τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ, θεραπεύων τὴν ὑπεροψίαν των καὶ τροφοδοτῶν τὴν ἀγάπην των. Ἦθέλησε νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν ὑπέρμετρον ἐμπιστοσύνην ποὺ ἔχουν εἰς τὸν ἑαυτὸν των. Ἦθέλησε νὰ ταπεινωθοῦν, βλέποντες εἰς τοὺς πόδας των ταπεινὴν κατάστασιν Θεότητος, περιβληθείσης τὸν «χιτῶνα τοῦ δέρματός μας», καὶ ὅπως γονυπετοῦντες ἐνώπιον Αὐτῆς, ἀπηυδισμένοι, ἐγερθεῖν ὑπ' Αὐτῆς, ἐπίσης ἐγειρομένης.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐσκεπτόμουν μὲ τρόπον διαφορετικόν. Δὲν ἔβλεπα εἰς τὸν Χριστὸν παρὰ ἓνα ἄνδρα ἐξόχου σοφίας μὲ τὸν ὅποιον κανεῖς δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ συγκριθῇ. Ἡ ἐκ θαύματος γέννησίς Του ἀπὸ παρθένον—σύμβολον τῆς περιφρονήσεως πρὸς τὰ ἐφήμερα ἀγαθὰ χάριν τῆς αἰωνιότητος, ποὺ εἶναι ὁ σκοπὸς μας—μοῦ ἐφαίνετο ὅτι, μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς Θείας Προνοίας, τὸν κατέστησεν ἄξιον νὰ εἶναι μετ' ἐκτάκτου αὐθεντίας ἀρχηγός. Ἄλλ' ὅποιον μυστήριον ἐμπερικλείετο εἰς τὰς λέξεις: «ὁ λόγος σου σὰρξ ἐγένετο». Πᾶν ὅ,τι ἐγνώριζα περὶ αὐτοῦ ἐκ τῶν Γραφῶν, ἦτο ὅτι ἔφαγεν, ἔπιεν, ἐκοιμήθη, ἐπεριπάτησεν· ὅτι ἐγνώρισε τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην· ὅτι συνδιελέχθη καὶ ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Λόγον Σου, παρὰ μὲ τὴν παρέμβασιν μιᾶς ψυχῆς καὶ νοήσεως ἀνθρωπίνης. Διὰ νὰ γνῶρίζῃ τοῦτο κανεῖς ἀρκεῖ νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ὁ Λόγος Σου εἶναι ἀμετάβλητος. Αὐτὸ ἐγὼ τὸ ἐγνώριζα κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου καὶ δὲν ἀμφέβαλλα διόλου. Πράγματι, τὸ νὰ κινῇ κανεῖς τὰ μέλη τοῦ σώματός του, ὕστερα δὲ νὰ παύσῃ νὰ τὰ κινῇ· τὸ νὰ δοκιμάζῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ συναίσθημα· τὸ νὰ ἐκφράζῃ διὰ λέξεων σοφὰς σκέψεις, κατόπιν δὲ νὰ σιωπᾷ, ὅλαι αὗται αἱ ἐκδηλώσεις ἀποκκλύπτουν μίαν ψυχὴν, μίαν διάνοιαν, ποὺ ὑπόκειται εἰς μεταβολήν. Ἐὰν αἱ ἀναφερθεῖσαι ἐκδηλώσεις ἀπεδίδοντο ψευδῶς ἀπὸ τὴν γραπτὴν παράδοσιν, ὅλα τὰ λοιπὰ θὰ ἐγίνοντο ὑποπτα ψεύδους καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε σχετικῶς μὲ τὰς Γραφὰς καμμία πίστις σωτηρίας διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἀληθεῖς, διέκρινα εἰς τὸν Χριστὸν ἓνα τέλειον ἄνθρωπον—ὄχι μόνον τὸ σῶμα ἀνθρώπου ἢ ἓνα σῶμα καὶ μίαν ψυχὴν, ἀνευ τῆς διανοίας—ἀλλὰ πραγματικὸν ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν μου, ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ὅχι ὡς προσωπο-

ποιημένη ἀλήθεια, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἔκτακτον ὑπεροχὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του καὶ τῆς τελείας συμμετοχῆς του εἰς τὴν σοφίαν.

Κατὰ τὸν Ἀλύπιον, ἡ πίστις τῶν Καθολικῶν ἦτο ἔτι αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς περιεβλήθη σάρκα· ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ δὲν ὑπάρχει παρὰ ὁ Θεὸς καὶ ἡ σὰρξ, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν σύμμειξιν ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἢ νοήσεως. Ὁ Ἀλύπιος, πεπεισμένος ὅτι τὰ γεγονότα, τ' ἀποδιδόμενα ἀπὸ τὴν παράδοσιν εἰς τὸν Χριστόν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λάβουν χώραν παρὰ μόνον εἰς ἓνα ὄν, ἐφωδισμένον μὲ αἴσθησιν καὶ νόησιν, ἐδάδιζε πρὸς τὸν Χριστιανισμόν προθυμότερα. Ἀργότερα μόνον διέκρινε πλάνην εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἀπολλιναρίου (¹) καὶ ἠσπάσθη τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς πρὸς ἐμέ, ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἔμαθα παρὰ λίγῳ ἀργότερα, πῶς μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων : «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο» ἡ καθολικὴ πίστις ἀνασκευάζει τὴν ἀπατηλὴν πλάνην τοῦ Φωτεινοῦ (²). Αἱ καταδίκαι, πρὸς ἀπαγγέλλονται ἐναντίον τῶν αἵρετικῶν, φανερόνουν πολὺ καθαρά τὴν ἀληθινὴν σκέψιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὑγιоῦς φράσεως : «δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται» (³).

Ἀλλά, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων τῶν Πλατωνικῶν,

(1) Αἰρεσιάρχης, ἐπίσκοπος τῆς Λαοδικίας. Κατ' αὐτόν, εἰς τὴν ἐν-σάρκωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Λόγος δὲν ἠνώθη μετὰ τινος ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας μὲ ἓνα σῶμα. Ἡ γνώμη αὕτη καταδικάσθη τὸ 352 ἀπὸ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σύνοδον, κατόπιν δὲ διαδοχικῶς ὑπὸ τοῦ Δαμασίου κατὰ τὰ ἔτη 374, 375, καὶ 380 καὶ τέλος ἀπὸ τὴν δευτέραν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον τοῦ ἔτους 381.

(2) Φωτεινός, αἰρεσιάρχης Ἑλλήν, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἐν Γαλατίᾳ. Ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος τοῦ Σιρμίου τῆς Παννονίας. Ἐπιχειρήσας νὰ μεταπείσῃ τοὺς Ἀρειανούς, διετύπωσε καὶ αὐτὸς γνώμας ἐτεροδόξους. Ἰσχυρίσθη δηλαδὴ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνθρωπος, ἐξαγιασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐξυψωθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς περιωπὴν Χριστοῦ. Καθαίρεθεὶς τὸ 317 ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀπετάθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ὃς ὁποῖος ἀνέθεσε τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως εἰς αἵρετικούς ἐπισκόπους. Οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι, συναλθόντες εἰς τὸ Σίρμιον, ἐπεκύρωσαν τὴν καθάρισίν του. Ὁ Φωτεινὸς ἐνεκλείσθη εἰς μονὴν τῆς Γαλατίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

(3) Κορινθ. ια', 19.

δπότε ἔμαθα νὰ ζητῶ τὴν ἀλήθειαν ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν σωμάτων, ἀντελήφθην, ὅτι «τὰ ἀόρατά Σου ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται», καὶ ἐπειδὴ ἀπέτυχα εἰς τὰς προσπάθειάς μου, ἐνόησα ποῖά ἦτο ἡ ἀλήθεια ἐκείνη, ποὺ τὰ σκοτάδια τῆς ψυχῆς μου δὲν μεῦ ἐπέτρεπαν ν' ἀντιληφθῶ. Ἦμουν βέβαιος ὅτι ὑπάρχεις, ὅτι εἶσαι ἄπειρος, χωρὶς ὅμως νὰ διαχέεσαι διὰ μέσου τῶν πεπερασμένων ἢ τῶν ἀπείρων ἐκτάσεων, ὅτι εἶσαι πράγματι ἐκεῖνος, ποὺ ὑπάρχει, πάντοτε ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ γίνεται ἄλλος, χωρὶς νὰ μεταβάλλεται οὔτε ὡς πρὸς τὰ μέρη οὔτε ὡς πρὸς τὰς κινήσεις του. Ὅτι τὰ λοιπὰ πλάσματα ἐκπορεύονται ἀπὸ Σένα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν. Ναί, περὶ ὧν αὐτῶν ἤμουν βέβαιος, ἀλλ' ὅχι ἀκόμη σταθερὸς εἰς τὴν πίστιν μου, ὥστε νὰ μὴν ἠμπορῶ νὰ Σε ἀπολαύσω. Ἐφλυαροῦσα μὲ ὕψος ἀνθρώπου, ποὺ γνωρίζει τὰ πράγματα, ἀλλ' ἂν δὲν ἐζητοῦσα τὴν ὁδὸν μου εἰς τὸν Χριστόν, σωτῆρα ἡμῶν, θὰ ἤμουν προωρισμένος ὅχι διὰ τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν. Διότι, ἤδη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἐπίστευα, ὅτι μ' ἐθεωροῦσαν σοφόν, μολοντί δὲ εἶχα πλήρη συνείδησιν τῆς τιμωρίας μου, δὲν ἔκλαια δι' αὐτήν, ἀλλὰ τοῦναντίον μάλιστα ἤμουν ὑπερήφανος διὰ τὴν σοφίαν μου ! Ποῦ εὑρίσκετο ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, ποὺ θεμελιούται ἐπὶ τῆς κρηπίδος τῆς ταπεινοφροσύνης, δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ; Τὰ βιβλία ἐκεῖνα ἠμποροῦσαν νὰ μοῦ τὸ διδάξουν ; Ἐάν δὲ ἠθέλησες νὰ πέσουν στὰ χέρια μου, προτοῦ μελετήσω τὰς Γραφάς Σου, τοῦτο ἔγινε, καθὼς πιστεύω, μὲ τὸν σκοπόν, ὅπως ἡ μνήμη μου διατηρήσῃ τὴν ἐντύπωσιν, ποὺ ἀπεκόμισα ἀπὸ αὐτά. Ἔτσι, ἀργότερα, δπότεν θὰ εὑρίσκα τὴν εἰρήνην εἰς τὰ βιβλία Σου, μετὰ τὴν ἐπίδεσιν τῶν πληγῶν μου ἀπὸ τὰ θεραπευτικά Σου δάκτυλα, θὰ ἐγενόμουν ἱκανὸς νὰ διακρίνω τὴν διαφορὰν, μεταξὺ τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τῆς ὁμολογίας· τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι βλέπουν ποῦ πρέπει νὰ κατευθυνθοῦν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ἀπὸ ποῦ, καὶ τῆς ὁδοῦ, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν μακαριωτάτην πατρίδα ἐκείνην, ὅχι μόνον διὰ νὰ τὴν βλέπωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν κατοικοῦμεν.

Διότι, ἐάν μορφωθεῖς ἀπὸ τὰ ἱερὰ βιβλία Σου, ἐάν οὐναι-

σθανθείς τὴν γλυκύτητά των, εὑρίσκα τὰς συγγραφαὺς ἐκείνας (¹) ἐκ τῶν ὑστέρων, ἵσως θὰ μὲ ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν στερεὰν βάσιν τῆς εὐσεβείας. Ἡ, ἐὰν διατηροῦσα τὴν ἠθικὴν ἐκείνην διάθεσιν, τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας εἶχα ὑποστῇ, ἵσως θὰ ἐπίστευα ὅτι, ἂν κανεῖς ἀνεγίνωσκε τὰ μνημονευθέντα βιβλία, θὰ ἡμποροῦσε ν' ἀποκομίσῃ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ὠφέλειαν.

Τὸ ἀπόρρητον τῆς ταπεινοφροσύνης.— Αἱ Γραφαὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισα ν' ἀναγινώσκω μὲ ἀπληστίαν τὰ σε-
βάσματα ἐκεῖνα βιβλία, ποὺ ὑπηγόρευσε τὸ Πνεῦμά Σου. ἰδίως δὲ
τὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Καὶ εἶδα νὰ διαλύωνται αἱ δυσκολίαι
ὡς πρὸς τὰ χωρία ἐκεῖνα, ὅπου ὁ Παῦλος μοῦ ἐφάνη ἄλλοτε, ὅτι
ἀντέφρασκε πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὅπου ἢ κατὰ λέξιν σημασία
τῶν ῥήσεών του, ἀντεστρατεύετο, καθὼς ἐφρόνουν, πρὸς τὰς μαρ-
τυρίας τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν. Ἀντελήφθην τὴν ἐνότητα
τῶν ἀγνῶν τούτων χρησμῶν καὶ ἔμαθα ν' ἀγάλλωμαι ἐν τρό-
μῳ (²).

Ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἀνέλαβα τὸ ἔργον, ἐνόησα, ὅτι ὅσα ἀνέγνωσα
εἰς τὰ βιβλία τῶν Πλατωνικῶν, ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν ἀλήθειαν,
ἀνεφέροντο καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτός Σου,
ὅπως ὁ βλέπων μὴ καυχᾶται ὡς μὴ λαβὼν, ὅχι μόνον ὅτι βλέ-
πει, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι βλέπει, διότι τίς κατέχει ὃ οὐκ ἔλα-
βεν; (³) Καὶ ἔτσι προσκαλεῖται νὰ ἴδῃ Ἐσέ, ποὺ εἶσαι πάντοτε
ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ ὅπως τὸν θεραπεύσῃς διὰ νὰ Σὲ κατέχῃ. Ὁ δὲ
εὐρισκόμενος μακρὰν Σου, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ Σὲ βλέπῃ, κα-
λεῖται νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδόν, ποὺ πρὸς Ἐσέ ἄγει, διὰ νὰ Σὲ ἴδῃ
καὶ νὰ Σὲ κατέχῃ.

Πράγματι ὁ ἄνθρωπος, μολονότι «συνηδόμενος τῷ νόμῳ
τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον» (⁴), τί θὰ κάμῃ τὸν «ἕτε-
ρον νόμον ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ ἀντιστρατευόμενον τῷ

(1) Ἐννοεῖ τὰ βιβλία τῶν Νεοπλατωνικῶν.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. Β', 11.

(3) Πρβλ. Α', Κορίνθ. β., 7.

(4) Ρωμ. ζ, 22.

νόμῳ τοῦ νοῦς αὐτοῦ καὶ αἰχμαλωτίζοντα αὐτὸν ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ» ;⁽¹⁾ Διότι Σὺ εἶσαι δίκαιος, Κύριε. Ἡμεῖς ἡμαρτήσαμεν καὶ ἐβάρυνεν ἐφ' ἡμῶν ἡ χεὶρ Σου ⁽²⁾, δικαίως δὲ παρεδόθημεν εἰς τὸν πρῶτον ἡμαρτήσαντα, εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ θανάτου, ἀφοῦ αὐτὸς ἔπεισε τὴν θέλησίν μας νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἰδικὴν του θέλησιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν ἀλήθειάν Σου ⁽³⁾. Τί θὰ κάμῃ λοιπὸν ὁ δυστυχισμένος ἄνθρωπος ; «Τίς ρύσεται αὐτὸν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου ; »⁽⁴⁾ ἐὰν ὅχι τὸ ἰδικόν Σου χέρι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸν ὁποῖον ἐγέννησες συναιώνιον καὶ ἔπλασες εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν Σου, Αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου δὲν εὔρε τίποτε ἄξιον τοῦ θανάτου καὶ ὁμῶς τὸν ἐθανάτωσεν. Ἀρά γε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἠκυρώθη τὸ συμβόλαιον, ὅπερ ὑπῆρξεν ἀντίθετον πρὸς ἡμᾶς;⁽⁵⁾

Ἴδου ἐκεῖνο, ποὺ δὲν προσφέρουν τὰ μνημονευθέντα βιβλία εἰς ἡμᾶς. Ὅχι! Αἱ σελίδες αὐταὶ δὲν ἔχουν τὸ ὕψος τῆς εὐσεβείας, τὰ δάκρυα τῆς ἐξομολογήσεως, τὴν θυσίαν πρὸς Σέ, τὸ συντετριμμένον πνεῦμα, τὴν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν ⁽⁶⁾, τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, τὴν ὑπεσχημένην πόλιν, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὴν βάσιν τῶν λύτρων μας ⁽⁷⁾.

Καὶ κανεῖς δὲν ψάλλει ἐκεῖ : «ἡ ψυχὴ μου δὲν θὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Θεόν ; Διότι ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία μου. Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μου, ὁ πατέρας μου καὶ δὲν θὰ κλονισθῶ πλέον ποτέ». Κανεῖς δὲν ἀκούει τὸν βοῶντα : «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες» ⁽⁸⁾. Περιφρονοῦν τὸ κήρυγμά του, διότι εἶναι γλυκὺς τὴν καρδίαν καὶ ταπεινός. Διότι «ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις» ⁽⁹⁾.

Ἄλλο εἶναι νὰ ἴδῃ κανεῖς ἀπὸ μίαν μόνον δασώδη κορυφὴν

(1) Αὐτόθι 23 καὶ ἐφεξῆς.

(2) Πρβλ. Δαν. Γ', 27.

(3) Πρβλ. Ἰωάνν. η', 44.

(4) Ρωμ. ζ', 24.

(5) Πρβλ. Κολασσ. β', 14.

(6) Πρβλ. Ψαλμ. Ν', 19.

(7) Πρβλ. Ἀποκ. κα', 2.

(8) Ματθ. ια', 28.

(9) Ματθ. ια', 25.

τὴν πατρίδα τῆς εἰρήνης καὶ νὰ μὴν εὔρη τὸν δρόμον, ποῦ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ εἰς μάτην νὰ καταπονηθῇ εἰς τόπους ἀδά-
τους, ἐν μέσῳ τῶν προσβολῶν καὶ τῶν ἐνεδρῶν φυγᾶδων λιποτα-
κτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των λέοντος καὶ δράκοντος, καὶ ἄλλο ν' ἀκολουθήσῃ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ οὐρανίου ὁδηγοῦ, τὴν ὁδόν, ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν πατρίδα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν δὲν λυμαίνονται οἱ λιποτάκται τῆς οὐρανίου στρατιᾶς, διότι τὴν ἀποφεύγουν, καθὼς ἀποφεύγουν καὶ τὴν ποινὴν.

Αὐτὰ ἐδασάνιζεν τὰ σπλάγχνα μου, ὅταν ἐδιάβαζα τὸν «ἐλά-
χιστον τῶν ἀποστόλων» (1). Εἶχα ἐπισκοπήσει τὰ ἔργα Σου καὶ
μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ κατάπληξις μου.

(1) Πρὸς Κορ. ιε', 9.

ΒΙΒΛΙΟΝ Η΄

Ὁ Αὐγουστῖνος φθάνει εἰς τὸν ἐνδοξότερον σταθμὸν τῆς ζωῆς του κατὰ τὸ τριακοστὸν δεῦτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Συνομιλήσας μὲ τὸν Σιμπλικιανὸν καὶ πληροφορηθεὶς τὴν μεταστροφὴν τοῦ Βικτωρίνου, ἐξ ἄλλου δὲ μαθὼν παρὰ τοῦ Ποντικιανοῦ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου εἰς τὴν Αἴγυπτον, διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκὸς του. Οὐράνιος χρησμός κατευθύνει τὰ ὄμματά του πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου. Ἡ ἀνάγνωσίς του μεταβάλλει τὴν καρδίαν του καὶ τὸν ὁδηγεῖ ὀριστικῶς πλέον εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Θεέ μου, ὡς Σὲ ἐπαναφέρω εἰς τὴν μνήμην μου διὰ νὰ Σοῦ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ ὡς Σοῦ ἐξομολογηθῶ τοὺς ἀπέναντί μου οἰκτιρμοὺς Σου ! Τὰ ὅσα μου ὡς ἐμδαπτισθῶν εἰς ἀγάπην Σου καὶ ὡς ἀνακράξουν : «Κύριε τίς ὅμοιός Σου ;» ⁽¹⁾. Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου, σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως⁽²⁾. Πῶς διέρρηξες τοὺς δεσμούς μου, θὰ τὰ διηγηθῶ, ὅλοι δὲ ἐκεῖνοι ποὺ Σὲ λατρεύουν, ὅταν μὲ ἀκούσουν, νὰ εἰπῶν : «Εὐλογητὸς ὁ Κύριος ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ ὄνομά Σου» ⁽³⁾.

Τὰ λόγια Σου εἶχαν χαραχθῇ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου καὶ ἀπὸ παντοῦ μ'ἐπεριστοίχιζαν. Ἦμουν βέβαιος διὰ τὴν αἰωνίαν ζωὴν Σου, ἔστω καὶ ἂν τὴν ἔδλεπα μόνον δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι⁽⁴⁾. Κάθε ἀμφιβολία σχετικὴ μὲ τὸ ἀδιάφορον τῆς οὐσίας Σου, κάθε ἀμφιβολία, ὅτι πᾶσα οὐσία προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτήν, ἐξηφανίσθη. Ἀλλὰ εἰς τὴν κοσμικὴν ζωὴν μου τὰ πάντα ἐταλαντεύοντο, καὶ ἡ καρδιά μου ἔπρεπε νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τὴν παλαιὰν ζύμην. Αὐτὸς ὁ δρόμος—ὁ Σωτὴρ μου—μοῦ ἤρρεσεν, ἀλλὰ δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ πορευθῶ διὰ μέσου τῶν στενωπῶν πορειῶν του.

(1) Ψαλμ. ΔΔ' 10.

(2) Ψαλμ. ΡΙΕ' 7.

(3) Πρβλ. Ψαλμ. ΟΕ' 2.

(4) Κορ. ιγ' 12.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Αὐγουστίνου εἰς τὸν Σιμπλικιανόν

Καὶ ὑπέβαλες εἰς τὸν νοῦν μου τὴν σκέψιν, ποῦ εὗρήκα καὶ ἐγὼ ζηλευτήν, νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Σιμπλικιανόν, ποῦ μοῦ ἐφαίνετο δοῦλός Σου ἀγαθός καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀπήστραπτε τὸ φῶς τῆς χάριτός Σου. Ἐξ ἄλλου ἤκουσα ὅτι ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν του ἐξοῦσε ἀφωσιωμένος εἰς Ἑσέ, ἡ μακρὰ ζωὴ του, ὁ τόσον ἄξιος ἐκτιμήσεως ζῆλός του νὰ Σε ἀκολουθῇ εἰς τὰς ὁδοὺς Σου, μοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἐγγυᾶτο περὶ τῆς πείρας του καὶ τῆς σοφίας του. Καὶ πράγματι, αὐτὸ ἦτο ἀλήθεια. Ἡθέλησα λοιπὸν νὰ συνομιλήσω μαζί του διὰ τὰς ἀμφιβολίας τῆς ψυχῆς μου, διὰ νὰ μοῦ ὑποδείξῃ, ἀφοῦ θὰ ἐμάνθανε τὴν κατάστασιν τοῦ πνεύματός μου, ἓνα τρόπον κατὰλληλον, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ βαδίσω τὴν ὁδόν Σου.

Διότι ἔδλεπα μὲν πλήρη τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὅλοι ἐπορεύοντο, ὁ ἓνας κατὰ τοῦτον, ὁ ἄλλος κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον. Εἰς ἐμέ δὲν ἤρρεσεν ὅ,τι ἐνεργοῦσα συμφώνως μὲ τὸν αἰῶνά μου. Τοῦτο δὲ ἦτο τώρα βάρος δι' ἐμέ, ἐπότε τὰ πάθη μου, ἡ ἐλπίς τῶν τιμῶν καὶ τοῦ πλούτου, δὲν μὲ διέφλεγαν πλέον, ὥστε νὰ φέρω μιᾶς τόσον βαρείας δουλείας τὸν ζῆλον. Ἦδη αὐτὰ δὲν μ' ἐγοήτευαν ἐπὶ θυσίᾳ τῆς γλυκύτητός Σου «τῆς εὐπρεπείας τοῦ οἴκου Σου, ὃν ἠγάπησα» (1), ἀλλ' ὁ δεσμός, ποῦ μ' ἐδέσμευεν ἀκόμη σφικτά, ἦτο ἡ γυναῖκα. Ὁ Ἀπόστολος δὲν μοῦ ἀπηγόρευε νὰ νυμφευθῶ, μολονότι συνιστᾷ μίαν καλυτέραν κατάστασιν, εὐχόμενος ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως αὐτός. Ἀλλ' ἐγὼ, ἀκόμη ἀδύνατος καὶ δι' αὐτὸν ἀκόμη τὸν δεσμὸν τοῦ γάμου, ἐξέλεγα ἓνα εὐκολώτερον δεσμὸν καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐταλαντεύομαι κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ἀποχαυνωμένος καὶ κατατρωγόμενος ὑπὸ ματαίων μεριμνῶν, διότι ὁ ἔγγαμος βίος, πρὸς τὸν ὁποῖον μὲ παρέσυρε τὸ πάθος μου, θὰ μὲ ἠνάγκαζε συγχρόνως ν' ἀναλάβω πολλὰς ὑποχρεώσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐπιθυμοῦσα νὰ ὑπεβληθῶ.

Ἦκουσα ἐκ τοῦ στόματός τῆς ἀληθείας : «Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' ὁ δυνάμενος, προσθέτει, χωρεῖν, χωρεῖτω» (2).

(1) Πρὸς Φαλμ. ΚΕ' 7.

(2) Ματθ. ιθ', 13.

«Μάταιοι πάντες ἄνθρωποι φύσει οἷς παρῆν Θεοῦ ἀγνώ-
σία, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὔτε ἴσχυσαν εἰδέναι
τὰ ὄντα» (¹). Ἄλλ' ἐγὼ δὲν εὐρισκόμουν εἰς αὐτὴν τὴν ματαιό-
τητα, τὴν εἶχα ὑπερνικήσει, καί, μὲ τὴν μαρτυρίαν ὁλοκλήρου
τῆς Δημιουργίας Σου, εὗρηκα Ἐσέ, τὸν πλάστην μας καὶ τὸ
Λόγον Σου πλησίον Σου, μόνον Θεὸν μετὰ Σοῦ καὶ διὰ τοῦ ὁποίου
ἐδημιούργησες τὰ πάντα.

Ἵπάρχει καὶ ἄλλο γένος ἀσεβῶν, οἱ ὁποῖοι «γνόντες τὸν
Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν» (²). Εἰς αὐτὸ
περιέπεσα καὶ ἐγώ, «καὶ ἡ δεξιὰ σου ἀντελάβετό μου» (³),
καὶ μ' ἐτοποθέτησαν ἐκεῖ, ὅπου θὰ ἤμπορῶσα ν' ἀναρρώσω, διότι
εἶπες πρὸς τὸν ἄνθρωπον : «ἰδοὺ ἡ θεοσέβεια ἐστὶ σοφία» (⁴)
καὶ «μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ» (⁵) ἀφ' οὗ «φάσκοντες
εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν» (⁶).

Εἶχα ἤδη ἀνακαλύψει τὸν πολῦτιμον μαργαρίτην, ὧφειλα νὰ
τὸν ἀγοράσω, ἀπαλλοτριῶν πᾶν ὅ,τι κατεῖχα, ἀλλ' ἐδίσταζα.

Ὁ Σιμπλικιανὸς διηγεῖται εἰς τὸν Αὐγουστῖνον τὴν μεταστροφὴν τοῦ ρήτορος Βικτωρίνου

Ἐπῆγα λοιπὸν εἰς τὸν Σιμπλικιανόν, ὁ ὁποῖος διὰ τὸν Ἀμ-
βρόσιον ἦτο «πατὴρ ἐν τῇ χάριτι» καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀμβρόσιος
ἀγαποῦσε πράγματι ὡς πατέρα. Τοῦ διηγήθηκα τὸν κυκεῶνα τῶν
πλανῶν μου, ὅταν δὲ τοῦ ἀνεκοίνωσα, ὅτι ἀνέγνωσα διάφορα βι-
βλία Πλατωνικῶν, μεταφρασθέντα εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τοῦ ρή-
τορος Βικτωρίνου, ἄλλοτε ρήτορος ἐν Ρώμῃ, ὁ ὁποῖος, καθὼς
ἤκουσα, εἶχεν ἀποθάνει· χριστιανός, μὲ συνεχάρη, ὅτι δὲν ἔπεσα
εἰς συγγραφὰς ἄλλων φιλοσόφων, πλήρεις παρακρούσεων καὶ ἀπο-
γοητεύσεων «κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου» (⁷), ἐνῶ

(1) Σοφ. Σολ. ΙΓ', 1.

(2) Ρωμ. α', 21.

(3) Ψαλμ. ΙΖ', 36.

(4) Ἰωβ ΚΔ', 28.

(5) Παροιμ. Γ', 7.

(6) Ρωμ. α', 25.

(7) Κολοσσ. β', 8.

εἰς τὰ ἔργα τῶν Πλατωνικῶν εὕρισκε· κανεῖς πλείστους ὑπαινιγμοὺς εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Λόγον του. Κατόπιν, διὰ νὰ μὲ παρακινήσῃ εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Χριστοῦ, τὴν κρυπτομένην τοῖς σοφοῖς καὶ τοῖς νηπίοις ἀποκαλυπτομένην, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην του τὸν Βικτωρίνον, μετὰ τοῦ ὁποίου, εὕρισκόμενος εἰς τὴν Ρώμην, συνεδέθη στενώτατα.

Δὲν θὰ παρασιωπήσω ἐκεῖνο, ποῦ μοῦ εἶχε διηγηθῇ. Διότι εἶναι ὕμνος πρὸς τὴν χάριν Σου, τὸ ὅτι ὁ σοφὸς αὐτὸς πρεσβύτης, ὁ ὁποῖος ἦτο κάτοχος ὅλων τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν, ἀνέγνωσε καὶ ἔκρινε τόσα βιβλία φιλοσόφων, ὑπῆρξε διδάσκαλος τῶν ἐγγενῶν γερουσιστῶν· ὁ σοφὸς αὐτὸς πρεσβύτης, ποῦ ὤφειλεν εἰς τὴν φωτισμένην διδασκαλίαν του τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανε καὶ τὴν ὁποίαν οἱ πολῖται τοῦ κόσμου θεωροῦν τόσον ἐξαιρετικὴν, δηλαδὴ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἀνδριάντος του εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ρώμης· τέλος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποῦ μέχρι τῆς γεροντικῆς ἡλικίας του ἐλάτρευε τὰ εἰδῶλα καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰ ἱερόσυλα μυστήρια τοῦ ἔθνισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦτο μολυσμένη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ρώμης· ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποῦ ἐδίδαξε τὸν λαὸν νὰ λατρεύῃ τὸν Ὅσιριν καὶ ἄλλους παντοεῖδεις τερατώδεις θεοὺς, ὡς καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ὑλακτοῦντα Ἄνουβιν, τοὺς πάλαι ποτὲ πολεμίους τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. τοὺς ὁποίους ἡ Ρώμη ἐπεκαλεῖτο, ἀφοῦ τοὺς ἐνίκησε (¹). Εἶναι, λέγω, ὕμνος πρὸς τὴν χάριν Σου τὸ ὅτι ὁ γέρων Βικτωρίνος, ποῦ ὑπερήσπισε τοὺς θεοὺς αὐτοὺς μὲ καταπληκτικὴν εὐφράδειαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, δὲν ἐθεώρησε διόλου ἐντροπὴν του νὰ γίνῃ θεράπων τοῦ Χριστοῦ Σου, τέκνον τῆς πηγῆς τῆς χάριτός Σου, νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα ὑπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης τὸν ζυγὸν καὶ νὰ κλίνῃ ὑπὸ τὸ ὄνειδος τοῦ Σταυροῦ τὸ μέτωπον.

ὦ Κύριε, Κύριε, «ὅστις ἐκλινες οὐρανοὺς καὶ κατήλθες, ἦψω τῶν ὁρέων καὶ ἐκαπνίσθησαν» (²) πῶς εἰσέδυσες εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Βικτωρίνου ;

Ἀνεγίνωσκε, καθὼς μοῦ ἔλεγεν ὁ Σιμπλικιανός, τὴν Γραφὴν καὶ μὲ μεγίστην ἐπιμέλειαν ἐζητοῦσε καὶ κατὰ βάθος ἐσπού-

(¹) Βιργιλ. Αἰν. VIII, 698.

(²) Πρὸς Παλμ. ΡΜΓ', 5.

δαζεν ὅλα τὰ χριστιανικὰ βιβλία καὶ ἔλεγεν εἰς τὸν Σιμπλικιανὸν ὅχι δημοσίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν καὶ μὲ οἰκειότητα : « Ξεύρεις, ὅτι εἶμαι ἤδη χριστιανός ; » Καὶ ὁ Σιμπλικιανὸς τοῦ ἀπαντοῦσε : « Δὲν θὰ σὲ πιστεύσω οὔτε θὰ σὲ θεωρήσω, ὅτι ἀνήκεις εἰς τὴν χορείαν τῶν χριστιανῶν, ἂν δὲ σὲ ἴδω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ». Ἐκεῖνος δὲ τοῦ παρατηροῦσε γελῶν : « Λοιπὸν τὸν χριστιανὸν τὸν δημιουργοῦν οἱ τοῖχοι ; » Ἔλεγε συχνά, ὅτι ἦτο ἤδη χριστιανός. Ὁ Σιμπλικιανὸς τοῦ ἀντέτασσε κάθε φορὰ τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν, ἐκεῖνος δὲ ἐπανελάμβανε τὴν εἰρωνικὴν παρατήρησιν περὶ τῶν τοίχων. Διότι ἐφοδεῖτο, μήπως θίξῃ τοὺς φίλους του, ὑπερηφάνους λάτρεις τῶν δαιμόνων, τὴν βαρεῖαν ἐχθρότητα τῶν ὁποίων ἀνέμενεν ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῆς ὑπερφιάλου Βαβυλῶνος, τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς κέδρους τοῦ Λιδάνου, ποὺ δὲν εἶχεν ἀκόμη συντρίψει ὁ Κύριος ⁽¹⁾. Ἀλλ' ἄφρῳ, μελετῶν μὲ ἔκτασιν τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἤντλησεν ἐξ αὐτῶν σταθεράν ἀπόφασιν καὶ ἐφοδῆθη μήπως τὸν ἀπαρνηθῇ ὁ Χριστὸς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων ἀγγέλων του, ἂν ἐφοδεῖτο νὰ τὸν ὁμολογήσῃ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ⁽²⁾, συναισθάνθηκε, ὅτι θὰ ἦτο ἔνοχος μεγάλου ἐγκλήματος, ἐὰν ἐρυθριοῦσε διὰ τὰ μυστήρια τὰ συγκροτηθέντα ὑπὸ τοῦ Λόγου Σου κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραφροσύνης του καὶ δὲν ἐρυθριοῦσε διὰ τὰ ἱερόσυλα μυστήρια ὑπερφιάλων δαιμόνων, τῶν ὁποίων αὐτὸς ὑπῆρξεν ὑπερήφανος μιμητής. Ἀπέρριψε λοιπὸν κάθε ματαιότητα καί, ἀπροσδοκῆτως, εἶπεν εἰς τὸν Σιμπλικιανόν : « Ἔλα, πᾶμε στὴν Ἐκκλησίαν. Θέλω νὰ γίνω χριστιανός ». Ἐκεῖνος, τρελλὸς ἀπὸ τὴν χαρὰν του, τὸν συνώδευσε. Ἀπαξ ἐμβαπτισθεὶς εἰς τὰ νάματα τῆς πρώτης διδασκαλίας, δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του ⁽³⁾, ὅπως ἀναγεννηθῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν τῆς Ρώμης καὶ μεγάλην χαρὰν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀλαζόνες ἔβλεπαν καὶ ἐμείνοντο, ἔτριψαν τοὺς ὀδόντας καὶ ἐτήκοντο ⁽⁴⁾.

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΚΗ' 5.

(2) Πρβλ. Λουκ. αθ' 9.

(3) Ἐὰν ὁ κατηχούμενος ἐπεθύμει νὰ συμπληρώσῃ τὴν μύσιν του καὶ ἐὰν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸν ἐθεώρουν ἱκανὸν νὰ δεχθῇ τὸ βάπτισμα, συγκατελέγετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκλεκτῶν ἢ « ἀνταξίων », οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα ὤφειλαν νὰ συμμεθέξουν εἰς τὴν βάπτισιν. (L. Duchesne, Origines du Culte chrétien, 6η ἐκδ. σελ. 310).

(4) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΙΑ' 10.

Ἄλλ' εἰς τὸν δοῦλόν Σου ἐλπίς ἦτο Κύριος ὁ Θεὸς «καὶ οὐκ ἀνέβλεψεν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς» (1).

Τέλος ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, ἡ ὁποία συνηθίζεται ν' ἀπαγγέλλεται ἐκ μνήμης εἰς τὴν Ρώμην ἐκ μέρους τῶν διατεθειμένων νὰ λάβουν τὴν χάριν Σου ἐξ ὑψηλοῦ τόπου ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν, σύμφωνα μὲ ἓνα ὠρισμένον τόπον. Καθὼς μοῦ διηγήθη ὁ Σιμπλικιανός, ὁ κληρὸς ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Βικτωρίνον νὰ κάμῃ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸ δὲ ἐπέτρεπετο συνήθως εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐφαίνοντο, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θορυβηθοῦν. Ἄλλ' ὁ Βικτωρίνος ἐπροτίμησε νὰ διακηρύξῃ μεγαλοφώνως τὴν σωτηρίαν τοῦ ἐπὶ παρούσα τοῦ ἁγίου λαοῦ. Δὲν ἦτο σωτήριον τὸ διδάγμα του, ὡς διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἔκαμνε δημοσίᾳ. Πόσον ὀλιγώτερον θὰ ἔπρεπε νὰ φοβῆται τὸ ἥπιον πείνιόν Σου, ὅταν ἀπήγγελλε τὸν λόγον Σου ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος δὲν ἐκυριεύετο ἀπὸ κανένα φόβου, ὅταν ὠμιλοῦσε ἐνώπιον πλήθους ἀφρόνων! Ὅταν λοιπὸν ἀνέβηκε διὰ νὰ ἀπαγγεῖλῃ τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην, ὅλοι οἱ παριστάμενοι, ποὺ τὸν ἐγνώριζαν, ἐπανέλαβαν ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον τὸ ὄνομά του ἐν μέσῳ ψιθύρου ἐπευφημιῶν. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ κάποιος, ποὺ δὲν τὸν ἐγνώριζε; Καὶ ἀντήχησεν ἐκ τοῦ στόματος ὅλων ἡ φωνή: «Ὁ Βικτωρίνος, ὁ Βικτωρίνος». Ὅταν τὸν εἶδαν ἀμέσως ἐξέσπασαν εἰς ἀλαλαγμὸν καὶ ἀμέσως ἐσιώπησαν, διὰ νὰ τὸν ἀκούσουν μὲ προσοχήν. Ἀπήγγειλε τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθινῆς πίστεως μὲ ὑπέροχον παρρησίαν, καὶ ὅλοι ἐποθοῦσαν νὰ τὸν ἀρπάξουν ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ τὸν βάλουν εἰς τὰ βῆθη τῆς καρδιᾶς των, καὶ τὸν ἔδωκαν πράγματι, τὰ δὲ χέρια, ποὺ τὸν ἔφεραν ἕως αὐτοῦ, ἦσαν ἡ ἀγάπη των καὶ ἡ χαρά των.

Διατί ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι χαίρουν περισσότερο

διὰ τὴν μεταστροφὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ;

Θεὲ ἀγαθέ, τί συμβαίνει εἰς τὸν ἄνθρωπον. ὥστε νὰ χαίρῃ διὰ τὴν σωτηρίαν μιᾶς ἀπελπισμένης ψυχῆς, ποὺ ἀπηλλάγη ἀπὸ βαρύτερον κίνδυνον, περισσότερο παρὰ ἐὰν εἶχε διατηρήσει ἡ

(1) Ψαλμ. Λ', 5.

ψυχὴ αὐτὴ κάποιαν ἐλπίδα καὶ ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς μικρότερον κίνδυνον. Ἀλλὰ καὶ Σὺ, Πάτερ φιλεύσπλαγχνε, χαίρεις περισσό-
τερον «ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοήσαντι ἢ ἐπὶ ἐννενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετανοίας» (1). Καὶ ἡμεῖς χαίρομεν χαρὰν μεγάλην, ὅταν ἀκούωμεν μὲ πόσῃ ἀγαλλίασιν ὁ ποιμὴν ἐπαναφέρει εἰς τοὺς ὄμους τοῦ τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον καὶ πῶς ἡ γυναῖκα ἐναποθέτει εἰς τὸ θησαυροφυλάκιόν Σου τὴν δραχμὴν, ποῦ εὑρέθηκε (2), πρὸς χαρὰν τῶν γειτόνων τῆς, καὶ τὰ δάκρυά μας τρέχουν διὰ τὴν πανηγυρικὴν ἀγαλλίασιν τοῦ οἴκου Σου, ὅταν ἀναγινώσκωμεν περὶ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ Σου : «νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὸς ἦν καὶ εὑρέθη» (3). Σὺ χαίρεις δι' ἡμᾶς καὶ τοὺς ἀγγέλους Σου, ἁγίους, δι' ἀγάπης ἀγίας. Διότι Σὺ εἶπαι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ὑπάρχει πάν-
τοτε ἢ δὲν ὑφίσταται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, Σὺ τὸ γνωρίζεις πάντοτε καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον.

Τί συμβαίνει λοιπὸν εἰς τὴν ψυχὴν, ὥστε νὰ αἰσθάνεται με-
γαλυτέραν χαρὰν, ὅταν εὐρίσκη ἢ ἐπανευρίσκη ὅ,τι ἀγαπᾷ, παρὰ
ὅταν κατέχη αὐτὸ μονίμως; Διότι αὐτὸ τὸ δείχνουν καὶ ἄλλα πα-
ραδείγματα, τὰ πάντα δὲ εἶναι πλήρη ἀποδείξεων, αἱ ὁποῖαι μᾶς
φωνάζουν : «Ναί, αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια». Θριαμβεῦει ὁ αὐτοκράτωρ
νικητῆς, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο νικητῆς, ἂν δὲν ἐμάχετο, ὅσο δὲ μεγα-
λύτερος ὑπῆρξεν ὁ κίνδυνος εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, τόσο εἶναι
μεγαλυτέρα τοῦ θριάμβου ἡ χαρά. Μία καταιγὶς ἀνατινάζει τοὺς
πλέοντας καὶ τοὺς ἀπειλεῖ μὲ ναυάγιον. Ὅλοι ὠχριοῦν ἀναμένον-
τες τὸν θάνατον. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα ἡσυχάζουν, ἡ δὲ ὑπερ-
βολὴ τῆς χαρᾶς τῶν πλεόντων γεννᾶται ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ
τρόμου των. Κάποιον πρόσωπον, ποῦ μᾶς εἶναι προσφιλές, ἀρρω-
σταίνει, ὁ σφυγμὸς τοῦ δείχνει ὅτι εὐρίσκεται εἰς κίνδυνον, οἱ δὲ
ποθοῦντες τὴν ἀποκατάστασιν τῆς υἰείας του εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀσθε-
νεῖς τὴν ψυχὴν. Ἐπέρχεται ἡ βελτίωσις, ἰδοὺ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
ἐπὶ ποδός, ἀλλὰ δὲν ἔχει πλέον τὰς προτέρας δυνάμεις του. Καὶ
ὁμῶς βασιλεύει τῶρα μὲν τέτοια χαρά, ποῦ δὲν ὑπῆρξε ποτέ, ὅταν

(1) Λουκ. ιε', 7.

(2) Πρδλ. Λουκ. ιε', 5.

(3) Πρδλ. Λουκ. ιε', 32.

τὸ πρόσωπον αὐτὸ ἐκυκλοφοροῦσεν ὑγιὲς καὶ ρωμαλέον. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀποκτοῦν τὰς ἀπολαύσεις ταύτας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἰσπηδῶντες ἀπροσδοκῆτως καὶ παρὰ τὴν θέλησίν των, ἀλλ' ὕστερ' ἀπὸ μερικοῦς πόνους, ποὺ προδλέπονται καὶ εἶναι θεληματικοί. Ἡ ἡδονὴ τοῦ νὰ τρώωμεν καὶ νὰ πίνωμεν δὲν εἶναι τίποτε, ἂν δὲν προηγηθῇ ἡ ὀδύνη τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας. Οἱ μέθυσοι τρώγουν ἀλμυρὰ ἄρτύματα διὰ νὰ προκαλέσυν δυσάρεστον ἐρεθισμόν. Κατόπιν πίνουν διὰ νὰ τὸν καταστείλουν καὶ ἰδοὺ ἐπέρχεται ἡ ἀπόλαυσις. Ὑπάρχει συνήθεια ἡ μνηστὴ νὰ μὴ παρὰδίδεται ἀμέσως καὶ τοῦτο ὅπως ὁ σύζυγος μὴ θεωρήσῃ, ἀπαξ παρὰδοθεῖσαν, εὐτελεῖ τὴν μνηστὴν, τὴν ὁποίαν, ὡς μνηστήρ, ἐπόθησε χρονιζομένην.

Τοιοιουτοτρόπως, τόσο εἰς τὴν αἰσχροὶν καὶ ἐπονείδιστον ἡδονήν, ὅσο καὶ εἰς τὴν θεμιτὴν καὶ τὴν ἐπιτρεπομένην, εἰς αὐτὴν τὴν εἰλικρινεστέραν καὶ ἐντιμοτέραν φιλίαν, ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν «τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος, τοῦ ἀπολεσθέντος καὶ ἀναυρεθέντος υἱοῦ», πάντοτε προηγεῖται τῆς ζωηροτέρας χαρᾶς ἐντατικωτέρα ὀδύνη.

Τί εἶναι αὐτό, Κύριε καὶ Θεέ μου, ἀφοῦ Σὺ εἶσαι διὰ τὸν ἑαυτό Σου αἰώνια χαρὰ καὶ ὅλα τὰ πλάσματα γύρω Σου εὐρίσκουν εἰς Ἐσὲ τὴν χαρὰν των; Διατί εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς πλάσεως νὰ ὑπάρχουν ἐλλείψεις καὶ πρόοδοι, δυσαρμονίαι καὶ ἁρμονίαι; Εἶναι ἄρὰ γε ἡ κατάστασις καὶ ὁ κλῆρος, ποὺ ἔταξες εἰς αὐτό, ὅποτε ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν μέχρι τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ τέρματος τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὸν ἄγγελον μέχρι τοῦ σκώλυκος, ἀπὸ τὴν πρώτην κίνησιν ἕως τὴν τελευταίαν, διέθεσες ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅλα τὰ δίκαια ἔργα Σου τὸ καθένα εἰς τὸν κατάλληλον χῶρον καὶ χρόνον; ὦ πόσον εἶσαι ὑψηλὸς εἰς τὰ ὕψη καὶ εἰς τὰ βάθη βαθύς! Δὲν ἀπομακρύνεσαι ποτὲ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὅμως βαδίζομεν μὲ δυσκολίαν πρὸς Ἐσένα.

Ἐνέργησε, Κύριε, ξύπνησέ μας, ἐπανακάλεσέ μας, πυρπόλησέ μας, ἀπάγαγέ μας, διάφλεξέ μας καὶ γοήτευσέ μας! Ἄς ἀγαπήσωμεν, ἃς σπεύσωμεν! Δὲν προσέρχονται εἰς Ἐσὲ πολλοὶ ἀπὸ μίαν ἄδυσσον ἀποτυφλώσεως βαθυτέραν παρὰ ὅση ἦτο τοῦ Βικτωρίνου; Πλησιάζουν καὶ φωτίζονται δεχόμενοι τὸ φῶς, ἐκεῖ-

νοι δέ, πού τὸ δέχονται, ἀποκτοῦν συγχρόνως καὶ τὴν δύναμιν νὰ γίνουν τέκνα Σου. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι ὀλιγώτερον γνωστοὶ εἰς τὸν λαόν, χαίρουν ὀλιγώτερον καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τοὺς γνωρίζουν. Ὅταν χαίρη κανεὶς μὲ πολλοὺς, ἢ χαρὰ εἶναι καὶ διὰ τὸ ἄτομον ἐντατικώτερα, διότι οἱ μὲν διαθερμαίνουσι καὶ διαφλέγουν τοὺς δέ. Ἐξ ἄλλου, οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς πολλοὺς καθοδηγοῦν καὶ πολλοὺς εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ προπορεύονται πολλῶν, πού μέλλουν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν, διὰ τοῦτο δὲ αἰσθάνονται μεγάλην χαρὰν καὶ ἐκεῖνοι, πού προπορεύονται, διότι ἔν ἀισθάνονται χαρὰν δι' αὐτοὺς καὶ μόνοι.

Μακρὰν ἀπὸ ἐμὲ ἢ σκέψεις, ὅπως εἰς τὸ ἱερὸν γίνονται δέκτοί οἱ πλούσιοι πρὸ τῶν πτωχῶν, οἱ ἐπιφανεῖς πρὸ τῶν ἀσήμων, ἀφοῦ «τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξέλεξας, ἵνα καταισχύνης τὰ ἰσχυρὰ καὶ τὰ ἐξουθενωμένα τοῦ κόσμου τούτου, ἐξέλεξας καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσης» (1). Ἐν τούτοις, ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων Σου, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου εἶπες τὰ λόγια αὐτά, εἶναι ἐκεῖνος, τὰ ὅπλα τοῦ ὁποίου ἀφώπλισαν τὴν ἀλαζονίαν τοῦ ἀνθυπάτου Παύλου (2) καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ἡπιον ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, πού τὸν μετέβαλεν εἰς ἀπλοὺν ὑπήκοον τοῦ μεγάλου βασιλέως, πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ λαμπροῦ θριάμβου του ἠλλαξε καὶ τὸ ὄνομά του, μετονομασθεὶς Παῦλος ἀντὶ Σαούλ.

Διότι ἡ ἡττα τοῦ ἐχθροῦ εἶναι τόσο περισσότερον καλυτέρα, ὅσον ἔχει πολλοὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τοὺς μεταχειρίζεται διὰ νὰ ἐξαπατᾷ ἀκόμη περισσοτέρους. Ἐξουσιάζει δὲ περισσότερον τοὺς ἰσχυροὺς καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἄλλους πολλοὺς, χάρις εἰς τὴν περιωπὴν τοῦ ὀνόματός του. Ὡστε, ὅταν τὰ τέκνα Σου ἀνελογίσθησαν τὴν καρδίαν τοῦ Βικτωρίνου, πού ὁ διάβολος κατεῖχεν ὡς ἀπόρθητον φρούριον, ἢ τὴν γλῶσσαν του, βέλος ἰσχυρὸν καὶ αἰχμηρόν, μὲ τὸ ὁποῖον τόσας ψυχὰς εἶχε θανατώσει, ἦτο ἐπόμενον, ὅτι θὰ τὰ κατελάμβανε πολὺ μεγαλύτερος ἐνθουσιασμός, ἐφ' ὅσον ἔδλεπαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἔδησε τὸν ἰσχυ-

(1) Πρὸλ. Κορινθ. α', 27.

(2) Πράξ. ιγ', κ.ε. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀνθυπάτου Σεργίου Παύλου, διοικητοῦ τῆς Κύπρου.

ρὸν ⁽¹⁾ καὶ ὅτι τὰ σκεύη του, κατακτηθέντα κατόπιν δὲ καθαρισθέντα, ἔγιναν σκεύη εἰς τιμὴν εὐχρηστα τῷ δεσπότῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν ⁽²⁾.

Ἡ τυραννία τῆς συνηθείας

Ὅταν ὁ δοῦλός Σου Σιμπλικιανὸς μοῦ διηγήθηκε διὰ τὸν Βικτωρίνον ἐκεῖνα, μὲ κατέλαβε διακαῆς πάθος νὰ τὸν μιμηθῶ. Ὅταν δὲ μοῦ ἐπρόσθεσεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ὁπότεν ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἡ διδασκαλία τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ῥητορικῆς διὰ διατάγματος, ὁ Βικτωρίνος συνεμορφώθη τελείως πρὸς τὸν νόμον, καὶ ἐπροτίμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν φλυαρίαν τῆς Σχολῆς του μᾶλλον, παρὰ τὸν Λόγον Σου, ὅστις γλώσσας νηπίων ἔθηκε τρανάς ⁽³⁾, δὲν μοῦ ἐφάνη δὲ ἀποφασιστικώτερος παρὰ εὐτυχέστερος, ἀφοῦ εὐρῆκε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀφιερῶσσι δλόκληρον τὸν χρόνον του εἰς Ἑσέ. Μίαν τοιαύτην εὐκαιρίαν ἐποθοῦσα καὶ ἐγώ, ποῦ ἤμουν δεμένος ὅχι μὲ ξένας ἀλύσεις, ἀλλὰ μὲ τὰς ἀλύσεις τῆς ἰδικῆς μου θελήσεως. Τὴν θέλησίν μου ἐκρατοῦσεν ὑποχείριον ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐσφυρηλάτησεν ἀλύσεις καὶ ἰδοὺ ἐγὼ δέσμιος. Διότι τὸ πάθος τὸ γεννᾷ ἢ διεστραμμένη θέλησις, τὴν συνήθειαν γεννᾷ ἢ καθυπόταξις εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάγκην ἢ μὴ ἀντίδρασις πρὸς τὴν συνήθειαν. Δι' ὅλων αὐτῶν τῶν, τρόπον τινά, περιελισσομένων κρίκων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασα ἄλυσιν, τὸ πάθος μ' ἐκρατοῦσεν εἰς δουλείαν σκληράν. Ὡστε ἡ νέα θέλησις, ποῦ ἄρχισε νὰ βλαστάνῃ εἰς ἐμέ, διὰ νὰ Σὲ λατρεύω ἀνιδιοτελῶς, νὰ Σὲ ἀπολαμβάνω, ὦ Θεέ μου, μοναδική, ἀσφαλῆς χαρά, δὲν ἦτο ἀκόμη ἱκανὴ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν χρονίαν δύναμιν τῆς παλαιᾶς θελήσεώς μου.

Τοιουτοτρόπως δύο θελήσεις ἐμάχοντο εἰς ἐσέ, ἡ μία παλαιά, ἡ ἄλλη νέα, ἡ μία σαρκική, ἡ ἄλλη πνευματική, ἡ μία ἐναντίον τῆς ἄλλης, καί, ἀνταγωνιζόμεναι μετὰξὺ των, διέσχιζαν τὴν ψυχὴν μου.

(1) Πρὸλ. Ματθ. ιε', 29.

(2) Πρὸλ. Β'. Τιμοθ. β', 21.

(3) Πρὸλ. Σολωμ. Ι', 21.

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, πειραματιζόμενος εἰς τὸν ἑαυτὸν μου ἐννοοῦσα τὸ χωρίον, ποῦ ἀνέγνωσα : ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός (¹). Εὕρισκόν μου ἀκόμη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν δύο θελήσεων, ἀλλὰ τὸ Ἐγὼ μου ἦτο πλησιέστερον εἰς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀπεδοκίμαζα. Τώρα μάλιστα δὲν εὕρισκετο εἰς τὴν δευτέραν θέλησιν τὸ Ἐγὼ μου, διότι τὴν θέλησιν αὐτὴν τὴν ὑπέφερα περισσότερον ἐξαναγκαζόμενος, παρὰ διότι ὑπέκυπτα θεληματικῶς εἰς αὐτήν. Ἐν τούτοις ἡ συνήθεια, ἡ ὁποία ἦτο ἰσχυροτέρα ἐναντίον μου, ἐγεννήθη ἀπὸ μένα, διότι ἐκείνο ποῦ με παρέσυρεν ἐκεῖ, ὅπου δὲν ἤθελα νὰ παρασυρθῶ, ἦτο ἡ θέλησίς μου. Καὶ ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ ἀρνηθῇ νομιμοφρόνως, ἀφοῦ ἡ τιμωρία ἀκολουθεῖ νομιμοφρόνως τὸ ἀμάρτημα ; Καὶ δὲν ὑπῆρχε πλέον δι' ἐμὲ ἡ διδασκαλία ἐκείνη, ποῦ ἄλλοτε μοῦ ἐπέτρεπε νὰ ὑποθέτω, ὅτι, ἐὰν δὲν περιφρονοῦσα ἀκόμη τὸν αἰῶνά μου, διὰ νὰ γίνω θεράπων ἰδικός Σου, τὸ ἔκαμνα, διότι δὲν ἤμουν ἀκόμη βέβαιος, ὅτι εἶχα διαισθανθῇ τὴν ἀλήθειαν. Ὁχι ! Τώρα ἤμουν περὶ αὐτοῦ βεβαιότατος. Ἀλλὰ, πάντοτε δεμένος με ἁλύσεις ἐδῶ κάτω εἰς τὴν γῆν, δὲν ἤθελα νὰ Σὲ δουλεύσω, καὶ ἐφοδούμεν ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ δεσμά μου τόσον, ὅσο πρέπει νὰ φοδῇται κανεὶς τὰ δεσμά.

Ἔτσι τὸ βάρος τοῦ αἰῶνος ἐδάρυνε με γλυκύτητα ἐπάνω μου ὅπως εἰς ἓνα ὄνειρον, οἱ δὲ σταχασμοί μου ἔμοιαζαν μ' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν ν' ἀφυπνισθοῦν, ἀλλὰ, νικώμενοι ἀπὸ τὴν νάρκην των, βυθίζονται εἰς αὐτὴν ἐκ νέου. Ὅπως δὲ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποῦ νὰ θέλῃ νὰ κοιμᾶται πάντοτε—ὁ ὑγιὲς νοῦς προτιμᾷ τὴν ἐγρήγορσιν ἀπὸ τὸν ὕπνον,—καὶ ὅμως ὅταν βαρύνῃ τὰ μέλη βαρεῖα χαύνωσις, οἱ ἄνθρωποι ἀναδύονται τὸν χρόνον τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ὕπνου καὶ ἀπολαμβάνουν κοιμώμενοι, μολονότι ἡ ὥρα τῆς ἐγρηγόρσεως ἔχει ἤδη ἠχῇσει, ἔτσι καὶ ἐγὼ ἤμουν βέβαιος, ὅτι προτιμότερον θὰ ἦτο ν' ἀφροσιθῶ εἰς τὴν ἀγάπην Σου παρὰ νὰ ὑποχωρήσω εἰς τὸ πάθος μου. Μοῦ ἤρесе, με κατακτοῦσε ἡ ἀγάπη Σου, ἀλλ' ἀγαποῦσα τὸ πάθος μου, ποῦ μ' ἐξουσίαζεν. Δὲν ἤμποροῦσα νὰ δώσω καμμίαν ἀπάντησιν, ὅταν μοῦ ἔλεγες : « ἔγειρε

(1) Γαλάτ. στ', 17.

ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν καὶ ἐπιψαύσει σοι ὁ Χριστός» (1). Παντοῦ μοῦ ἔδειχνες τὴν ἀλήθειάν Σου, καὶ ἡ ἀλήθεια Σου μὲ καθυπέτασσε καὶ δὲν ἤμουν πλέον ἱκανὸς ν' ἀπαντήσω παρὰ μὲ λέξεις μαλθακὰς καὶ ὑπναλέας. «Ἀμέσως! παρευθύς! περίμενε λίγο!». Ἀλλ' αὐτὸ τὸ παρευθύς καὶ τὸ ἀμέσως δὲν ἤρχετο ἀμέσως καὶ παρευθύς. Εἰς μάτην «συνηδόμην κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τῷ νόμῳ Σου», ἀφοῦ ἕνας ἄλλος νόμος εἰς τὰ μέλη μου ἀντεστρατεύετο «τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ ἡχημαλώτιζέ με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας» (2), ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὰ μέλη μου. Ὁ νόμος τῆς ἀμαρτίας εἶναι ὁ ἐκβιασμός τῆς συνηθείας, ποὺ παρασύρει καὶ ἐξουσιάζει τὴν ψυχὴν καὶ παρὰ τὴν θέλησίν της ἀκόμη. Εἶναι δὲ ἐνοχος ἡ ψυχὴ, ἀφοῦ ὑποτάσσεται ἐθελουσίως. «Ταλαίπωρος ἐγώ, τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ἐὰν ὅχι ἡ χάρις Σου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν;» (3).

Πῶς μ' ἐλευθέρωσες ἀπὸ τὰς ἀλύσεις τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς, ποὺ μ' ἐκρατοῦσαν χειροδέσμιον, καὶ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν κοσμικῶν ὑποθέσεων, θὰ τὸ διηγηθῶ, θὰ τὸ ἐξομολογηθῶ διὰ τὴν δόξαν Σου, «Κύριε, βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου» (4).

Περνοῦσα τὴν συνηθισμένη ζωὴ μου. Ἡ ἀγωνία μου ηὐξάνετο, καθημερινῶς δὲ ἀπηύθυνα τοὺς πόθους μου εἰς Ἑσέ. Ἐπῆγαινα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, ἐφ' ὅσον μεῦ τὸ ἐπέτρεπαν αἱ ἀσχολίαι μου, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀγεστέναζα. Ὁ Ἀλύπιος, ἀπαλλαγείς ἀπὸ τὸ δικαστικὸν ἀξίωμά του, ἀφοῦ ἐχρημάτισεν ἤδη διὰ τρίτην φορὰν πρόεδρος δικαστῆς, εὕρισκετο πλησίον μου καὶ ἐπερίμενεν εἰς ποῖον νὰ πωλήσῃ πάλιν τὰς συμβουλὰς των, καθὼς ἐγὼ ἐπωλοῦσα τὴν ῥητορικὴν, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν νὰ διδαχθῇ. Ὁ Νεβρίδιος, χαριζόμενος εἰς τὴν φιλίαν μας, ἐδοθηθεύσε εἰς τὴν διδασκαλίαν τὸν φίλτατον εἰς ὅλους μας Βερεκοῦνδον, πολίτην καὶ γραμματικὸν τῶν Μεδιολάνων, ποὺ ἐπεθύμησε ζωηρῶς καὶ ἐζήτησε, δυνάμει τοῦ δικαιώματος τῆς φιλίας, ὅπως κάποιος ἀπὸ τὴν ομάδα μου τοῦ παράσχῃ εἰλικρινῇ βοήθειαν,

(1) Ἑφεσ. ε', 14.

(2) Πρὸλ. Ρωμ. ζ', 22.

(3) Πρὸλ. Ρωμ. ζ', 22 καὶ 24.

(4) Ψάλμ. ΙΗ', 15.

ποῦ τοῦ ἦτο ἀναγκαιοτάτη. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν ἀπόφασιν δὲν ὠδήγησε τὸν Νεβρίδιον ὁ πόθος τοῦ κέρδους, — θὰ ἤμποροῦσε, ἐὰν ἤθελε, νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Γραμμάτων ἐπικερδέστερον — ἀλλὰ μὲ τὴν ὑποχρεωτικὴν καλοκαγαθίαν του, ὁ τόσον γλυκὺς καὶ ἀγαπητὸς αὐτὸς φίλος δὲν ἠθέλησε νὰ μὴ δεχθῇ τὴν παράκλησίν μας. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀπέφευγε τὴν συναναστροφὴν μὲ τοὺς μεγάλους τοῦ αἵωνος του καὶ συνεπῶς κάθε ἀνησυχίαν τοῦ πνεύματός του, ποῦ ἐποθοῦσε νὰ ἔχῃ ἐλεύθερον, ἐξασφαλίζων εἰς αὐτὸ ὅσο τὸ δυνάττον περισσότερον χρόνον διὰ τὴν ἔρευναν, τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὰς σχετικὰς μὲ τὴν σοφίαν συνδιαλέξεις, ἐνεργοῦσε σωφρονέστατα.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ποντικιανοῦ

Κάποτε — δὲν γνωρίζω τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπουσίαζεν ὁ Νεβρίδιος — ἐπεσκέφθη ἐμένα καὶ τὸν Ἀλύπιον κάποιος Ποντικιανός. Ἦτο Ἀφρικανός, ἄρα συμπατριώτης μας, ποῦ εἶχε μίαν ἔξοχον θέσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Δὲν γνωρίζω τί μᾶς ἤθελε. Τυχαιῶς, ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι παιχιδιοῦ, ἀντελήφθη ἓνα χειρόγραφον. Τὸ πῆρε εἰς τὰ χέρια του, τὸ ἀνοιξε καὶ εὗρε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, χωρὶς διόλου νὰ τὸν περιμένῃ. Ἐνόμιζε ὅτι ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποῦ ἐχρησιμοποιοῦσα διὰ τὴν διδασκαλίαν μου. Μὲ ἠτένισε μ' ἓνα χαμόγελο καὶ μὲ συνεχάρη μὲ ἐκπληξιν διὰ τὸ ὅτι εὗρε κατὰ τὰ μάτια του τὸ βιβλίον ἐκεῖνο καὶ μόνον ἐκεῖνο. Διότι καὶ αὐτὸς ἦτο χριστιανὸς εὐλαδὴς καὶ συχνὰ ἐγονάτιζε ἐνώπιον Σοῦ, τοῦ Θεοῦ μας, καὶ ἔκαμνε συχνὰς καὶ μακρὰς προσευχάς. Ὅταν τοῦ ἐδήλωσα ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ ἀποσκοποῦσαν πάρα πολὺ τὴν προσοχήν μου, ἤλθεν ὁ λόγος — μᾶς τὰ διηγεῖτο ὁ Ποντικιανός — περὶ τοῦ Ἀντωνίου τῆς Αἰγύπτου, τοῦ μοναχοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀπήστραπτε μεταξὺ τῶν δούλων Σου, ἀλλ' ἦτο ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης (1).

(1) Ὁ βίος τοῦ Ἀντωνίου, συνταχθεὶς τὸ 357 ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἓνα περίπου ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ περιωνύμου μοναχοῦ, μεταφράσθη εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Εὐδαγρίου τῆς Ἀντιοχείας πρὸ τοῦ ἔτους 388. Μεταφράσθη ἐπίσης εἰς τὴν Νεοελληνικὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων «Καλοῦ Τύπου». Τὸ κείμενον καὶ ἡ μετάφρασις περιεσώθησαν εἰς τὴν Ἑλλην. Πατρολ. XXVI, 835 καὶ ἐφεξῆς.

“Όταν ἀντελήφθη τὴν ἄγνοιάν μας, ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀφήγησίν του καὶ μᾶς ἀπεκάλυψε τὸν περίφημον ἐκεῖνον ἄνδρα μὲ ἔκπληξιν διὰ τὸ ὅτι μᾶς ἦτο ἄγνωστος. Καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἐξεπλάγημεν, ἀκούσαντες, ὅτι πρὸ χρόνου τόσον μικροῦ, σχεδὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἔγιναν τόσα θαύματα εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. “Ολοι ἐθαυμάζαμεν, ἡμεῖς μὲν διὰ τὰ τόσον μεγάλα γεγονότα, ἐκεῖνος δὲ διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχαν περιέλθει ἀκόμη εἰς γνῶσιν μας. Κατόπιν ὁ λόγος ἐστράφη πρὸς τὸ πλῆθος τῶν Μονῶν, πρὸς τὰς ἀρετάς των, τὸ ἄρωμα τῶν ὁποίων ἀναπέμπεται εἰς Ἐσέ, πρὸς τὴν ἐποικοδομητικὴν ἀπομόνωσιν εἰς τὴν ἔρημον. “Ολα αὐτὰ μᾶς ἦσαν ἄγνωστα ἐντελῶς. Ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸ Μεδιόλανον, ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἓνα μοναστήριον πλήρες ἀγαθῶν ἀδελφῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀμβροσίου, ἀλλ’ ἡμεῖς τὸ ἀγνοοῦσαμε. Ὁ Ποντικιανὸς ἐξηκολούθησε νὰ ὁμιλῇ καὶ ἡμεῖς τὸν ἠκούσαμε μὲ κατάνυξιν. Μᾶς διηγήθη ἐπεισοδιακῶς, ὅτι μίαν ἡμέραν, ἀγνοῶ πότε, εὕρισκόμενος εἰς τὴν πόλιν τῶν Τριουῖρων (1), ἐπῆγε μὲ τοὺς συντρόφους του εἰς τοὺς κήπους πλησίον τῶν τειχῶν, ὁπότε, κατὰ τὸ ἀπόγευμα, ὁ αὐτοκράτωρ παρίστατο εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἵπποδρόμου. Ἡ σύμπτωσις ἠθέλησεν, ὥστε, ἐπειδὴ ἐπερπατοῦσαν ἀνὰ δύο χωριστά, ὁ ἓνας μὲ τὸν Ποντικιανὸν εἰς μίαν ἐμάδα, οἱ δὲ δύο ἄλλοι μαζί εἰς μίαν ἄλλην, νὰ λάβουν διαφορετικὴν κατεύθυνσιν. Οἱ δύο τελευταῖοι, περιπατοῦντες εἰς τὴν τύχην, εἰσῆλθον εἰς μίαν καλύβην, ὅπου κατοικοῦσαν μερικοὶ τῶν «πτωχῶν τῷ πνεύματι δούλων Σου», ἐξ ἐκείνων, «ὧν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (2). Ἐκεῖ εὗρήκαν ἓνα χειρόγραφον περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀντωνίου. Ἐνας ἐξ αὐτῶν ἀρχίζει νὰ διαδίδῃ, νὰ θαυμάζῃ, νὰ ἐνθουσιάζεται, ἐφ’ ὅσον δὲ ἀναγινώσκει τὸ χειρόγραφον, γεννᾶται εἰς αὐτὸν τὸ σχέδιον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αἰῶνος καὶ ν’ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Σου. Αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἀνῆκαν εἰς τὴν τάξιν τῶν λεγομένων «πρακτόρων τοῦ αὐτοκράτορος» (*agentes in rebus*). Καταληφθεὶς αἰφνιδίως ἀπὸ ἱερὸν ἔρωτα καὶ σῶφρονα ἐντροπήν, ἀγανακτεῖ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ στρέψας τὰ ὄμματα πρὸς τὸν φίλον του, τὸν

(1) Trevir, ἡ σημερινὴ πόλις Trèves καὶ Trier.

(2) Πρὸς. Ματθ. ε', 3.

ἔρωτᾷ : « Πές μου, σὲ θερμοπαρακαλῶ, τί ἐπιδιώκομε ἐπὶ τέλους με ὅλες αὐτὲς τίς προσπάθειές μας ; Τί ζητοῦμε ; Γιὰ ποιοὺ λόγους βρισκόμαστε στὴ Διοίκησι ; Ἐμποροῦμε νὰ ἐλπίσωμε τίποτε ἄλλο εἰς τὰ ἀνάκτορα παρὰ νὰ γίνωμε φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος ⁽¹⁾ ; Ἀλλὰ πόση ἀστάθεια καὶ πόσοι κίνδυνοι καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτήν ! Πόσοι κίνδυνοι πρὸς ἀντιμετώπισιν μεγαλυτέρων κινδύνων ! Καὶ πότε ἄρά γε θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν ; Ἐνῶ, ἂν θελήσω νὰ γίνω φίλος τοῦ Θεοῦ, θὰ γίνω ἀμέσως ! ».

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὠμίλησε καί, με τὴν κρίσιν τῆς κυροφωρήσεως μιᾶς νέας ζωῆς, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐστράφησαν καὶ πάλιν πρὸς τὰς σελίδας ἐκείνας, καὶ ἀνεγίνωσκε καὶ μετεδύλλετο εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ, τὸν ὅποιον Σὺ μόνος βλέπεις, καὶ ἡ σκέψις τοῦ ἐξεδύετο τὸν κόσμον, καθὼς ἀπεδείχθη ἀμέσως. Διότι, καθ' ὃν χρόνον ἀνεγίνωσκε καὶ ἡ φρικτιῶσα καρδιά τοῦ ἤγχετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τὸν σάλον τῶν κυμάτων, διέκρινε καὶ ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τὴν καλυτέραν τῶν ἀποφάσεων, ἥδη δέ, καθ' ὅλοκληρίαν ἰδικὸς Σου, εἶπεν εἰς τὸν φίλον τοῦ : « Τώρα ἀπετίναξ τὰς ἐλπίδας μου καὶ ἀπεφάσισα νὰ ὑπηρετήσω τὸν Θεόν. Θὰ τὸ κάμω ἀμέσως καὶ ἐδῶ ὅπου εὐρίσκομαι, ἐσὺ δὲ καὶ ἂν δὲν θελήσῃς νὰ μὲ μιμηθῇς, τοῦλάχιστον μὴ μ' ἐμποδίσῃς ! Ὁ συνοδός τοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι ἤθελε νὰ εἶναι σύντροφός τοῦ εἰς μίαν τόσο πλουσίαν ἀμοιβὴν καὶ εἰς ἓνα τοιοῦτον ἐγχείρημα. Καὶ οἱ δύο ἦσαν δικοὶ σου καὶ οἰκοδόμησαν με ἰδίαν δαπάνην φρούριον σωτηρίας ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα, διὰ νὰ Σὲ ἀκολουθήσουν.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Ποντικιστὴς καὶ ὁ σύντροφός τοῦ, οἱ ὅποιοι περιεφέροντο εἰς ἄλλο μέρος τοῦ κήπου, ζητοῦντες ἐκεῖνους, ἔφθασαν ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκοντο καὶ τοὺς εἶπαν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποσυρθοῦν, διότι ἡ ἡμέρα ἐκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν τῆς. Ἐκεῖνοι δέ, ἀφοῦ ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπόφασίν των καὶ τὸν τρόπον, με τὸν ὅποιον ἐγεννήθη καὶ ἡδραιώθη εἰς τὴν ψυχὴν των τοιαύτη :

(1) Οἱ φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος, «Amici Caesaris», ἀπετέλουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδιαιτέραν τάξιν, ἡ ὁποία, μολονότι δὲν ἀπελάμβανεν ἐπακριδῶς καθωρισμένα προνόμια, ἐν τούτοις περιεδύλλετο ἀπὸ ἰδιόζουσαν εὐνοίαν καὶ περιωπὴν, τὰ μέλη δὲ αὐτῆς ἐτιμῶντο μετὰ τὰ ὑψηλότερα ὑπουργήματα. (Βλ. Mommsen : St. Recht, II 3, σ. 818-923 καὶ ἐξῆς, III, 555 καὶ Cicotti ἐν τῷ Dizionar, Epigr. τοῦ Ruggiero I, 445 καὶ ἐπέκεινα.

θέλησις, τοὺς παρεκάλεσαν νὰ μὴ ἀντιστρατευθοῦν πρὸς αὐτὴν εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἔστεργαν ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά των. Οἱ δύο φίλοι δὲν μετεβλήθησαν, ἀλλ' ἔκλαυσαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ συνεχάρησαν ἐγκαρδίως τοὺς συντρόφους των μὲ τὴν παράκλησιν νὰ μὴ τοὺς λησμονοῦν εἰς τὰς προσευχὰς των. Κατόπιν οἱ ἄλλοι μὲ τὴν καρδίαν πλήρη βιωτικῶν ἐρευνῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνῶ οἱ δύο φίλοι στρέφοντες τὴν καρδίαν των πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔμειναν εἰς τὴν καλύδην.

Καὶ οἱ δύο ἦσαν μνηστευμένοι, αἱ δὲ μνησταὶ των, ἔταν ἔμαθαν αὐτὸ τὸ γεγονός, ἀφιέρωσαν καὶ αὐταὶ εἰς Ἑσὲ τὴν παρ-
θενίαν των.

Ἡ ἀποφασιστικὴ κρίσις.—Ἡ ταραχὴ τοῦ Αὐγουστίνου

Αὐτὰ μᾶς εἶπε ὁ Ποντικιανός, Σὺ δέ, Κύριέ μου καὶ Θεέ μου, ἔταν ὠμιλοῦσε αὐτός, μὲ ἔστρεψες εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, μὲ ἀπέ-
σπασες ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου ἐκρυβόμουν, γιὰ νὰ μὴ βλέπω τὸ πρόσω-
πόν μου. Μ' ἔδωκες ἐνώπιον τοῦ προσώπου μου, γιὰ νὰ ἰδῶ πόσο ἤμουν ἄσκημος, δύσμορφος καὶ ἀπαίσιος, κηλιδωμένος καὶ ἐξελ-
κιωμένος. Ἐδλεπα καὶ ἐφρικιοῦσα, ἀλλὰ ποῦ νὰ φύγω μακριὰ ἀπὸ μένα; Καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιχειροῦσα ν' ἀποστρέψω ἀπὸ τὸν ἑαυ-
τόν μου τὰ μάτια μου, ὁ Ποντικιανός ἦτο ἐκεῖ μὲ τὴν ἱστορία του, καὶ μ' ἐτοποθετοῦσες, ἐκ νέου ἐνώπιον τοῦ προσώπου μου, μὲ ἔσπρωχνες ἐμπρὸς εἰς τὰ ὄμματά μου, διὰ νὰ κοιτάξω τὴν ἀνο-
μία μου. Τὴν ἐγνώριζα, ἀλλὰ τὴν ἔκρυβα, ἔκλεινα τὰ μάτια μου καὶ τὴν λησμονοῦσα!

Ἀλλὰ τώρα, ὅσο περισσότερο ἀγαποῦσα ἐκείνους, τὰς ὑγιεῖς ἀποφάσεις τῶν ὁποίων ἤκουα, καὶ οἱ ὅποιοι εἶχεν παραδοθῇ ὁλό-
κληροι εἰς Ἑσέ, διὰ νὰ τοὺς θεραπεύσῃς, τόσο εὗρισκα τὸν ἑαυ-
τόν μου βδελυρόν καὶ τόσο τὸν μισοῦσα, ἔταν τὸν παρέδωκα μὲ τοὺς φίλους μου. Διότι πολλὰ ἔτη διέρρευσαν, δώδεκα περίπου, ἀφ' ὅτου εἰς ἡλικίαν δεκαεννέα ἐτῶν, ἀναγνώσας τὸν «Ὁρτέν-
σιον» τοῦ Κικέρωνος, ἐνθουσιάσθηκα ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν σο-
φίαν, καὶ ὁμῶς ἀνέδωκα ἀκόμη νὰ θυσιάσω τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου εἰς αὐτήν, ἢ ἀναζήτησις τῆς ὁποίας καὶ πολὺ περισσότε-
ρον ἢ διακατοχὴ τῆς ἄξιζε νὰ προτιμηθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς θησαυ-

ρούς, ἀπὸ ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀπὸ ὅλας τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι μὲ ἓνα νεῦμά μου συνέρρεαν ὁλόγουρά μου. Ἀθλιώτατος εἰς τὴν πρώτην νεότητά του, ἄθλιος καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ κατώφλιον τῆς πρώτης νεανικῆς ἡλικίας μου, Σοῦ ἐζήτησα τὴν ἀγνότητα καὶ Σοῦ εἶπα : «Δῶσέ μου τὴν ἀγνότητα, τὴν ἐγκράτειαν, ἀλλ' ὅχι ἀμέσως !» Διότι ἐφοβούμουν, μήπως ἐὰν μὲ εἰσήκουες ἀμέσως, θὰ ἐθεράπευες ἀμέσως τὴν φιληδονίαν μου, τὴν ὁποίαν ἐπροτιμοῦσα ν' ἀπολαμβάνω παρὰ νὰ καταστέλλω. Καὶ ἐδάδιζα ἐπάνω εἰς ἀποκρήμνους ὁδοὺς μιᾶς ἱεροσύλου δεισιδαιμονίας, ὅχι διότι ἤμουν περὶ αὐτῆς βέβαιος, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν προτιμοῦσα ἀπὸ τὰς λοιπὰς διδασκαλίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐμελετοῦσα μὲ εἰλικρίνειαν καὶ καταπολεμοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἐχθρικῶν πρὸς αὐτὰς διαθέσεων.

Καὶ ἐφανταζόμουν, ὅτι, ἂν ἀνέβαλλα καθημερινῶς τὴν περιφρόνησίν μου πρὸς τὰς ἐλπίδας τοῦ αἰώνος μου, διὰ νὰ προσκολληθῶ εἰς Ἑσὲ ἀποκλειστικῶς, τὸ ἔκαμνα, διότι δὲν μοῦ ἐφαίνετο τίποτε ἀσφαλές, ποῦ θὰ ἤμποροῦσε νὰ προσανατολίσῃ τὴν πορείαν μου. Ἀλλ' ἦλθεν ἡ ἡμέρα, ποῦ ἤμουν πτωχὸς καὶ γυμνὸς ἐνώπιόν Σου. «Ποῦ εἶσαι τώρα, ὦ γλῶσσα ; Ἀλλοτε ἔλεγες, ὅτε δὲν ἤθελες ν' ἀποτινάξῃς τὸ φορτίον τῆς ματαιότητος λόγῳ τοῦ ἀθεδαίου τῆς ἀληθείας. Νά, τώρα ποῦ εἶσαι βεβαία περὶ αὐτῆς καὶ ἡ ἀλήθεια σὲ πιέζει. Εἰς τοὺς ὧμους, ποῦ εἶναι τώρα περισσότερον ἐλεύθεροι, ἐφύτρωσαν πτέρυγες, χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη τόσου μόχθου, τόσων ἐρευνῶν καὶ σκέψεως δέκα ἐτῶν καὶ πλέον».

Ἔτσι κατέτρωγα τὰ σπλάγχχνα μου καὶ ἐντρεπόμεν φρικωδῶς, ἐνῶ ὁ Ποντικιανὸς ὠμιλοῦσε. Ὄταν ἐτελείωσε τὴν ὁμιλίαν του καὶ τὴν ὑπόθεσιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἦλθεν, ἀπεσύρθη, καὶ ἐγὼ ἀπεσύρθηκα στὸν ἑαυτό μου. Καὶ τί δὲν ἐξεστόμισα ἐναντίον του; Διὰ ποίων κτυπημάτων δὲν ἐμωλώπισε τὴν ψυχὴν μου τὸ μαστίγιον τῶν σκέψεών μου κατὰ τὴν προσπάθειάν μου νὰ ἔλθω εἰς Ἑσὲ καὶ νὰ Σε ἀκολουθήσω; Ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου δὲν μὲ ἤκουε, δὲν ἤθελε καὶ δὲν ἀπελογεῖτο. Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα εἶχαν ἐξαντληθῇ καὶ ἀνασκευασθῇ. Δὲν ἔμενε πλέον εἰς αὐτὴν παρὰ ἓνας βωδὸς φόβος: Ἐφοβεῖτο, καθὼς τὸν θάνατον, ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὸ ρεῦμα, ποῦ τὴν ἔφερε πρὸς μίαν θανατηφόρον σῆψιν.

Τότε, ἐν μέσῳ τῆς βιαίας μάχης, ποῦ συνετάραζε τὸ ἐσω-

τερικὸν κατοικητήριόν μου, ὅταν ἐζητοῦσα τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸ ἀπόρρητον ἐκεῖνο καταφύγιον, δηλαδή εἰς τὴν καρδίαν μου μὲ πρόσωπον τόσο ταραγμένον ὅσο ἦτο καὶ τὸ πνεῦμά μου, σπεύδω πρὸς τὸν Ἀλύπιον καὶ τοῦ φωνάζω : « Λοιπὸν ἐμεῖς τί κάνομε ; Ἀμαθεῖς ὀρθίζονται καὶ ἀρπάζουν τὸν οὐρανόν, καὶ ἐμεῖς μὲ τὴν μάθησίν μας, γὰρ εἰς καρδιά, κυλιόμεθα εἰς τὴν σάρκα καὶ εἰς τὸ αἷμα ; Ἐντρεπόμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν αὐτούς, ἐπειδὴ προηγέθησαν, καὶ δὲν ἐντρεπόμεθα διὰ τὸ ὅτι δὲν τοὺς ἀκολουθοῦμε ; »

Κάτι τέτοιο τοῦ εἶπα, φαντάζομαι, κατόπιν δὲ ἡ πυρίπνουσ ταραχή μου μὲ ἀπέσπασεν ἀπ' αὐτόν, ἐνῷ αὐτὸς ἐσιωποῦσε καὶ μὲ ἀτένιζε κατάπληκτος. Διότι ἦτο διαφορετικὴ καὶ ἡ φωνή μου. Περαιτέρω δὲ ὠμιλοῦσαν ἡ ψυχὴ μου, τὸ μέτωπόν μου, αἱ παρειαί μου, οἱ ὀφθαλμοί μου, τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου μου, παρὰ αἱ λέξεις, ποὺ ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸ στόμα μου.

Εἰς τὸ ἐρημητήριόν μας ὑπῆρχε ἓνα περιβόλακι εἰς τὴν διάθεσίν μας, καθὼς ἦτο καὶ ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα, διότι ὁ ξεναγός μας, μολονότι ἦτο ἰδική του ἡ οἰκία, δὲν κατοικοῦσε εἰς αὐτήν. Ἐκεῖ μὲ εἶχε ῥίψει ἡ τρικυμία τῆς καρδιάς μου, ἐκεῖ, ὅπου κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν σφοδρότατον ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξῆγα ἐναντίον τοῦ ἐαυτοῦ μου καὶ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ὁποίου γνωρίζεις Ἐσὺ, ἀλλ' ἐγὼ ὄχι ! Ἀλλ' ἡ παραφροσύνη αὐτὴ μὲ ἔφερεν εἰς τὴν σωφροσύνην, αὐτὸς ὁ θάνατος εἰς τὴν ζωήν. Συναισθανόμενος τὸ κακόν, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ὁποίου εὐρισκόμουν, ἀγνοοῦσα τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον θ' ἀκολουθοῦσε μετ' ὀλίγον.

Ἀπεσύρθην λοιπὸν εἰς τὸ περιβόλι. Ὁ Ἀλύπιος μὲ ἠκολούθησε κατὰ πόδα, διότι αἰσθανόμενον τὸν ἐαυτόν μου ἔρημο, ἀκόμη καὶ ὅταν αὐτὸς ἦτο παρών.

Ἐκαθήσαμεν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἐφρικιοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς θυελλώδους ἀγανακτήσεως, διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ συνάψω συμβόλαιον μετὰ Σοῦ, ὦ Θεέ μου, ἐνῷ ἔλα τὰ ὅσα τῆς σαρκός μου ἐφώναζαν νὰ ἔλθω εἰς Ἐσὲ καὶ ἐξύψωναν ἕως τὸν οὐρανὸν τοὺς ὕμνους καὶ τοὺς ἐπαίνους Σοῦ. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐχρειάζετο οὔτε πλοῖον, οὔτε ὄχημα, οὔτε κἂν τὰ βήματα ἐκεῖνα, ποὺ ἐχώριζαν τὸ σπίτι ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ εὐρισκόμεθα. Διότι διὰ νὰ βαδίσῃ κανεὶς πρὸς

Ἐσέ καὶ μάλιστα διὰ νὰ Σὲ φθάσῃ, ἀρκούσε ἡ θέλησις, ἀλλὰ θέλησις ἰσχυρὰ καὶ ἀρτία, ὅχι μωλωπισμένη θέλησις, ποὺ ἄγεται καὶ φέρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ποὺ κατέρχεται εἰς ἓνα ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὅποιον τὸ ἓνα μέρος της προσπαθεῖ νὰ ἐξυψωθῇ, ἐνῶ τὸ ἄλλο κατάκειται εἰς τὸ ἔδαφος.

Τέλος ἐν μέσῳ τοῦ στροβίλου τῶν δισταγμῶν ἔκανα χίλιες δυὸ κινήσεις, ὁμοίας μὲ ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας τοῦ κάκου κάμνουν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δὲν ἔχουν ὠρισμένα μέλη τοῦ σώματός των, ἢ ὅταν τὰ μέλη των εἶναι δεμένα μὲ ἀλύσεις, ὅταν εἶναι ἐξασθενησμένα ἐξ αἰτίας μιᾶς μακροχρονίου νόσου ἢ διὰ κάποιαν ἄλλην αἰτίαν παράλυτα. Ἐὰν ἐμάδησα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου, ἐὰν ἐκτύπησα τὸ μέτωπόν μου, ἐὰν συνέσφιξα τὰ γόνατά μου διὰ τῶν δακτύλων μου, τὸ ἔκαμα διότι ἠθέλησα νὰ τὸ κάμω. Ἀλλὰ θὰ ἤμποροῦσα καὶ νὰ τὸ θέλω, χωρὶς νὰ ἤμπορῶ νὰ τὸ κάμω, ἐὰν ἡ κινητικότητα τοῦ σώματός μου δὲν μὲ ὑπῆκουε. Λοιπόν, δι' ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἔκαμα, ἡ θέλησίς μου ἦτο διάφορος τῆς θελήσεώς μου καὶ ὁμοῦς δὲν ἔκαμνε ὅ,τι ἐγὼ ἐπιθυμοῦσα μὲ πόθον ἀσυγκρίτως διακαέστερον. Ἐκεῖνο ποὺ ἤμποροῦσα νὰ κάμω ἀμέσως, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποὺ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ τὸ κάμω, δὲν τὸ ἔκαμνα. Δὲν ἔκαμνα ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τὸ θελήσω εἰλικρινῶς, διὰ νὰ τὸ ἀποκτήσω πραγματικῶς. Διότι ἐδῶ ἡ βούλησις καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐνεργειῶν ἦτο ἓνα καὶ τὸ αὐτό : βούλεσθαι ἦτο ἡδὴ ἐνεργεῖν. Καὶ ὁμοῦς ἐγὼ δὲν ἐνεργοῦσα, τὸ δὲ σῶμα μου ὑπῆκουεν εὐκλεώτερα εἰς τὴν περισσότερον λεπτεπίλεπτον βούλησιν τῆς ψυχῆς μου, κινώντας τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος του καὶ εἰς τὴν ἐλαχίστην ἀκόμη διαταγὴν της, παρ' ὅσον ὑπῆκουεν ἡ ψυχὴ μου εἰς τὸν ἑαυτὸν της, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τῆς θελήσεώς της τὴν μεγάλην θέλησίν της.

Πόθεν ἄρά γε αὐτὸ τὸ ἀλλόκοτον θαῦμα ; Ποιὰ ἡ αἰτία του ; Ἄς σκορπίσῃ τὸ φῶς ἡ εὐσπλαγχνία Σου καὶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐρωτήσω, ἂν ἤμποροῦν νὰ μοῦ ἀπαντήσουν αἱ μυστηριώδεις ποιναί, ποὺ κτυποῦν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αἱ τόσον σκοτειναὶ τῶν τέκνων τοῦ Ἀδάμ συντριβαί. Ναί, πόθεν ἄρά γε τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο θαῦμα ; Ποιὰ ἡ αἰτία του ;

Ἡ ψυχὴ διατάσσει τὸ σῶμα καὶ τὸ σῶμα ὑπακούει ἀμέσως. Ἡ ψυχὴ διατάσσει τὸν ἑαυτὸν της καὶ εὕρισκει ἀντίδοκσιν. Δια-

τάσσει τὸ χέρι νὰ κινηθῇ καὶ ἡ κίνησις αὐτὴ γίνεται μ' εὐκολίαν ὥστε μόλις διακρίνομεν τὴν διαταγὴν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ ὁμοῦς ἡ ψυχὴ εἶναι ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα σῶμα. Ἡ ψυχὴ διατάσσει τὴν ψυχὴν νὰ θέλῃ, δηλαδὴ διατάσσει ἡ ἴδια τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ ὁμοῦς δὲν ἐνεργεῖ. Πόθεν αὐτὸ τὸ παράδοξον θαῦμα ; Ποιὰ ἡ αἰτία του ; Ἡ ψυχὴ, λέγω, διατάσσει τὸν ἑαυτὸν τῆς νὰ θέλῃ, δὲν θὰ διέτασεν, ἐὰν δὲν ᾔθελεν, καὶ ὁμοῦς δὲν γίνεται ὅ,τι διατάσσει.

Ἀλλὰ δὲν θέλει καθ' ὁλοκληρίαν, ὥστε δὲν διατάσσει καθ' ὁλοκληρίαν. Διότι διατάσσει μόνον, ἐφ' ὅσον θέλει, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν γίνεται ὅ,τι αὐτὴ διατάσσει, δὲν θέλει. Διότι ἡ βούλησις διατάσσει τὸν ἑαυτὸν τῆς νὰ εἶναι βούλησις καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Ὡστε δὲν διατάσσει καθ' ὁλοκληρίαν, ἄρα δὲν ἐκτελεῖται ὅ,τι διατάσσει. Διότι ἐὰν ᾗτο αὐτὴ ἡ ἴδια ἀκεραία βούλησις, δὲν θὰ διέτασσε νὰ ὑπάρχῃ, ἀφοῦ ἤδη θὰ ὑπῆρχεν. Ὡστε τὸ ὅτι ἐν μέρει μὲν θέλει, ἐν μέρει δὲ δὲν θέλει, δὲν εἶναι θαῦμα ἀλλόκοτον, ἀλλὰ νόσος τῆς ψυχῆς τὸ νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἐγερθῇ, ὑπεγειρομένη ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ συμπιεζομένη ὑπὸ τῶν ἑξέων. Ὅθεν ὑπάρχουν δύο βουλήσεις, διότι οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη εἶναι ἀκεραία, λείπει δὲ ἀπὸ τὴν μίαν ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὴν ἄλλην.

«Ἐκλιπέτωσαν ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου» ⁽¹⁾, ὦ Θεέ μου —ὡς ἐκλείπουν οἱ «κενολόγοι» καὶ οἱ «διαφθορεῖς» τῶν ψυχῶν— ἐκείνοι, ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι προβαίνομεν εἰς ἀποφάσεις, καθοδηγούμενοι ὑπὸ δύο βουλήσεων καὶ βεβαιοῦν, ὅτι ὑπάρχουν δύο φύσεις μὲ δύο ψυχάς : μία ἀγαθὴ καὶ μία κακὴ. Αὐτοί, ποὺ φρονοῦν τοιαῦτα εἶναι πρᾶγματικῶς κακοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ θὰ γίνουν ἀγαθοί, ἂν ἐνστερνισθοῦν τὰ ἀληθῆ καὶ συμμορφωθοῦν μὲ τὰ ἀληθῆ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος : «ἦτε γὰρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ» ⁽²⁾. Διότι αὐτοὶ δὲν θέλουν νὰ εἶναι φῶς ἐν Κυρίῳ, ἀλλὰ φῶς ἐν ἑαυτοῖς, ἐφ' ὅσον φρονοῦν, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὅ,τι καὶ ὁ Θεός. Τοιοῦτοτρόπως ἔγιναν πυκνότερα τὰ σκότη, διότι, λόγῳ τῆς φρικαλέας ἱταμότητός των ἀπεμακρύνθησαν περὶ σφόδρον ἀπὸ Σέ, ποὺ φωτίζει μὲ ἀληθινὸν φῶς «πάντα ἄν-

(1) Πρδλ. Ψαλμ. Ζ, 2.

(2) Ἐφεσ. ε', 8.

θρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» ⁽¹⁾. «Προσέξετε εἰς ὃ, τι λέγετε καὶ ἐρυθριάσατε καὶ «προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ» ⁽²⁾.

Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅταν ἐσκεπτόμουν νὰ ὑπηρετήσω Κύριον τὸν Θεόν μου, καθὼς εἶχα λάβει ἀπόφασιν ἀπὸ χρόνου μακροῦ, ἤμουν ἐγὼ, ποὺ ἤθελα καὶ ἐγὼ πάλιν, ποὺ δὲν ἤθελα. Ἦμουν ἐγὼ καὶ μόνος. Οὔτε ἤθελα καθ' ὁλοκληρίαν, οὔτε καθ' ὁλοκληρίαν δὲν ἤθελα. Ἐπάλαια λοιπὸν μὲ τὸν ἑαυτόν μου, μὲ διασποῦσε ὁ ἑαυτός μου, αὐτὴ δὲ ἡ διάσπασις ἐγίνετο, τρόπον τινά, χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἐγὼ, οὔτε ἐμαρτυροῦσε περὶ μιᾶς φύσεως ξένης πρὸς τὴν ἰδικήν μου, ἀλλ' ἐδείκνυε τὴν ἰδικήν μου φύσιν. Διὰ τοῦτο δὲν ἤμουν ἐγὼ, ποὺ διενεργοῦσα τὴν διάσπασιν ἐκείνην, «ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία» ⁽³⁾, ἡ ὁποία ἦτο ποινὴ δι' ἁμαρτίαν, διαπραχθεῖσαν περισσότερον ἐθελουσίως, διότι ἤμουν τέκνον τοῦ Ἀδάμ.

Διότι, ἂν ὑπάρχουν τόσαι ἀντίθετοι φύσεις, ἔσαι καὶ βουλήσεις, διαμαχόμεναι ἢ μία κατὰ τῆς ἄλλης, δὲν θὰ εἶναι δύο, ἀλλὰ πολλαί. Ἐὰν ἀποφασίσῃ κανεὶς νὰ μεταβῇ εἰς συνεδρίασιν των—δηλαδή εἰς συνεδρίασιν τῶν Μανιχαίων—ἢ εἰς τὸ θέατρον, αὐτοὶ ἀνακράζουσιν: «Νὰ δύο φύσεις, ἢ μία, ἢ ἀγαθὴ, τὸν ὁδηγεῖ ἐδῶ, ἢ ἄλλη ἢ κακὴ, τὸν ἀπάγει ἐκεῖ. Διότι ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ πάλῃ τῶν ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας βουλήσεων;» ⁽⁴⁾. Ἐγὼ λοιπὸν ὀνομάζω κακὰς καὶ τὰς δύο βουλήσεις, δηλαδή καὶ ἐκείνην, ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐκείνην, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὸ θέατρον. Ἀλλ' οἱ Μανιχαῖοι δὲν πιστεύουσιν ὡς ἀγαθὴν παρὰ μόνον τὴν βούλησιν ἐκείνην, ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτοὺς. Τί λοιπὸν; Ἐὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἐσκέπτετο καὶ ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῶν δύο βουλήσεων, ποὺ μάχονται μεταξὺ των, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ θέατρον ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας, εἰς τὴν ὁποίαν πηγαίνουν ὅλοι οἱ ἐμποτισθέντες καὶ ἐμμένοντες εἰς τὰ μυστήρια, ἕνα ἐκ τῶν δύο.

(1) Ἰωάνν. α', 10.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. ΛΓ, 9.

(3) Ρωμ. ζ', 17.

(4) Εἰς ὁλόκληρον αὐτὴν τὴν περικοπὴν ὁ Αὐγουστίνος ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς Μανιχαίους, τὰς δοξασίας τῶν ὁποίων κατηγορεῖται (Πρβλ. Εἰσαγωγήν).

δηλαδή εἴτε νὰ φαντασθοῦν, ὅτι εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον πα-
λαίουں δύο κακαὶ φύσεις καὶ δύο κακαὶ ψυχαί, ὁπότε δὲν θὰ εἶ-
ναι ἀληθὲς ἐκεῖνο, ποὺ συνήθως ἰσχυρίζονται, δηλαδή ὅτι ἡ μία
εἶναι ἀγαθὴ καὶ ἡ ἄλλη κακὴ· εἴτε θὰ μεταστραφοῦν εἰς τὴν
ἀλήθειαν καὶ δὲν θ' ἀρνηθοῦν, ὅτι ὅταν κανεὶς πρόκειται νὰ λάβῃ
μίαν ἀπόφασιν κυμαίνεται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν βουλήσεων, ποὺ ἀν-
τιτίθενται μεταξὺ των, μία καὶ μόνη ψυχὴ.

Ὅταν λοιπὸν παρατηροῦν δύο βουλήσεις, ποὺ ἀγωνίζονται
ἐναντίον ἀλλήλων εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, ὥς μὴ λέγουν
ὅτι πρόκειται περὶ δύο ψυχῶν—μιας ἀγαθῆς καὶ μιᾶς κακῆς—
προερχομένων ἀπὸ δύο ἀντιθέτους οὐσίας καὶ δύο ἀντιθέτους ἀρ-
χάς. Διότι Σὺ, ὦ ἀληθινὲ Θεέ, τοὺς ἀποδοκιμάζεις, τοὺς ἀνα-
σκευάζεις, τοὺς διαψεύδεις εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν
αἱ δύο βουλήσεις εἶναι κακαί, ὅταν δηλαδή κανεὶς σκέπτεται νὰ
φρονέσῃ ἓναν ἄνθρωπον διὰ δηλητηρίου ἢ διὰ σιδήρου ἢ ἐὰν πρέπη
νὰ ἀρπάσῃ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ξένον ἀγρόν, ἐφ' ὅσον δὲν ἡμπο-
ρεῖ νὰ ἀρπάσῃ καὶ τοὺς δύο· ἐὰν πρέπη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἡδο-
νὴν διὰ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἢ νὰ διατηρήσῃ τὰ χρήματά
του μὲ φιλαργυρίαν· ἐὰν πρέπη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ἵπποδρομον ἢ
εἰς τὸ θέατρον, ὅταν καὶ τὰ δύο εἶδουν παράστασιν τὴν αὐτὴν
ἡμέραν. Προσθέτω καὶ τρίτον : ἐὰν πρέπη κανεὶς νὰ διαπράξῃ
εἰς ξένην οἰκίαν κλοπὴν, παρυσιαζομένης εὐκαιρίας. Προσθέτω
καὶ τέταρτον : ἐὰν πρέπη νὰ διαπράξῃ κανεὶς μοιχείαν, διὰ τὴν
ὁποίαν θὰ εἶχεν ἐπίσης εὐκολίαν. Ἐὰν ὅλα αὐτὰ συμπίπτουν κατὰ
τὸν ἴδιον χρόνον καὶ γίνουν ἐξ ἴσου ἐπιθυμητά, χωρὶς ὅμως νὰ
εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθοῦν, διαιροῦν τὴν ψυχὴν εἰς τέσσαρας
ἢ καὶ περισσοτέρας βουλήσεις, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσα ἀντικείμενα,
ποὺ διερεθίζουν τὰς ὁρέξεις μας. Ἐν τούτοις δὲν συνηθίζουν νὰ
ὁμιλοῦν περὶ τοσαύτου πλήθους οὐσιῶν διαφορῶν εἰδῶν.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀγαθὰς βουλήσεις. Διότι
τοὺς ἐρωτῶ : Εἶναι καλὸν νὰ αἰσθάνεται κανεὶς χαράν, ὅταν ἀνα-
γινώσκῃ τὸν Ἀπόστολον; Εἶναι καλὸν νὰ τέρπεται μὲ ἓνα ἐποι-
κοδομητικὸν ψαλμόν; Εἶναι καλὸν νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ Εὐαγγέλιον;
Εἰς ἐκάστην τῶν ἐρωτήσεων τούτων ἀποκρίνονται : «Ναί, εἶναι
καλόν». Λοιπὸν τί; Ἐὰν ὅλα αὐτὰ τέρπουν ἐξ ἴσου καὶ συγχρό-
νως δὲν διασποῦν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεις διάφοροι,

ἔταν σκαπτώμεθα ἐκεῖνο, τὸ ἑποῖον πρέπει νὰ προτιμήσωμεν. Ὅλαι εἶναι ἀγαθαί, (δηλαδή ὅλαι αὐταὶ αἱ βουλήσεις), καὶ ὁμῶς παλαιούγ μεταξὺ των, ἕως ὅτου ἐκλεγῇ ἐν ἀντικείμενον, ποῦ καθι-
σιᾷ ἐνιαίαν τὴν βούλησιν, ἡ ὁποία ἦτο προηγουμένως διηρημένη.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν ἡ αἰωνιότης μᾶς ὁδηγῇ πρὸς τὰ ἄνω, ἡ δὲ ἀπόλαυσις κάποιου προσωαίρου ἀγαθοῦ μᾶς καθηλώνη πρὸς τὰ κάτω. Εἶναι μία καὶ μόνη ψυχὴ, ποῦ θέλει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀλλ' ὅχι μὲ ὁλόκληρον τὴν βούλησίν της, διὰ τοῦτο διατέμνεται ἀπὸ ἄχθος βαρὺ, καὶ προτιμᾷ μὲν ἐκεῖνο, λόγῳ τῆς ἀληθείας του, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποθέτει τοῦτο λόγῳ τοῦ ὅτι συνδέεται μαζὶ του ἐπὶ χρόνον μακρόν.

Τοιοῦτοτρόπως ἐνόουν καὶ ἐδασκνίζόμουν αἰτιώμενος τὸν ἑαυτὸν μου περισσότερον παρὰ ἄλλοτε, συστρεφόμενος εἰς τὰ δε-
σμά μου, ἕως ὅτου θὰ ἐθρύνοντο ὁλόκληρα, ἀφοῦ μ' ἐδέσμευαν τῶρα ἐλαφρά. Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε μ' ἐδέσμευαν. Καὶ Σὺ, Κύριε, μὲ συνέτριβες εἰς τ' ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς μου μὲ εὐσπλαγχνίαν αὐστηράν, διπλασιάζων τὸ μυστίγιον τοῦ φόβου καὶ τῆς αἰσχύνης διὰ νὰ μὴν ἐπαναπέσω καὶ θραυσθῇ ὁ λεπτὸς καὶ ἰσχνὸς ἐκεῖνος κρῖκος, ποῦ ἀπέμενε, καὶ διὰ νὰ μὴ μὲ συσφίγξῃ ἰσχυρότερον ἂν ἐδυνάμωγεν ἐκ νέου.

Ἐλεγα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου «ὅ,τι πρόκειται νὰ γίνῃ ἄς γίνῃ» καὶ ἀμ' ἔπος ἀμ' ἔργον! Τῶρα ἐνεργοῦσα ὅπωςδὴποτε καὶ δὲν ἐνεργοῦσα, δὲν ἐπιπτα ὁμῶς πάλιν εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' εὗρι-
σκόμουν πλησίον καὶ ἀνέπνεα. Καὶ ἐκ νέου ἐπιχειροῦσα καὶ ἀπο-
μακρυνόμουν λίγο περισσότερο. Ἐνα βῆμα ἀκόμη. Ἐπλησίαζα εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὸν κρατοῦσα, ἀλλὰ δὲν ἤμουν ἀκόμη ἐκεῖ, δὲν τὸν ἐπλησίαζα, δὲν τὸν κρατοῦσα, ἐφ' ὅσον ἐδίσταζα ν' ἀπο-
θάνω διὰ τοῦ θανάτου ἢ νὰ ζήσω διὰ τῆς ζωῆς. Περισσότερον ἐκυριαρχοῦσε εἰς ἐμένα τὸ συνηθισμένο χειρότερον παρὰ τὸ ἀσυ-
νήθιστο καλύτερον, ὅσο δὲ ἐπλησίαζε ἡ στιγμή ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ μετεβάλετο ἡ ὄντότης μου, τόσο μ' ἔκανε νὰ φρικιῶ. Ἐν τούτοις δὲν μ' ἔσπρωχνε πρὸς τὰ ὀπίσω, οὔτε μὲ ἀπέτρεπεν, ἀλλὰ μ' ἐκρατοῦσε μετέωρον.

Μ' ἐσυγκρατοῦσαν αἱ ἀθλιότητες τῶν ἀθλιότητων καὶ αἱ μα-
ταιότητες τῶν μταιότητων (1), οἱ παλαιοὶ φίλοι μου, ποῦ ἐτίνα-

(1) Πρὸλ. Ἐκκλ. Α', 2.

ζαν τὸν σαρκικὸν τρίδωνά μου καὶ μοῦ ἐψιθύριζαν : «Μᾶς διώχνεις ; Ἀπ' αὐτῇ τῇ στιγμῇ δὲν θὰ εἴμαστε πιά αἰωνίως μαζί σου ; Ἀπ' αὐτῇ τῇ στιγμῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δὲν θὰ σοῦ ἐπιτρέπεται πιά ποτέ ;» Καὶ τί δὲν μοῦ ὑπέδαλλαν, ὦ Θεέ μου, τί δὲν μοῦ ὑπέδαλλαν ! Ἡ εὐσπλαγχνία Σου ἄς ἀπαλείψῃ τοῦτο ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου Σου ! Ποίας βδελυγμίας, ποίας ἀτιμίας δὲν μοῦ ὑπέδαλλαν ! Ἀλλὰ ἤκουα τὰς φωνὰς ταύτας ὀλιγώτερον παρὰ κατὰ τὸ ἡμῖς. Δὲν ἐτολμοῦσαν πλέον νὰ ἔρχωνται ἐλευθέρως, διὰ νὰ μὲ πολεμοῦν, ἀλλὰ διωλίσθαιεν ἐπισθὲν μου. Ἐψυθίριζαν καὶ μ' ἐδάγκαναν, τρόπον τινά, λαθραίως, ὅταν ἀπεμακρυνόμουν, διὰ νὰ στραφῶ. Καὶ ὅμως μὲ παρεμπόδιζαν, ἐπειδὴ ἐδίσταζα νὰ τὰς ἀποθήσω, ν' ἀπαλλαγῶ ἀπ' αὐτάς καὶ νὰ πορευθῶ ἐκεῖ, ὅπου ἐκαλούμην. Καὶ ἡ παντοδύναμος συνήθεια μοῦ ἔλεγε : «Μήπως φαντάζεσαι, ὅτι ἡμπορεῖς νὰ ζήτῃς χωρὶς αὐτάς ;»

Ἀλλὰ μοῦ τὸ ἔλεγε τώρα πλέον χλιαρώτατα. Διότι ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου ἔστρεφα τὸ πρόσωπόν μου καὶ ὅπου ἔτρεμα νὰ μεταβῶ, ἀπεκαλύπτετο ἀγνὴ ἢ ἀξιοπρέπεια τῆς ἐγκρατείας. Ἀπεκαλύπτετο ἡρεμος, ὅχι ἀσελγῶς ἰλαρὰ καὶ μ' ἐκαλοῦσε σεμνοπρεπῶς νὰ προσέλθω, χωρὶς διόλου νὰ διστάσω. Ἐτείνε πρὸς ἐμὲ τὰ εὐσεβῆ χέρια τῆς διὰ νὰ μὲ δεχθῇ καὶ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ, γεμάτη ἀπὸ ἄπειρα παραδείγματα.

Πόσα ἀγόρια καὶ κορίτσια, πολυάριθμοι νέοι, ἄνθρωποι κάθε ἡλικίας, χῆραι σεβάσμιοι καὶ γηραιαὶ παρθένοι, εἰς ὅλους αὐτοὺς ἡ ἐγκράτεια δὲν ὑπῆρξεν ἄγονος, ἀλλὰ μητέρα πολύτοκος ἀγαθῶν τέκνων, ποὺ τῆς ἐδώρησες Σύ, Κύριε, ὁ νυμφίος τῆς.

Καὶ ἡ ἐγκράτεια μὲ ἐπεριέπαιζε μὲ παραινετικὴν εἰρωνείαν : «Ἐσὺ ἄρά γε δὲν θὰ ἡμποροῦσες νὰ κάμῃς ὅ,τι ἔκαμαν ἐκεῖνοι καὶ ἐκεῖνοι κατῴρθωσαν τοῦτο μόνον των ἢ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ των ; Εἰς αὐτοὺς μὲ ἐδώρησε Κύριος ὁ Θεός μου. Διατί στηρίζεσαι εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ μένεις ἔτσι χωρὶς στηριγμα ; Σπεῦσε πρὸς Ἐκεῖνον, μὴ φοβηθῇς ! Δὲν θ' ἀποχωρήσῃ, διὰ νὰ σ' ἀφήσῃ νὰ κρημνισθῇς. Σπεῦσε πρὸς Αὐτὸν μὲ θάρρος. Θὰ σὲ δεχθῇ καὶ θὰ σὲ θεραπεύσῃ».

Καὶ ἐρυθριοῦσα ὑπερβολικά, διότι ἤκουα ἀκόμη τὸ ψιθύρισμα αὐτῶν τῶν ματαιότητων καὶ ἤμουν ἐν μέσῳ τῶν δισταγμῶν μου μετέωρος. Καὶ ἡ ἐγκράτεια μοῦ ὠμιλοῦσε καὶ πάλιν σὰν νὰ μοῦ

ἔλεγε : «Νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ ἀκάθαρτα ἐκεῖνα μέλη σου ἐπὶ τῆς γῆς διὰ ν' ἀπονεκρωθοῦν». «Διηγοῦνται σοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ' ὥς νόμος Κυρίου τοῦ Θεοῦ Σου»⁽¹⁾. Τέτοια ἦτο ἡ συζήτησις εἰς τὴν καρδιά μου, ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ ἐαυτοῦ μου καὶ ὁ Ἀλύπιος ἔμενε παρὰ τὸ πλευρὸν μου καὶ ἐπερίμενε σιωπηλῶς τὸ ἀποτελεσμα τῶν περιέργων αὐτῶν κινήσεων.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἀκούει τὴν φωνήν, ποῦ εἶναι δι' αὐτὸν ἡ ἀναγγελία τοῦ Θεοῦ καὶ ποῦ καθορίζει τὴν μεταστροφὴν του

Ἀλλὰ γρήγορα μέσα ἀπὸ μυστηριώδη βάθη ἀνέτειλε μιὰ ὑψηλὴ σκέψις καὶ παρουσίασε εἰς τὴν ψυχὴν μου δλόκληρον τὴν ἀθλιότητά της. Εἰς ἐμὲ ἐξεράγη μιὰ φοβερὰ θύελλα, ποῦ ἔφερε μαζί της βροχὴν δακρύων. Καὶ διὰ νὰ τὴν ἀφήσω νὰ ξεσπάσῃ μετὶς φωνῆς της, ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ τὸν Ἀλύπιον. Ἡ ἀπομόνωσις μοῦ ἐφάνηκε προτιμότερα διὰ τὸ ἔργον τῶν δακρύων καὶ ἀπομονώθηκα, ὅσο περισσότερον ἠμπόρεσα, διὰ νὰ μὴ μ' ἐνοχλῇ πλέον ἡ παρουσία του.

Τέτοιος ἦμουν τότε, καὶ αὐτὸς τὸ εἶχε ἀντιληφθῇ, διότι δὲν ἠξεύρω τί λόγια εἶπα καὶ ὁ ἦχος τῆς φωνῆς μου ἐφαίνετο τώρα βρεγμένος ἀπὸ δάκρυα. Σηκώθηκα. Ὁ Ἀλύπιος ἔμεινε, ἐκεῖ ὅπου ἐκαθήμεθα, κατὰπληκτος. Ἐκεῖ ξαπλώθηκα, δὲν γνωρίζω πῶς, κάτω ἀπὸ τὰ κλαδιὰ μιᾶς συκιᾶς, καὶ ἐξαπέλυσα τὰ δάκρυά μου καὶ ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ποταμοὶ δακρύων ὥς θυσία, ποῦ Σὺ ἐδέχθηκες καὶ σοῦ εἶπα πράγματα πολλὰ, ἂν ὅχι μετὰ αὐτὰς τὰς λέξεις, τουλάχιστον μ' αὐτὴν τὴν ἐννοιαν : «Καὶ Σὺ, Κύριε, ἕως πότε» ⁽²⁾. «Ἔως πότε, Κύριε, ὀργισθήσῃ εἰς τέλος»⁽³⁾. «Μὴ μνησθῆς ἡμῶν ἀνομιῶν ἀρχαίων»⁽⁴⁾. Διότι αἰσθανόμουν ὅτι μ' ἐδέσμευαν ἀκόμη. Καὶ ἐξέβαλλα φωνὴν ἀπογνώσεως. «Ἄχ, τέλος, πότε ; Αὔριο, ὅλο αὔριο ; Γιατί ὅχι ἀμέσως ; Γιατί ἡ ὥρα αὕτῃ νὰ μὴν εἶναι ὁ τερματισμὸς τῆς αἰσχύνῃς μου ;

(1) Ψαλμ. ΡΙΗ, 85.

(2) Ψαλμ. ΣΤ, 4.

(3) Ψαλμ. ΘΗ, 5.

(3) Αὐτόθι 8.

«Λάβε καὶ ἀνάγνωσε!»

Τὰ ἔλεγα αὐτὰ καὶ ἔκλαια μὲ πικροτάτῃ συντριβῇ τῆς καρδιᾶς μου. Ὅποτε ἀκούω μιᾶ φωνὴ ἀπὸ ἑνα γειτονικὸ σπίτι, μιᾶ φωνὴ ἀγοριοῦ ἢ κοριτσιοῦ, δὲν γνωρίζω, μιᾶ φωνή, ποὺ ἔφαλλε καὶ ἐπανελάμβανε : «Λάβε καὶ ἀνάγνωσε! λάβε καὶ ἀνάγνωσε!» Ἀμέσως, μεταβιβάων τὴν ὄψιν τοῦ προσώπου μου, ἐσυγκέντρωσα τὴν προσοχήν μου, διὰ νὰ ἐνθυμηθῶ ἂν ὑπῆρχε κανένα παιχνίδι, ὅπου τὰ παιδιὰ ἔλεγαν αὐτὰς τὰς λέξεις, ἀλλὰ δὲν συνέπεσε ν' ἀκούσω ἕνα τέτοιο παιχνίδι πουθενά. Συγκρατήσας λοιπὸν τὴν ἐρμὴν τῶν δακρύων μου, σηκώθηκα καὶ ἐρμήνευσα τὴν φωνὴν ἐκείνην ἀποκλειστικῶς ὡς θείαν ἐντολήν, διὰ ν' ἀνοιξῶ τὸ ἱερὸν βιβλίον καὶ ν' ἀναγνώσω τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ποὺ θὰ προσέπιπτε στὰ μάτια μου. Διότι ἤκουσα περὶ τοῦ Ἀντωνίου, ὅτι τὸν παρώτρυνε ἕνα χωρίον τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ τυχαίως ἐδιάδασε, ὡς ἐὰν ἀπηυθύνετο πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον : «Ὑπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι»⁽¹⁾ καὶ αὐτὸς ὁ χρησμὸς τὸν μετέστρεψεν εἰς Ἐσὲ ἀμέσως.

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν παραινιθεὶς, ἐπέστρεψα ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκετο ὁ Ἀλύπιος καὶ ὅπου, ὅταν εἶχα ἀποσυρθῇ ἀπὸ ἐκεῖ, ἄφησα τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου. Τὸ ἄρπαξα, τὸ ἀνοιξα καὶ ἐδιάδασα τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὅπου ἐστράφησαν τὰ μάτια μου : «Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν»⁽²⁾. Δὲν ἠθέλησα νὰ διαβάσω περισσότερον, οὔτε ὑπῆρχε ἀνάγκη. Μετὰ τὸ τέλος τῆς παραινέσεως αὐτῆς διεχύθη φῶς βεβαιότητος εἰς τὴν καρδιά μου, ποὺ διεσκόρπισε ὅλα τὰ σκότη τῆς ἀμφιβολίας μου.

Ὁ Ἀλύπιος καὶ ὁ Αὐγουστῖνος

Ἀφοῦ ἐσημείωσα διὰ τοῦ δακτύλου ἢ δὲν γνωρίζω διὰ ποίου ἄλλου σημείου τὸ χωρίον αὐτό, ἔκλεια τὸ βιβλίον καὶ μὲ πρόσωπον ἤδη καθησυχασμένον τὸ ἔδειξα εἰς τὸν Ἀλύπιον. Ἀλλὰ

(1) Ματθ. ιθ', 21.

(2) Ρωμ. ιγ', 14.

καὶ αὐτὸς μοῦ ἀπεκάλυψε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐκεῖνο, ποῦ συνέβαινε εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ ὅποιον δὲν ἐγνώριζα. Ἐζήτησε γὰρ ἴδῃ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐδιάβαζα. Ἴδου αὐτό : «Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προλαμβάνεοθε»⁽¹⁾. Ἐθεώρησε, ὅτι αὐτὸ ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν ἴδιον, ἐνισχυθεὶς δὲ ἀπὸ τὴν παραίνεσιν ταύτην εἰς ἀγαθὴν καὶ ἀγίαν πρόθεσιν, ἣ ὁποία τελείως ἀνταπεκρίνετο καὶ πρὸς τὰ ἥθη του, ὡς πρὸς τὰ ὅποια ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἦτο διαφορετικὸς ἀπὸ μένα εἰς τὸ καλύτερον, συνεδέθη μαζὶ μου χωρὶς δισταγμόν.

Ἡ χαρὰ τῆς Μόνικας

Ὑστερα τρέχουμε σιτὴ μητέρα μου καὶ τῆς ἀνακοινώνωμε τὴν ἀπόφασίν μας. Εἶναι καταχραρούμενη. Τῆς διηγούμεθα πῶς συνέβη. Ἐνθουσιάζεται, θριαμβεύει καὶ εὐλογεῖ Ἐσέ, ὦ Θεέ, «δυνάμενον ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν»⁽²⁾, διότι ἔβλεπεν, ὅτι τῆς ἐχορηγοῦσες ἐν τῷ προσώπῳ μου περισσότερα ἀπ' ὅσα ἐσυνήθιζε νὰ ζητῇ μὲ τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυά της. Διότι μ' ἐπανεφέρεις εἰς Ἐσέ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ζητῶ οὔτε σύζυγον οὔτε ἄλλην ἐλπίδα τοῦ αἰῶνος, ἱστάμενος ἤδη ἐπὶ τοῦ «κανόνος τῆς πίστεως», ἐπὶ τοῦ ὁποίου μ' ἐπαρουσίασες εἰς τὴν μητέρα μου δι' ἀποκαλύψεως πρὸ τόσων ἐτῶν καὶ «ἔστρεψας τὸν κοπετόν της εἰς χαρὰν αὐτῇ»⁽³⁾ πολὺ μεγαλυτέραν παρ' ὅσο ποθοῦσε, πολὺ προσφιλεστέραν καὶ ἀγνοτέραν ἐκείνης, ποῦ ἐπερίμενεν ἐκ τῶν ἐγγόνων της ἐκ τῆς σαρκὸς της.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ

(1) Ρωμ. ιδ', 1.

(2) Ἐφεσ. γ', 20.

(3) Πρὸλ. Ψαλμ. ΚΘ', 12.

ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

* * *

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΔΑΛΕΖΙΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Β'

Δ' ΕΚΔΟΣΙΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1958

ΒΙΒΛΙΟΝ Θ'

Ὁ Αὐγουστῖνος ἐγκαταλείπει τὴν ρητορικὴν σταδιοδρομίαν του. — Ἡ ἀπεῖναντί του συμπεριφορὰ τοῦ Βερεκούνδου. — Ὁ Νεβρίτζιος. — Ἡ ἐν Κασσιακίῳ παραμονὴ τοῦ Αὐγουστίνου. — Ἡ συγκίνησις του κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ψαλμῶν. — Τεκμήριον αἰσθητὸν τῆς Θείας Προνοίας. — Ἐπίσημος παραίτησις τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐπάνοδός του εἰς τὸ Μεδιόλανον μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ βαπτισθῇ. — Ὁ Ἀδεοῦτος τέκνον τῆς ἀμαρτίας του. — Ὁ θάνατος τῆς Μόνικας.

«ὦ Κύριε, ἐγὼ δοῦλος σός, ἐγὼ δοῦλος σός καὶ υἱὸς τῆς παιδείας σου· διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως»⁽¹⁾. Ἡ καρδίᾳ μου, ἡ γλῶσσά μου ἄς Σ' ἐξυμνήσουν καὶ ὅλα τὰ ὀστέα μου ἄς ἀνακράξουν: «Κύριε, τίς ὅμοίος σοι»⁽²⁾. Ἄς ἐρωτήσω καὶ Σὺ ἀπάντησέ μου καὶ εἰπὲ εἰς τὴν ψυχὴν μου: «Σωτηρία σοῦ εἰμι ἐγώ»⁽³⁾.

Ποῖος ἦμουν καὶ πῶς ἦμουν; Πόση κακία δὲν ἐνεφώλευεν εἰς τὰς πράξεις μου ἢ, ἐὰν ὅχι εἰς τὰς πράξεις μου, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς λόγους μου ἢ, ἐὰν ὅχι καὶ εἰς τοὺς λόγους μου, τοῦλάχιστον εἰς τὴν θέλησίν μου. Ἀλλὰ Σὺ Κύριε, ὁ διὰ τοῦ βλέμματος ἀναμετρῶν τὰ βάθη τοῦ θανάτου μας, ἀνέσυρες ἀπὸ τὴν καρδίαν μου ἄδυσον διαφθοράς. Καὶ τοῦτο ἐσήμεινε, ὅτι ἀπέκρουα ἐκεῖνο, ποῦ ἐποθοῦσα προηγουμένως καὶ ἐποθοῦσα ὅ,τι ἤθελες Σὺ.

Ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιόν μου ποῦ εὗρίσκετο κατὰ τὸ μακρὸν ἐκεῖνο διάστημα; Καὶ ἀπὸ ποίαν μυστηριώδη κρύπτῃν ἀνεπήδησε διὰ νὰ κύψω τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν γλυκὸν ζυγὸν Σου καὶ τοὺς ὤμους μου κέτω ἀπὸ τὸ ἐλαφρὸν φορτίον Σου, ὦ Ἰησοῦ Χριστέ, βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου; Καὶ πόσον μεγάλη δὲν ὑπῆρξε δι' ἐμέ ἡ ἀπόλυσις νὰ ὑποστῶ τὸ μαστίγιον ματαίων ἡδονῶν! Ἡ ἀπώλειά

(1) Ψαλμ. ΡΙΕ', 7—8.

(2) Ψαλμ. ΛΔ', 10.

(3) Ψαλμ. ΛΔ', 3.

των μου ἐνέσπειρε φοβερόν τρόμον, καὶ τώρα ἤμουν διὰ τὴν ἀπώλειάν των εὐδαιμονέστατος, καὶ τοῦτο, διότι ἔρριπτες αὐτὰς τὰς ἡδονὰς μακράν μου, Ἐσὺ, ἡ πραγματικὴ ὑπερτάτη ἡδονή. Ἐκτοπίζων τὰς ἡδονὰς ταύτας, ἐλάμβανες Σὺ τὴν θέσιν των, γλυκύτερος ἀπὸ κάθε ἀπόλαυσιν—ἀλλ' ὅχι διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα—φωτεινότερος ἀπὸ κάθε φῶς, μεγαλειωδέστερος ἀπὸ κάθε μεγαλεῖον, ἀλλ' ὅχι διὰ τοὺς ἐπιζητοῦντας εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των τὸ μεγαλεῖον. Ἦδη ἀπηλλαγμένη ἡ καρδία μου ἀπὸ τὰς ἀνησυχητικὰς φιλοδοξίας, ἀπὸ τὸ χρῆμα, ἀπὸ τὸν πηλόν, εἰς τὸν ὅποιον κυλιόμεθα, ἀπὸ τὰ πάθη, τὴν λέπραν τῶν ὁποίων ἀναξέρομεν, ἀπηυθύνετο πρὸς Ἐσέ, τὸ γλυκύτατον φῶς μου, τὸν πλοῦτόν μου, τὴν σωτηρίαν μου, τὸν Κύριον καὶ Θεόν μου.

Καὶ ἀπεφάσισα, ὑπὸ τὰ ὄμματά Σου, ν' ἀποφύγω, κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν μου, κάθε ἐπίδειξιν καὶ νὰ ἐγκαταλείψω τὸ ὑπουργημα τῆς γλώσσης μου, τὴν ἀγοραίαν φλυαρίαν, διότι δὲν ἤθελα πλέον, ὅπως οἱ νέοι, ἀδιάφοροι πρὸς τὸν νόμον Σου καὶ τὴν εἰρήνην Σου καὶ μὴ ὀνειρεύομενοι παρὰ μόνον ἐξωφρενικὰς ἡλιθιότητας καὶ ἀγῶνας εἰς τὴν Ἀγοράν, ἀγοράζουσιν ἀπὸ τὸ στόμα μου ὅπλα διὰ τὴν μανίαν των.

Ἀπὸ μίαν εὐτυχῇ σύμπτωσιν, ὀλίγαι μόνον ἡμέραι ὑπελείποντο μέχρι τοῦ τρυγητοῦ. Ἀπεφάσισα νὰ τὰς ὑπομείνω μὲ ὑπομονήν καὶ κατόπιν θὰ ἔφευγα, κατὰ τὴν συνήθειάν μου. Ἀλλ' ἐξαγορασθεῖς ὑπὸ Σοῦ, δὲν θὰ ἐπέστρεφα πλέον διὰ νὰ πωλήσω τὸν ἑαυτόν μου.

Τέτοιο ἦτο τὸ σχέδιον ποὺ κατήρτισα ἐνώπιόν Σου. Μόνον οἱ στενοὶ φίλοι ἦσαν ἐνήμεροι τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, εἵχαμεν δὲ συμφωνήσει μετὰξὺ μας νὰ τὸ κρατήσωμεν μυστικό. Μολονότι ἐδαδίζαμεν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος καὶ ἐψάλλαμεν τὴν ᾠδὴν τῶν ἀναβαθμῶν, θὰ ἐδεχόμεθα ἀπὸ Σὲ βέλη ἠκονημένα καὶ ἄνθρακας ἐρημικοὺς εἰς τὴν δολίαν γλώσσαν, ἡ ὁποία μᾶς πολεμεῖ ὑπὸ τὸ πρόσχημα συμδούλου ἀγαθοῦ καὶ μᾶς ἀγαπᾷ ὅπως καὶ τὴν τροφήν ποὺ καταδροχθίζει.

Διέσχισες τὴν καρδίαν μας διὰ τῶν βελῶν τῆς ἀγάπης Σου καὶ ἐφέραμε τοὺς λόγους Σου εἰς τὰ σπλάγχχνα μας, τὰ δὲ παραδείγματα τῶν δούλων Σου, ποὺ μετέβαλες ἀπὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ εἰς ζωὴν ἀπὸ θάνατον, ἔκαιαν καὶ ἀπετέφρωναν εἰς τὰ βάθη

τῆς σκέψεώς μας τὴν βαρεῖαν ἀποχαύνωσιν μας, τὸ βάρος τῆς ὁποίας δὲν μᾶς ἔκαμνε πλέον νὰ κύπτωμεν εἰς τὴν ἄδυsson πραγμάτων μηδαμινῶν.

Ἐν τούτοις τὸ ὄνομά Σου, τὸ εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην καθαγιασθέν, θ' ἀπαιτοῦσε καὶ ἐγκωμιαστάς τοῦ πόθου μας καὶ τοῦ προγράμματος τῆς ζωῆς μας. Διὰ τοῦτο τὸ νὰ μὴ περιμείνω τὰς διακοπὰς, ποὺ εὐρίσκοντο ἐπὶ θύραις, δὲν ἐσήμαινεν ἐπίδειξιν. Τὸ ἐπάγγελμά μου ἦτο δημόσιον ὑπουργημα, καὶ μάλιστα μεγάλης περιωπῆς. Λοιπόν, τὸ νὰ τὸ ἐγκαταλείψω ξαφνικά, τὸ νὰ προηγηθῶ τῶν διακοπῶν, ποὺ ἐπλησίαζαν, θὰ ἦτο, ὡς ἐὰν ἤθελα νὰ στρέψω ἐπάνω μου τὰ βλέμματα τοῦ κοινοῦ καὶ ἔδιδα ἀφορμὴν σχολίων, διότι θὰ ἔκαμνα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐσκόπευα νὰ δώσω εἰς τὴν τοιαύτην ἐνέργειάν μου σημασίαν. Διὰ ποῖον λόγον θὰ παρέδιδα εἰς ἔριδας καὶ συζητήσεις τὰ μυχιαίτερα τῶν αἰσθημάτων μου καὶ θὰ ἐνεργοῦσα, ὥστε νὰ βλασημηθῇ τὸ ἀγαθόν μου; (1)

Τὸ ἴδιο καλοκαίρι, ἡ ὑπερκόπωσης, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μου, ἐξησθένησε τοὺς πνεύμονάς μου. Ἀνέπνεα μὲ δυσκολίαν, αὐτὴ δὲ ἡ διαταραχὴ ἐξεδηλώνετο διὰ πόνων εἰς τὸ στῆθος μου, οἱ ὅποιοι δὲν μοῦ ἐπέτρεπαν μίαν ἡχηρὰν καὶ συνεχῇ ὁμιλίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔχασα τὸ ἠθικόν μου, λόγῳ τῆς σχεδὸν ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης ν' ἀποτινάξω τὸ βάρος τῆς καθηγεσίας μου ἢ τοῦλάχιστον νὰ τὸ ἀποθέσω προσωρινῶς εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφάλίσω τὴν θεραπείαν μου καὶ ν' ἀνακτήσω δυνάμεις. Ἀλλ' εὐθὺς ὅταν ἐμορφώθη καὶ ἐνισχύθη εἰς τὴν ψυχὴν μου ἐδραία θέλησις νὰ σχολάσω καὶ νὰ διαγνώσω ὅτι Σὺ ὁ Κύριος, τότε—Σὺ Θεέ μου τὸ γνωρίζεις—αἰσθάνθηκα χαράν, ὅτι εἶχα εἰς τὴν διάθεσίν μου πρόφασιν, ὅχι ψευδῇ, ἱκανὴν νὰ μετριάσῃ τὴν ἀδημονίαν τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἦσαν πάντα πρόθυμοι νὰ μὲ προαγοράσουν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν παιδιῶν των.

Ὡστε, διακατεχόμενος ἀπ' αὐτὴν τὴν χαράν, ἀνέμενα καρτερικῶς τὴν προθεσμίαν—ἴσως νὰ ἐπρόκειτο περὶ εἴκοσι μόνον ἡμερῶν.—Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀναμονὴ μοῦ ἦτο ὀδυνηρά, διότι ἡ

(1) Πρβλ. Ρωμ. ιβ', 16.

πρὸς τὸ ὑλικὸν κέρδος ἀγάπη, ἡ ὁποία προηγουμένως μ' ἐδοή-
θοῦσε νὰ σηκώνω τὸ βαρὺ φορτίον μου, εἶχεν ἐξαφανισθῇ καὶ θὰ
ἤμουν περίλυπος, ἂν ἡ ὑπομονὴ δὲν διεδέχετο τὴν πλεονεξίαν.

Πόσον ἡμάρτησα, δεχθεῖς νὰ παραμείνω μίαν ἀκόμη ὥραν
εἰς τὴν ἔδραν μου τοῦ ψεύδους, καθ' ὃν χρόνον μ' ἐξουσίαζεν ὁ
πόθος νὰ ὑπηρετήσω Ἐσέ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δούλους Σου, ἕνας
ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μου θὰ ἐβεδαίωνε τοῦτο πιθανῶς. Δὲν θέλω
περὶ αὐτοῦ νὰ συζητήσω. Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ τῶν
οἰκτιρμῶν, δὲν μὲ ἐσυγχώρησες καὶ δὲν ἔρριψες τὸ ἀμάρτημά
μου αὐτὸ εἰς τὸ ἁγιασμένον ὕδωρ μαζί με τόσας ἄλλας βδελυρὰς
καὶ θανατοίμους ἀμαρτίας;

Καὶ αὕτῃ ἀκόμη ἡ εὐτυχία μας ἦτο διὰ τὸν Βερεκουῶνδον
ἀντικείμενον βασάνου καὶ ἀγωνίας. Λόγω τῶν δεσμῶν, ποὺ τὸν
ἐκρατοῦσαν ὑποχείριον, ἔβλεπε καθαρά, ὅτι ἐκ τῆς дуάδος μας θὰ
ἐξετοπίζετο ταχέως. Δὲν ἦτο ἀκόμη χριστιανός. ἂν καὶ ἡ σύζυ-
γὸς του ἦτο ἤδη τοιαύτη, ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ σύζυγος ἦτο διὰ τὸν
Βερεκουῶνδον ὁ μεγάλος φραγμὸς εἰς τὴν ἐδὸν, ὅπου θὰ ἐπορευό-
μεθα. Πράγματι δὲν ἐδέχετο νὰ γίνῃ χριστιανὸς κατὰ τρόπον
διάφορον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς τοῦ ἀπηγορεύετο.

Ἐν τούτοις εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὴν
οἰκίαν τοῦ δ' ὅσον χρόνον ἠθέλαμεν νὰ παραμείνωμεν εἰς αὐτήν.
Σὺ, Κύριε, θὰ τὸν ἀνταμείψῃς τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τῶν
δικαίων, διότι ἤδη ἐδώρησες εἰς αὐτὸν τύχην ὁμοίαν μετὰ τὴν ἰδι-
κὴν των. Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὴν Ρώμην, ὁπότε ἠρθένησεν ἐκ
βαρείας νόσου, κατὰ τὴν πορείαν τῆς ὁποίας ἐγίνε χριστιανὸς καὶ
ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον αὐτόν, διακατεχόμενος ἀπὸ ἀκραιφνή εἰς
τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πίστιν. Τοιοῦτότρόπως δὲν ὑπῆρξες
μόνον δι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς φιλεύσπλαγχνος. Θὰ ἦτο πράγ-
ματι δι' ἡμᾶς ἀφόρητος ὁδύνη νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀπειρον καλο-
καγαθίαν τοῦ φίλου μας καὶ νὰ μὴν ἡμποροῦμεν νὰ τὸν συγκατα-
ριθμήσωμεν εἰς τὴν πιστὴν Σου ποίμνην.

Σ' εὐγνωμονοῦμεν, ὦ Θεέ μου, εἴμεθα ἰδικοὶ Σου. Αἱ παραι-
νέσεις, αἱ παρηγορίαι Σου τὸ μαρτυροῦν. Πιστὸς εἰς τὰς ἐπαγγελ-
σίας Σου, θὰ δώσῃς εἰς τὸν Βερεκουῶνδον ὡς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν
ἐν Κασσιάκῳ ἐξοχὴν του, ὅπου εὐρήκαμε ἀνάπαυσιν μακρὰν ἀπὸ
τὰς καυστικὰς ἐνοχλήσεις τοῦ αἰῶνος, τὴν αἰώνιον ἀνοιξιν

τοῦ Παραδείσου, ἀφοῦ ἔχεις ἤδη συγχωρήσει τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας καὶ τὸν ἐτοπρωθέτησες εἰς ὄρος τετυρωμένον, εἰς ἰδικόν Σου, εἰς ὄρος πίον (¹).

Κατ' ἐκείνην λοιπὸν τὴν ἐποχὴν ὁ Βερεκοῦνδος ἦτο ἔρμαιον ἀγωνίας. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν Νεβρίδιον, αὐτὸς συμμετεῖχεν εἰς τὴν εὐθυμίαν μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦτο ἀκόμῃ χριστιανὸς καὶ εἶχε καταδυθισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς τόσον ἐπικινδύνου ἐκείνης πλάνης, ποὺ τὸν ἔκαμνε νὰ θεωρῇ ὡς φρεναπάτην τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ Σου, αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἤδη ἐλευθερώνετο ἀπὸ τὴν πλάνην αὐτὴν καὶ ἡ κατάστασίς του ἦτο ἡ ἐξῆς : μολονότι ἀκόμῃ ξένος πρὸς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας Σου, ἐπεζῆται ὅχι ὀλιγώτερον τὴν ἀλήθειαν μετὰ πάθους. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν μεταστροφὴν μας καὶ τὴν ἀναγέννησίν μας διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὁ Νεβρίδιος ἔγινε φιλακόλουθος καθολικὸς καὶ Σὲ ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν μὲ ἀγνότητά καὶ πλήρη ἐγκράτειαν καὶ εἶχε προσηλυτίσει εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐλόκληρον τὴν οἰκογένειάν του. Τότε δὲ τὸν ἀπήλλαξες ἀπὸ τὴν σάρκα του.

Ἦδη ἀναπαύεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ὅποιανδὴ ποτε σημασίαν καὶ ἂν ἔχῃ αὐτὴ ἡ ἔκφρασις. Ναί, ἐκεῖ ἀναπαύεται ὁ προσφιλὴς Νεβρίδιός μου, ὁ γλυκὺς φίλος μου, ἐκεῖ ζῇ. Ποιὸς ἄλλος τόπος θὰ ἦτο ἀντάξιός μιᾶς τέτοιας ψυχῆς ; Ζῇ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον ἐρωτοῦσε νὰ μάθῃ τόσα πολλὰ ἀπὸ ἐμέ, πλάσμα εὐτελὲς καὶ τυφλόν. Δὲν φέρει πλέον τὸ αὐτί του εἰς τὸ στόμα μου· φέρει τὸ στόμα του τὸ πνευματικόν εἰς τὴν πηγὴν Σου καὶ ροφᾷ, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν σοφίαν Σου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀπληστίας του ἐν μέσῳ ἀπείρου εὐδαιμονίας ! Ἀλλὰ—ὦ ναὶ τὸ πιστεύω — δὲν μεθᾷ τόσο ἀπ' αὐτὴν, ὥστε νὰ μὲ λησμονήσῃ, ἀφοῦ Σὺ Κύριε, τὸν ὁποῖον βλέπεις, δὲν μάς λησμονεῖς.

Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ σημεῖον εὐρισκόμεθα. Παρηγορούσαμε τὸν Βερεκοῦνδον, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ μεταστροφή μας ἦτο ἀντικείμενον θλίψεως, χωρὶς ὅμως νὰ ἐλαττώνεται ἡ φιλία μας. Τὸν ἐσυμβουλεύαμεν νὰ ἐκπληροῖ πιστῶς τὰ καθήκοντά του, δηλαδὴ τὰ καθήκοντα τῆς συζυγικῆς του ζωῆς.

(1) Ψαλμ. ΕΖ', 16.

“Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν Νεβρίδιον, αὐτὸς ἦτο τόσον πλησίον μας, ὥστε τὸ πρᾶγμα ἦτο εὐκόλον δι’ αὐτόν, ἢ δὲ ἀπόφασίς του ἐνισχύετο περισσότερον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Τέλος ἐπέρασαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ὁ ἀκόρεστος πόθος τῆς ραθύμου ἐλευθερίας μου παρουσίαζε τόσο πολυαρίθμους καὶ μακράς· αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας θὰ ἤμποροῦσα νὰ ψάλλω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου : «Σοὶ εἶπεν ἡ καρδιά μου. Ἐξεζήτησα τὸ πρόσωπόν σου· τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ζητήσω» (¹).

Καὶ ἔφθασεν ἐκείνη ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θ’ ἀπαλλασσόμουν ἀπὸ τὸ ρητορικὸν ἐπάγγελμά μου πραγματικῶς, ὅπως εἶχα ἤδη ἀπαλλαγῇ ἀπ’ αὐτὸ νοερώς. Γεμᾶτος χαρά, Σ’ εὐγνωμονοῦσα καὶ ἀνεχώρησα διὰ τὴν ἐξοχικὴν ἐκείνην οἰκίαν μὲ ὄλους τοὺς δικούς μου.

Τὸ πῶς ἐχρησιμοποιοῦσα τὰ λογοτεχνικὰ χαρίσματά μου, ποῦ ἔθετα εἰς τὴν διάθεσίν Σου, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα, εἰς τὴν πνευματικὴν πνοὴν των — καθὼς ὁ ἀθλητὴς κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν — ἀπέπνεαν ἀκόμῃ τὴν ὑπεροφίαν τῆς Σχολῆς, ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἴδῃ εἰς τοὺς Διαλόγους μου, ὀφειλομένους εἰς τὰς συζητήσεις μετὰ τῶν φίλων μου ἐνώπιόν Σου. “Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς λογομαχίας μου μὲ τὸν Νεβρίδιον, περὶ αὐτῶν μαρτυροῦν αἱ μεταξὺ μας διαμειφθεῖσαι ἐπιστολαί (²).

Πότε ἄρά γε θὰ ἔχω ἀρκετὸν καιρόν, διὰ ν’ ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην μου ὅλας τὰς εὐεργεσίας Σου, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ; Ζῶ καὶ πάλιν τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας μὲ τὴν ἀνάμνησιν καὶ εὐρίσκω ἀπόλαυσιν νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ, διὰ ποίων βουκέντρων μὲ κατεδάμασες, πῶς μὲ ἰσοπέδωσες, ἀνατρέψας τὰ ὄρη καὶ τοὺς λόφους τῶν σκέψεών μου, πῶς εὐθυγράμμισες τοὺς σκολιούς δρόμους μου καὶ πῶς ἀπελάξευσες τὰς τραχύτητάς μου. Πῶς καθυπέταξες τὸν Ἀλύπιον, ἀδελφὸν τῆς καρδιάς μου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Σου, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὄνομα δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ περιφρόνησίς του

(1) Ψαλμ. ΚΣΤ', 8.

(2) Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Αὐγουστίνου 3, 4, 7, 9—14 ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Νεβρίδιον, τοῦ ὁποίου αἱ ἐπιστολαὶ 5, 6 καὶ 8 περιεσώθησαν, λείψανα συνεχοῦς ἀλληλογραφίας ἀναφερομένης εἰς φιλοσοφικά θέματα.

δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ εἰς τὰ βιβλία μου. Ἐπροτιμοῦσε ν' ἀναπνέῃ τὸ ἄρωμα τῶν Κέδρων, ποὺ εἶχαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Κυρίου συντριβῇ, παρὰ ν' ἀπολαμβάνῃ τὴν ὁσμὴν τῶν χόρτων τῆς Ἐκκλησίας Σου, ποὺ προφυλάσσουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ δηλητήριο τῶν φειδιῶν.

Ποίας δὲν ἀπηύθυνα πρὸς Σὲ κραυγὰς ἐνθουσιώδεις, ὅταν ἐδιάβαζα τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, τὰ ἄσματα αὐτὰ τῆς πίστεως, τὰ ἄσματα τῆς εὐσεβείας, τὰ τόσον ἱκανὰ νὰ ταπεινώνουν τὸ πνεῦμα τῆς ὑπεροψίας ; Νεόφυτος ἀκόμη εἰς τὴν πραγματικὴν ἀγάπην Σου, ἐλάβδανα μέρος εἰς τὰς τέρψεις τῆς ἐξοχῆς μετὸν Ἀλύπιον, ποὺ ἦτο, καθὼς καὶ ἐγώ, κατηχούμενος. Ἡ μητέρα μου ἐζοῦσε παρὰ τὸ πλευρόν μας, γυναῖκα μόνον ὡς πρὸς τὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἀρρενωπὴ ὡς πρὸς τὴν πίστιν, μετὴν ἡρεμίαν ἐκείνην, ποὺ προδίδει ἡ ἡλικία, μετὴν μητρικὴν τρυφερότητα, μετὴν χριστιανικὴν εὐσέδειαν. Ναί, πόσας δὲν ἀπηύθυνα πρὸς Σὲ κραυγὰς ἐνθουσιώδεις, ἀναγινώσκων τοὺς ψαλμοὺς ἐκείνους καὶ πόσον δὲν με διέφλεγεν ὁ ἔρως μου πρὸς Ἐσέ ! Ἐξουσιαζόμενος ἀπὸ τὸν σφοδρὸν ζῆλόν μου, θὰ τοὺς ἀπήγγελα εἰς ὁλόκληρον τὴν ὕψῃλιον, διὰ νὰ ταπεινώσω τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ μήπως οἱ ὕμνοι οὗτοι δὲν ψάλλωνται εἰς ὅλην τὴν γῆν ; Ἐπάρχει κανεῖς «ὅς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην Σου ;»⁽¹⁾ Ἀχ, πόσον ἦτο σφοδρὰ καὶ πικρὰ ἡ ἀγανάκτησίς μου ἐναντίον τῶν Μανιχαίων ! Ὑστερα ὁμῶς μετενόησα καὶ τοὺς ὀκτεῖρα, ὡς μὴ γνωρίζοντας τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ φάρμακα, καὶ ὡς κατεχομένους ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐκείνην μανίαν ἐναντίον τοῦ ἀντιδότου, τὸ ὅποιον θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀποδώσῃ τὴν ὑγείαν των⁽²⁾. Ἦθελα νὰ εὐρίσκοντο ἐκεῖ κάπου πλησίον μου, χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸ γνωρίζω, νὰ ἤκουαν τὴν φωνήν μου τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν τε-

(1) Ψαλμ. ΙΗ', 7.

(2) Ἡ ἀφθονία τῶν ἐκ τῆς Ἱατρικῆς μεταφορῶν εἶναι ἀρχαῖοντως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς λογοτεχνίας τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Πρὸς. HARNACK, Medicinisches aus der ältesten Kirchengeschichte ἐν τοῖς Texte und Untersuchungen, VIII, 4, 1892, STAMLEY PEASE, Harvard Studies in Classical Philology, i. XXV (1914), σελ. 78—86, MONEAUX, Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions, 1920, σελ. 75—83.

λείαν ανάπαυσίν μου ἐκείνην, ἐδιάβαζα τὸν τέταρτον ψαλμὸν καὶ νὰ ᾤθάνοντο τὴν ἐπίδρασιν, ποῦ ἐξασκοῦσεν ἐπ' ἐμοῦ ὁ ψαλμὸς οὗτος : « Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι· οἰκτείρησόν με καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου » (1). Λέγω : ἤθελα νὰ μὲ ἀκούσουν, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῶ ἐγώ, ἄλλως θὰ ᾔτο ἐνδεχόμενον νὰ πιστεύσουν, ὅτι δι' αὐτοὺς ἦσαν προωρισμένοι αἱ λέξεις μου, μὲ τὰς ὁποίας διέκοπτα τὰς λέξεις τοῦ ψαλμωδοῦ. Πράγματι δὲν θὰ τὰς ἐπρόφερν πρὶν μὲ τὸν τόνον ἐκείνον, ἐὰν αἰσθανόμουν ὅτι μὲ ἤκουαν καὶ μὲ ἔδλεπαν. Αὐτοὶ δέ, καὶ ἂν ἀκόμη ὠμιλοῦσα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, δὲν θὰ τὰς ἀντελαμβάνοντο, ὅπως τὰς ἔλεγα εἰς τὸν ἐαυτὸν μου ἐνώπιόν Σου, μὲ τὴν ἐνδόμυχον διάχυσιν τῆς καρδίας μου. Ἐφρικιοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου, συγχρόνως δὲ διεφλεγόμουν ἀπὸ τὴν χαρμόσυνον ἐλπίδα τοῦ οἴκτου Σου. Πατέρα μου ! Καὶ ὅλα αὐτὰ διεχέοντο ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, ἀπὸ τὴν φωνήν μου, ὁπότεν τὸ Πνεῦμα τῆς εὐσπλαγχνίας Σου, ἀπευθυνόμενον πρὸς ἡμᾶς μᾶς ἀνακράζει :

« Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι ; Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος ; » (2).

Ὡ ναὶ ! ἠγάπησα τὴν ματαιότητα καὶ ἐζήτησα τὸ ψεῦδος. Καὶ Σὺ Κύριε, ἐμεγάλυνες ἤδη τὸν ἅγιόν Σου, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ Σου, διὰ νὰ πέμψῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ Ἐκείνον, ποῦ εἶχεν ὑποσχεθῇ : τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας (3). Τὸν εἶχεν ἤδη πέμψει, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ ἐγνώριζα, διότι εἶχεν ἤδη δοξασθῇ, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν. « Οὐπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη » (4). Καὶ ὁ προφήτης ἀναφωνεῖ : « Ἔως πότε βαρυκάρδιοι ; Ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος ; καὶ γινώτε, ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν δοῖον αὐτοῦ » (5). Ἀναφωνεῖ « ἕως πότε ; » Ἀναφωνεῖ « γινωρίζετε το.

Καὶ ἐγὼ ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἠγάπησα τὴν ματαιότητα καὶ

(1) Ψαλμ. Δ', 1.

(2) Ψαλμ. Δ' 3.

(3) Ἰωάνν. ιε', 26.

(4) Ἰωάνν. ζ', 39.

(5) Ψαλμ. Δ', 3.

ἐζήτησα τὸ ψεῦδος. Ἰδοὺ διατὶ ἔτρεμα, ὅταν ἤκουα τοῦτο, ἐνθυμούμενος, ὅτι ὑπῆρξα ὁμοιος μ' ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἦ παραίνεις αὐτῇ ἀπηυθύνετο. Τὰ φαντάσματα, ποὺ εἶχα ἐκλάβει ὡς τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἦσαν παρὰ ματαιότης καὶ ψεῦδος. Πόσοι βαρεῖς καὶ βαθεῖς ἀναστεναγμοὶ δὲν ἀπηχοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πόνου μου ! Εἶθε νὰ τοὺς ἤκουαν καὶ σήμερον ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγαποῦν τὴν ματαιότητα καὶ ζητοῦν τὸ ψεῦδος ! Ἴσως θὰ ἐταράσσοντο καὶ θ' ἀπέπτυχν τὴν πλάνην των. Καὶ Σὺ θὰ τοὺς εἰσήκουες, ἐὰν ἤγειραν πρὸς Ἐσὲ τὴν φωνήν των, διότι ἀπέθανε δι' ἀληθοῦς θανάτου τῆς σαρκὸς ὑπὲρ ἡμῶν, «ὃς καὶ ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν» (1). Ἀνεγίνωσκα : «ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε» (2). Πόσον αἱ λέξεις αὗται μὲ συνεκίνησαν, ὦ Θεέ μου, πόσον αἱ λέξεις αὗται συνεκίνησαν ἐμέ, ποὺ εἶχα συνηθίσει νὰ ὀργίζωμαι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου διὰ τὸς ἀνομίας μου τοῦ παρελθόντος, διὰ νὰ μὴν ἀμαρτήσω πλέον εἰς τὸ μέλλον. Ἦτο δὲ αὐτὴ ἡ ὀργὴ θεμιτὴ, διότι δὲν ἦτο κάποια ἄλλη φύσις ἀπὸ τὴν φυγὴν τοῦ σκοτούς, ποὺ ἡμάρτανε, χρησιμοποιοῦσα ἐμὲ ὡς ὄργανόν της καθὼς ἰσχυρίζονται ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ὀργίζονται ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ «θησαυρίζοντες ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας Σου» (3). Τώρα δὲν ἦσαν πλέον ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ μου : Δὲν τὰ ἐζήτουν πλέον οὔτε ὑπ' αὐτὸν τὸν ἥλιον, οὔτε μὲ τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμούς μου. Οἱ ἐπιζητοῦντες τὴν χαρὰν ἐξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τους, χάνουν εὐκόλως κάθε σταθερότητα. Σκορπίζονται εἰς ὁρατὰ ἀντικείμενα, εἰς ἀντικείμενα φευγαλέα, ἡ δὲ πειναλέα σκέψις των δὲν περιλείχει παρὰ τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων. Ὡ ! Ἐὰν τοῦλάχιστον, καταπονούμενοι ἀπὸ τὴν ἀσέδειάν των, ἐφώναζαν : «τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ ;» (4). Ἄς ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ εἶθε νὰ μᾶς ἀκούσουν : «Ἐση-

(1) Πρόβλ. Ψαλμ. Η, 34.

(2) Ψαλμ. Δ, 5. Εἰς τὴν Enarratio in Pal. IV, § 6 ὁ Αὐγουστίνος προτείνει δύο ἐρμηνείας τοῦ στίχου αὐτοῦ : α) Ὅσάκις ὀργίξεσθε, τὸ πνεῦμά σας πρέπει τοῦλάχιστον νὰ καταδικάζῃ τὸ πάθος τῆς ὀργῆς. β) Ὅργίξεσθε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σας διὰ τὰ ἀμαρτήματα, ποὺ ἔχετε διαπράξει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ μὴν ἀμαρτήσετε πλέον εἰς τὸ μέλλον.

(3) Πρόβλ. Ρωμ. 6', 5.

(4) Ψαλμ. Δ', 7.

μειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε» ⁽¹⁾. Διότι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς τὸ φῶς τοῦτο, ποὺ φωτίζει κάθε ἄνθρωπον, ἀλλὰ φωτιζόμεθα ὑπὸ Σοῦ, ἵνα ὄντες σκότος πρότερον, γίνωμεν φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὡ, ἐάν ἐβλεπαν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον των τὸ αἰώνιον αὐτὸ φῶς ! Μὴ δυνάμενος νὰ τὸ δείξω εἰς αὐτούς, μολονότι τὸ εἶχα δοκιμάσει, ἐξουσιαζόμενον πραγματικῶς ἀπὸ φρίκης. Ὡ, ἐάν μοῦ ἐπρόσφεραν τὴν καρδιά των, ποὺ εἶχε ἀποστραφῇ ἀπὸ Ἑσέ καὶ ἠτένιζε μόνον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς των τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα· ὦ ἂν μ' ἐρωτοῦσαν : Τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ ;

Διότι ἐδῶ ἠγανάκτησα ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἐδῶ εἰς τὸ ἀπόρητον αὐτὸ ἄσυλον, ὅπου, συντετριμμένος ἀπὸ τὸν πόνον τῆς μετανοίας, ἐθυσίασα, ἐσφαγίασα τὴν ψυχὴν μου, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐδῶ, ὅπου, πλήρης ἀγαθῶν ἐλπίδων, ἤρχισα νὰ προετοιμάζωμαι διὰ κάποιαν ὁλοκληρωτικὴν ἀναγέννησιν, ἐδῶ αἰσθάνθηκα διὰ πρώτην φοράν τὴν γλυκύτητά Σου καὶ τὴν εὐφροσύνην, ἣν ἔδωκας εἰς τὴν καρδίαν μου ⁽²⁾. Καὶ ἐξέβαλα κραυγὰς ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τὴν ἀνέγνωσιν ταύτην, ποὺ καθηγιάζετο ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν πνεῦμά της. Δὲν ἤθελα πλέον νὰ διασκορπίζωμαι μεταξὺ τῶν γηϊνῶν ἀγαθῶν, καταδροχθίζων τὸν χρόνον καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταδροχθιζόμενος, ἐνῶ κατεῖχα εἰς τὴν αἰωνίαν Ἀπλότητα ἄλλον σῖτον, ἄλλον οἶνον, ἄλλο ἔλαιον.

Καὶ ὁ κάτωθι στίχος ἀποσποῦσε ἀπὸ τὴν καρδίαν μου μίαν διάτορον λαχὴν : ὦ, ἐν εἰρήνῃ, ὦ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω ⁽³⁾.

Ἀλλὰ τί λέγει : Κοιμηθῆσμαι καὶ ὑπνώσω ; Ποιὸς πράγματι θὰ τολμήσῃ νὰ μᾶς ἀντισταθῇ, διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ γεγραμμένον : «κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος ;» ⁽⁴⁾. Καὶ εἶσαι Σὺ τὸ ὄν ἐκεῖνο, Σὺ, ὁ ὁποῖος δὲν μεταβάλλεσαι. Εἰς Ἑσέ ὑπάρχει ἡ ἀνάπαυσις, ὅπου λησμονοῦνται ἅπαντες οἱ πόθοι. Καὶ δὲν πρόκειται πλέον ν' ἀναζητήσω, ὅ,τι δὲν εἶσαι. Σὺ, Κύριε, μ' ἐδυνάμωσες ἀπλοποιήσας με εἰς τὴν ἐλπίδα.

(1) Πρβλ. Ψαλμ. Δ', 7.

(2) Ψαλμ. Δ', 8.

(3) Πρβλ. Ψαλμ. Δ', 9.

(4) Κορινθ. ιε, 54.

Ἰδοὺ τί ἀνεγίνωσκα καὶ ἐπύρεσσα, καὶ δὲν ἐγνώριζα πῶς νὰ συμπεριφερθῶ πρὸς τοὺς κωφοὺς νεκροὺς ἐκείνους, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων ἀνῆκα καὶ ἐγὼ, μάστιξ καὶ ἐγὼ ἐπίσης, ὑλακτῆς λυσσαλέος καὶ τυφλὸς ἐναντίον τῶν Γραφῶν Σου, ποὺ ἀποστάζουν μέλι οὐράνιον καὶ περιβάλλονται ἀπὸ τὸ ἀπαστράπτον φῶς Σου : «Καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς τῶν Γραφῶν ἐξετηκόμην» (1).

Ἀλλὰ πότε θὰ ἐπαναφέρω εἰς τὴν μνήμην μου τὰς ἡμέρας ἐκείνας τῶν διακοπῶν ; Καὶ ὅμως δὲν ἐλησμόνησα καὶ δὲν θ' ἀποκρύψω τὰ δυνατὰ κτυπήματα τοῦ μαστιγίου Σου καὶ τὴν θαυμαστήν ταχύτητα τῆς εὐσπλαγχνίας Σου.

Μ' ἐδασάνιζε μία φοβερὰ ὀδονταλγία, ἡ ὁποία δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ μιλῶ. Μοῦ ἤλθε λοιπὸν ἡ ἰδέα νὰ καλέσω ὅλους τοὺς παρόντας φίλους μου νὰ προσευχηθοῦν δι' ἐμέ, ὦ Θεέ κάθε ἰάσεως, καὶ ἔγραψα τὴν παράκλησίν μου εἰς ἓνα πῖνακα, διὰ νὰ τὴν ἀναγνώσουν. Μόλις ἐγονατίσαμεν διὰ μίαν εὐσεβῆ ἱκεσίαν, οἱ πόνοι ἐσταμάτησαν, ἐξηφανίσθησαν. Καὶ τί πόνοι ! Καὶ πῶς ἐξηφανίσθησαν ! Μ' ἐκυρίευσεν ἓνας τρομερὸς φόβος, Σοῦ τὸ ἐξομολογοῦμαι, ὦ Θεέ καὶ Κύριέ μου, διότι οὐδέποτε εἰς τὴν ζωὴν μου εἶχα δοκιμάσει κάτι παρόμοιον. Καὶ τότε αἰσθάνθηκα τὴν ἀναγγελίαν Σου μέχρι τοῦ βυθοῦ τῆς ψυχῆς μου καί, εὐτυχῆς εἰς τὴν πίστιν μου, ἐδόξασα τὸ ὄνομά Σου. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἀκόμῃ ἡ πίστις δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶχαν συγχωρηθῇ αἱ παλαιαὶ ἁμαρτίαι μου, τὰς ὁποίας τὸ βάπτισμα δὲν εἶχεν ἀκόμῃ ἀποπλύνει.

Κατὰ τὸ πέρας τῶν ἑορτασμῶν τοῦ τρυγητοῦ εἰδοποίησα τοὺς γνωστούς μου εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν νέον μεταπωλητὴν φράσεων διὰ τοὺς μαθητάς των, δεδομένου ὅτι εἶχα ἤδη ἀποφασίσει ν' ἀφοσιωθῶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Σου. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, κάποια διαταραχὴ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων μου καὶ πόνοι εἰς τὸ στῆθος δὲν μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ συνεχίσω τὸ ἔργον μου.

Ἀνεκοίνωσα δι' ἐπιστολῆς μου εἰς τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Ἀμβρόσιον τὰς πλάνας μου, ὡς καὶ τὴν νέαν ἀπόφασίν μου καὶ τὸν ἠρώτησα τί ἔπρεπε ν' ἀναγινώσκω κατὰ πρότίμησιν εἰς τὰς Γραφάς Σου, διὰ νὰ γίνω ἀξιώτερος καὶ προετοιμασθῶ ὅσο τὸ δυνα-

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΡΛΗ', 21.

τὸν ἀρτιώτερον διὰ τὴν ἄπειρον χάριν, τῆς ὁποίας θὰ ἐγινόμουν κοινωνός. Ὁ Ἀμβρόσιος μου ὑπέδειξε τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, διότι αὐτὸς ὑπῆρξεν ἀναμφιδόλως ἐκεῖνος, ποῦ προανήγγειλε σαφέστερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸ Εὐαγγέλιόν Σου καὶ τὴν κλῆσιν τῶν Ἐθνικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πρώτην ἀνάγνωσιν δὲν ἠμπόρεσα νὰ ἐννοήσω ἀκριδῶς τὸ πνεῦμα, ὑπέθεσα, ὅτι τοῦτο θὰ συνέβαινε καὶ ὡς πρὸ τὰ λοιπά. Διὰ τοῦτο ἄφησα αὐτὸ τὸ βιβλίον μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸ λάβω πάλιν εἰς χειράς μου, ὁπότεν θὰ ἦμουν ἱκανώτερος νὰ ἐννοῶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

Ἦδη εἶχεν ἔλθει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὤφειλα νὰ ἐγγραφῶ. Ἐγκαταλείψαμεν τὴν ἐξοχήν, διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ Μεδιόλανον. Ὁ Ἀλύπιος ἠθέλησε ν' ἀναγεννηθῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καθ' ὃν χρόνον ἠθέλησα καὶ ἐγώ. Ἦδη εἶχα περιβληθῇ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐκείνην, ποῦ ἀνταποκρίνεται τόσο πολὺ εἰς τὰ ἱερὰ Σου Μυστήρια. Ἡ δύναμις τοῦ Ἀλυπίου νὰ χαλιναγωγῇ τὴν σάρκα του ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατῴρθωνε γυμνόπους νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὸ παγερὸν ἔδαφος τῆς Ἰταλίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηρηστικὸν γνώρισμα ἐνεργητικότητος.

Συνενώθημεν μὲ τὸν νεαρὸν Ἀδεοδᾶτον, τὸ σαρκικὸν αὐτὸ τέκνον τῆς ἁμαρτίας μου. Εἶχες ἐπιδαψιλεύσει εἰς αὐτὸν τὰ ἐλέη Σου. Μόλις εἰς ἡλικίαν δέκα πέντε ἐτῶν, ὑπερέβαινε μὲ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἀνδρὸς σοδαροῦς καὶ σοφοῦς.

Σοῦ ὁμιλῶ περὶ τῶν δώρων Σου, Κύριε καὶ Θεέ μου. Δημιουργέ τοῦ Σύμπαντος. Σὺ ὁ τόσον ἰσχυρός, ὥστε νὰ ἐκτοπίζῃς τὰς ἀσχημίας μας. Διότι, ἐὰν ἐξαίρεθῇ ἡ ἁμαρτία μου, τί ἄλλο ἔδωσα ἐγὼ εἰς αὐτὸ τὸ παιδί μου; Ἐὰν τὸ ἀνεθρέψαμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν Σου, Σὺ μᾶς τὸ ὑπέβαλες καὶ οὐδεὶς ἄλλος. Ὡστε διὰ τὰ ἰδικά Σου δῶρα ὁμιλῶ.

Ἵπάρχει ἓνα βιβλίον, ποῦ ἔγραψα ἐγὼ καὶ ποῦ ἐπιγράφεται «Ὁ Διδάσκαλος». Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Ἀδεοδᾶτος συνομιλεῖ μαζί μου. Λοιπὸν—ὦ Σὺ τὸ γνωρίζεις—ὅλαι αἱ σκέψεις, ποῦ θέτω εἰς τὸ στόμα τοῦ συνομιλητοῦ μου, εἶναι πραγματικῶς σκέψεις ἰδικαί του καὶ τοῦτο κατὰ τὸ δέκκτον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Καὶ γνωρίζω περὶ αὐτοῦ πράγματα καταπληκτικώτερα ἀκόμη. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ μου ἐνέσπειρεν ἓνα εἶδος τρόμου ἱεροῦ. Ἀλλὰ ποῖος

ἐκτὸς Σοῦ θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι δημιουργοὶ τοιούτων ἀριστουργημάτων ; Δὲν ἐδράδυνες νὰ τὸν ἀποσπάσῃς ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ ἡ ἀνάμνησίς του καθίστατο ἀσφαλεστέρα, διότι δὲν εἶχα τίποτε πλέον νὰ φοβηθῶ διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του, διὰ τὴν πρώτην νεότητά του, δι' ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν του.

Εἶχαμε λοιπὸν συνενωθῇ μαζί του. Ἦτο σύγχρονός μας εἰς τὴν χάριν Σου. Μᾶς διέπνεεν ὁ πόθος νὰ τὸν ἀναθρέψωμεν σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν Σου. Ἐδέχθημεν τὸ βάπτισμα, αἱ δὲ τύφεις τῆς συνειδήσεώς μας διὰ τὴν ζωὴν μας τοῦ παρελθόντος ἀπεσδέεσθον.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας δὲν ἤμποροῦσα νὰ χορτάσω ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν γλυκύτητα τοῦ ἐδοκίμαζα ἀναμετρῶν τοὺς βαθυτάτους σκοπούς Σου διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Πόσα δάκρυα ἔχυνα ἀκροώμενος τοὺς ὕμνους Σου, τὰς ᾠδὰς Σου, τοὺς γλυκεῖς φθόγγους, τοὺς ἀντηχοῦντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σου ! Πόση συγκίνησις διέδραμε τὸ σῶμά μου ! Εἰσήρχοντο εἰς τὰ ὠτά μου καὶ διύλιζαν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν καρδίαν μου.

Μόλις πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Μεδιολάνου εἶχεν εἰσαγάγει τὴν παρήγορον καὶ ἐποικοδομητικὴν ἐκείνην μέθοδον κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ φωναὶ καὶ αἱ καρδίαι ὅλων τῶν ἀδελφῶν συνενώνονται μὲ μέγιστον ζῆλον εἰς ἄσμα κοινόν. Ἡ Ἰουστίνη, ἡ μητέρα τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ, διαφθαρεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀριανῶν, κατεδίκασε, λόγῳ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, τὸν Ἀμβρόσιόν Σου. Οἱ εὐσεβεῖς πιστοὶ διήρχοντο τὴν νύκτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σου, πρόθυμοι νὰ συναποθάνουν μὲ τὸν ἐπίσκοπόν των, θεράποντα ἰδικόν Σου. Ἡ δὲ μητέρα μου, ὁ ζῆλος τῆς ὁποίας τὴν παρωρμοῦσε νὰ διαδραματίζῃ κατὰ τὰς ὀλονυκτίους ἐκεῖνας δεήσεις τὸ πρῶτον πρόσωπον, δὲν ἐζοῦσε πλέον παρὰ ἐκ τῶν προσευχῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, μολονότι ἀναίσθητοι εἰς τὸν ζῆλον τοῦ Πνεύματός Σου, ἐσυμμεριζόμεθα, ὅχι ὀλιγώτερον, τὴν συγκίνησιν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν τῆς πόλεως.

Τότε ἀκριβῶς ἐψάλλοντο οἱ ὕμνοι καὶ οἱ ψαλμοί, καθὼς συνηθίζεται εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ μὴ χάσῃ ὁ λαὸς τὸ ἡθικόν του, συνεπεία τῆς στενοχωρίας καὶ τῶν ἐνοχλήσεων. Αὐτὸς ὁ νεωτερισμὸς διετηρήθη ἕκτοτε μέχρι τῶν ἡμερῶν μου καὶ εὗρηκε μιμητὰς παντοῦ εἰς τὸ ποίμνιον τῶν πιστῶν Σου.

Κατ' ἐκείνην ἐπίσης τὴν ἐποχὴν ἀπεκάλυψες μὲ ἓνα δραμα-
τισμὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ποῦ ἐμνημόνευσα ἀνωτέρω, τὸν τόπον,
ὅπου εἶχαν ταφῇ τὰ σώματα τῶν μαρτύρων Προτασίου καὶ Ἰερ-
δασίου. Ἐπὶ ὁλόκληρον σειρὰν ἐτῶν τὰ ἐπροφύλαξες ἀπὸ τὴν σῆ-
ψιν, εἰς τὸν μυστηριώδη θησαυρόν Σου, διὰ νὰ ἐκταφοῦν τὴν κα-
τάλληλον στιγμὴν καὶ δαμάσουν τὴν μανίαν μιᾶς γυναικὸς, ποῦ
ἦτο συγχρόνως καὶ αὐτοκράτειρα ! Τὰ σώματα ἐξετάφησαν, ἐνῶ,
δὲ μετεφέροντο μὲ μεγάλην πομπὴν εἰς τὴν Ἀμβροσιανὴν ἐκκλη-
σίαν, δαιμονόπληκτοι, βασανιζόμενοι ἀπὸ ἀκάθαρτα πνεύματα,
ἐλυτρώθησαν κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν τούτων τῶν δαιμόνων.
Καὶ κάτι περισσότερον. Κάποιος ἀστός, γνωστότατος εἰς τὴν πό-
λιν, ποῦ εἶχε χάσει τὴν δρασὶν του, πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἠθέλησε
νὰ μάθῃ τὸν λόγον τοῦ ἐρτασίμου θορύβου παρὰ τῷ λαῷ καὶ ὅταν
ἐπληροφορήθη περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἠγέρθη καὶ παρεκάλεσε τὸν
ὁδηγὸν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ ἐκεῖ, ὅπου ἔπρεπε. Ὅταν ἔφθασε εἰς τὸ
μέρος ἐκεῖνο, παρεκάλεσε θερμῶς νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἐγγίσῃ
μὲ τὸ μανδῆλι του τὸ φέρετρον, ὅπου ἀνεπαύοντο οἱ δύο ἅγιοι,
ποῦ ἀνέφερα, καὶ ὁ θάνατος τῶν ὁποίων ὑπῆρξε πολῦτιμος εἰς τὰ
ὄμματά Σου. Μόλις ἤγγισε τὸ μανδῆλι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του,
εἶδε καὶ πάλι τὸ φῶς. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔγινε γνωστὸν παντοῦ.
Διάπυροι, ἀργυρόηχοι ὕμνοι ἀνεπέμφθησαν πρὸς Ἑσέ, ἡ δὲ καρ-
δίᾳ τῆς ἐχθρᾶς γυναικὸς ἐκείνης, ἂν καὶ δὲν μετεστράφη εἰς τὴν
ἀληθινὴν πίστιν, τοῦλάχιστον κατέστειλε τὴν καταδιωκτικὴν
μανίαν της.

Σ' εὐχαριστῶ, ὦ Θεέ μου ! Ἀπὸ ποῦ ἀνεκάλεσες τὰς ἀνα-
μνήσεις μου, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ αὐτὰ τὰ γεγο-
νότα, τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν σπουδαιότητά των, θὰ ἐκαλύπτοντο
κάτω ἀπὸ τὸν πέπλον τῆς λήθης καὶ ἐπομένως τῆς σιωπῆς ; Καὶ
ὅμως, ὅσονδῆποτε ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ ὁσμὴ τῶν μύρων Σου (1)
δὲν ἐσπεύσαμεν πρὸς Ἑσέ. Ἰδοὺ τί ἐδιπλασίασε τὰ δάκρυά μου
κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄσματος τῶν ἁσμάτων. Εἶχα στενάξει
ἄλλοτε καὶ τέλος ἀνέπνεα ὁλόκληρον τὸν ἀέρα, ποῦ ἡμπορεῖ νὰ
εἰσέλθῃ εἰς μίαν μικρὰν θεμωνιάν.

ᾠ, Σὺ, ὁ κατοικίζων μονοτρόπους ἐν οἴκῳ, Σὺ μᾶς συ-

(1) Προβλ. ᾠσμα ᾠσμάτων Α', 3.

νέδεσες με τὸν Εὐδόδιον, νέον καταγόμενον ἀπὸ τὴν κοινότητά μας. Ὑπηρετοῦσε εἰς τὴν Διοίκησιν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Αὐτοκράτορος. Μετεστράφη μαζί μας, ἔλαθε τὸ βάπτισμα καὶ ἐγκατέλειψε τὴν στρατιάν τοῦ αἰῶνος, διὰ νὰ δράσῃ εἰς τὴν ἰδικήν Σου στρατιάν. Ἡμεθα πάντοτε ὁ ἕνας πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ εἶχαμεν προσέλθει εἰς τὴν ἀγίαν ἀπόφασιν νὰ ζήσωμεν μαζί.

Ἐζητούσαμε τὸν τόπον, ὅπου θὰ μᾶς ἦτο δυνατόν νὰ Σὲ ὑπηρετήσωμεν ἀποτελεσματικώτερα, καὶ ἐπιστρέψαμεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅποτε, κατὰ τὴν ἀφιξίν μας εἰς τὴν Ὀστικν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιθέρεως ἡ μητέρα μου παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Δέξου, Θεέ μου, τὰς ἐξομολογήσεις μου καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου διὰ τὰς πολυπληθεῖς εὐεργεσίας Σου πρὸς ἐμέ, τὰς ὁποίας παρασιωπῶ. Ἀλλὰ δὲν θέλω ν' ἀφήσω ἀνεκφράστους τὰς σκέψεις μου ἐκεῖνας, ποὺ γεννῶνται εἰς τὴν ψυχὴν μου σχετικῶς μετὰ τὴν δούλην Σου, ἡ σὰρξ τῆς ὁποίας μ' ἐγέννησε διὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ζωὴν καὶ ἡ καρδίᾳ διὰ τὴν αἰωνίαν.

Δὲν θέλω ν' ἀναφέρω τὰ προσωπικὰ δῶρά της, ἀλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τῆς ἐχάρισες Ἐσού. Διότι αὐτὴ δὲν ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς ζωῆς της, δὲν ἐξέθρεψε τὸν ἑαυτὸν της ἡ ἰδίᾳ. Τὴν ἐπλασε Ἐσού. Οὐτε ὁ πατέρας της οὐτε ἡ μητέρα της ὑπωπτεύοντο τί,—γεννηθεῖσα ἐξ αὐτῶν—θὰ ἐγίνετο μίαν ἡμέραν. Τὸ μαστίγιον τοῦ Χριστοῦ Σου τὴν παρωρμοῦσε νὰ Σὲ φοβῇται, ναί, ἡ πειθαρχία τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Σου εἰς οἶκον πιστόν, μέλος ὑγιὲς τῆς Ἐκκλησίας Σου.

Περισσότερον ἀπὸ τὸν ζῆλον τῆς μητρὸς της ἐπαινοῦσε τὴν στοργικὴν μέριμναν μιᾶς γηραιᾶς ὑπηρετρίας, ποὺ εἶχε φέρει εἰς τοὺς ὧμους της τὸν πατέρα της, ὅταν ἦταν μικρὸ παιδί, καθὼς τὰ κορίτσια συνηθίζουσι νὰ σηκώνουν εἰς τὴν ράχιν των τὰ βρέφη. Ἡ ἀνάμνησις αὐτῆς, τὸ γῆράς της, ἡ ἐντιμοτάτη εἰς τὸν χριστιανικὸν αὐτὸν οἶκον ζωὴ της, τῆς ἐξησφάλισαν εἰλικρινέστατον ἀπέναντί της σεβασμόν, καὶ ἔτσι οἱ κύριοί της τῆς εἶχαν ἐμπιστευθῇ τὴν ἀγωγὴν τῶν θυγατέρων των. Αὐτὴ ἡ ὑπηρετρία κατέβαλλε πάντοτε κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, ὥπως τὰς ποδηγετῇ, ἀσκεῖται, δσάκις ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἀνάγκη, καλοκάγαθον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ δριμυτάτην αὐστηρότητα καὶ σωφροσύνην με μεγάλην λεπτότητα

Δὲν ἐπέτρεπε εἰς τὰ κορίτσια αὐτὰ νὰ πίνουν, μετὰ τὸ γεῦμά των εἰς τὸ τραπέζι τοῦ πατέρα των, οὔτε νερό, ὅσο καὶ ἂν ἐδασανίζοντο ἀπὸ τὴν δίψαν. Ἐξ ἄλλου καταπολέμησε μίαν συνήθειαν ὀλεθρίαν. Ἐλεγε δηλαδὴ εἰς τὰ κορίτσια : « Πίνετε νερό, γιατί δὲν ἔχετε κρασί στὴ διάθεσί σας. Ὅταν παντρευθῆτε καὶ ἐξουσιάζετε σεῖς οἱ ἴδιες τίς ἀποθήκες τῶν τροφίμων καὶ τοῦ κρασιοῦ, τὸ νερὸ δὲ θὰ σᾶς εἶναι πιά εὐχάριστο, ἀλλ' ἡ συνήθεια τοῦ νὰ πίνετε θὰ σᾶς κυριέψῃ, χωρὶς νὰ μπορῆτε νὰ τὴν ἀποφύγετε ».

Τοιοῦτοτρόπως, ἀναμειγνύουσα τὰς συμβουλὰς τῆς μὲ ρητὰς ἀπαγορεύσεις, ἐπεριώριζε τὴν λαίμαργίαν τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας καὶ κατῴρθωσε νὰ συνηθίσῃ τὰς τροφίμους τῆς εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὸ μέτρον, ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὴν δίψαν, καὶ μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ν' ἀπομακρύνῃ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐπιθυμίαν δι' ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μὴ γίνεταί.

Καὶ ὅμως εἶχε διολισθήσει εἰς τὴν Μόνικάν Σου — διηγοῦμαι τὰ τῆς δούλης Σου ἐγὼ τὸ παιδί τῆς — ἐπιθυμία νὰ πίνῃ κρασί. Οἱ γονεῖς τῆς τὴν ἔστελναν, καθὼς συνηθίζεται, εἰς τὴν ἀποθήκην γιὰ νὰ φέρνῃ κρασί ἀπὸ τὸ βαρέλι. Αὐτὴ ἐτοποθετοῦσε τὸ ποτήρι κάτω ἀπὸ τὴν στρόφιγγα τοῦ βαρελιοῦ, ἀλλὰ προτοῦ χύσῃ τὸ κρασί εἰς τὸ δοχεῖον, ἐρροφοῦσε λιγάκι μὲ τὴν ἄκρῃ τῶν χειλέων τῆς. Δὲν προχωροῦσε περισσότερον, διότι δὲν ἤθελε νὰ προχωρήσῃ. Ἀλλως τε αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμνε, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὸ κρασί, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπὶ τῆς ζωηρότητος ἐκείνης, ποὺ ὑπερχειλίζει καὶ ξεσπᾷ εἰς κινήσεις καὶ πονηριές, καὶ δὲν δαμάζεται παρὰ μόνον μὲ τὴν αὐστηρὰν παρέμβασιν τῶν γονέων.

Ἐν τῇ μεταξὺ, προσθέτουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν σταγόνα εἰς σταγόνα—ἡ περιφορόνησις τῶν μικροπραγμάτων ὁδηγεῖ ἀσυναισθήτως εἰς τὸν ὀλεθρον—παρεσύρθη ἀπὸ τὴν συνήθειαν νὰ καταπίνῃ μὲ ἀπληστίαν δλόκληρα ποτήρια κρασί.

Ποῦ ἦτο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἡ τόσον φρόνιμη γρηχὺ ὑπηρέτρια ; Ἀλλ' οὔτε ὁ πατέρας τῆς, οὔτε ἡ μητέρα τῆς ἦσαν ἐκεῖ. Ἀλλὰ Σὺ ἦσουν παρών, Σὺ, ὅστις τὴν ἐπλάσες. Σὺ, ὁ ὅποιος μᾶς καλεῖς πρὸς Ἑσὲ καὶ δύνασαι, ἔστω καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τῶν ἀνθρώπων, νὰ πράττῃς κάτι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν.

Τί ἔκαμες λοιπὸν τότε, ὦ Θεέ μου ; Πῶς ἐνοσήμευες τὴν μη-

τέρα μου ; Πῶς τῆς ἀπέδωσες τὴν υἱείαν ; Δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἄλλου ἀτόμου ἀπέσπασες μίαν σκληρὰν καὶ καυστικὴν μομφὴν δίκην θεραπευτοῦ — χάλυβος, βγαλμένου ἀπὸ τὰς μυστηριώδεις ἀποθήκας Σου, διὰ νὰ ξερριζώσης μ' ἓνα πληγμὰ Σου ἀπὸ αὐτὴν τὸ γαγγραινώδες μέρος ;

Ἡ ὑπηρέτρια, ποὺ τὴν συνώδευε συνήθως εἰς τὸ βαρέλι, ἤλθε κάποτε εἰς προστριδὰς μὲ τὴν νεαρὰν κυρίαν της, μόνη πρὸς μόνην. Ὡπλίσθη λοιπὸν μὲ αὐτὴν τὴν αἰτίασιν καὶ τῆς ἔρριψε κατὰ πρόσωπον τὴν ὑδριστικὴν λέξιν «μέθυσος» ! Τὸ κτύπημα ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμά του. Ἡ νεαρὰ κυρία της συναισθάνθηκε πόσο ἀηδὴς ἦτο ἡ συνήθειά της, τὴν ἐμίσησε καὶ ἀπηλλάγη ἀπ' αὐτήν.

Ἐὰν οἱ φίλοι μᾶς διαφθείρουν μὲ τὰς κολακείας των, οἱ ἐχθροὶ συχνὰ μᾶς διαπαιδαγωγοῦν μὲ τὰς προσβολὰς των, ἡ δὲ δικαιοσύνη Σου δὲν ἀνταμείδει ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τιμωρεῖ τὴν θέλησιν, διότι ἡ ἐν λόγῳ ὑπηρέτρια, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ θυμοῦ της, δὲν ἠθέλησε νὰ θεραπεύσῃ, ἀλλὰ νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κυρίαν της. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἔκαμε, χωρὶς κανεῖς νὰ γνωρίζῃ, εἴτε διότι ὁ τόπος καὶ ἡ εὐκαιρία εὗρήκαν μόνας κυρίαν καὶ ὑπηρέτριαν, εἴτε ἴσως καὶ διότι ἐφοβήθη μήπως τιμωρηθῇ λόγῳ τοῦ ὅτι θὰ κατήγγελλε τὸν ἔνοχον ἄργά.

Ἀλλὰ Σὺ, Θεέ μου, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, Σὺ, ποὺ στρέφεις διὰ τοὺς σκοπούς σου τὰς ἀδύσσοις τῶν χειμάρρων καὶ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων, ἡ ταραχώδης πορεία τῶν ὁποίων ἔχει καθωρισμένην κατεύθυνσιν, ἐθεράπευσες μίαν ψυχὴν μὲ τὴν μανίαν ἄλλης ψυχῆς, ὅπως τὸ παράδειγμα τοῦτο διδάξῃ ὅλους ἐκείνους, ποὺ θ' ἀπέδιδαν εἰς προσωπικὸν παράγοντα τὴν καθοριστικὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν αἱ ἐκστομιζόμεναι λέξεις ἐξασκοῦν ἐπ' ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν βελτιούμενον.

Λοιπὸν ἡ μητέρα μου ἐνετράφη εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐγκράτειαν, πειθαρχοῦσα εἰς τοὺς γονεῖς της μᾶλλον διὰ Σοῦ παρά εἰς Ἑσέ διὰ τῶν γονέων της. Ὅταν ἔγινεν ὥριμος πρὸς γάμον, ἐδόθη εἰς σύζυγον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπετάγη ὡς τῷ Χριστῷ⁽¹⁾. Προσεπάθησε νὰ κερδίσῃ τὸν σύζυγόν της δι' Ἑσέ, ὁμολογοῦσα περὶ Σοῦ διὰ τῶν ἀρετῶν της, διὰ τῶν ὁποίων τῆς ἔδωσες ὥραιό-

(1) Πρὸς. Ἑφεσ. στ', 5.

τητα και της εξησφάλισες την πλήρη σεβασμοῦ τρυφερότητα τοῦ συζύγου της και τὸν θαυμασμόν του. Τὰς ἀπιστίας του τὰς ὑπέφερε με τὴν ὑπομονήν, ὥστε δὲν ἐγεννήθη ποτὲ μεταξὺ αὐτοῦ και αὐτῆς φιλονικία ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἐπερίμενε γὰ κατέλθῃ ἐπὶ τοῦ συζύγου της ἡ εὐσπλαγχνία Σου, συγχρόνως δὲ παρείχεν εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν και τὴν ἀγνότητα.

Ὁ πατέρας μου ἦτο ἀγαθώτατος, ἀλλ' ὀξύθυμος εἰς τὸ ἄκρον. Ἡ μητέρα μου, ὅταν αὐτὸς διατελοῦσε ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὀργῆς, δὲν ἀντιδρούσε οὔτε με πράξεις, οὔτε με λέξεις. Ὅταν δὲ ἐβλεπε τὸν σύζυγόν της γὰ κατευνάσσεται και γὰ ἡρεμῇ, ἐξεμεταλλεύετο τὴν στιγμὴν διὰ γὰ τοῦ ὑποδείξῃ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ἐποίαν εἶχε τόσο πολὺ ἐκμανῇ. Πολλὰ γυναῖκες, οἱ σύζυγοι τῶν ὁποίων ἦσαν ἡπιώτεροι, ἔφεραν ἴχνη κτυπημάτων μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε γὰ παραμορφώνεται κάποτε τὸ πρόσωπόν των και κατὰ τὰς συνομιλίας των μεταξὺ φίλων ἐστιγμάτιζαν τὴν ἀπέναντί των συμπεριφορὰν τῶν συζύγων των. Ἀλλ' ἡ μητέρα μου ἐστιγμάτιζε τὴν γλῶσσάν των και τοὺς ἔλεγε, δῆθεν ἀστεϊευμένη, ὅτι ἀπὸ τὴν στιγμὴν, ποὺ ἤκουαν γ' ἀναγινώσκεται τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου, ἔπρεπε γὰ σκεφθοῦν, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐνομιμοποιοῦσε τὴν ἐπισφράγισιν τῆς δουλείας των. Διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε γὰ λησμονεῖν τὴν κατὰστάσιν των και γὰ κάμνουν τὸν ὑπεφῆφανον εἰς τοὺς ἀνδρας των. Ἐκεῖναι δέ, ἐπειδὴ ἐγνώριζαν πόσον σκληρὸς ἦτο ὁ σύζυγος, τὸν ὅποιον ἠνείχετο, ἐθαύμαζαν διὰ τὸ ὅτι οὐδέποτε ἤκουαν, οὔτε ἐμάντευαν ἀπὸ ὁποιανδήποτε ἐνδειξιν, ὅτι ὁ Πατρίκιος ἔδερνε τὴν γυναῖκά του, ἢ ὅτι κάποια ἀσυμφωνία οἰκιακῆς φύσεως ἐγέννησε μεταξὺ των προστριβὰς, ἔστω και διὰ μίαν και μόνην ἡμέραν. Τῆς ἐζητοῦσαν σχετικὰς ἐξηγήσεις με οἰκειότητα, ἢ δὲ μητέρα μου τὰς ἐδίδασκε τὴν μέθοδον, ποὺ ἀναφέραμεν. Ἐκεῖναι, ποὺ ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὴν μέθοδον, αὐτὴν, τὴν εὐγνωμονοῦσαν, κατόπιν σχετικοῦ πειραματισμοῦ, ἐκεῖναι δὲ ποὺ τὴν περιφρονοῦσαν, ἐξακολουθοῦσαν γὰ ἐξευτελίζωνται και γὰ βασανίζονται ἀπὸ τοὺς συζύγους των.

Κατ' ἀρχὰς ἡ πενθερὰ τῆς μητέρας μου εἶχεν ἐπηρεασθῇ ἐναντίον της ἀπὸ μερικὸς ὑπαινιγμοῦς κακοβούλων θεραπεινίδων. Ἀλλὰ με τὰς περιποιήσεις της, με τὴν ὑπομονετικὴν και ἐπίμονον γλυκύτητά της τὴν ἀφώπλισε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε γὰ

καταγγείλῃ εἰς τὸν υἱὸν τῆς αὐθορμήτως τὰς μηχανορράφους γλώσσας, ποὺ ἐπεχείρησαν νὰ διαταράξουν τὴν οἰκιακὴν εἰρήνην μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς νύμφης τῆς καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν τιμωρίαν των. Ὁ υἱὸς ὑπήκουσεν εἰς τὴν μητέρα του, καὶ ἐπειδὴ ἡγάπα πολὺ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἁρμονικὴν συμβίωσιν τῶν οἰκείων του, ἐτιμώρησε τὰς καταγγελλείσας διὰ μαστιγώσεως, συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τῆς κατηγόρου, ἡ ὁποία ὑπεσχέθη τὴν ἰδίαν ἀμοιβὴν εἰς οἰανδήποτε ὑπηρέτριαν, ἡ ὁποία, διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τῆς, θὰ τῆς κατηγοροῦσε τὴν νύμφην τῆς. Ἐκτοτε, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ κάμῃ ἔζησαν ἐν μέσῳ χαρᾶς μιᾶς θαυμαστῆς ὁμονοίας.

Ἐπίσης ἔκαμες εἰς τὴν δούλην Σου, εἰς τὸν κόλπον τῆς ὁποίας μὲ ἐπλασες, ὦ Θεέ μου ἀντιλήπτωρ μου (1), ἓνα μεγάλο δῶρον. Ὅπου ἔδλεπε ψυχὰς φιλονικύσας καὶ διχογνωμούσας, ἐπρόσπαθοῦσε ν' ἀποκαθιστᾷ μεταξὺ αὐτῶν τὴν εἰρήνην. Ἐὰν δὲ συνέβαινεν, ὥστε ν' ἀκούῃ ἐκ μέρους μιᾶς ἐναντίον τῆς ἄλλης πικροτάτους λόγους, ἐξ ἐκείνων, ποὺ συνήθως ἔξεμοῦν ἐχθραν ἄσπονδον καὶ ἀλησμόνητον εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς φίλην παροῦσαν ἀποκαλύπτεται διὰ πικρᾶς συνδιαλέξεως ἡ ὀξύτης τῆς ἐχθρότητος ἐναντίον φίλης ἀπουσίας, ἡ μητέρα μου δὲν μετέδιδε ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην παρὰ μόνον ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ τὰς συμφιλιώσῃ.

Τοῦτο θὰ μοῦ ἐφαίνετο μικρὸν ἀγαθόν, ἂν δὲν ἐγνώριζα ἐκ πικρᾶς πείρας, ὅτι πολλοί, δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποίαν φρικαλέαν μόλυνσιν ἀμαρτίας παρακινούμενοι, ὅχι μόνον μεταδίδουν εἰς ἔξωργισμένους ἐχθροὺς τὰ λόγια ἐξωργισμένων ἐχθρῶν των, ἀλλὰ προσθέτουν καὶ ὅ,τι δὲν ἔχει λεχθῇ περὶ αὐτῶν, ἐνῶ μιὰ εὐγενὴς ψυχὴ δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται μόνον εἰς τὸ νὰ μὴ ὑποδαυλίζῃ καὶ νὰ μὴ διερεθίζῃ τὴν ἐχθροπάθειαν τῶν ἀνθρώπων μὲ κακοβούλους ὁμιλίας, ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως ἐκτοπίζῃ τὴν ἐχθρότητα, ὁμιλοῦσα μὲ ἀγαθότητα.

Αὕτῃ ἦτο ἡ μητέρα μου καὶ Σὺ ἦσου, ὁ ἐπιστήθιος τῆς διδάσκαλος εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ψυχῆς τῆς.

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΝΗ, 18. «Βοηθίς μου, σοὶ ψαλῶ, ὁ Θεός μου· ὅτι ἀντιλήπτωρ μου, εἶ, ὁ Θεός μου, τὸ ἔλεός μου».

Τέλος κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ δι' Ἐσέ, κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς της, τὸν ἄνδρα της, ὁ ὁποῖος ἔγινε πιστὸς καὶ δὲν τῆς ἔδιδε πλέον ἀφορμὴν δακρύων, καθὼς ἔκαμνε, ὅταν ἦτο ἀκόμῃ ἄπιστος. Ἦτο μάλιστα θεραπαινὶς τῶν θεραπόντων Σου, ὁποῖος δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν ἐγνώριζεν, ἐπαινοῦσε τὰς πολλὰς ἀρετάς της καὶ ἐξυμνοῦσε καὶ ἀγαποῦσε καὶ Σὲ ἐν τῷ προσώπῳ της. Διότι αἰσθανόταν τὴν παρουσίαν Σου εἰς τὴν καρδιά της, παρουσίαν, ποῦ ἔδειχνάν οἱ καρποὶ τῆς ἁγίας ζωῆς της. Διότι ὑπῆρξε σύζυγος ἐνὸς μόνον ἀνδρός, ἦτο ἀπέναντι τῶν γονέων της εὐγνώμων καὶ διηύθυνε τὴν οἰκίαν της μὲ εὐσέβειαν «καὶ ἐν ἔργοις καλοῖς»⁽¹⁾ ἐμαρτυρήθη. Ἀνέθρεψε τὰ τέκνα της, γεννῶσα ταῦτα τασάκις, δσάκις τὰ ἔδλεπε ἀπομακρυνόμενα ἀπὸ Σοῦ⁽²⁾.

Τέλος δι' ὅλους ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους ηὐδόκησες νὰ ἐπιτρέψῃς, ὅπως ὀνομαζώμεθα θεράποντες· δι' ἡμᾶς οἱ ὅποιοι ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ ὑστάτου ὕπνου της ἐζήσαμεν ἤδη πλησίον Σου, συνδεδεμένοι διὰ τῆς ἐπιτευχθείσης χάριτος τοῦ βαπτίσματός Σου, κατέβαλλε τοιαύτην μέριμναν, ὥς ἂν ὅλοι ἡμεθα τέκνα της καὶ μᾶς ὑπηρέτει ὥς ἂν ὁ καθεὶς ἐξ ἡμῶν ἦτο πατέρας της.

Συνομιλία τῆς ἁγίας Μόνικας μὲ τὸν υἱὸν της περὶ τῆς πέραν τοῦ τάφου ζωῆς

Ὅταν ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειπε τὴν ζωὴν αὐτὴν,—τὴν ὁποίαν ἡμέραν ἐγνώριζες Σύ, ἐνῶ ἡμεῖς τὴν ἀγνοοῦσαμε—συνέβη, ὥστε, διὰ τινος ἀποκρύφου σχεδίου τῆς προνοίας Σου, νὰ εὐρισκώμεθα ἐγὼ καὶ αὐτὴ μόνῃ εἰς τὸ παράθυρον, ἀπ' ὅπου διεκρίνετο ὁ κῆπος τῆς οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦσαμεν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐφαίνοντο αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Τιθέρεως εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὀστίας, ὅπου, ἀναπαυόμενοι ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν ἐνὸς μακρυνοῦ ταξιδίου, θὰ ἐπιδιδαζώμεθα διὰ τὸν πλοῦν. Ὡμιλοῦσαμεν λοιπὸν μόνον γλυκύτατα «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενοι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι»⁽³⁾, καὶ ἐρω-

(1) Πρὸβλ. Α', Τιμόθ. ε', 10.

(2) Πρὸβλ. Γαλατ. δ', 19 : «Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν».

(3) Φιλιπ. γ', 13.

τούσαμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἐνώπιον τῆς ἀληθείας, ποῦ εἶσαι Σὺ, ὅποια θὰ ᾔτο ἡ αἰωνία ζωὴ τῶν ἁγίων, τὴν ὅποιαν «ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» (¹). Ἀλλ' ἠγοίγετο τὸ στόμα μας εἰς τὰ οὐράνια ρεύματα τῆς πηγῆς Σου, παρὰ σοὶ πηγῆς ζωῆς (²), ὅπως ἐμδαπτιζόμενοι εἰς αὐτήν, γίνωμεν ἱκανοὶ ν' ἀντιληφθῶμεν, κατὰ τὸ μέτρον τῶν διανοητικῶν μας δυνάμεων, ἓνα ζήτημα τόσο μεγαλειῶδες.

Ἡ συνομιλία μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι κάθε σαρκικὴ γῆδονή, ὑπὸ οἰουδήποτε σωματικοῦ φωτὸς καταυγαζομένη δὲν εἶναι ἀξία ὅχι μόνον νὰ παραβληθῇ μετὰ τὴν γλυκύτητα τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῆς. Ἀνερχόμενοι δὲ μετὰ μεγαλυτέραν ἐκάστοτε ζέσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ (³) διετρέξαμεν βαθμηδὸν ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀκόμη, ἀπ' ἔπου ἐξαστράπτουν ὑπεράνω τῆς γῆς ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα. Καὶ συνεχίσαμεν τὴν ἀνοδὸν μας ἀναλογιζόμενοι, ἐξυμνοῦντες καὶ θαυμάζοντες τὰ ἔργα Σου, καὶ μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐφθάσαμεν μέχρι τῶν ψυχῶν μας καὶ τὰς ὑπερέβημεν, διὰ νὰ πλησιάσωμεν τὸν τόπον ἐκεῖνον τῆς ἀνεξάντλητου νομῆς, ὅπου ποιμένεις τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν αἰωνίαν τροφήν τῆς ἀληθείας Σου, καὶ ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι σοφία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθησαν ὅλα, ὅσα ὑπάρχουσιν, ὑπῆρξαν καὶ θὰ ὑπάρξουσιν, ἀλλ' ἡ σοφία δὲν ἐδημιουργήθη, διότι εἶναι καθὼς ὑπῆρξε πάντοτε, καὶ θὰ εἶναι σοφία εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ κάτι περισσότερον : Δὲν ἠμποροῦμεν περὶ αὐτῶν νὰ εἴπωμεν, οὔτε ὅτι ὑπῆρξεν οὔτε ὅτι θὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ὑπάρχει, διότι εἶναι αἰωνία. Διότι τὸ νὰ ἔχῃ ὑπάρξει κάτι ἢ τὸ νὰ πρόκειται νὰ ὑπάρξῃ, σημαίνει,

(1) Α'. Κορινθ. β', 9.

(2) Πρὸς Φαλμ. Α', 6, «ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω· ὅτι σὺ, Κύριε, κατὰ μόνος ἐπ' ἐλπίδι κατέφησάς με».

(3) Ἰεζεκ. ΑΔ', 14', «ἐν νομῇ ἀγαθῇ βοσκήσω αὐτούς, ἐν τῷ ὑψηλῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἔσονται αἱ μάνδραι αὐτῶν ἐκεῖ καὶ κοιμηθήσονται, καὶ ἐκεῖ ἀναπαύονται ἐν τρυφῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν νομῇ πίοιμι βοσκῇ θήρονται ἐπὶ τῶν ὄρεων Ἰσραὴλ», καὶ Φαλμ. ΟΖ, 71 : «ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων ἔλαβεν αὐτὸν ποιμένειν Ἰακώβ τὸν δούλον αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν».

ὅτι δὲν εἶναι αἰώνιον. Ὅμιλοῦντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ δια-
καῶς τὴν αἰωνίαν ζωὴν ποθοῦντες, ἐπλησιάζομεν σχεδὸν εἰς αὐ-
τὴν μὲ δολόκληρον τὴν ὁρμὴν τῆς ψυχῆς μας, καὶ ἀνεστενάζομεν
καὶ ἐγκαταλείπομεν τὴν «ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος» ⁽¹⁾, καὶ
ἐστρεφόμεθα πάλιν ὀπίσω εἰς τὸν θόρυβον τοῦ στόματός μας, ὅπου
ὁ λόγος ἀρχίζει καὶ τερματίζεται. Ἀλλὰ τί ὑπάρχει ὁμοιον πρὸς
τὸν Λόγον Σου, Κύριε ἡμῶν· πρὸς τὸν λόγον, ποῦ μένει εἰς τὸν ἑαυ-
τόν του, χωρὶς νὰ γηράσκη ποτέ, καὶ ποῦ ἀνανεώνει τὰ πάντα; ⁽²⁾
Ἐλέγαμε : «Ἐὰν ἐσιωποῦσε ὁ θόρυβος τῆς σαρκός, ἂν ἐσιωποῦ-
σαν τὰ φαντάσματα τῆς γῆς, ἂν ἐσιωποῦσαν οἱ οὐρανοί, ἂν ἐσιω-
ποῦσε καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ καὶ ὑπερέδωκε καὶ ἐλησμονοῦσε τὸν ἑαυ-
τόν της, ἂν ἐσιωποῦσαν τὰ ὄνειρα καὶ αἱ φανταστικαὶ ἀποκαλύ-
ψεις, ἂν ἐσιωποῦσε κάθε γλῶσσα καὶ κάθε σημεῖον καὶ κάθε τί,
ποῦ ὑπάρχει καὶ γίνεται, ἐὰν ὅλα αὐτὰ ἐσιωποῦσαν, — διότι θὰ
ἔλεγαν, ἂν κανεῖς τὰ ἤκουε : «δὲν ἐπλάσσαμεν ἡμεῖς τὸν ἑαυ-
τόν μας, ἀλλὰ μᾶς ἔπλασε ὁ ὢν εἰς τὸν αἰῶνα» ⁽³⁾, — ἐὰν
ὅλα αὐτὰ ἐσιωποῦσαν, ἀφοῦ εἶπαν τὰς λέξεις αὐτάς, ποῦ στρέ-
φουν τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὸν Πλάστην των, καὶ ἂν αὐτὸς καὶ
μόνος ὡμιλοῦσε ὅχι διὰ τῶν πλασμάτων του, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ
του, καὶ ἂν μετέδιδε εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον του, ὅχι διὰ σωματικῆς
γλώσσης, ὅχι διὰ φωνῆς ἀγγέλου, ὅχι διὰ τοῦ γδούπου τῶν νε-
φῶν, ὅχι διὰ εἰκόνων καὶ αἰνιγμάτων· ἐὰν ἤκούσαμεν αὐτόν, τὸν
ὁποῖον ἀγαπῶμεν εἰς τὰ πλάσματά του. Ἐὰν ἤκούσαμεν τὸν Πλά-
στην, χωρὶς ν' ἀκούωμεν τὰ πλάσματα κατὰ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν
ὁποῖον προαγόμεθα καὶ διὰ μιᾶς ἀστραπιαίας σκέψεως ἐγγίζομεν
τὴν αἰώνιον σοφίαν, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ὅλων τῶν πλασμάτων
ἀμετάβλητος· ἐὰν συνεχίσωμεν τὴν πορείαν μας καὶ οἱ ταπεινό-
τεροι ὁραματισμοὶ ἐξαφανισθοῦν, ἓνας δὲ μόνος ὁραματισμὸς συ-
ναρπάσῃ καὶ βυθίσῃ εἰς ἐνδομύχους ἡδονὰς τὸν θεατὴν του· τέ-
λος, ἐὰν ἡ αἰωνία ζωὴ εἶναι τοιαύτη, ὅποια ὑπῆρξεν ἡ στιγμή
τῆς ὑπεριτάτης σκέψεως, ποῦ ἐποθήσαμε τόσον, τότε δὲν θὰ πραγ-

(1) Ρωμ. η', 23.

(2) Πρὸς Σοφ. Ζ', 2. «μὴ δὲ οὐσα πάντα θύναται καὶ μένουσα ἐν
αὐτῇ τὰ πάντα κινεῖ καὶ κατὰ γενεάς εἰς ψυχὰς ἐσίας μετακινούσα φί-
λους Θεοῦ καὶ προφήτας κατασκευάζει».

(3) Ψαλμ. Η' 3, καὶ 5.

ματοποιηθῇ ὁ λόγος : «Εἵσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου ;» Καὶ τοῦτο πότε ; Ἀρά γε δὲν θὰ συμβῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντες μὲν θ' ἀνασιῶμεν, ἀλλὰ ὅχι πάντες ἀλλαγησόμεθα (1).

Αὐτὰ ἔλεγα, μολονότι ὅχι μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ μὲ τὰς ἰδίας λέξεις. Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε, γνωρίζεις πόσον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, πού τὰ ἐλέγαμε, ὁ κόσμος καὶ αἱ ἡδοναὶ τοῦ μᾶς ἐφάνησαν μηδαμιναί. Τότε μοῦ εἶπε ἡ μητέρα μου : «Παιδί μου, ἐμένα δὲ μὲ τέρπει πιά τίποτα σ' αὐτῇ τῇ ζωῇ. Δὲν γνωρίζω ποιὸς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρὸς στὴ γῇ ὁ προορισμός μου, ἀφοῦ ἡ ἐλπίδα αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος ἔχει χαθῇ. Γιὰ ἓνα καὶ μόνο πρᾶγμα ποθοῦσα νὰ μείνω ἀκόμα λίγο καιρὸ στὴ ζωῇ, γιὰ νὰ σὲ ἰδῶ καθολικὸ χριστιανὸ κι' ὕστερα νὰ πεθάνω Ὁ Θεὸς μοῦ τὸ παρεχώρησε αὐτό, περισσότερο παρ' ὅσο τοῦ τὸ ἐζήτησα, καὶ νὰ τώρα πού εἶσαι θεράπων ἰδικός του καὶ περιφρονεῖς τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς. Τί θὰ κάμω λοιπὸν ἐγὼ πιά ἐδῶ κάτω ;»

Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀρκετὰ τί ἀπῆντησα εἰς ὅλα αὐτά, ἀλλὰ μόλις πέντε μέρες ἀργότερα, ἡ μητέρα μου ἠσθένησε ἀπὸ πυρετό. Μιὰ μέρα κατὰ τὴν ἀσθενείαν της ἔχασε τὰς δυνάμεις της καὶ σὲ λίγο διάστημα τὰς αἰσθήσεις της. Ἐτρέξαμε κοντά της, ἀλλὰ συνῆλθε γρήγορα καὶ ἀντιληφθεῖσα ἐμένα καὶ τὸν ἀδελφόν μου, πού ἔστεκόμεθα πλησίον της, μᾶς εἶπε σὰν νὰ μᾶς ἐρωτοῦσε : «Ποῦ εὐρισκόμουν ;» Κατόπιν δέ, ὅταν μᾶς εἶδε, καρφωμένους ἐκεῖ ἀπὸ τὴ θλίψι «θὰ θάψετε, εἶπε, ἐδῶ τὴν μητέρα σας». Ἐγὼ ἐσιωποῦσα καὶ συγκρατοῦσα τὰ δάκρυα. Ἀλλ' ὁ ἀδελφός μου εἶπε μερικὰς λέξεις, ὡς ἂν ἐξεφραζε τὴν εὐχήν, ἡ μητέρα μας νὰ παραδώσῃ τὴν τελευταίαν πνοὴν εἰς τὴν πατρίδα της καὶ ὅχι εἰς ξένην γῆν. Ὅταν τὸ ἤκουσε ἔρριψε, μὲ πρόσωπο γεμᾶτο ἀγωνία, ἓνα βλέμμα αὐστηρὸ στὸν ἀδελφόν μου, ἔπειτα ἔστρεψε τὰ μάτια της πρὸς ἐμέ : «γιὰ κοίταξε αὐτὸς τί λέγει ;» εἶπε. Κατόπιν ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς δύο μας : «Θάψετε, εἶπε, τὸ σῶμα αὐτὸ ὅπου δῆποτε. Αὐτὸ νὰ μὴ σᾶς ἀνησυχῇ. Ἐνν καὶ μόνο σᾶς ζητῶ : ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκεσθε, νὰ μὲ ἐνθυμῆσθε εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Κυρίου».

(1) Πρὸβλ. Α', Κορινθ. ιε', 51. «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι».

Ἀφοῦ διετύπωσε αὐτὴν τὴν παράκλησιν μὲ τὰς λέξεις, ποῦ ἠμπόρεσε νὰ προφέρῃ, ἐσιώπησε καὶ ἐδανανίζετο ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν της, ἡ ὁποία ἐχειροτέρευε βαθμηδόν. Ἐγὼ δέ, ἀναλογιζόμενος τὰ δῶρα Σου, ἀόρατε Θεέ(!), ποῦ χαρίζεις εἰς τὴν καρδίαν τῶν πιστῶν Σου καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται ὑπέροχοι συγκομιδαί, ἔχαιρα καὶ Σ' εὐγνωμονοῦσα, ἐνθυμούμενος πόσῃν φροντίδᾳ κατέβαλλε πάντοτε διὰ τὴν ταφήν της, δεδομένου ὅτι ἐπεφύλαξε καὶ προετοίμασε ἕνα τόπον πλησίον τοῦ τάφου τοῦ συζύγου της. Ἀφοῦ ἔζησε μαζί του μὲ θαυμαστὴν ὁμόνοιαν—ὦ πόσον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶναι ἀνεπαρκές διὰ τὴν κατανόησιν τῶν θείων πραγμάτων—ἠθέλησε νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν της καὶ τοῦτο, δηλαδὴ τὸ νὰ μνημονεύουν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τῆς παρεχώρηθη, ὅπως κατόπιν ἐνὸς μακροῦ ἐκεῖθεν τῆς θαλάσσης ταξιδίου, καλύψῃ τὴν τέφραν τῶν συζύγων ἡ αὐτὴ γῆ.

Ἀλλὰ δὲν ἤξευρα πότε ἡ ματαιότης αὕτη εἶχεν ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὴν καρδίαν της μὲ τὴν παρέμβασιν τῆς χάριτός Σου καὶ ἔχαιρα καὶ ἐθαύμαζα διὰ τὸ ὅτι μᾶς ἀπεκάλυψε μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, μολονότι καὶ κατὰ τὴν συνομιλίαν ἐκείνην εἰς τὸ παράθυρον, λέγουσα «τί κάνω πιά ἐγὼ ἐδῶ κάτω ;» δὲν ἐφαίνετο ὅτι ποθοῦσε ν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν πατρίδα της. Ἐμαθα κατόπιν ἐν συνεχείᾳ ὅτι, ὅταν ἤμεθα εἰς τὴν Ὀστιαν, συνδιαλεγομένη κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου, μὲ μερικοὺς φίλους μου, μετὰ μητρικῆς ἐμπιστοσύνης, ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ περὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ θανάτου. Ἐκεῖνοι δέ, κατὰπληκτοὶ διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς γυναικὸς—τὴν ὁποίαν τῆς ἐδώρησες Σὺ—καὶ ἐρωτήσαντες, ἂν ἐφοβεῖτο ν' ἀφήσῃ τὸ σῶμά της μακρὰν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος της, ἔλαβον τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν : «Δὲν εἶναι τίποτε μακρὰ ἀπὸ τὸ Θεό, οὔτε πρέπει νὰ φοβηθῶ, ὅτι δὲν θὰ μὲ ἀναγνωρίσῃ, κατὰ τὴν συντέλειαν τῶν αἰώνων, ἐκεῖ, ὅπου θὰ μὲ ἀναστήσῃ».

Τέλος, ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀσθένειάν της, κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ἔκτον ἔτος τῆς ἡλικίας της, κατὰ τὸ τριακοστὸν τρίτον τῆς ἰδικῆς μου, ἡ θρησκευτικὴ ἐκείνη ψυχὴ ἀπηλλάγη τοῦ σώματος. Ἐκλείσα τοὺς ὀφθαλμούς της. Τὴν καρδιά μου διέσχισεν ὀξυτάτη ὁδύνη. Ἦτο ἐτοίμη νὰ ἐκσπάσῃ εἰς χεῖμαρρον δακρύων,

(1) Πρὸς Κολασσ. α', 15.

ἀλλὰ μὲ μίαν βιαίαν προσπάθειαν τῆς ψυχῆς μου οἱ ὀφθαλμοί μου ἀπέρριψαν τὴν πηγὴν των καὶ ἦσαν ξηροί, καὶ ἦτο ὁ ἀγὼν αὐτὸς δι' ἐμὲ σπαρξικάρδιος. Ὅταν ἡ μητέρα μου παρέδωσε τὴν τελευταίαν πνύχην τῆς, ὁ υἱός μου Ἀδεοδᾶτος ἤρχισε νὰ κραυγάζῃ ἀναλυόμενος εἰς δάκρυα, ἀλλὰ, πιεσθεὶς ἀπὸ δλους μας, ἐσιώπησε. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεχαιτίσθη καὶ ἐσιώπησε κάτι παιδικὸ καὶ εἰς ἐμένα, ποὺ ἠθέλησε νὰ κλαύσῃ καὶ νὰ φωνάξῃ μὲ φωνὴν νεανικὴν, μὲ τὴν φωνὴν τῆς καρδιᾶς μου.

Οὕτε πιστεύαμεν, ὅτι ἦτο πρέπον νὰ ἱερολογήσωμεν τὸ πένθος ἐκεῖνο μὲ δάκρυα καὶ μὲ στεναγμούς, διὰ τῶν ὁποίων συνηθίζεται νὰ θρηνηῖται ἡ ὑποτιθεμένη δυστυχία τῶν θνησκόντων ἢ ἡ πλήρης ἐκμηδένισις των. Ἀλλ' ἡ μητέρα μου δὲν ἀπέθνησκε δυστυχῆς, οὕτε ἀπέθνησκεν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἀπόδειξιν τούτου μᾶς παρεῖχαν τὰ ἔθνη τῆς, ἡ ἀνυπόκριτος πίστις ⁽¹⁾ αὐτῆς καὶ ἄλλοι βέβαιοι λόγοι.

Τί ἦτο λοιπὸν ἐκεῖνο, ποὺ μ' ἔκαμνε νὰ πάσχω ἐνδομύχως τόσο πολὺ, ἐὰν ὅχι ἡ νέα πληγὴ, ποὺ κατέφερεν εἰς ἐμὲ ἡ διακοπὴ τῆς γλυκυτάτης καὶ προσφιλεστάτης συνήθειας νὰ ζῶ μαζί της; Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἔχαιρα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς στοργῆς τῆς, ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν ἀσθενείαν τῆς, εὐτυχῆς διὰ τὰς περιποιήσεις μου, μ' ἐκαλοῦσε ἀγαπημένον τῆς παιδί καὶ ἐνθυμόταν μὲ μεγάλη ἀγάπη, ὅτι δὲν ἤκουσε ποτὲ ἀπὸ τὸ στόμα μου λόγια σκληρὰ ἢ προσβλητικὰ ἐναντίον τῆς ἀπευθυνόμενα.

Ἀλλὰ, Θεέ μου, ὅστις μᾶς ἔπλασες, πῶς θὰ ἤμπορεῖ ποτὲ νὰ προσβληθῇ ἡ τιμή, ποὺ μοῦ ἀπέδιδε, μὲ τὴν ἀπειρον πρὸς ἐμὲ ἀφοσίωσίν της; Καὶ ἔτσι, στερηθεῖσα τοιαύτης παρηγορίας ἡ ψυχὴ μου, ἔφερε βαρεῖαν πληγὴν καὶ εἶχε διασχισθῇ ἡ ζωὴ μου, ποὺ ἐσυγκρατεῖτο ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου καὶ τὴν ἰδικήν της ζωὴν.

Ὅταν ἔπαυσε τὸ παιδί ἐκεῖνο νὰ θρηνηῖ⁽²⁾, ὁ Εὐδόδιος πῆρε τὸ ψαλτήριον καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ κάποιον ψαλμόν, εἰς τὸν ὅποιον ἡμεῖς ἀπεκρινόμεθα: «Ἐλεος καὶ κρίσιν ἄσομαί σοι, Κύριε»⁽³⁾. Ἀκούσοντες τὶ συνέβαινε, προσῆλθαν πολλοὶ ἀδελφοὶ καὶ

(1) Πρὸβλ. Α' Τιμοθ., α', 5.

(2) Δηλ. ὁ Ἀδεοδᾶτος.

(3) Ψαλμ. Ρ.' 1.

εὐσεβεῖς γυναῖκες, ἐνῶ δὲ οἱ ἐντεταλμένοι ἐτοίμαζαν τὰ τῆς κηδείας, σύμφωνα πρὸς τὸ σχετικὸν ἔθιμον, ἐγὼ ἀποσυρθεὶς ὡς ἦτο πρέπον, μὲ ἐκείνους, παῦ δὲν ἤθελαν νὰ μ' ἀφήσουν μόνον, εἶπα μερικὰς λέξεις καταλλήλους διὰ τὴν στιγμὴν καὶ ἀπενάρκωσα τὸν πόνον μου μὲ τὸ βάλαμον τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον γνωρίζεις Ἐσύ. Ἀλλὰ ἐκεῖνοι μὴ γνωρίζοντες τί ἐδοκίμαζα, μὲ ἤκουαν μὲ προσοχὴν καὶ ἐφαντάζοντο, ὅτι μοῦ ἦτο ἄγνωστον τὸ συναίσθημα τῆς ὁδύνης. Ἀλλ' ἐγὼ εἰς τὰς ἀκοάς Σου κατηγοροῦσα τὴν ἀδυναμίαν τῶν συναισθημάτων μου καὶ συγκρατοῦσα τὸ ρεῦμα τοῦ πόνου μου, ἀλλὰ τὸ ρεῦμα αὐτὸ μὲ συμπαρέσυρε πάλιν εἰς τὴν ὁρμὴν του, ὅχι ὅμως μέχρι βροχῆς δακρύων καὶ ἀλλοιώσεως τοῦ προσώπου μου. Ἀλλὰ μόνον ἐγὼ ἐγνώριζα τί ἐπίεζε τὴν καρδιά μου. Καὶ ἐπειδὴ ἔπασχα διὰ τὸ ὅτι τόσο πολὺ μ' ἐλυποῦσεν ἓνα ἀνθρώπινον δυστύχημα, ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν τάξιν τῶν σκοπῶν Σου καὶ εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἰδικῆς μας φύσεως, ἐπρόσθετα νέον πόνον εἰς τὸν πόνον μου καὶ μὲ κατέτρωγε διπλὸς πόνος.

Ὅταν τὸ σῶμα τῆς μητέρας μου μετεφέρθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπῆγα καὶ ἐγὼ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψα χωρὶς δάκρυα. Δὲν ἔκλαυσα οὔτε κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπευθύναμεν πρὸς Ἐσὲ τὰς προσευχάς μας, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν προσεφέρθη ἡ θυσία τῆς λυγρώσεώς μας, ὅταν ἡ σορὸς ἐτοποθετήθη, ὡς συνηθίζεται, πλησίον τοῦ τάφου, προτοῦ ἐνταφιασθῇ. Ὅχι, δὲν ἔκλαυσα ἐν μέσῳ τῶν δεήσεων ἐκείνων, ἀλλὰ ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν μ' ἐκτυποῦσε ἓνας πόνος κρυφός, καὶ μὲ πνεῦμα θορυδημένον Σὲ ἰκέτευε, ὅσο ἡμπεροῦσα, νὰ θεραπεύσῃς τὴν πληγὴν μου. Ἀλλὰ Σὺ δὲν τὸ ἔκαμες, θελήσας, καθὼς πιστεύω, νὰ ἀνακαλέσῃς κατὰ τὴν δοκιμασίαν ἐκείνην, εἰς τὴν μνήμην μου τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀκόμη ἐκείνης, ποῦ ἔπαυσε πλέον νὰ τρέφεται μὲ λόγους ψευδεῖς. Κατόπιν μοῦ ἤλθε ἡ σκέψις νὰ ὑπάγω εἰς τὰ λουτρά (τὰ βαλανεῖα), διότι ἤκουσα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουν τὸ λουτρὸν αὐτὸ βαλανεῖον, ἐπειδὴ διασκεδάζει τὴν ἀγωνίαν τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ, ἐξομολογοῦμαι καὶ τοῦτο εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου, Πατέρα τῶν ὀρφανῶν, ὅτι ὑπῆρξα μετὰ τὸ λουτρὸν ὅ,τι καὶ πρὸ τοῦ λουτροῦ, οὔτε ἀπεμακρύνθη ἡ πικρία τῆς θλίψεως ἀπὸ τὴν καρδιά μου. Ἐπειτα ἐκοιμήθηκα, ἐξύπνησα καὶ ἀίσθάνθηκα,

ὅτι ὁ πόνος εἶχε κατευνασθῇ σημαντικῶς Μόνος εἰς τὸ κρεβάτι. μευ ἐνθυμήθηκα τοὺς ἀληθινοὺς ἐκείνους στίχους τοῦ Ἀμβροσίου Σου, διότι Σὺ εἶσαι πράγματι (1):

Ὁ Θεός, ποὺ ἔπλασε τὰ πάντα,
Ὁ ρυθμιστὴς τῶν οὐρανῶν,
Ποὺ φωτίζει τὴν ἡμέρα μὲ τὴ λάμψι τοῦ φωτός
Καὶ χαρίζει τοῦ ὕπνου τ' ἀγαθὰ τὴν νύχτα
Γιὰ ν' ἀναπαύῃ ἀπὸ τὸ μόχθο τῆς ἡμέρας τὸ ἐξαντλημένο
[σῶμα,

Ν' ἀνακουφίξῃ τὸ κατακουρασμένο πνεῦμα
Καὶ νὰ καταπραΰνῃ τὴν ἀγωνία τῆς ὁδύνης.

Ἀλλὰ, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἐνθυμούμενος τὴν δούλην Σου, τὴν εὐσεβῆ ἀφοσίωσίν της πρὸς Ἐσὲ καὶ τὴν ἀπέναντί μου γλυκεῖαν καὶ πρόθυμον καλοκαγαθίαν της, τὴν ὁποίαν ἐστερήθηκα ἀποτόμως, εὗρισκα εὐχαρίστησιν νὰ κλαίω ἐνώπιόν Σου, Κύριε, δι' αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς, δι' ἐμὲ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ ἐξαπέλυσα τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα ἐσυγκρατοῦσα, νὰ τρέξουν ὅπως ἤθελαν καὶ νὰ παρηγορήσουν τὴν καρδιά μου. Καὶ εὗρηκα εἰς τὰ δάκρυά μου ἀνακούφισιν, διότι Σὺ ἤσους ὁ ἀκούων καὶ ὄχι ἓνας ἄνθρωπος ὑπερήφανος τῶν δακρύων μου κριτής.

Καὶ τώρα, ὦ Θεέ μευ, Σοῦ ἐξομολογοῦμαι δι' αὐτῶν τῶν γραμμῶν. Ἄς τὰς ἀναγνώσῃ ὅποιος θελήσῃ καὶ ἄς τὰς ἐρμηνεύσῃ ὅπως θελήσῃ, ἐάν δὲ θεωρήσῃ ὡς ἀμάρτημα τὸ ὅτι ἔκλαυσα ὀλίγας ὥρας τὴν μητέρα μου, νεκράν διὰ τινὰ χρόνον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μευ· τὴν μητέρα μου, ποὺ μ' ἐθρήνησε ἔτη μακρά, διὰ νὰ ζήσω ἐνώπιόν Σου, ἄς μὴ γελάσῃ, ἀλλ' ἐάν εἶναι πράγματι εὐσεβής, ἄς κλαύσῃ διὰ τὰς ἁμαρτίας μου ἐνώπιόν Σοῦ, πατρὸς ὅλων τῶν ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ Σου.

Ἀφοῦ ἐθεραπεύθῃ ἡ καρδιά μου ἀπὸ τὴν πληγὴν ἐκείνην, περὶ θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς ἀγάπην σαρκικὴν, ἀπευθύνω πρὸς Ἐσέ, Πατέρα μας, ἄλλα δάκρυα ὑπὲρ τῆς δούλης Σου, τὰ δάκρυα ἐκεῖνα, τὰ ρέοντα ἐκ τεθορυβημένου πνεύματος ἐπὶ τῇ προόψει τῶν κινδύνων πάσης ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνη-

(1) Βλ. Jacob Paul. Migne : Λατιν. Πατρολ. XVI, 409.

σκούσης ψυχῆς.⁽¹⁾ Μολονότι ἐκείνη, ἐν Χριστῷ ἀνχευνηθεῖσα, ἔζησε προτοῦ γεννηθῆ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐξυμνή τὸ ὄνομά Σου με τὴν πίστιν καὶ τὰ ἦθη της, ἐν τούτοις δὲν τολμῶ νὰ εἶπω, ὅτι, ἀπὸ τὴν στιγμήν, ὅπου τὴν ἀνεγέννησες διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὐδεμία λέξις ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματός της ἐναντίον τοῦ νόμου Σου. Καὶ εἶπεν ἡ Ἀλήθεια, ὁ Υἱός Σου, ὅτι «ὅς ἂν εἴπῃ μωρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐνοχος ἔσται εἰς τὴν γέεναν τοῦ πυρός»⁽²⁾, ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἀξιέπαινος, ἂν τὴν κρίνης χωρὶς οἴκτον! Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν κρίνεις τὰς ἁμαρτίας μας με σληρότητα, ἐλπίζομεν με ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐπεικὴ κρίσιν Σου ἀπέναντί μας. Διότι ὁ ἀπαριθμῶν τὰς ἀρετάς του, τί ἄλλο πράττει παρὰ ν' ἀπαριθμῇ τὰ δῶρά Σου; Ὡ, εἴθε οἱ ἄνθρωποι νὰ γνωρίζουν τὸν ἐαυτὸν τους ὡς ἄνθρωποι, ὁ δὲ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω⁽³⁾.

Ἐγὼ λοιπόν, ὕμνησίς μου καὶ ζωὴ μου, Θεὲ τῆς καρδίας μου, λησμονῶν ἐπ' ὀλίγον τὰ ἀγαθὰ ἔργα της, διὰ τὰ ὁποῖα Σ' εὐγνωμονῶ με χαρὰν καὶ με δέησιν διὰ τὰς ἁμαρτίας τῆς μητρός μου, εἰσάκουσέ με Σὲ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι τοῦ ἱατροῦ ἐκείνου τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος καθηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν⁽⁴⁾. Γνωρίζω, ὅτι ὑπῆρξεν εὐσπλαχνικὴ καὶ ὅτι ἐσυγχώρησε τοὺς ὀφειλέτας της ἀπὸ τὴν καρδιά της. Ἀφες λοιπόν καὶ Σὺ τὰ ὀφειλήματά της, ἐὰν συνῆψε τοιαῦτα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τόσων ἐτῶν μετὰ τὸ ὕδωρ τῆς σωτηρίας⁽⁵⁾. Ἀφες, Κύριε, τὰ ὀφειλήματά της, ἄφες αὐτά, Σὲ ἱκετεύω, καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετ' αὐτῆς⁽⁶⁾. Ἀς ὑπερβῇ τὴν κρίσιν Σου, τὸ ἔλεός Σου, διότι οἱ λόγοι Σου εἶναι ἀληθινοὶ καὶ ὑπεσχέθῃς ἔλεος εἰς τοὺς ἐλεήμονας. Ἐὰν εἶναι φιλελεήμονες, τὸ ὀφείλουν εἰς Ἐσέ, ὁ ὁποῖος ἐλεήσεις, ὃν ἂν ἐλεῇς καὶ οἰκτερήσεις, ὃν ἂν οἰκτερήσῃς»⁽⁷⁾.

(1) Πρὸλ. Α' Κορινθ. ιε', 22.

(2) Πρὸλ. Μάτθ. ε', 22.

(3) Πρὸλ. Β' Κορινθ. ι', 17.

(4) Πρὸλ. η', 34.

(5) Ἐννοεῖ μετὰ τὴν βάπτισίν της.

(6) Ψαλμ. ΡΜΒ', 2.

(7) Ρωμ. θ', 15. Ἐξοδ. ΑΓ', 19.

Καὶ πιστεύω, ὅτι ἔκαμες ἤδη ὅ,τι Σοῦ ζητῶ, ἀλλὰ «τὰ ἐκούσια τοῦ στόματός μου εὐλόγησον, Κύριε (¹), διότι ἡ μητέρα μου, ὅταν ἐπέκειτο ἡ στιγμή τῆς διαλύσεώς της, δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐνταφιάσῃ τὸ σῶμά της μὲ πομπήν, νὰ τὸ ἐπαλείψῃ μὲ ἀρώματα, οὔτε νὰ τὸ θάψῃ εἰς τὴν πατρίδα της : δὲν ἐζήτησεν ἀπὸ ἡμᾶς τοιούτου εἰδους πράγματα, ἀλλ' ἠθέλησε ἡ μνήμη της νὰ διατηρηθῇ εἰς τὸν βῶμόν Σου, ποῦ οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ὑπηρετῇ καὶ ὅπου ἐπροσφέρετο τὸ ἅγιον θῦμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχει ἐξαλειφθῇ «τὸ χειρόγραφον, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν» (²) καὶ ἐθριάμδευσεν ἐνχντίον τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ἀπαριθμεῖ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ ζητεῖ πῶς νὰ μᾶς ἐνοχοποιήσῃ, δὲν εὐρίσκει δὲ τίποτε εἰς ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκερδίσαμεν τὴν νίκην ἐνχντίον του. Ποιὸς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ χυθὲν αἷμά του ; Ποιὸς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὸ τίμημα, διὰ τοῦ ὁποίου μᾶς ἐξηγόρασεν, ὅπως μᾶς προσφέρῃ εἰς τὸν Θεόν ; Εἰς τὸ μυστήριον αὐτοῦ τοῦ τιμήματος ἡ δούλη Σου ἐπρόσφερε τὴν ψυχὴν της διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς πίστεως. Ἄς μὴ τὴν ἀποσπάσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν προστασίαν Σου. Κανένas λέων ἢ δράκων (³) ἂς τεθῇ μετὰ Σοῦ καὶ αὐτῆς μὲ βίαν ἢ ἐνέδραν. Διότι δὲν θ' ἀπαντήσῃ, ὅτι δὲν ὀφείλει τίποτε, διὰ νὰ μὴν ἐνοχοποιηθῇ καὶ παρασυρθῇ ἀπὸ τὸν πονηρὸν κατήγορον, ἀλλὰ θ' ἀποκριθῇ, ὅτι ἀφέθησαν τὰ ὀφειλήματά της ἐκ μέρους Ἐκεῖνου, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς θ' ἀποδώσῃ ὅ,τι ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς, χωρὶς νὰ τὸ ὀφείλῃ.

Ἄς ἀναπαυθῇ λοιπὸν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ συζύγου της, πρὸ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνώρισεν ἄλλον ἄνδρα· μετὰ τοῦ συζύγου της, ποῦ ὑπηρέτησε καὶ ἐπρόσφερεν εἰς Ἐσὲ τοὺς καρπούς της μὲ ὑπομονὴν διὰ νὰ τὸν κερδίσῃ διὰ Σέ. Φώτισε, Κύριε καὶ Θεέ μου, φώτισε τοὺς δούλους Σου καὶ ἀδελφούς μου,

(1) Ψαλμ. ΡΙΒ', 118.

(2) Ψαλμ. ΣΤ', 13 : «καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα».

(3) Βλ. Λουκ. η', 15. «Τὸ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ ἀκούσαντες τὸν λόγον κατέχουσι καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ». Καὶ Α', Πέτρ. γ, 1. «Ὅμοίως αἱ γυναῖκες ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα καὶ εἰ τινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀνατροφῆς ἄνευ λόγου κερδιθῶσιν· ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἀγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν».

κυρίους ιδικούς μου, τοὺς ὁποίους ὀπηρετῶ καὶ μετὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ μετὰ τὴν φωνήν μου καὶ μετὰ τὴν γραφίδα μου· φώτισε ὅσους ἀναγνώσουν αὐτάς τὰς γραμμάς, ὥπως μνημονεύουν εἰς τὸν βωμόν Σου τὴν δούλην Σου Μόνικαν καὶ τὸν Πατρίκιον τὸν σύζυγόν της, διὰ τῆς σαρκὸς τῶν ὁποίων μ' ἔφερες εἰς τὴν ζωὴν, ἀγνοῶ πῶς. Ὡς μνημονεύουν μετὰ ἀγάπην εὐσεβῇ τοὺς γονεῖς μου εἰς τὸ ἐφήμερον τοῦτο φῶς, τοὺς ἀδελφούς μου εἰς τοὺς πατρικοὺς κόλπους Σου καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Μητρὸς μας, καὶ τοὺς συμπολίτας μου εἰς τὴν αἰωνίαν Ἱερουσαλήμ, ἔπου στρέφεται ὁ πόθος τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ προσκύνημά του ἀπὸ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του μέχρι τῆς ἐπανόδου, διὰ νὰ χορηγηθῇ μετὰ τὰς πολλὰς ξένας προσευχάς—ποῦ ὀφείλονται εἰς τὰς ἐξομολογήσεις μου—περισσότερον παρὰ μετὰ τὰς ἰδικάς μου δεήσεις, ἐκεῖνο ποῦ ἐζήτησεν ἡ μητέρα μου κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς της.

BIBLION I'.

Δεύτερον μέρος τῶν «Ἐξομολογήσεων». — Ὁ Αὐγουστῖνος ὁμιλεῖ περὶ τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελεύσεως του. — Δυσχέρειαί σχετικαὶ μετὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ἑγώ. — Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ τὴν Θεότητα. — Μελέτη περὶ τῆς μνήμης. — Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐν Θεῷ ἀπολύτρωσις. — Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως.

Ἄς γνωρίσω Ἐσέ, ποὺ με γνωρίζεις. Ἄς Σέ γνωρίσω, καθὼς με γνωρίζεις Ἐσύ (¹). Ὡς ἀρετὴ τῆς ψυχῆς μου εἰσελθε εἰς αὐτὴν καὶ ἐξουσίασέ την διὰ νὰ τὴν ἔχῃς καὶ τὴν κατέχῃς χωρὶς σπῖλον καὶ χωρὶς ρυτίδα (²). Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίς μου, διὰ τοῦτο λαλῶ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ταύτην χαίρω, ὅταν χαίρω χαρὰν ὕγιαν. Τὰ δὲ ἄλλα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς πρέπει νὰ θρηνοῦνται τόσον ὀλιγώτερον, ὅσον περισσότερον θρηνοῦνται καὶ τοὐναντίον νὰ θρηνοῦνται τόσο περισσότερον ὅσο ὀλιγώτερον θρηνοῦνται. «Ἴδου γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας» (³) «ὁ δὲ ποιὼν ταύτην ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς» (⁴). Ὡστε ἐπιθυμῶ νὰ ποιήσω αὐτὴν εἰς τὴν καρδίαν μου, ἐξομολογούμενος ἐνώπιόν Σου, συγχρόνως δὲ ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων εἰς τὸ βιβλίον μου.

Ἀλλὰ, Σὺ Κύριε, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὁποίου ἡ ἄδυσσος τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως εἶναι γυμνή (⁵), τί μυστικὸν ἡμπορεῖ

(1) Α' Κορινθ. ιγ', 12 : «ἄρτι γινώσκω ἐκ μερῶν, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην».

(2) Πρὸς Ἐφεσ. ε', 26 : «καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑνδοξὸν τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος».

(3) Ψαλμ. Ν', 8

(4) Ἰωάνν. γ', 21.

(5) Πρὸς Ἑβρ. θ', 13 - «καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμεῖν ὁ λόγος».

νὰ ὑπάρξῃ εἰς ἐμένα καὶ ἂν ἀκόμῃ δὲν θὰ ἤθελα νὰ Σοῦ τὸ ἐξομολογηθῶ ; Διότι θὰ ἀπέκρυπτα Ἐσὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ὄχι τὸν ἑαυτὸν μου εἰς Ἐσέ. Τώρα δέ, ὁπότε οἱ στεναγμοί μου δεικνύουν, ὅτι δὲν ἄρέσω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, λάμπεις εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ ἄρέσεις καὶ ἀγαπᾶσαι καὶ θέλεις νὰ ἐρυθριάσω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ προσκολληθῶ εἰς Ἐσέ καὶ νὰ μὴ ἄρέσω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς Ἐσέ παρὰ μόνον διὰ Σοῦ.

Εἰς Ἐσὲ λοιπὸν ἀπεκαλύφθην, Κύριε, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἴμαι, καὶ εἶπα ποῖον καρπὸν ἐπερίμενα, ἐξομολογούμενος εἰς Ἐσέ. Διότι δὲν τὸ κάμνω αὐτὸ μὲ λέξεις τῆς σαρκὸς καὶ μὲ κραυγὰς, ἀλλὰ μὲ λέξεις τῆς ψυχῆς καὶ μὲ κάποιαν φωνὴν τῆς σκέψεως, γνωστὴν εἰς τὰς ἀκοάς Σου. Ἐφ' ὅσον εἴμαι κακός, τίποτε ἄλλο δὲν Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, ὅτι ἀπαρέσχω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἐφ' ὅσον δὲ εἴμαι ἀγαθός, τίποτε ἄλλο δὲν Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, παρὰ ὅτι τοῦτο δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἐμέ διότι «Σὺ εὐλόγεῖς δίκαιον» (1), ἀλλὰ Σὺ εἶσαι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ καθιστᾷς δίκαιον καὶ ἐκεῖνον, ποὺ ὑπῆρξεν ἁμαρτωλός. Ὡστε ἡ ἐξομολόγησίς μου, ὦ Θεέ μου, γίνεται σιωπηρῶς καὶ μεγαλοφώνως, διότι ἢ μὲν φωνὴ σιωπᾶ, ἢ δὲ καρδίᾳ κραυγάζει. Οὐτε λέγω κάτι ἀγαθὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ νὰ μὴν τὸ ἤκουσες προηγουμένως. Ἐσύ, οὔτε ἀκούεις κάτι παρ' ἐμοῦ, ποὺ νὰ μὴν τὸ εἶπες Ἐσύ πρότερον.

Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη, οἱ ἄνθρωποι ν' ἀκούσουν τὰς ἐξομολογήσεις μου, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ θεραπεύσουν αὐτοὶ ὅλας τὰς νόσους μου ; (2) Περίεργοι νὰ μάθουν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον των, δὲν φροντίζουν νὰ διορθώσουν τὴν ἰδικήν των. Διὰ τί ζητοῦν νὰ μάθουν ποῖός εἴμαι, ἀφοῦ δὲν θέλουν νὰ μάθουν ἀπὸ Ἐσὲ ποῖοι εἶναι ; Καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζουν, ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν, ὅταν μ' ἀκούουν νὰ ὁμιλῶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ; «Τίς γὰρ εἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ

(1) Ψαλ. Ε', 13.

(2) Ψαλμ. ΡΒ', 3, «εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ, τὸν εὐῖλατεύοντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου».

έν αὐτῷ ;» (1) Ἐάν ὁμως ἀκούσουν νά ὁμιλῇς Ἐσὺ περὶ αὐτῶν, δέν θά ἡμπορέσουν νά εἰπουν : «Ὁ Κύριος ψεύδεται». Διότι τί σημαίνει νά Σὲ ἀκούουν νά ὁμιλῇς περὶ αὐτῶν, παρὰ ὅτι γνωρίζουν οἱ ἴδιοι τὸν ἑαυτὸν τους ; Καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει, ὅτι ἓνα πρᾶγμα εἶναι ἀληθινὸν καὶ λέγει : «Αὐτὸ εἶναι ψευδές», ἐκτὸς ἐάν ψεύδεται αὐτὸς ὁ ἴδιος ; Ἐπειδὴ δὲ τὰ πάντα πιστεύει ἢ ἀγάπη (2), τοῦλάχιστον εἰς ἐκείνους, ποὺ συνδέει εἰς μίαν καὶ μόνην ψυχὴν, ἐξομολογοῦμαι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, διὰ νά μ' ἀκούσουν οἱ ἄνθρωποι, ἐφ' ὅσον δέν ἡμπορῶ νά τοὺς ἀποδείξω ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ στηρίζομαι εἰς τὴν πίστιν ἐκείνων ἢ ἀγάπη τῶν ὁποίων ἀνοίγει τὰ ὠτά των εἰς ἐμέ.

Ἀλλὰ Σὺ, ἰατρὲ τῆς ψυχῆς μου, δίδαξέ με ποῖος θά εἶναι τῶν ἐξομολογήσεών μου ὁ καρπός. Διότι ἡ ἐξομολόγησις τῶν παλαιῶν ἀνομιμάτων μου, τὰ ὁποῖα ἐσυγχώρησες καὶ ἐκάλυψες, διὰ νά μὲ καταστήσης μακάριον εἰς τοὺς κόλπους Σου, ἀφοῦ μετέβαλες τὴν ψυχὴν μου διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος· ἡ ἐξομολόγησίς μου, λέγω, ἀναγινωσκομένη ἢ ἀκουομένη θά ξυπνήσῃ τὰς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων, διὰ νά μὴ κοιμῶνται ἀπελπισμένοι καὶ νά λέγουν «δέν ἡμπορῶ», ἀλλὰ διὰ ν' ἀφυπνισθοῦν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ εἵκτου Σου καὶ εἰς τὴν γλυκύτητα τῆς χάριτός Σου, διὰ τῆς ὁποίας γίνεται ἰσχυρὸς ὁ ἀνίσχυρος, ποὺ λαμβάνει διὰ τῆς χάριτός Σου συνειδησιν τῆς ἀδυναμίας του. Καὶ τέρπονται οἱ ἀγαθοί, ἀκούοντες τὰ παλαιὰ ἀνομήματά των, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπηλλάγησαν, δέν τέρπονται δὲ διὰ τὸ εἶναι ἀνομήματα, ἀλλὰ διότι ὑπῆρξαν κάποτε καὶ δέν ὑφίστανται πλέον.

Ἀλλὰ διὰ ποῖον καρπὸν, ὦ Θεέ μου, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συνειδησίς μου ἐξομολογεῖται καθημερινῶς, στηριγμένη περισσότερον εἰς τὸ ἔλεός Σου παρὰ εἰς τὴν ἀθωότητά μου· διὰ ποῖον καρπὸν, Σ' ἐρωτῶ, ἐξομολογοῦμαι τώρα ἐνώπιόν Σου εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νά τοὺς πληροφορήσω μὲ αὐτὰς τὰς γραμμάς μου, ποῖος εἶμαι σήμερον καὶ ὅχι ποῖος ὑπῆρξα; Διότι τὸν καρπὸν ἐκεῖνον τὸν εἶδα

(1) Α' Κορινθ. β', 11.

(2) Α' Κορινθ. ιγ', 7. «πάντα στέγει (ἢ ἀγάπη), πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει».

καὶ τὸν ἐμνημόνευσα⁽¹⁾. Ἀλλὰ ποῖος εἶμαι σήμερον καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἀκόμη τῶν ἐξομολογήσεών μου, ἐπιθυμοῦν νὰ τὸ μάθουν καὶ πολλοὶ ἐξ ἐκείνων, ποὺ μὲ γνωρίζουν καὶ πολλοί, οἱ ὅποιοι δὲν μὲ γνωρίζουν καὶ ἤκουσαν κάτι ἀπὸ ἐμέ ἢ περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ τὰ ὦτα τῶν ὁποίων δὲν ἠνοιχθήσαν εἰς τὴν καρδίαν μου, ὅπου εὐρίσκωμαι ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶμαι. Θέλουν νὰ μὲ ἀκούσουν ἐξομολογούμενον ποῖος εἶμαι εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου, ὅπου οὔτε οἱ ὀφθαλμοί, οὔτε τὰ ὦτά των, οὔτε τὸ πνεῦμά των ἡμποροῦν νὰ εἰσδύσουν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ μὲ πιστεύσουν, χωρὶς ἔλεγχον. Διότι ἡ ἀγάπη, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀγαθοί, τοὺς λέγει, ὅτι δὲν ἡμπορῶ νὰ ψευσθῶ, ἐξομολογούμενος πὰ κατ' ἐμέ, ἐκεῖνο δέ, ποὺ μὲ καθιστᾷ πιστευτόν, εἶναι ἡ ἀγάπη των.

Ἀλλὰ, τέλος, ποῖον καρπὸν περιμένουν ἀπὸ τὰς ἐξομολογήσεις μου; Ἀρὰ γε θέλουν νὰ χαροῦν μαζί μου ἀκούοντες πόσον Σ' ἐπλησίασα διὰ τῆς χάριτός Σου καὶ νὰ δεηθοῦν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀφοῦ μάθουν πόσον εἶμαι ἀκόμη μακράν, λόγῳ τοῦ βάρους τῶν ἁμαρτιῶν μου; Θ' ἀποκαλύψω εἰς αὐτοὺς τὸν ἑαυτό μου, διότι δὲν εἶναι, Κύριε καὶ Θεέ μου, ἀσήμαντος ἡ ὠφέλεια, ὅταν «ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν» ⁽²⁾. Ὅθεν ἡ ψυχὴ τῶν ἀδελφῶν μου ἄς ἀγάπησῃ εἰς ἐμέ ὅ,τι Σὺ διδάσκεις ν' ἀγαπᾷ καὶ ἄς θρηνήσῃ ὅ,τι Σὺ διδάσκεις νὰ θρηνῇ.

Αὐτὸ ἄς τὸ κάμῃ ἡ ἀδελφικὴ ἐκείνη ψυχὴ καὶ ὄχι ξένη· ὄχι ἡ ψυχὴ «υἱῶν ἀλλοτριῶν, ὧν τὸ στόμα ἐλάλησε ματαιότητα καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν ἀδικίας» ⁽³⁾, ἀλλ' ἡ ἀδελφικὴ ἐκείνη ψυχὴ, ἡ ὁποία, ὅταν μὲ ἐπιδοκιμάζῃ χαίρει καὶ ὅταν μὲ ἀποδοκιμάζῃ λυπεῖται δι' ἐμέ, διότι εἴτε μὲ ἐπιδοκιμάζει εἴτε μὲ ἀποδοκιμάζει, μὲ ἀγαπᾷ. Θ' ἀποκαλύψω εἰς αὐτοὺς τὸν ἑαυτόν μου. Ἄς ἀναπνεύσουν διὰ τὰ ἀγαθὰ ἔργα μου καὶ ἄς στενάξουν διὰ τὰ κακὰ. Τὰ ἀγαθὰ ἔργα μου εἶναι ἔργα καὶ δῶρα ἰδικὰ Σου, τὰ δὲ κακὰ, ἰδικὰ μου ἁμαρτήματα καὶ ἰδική Σου δικαιοσύνη. Ἄς ἀναπνέουν δι' ἐκεῖνα καὶ ἄς στενάξουν δι' αὐτά, οἱ δὲ ἔπαινοι καί-

(1) Δηλαδή τῶν ἐξομολογήσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ παρελθόν

(2) Β' Κορινθ. α', 12.

(3) Ψαλμ. ΡΜΓ, 7, 8.

οἱ θρῆνοι ἄς ἀνέλθουν ἐνώπιόν Σου ἀπὸ τὰς ἀδελφικὰς καρδίας εἰς τὰ θυσιαστήριά Σου (¹).

Σὺ δέ, Κύριε, εὐφρανθεῖς ἀπὸ τὸ ἄρωμα τοῦ ἁγίου ναοῦ Σου, «ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου»(²) διὰ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός Σου καὶ ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐγκαταλείπεις ὅ,τι ἤρχισες, ἀπομάκρυνε καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ἐλαττώματά μου.

Αὐτός εἶναι ὁ καρπὸς τῶν ἐξομολογήσεών μου, ποὺ ἀναφέρονται ὅχι εἰς τὸ παρελθόν μου, ἀλλ' εἰς τὸ παρόν μου, προβαίνω δὲ εἰς αὐτάς μὲ κάποιαν ἀπόκρυφον χαρὰν καὶ μὲ τρόμον(³), μὲ κρυφὴν λύπην καὶ ἐλπίδα, ὅχι μόνον ἐνώπιόν Σου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν πιστῶν τέκνων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ συμμετέχουν εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὴν θνησιμότητά μου. Ἐνώπιον τῶν συμπολιτῶν καὶ συνοδοιπόρων μου ἐνώπιον ἐκείνων, ποὺ προηγούνται, ἀκολουθοῦν ἢ μὲ συνοδεύουν εἰς τὴν ζωὴν μου. Αὐτοὶ εἶναι οἱ θεράποντές Σου καὶ οἱ ἀδελφοί μου, ποὺ ἠθέλησες νὰ εἶναι τέκνα Σου καὶ κύριοί μου, τοὺς ὁποίους μὲ διέταξες νὰ ὑπηρετῶ, ἂν θελήσω νὰ ζήσω μετὰ Σοῦ ἀπὸ τὴν ζωὴν Σου. Καὶ δὲν θὰ μὲ ἀρκοῦσε αὐτὸς ὁ Λόγος Σου, ἐὰν δὲν μοῦ ἔδιδες τὸ παράδειγμα διὰ τῆς ἰδικῆς Σου ἐνεργείας, κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Λόγος Σου μοῦ ἔδιδε τὴν διαταγὴν. Καὶ ἐγὼ ὅ,τι ἐνεργῶ μὲ ἔργα ἢ μὲ λόγους, τὸ ἐνεργῶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων Σου κάθε φορὰν μετὰ μεγάλου κινδύνου, ἐκτὸς ὅταν ἀναλογίζωμαι, ὅτι ἡ ψυχὴ μου εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν πτερύγων Σου καὶ ὅτι ἡ ἀδυναμία μου Σοῦ εἶναι γνωστὴ. Εἶμαι μικρὸ παιδάκι, ἀλλὰ ζῇ αἰωνίως ὁ πατέρας μου καὶ εἶναι ἱκανὸς κηδεμὼν γιὰ μένα. Διότι εἶναι ὁ πλάστης μου καὶ ὁ προστάτης μου καὶ εἶσαι Σὺ ὁλόκληρον τὸ ἀγαθόν μου, Σὺ παντοδύναμε, ποὺ εἶσαι μαζί μου προτοῦ ἐγὼ ὑπάρξω μαζί Σου. Θ' ἀποκαλύψω λοιπὸν εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους μὲ διατάσσεις νὰ ὑπηρετῶ, ὅχι ποῖος ὑπῆρξα εἰς τὸ πα-

1(1) Πρβλ. Ἀποκάλυψις Ἰωάνν. η', 3: «Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἦλθε καὶ ἑστάθη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων λιθανῶτόν χρυσοῦν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν ἐνώπιον τοῦ θρόνου».

(2) Ψαλμ. Ν', 2.

(3) Πρβλ. Ψαλμ. Β', 11: «Ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμφ».

ρελθόν, ἀλλὰ ποῖός εἰμαι σήμερα. «Ἄλλ' οὐδ' ἐμουτὸν ἀνακρίνω»⁽¹⁾. Καὶ ἔτσι θέλω ν' ἀκουσθῶ.

Σύ, ὦ Θεέ, εἶσαι ὁ κριτής μου· «τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ ; »⁽²⁾. Ἀλλά, ὑπάρχει κάτι, ποῦ δὲν γνωρίζει οὔτε αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Ἀλλά Σύ, Κύριε, ποῦ τὸν ἐπλασες, γνωρίζεις τὰ πάντα τὰ κατ' αὐτόν. Ἐγὼ δέ, μολονότι περιφρονῶ τὸν ἑαυτόν μου ἐνώπιόν Σου καὶ θεωρῶ ὡς γῆν καὶ τέφραν ἐμὲ αὐτόν, ἐν τούτοις γνωρίζω κάτι περὶ Σοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζω περὶ ἐμοῦ τοῦ ἰδίου. Πράγματι, «βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι καὶ ὄχι πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»⁽³⁾. ἀκόμη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον, ὅσο ἀπομακρύνομαι ἀπὸ Σέ, τόσο εἶμαι πλησιέστερον πρὸς τὸν ἑαυτόν μου παρὰ πρὸς Ἑσέ ⁽⁴⁾ καὶ ὁμῶς γνωρίζω ὅτι εἶσαι ἀδιάφθορος, ἐνῷ ἐγὼ ἀγνοῶ εἰς ποίους πειρασμοὺς ἤμπορῶ καὶ εἰς ποίους δὲν ἤμπορῶ νὰ ὑποκύψω. Καὶ ὑπάρχει ἐλπίς, ὅτι εἶσαι πιστὸς καὶ ὅτι «οὐκ ἐάσεις ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιήσεις σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν»⁽⁵⁾.

Ὅθεν θὰ ἐξομολογηθῶ ὅ,τι γνωρίζω περὶ ἐμοῦ, διότι καὶ ὅ,τι γνωρίζω περὶ ἐμοῦ τὸ γνωρίζω διὰ τῆς λάμπειας τοῦ φωτός Σου, ὅ,τι δὲ περὶ ἐμοῦ ἀγνοῶ, τὸ ἀγνοῶ, ἕως ὅτου γίνουν τὰ σκότῃ μου ὡς μεσημβρία εἰς τὸ πρόσωπόν Σου⁽⁶⁾.

Τὰ πλάσματα ἐξαγγέλλουν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Πλάστου

Ὅχι μὲ συνείδησιν ἀμφιδάλλουσιν, ἀλλὰ μὲ συνείδησιν δεβαίαν Σὲ ἀγαπῶ, Κύριε ! Ἐπληξες τὴν καρδίά μου διὰ τοῦ λό-

(1) Α' Κορινθ. δ', 3.

(2) Α' Κορινθ. ς', 11.

(3) Α' Κορινθ. ιβ', 13.

(4) Πρὸς Β' Κορινθ. ε', 6 : «Θαρρύντες οὖν πάντοτε καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου».

(5) Α' Κορινθ. ι', 13.

(6) Πρὸς Ἦσ. ΝΗ, 10 : «Τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία».

γου Σου καὶ Σὺ ἠγάπησα. Ἀλλὰ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὅλα τὰ ἐν αὐτοῖς μοῦ ἀνακράζουσιν ἀπὸ παντοῦ νὰ Σ' ἀγαπῶ, οὔτε παύουσιν νὰ τὸ φωνάζουσιν εἰς ὅλους, διὰ νὰ εἶναι ἀδικαιολόγητοι ⁽¹⁾. Ἀλλὰ Σὺ λαλεῖς ἐντονώτερα, ἐφ' ὅσον ἐλεεῖς, «ὃν ἂν ἐλεῇς καὶ οἰκτεῖρεις, ὃν ἂν οἰκτείρῃς» ⁽²⁾, ἄλλως ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ διηγοῦνται πρὸς κωφοὺς τοὺς ἐπαίνους Σου.

Ἀλλὰ τί ἀγαπῶ, ὅταν ἀγαπῶ Ἐσένα ; Δὲν ἀγαπῶ τὴν λαμπρότητα τῶν σωμάτων, τὴν ἐφήμερον ὥραιότητα. Δὲν ἀγαπῶ τὴν λάμψιν τοῦ φωτός, τὴν τόσον γοητευτικὴν διὰ τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμοὺς μου. Δὲν ἀγαπῶ τὴν γλυκύφθογον μελωδίαν τῶν ἄρματων, οὔτε τὴν μεθυστικὴν εὐωδίαν τῶν ἀνθέων καὶ τὰ ἀρώματα, οὔτε τὸ μάννα καὶ τὸ μέλι, οὔτε ὅ,τι ἀρέσει εἰς τὰς θωπείας τῆς σαρκός. Καὶ ὅμως, ὅταν ἀγαπῶ τὸν Θεόν μου, ἀγαπῶ κάποιον φῶς καὶ κάποιον ἄρωμα καὶ κάποιον ἔδεσμα καὶ κάποιαν θωπείαν. Ἀγαπῶ τὸ φῶς, τὴν φωνήν, τὸ ἄρωμα, τὴν τροφήν, τὰς θωπείας τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ἡ ψυχὴ μου εὐρίσκει μίαν λάμψιν ἐντατικὴν, τὴν ὁποίαν ὁ χῶρος δὲν περιλαμβάνει, μίαν φωνήν, ποὺ ὁ χρόνος δὲν συμπαρασύρει, ἓνα ἄρωμα, ποὺ δὲν διασκορπίζει ὁ ἄνεμος, ἓνα ἔδεσμα γλυκύ, ποὺ δὲν ἐλαττώνει ἡ πείνα, ἀπόκτημα ποὺ δὲν ἀρπάζει ὁ χορτασμός. Αὐτὰ ἀγαπῶ, ὅταν ἀγαπῶ Ἐσέ, ὦ Θεέ μου !

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τί εἶναι ὁ Θεός ; Ἠρώτησα τὴν γῆν καὶ μοῦ ἀπήντησεν : «ἐγὼ δὲν εἰμαι». Ἠρώτησα ὅτι εὐρίσκεται ἐπ' αὐτῆς καὶ ἔλαβον τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν. Ἠρώτησα τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἀβύσσους καὶ τὰ ἔρπετά ψυχῶν ποὺ ζοῦν καὶ ἀπεκρίθησαν : «δὲν εἴμεθα ἐμεῖς ὁ Θεός Σου, ζήτησε ἐπάνω ἀπὸ μᾶς». Ἠρώτησα τὰς πνοὰς τοῦ ἀνέμου καὶ ὁ ἀέρας μὲ ὅλους τοὺς κατοίκους του μοῦ ἀπήντησε : «ὁ Ἀναξιμένης πλανᾶται, ἐγὼ δὲν εἰμαι Θεός». Ἠρώτησα τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρους : «οὔτε ἐμεῖς, μοῦ ἀπεκρίθησαν, εἴμεθα ὁ Θεός ποὺ ζητεῖς». Καὶ εἶπα εἰς ὅλα τὰ πλάσματα, ποὺ περιβάλλουν τὰς πύλας τῆς σαρκός μου : «Ἐσεῖς μοῦ ὁμολογήσατε ὅτι δὲν εἴσθε ὁ

(1) Διὰ νὰ μὴ εὐρίσκουν δηλαδὴ δικαίολογίαν, ἐφ' ὅσον τὰ πάντα—ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ—ἐξαγγέλουν καὶ ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ.

(2) Πρὸβλ. Ρωμ. ε', 15.

Θεός μου, πῆτε μου λοιπὸν κάτι περὶ αὐτοῦ». Καὶ ἐφώναξαν με μεγάλην φωνήν : «αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς» (1). Ἠρώτησε τὰ πλάσματα αὐτὰ ἡ φωνή μου καὶ ἡ ἀπάντησίς των ὑπῆρξεν ἡ ὡραιότης των.

Καὶ ἐστράφηκα εἰς τὸν ἑαυτόν μου καὶ ἠρώτησα : «Ἐσὺ ποῖός εἶσαι ;» Καὶ ἀπήντησα : «εἶμαι ἄνθρωπος» καὶ ὑπάρχουν δύο πράγματα εἰς ἐμένα, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχή, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἄλλο ἐσωτερικόν. Εἰς ποῖον ἐκ τῶν δύο ἄρα γε ὤφειλα νὰ ζητήσω τὸν Θεόν μου, τὸν Θεὸν ἐκεῖνον, ποῦ εἶχα ζητήσει διὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν γῆν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ καὶ παντοῦ, ὅπου ἤμπόρεσα ν' ἀποστείλω ὡς ἀγγελιαφόρους τὰς ἀκτῖνας τῶν ὀφθαλμῶν μου ; Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνωτέρα τοῦ σώματος καὶ ὅλοι οἱ ἀγγελιαφόροι τοῦ σώματος μετέδιδαν εἰς αὐτήν, ὡς εἰς δικαστὴν καὶ κριτήν, τὰς ἀπαντήσεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ὅλων τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πλασμάτων τὰ ὁποῖα ἔλεγαν : «δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ὁ Θεός, αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς». Ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος ἐδιδάχθη αὐτὸ μετὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἐσωτερικὸν Ἐγώ, τὸ Ἐγώ, ποῦ εἶναι ἡ ψυχὴ μου, ἔμαθε ταῦτα διὰ τῶν αἰσθήσεων τοῦ Σύμπαντος. Ἠρώτησα λοιπὸν δλόκληρον τὴν μάζαν τοῦ κόσμου περὶ τοῦ Θεοῦ μου καὶ μοῦ ἀπήντησε : «Αὐτὸς εἶναι Ἐκεῖνος, ποῦ με ἔπλασε. Δὲν ἔπλασα ἐγὼ τὸν ἑαυτόν μου».

Ἀλλὰ μήπως ἡ ὡραιότης τοῦ κόσμου δὲν ἐμφανίζεται εἰς ὅλους, ποῦ ἔχουν αἰσθήσεις ὕγιεις ; Διατί δὲν ὁμιλεῖ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς ὅλους ; Τὰ μικρὰ ζῶα καὶ τὰ μεγάλα βλέπουν τὴν ὡραιότητα καθαρά, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ τὴν ἐρωτήσουν, διότι στεροῦνται νοήσεως, δυναμένης νὰ κρίνῃ τὰς σχέσεις τῶν αἰσθήσεων. Ἀπ' ἐναντίας οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ζητήσουν, ἵνα τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται(2). Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, καθυποτασσόμενοι εἰς τὰ «ποιήματα» ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ γενόμενοι δοῦλοί των, δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ κρίνουν περὶ αὐτῶν. Οὔτε τὰ πλάσματα αὐτὰ ἀποκρίνονται εἰς ὅλους τὰ ἐρωτοῦν, ἐφ' ἕνα οἱ ἐρωτῶντες δὲν ἠμποροῦν νὰ κρί-

(1) Ψαλμ. 93, 3.

(2) Ρωμ. α'. 20.

νουν τὰς ἀπαντήσεις των, οὔτε μεταβάλλουν τὴν φωνήν των, δηλαδὴ τὴν ὄψιν των : δὲν εἶναι διαφορετικὰ δι' ἐκείνους, ποὺ ἀρκοῦνται νὰ τὰ βλέπουν καὶ δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰ ἐρωτοῦν, ἀλλὰ, μολονότι καὶ εἰς τοὺς μὲν καὶ εἰς τοὺς δὲ παρουσιάζουν τὴν ἰδίαν ὄψιν, εἶναι ἀμίλητα διὰ τοὺς πρώτους καὶ διὰ τοὺς δευτέρους εὐγλωττα, τὰ ἐννοοῦν δὲ μόνον ἐκεῖνοι, ποὺ σχετίζουσιν τὴν μαρτυρίαν των μὲ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας, ποὺ ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὰ πλάσματα. Διότι ἡ ἀλήθεια μοῦ λέγει «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ δὲν εἶναι ὁ Θεὸς σου, οὔτε ἄλλο σῶμα ὁποιοῦνδήποτε. Ὁμολογεῖ τοῦτο ἡ φύσις των». Εἰς ἐκεῖνον ποὺ βλέπει καθαρά, ἡ μᾶζα εἶναι μικροτέρα εἰς τὰ μέρη τῆς παρὰ εἰς τὸ σύνολόν τῆς. Ἐσὺ, ὦ ψυχὴ μου, εἶσαι ἤδη κάτι ἀνώτερον, διότι ἐσὺ ἐμφυχώνεις τὴν μᾶζαν τοῦ σώματός μου, σὺ ἐμφυσᾷς εἰς αὐτὸ τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἓνα σῶμα δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς ἄλλο σῶμα.

Ὁ Θεὸς δὲν γίνεται προσιτὸς διὰ τῶν αἰσθήσεων

Τί λοιπὸν ἀγαπῶ, ὅταν ἀγαπῶ τὸν Θεόν ; Ποιὸς εὐρίσκεται ὑπεράνω τῆς ψυχῆς μου ; Θὰ ἀνέλθω διὰ τῆς ψυχῆς μου πρὸς Αὐτόν. Θὰ ὑπερβῶ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ποὺ μὲ συνδέει ἀδιαρρήκτως μὲ τὸ σῶμα μου καὶ πληροῖ τὰ ὄργανά μου. Δὲν θὰ εὔρω τὸν Θεὸν δι' αὐτῆς, διότι καὶ οἱ ἱπποὶ καὶ οἱ ἡμίονοι θὰ ἴδον εὕρισκάν ἐπίσης, ἀφοῦ κατέχουν τὴν ἰδίαν δύναμιν, ποὺ ζωογονεῖ τὰ σώματά των.

Ὑπάρχει κάποια ἄλλη δύναμις, ποὺ δίδει ὅχι μόνον ζωὴν, ἀλλὰ καὶ αἰσθήσιν εἰς τὴν σάρκα μου, δημιουργήμα τοῦ Θεοῦ· κάποια ἄλλη δύναμις, ποὺ διατάσσει τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ μὴν ἀκούουν καὶ τὰ ὦτα νὰ μὴ βλέπουν, ἀλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπουν, εἰς τὰ ὦτα νὰ ἀκούουν, καὶ καθορίζει εἰς ἐκάστην αἰσθήσιν τὰς ἑδρας καὶ τὰς λειτουργίας τῆς πολυσχιδεῖς λειτουργίας, τὰς ὁποίας ἐκτελεῖ δι' αὐτῶν ἡ ψυχὴ, χωρὶς νὰ πάύσῃ νὰ εἶναι ἐνιαία. Θὰ ἐξυψωθῶ ὑπεράνω αὐτῆς τῆς δυνάμεώς μου, τοιαύτην δύναμιν ἔχει καὶ ὁ ἱππὸς καὶ ὁ ἡμίονος, ἀφοῦ αἰσθάνονται καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος.

Ἡ μνήμη. Τὰ ὄριά της

Θὰ ὑπερβῶ λοιπὸν καὶ τὴν δύναμιν αὐτὴν, ποὺ εἶναι συμφυῆς μὲ τὴν οὐσίαν μου, ἀνερχόμενος ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα πρὸς Ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔπλασε. Καὶ φθάνω εἰς τοὺς λειμῶνας καὶ εἰς τὰ εὐρύτατα οἰκοδομήματα τῆς μνήμης, ὅπου εὐρίσκονται οἱ θησαυροὶ ἀπειρχρίθμων εἰκόνων, πολλῶν καὶ διαφόρων ἀντικειμένων· θησαυροί, ποὺ εἰσῆλθον διὰ τῆς πύλης τῶν αἰσθήσεων. Ἐκεῖ κρύπτεται πᾶν ὅ,τι διανοούμεθα. Ἐλαττώνομεν ἢ μεταβάλλομεν μὲ κάθε τρόπον ὅ,τι ἡ αἰσθησις μᾶς παρέχει καὶ τέλος πᾶν ὅ,τι ἐτοποθετήθη καὶ ἀπεταμιεύθη ἐκεῖ, χωρὶς νὰ ἔχη ἀκόμη ἀπορροφηθῇ καὶ ταφῇ ἀπὸ τὴν λήθην.

Ἐκεῖ εὐρίσκόμενος, ζητῶ νὰ παρουσιασθῇ ὅ,τιδὴποτε θελήσω. Μερικὰ ἀντικείμενα παρουσιάζονται ἀμέσως, ἀλλὰ ζητοῦνται ἐπὶ χρόνον μακρότερον, ὥς ἐὰν ἀπεσύροντο ἀπὸ μεγαλύτερα βάθη. Ἀλλὰ ὁρμοῦν ἀκάθεκτα καθ' ὁμάδας, καὶ ἐνῶ ζητοῦμεν καὶ ἐρωτῶμεν ἓνα ἐξ αὐτῶν, πηδοῦν ὅλα μαζί εἰς τὸ μέσον, σὺν νὰ λέγουν : «Ἐμεῖς δὲν εἴμεθα». Καὶ τὸ χέρι τῆς ψυχῆς μου τὰ ἐκτοπίζει ἐκ τοῦ προσώπου τῆς μνήμης μου, ἕως ὅτου τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον θέλω, ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ νέφη καὶ ἐμφανισθῇ ἀπὸ τὴν ἄβυσσον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἀλλὰ τέλος ἐξέρχονται εὐκολώτερα καὶ μὲ ἀδιάρρηκτον ἀλληλουχίαν, εὐθὺς ὅταν κληθοῦν. Τὰ μὲν παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὰ δὲ καὶ ἐξαφανίζονται διὰ νὰ ἐπανεμφανισθοῦν, ὅταν τὸ θελήσω. Τοῦτο γίνεται ὅταν διηγοῦμαι κάτι ἀπὸ μνήμης.

Ἐκεῖ διατηροῦνται χωριστὰ καὶ ἀνάμεικτα τὰ εἶδη, τὰ εἰσελθόντα τὸ καθ' ἓνα δι' ἰδίᾳς ὁδοῦ : τὸ φῶς, ὅλα τὰ χρώματα καὶ αἱ μορφαὶ τῶν σωμάτων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὅλοι οἱ ἤχοι διὰ τῶν ὠτων, αἱ ὀσμαιὲ διὰ τῆς ρινός, ὅλοι οἱ χυμοὶ διὰ τοῦ στόματος, διὰ δὲ τῆς αἰσθήσεως ὁλοκλήρου τοῦ σώματος κάθε σκληρὸν ἢ μαλακόν, θερμὸν ἢ ψυχρόν, λεπτὸν ἢ τραχύ, βαρὺ ἢ ἐλαφρὸν προσβάλλει ἕξωθεν ἢ ἔσωθεν τὸ σῶμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ περισυλλέγει ἡ μνήμη εἰς τὴν εὐρύχωρον ἐστίαν της, εἰς τὰς ἀποκρύφους καὶ ἀπροάπτους πτυχάς της, διὰ νὰ τὰ ἐπανευρίσκῃ καὶ τὰ ἀνακαλῇ ἐν ἀνάγκῃ, καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἰσέρχεται δι' ἰδίᾳς πύλης εἰς τὴν μνήμην, ὅπου ἐναποτίθεται. Δὲν εἰσέρχονται ὁμῶς

εἰς τὴν μνήμην τάντικείμενα, ἀλλ' αἱ εἰκόνες τῶν αἰσθησιακῶν ἀντικειμένων ἐμφανίζονται, εὐθὺς ὅταν τὰς καλέσῃ ἡ νόησις.

Καὶ πῶς ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, μὲ ποῖον τρόπον αἱ εἰκόνες αὐταὶ σχηματίζονται, μολονότι γνωρίζομεν ἀπὸ ποίας αἰσθήσεις ἀποσπῶνται καὶ ἐναποτίθενται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μας ; Διότι καὶ ἐν μέσῳ τοῦ σκότους καὶ ἐν σιγῇ ἀνακαλῶ εἰς τὴν μνήμην μου τὰ χρώματα, διακρίνω τὸ λευκὸν καὶ τὸ μαῦρον καὶ ἄλλο χρῶμα ὁποιοδῆποτε. Οὕτε εἰσορμοῦν οἱ ἦχοι, διαταράσσοντες ὅ,τι παρὰ τῇρῳ μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου, μολονότι εὐρίσκονται εἰς τὸν αὐτὸν χώρον, ἀλλὰ κατὰ μέρος. Διότι ἤμπορῶ ν' ἀνακαλέσω καὶ τοὺς ἦχους εἰς τὴν μνήμην μου, ἂν τὸ θελήσω, καὶ ἀμέσως προσέρχονται, ἐνῷ δὲ ἡρεμεῖ ἡ γλῶσσά μου καὶ ὁ λάρυγξ μου σιωπᾷ, φάλλω, ὅπως μοῦ ἀρέσει, χωρὶς αἱ εἰκόνες τῶν χρωμάτων, ποὺ εὐρίσκονται ὅχι ὀλιγώτερον ἐκεῖ, νὰ παρεισάγωνται καὶ νὰ μὲ διακόπτουν, καθ' ὃν χρόνον ἀνασκάπτω τὸν θησαυρόν, ποὺ μοῦ ἐδώρησαν τὰ ὠτά μου. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τὰ ὅποια, ἀφοῦ παρελήφθησαν καὶ ἐναποταμιεύθησαν εἰς τὴν μνήμην μου, ἤμπορῶ νὰ τ' ἀνακαλῶ, ὅπως θέλω. Διακρίνω τὴν ὁσμὴν τοῦ κρίνου ἀπὸ τὴν ὁσμὴν τοῦ ἴου, χωρὶς νὰ ὀσφραίνωμαι, τὸ μέλι ἀπὸ τὸν παρασκευασμένον οἶνον, χωρὶς νὰ γεύωμαι, τὸ μαλακὸν ἀπὸ τὸ τραχύ, χωρὶς νὰ ἅπτωμαι, προτιμῶ δὲ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο μόνον διὰ τῆς ἀναμνήσεώς μου.

Ἴδου τί κάμνω ἐντὸς τῆς εὐρείας αἰθούσης τῆς μνήμης μου. Ἐκεῖ εὐρίσκονται εὐθὺς εἰς τὴν διάθεσίν μου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, μὲ ὅλα τὰ ὄντα, ποὺ ἠμπόρεσα ν' ἀντιληφθῶ εἰς αὐτά. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος παρουσιάζομαι πάλιν εἰς τὸν ἑαυτόν μου, ἐνθυμοῦμαι τί ἔκαμα, ποῦ καὶ πότε τὸ ἔκαμα καὶ ποῖαι ἐντυπώσεις μ' ἐξουσίαζαν διὰ νὰ ἐνεργῶ κατὰ τὸν α ἢ τὸν β τρόπον. Ἐκεῖ εὐρίσκεται πᾶν ὅ,τι ἐνθυμοῦμαι, ἐξ ἰδίας πείρας μαθὼν ἢ ἀκούσας παρ' ἄλλων. Ἀπὸ τὴν αὐτὴν δὲ ὡσαύτως πηγὴν προέρχονται αἱ μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων συγκρίσεις, τὰς ὁποίας κάμνω εἴτε ἐγὼ ὁ ἴδιος πειραματιζόμενος εἴτε στηριζόμενος εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναρμονισμοῦ μὲ τὴν ἐμπειρίαν μου. Ἐκ δὲ τῶν σχέσεων, ποὺ εὐρίσκω μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τοῦ παρελθόντος, γεννῶνται αἱ ὑποθέσεις μου περὶ τῶν γεγονότων, καθὼς καὶ αὐταὶ αἱ ἐλπίδες μου. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ

φαντάζομαι πάλι πκρόντα. «Θά κάμω τοῦτο, θά κάμω ἐκεῖνο», λέγω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, εἰς τὴν εὐρεῖαν ἐκείνην πτυχὴν τῆς ψυχῆς μου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκλείονται τοιαῦται καὶ τοσαῦται εἰκό-
νες καὶ προσθέτω : «ὦ ἔάν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ὦ ἔάν ἤθελε ν' ἀπομακρύνῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ὁ Θεός». Αὐτὰ λέγω μέσα μου καὶ κατὰ τὸν χρόνον, ὅπου ὁμιλῶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ-
τον, αἱ εἰκόνες τῶν ἀντικειμένων, τὰς ὁποίας καλῶ, παρρυσιά-
ζονται ἀστραπικίως εἰς ἐμέ ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τῆς μνήμης μου, οὔτε θά ἤμουν ἱκανὸς νὰ ὁμιλῶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἂν μ' ἐγ-
κατέλειπεν.

Μεγάλη ἡ δύναμις τῆς μνήμης, τρισεγίστη, ὦ Θεέ μου ! Κολοσσιαῖον καὶ ἄπειρον Ἱερὸν ! Ποιὸς ἤμπορεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν
βυθὸν τοῦ ; Καὶ ὅμως εἶναι δύνამις τῆς ψυχῆς μου, ἀνήκει εἰς τὴν
φύσιν μου καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν ἐννοῶ πᾶν ὅ,τι εἶμαι. Τὸ πνεῦμα
λοιπὸν συστενοῦται τόσον πολὺ, ὥστε ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει, νὰ μὴ
δύναται νὰ κατέχῃ αὐτὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ; Καὶ τὸ μέρος
τοῦ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἤμπορεῖ νὰ κατέχῃ, εὐρίσκεται ἔξω ἀπ' αὐτό
καὶ ὅχι ἐντός τοῦ ; Διὰτί δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ κατέχῃ ; Μεγάλος
θαυμασμὸς γεννᾶται ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ
αἱ φρένες μου συγχέονται ἐξ ἀμηχανίας καὶ φόβου.

Καὶ οἱ ἄνθρωποι θαυμάζουν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὴν
ἀτρώγετον θάλασσαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ ὠκεᾶ-
νοῦ τὰ κράσπεδα καὶ τὰς τροχιάς τῶν ἀστέρων καὶ λησμονοῦν
τὸν ἑαυτὸν τοῦς, οὔτε ἐκπλήσσονται διὰ τὸ ὅτι ὠνόμασα ὅλα αὐτά,
χωρὶς νὰ τὰ βλέπω μὲ τὰ μάτια μου. Καὶ δὲ θά ἤμουν ἱκανὸς νὰ
τὰ ὀνομάσω, ἐάν τὰ ὄρῃ καὶ τὰ κύματα καὶ τὰ ἄστρα καὶ οἱ πο-
ταμοί, ποῦ εἶδα κάποτε καὶ ὁ Ὀκεανός, ποῦ ἐπίστευα, δὲν ἦσαν
προσιτὰ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μου, ἀπὸ τὰ εὐρύχωρα
λειβάδια τῆς μνήμης μου, ὥς ἐάν τὰ ἔβλεπα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν
μου. Καὶ ὅμως, ὅταν ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ τὰ
ὄμματά μου, δὲν τ' ἀπερρόφησαν μὲ τὸ νὰ τὰ βλέπουν, διότι αὐτὰ
τ' ἀντικείμενα δὲν εὐρίσκονται μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλὰ
μόνον αἱ εἰκόνες των, γνωρίζω δὲ ἀπὸ ποίαν αἰσθησιν προῆλθε
κάθε ἐντύπωσίς μου.

Ἡ μνήμη εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐπιστημῶν

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον τάντικείμενα αὐτά, ποὺ ἡμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ ἡ μνήμη μου. Ἐκεῖ εὐρίσκονται καὶ ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἀπέκτησα ἐκ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν καὶ δὲν τὰ ἐλησμόνησα ἀκόμη. Ἀλλὰ αὐτὰ κρύπτονται εἰς χῶρον μυστηριωδέστερον ἢ μᾶλλον εἰς κανέναν χῶρον, δὲν ἔχω δὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου τὰς εἰκόνας των παρὰ τάντικείμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Ὅσον ἀφορᾷ, παραδείγματος χάριν, τὴν γραμματικὴν, τὴν διαλεκτικὴν, τὰ διάφορα θέματα, τὰ ὅποια περιλαμβάνει, αἱ πολλὰ καὶ διάφοροι γνώσεις, ποὺ ἡ μνήμη συγκρατεῖ, δὲν εἶναι παρὰ μόνον εἰκόνες, τὰ πρότυπα τῶν ὁποίων εὐρίσκονται ἔξω ἀπ' αὐτὴν. Ἐδῶ δὲν συμβαίνει ὅ,τι γίνεται, ὅσον ἀφορᾷ ἕναν ἤχον, ποὺ ἔρχεται καὶ παρέρχεται, ἀφίνων ἴχνη εἰς τὴν ἀκοήν μας, ἐπιτρέποντα νὰ τὸν ἀκούωμεν καὶ ὅταν παύσῃ νὰ ἤχῃ, ἡ ὅσον ἀφορᾷ μίαν ὁσμὴν, ἡ ὅποια, διερχομένη καὶ διασκεδάζομένη εἰς τὸν ἄνεμον, μεταδίδει εἰς τὴν μνήμην μας μίαν εἰκόνα, ποὺ ἀφυπνίζομεν μὲ τὴν ἀνάμνησιν, ἡ ὡς πρὸς ἕνα φαγητόν, ποὺ δὲν εἶναι πλέον γευστικὸν διὰ τὸν στόμαχον, ἀλλ' ἔχει ἀκόμη κάποιαν γευστικότητα εἰς τὴν μνήμην, ἡ τέλος, ὡς πρὸς ἐκεῖνο, ποὺ γίνεται αἰσθητὸν διὰ τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ τὸ ὅποιον, ἀποχωριζόμενον ἀπὸ ἡμᾶς, διαχαράσσεται ὑπὸ τῆς ἀναμνήσεως εἰς τὴν φαντασίαν. Διότι δὲν εἰσέρχονται εἰς τὴν μνήμην τάντικείμενα, ἀλλ' αἱ εἰκόνες των, ποὺ συλλαμβάνονται μὲ ταχύτητα ἰλιγγιώδη καί, τρόπον τινά, ἐντὸς θαυμασίων κυττάρων (1) ἐναποτιθέμεναι, ἀνασύρονται ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν θαυμασίως.

Ἀπ' ἐναντίας, ὅταν ἀκούω, ὅτι ἕκαστον ἀντικείμενον γεννᾷ τρία εἶδη ζητημάτων, δηλαδή, ἐὰν ὑπάρχῃ, τί εἶναι, ὅποιον εἶναι (2), ἔχω πραγματικῶς τὰς εἰκόνας τῶν ἡχων, ποὺ ἀποτελοῦν τὰς λέξεις αὐτάς, ὅσον δὲ ἀφορᾷ αὐτοὺς τοὺς ἡχους, γνωρίζω, ὅτι διέσχισαν μὲ κάποιον θόρυβον τὸν ἀέρα καὶ ὅτι ἔπαυσαν πλέον νὰ ὑφίστανται. Τοῦναντίον, τάντικείμενα, ποὺ δηλοῦν οἱ ἡχοὶ αὐ-

(1) Ἡ λέξις κύτταρον ἔχει ἐδῶ, φυσικά, τὴν ἀρχικὴν καὶ ὅχι τὴν βιολογικὴν σημασίαν του.

(2) Ὑπαρξίς, οὐσία, ποιόν.

τοί, δὲν τὰ ἡγγισα μὲ καμμίαν αἰσθησίν τοῦ σώματός μου, δὲν τὰ εἶδα παρὰ μόνον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς μου, δὲν περι-
συνέλεξα δὲ εἰς τὴν μνήμην μου τὰς εἰκόνας των, ἀλλὰ ἀντικεί-
μενα αὐτὰ καθ' ἑαυτά.

Ἀπὸ ποῦ εἰσῆλθον αὐτὰ εἰς ἐμέ ; Ἐάν ἤμποροῦν, ἃς τὸ εἶ-
ποῦν. Διότι διατρέχω ὅλας τὰς πύλας τοῦ σώματός μου καὶ δὲν
εὐρίσκω ἀπὸ ποῦ εἰσῆλθον. Οἱ ὀφθαλμοί μου λέγουν : « Ἐάν εἶναι
χρωματισμένα, ἐμεῖς τὰ ἀναγγεῖλαμε ». Οἱ ῥώθωνες λέγουν : « Ἐάν
ἔχουν ὁσμήν, πέρασαν ἀπὸ μᾶς ». Ἡ γεῦσις λέγει : « Ἐάν δὲν
εἶναι χυμοί, μὴ μ' ἐρωτᾷς ». Ἡ ἀφή λέγει : « Ἐάν δὲν εἶναι ὕλικά
ἀντικείμενα, δὲν τὰ ἡγγισα καὶ ἀφοῦ δὲν τὰ ἡγγισα, δὲν τὰ εἶ-
σῆγαγα ».

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν καὶ πῶς εἰσῆλθαν εἰς τὴν μνήμην μου; Δὲν
τὸ γνωρίζω, διότι, ὅταν τὸ ἐδιδάχθηκα δὲν ἐπίστευα εἰς ξένην
ψυχὴν, ἀλλὰ τ' ἀνεγνώριζα εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἰδικήν μου, τὰ
ἐπεδοκίμαζα ὡς ἀληθινὰ καὶ τὰ ἐμπιστευόμουν εἰς αὐτήν, διὰ νὰ
τὰ ἐπανευρίσκω κατὰ βούλησιν. Ἦσαν λοιπὸν καὶ προηγουμένως
εἰς τὴν ψυχὴν μου, δηλαδὴ προτοῦ τὰ διδαχθῶ, ἀλλὰ δὲν ἦσαν
εἰς τὴν μνήμην μου. Ποῦ λοιπὸν καὶ πῶς θὰ τὰ ἀνεγνώριζα καὶ
πῶς θὰ ἔλεγα : « ναί, αὐτὸ εἶναι ὀρθόν, ἀληθινόν », ἂν δὲν εὐρί-
σκοντο ἤδη εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου, θαμμένα μέσα εἰς τόσο μεγάλᾳ
βάθει, ὥστε ἡ σκέψις μου, χωρὶς μίαν ὑπόδειξιν, δὲν θὰ ἦτο εἰς
θέσιν νὰ τ' ἀνασύρῃ ποτὲ ἀπὸ ἐκεῖ.

Ἡ μάθησις εἶναι ἀνάμνησις (¹)

Ἔτσι λοιπὸν εὐρίσκομεν, ὅτι ἡ γνῶσις τῶν ἀντικειμένων, αἱ
εἰκόνες τῶν ὁποίων δὲν μᾶς παρέχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ
τὰ ὁποῖα περιεργαζόμεθα, χωρὶς εἰκόνες, εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κό-
σμον μας, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ διὰ
τῆς σκέψεως περισυλλογὴ καὶ προσεκτικὴ ἐποπτεία ἐκείνων, ποῦ
εὐρίσκονται ἤδη εἰς τὴν μνήμην εἰς χάωδῃ καὶ ἄτακτον κατὰ-
στασιν, μὲ τὸν σκοπὸν, ὅπως, ἀφοῦ εὐρίσκονται ἤδη, κατὰ τινα

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος, κατὰ
τὴν ὁποίαν ἡ μάθησις εἶναι ἀνάμνησις.

τρόπον, κάτω ἀπὸ τὰ χέρια μας, ἀντὶ νὰ εἶναι διεσπαρμένα καὶ ἀγνοήμενα, ἐμφανίζονται εὐκολα εἰς τὴν προσοχήν.

Καὶ πόσα τοιαύτης φύσεως ἀντικείμενα, ποὺ ἔχουν ἤδη ἐδρεθῇ καὶ τοποθετηθῇ κάτω ἀπὸ τὰ χέρια μου, καθὼς εἶπα, δὲν περιέχει ἡ μνήμη μου; Εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν διδασκαλίαν καὶ μάθησιν. Τὰ ἀντικείμενα δὲ ταῦτα, ἐὰν ἀφήσω νὰ παρέλθῃ κάποιο χρονικὸ διάστημα, χωρὶς νὰ τ' ἀνακαλέσω, βυθίζονται πάλιν καὶ χάνονται ἐντὸς ἀποκρύφων ἀδύσσωτων εἰς τρόπον, ὥστε παρίσταται ἀνάγκη νὰ τ' ἀνακαλύψω ἐκ νέου, νὰ τὰ ξεθάψω εἰς τὸν ἴδιον χώρον—διότι δὲν ἀλλάσσουν τὴν διαμονήν των—διὰ δευτέραν φοράν καὶ νὰ τὰ περισυλλέξω καὶ πάλιν διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ τὰ μάθω. Ἐκ τῆς ἀνάγκης δὲ νὰ περισυλλέγωμεν τὰ διεσπαρμένα στοιχεῖα, προέρχεται ἡ λέξις *cogitare* (1). Διότι τὸ *cogo* καὶ τὸ *cogito* σχετίζονται μεταξὺ των, ὅπως τὸ *ago* πρὸς τὸ *agito* καὶ τὸ *facio* πρὸς τὸ *factito*. Ἐν τούτοις ἡ ψυχὴ ἔχει ἰδιοποιηθῇ αὐτὴν τὴν λέξιν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται διὰ νὰ δηλώνῃ ἐκεῖνο ποὺ περισυλλέγεται εἰς τὸ πνεῦμα.

Ἡ μνήμη τῶν ἀριθμῶν

Ἐξ ἄλλου ἡ μνήμη περιέχει τὰς ἀπείρους σχέσεις τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν μέτρων, ἐκ τῶν ὁποίων καμμία δὲν μετεβιδάσθη εἰς αὐτὴν διὰ μιᾶς αἰσθήσεως τοῦ σώματος, διότι δὲν ἔχουν οὔτε χρῶμα, οὔτε ἦχον, οὔτε ὁσμήν, οὔτε γεῦσιν, οὔτε γίνονται διὰ τῆς ἀφῆς προσιτά. Ἦκουσα τοὺς ἦχους τῶν λέξεων, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦνται, ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, ἄλλαι ὁμως εἶναι λέξεις καὶ ἄλλαι αἱ ἐν λόγῳ ἀλήθειαι. Αἱ πρῶται εἶναι ἑλληνικαὶ ἢ λατινικαὶ καὶ δὲν ἀνήκουν εἰς κάποιο ἄλλο γλωσσικὸν ἰδίωμα. Εἶδα γραμμάς, ποὺ ἐχάραξαν ἐργάται, γραμμάς λεπτὰς ὡς νῆμα ἀράχνης, ἀλλ' αἱ γραμμαὶ αὗται εἶναι διαφορετικαί, δηλαδή δὲν εἶναι αἱ εἰκόνες τῶν γραμμῶν ἐκείνων, ποὺ μοῦ ἀνήγγειλαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς σαρκός. Τὰς γνωρίζει ὁ καθεὶς, χωρὶς ν' ἀπευθύνῃ τὴν σκέψιν του πρὸς ἓνα ὁποιοδήποτε σῶμα, τὰς ἀναγνωρίζει εἰς

(1) *Cogito*, σημαίνει μαζεύω, συλλέγω, περισυλλέγω καὶ συνεκδοχικῶς διανοοῦμαι καὶ σκέπτομαι.

τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ. Ἐπίσης ἐσχημάτισα τὴν παράστασιν τῶν ἀριθμῶν, τοὺς ὁποίους ἀριθμοῦμεν, δι' ὅλων τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, ἀλλ' οἱ ἀριθμοί, διὰ τῶν ὁποίων ἀριθμοῦμεν, εἶναι διαφορετικοί, δὲν εἶναι εἰκόνες τῶν αἰσθήσεων, ἐπομένως εἶναι πολὺ ἀνώτεροι. Αὐτὸς ποὺ δὲν βλέπει αὐτοὺς τοὺς ἀριθμούς, ὥς μὲ ἐμπαίξι, διὰ τὸ ὅτι λέγω τέτοια πράγματα καὶ ἐγὼ θὰ τὸν οἰκτείρω διὰ τὸν ἐμπαιγμένον τοῦ.

Ἡ μνήμη τῶν ψυχικῶν καταστάσεων

Ὅλα αὐτὰ τὰ συγκρατῶ διὰ τῆς μνήμης μου καὶ διὰ τῆς μνήμης μου γνωρίζω τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ ἀπέκτησα. Ἐξ ἄλλου ἤκουσα καὶ διατηρῶ εἰς τὴν μνήμην μου πολλὰς ἀντιρρήσεις, λίαν ἐσφαλμέναις, ποὺ ἀπευθύνονται ἐναντίον τῶν ὡς ἄνω ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀντιρρήσεις, μολονότι εἶναι ἐσφαλμέναι, ἐν τούτοις δὲν εἶναι σφάλμα νὰ τὰς ἐνθυμηθῶ καὶ νὰ διακρίνω τὰς ἀληθείας ἀπὸ τὰς πλάναις, ποὺ ἐκστομίζονται ἐναντίον των. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη καὶ τοῦτο : ἄλλο εἶναι νὰ διακρίνω αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἄλλο νὰ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι συχνὰ τὰ διέκρινα, κάθε φοράν ποὺ τὰ ἐσκεπτόμην. Ὡστε ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἐνόησα πολλάκις αὐτὴν τὴν διαφοράν, καὶ ὅτι ἐὰν τὴν ἐννοῶ τώρα, τὴν ἐμπιστεύομαι εἰς τὴν μνήμην μου, διὰ νὰ ἐνθυμηθῶ ἀργότερα, ὅτι τώρα τὴν ἐννοῶ. Ἐνθυμοῦμαι λοιπόν, ὅτι εἶχα ἐνθυμηθῆ. Ἄν δὲ βραδύτερον καὶ πάλιν ἐνθυμηθῶ, ὅτι εἶχα ἐνθυμηθῆ αὐτὰ τὰ πράγματα, τὴν ἱκανότητα ταύτην τὴν ὀφείλω εἰς τὴν μνήμην μου.

Καὶ αἱ διάφοροι θυμικαὶ (συναίσθηματικαὶ) καταστάσεις τῆς ψυχῆς μου συγκρατοῦνται εἰς τὴν μνήμην μου, ὅχι κατὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον τὰς ὑφίσταται ἡ ψυχὴ, ὅσκις προσβάλλεται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον πολὺ διαφορετικὸν καὶ ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῆς μνήμης.

Διότι ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἤμουν κάποτε εὐθυμος, ἐνῶ τώρα δὲν εἶμαι. Ἐνθυμοῦμαι τὴν λύπην τοῦ παρελθόντος ἐνῶ τώρα δὲν εἶμαι λυπημένος. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι κάποτε εἶχα φοβηθῆ, ἐνῶ τώρα δὲν κατέχομαι ἀπὸ φόβον. Ἐνθυμοῦμαι τὴν παλαιὰν πλεονεξίαν μου, ἐνῶ τώρα δὲν εἶμαι πλεονέκτης. Καὶ ἀντιστρόφως, ὅταν εἶ-

μαι εὐθυμος ἐνθυμοῦμαι τὴν δυσθυμίαν τοῦ παρελθόντος καὶ λυπημένος τὴν παλαιὰν εὐθυμίαν μου.

Πῶς ἡ ψυχὴ ἐνθυμεῖται μὲ χαρὰν λυπητερὰ γεγονότα (¹)

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς παθήσεις τοῦ σώματος, δὲν πρέπει διόλου νὰ θαυμάζωμεν. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ ἄλλο τὸ σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν μὲ χαρὰν ἐνθυμούμεθα παλαιὸν πόνον, αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου ἐκπληκτικόν. Ἀλλὰ ἡ μνήμη εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ νοῦς. Διότι, ὅταν ἐμπιστευώμεθα κάτι εἰς τὴν μνήμην συνανθρώπων μας, τοῦ λέγομεν : «Κοίταξε νὰ τὸ βάλῃς καλὰ εἰς τὸν νοῦν σου», ὅταν δὲ λησμονοῦμεν λέγομεν : «δὲν ἦταν εἰς τὸν νοῦν μου», «ἔφυγε ἀπὸ τὸν νοῦν μου», καὶ ἔτσι ὀνομάζομεν τὴν μνήμην νοῦν.

Ἀλλά, τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι μὲ χαρὰν μίαν παρελθοῦσαν ὀδύνην, διατί τὸ μὲν πνεῦμα ἔχει χαρὰν, ἡ δὲ μνήμη λύπην ; Διατί τὸ μὲν πνεῦμα εἶναι εὐθυμον, λόγῳ τῆς χαρᾶς, ποὺ εὐρίσκεται εἰς αὐτό, ἡ δὲ μνήμη δὲν εἶναι λυπημένη ἀπὸ τὴν λύπην, ποὺ ἐμφωλεύει εἰς αὐτήν ; Ἡ μνήμη δὲν εἶναι ἄρά γε ἀνεξάρτητος τοῦ πνεύματος ; Ποιὸς θὰ ἐτολμοῦσε νὰ τὸ εἶπῃ ;

Ἡ μνήμη εἶναι, οὕτως εἶπειν, ὁ στόμαχος τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ χαρὰ καὶ ἡ λύπη τὰ γλυκὰ καὶ τὰ πικρὰ φαγητά. Τὰ γλυκὰ καὶ τὰ πικρὰ αὐτὰ φαγητά, ἀποτιθέμενα εἰς τὴν μνήμην, τοποθετοῦνται μὲ κάποιον τρόπον εἰς τὸν στόμαχον, ὅπου χάνουν τὴν γευστικότητά των. Εἶναι γελοία ἡ παραβολή, ἀλλὰ δὲν στερεῖται κάποιας ὀρθότητος.

Ἄλλ' ἰδοὺ ἐγὼ ἀνασύρω ἀπὸ τὴν μνήμην μου τέσσερα διακεκριμένα πάθη, ποὺ εἶναι : ἡ πλεονεξία, ἡ χαρά, ὁ φόβος καὶ ἡ λύπη (²). Εἰς ὅποιανδήποτε δὲ συζήτησιν καὶ ἂν παρέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, εἴτε διαιρῶν εἰς ἤδη τὸ καθένα ἐκ τῶν ἐν λόγῳ παθῶν, εἴτε δίδων ὀρισμοὺς εἰς τὰ πάθη ταῦτα, κάθε τι σχετικόν, ποὺ λέγω, τὸ εὐρίσκω πάλιν εἰς τὴν μνήμην μου, καὶ ὁμῶς δὲν ταράσσομαι ἀπὸ κανένα, προτοῦ δὲ τὰ ἀνασύρω ἀπὸ τὴν μνήμην

(1) Σχετικῶς ἀναφέρομεν τὸ ἀρχαῖον γνωμικόν : «ὥς ἡδὺ τὴν θάλατταν ἀπὸ γῆς ὄρᾶν, οὕτως ἡδὺ τῷ σωθέντι μεμνησθαι τῶν πόνων».

(2) Ἡ διαίρεσις αὕτῃ τῶν παθῶν ὀφείλεται εἰς τοὺς Στωϊκοὺς.

μου, εὐρίσκοντο ἀναμφιδόλως εἰς ἐμένα ἄλλως πῶς θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἔλθουν διὰ τῆς ἀναμνήσεως εἰς τὸ φῶς ;

Ἴσως ὅπως τὰ μηρυκαστικά ἀνασύρουν τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ στομάχου των, ἔτσι ἀνασύρωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἀναμνήσεως ὅ,τι ἐναποθέτομεν εἰς τὴν μνήμην. Ἀλλὰ τότε, διατί ὁ μελετῶν τὰ πάθη ταῦτα δὲν αἰσθάνεται τὴν γλυκύτητα τῆς χαρᾶς ἢ τὴν πικρίαν τῆς λύπης ; Μήπως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀνόμοιον ὅ,τι δὲν εἶναι ὅμοιον πρὸς τὴν ἀντιθέσιν ; Διότι ποῖος θὰ ἐδέχετο νὰ ὀμιλῇ οἰκαιοθελῶς περὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐὰν ὁσάκις ἀναφέρωμεν τὴν λύπην ἢ τὸν φόβον, θὰ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ λυπούμεθα ἢ νὰ φοβούμεθα ; Καὶ ὅμως δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ αὐτῶν, ἂν δὲν εὐρίσκαμεν εἰς τὴν μνήμην ὅχι μόνον τοὺς ἤχους τῶν λέξεων, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦται σύμφωνα μὲ τὰς εἰκόνας, περὶ ἔχουν ἐγχαραχθῇ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰς γνώσεις τῶν πραγμάτων ἐκείνων, τὰ ὅποια δὲν ἐδέχθημεν ἀπὸ καμμίαν σαρκικὴν πύλην, ἀλλὰ ἐμόρφωσε τὸ πνεῦμα ἐκ πείρας τῶν ἰδίων παθῶν τοῦ καὶ τὰ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν μνήμην, ἢ τὰ ὅποια συνεκράτησεν ἡ μνήμη, χωρὶς νὰ τὰ ἔχωμεν ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτήν.

Περὶ τῶν διαφορῶν τρόπων, κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ παρελθὸν ἐμφανίζεται ἐκ νέου εἰς τὴν μνήμην

Ἀλλὰ ἡ μνήμη ἀναπαριστᾷ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς μὲ εἰκόνας ἢ ἄνευ εἰκόνων.

Ἀναφέρω ἓνα λίθον, ἀναφέρω τὸν ἥλιον. Μολονότι τ' ἀντικείμενα ταῦτα δὲν εἶναι παρόντα εἰς τὰς αἰσθήσεις μου, αἱ εἰκόνες των εὐρίσκονται εἰς τὴν μνήμην μου ἀσφαλῶς. Ἀναφέρω τὸν σωματικὸν πόνον. Ἀναμφιδόλως, ἐφ' ὅσον δὲν ὑποφέρω, δὲν ὑφίσταται. Καὶ ὅμως ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποια εἰκὼν τοῦ πόνου εἰς τὴν μνήμην μου, δὲν θὰ ἤξευρα τί ἔλεγα, οὔτε θὰ ἤμουν εἰς θέσιν νὰ τὸν διακρίνω, κατὰ τὴν συζήτησιν, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς. Ἀναφέρω τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος. Ὅταν εἶμαι ὑγιής, αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας εὐρίσκεται εἰς ἐμένα, καὶ ὅμως, ἂν δὲν εἶχα εἰς τὸ πνεῦμά μου κάποιαν εἰκόνα τῆς ὑγείας, δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ ἐνθυμηθῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, οἱ δὲ ἄρρωστοι, ὅταν μᾶς

ἤκουσαν νὰ δμιλοῦμεν περὶ τῆς ὑγείας, δὲν θὰ ἐγνώριζαν τί ἐσή-
μαινε, ἂν δὲν εἶχαν εἰς τὴν μνήμην των τὴν παράστασιν τῆς κα-
ταστάσεως ταύτης, ποῦ δὲν εὐρίσκετο εἰς τὸ σῶμά των.

Ἀναφέρω τοὺς ἀριθμοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους μετροῦμεν : εἰς τὴν
μνήμην μου δὲν ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες των, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ
ἀριθμοί. Ἀναφέρω τὴν εἰκόνα τοῦ ἡλίου, καὶ αὕτη ὑπάρχει εἰς
τὴν μνήμην μου, δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅμως τὴν εἰκόνα τῆς εἰκόνης του,
ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἴδιαν τὴν εἰκόνα, αὕτη δὲ εἶναι ἐκείνη, ποῦ ἐμφα-
νίζεται εἰς τὴν μνήμην μου, ὁσάκις τὴν ἀνακαλῶ. Ἀναφέρω τὴν
μνήμην καὶ διακρίνω ἐκεῖνο, ποῦ ἀναφέρω, ἀλλὰ ποῦ τὸ διακρίνω,
ἐὰν ὅχι εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μνήμην ; Λοιπὸν καὶ αὕτη ἡ ἴδια ἡ
μνήμη διακρίνει τὸν ἑαυτὸν τῆς διὰ τῆς εἰκόνης τῆς καὶ ὅχι διὰ
τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ τῆς.

Ἡ μνήμη ἐνθυμεῖται καὶ αὐτὴν τὴν λήθην

Τέλος, ὅταν ἀναφέρω τὴν λήθην καὶ γνωρίζω τί ἀναφέρω,
πῶς θὰ τὸ ἐγνώριζα, ἂν δὲν τὸ ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου ;
Δὲν δμιλῶ περὶ τοῦ ἤχου τῆς λέξεως, ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνου, ποῦ ἡ
λέξις σημαίνει, διότι, ἂν ἐλησμονοῦσα τὴν σημασίαν τῆς, θὰ ἤμουν
ἀνίκανος νὰ ἐννοήσω τί δηλοῖ. Ὅταν λοιπὸν ἐνθυμοῦμαι τὴν μνή-
μην, ἡ μνήμη παρουσιάζεται ἀμέσως ἀφ' ἑαυτῆς καὶ καθ' ἑαυ-
τήν, ὅταν δὲ ἀναφέρω τὴν λήθην, παρουσιάζονται ταυτοχρόνως
καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ λήθη : ἡ μνήμη διὰ τῆς ὁποίας ἐνθυμοῦμαι,
ἡ λήθη ἐκεῖνο ποῦ ἐνθυμοῦμαι. Ἀλλὰ τί εἶναι λήθη, ἐὰν ὅχι ἡ
στέρησις τῆς μνήμης ; Διότι πῶς συμβαίνει, ὥστε νὰ ἐνθυμοῦμαι
κάτι, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου μὲ ἐμποδίζει νὰ ἐνθυμοῦμαι ; Ἐν
τούτοις, ἐκ τοῦ ὅτι συγκρατοῦμεν ἐκεῖνο, ποῦ ἐνθυμούμεθα, καὶ
ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ ὅτι ἐνθυμούμεθα,—διότι ἄλλως ἀκούοντες τὴν
λέξιν αὐτήν, δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν σημασίαν
τῆς—ἐπεταί, ὅτι ἡ λήθη συγκρατεῖται ἀπὸ τὴν μνήμην. Ὅθεν ἡ
παρουσία τῆς εἶναι ἀναγκαία, διὰ νὰ μὴ τὴν λησμονοῦμεν, μολο-
νότι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν λησμονοῦμεν, εἶναι ἀκριβῶς ἡ πα-
ρουσία τῆς.

Ἐξ αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ λήθη δὲν εὐρί-
σκεται εἰς τὴν μνήμην αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ὁσάκις τὴν ἐνθυμούμεθα,

ἀλλ' ὅτι εὐρίσκεται μόνον ἡ εἰκὼν τῆς, ἀφοῦ, ἐὰν ᾗτο παροῦσα αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, θὰ ἐγίνετο αἰτία ὅχι νὰ ἐνθυμούμεθα, ἀλλὰ νὰ λησμονοῦμεν. Ποιὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ μυστήριον τοῦτο ; Ποιὸς εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαγνώσῃ τὴν φύσιν του ;

Ἐγώ, Κύριε, μοχθῶ πάρα πολὺ ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ μοχθῶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου : ἔγινα διὰ τὸν ἑαυτόν μου γῆ μόχθου, καὶ ἰδρωτός. Διότι δὲν ἐρωτῶμεν τὰς ἐκτάσεις τοῦ οὐρανοῦ, δὲν ὑπολογίζομεν τὰ διαστήματα τῶν ἀστέρων, οὔτε ζητοῦμεν τοὺς νόμους τῆς ἰσορροπίας τῆς γῆς : ἐγὼ εἶμαι ὁ ἐνθυμούμενος τὸν ἑαυτόν μου καὶ ἐγὼ εἶμαι ἡ ψυχὴ μου. Ὡστε δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν τὸ νὰ εἶμαι μακρὰν ἐκείνου, ποῦ δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ τί πλησιέστερον ἐμοῦ παρὰ ὁ ἑαυτός μου ; Καὶ ὅμως ἰδοὺ ὅτι δὲν ἐννοῶ τὴν δύναμιν τῆς μνήμης μου, ἄνευ τῆς ὁποίας θὰ ἤμουν ἀνίκανος νὰ ὀνομάσω τὸν ἑαυτόν μου. Διότι πῶς νὰ ἐρμηνεύσω ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποίου εἶμαι βέβαιος ; δηλαδὴ ὅτι ἐνθυμοῦμαι τὴν λήθην ; Ἐμπορῶ ἄρά γε νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐνθυμοῦμαι, δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην μου ; Ἐξ ἄλλου δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ἡ λήθη εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην μου, διὰ νὰ μὴ λησμονῶ ; Καὶ οἱ δύο αὗτοί ἰσχυρισμοὶ εἶναι μωρότατοι.

Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ τρίτη ὑπόθεσις ; Ποῦ στηριζόμενος ἤμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι, ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι τὴν λήθην ἢ μνήμην μου συγκρατεῖ μόνον τὴν εἰκόνα τῆς καὶ ὅχι τὴν λήθην αὐτὴν καθ' ἑαυτήν ; Ποῦ στηριζόμενος ἤμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ τοῦτο, ἀφοῦ, ὅταν ἐγχαράσσεται ἡ εἰκὼν ἐνὸς ἀντικειμένου εἰς τὴν μνήμην μου, πρέπει νὰ ἔχῃ προϋπάρξει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον, ἡ εἰκὼν τοῦ ὁποίου, ἀποσπωμένη ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, δύναται νὰ ἐγχαραχθῇ εἰς αὐτήν ; Ἔτσι ἐνθυμοῦμαι τὴν Καρχηδόνα καὶ ὅλους τοὺς τόπους ποῦ ἐπεσκέφθηκα καὶ τὴν μορφὴν τῶν ἀνθρώπων ποῦ εἶδα καὶ ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ποῦ μοῦ κατέστησαν γνωστὰ αἱ αἰσθήσεις μου. Ἔτσι ἐνθυμοῦμαι καὶ αὐτὴν τὴν σωματικὴν μου ὑγείαν ὥς καὶ τὸν πόνον. Ὅταν ᾗσαν παρόντα τὰ ἀντικείμενα ποῦ ἀνέφερα, ἡ μνήμη μου ἔλαβε τὰς εἰκόνας των, διὰ νὰ τὰς περιεργασθῇ ἀργότερα ὥς παρούσας καὶ νὰ τὰς παρουσιάσῃ πάλιν εἰς τὴν ψυχὴν μου, ποῦ ἐνθυμεῖται καὶ ἀπόντα τὰ ἐν λόγῳ ἀντικείμενα.

Ὅθεν ἐὰν ἡ λήθη δὲν συγκρατῆται εἰς τὴν μνήμην μου διὰ

τοῦ ἑαυτοῦ της, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι παρούσα διὰ νὰ ληφθῇ ἡ εἰκὼν αὐτῆς. Ἀλλὰ εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι παρούσα, κατὰ ποῖον τρόπον ἐχάραξε τὴν εἰκόνα της εἰς τὴν μνήμην, ἀφοῦ ἡ παρουσία της ἀκριδῶς εἶναι ἐκείνη ποῦ ἐπιφέρει τὴν ἀπόσβεσιν τῶν εἰκόνων, ποῦ ἔχουν ἐγγαρχθῇ εἰς αὐτήν; Καὶ ὁμως ὁπωσδήποτε καὶ ἂν γίνεται τοῦτο, ὁσονδήποτε ἀκατανόητον καὶ ἀνερμήνευτον εἶναι τὸ φαινόμενον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἐνθυμοῦμαι αὐτὴν τὴν ἰδίαν λήθην, δηλαδὴ ἐκεῖνο, ποῦ ἐκμηδενίζει τὴν ἀνάμνησιν.

Ὅφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν Θεὸν ἐκεῖθεν τῆς μνήμης

Μεγάλη ἡ δύναμις τῆς μνήμης! Δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖον φόβον κατέχομαι, ὦ Θεέ μου, ἀναλογιζόμενος τὴν βαθεῖαν καὶ ἄπειρον αὐτὴν πολλαπλότητα. Καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ πνεῦμά μου, τὸ δὲ πνεῦμά μου εἶναι ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ποῖος εἶμαι λοιπόν, ὦ Θεέ μου; Ποία ἡ φύσις μου; Ζωὴ καταπληκτικὴ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν φαινομένων της καὶ εἰς τὴν ἄπειρον δύναμίν της.

Ἴδου αἱ πεδιάδες, τὰ ἄντρα, τὰ ἀπειράριθμα σπήλαια τῆς μνήμης μου πλὴν ἀπειραρίθμων εἰδῶν ἀντικειμένων εἴτε πλήρη ἀπὸ τὰς εἰκόνας των, προκειμένου περὶ σωμάτων, εἴτε ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, προκειμένου περὶ ἐπιστημῶν, εἴτε τέλος ἄγνοῦ ἀπὸ ποίας παραστάσεις ἢ σημεία, προκειμένου περὶ παθῶν τῆς ψυχῆς, τὰ ὁποῖα ἐνθυμεῖται καὶ χωρὶς νὰ ταράσσεται ὑπ' αὐτῶν, μολονότι ὅ,τι εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην, εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν πορεύομαι καὶ πτερυγίζω ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ διεισδύω, ἐφ' ὅσον δύναμι, δὲν βλέπω δὲ πουθενὰ τὸ τέρμα: πόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις τῆς μνήμης, πόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ζωῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ζῇ τὴν ἐφήμερον ζωὴν.

Τί θὰ κάμω λοιπόν, Θεέ μου, ἀληθινὴ μου ζωὴ; Θὰ ὑπερβῶ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου, ποῦ καλεῖται μνήμη; θὰ τὴν ὑπερβῶ, διὰ νὰ Σὲ φθάσω, ὦ γλυκὺ φῶς! Σὺ τί μοῦ λέγεις; Ἴδου ἐγὼ ἀνερχόμενος διὰ τῆς ψυχῆς μου πρὸς Ἐσέ, ποῦ εὐρίσκεσαι ἄνωθέν μου: θὰ ὑπερβῶ καὶ τὴν ζωὴν μου αὐτὴν, ποῦ ὀνομάζεται μνήμη, μὲ τὸν πόθον νὰ Σὲ πλησιάσω, ὅπου εἶσαι προσιτὸς

καὶ νὰ προσκολληθῶ εἰς Ἐσέ, ἐκεῖ ὅπου δύναται κανεὶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Διότι καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰ πτηνὰ ἔχουν μνήμην, διότι ἂν δὲν εἶχαν, δὲν θὰ ἐπανεύρισκον τὰς κρύπτας των καὶ τὰς φωλεάς των καὶ ὅλα τὰ λοιπά, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι συνηθισμένα, οὔτε θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀποκτήσουν μίαν συνήθειαν, ἂν δὲν εἶχαν μνήμην. Ὡστε ἐγὼ θὰ ὑπερβῶ καὶ τὴν μνήμην, διὰ νὰ πλησιάσω πρὸς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ ἐπλασε διαφορετικὸν ἀπὸ τὰ τετράποδα καὶ σοφώτερον ἀπὸ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Θὰ ὑπερβῶ καὶ τὴν μνήμην διὰ νὰ εὕρω Ἐσέ, ἀληθινὴν καὶ ἀσφαλῆ γλυκύτητα. Ἀλλὰ ποῦ νὰ Σὲ εὕρω ; Ἐὰν Σὲ εὕρω ἐκτὸς τῆς μνήμης μου, δὲν θὰ Σὲ ἐνθυμοῦμαι. Πῶς λοιπὸν νὰ Σὲ εὕρω, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ Σὲ ἐνθυμοῦμαι ;

Ἡ μνήμη ἐπανευρίσκει ἓνα χαμένο ἀντικείμενον

Μία γυναῖκα ἔχασε μίαν δραχμὴν καὶ τὴν ἀνεζήτησε μὲ τὸ φῶς ἑνὸς λύχνου. Ἐὰν δὲν τὴν ἐνθυμόταν, δὲν θὰ τὴν εὕρισκε. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη τὴν εὕρισκε, ἀπὸ ποῦ θὰ ἐγνώριζε, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς δραχμῆς, ποῦ εἶχε χάσει, ἂν τὴν εἶχε λησμονήσει ; Ἐνθυμοῦμαι ὅ,τι ἔχασα καὶ ἔχω ἐπανεύρει πολλὰ πράγματα. Τὸ γνωρίζω δὲ αὐτό, διότι, ἂν μὲ ἐρωτοῦσε κανεὶς ὅταν ἐγύρευα τὰ χαμένα : «Μήπως εἶναι αὐτό ;» «μήπως εἶναι ἐκεῖνο ;» θ' ἀπαντοῦσα «ὄχι», ἕως ὅτου ἐπανεύρισκα αὐτὸ ποῦ ζητοῦσα. Ἀλλὰ ἂν δὲν ἐνθυμούμουν τὸ ἀντικείμενον καὶ ἂν ἀκόμη παρουσιάζετο κατὰ τύχην, δὲν θὰ τὸ εὕρισκα, διότι δὲν θὰ τὸ ἀναγνώριζα. Αὐτὸ δὲ συμβαίνει πάντοτε, ὅταν ζητοῦμε καὶ εὐρίσκωμε ἓνα πρᾶγμα, ποῦ ἐχάσαμε. Ἀλλὰ, τοῦλάχιστον, ὅταν ἐξαφανισθῇ κάτι ἀπὸ τὰ μάτια μας, χωρὶς νὰ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὴν μνήμην μας, παραδείγματος χάριν ἓνα σῶμα, συγκρατοῦμεν τὴν εἰκόνα του καὶ τὸ ζητοῦμεν, ἕως ὅτου ἐμφανισθῇ πάλιν εἰς τὰ ὄμματά μας. Ὅταν δὲ ἀνευρεθῇ, ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν εἰκόνα του, ποῦ ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον. Οὔτε θὰ ἐλέγαμε, ὅτι ἔχομεν ἀνεύρει ἓνα πρᾶγμα οὔτε θὰ τὸ ἀναγνώριζαμεν, ἂν δὲν τὸ ἐνθυμούμεθα, ὅ,τι ὁμῶς ἐχάθη ἀπὸ τὰ μάτια μας διετηρήθη εἰς τὴν μνήμην μας.

Περὶ τῆς λήθης

Ἀλλὰ τί γίνεται, ὅταν αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ μνήμη χάσῃ κάτι, καθὼς συμβαίνει, ὅταν λησμονοῦμεν καὶ καταβάλλωμεν προσπά-

θειαν νὰ ἐνθυμηθῶμεν κάτι ; Καὶ ποῦ τὸ ζητοῦμεν, ἐὰν ὄχι εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μνήμην ; Εἰς περίπτωσιν δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλο ἀντικείμενον ἀντὶ ἄλλου ἐμφανισθῇ, τὸ ἀπορρίπτομεν, ἕως ὅτου παρουσιασθῇ τὸ ζητούμενον. Εὐθὺς δὲ ὅταν παρουσιασθῇ, λέγομεν : «ναὶ αὐτὸ εἶναι», πρᾶγμα ποῦ δὲν θὰ ἐλέγχμε, ἂν δὲν τὸ ἀνεγνωρίζαμε, καὶ δὲν θὰ τὸ ἀνεγνωρίζαμε, ἐὰν δὲν τὸ ἐνθυμούμεθα. Λοιπὸν τὸ εἶχαμε λησμονήσει πραγματικῶς.

Ἄλλὰ δὲν εἶχε χαθῇ καθ' ὁλοκληρίαν, χρησιμοποιοῦμεν δὲ τὸ μέρος, ποῦ ἐσυγκρατήσαμεν, διὰ νὰ εὕρωμεν τὸ ἄλλο μέρος. Ἡ μνήμη διαισθάνεται, ὅτι δὲν συγκρατεῖ πᾶν ὅ,τι συνηθίζει νὰ συγκρατῇ, ἐφ' ὅσον δὲ γίνεται, τρόπον τινά, χωλὴ καὶ ἀνάπηρος, ἀναζητεῖ ὅ,τι τῆς λείπει.

Τοῦτο συμβαίνει, ὅταν βλέπωμεν μὲ τὰ μάτια μας ἓνα πρόσωπον γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἢ τὸ σκεπτόμεθα καὶ λησμονοῦμεν τὸ ὄνομά του, ὅταν ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μας ἄλλο ὁποιοδήποτε ὄνομα, μὴ συνδεόμενον μὲ τὴν παρῆστασιν τοῦ προσώπου τούτου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχομεν τὴν συνήθειαν νὰ σκεπτόμεθα τὸ ἓνα καὶ τὸ ἕτερον ταυτοχρόνως, τὸ ἀπορρίπτομεν, ἕως ὅτου ἀναφανῇ τὸ πραγματικὸν ὄνομα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπαύεται τὸ πνεῦμα, ἐπανευρίσκον τὴν ἀλληλουχίαν ἐκείνην, ἣ ὁποία εἶναι συνήθης εἰς αὐτό. Καὶ ἀπὸ ποῦ ἀναφαίνεται, ἐὰν μὴ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μνήμης ; Καὶ ὅταν ἀκόμη ἀνεγνωρίζωμεν αὐτὸ τὸ ὄνομα τῇ ὑποδείξει ἄλλων, πάντοτε ἀπὸ τὴν μνήμην ἀναφαίνεται. Διότι δὲν τὸ πιστεύομεν ὡς νέον, ἢ δὲ μνήμη μᾶς λέγει, ὅτι εἶναι αὐτὸ ποῦ ἐζητήσαμεν. Ἐὰν ὅμως εἶχεν ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὴν ψυχὴν καθ' ὁλοκληρίαν, δὲν θὰ τὸ ἐνθυμούμεθα οὔτε τῇ ὑποδείξει ἄλλων. Διότι δὲν ἐλησμονήσαμεν καθ' ὁλοκληρίαν ἐκεῖνο, ποῦ ἐνθυμούμεθα, ὅτι ἐλησμονήσαμεν. Ἄρα δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν ν' ἀναζητήσωμεν τὸ ἀπολεσθὲν ἀντικείμενον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τελείως ἔχομεν λησμονήσει.

**Διὰ νὰ ζήσῃ κανεὶς εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν
πρέπει νὰ τὴν γνῶρίζῃ**

Κατὰ ποῖον τρόπον λοιπὸν θὰ Σὲ ζητήσω, Κύριε ; Διότι ζητῶν Ἐσέ, τὸν Θεόν μου, ζητῶ τὴν μακχρίαν ζωὴν. Θὰ Σὲ ζητήσω, διὰ νὰ ζήσῃ ἡ ψυχὴ μου. Διότι τὸ μὲν σῶμά μου ζῇ ἀπὸ

τὴν ψυχὴν μου, ἡ δὲ ψυχὴ μου ἀπὸ Σέ. Κατὰ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ζητήσω τὴν μακαρίαν ζωὴν ; Διότι δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ τὴν ἀποκτήσω, παρὰ μόνον ὅταν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ εἶπω : «ἀρκετά, αὕτῃ εἶναι» ! Ἀλλὰ πῶς νὰ τὴν ζητήσω ; Ἀρά γε διὰ τῆς μνήμης ὡς ἀντικείμενον, ποῦ ἐλησμόνησα καὶ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι τὸ ἐλησμόνησα ; Μὲ τὸν πόθον τοῦ ἀγνώστου, ὡς ἐὰν ἦτο κάποιον πράγμα, ποῦ οὐδέποτε ἐγνώρισα ἢ ἠμπόρεσα νὰ γνωρίσω, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι τὸ ἐλησμόνησα ; Δὲν εἶναι μακαρία ἡ ζωὴ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐπιθυμοῦν καὶ οὐδεὶς ἀρνεῖται ν' ἀποκτήσῃ ; Ποῦ τὴν ἐγνώρισαν διὰ νὰ τὴν ποθοῦν τόσο πολὺ ; Ποῦ τὴν εἶδαν διὰ νὰ τὴν ἀγαποῦν ; Καὶ ὅμως εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς, ἀγνοῶ μὲ ποῖον τρόπον. Ὑπάρχει κάποιος τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ κατέχων αὐτὴν εἶναι πραγματικῶς μακάριος ; Ἄλλοι εἶναι μακάριοι διὰ τῆς ἐλπίδος. Οἱ δεῦτεροι τὴν κατέχουν εἰς μικρότερον βαθμὸν παρὰ οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι μακάριοι κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν τῆς λέξεως σημασίαν, ὅπως οἱ ἄλλοι εἶναι εὐδαιμονέστεροι παρὰ ἐκεῖνοι, ποῦ δὲν εἶναι οὔτε εἰς τὴν πραγματικότητα οὔτε μὲ τὴν ἐλπίδα μακάριοι. Ἐν τούτοις ἀκόμη καὶ αὐτοί, ἂν δὲν εἶχαν κατὰ τινὰ τρόπον τὴν ἐν λόγῳ ζωὴν, δὲν θὰ ἐποθοῦσαν τόσο διακαῶς νὰ εἶναι μακάριοι, πράγμα τὸ ὁποῖον ποθοῦν χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν. Δὲν ἠξεύρω, πῶς τὴν ἐγνώρισαν καὶ πῶς ἔχουν κάποιαν περὶ αὐτῆς ἰδέαν. Μήπως αὕτῃ ἡ ἰδέα εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην των ; Αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ μάθω. Διότι, ἐὰν πραγματικῶς εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην των, σημαίνει, ὅτι ὑπῆρξαμεν ἄλλοτε μακάριοι. Ἀρά γε ὑπῆρξαμεν μακάριοι ὁ καθένας χωριστὰ ἢ ὅλοι μαζί εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἡμάρτησεν ; ὁ ὁποῖος διέπραξε τὸ ἁμάρτημα ἐκεῖνο, λόγῳ τοῦ ὁποῖου ὅλοι εἴμεθα νεκροὶ ἢ ἐγεννήθημεν μέσθ' εἰς τὴν ἀθλιότητα. Ἀλλὰ τώρα δὲν ἐξετάζω αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τώρα ἐρωτῶ, ἂν ἡ μακαρία ζωὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην. Διότι ἐὰν ἦτο ἀγνώστου, δὲν θὰ μᾶς ἦτο προσφιλέως. Ἀκούομεν αὐτὴν τὴν λέξιν, καὶ ὅλοι ὁμολογοῦμεν, ὅτι ποθοῦμεν αὐτό, τὸ ὁποῖον δηλοῖ. Καὶ δὲν μᾶς θέλγει μόνον ἡ λέξις, διότι, ὅταν ἕνας Ἑλλήν τὴν ἀκούῃ λατινιστὶ προφερομένην, δὲν γοητεύεται, διότι δὲν γνωρίζει τὴν σημασίαν της⁽¹⁾. Ἀλλὰ

(1) Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους ὁ γνώστης δύο γλωσσῶν ἦτο εὖρημα

ἡμεῖς γοητευόμεθα καθὼς θὰ ἐγοητεύετο καὶ ἐκεῖνος, ἂν θὰ ἤκουε τὴν λέξιν αὐτὴν ἐλληνιστί, διότι αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ποὺ ἐπιζητοῦν οἱ Ἕλληνες, οἱ Λατίνοι καὶ ὅλοι οἱ λαλοῦντες μίαν γλῶσσαν ὅποιανδὴποτε, δὲν εἶναι οὔτε ἐλληνικὸν οὔτε λατινικόν. Εἶναι λοιπὸν ἡ μακαρία ζωὴ γνωστὴ εἰς ὅλους, διότι ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν ὅλους ἀπὸ κοινοῦ, ἐὰν θὰ ἤθελαν νὰ εἶναι μακάριοι, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν θ' ἀπαντήσουν, ὅτι θέλουν νὰ εἶναι τοιοῦτοι, πρᾶγμα ποὺ δὲν θὰ συνέβαινε, ἂν αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ποὺ ἡ λέξις «μακαριότης» δηλοῖ, δὲν διετεθεῖτο εἰς τὴν μνήμην των.

Πῶς ἡ μακαρία ζωὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην ;

Εὐρίσκεται λοιπὸν εἰς τὴν μνήμην, καθὼς ἐνθυμεῖται τὴν Καρχηδόνα ἐκεῖνος, ποὺ τὴν εἶδε ; Ὁχι διότι ἡ μακαρία ζωὴ δὲν γίνεται προσιτὴ εἰς τὴν ὄρασιν, δεδομένου, ὅτι δὲν εἶναι σωματική.

Μήπως εἶναι καθὼς οἱ ἀριθμοί, τοὺς ὁποίους ἐνθυμούμεθα ; Ὁχι. Διότι ὁ ἔχων γνῶσιν τῶν ἀριθμῶν δὲν ζητεῖ πλέον τὴν ἀποκτησίν των. Ἀλλὰ γνωρίζομεν τὴν μακαρίαν ζωὴν καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἀγαποῦμε. Καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν νὰ τὴν ἀποκτήσωμεν διὰ νὰ γίνωμεν εὐτυχεῖς δι' αὐτῆς.

Ἄρα γε ἐνθυμούμεθα τὴν μακαρίαν ζωὴν, ὅπως ἐνθυμούμεθα τὴν ρητορείαν ; Ὁχι, διότι μολονότι οἱ ἀκούοντες τὴν λέξιν αὐτὴν ἐνθυμοῦνται τὴν ρητορείαν, χωρὶς ἀκόμη νὰ εἶναι ρήτορες, πολλοὶ δὲ ἐπιθυμοῦν νὰ τὴν ἀποκτήσουν — πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει, ὅτι ἔχουν ἤδη γνῶσιν τοῦ θέματος—ἐν τούτοις τὸ ὅτι ἄλλοι εἶναι ρήτορες τὸ ἔμαθαν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματός των καὶ ἐχάρησαν δι' αὐτό, ἐπιθυμοῦν δὲ νὰ γίνουν ρήτορες καὶ οἱ ἴδιοι. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐπιθυμία των γεννᾶται ἀπὸ κάποιαν ἐσωτερικὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν μακαρίαν ζωὴν, οὐδεμία αἰσθησις ἀποκαλύπτει τὴν ζωὴν ταύτην εἰς ἄλλους.

Μήπως ἐνθυμούμεθα τὴν μακαρίαν ζωὴν, ὅπως ἐνθυμούμεθα

σπανιώτατον. «Καὶ θαῦμα τοῦτο ἦν, λέγει ὁ Γαληνός, ἄνθρωπος εἰς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο».

τὴν χαρὰν μας. Ἴσως. Διότι ἐνθυμούμεθα τὴν χαρὰν εἰς τὴν θλίψιν καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν τὴν μακαρίαν ζωὴν (1). Ἀλλὰ δὲν εἶδα ποτὲ διὰ μιᾶς σωματικῆς αἰσθήσεως τὴν χαρὰν μου, οὐδέποτε τὴν ἤκουσα, οὐδέποτε τὴν ὠσφράνθηκα, οὐδέποτε τὴν ἐγεύθηκα ἢ τὴν ἤγγισα. Τὴν γνωρίζω ὁμῶς ἐκ πείρας, καὶ ἡ παράστασις της ἔχει ἐγχαραγθῆ εἰς τὴν μνήμην μου κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἡμπορῶ νὰ τὴν ἐνθυμοῦμαι ἄλλοτε μετ' ἀποστροφῆς καὶ ἄλλοτε μετὰ λύπης, ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐνθυμοῦμαι, ὅτι μοῦ ἐπροξένησαν χαρὰν. Διότι μὲ ἔκαμαν νὰ χαίρω καὶ ἐπονείδιστα πράγματα, αὐτὰ δὲ τώρα τὰ μισῶ καὶ τὰ ἀποστρέφομαι, ὅταν τὰ ἐνθυμοῦμαι. Ἐνίοτε μοῦ ἐπροξένησαν ἡδονὴν ἀγαθὰ καὶ ἀξιοπρεπῆ πράγματα, αὐτὰ δὲ τὸ ἐνθυμοῦμαι μετὰ λύπης, διότι αὐτὰ τὰ πράγματα ἔπαυσαν νὰ εἶναι παρόντα.

Ἴδου πῶς πάσχω ἐνθυμούμενος τὴν χαρὰν μου εἰς τὸ παρελθόν.

Ἀλλὰ ποῦ καὶ πότε ἔμαθα ἐκ πείρας τὴν μακαρίαν ζωὴν, ὥστε νὰ τὴν ἐνθυμοῦμαι, νὰ τὴν ἀγαπῶ καὶ νὰ τὴν ποθῶ ; Δὲν εἶμαι μόνος ἐγώ, δὲν εἶναι ὀλίγοι, ἀλλὰ πάντες ἀνεξαίρετως ποθοῦμεν νὰ εἴμεθα μακάριοι. Ἐὰν δὲν εἶχαμε κάποιαν ἀσφαλῆ γνώσιν τῆς ἐν λόγῳ ζωῆς, δὲν θὰ τὴν ἐπεδιώκαμεν μὲ τόσον ἰσχυρὰν θέλησιν. Ἀλλὰ διατί ἄρά γε, ὅταν ἐρωτήσωμεν δύο ἀνθρώπους, ἂν θέλουν νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, ὁ ἓνας ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ καταφατικὴν καὶ ὁ ἄλλος ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, ἐνῶ, ἂν ἀπευθύνῃ κανεὶς πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐρώτησιν, ἂν θέλουν νὰ εἶναι εὐτυχεῖς, θ' ἀπαντήσουν χωρὶς δισταγμόν, καταφατικῶς καὶ οἱ δύο ; Διατί δέ, εἴτε ἀποδεχόμενοι, εἴτε ἀποκρούοντες τὴν ὑπερσίαν εἰς τὸν στρατόν, ἔχουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν πόθον νὰ εἶναι εὐδαίμονες ; Τοῦτο δὲν δείχνει, ὅτι ὁ μὲν χαίρει κατὰ τοῦτον, ὁ δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον ; Ὅλοι ὁμῶς συμφωνοῦν εἰς τὸν πόθον νὰ εἶναι εὐδαίμονες, καὶ ὅλοι, ἐρωτώμενοι θ' ἀπαντήσουν ὁμοφώνως, ὅτι θέλουν νὰ χαίρουν, τὴν χαρὰν δὲ αὐτὴν ὀνομάζουν μακαρίαν ζωὴν. Μολονότι δὲ ὁ μὲν ζητεῖ κατ' αὐτόν, ὁ δὲ κατ' ἐκεῖ-

(1) Nessun maggior dolore, λέγει ὁ Δάντης, che ricordarse del tempo felice nella miseria. (Δὲν ὑπάρχει πῶς μεγάλος πόνος παρὰ νὰ θυμᾶται κανεὶς τὸν εὐτυχισμένο καιρὸ στὴ δυστυχία του).

νον τὸν τρόπον, ὅλοι ἐπιδιώκουν ἓνα καὶ μόνον σκοπόν. Τὴν χαράν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χαρὰ εἶναι κάτι, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς μὴ ἔχων κάποιαν πείραν σχετικὴν ἡμπορεῖ νὰ ὁμιλήσῃ, τὴν ἐπανευρίσκομεν καὶ τὴν ἀναγνωρίζομεν εἰς τὴν μνήμην μας, ὁσάκις ἀκούομεν προφερομένην τὴν λέξιν ποὺ σημαίνει τὴν εὐτυχισμένην ζωὴν.

Τί εἶναι ἡ εὐτυχισμένη ζωὴ καὶ ποῦ εὐρίσκεται ;

Μακρὰν ἀπὸ μένα, Κύριε, μακρὰν ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ δούλου Σου ἢ σκέψις, ὅτι δύναμαι νὰ εἶμαι εὐδαίμων μὲ ὁποιανδήποτε χαράν. Διότι ὑπάρχει χαρὰ, ποὺ δὲν δίδεται εἰς τοὺς ἀσεβεῖς, ἀλλ' εἰς ἐκείνους, ποὺ Σὲ ὑπηρετοῦν ἄνευ μισθοῦ, διότι εἶσαι Σὺ ἡ χαρὰ των. Δὲν εἶναι δὲ ἡ μακαρία ζωὴ τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ νὰ χαίρωμεν εἰς Ἐσέ, διὰ Σὲ καὶ διὰ Σοῦ. Τοῦτο εἶναι ἡ μακαρία ζωὴ καὶ οὐδὲν ἄλλο. Οἱ δὲ φανταζόμενοι ἄλλην τοιαύτην ζωὴν, ἐπιδιώκουν ἄλλην εὐτυχίαν καὶ ὅχι τὴν πραγματικὴν, τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν.

Ὁ φυσικὸς ἔρως τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἥτις μόνον τότε εἶναι μισητή, ὅταν ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰ πάθη των

Δὲν εἶναι λοιπὸν βέβαιον, ὅτι ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι εὐδαίμονες, ἀφοῦ οἱ μὴ χαίροντες εἰς Ἐσέ, ποὺ εἶσαι ἡ μόνη εὐδαιμονία, ἀναμφισβόλως δὲν θέλουν νὰ εἶναι εὐδαίμονες. Ἡ μᾶλλον ὅλοι τὸ ἐπιθυμοῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ «ἡ μὲν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀντίκεινται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ὁ ἄνθρωπος θέλωσι ταῦτα ποίωσι⁽¹⁾», ἐπαναπίπτουν εἰς ἐκεῖνα ποὺ ἡμποροῦν καὶ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ αὐτά, διότι ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἡμποροῦν, δὲν τὸ θέλουν μὲ θέλῃσιν τόσον ἰσχυράν, ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ τὸ ἀποκτήσουν ;

Ἐρωτῶ ὅλους, ἂν προτιμοῦν τὴν χαρὰν τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ ψεύδους, καὶ δὲν διστάζουν ν' ἀπαντήσουν ὅτι προτιμοῦν τὴν ἀλήθειαν, καθὼς καὶ δὲν διστάζουν νὰ ὁμολογήσουν

(1) Γαλατ. ε', 17.

ὅτι θέλουν νὰ εἶναι εὐτυχεῖς. Ὁθεν εὐδαίμων ζωὴ εἶναι ἤδη ἡ χαρὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν, εἶναι λοιπὸν ἡ χαρὰ δι' Ἐσέ, ὅστις εἶσαι ἡ ἀλήθεια, ὦ Θεέ μου, φωτισμὸς καὶ σωτὴρ τοῦ προσώπου μου (1). Ὅλοι ποθοῦν τὴν εὐτυχισμένην αὐτὴν ζωὴν, ποὺ εἶναι ἡ μόνη πραγματικὴ εὐτυχία. Ὅλοι ποθοῦν τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀλήθειαν.

Εἶδα πολλοὺς, ποὺ ἤθελαν ν' ἀπατήσουν, ἀλλὰ δὲν εἶδα κανένα ποὺ ἤθελε ν' ἀπατηθῇ. Ποῦ λοιπὸν ἔμαθαν τὴν εὐτυχισμένην αὐτὴν ζωὴν, ἐὰν μὴ ἐκεῖ, ὅπου ἔμαθαν τὴν ἀλήθειαν ; Διότι, ἀφοῦ δὲν θέλουν ν' ἀπατηθοῦν, ἀγαποῦν αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον δὲ ἀγαποῦν τὴν εὐτυχισμένην ζωὴν, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἡ χαρὰ ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἀγαποῦν αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποῖαν δὲν θ' ἀγαποῦσαν, ἐὰν δὲν εἶχαν κάποιαν γνῶσιν αὐτῆς εἰς τὴν μνήμην των.

Διατί λοιπὸν δὲν χαίρουν δι' αὐτὴν ; Διατί δὲν εἶναι εὐδαίμονες ; Διατί ἀσχολοῦνται περισσότερο εἰς ἄλλα, ποὺ τοὺς κάμνουν δυστυχεστέρους παρ' ὅσον τοὺς καθιστᾷ εὐτυχεῖς τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐνθυμοῦνται ἀμυδρῶς ; « Ἐτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις ». Ἄς βαδίσουν, ἄς βαδίσουν λοιπὸν, « ἵνα μὴ σκοτία αὐτοὺς καταλάβῃ » (1).

Ἀλλὰ διατί ἡ ἀλήθεια γεννᾷ τὸ μῖσος (2) ; Διατί ἐγένεν ἐχθρὸς ὁ Ἄνθρωπός Σου κηρύττων τὴν ἀλήθειαν, μολονότι ὅλοι ἀγαποῦν τὴν εὐδαίμονα ζωὴν, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ μόνον ἡ χαρὰ ἐν τῇ ἀληθείᾳ ; Ἀρά γε, διότι ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν κατὰ τρόπον, ὥστε ὅ,τι ἀγαποῦν, ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι ἀλήθεια ; Ἐπειδὴ δὲ δὲν θέλουν ν' ἀπατηθοῦν, δὲν θέλουν νὰ ἐλεγχθοῦν πλανώμενοι ; Μισοῦν λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν λόγῳ ἐκείνου, ποὺ ἐκλαμβάνουν ὡς ἀλήθειαν. Τὴν ἀγαποῦν, ὅταν ἀπαστρέπτῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των καὶ τὴν μισοῦν ὅταν τοὺς καταδικάζῃ.

Διότι, θέλοντες συγχρόνως νὰ μὴ ἐξαπατηθοῦν καὶ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς ἄλλους, τὴν ἀγαποῦν, ὅταν φανερώνεται εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν μισοῦν, ὅταν τοὺς καταγγέλλῃ. Ἀλλὰ θὰ λάβουν τὴν ἀ-

(1) Πρβλ. Ἰωάνν. ιδ', 6. Ψαλμ. ΚΣΤ', 1 καὶ Ψαλμ. ΜΙ', 12.

(1) Πρβλ. Ἰωάνν. ιε', 35.

(2) Βλ. Τερέντ. Ἀνδρ. 68 : « Veritas parit odium » Πρβλ. καὶ τὴν ἑλληνικὴν παροιμίαν : « τὴν ἀλήθεια λές, κακὸ θὰ βρῇς » !

μοιδὴν των, καὶ ἐπειδὴ δὲν θέλουν ν' ἀποκαλυφθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, θὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ ἄκοντας αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ καὶ δὲν θ' ἀποκαλυφθῇ εἰς αὐτοὺς.

Ἰδοὺ, ἰδοὺ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ. Ἰδοὺ πῶς θέλει νὰ κρύπτεται τυρλῇ καὶ ἀνάπηρος, θρασύδειλος καὶ ἐπονείδιστος, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ κρύπτεται τίποτε εἰς αὐτήν. Ἐν τούτοις, μολονότι εἶναι ἀθλία εἰς τόσον μεγάλον βαθμόν, προκρίνει νὰ χαίρῃ διὰ τὴν ἀλήθειαν παρὰ διὰ τὸ ψεῦδος. Θὰ εἶναι λοιπὸν εὐτυχής, ἂν ἀπαλλασσομένη ἀπὸ κάθε διαταραχὴν, θὰ χαίρῃ μόνον διὰ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τῆς ὁποίας εἶναι ἀληθινὰ τὰ πάντα.

Ὁ Θεὸς εἰς τὴν μνήμην

Τοιοῦτοτρόπως, ὅσον καὶ ἂν ἔχω ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοὺς λειμῶνας τῆς μνήμης μου, ἀναζητῶν Σέ, ὦ Θεέ μου, δὲν Σ' εὗρήκα ἔξω ἀπ' αὐτήν. Διότι, ἀφ' ὅτου Σ' ἐγνώρισα, δὲν ἀνεκάλυψα τίποτε ἰδικόν Σου, ποῦ νὰ μὴν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀναμνησίμ μου. Ἀφ' ὅτου δὲ Σὲ ἐγνώρισα, δὲν Σ' ἐλησμόνησα πλέον. Διότι ὅπου εὗρήκα τὴν ἀλήθειαν, ἐκεῖ εὗρήκα καὶ τὸν Θεόν, ποῦ εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἀφ' ὅτου ἐγνώρισα, οὐδέποτε ἐλησμόνησα. Ἰδοὺ διατί, ἀφ' ὅτου Σ' ἐγνώρισα, ἡ ἀλήθεια ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὴν μνήμην μου, ὅπου Σ' εὕρισκω, ὁσάκις Σ' ἐνθυμοῦμαι καὶ χαίρω διὰ Σέ ! Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀγία χαρά, ποῦ μοῦ ἐδώρησες, ὅταν εἶδες τὴν ἐνδειάν μου.

Ποῖαν θέσιν κατέχει εἰς τὴν μνήμην ὁ Θεός ;

Ἀλλὰ ποῦ εὕρισκεσαι εἰς τὴν μνήμην μου, Κύριέ μου ; Ποῦ εὕρισκεσαι ; Ποῖον θάλαμον κατεσκεύασες διὰ Σέ ; Ποῖον ἱερὸν οἰκοδόμησες ; Ἠξίωσες νὰ ἐνοικῇς εἰς τὴν μνήμην μου, ἀλλ' εἰς ποῖον σημείον της ἐνοικεῖς ; Αὐτὸ ζητῶ νὰ μάθω. Ὅταν Σ' ἐνθυμήθηκε ἡ καρδιά μου, διεσχέλισα τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς μνήμης, ποῦ ἔχω μὲ τὰ ζῶα ἀπὸ κοινοῦ, ἐπειδὴ δὲ δὲν κατώρθωσα νὰ Σὲ εὕρω ἐν μέσῳ τῶν εἰκόνων τῶν σωματικῶν ἀντικειμένων, ἐδάδισα πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου εὕρισκονται αἱ ἀναμνήσεις τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς μου. Ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ δὲν ἤμπόρεσα νὰ Σὲ εὕρω.

Καὶ εἰσέδυσα καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν ἔδραν τῆς ψυχῆς μου, τὴν ὁποῖαν φιλοξενεῖ ἡ μνήμη μου, ἀφοῦ τὸ πνεῦμα ἐνθυμεῖται τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ δὲν εὐρίσκεσο. Διότι δὲν εἶσαι εἰκὼν σωματικὴ, οὔτε πάθος τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ χαρὰ, ἡ λύπη, ὁ πόθος, ὁ φόβος, ἡ ἀνάμνησις, ἡ λήθη καὶ πᾶν ὅ,τι εἶναι ὅμοιον μὲ αὐτά. Δὲν εἶσαι Σὺ οὔτε αὐτὴ ἡ ψυχὴ μου, διότι εἶσαι τῆς ψυχῆς μου ὁ Θεός. Ὅλα αὐτὰ μεταβάλλονται, ἐνῶ Σὺ εὐρίσκεσαι ὑπεράνω ὅλων αὐτῶν καὶ ἡξίωσες νὰ ἐνοικῇς εἰς τὴν μνήμην μου, ἀφ' ὅτου Σ' ἔχω γνωρίσει.

Καὶ διατί ἐρωτῶ εἰς ποῖον τόπον τῆς μνήμης εὐρίσκεσαι, ὡς ἂν ὑπῆρχον διάφοροι τόποι εἰς τὴν μνήμην ; Ἐνοικεῖς ἀναμφιβόλως εἰς αὐτὴν, ἀφοῦ Σ' ἐνθυμοῦμαι, ἀφ' ὅτου Σ' ἐγνώρισα καὶ Σὲ ἐπανευρίσκω ἐκεῖ, ὅσάκις Σ' ἐνθυμοῦμαι.

Ποῦ δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὸν Θεόν ;

Ποῦ Σ' εὐρήκα λοιπὸν διὰ νὰ Σὲ γνωρίσω ; Διότι, προτοῦ Σὲ γνωρίσω, δὲν εὐρίσκεσο εἰς τὴν μνήμην μου. Ποῦ Σ' εὐρήκα λοιπὸν, ἂν ὅχι εἰς τὸν Ἑαυτὸν Σου, ὑπεράνω ἀπ' ἐμέ ; Ἀλλ' ἐκεῖ δὲν ὑφίσταται χῶρος, καὶ ἡμποροῦμεν νὰ προχωρήσωμεν, χωρὶς οὐδέποτε νὰ εὕρωμεν χῶρον ; Εἶσαι, ὦ Ἀλήθεια, παντοῦ. Βασιλεύεις ἐπὶ πάντων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι Σὲ συμβουλεύονται καὶ ἀποκρίνονται εἰς τὰ διάφορα ἐρωτήματα παντός, ποῦ Σὲ συμβουλεύεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Σὺ ἀποκρίνεσαι καθαρὰ, ἀλλὰ δὲν Σὲ ἐγνοῦν καθαρὰ ὅλοι. Ὅλοι Σὲ συμβουλεύονται δι' ἐκεῖνο, ποῦ θέλουν νὰ μάθουν, ἀλλὰ δὲν ἀκούουν ὅλοι ὅ,τι ἐπιθυμοῦν. Ὁ ἄριστος τῶν θεραπόντων Σου εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ δὲν ζητεῖ ν' ἀκούσῃ ὅτι δὲν ποθεῖ ἀλλὰ μᾶλλον ποθεῖ ἐκεῖνο, ποῦ ἤκουσεν ἀπὸ Σένα.

Πῶς τὸ κάλλος τοῦ Θεοῦ συναρπάζει

Ἀργὰ Σὲ ἀγάπησα, ὠραιότης, τόσο παλαιὰ καὶ τόσο νέα ! Ἀργὰ Σὲ ἀγάπησα ! Ἦσουν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου καὶ ἐγὼ ἦμουν ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μου. Ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μου Σ' ἐζητοῦσα, σκορπισμένους εἰς τὰ περικαλλῆ δημιουργήματά Σου καὶ ἐπιζητῶν τὴν ὠραιότητα τῶν πλασμάτων Σου μὲ τὴν δυσμορφίαν

μου. Ἦσαν μαζί μου, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἦμουν μαζί Σου. Καί με ἐκρατοῦσαν μακρὰν ἀπὸ Σένα τὰ πλάσματα ἐκεῖνα, ποὺ δὲν θὰ ὑπῆρχαν ἂν δὲν θὰ ὑπῆρχαν εἰς Ἑσέ. Καί μ' ἐκάλεσες καὶ ἔθραυ-
σες τὴν κουφότητά μου καὶ ἔλαμψες καὶ ἐξήστραψες καὶ διεσκέ-
δασες τὴν τυφλότητά μου. Ἐσκόρπισες ἄρωμα ἡδονικὸν καὶ τὸ
ἀνέπνευσα, καὶ ὁ πόθος μου ἐστράφη πρὸς Ἑσέ. Σὲ ἐγεύθηκα καὶ
αἰσθάνθηκα τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν διὰ Σέ. Μὲ ἤγγισες καὶ
πυρέσσω διὰ τὴν εἰρήνην Σου !

Ἡ ἀθλιότης τῆς γῆϊνης ζωῆς

Ὅταν προσκολληθῶ εἰς Ἑσένα καθ' ὁλοκληρίαν, δὲν ὑπάρχει
πλέον πόνος καὶ μόχθος δι' ἐμέ καὶ θὰ εἶναι ζωντανή ἡ ζωή μου,
τὴν ὁποῖαν Σὺ θὰ πληροῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνακουφίζεις μόνον ἐκεῖ-
νον, τὸν ὁποῖον πληροῖς, ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἀκόμη πλήρης ἀπὸ Σένα
φέρω τὸ βάρος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Αἱ ἡδοναί, ποὺ ὀφείλω νὰ θρη-
νήσω, μάχονται μετὰς ἡδονάς, ποὺ ὀφείλουν νὰ με τέρπουν, δὲν
γνωρίζω δὲ ποῖος θὰ κερδίσῃ τὴν νίκην. Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ !
Κύριε, ἐλέησόν με ! Μάχονται μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ ἐγκλη-
ματικαὶ ὀδύνη· μετὰς ἀγίας ἡδονάς καὶ ἐγὼ ἀγνοῶ ποῖος θὰ δρέψῃ
τὴν δάφνην τῆς νίκης. Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ ! Κύριε, ἐλέησόν με !
Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ ! Ἰδού, δὲν ἀποκρύπτω τὰς πληγὰς μου ! Εἴ-
σαι ἰατρός, εἶμαι ἄρρωστος, εἶσαι φιλεῦσπλαχνος, εἶμαι ἄθλιος.
«Πότερον οὐχὶ πειρατήριον ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς;» (1)
Ποῖος ἀγαπᾷ τὰς δοκιμασίας καὶ τὰς θλίψεις ; Δὲν μᾶς διατάσ-
σεις νὰ τὰς ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ νὰ τὰς ἀνεχώμεθα. Κανεῖς δὲν ἀγαπᾷ
ὅ,τι ἀνέχεται καὶ ἂν ἀκόμη ἀγαπᾷ νὰ ἀνέχεται. Μολονότι δὲ ἡμ-
ποροῦμεν ν' ἀνεχώμεθα εὐχαρίστως, ἐν τούτοις προτιμῶμεν νὰ
μὴν ὑπάρχῃ κάτι ποὺ ν' ἀνεχώμεθα. Δυστυχῆς, ποθῶ τὴν εὐτυ-
χίαν, εὐτυχῆς, φοβοῦμαι, τὴν δυστυχίαν. Ποῖον τὸ μεταξὺ αὐτῶν
μεταίχιμιον, ὅπου δὲν εἶναι «πειρατήριον ὁ βίος ἀνθρώπου;»
Ἀλλοίμονον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ αἰῶνος, ἀλλοίμονον δύο φο-
ράς, καὶ λόγῳ τοῦ φόρου τῆς δυστυχίας καὶ λόγῳ τῆς διαφθορᾶς
τῆς ἡδονῆς. Ἀλλοίμονον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ αἰῶνος δις καὶ

(1) Ἰώβ, Ζ', 1.

τρὶς ἀλλοίμονον καὶ λόγῳ τοῦ πόθου τῆς εὐτυχίας καὶ διότι ἡ δυστυχία εἶναι σκληρὰ καὶ διότι ἡ ὑπομονὴ ὑφίσταται εἰς τὴν δυστυχίαν ναυάγιον ! Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου πειρατήριον χωρὶς διακοπὴν ;

Κάθε ἐλπίς εἰς τὸν Θεὸν

Ὁλόκληρον τὴν ἐλπίδα μου δὲν ἀναθέτω παρὰ εἰς τὴν ἀπειρον εὐσπλαγχνίαν Σου. Δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅ,τι ἐπιθυμεῖς. Μᾶς ἐπιβάλλεις τὴν ἐγκράτειαν, «γνούς», καθὼς λέγει κάποιος ὅτι κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἐγκρατής, «ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς δῶ καὶ τοῦτο δ' ἦν φρονήσεως τὸ εἶδέναι τίνος ἡ χάρις»⁽¹⁾. Ἡ ἐγκράτεια μᾶς περισυλλέγει καὶ μᾶς ἀνασυνδέει μετὰ τὴν ἐνότητά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀκομακρυνόμενοι διασκορπιζόμεθα εἰς πολλαπλότητας. Διότι ἐκεῖνος, ποὺ ἀγαπᾷ πλὴν Ἑσοῦ καὶ κάτι ἄλλο, Σὲ ἀγαπᾷ ὀλιγώτερον. Ὡ ἀγάπη, αἰείποτε ἀναφλεγόμενη καὶ οὐδέποτε κατακαιομένη, Θεὲ τοῦ ἐλέους, ἀνάφλεξόν με ! Διατάσσεις ἐγκράτειαν, δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅ,τι ἐπιθυμεῖς.

Τριπλοῦς πειρασμός : ἡδονή, περιέργεια, ἀλαζονεία

Διατάσσεις ν' ἀπέχω ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν τοῦ αἰῶνος⁽²⁾.

Μοῦ ἀπηγόρευες τὸν παράνομον ἔρωτα, ἀλλά, μολονότι μοῦ ἐπέτρεψες τὸν γάμον, με ἐσυμβούλευες κάτι καλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μοῦ ἐπέτρεψες. Καὶ ἐπειδὴ μοῦ ἔδωσες τὴν χάριν, ἠκολούθησα τὴν συμβουλὴν Σου, προτοῦ γίνω μυσταγωγὸς τῶν μυστηρίων Σου. Ἀλλά, ἡ μνήμη, περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησα ἤδη ἐκτενῶς, διατηρεῖ ἀκόμη τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων ἐκείνων, ποὺ καθήλωσεν ἐκεῖ ἡ συνήθεια. Αἱ εἰκόνες αὗται ἐμφανίζονται εἰς ἐμὲ κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, πράγματι χωρὶς δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ὕπνον μου παρουσιάζονται ἀκόμη καὶ φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ προκαλοῦν ὅχι μόνον ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκατάθε-

(1) Σοφ. Σολ. Η', 21.

(2) Πρὸλ. Α' Ἰωάνν. β', 16.

σιν νὰ τὴν ἀπολαύσω καὶ κάτι ἕμοιον πρὸς τὴν δρᾶσιν. Καὶ ἡ ψευδαίσθησις τῶν εἰκόνων αὐτῶν εἶναι τόσον ἰσχυρὰ εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ εἰς τὴν σάρκα μου, ὥστε, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ψευδεῖς, ἐπιτυγχάνουν, ὅταν κοιμοῦμαι, ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν κατὰ τὴν ἐγρήγορσίν μου αἱ εἰκόνες τῆς πραγματικότητος. Δὲν εἶμαι λοιπόν, Κύριε καὶ Θεέ μου, ὅταν κοιμοῦμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος; Ἦμπορεῖ ἄρά γε νὰ ὑπάρξῃ τόσο μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου ἀπὸ τὴν στιγμήν, ὅπου βυθίζομαι εἰς τὸν ὕπνον, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξέρχομαι τῆς οἰκείας μου; Ποῦ λοιπόν εὐρίσκεται ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος, ἀφυπνιζόμενος, ἀνθίσταται εἰς τὰς τοιαύτας ὑποβολὰς μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε, μολονότι αὐτὰ τὰ ἴδια ἀντικείμενα ἐμφανίζονται εἰς τὴν δρᾶσίν μου, νὰ μένῃ ἀκλόνητος; Μήπως κλείεται μαζὶ μὲ τοὺς ὀφθαλμούς; Μήπως κοιμᾶται μετὰ τοῦ σώματος; Καὶ πῶς συμβαίνει, ὥστε, συχνὰ κατὰ τὸν ὕπνον μας νὰ ἀνθιστάμεθα, καὶ ἐνθυμούμενοι τὰς ἀποφάσεις μας, νὰ παραμένωμεν ἀγνότατοι καὶ νὰ μὴ συγκατατιθέμεθα διόλου εἰς τὰς σαγηνευτικὰς ἐκεῖνας εἰκόνας; Καὶ ὁμῶς ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο τούτων καταστάσεων τόσο μεγάλη διαφορὰ, ὥστε, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα γίνουν κατ' ἄλλον τρόπον, ἢ συνείδησίς μας δὲν ταράσσεται διόλου κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, λόγῳ δὲ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς συναισθανόμεθα, ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς, ποὺ διεπράξαμεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἔγινε τρόπον τινὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ μᾶς βασανίζει.

Τὸ χέρι Σου, παντοδύναμε Θεέ, δὲν εἶναι τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ θεραπεύσῃ ὅλας τὰς ἀδυναμίας τῆς ψυχῆς μου καὶ δὲν εἶναι τόσον πλουσία ἢ χάρις Σου, ὥστε νὰ ἀποσδέσῃ τὰς ροπὰς ἐκεῖνας τοῦ πόθου, ποὺ πολιορκοῦν καὶ αὐτὸν τὸν ὕπνον μου; Αὐξήσε, Κύριε, αὐξήσε τὰ δῶρά Σου πρὸς ἐμέ, ὅπως ἡ ψυχὴ μου, ἀποφεύγουσα τὸ δέλεαρ τῶν ἡδονῶν, μὲ ἀκολουθήσῃ, ὁδεύοντα πρὸς Ἑσέ· ὅπως μὴ ἐπαναστατήσῃ ἡ ψυχὴ μου ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ τέλος, ὅπως ὅχι μόνον νὰ μὴ διαπράττῃ τὰ αἴσχη ἐκεῖνα τῆς διαφθορᾶς, ποὺ προκαλοῦν, μέχρι σαρκικῆς ἀπολαύσεως, αἱ σωματικαὶ εἰκόνες, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δελεάζεται ὑπ' αὐτῶν. Αἱ ἀποκοιμηθεῖσαι αἰσθήσεις μου ἅς μὴ δοκιμάσουν εἰς τὸ ἐξῆς καμμίαν ἐντύπωσιν, ἀντικειμένην πρὸς τὴν ἀγνότητα, ἔστω καὶ τόσον ἀσθενῇ, ὥστε νὰ δύναται νὰ τὴν ἐμποδίσῃ καὶ ἡ ἐλαχί-

στη ἀντίδρασις τῆς βουλήσεως, ὅχι δὲ μόνον διὰ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ βίου μου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σημερινήν ἡλικίαν μου. Τοῦτο δὲν εἶναι δύσκολον διὰ Σέ, παντοδύναμε Θεέ μου, ποῦ δύνασαι «ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν»⁽¹⁾. Πάντως εἶπα εἰς Ἐσέ, τὸν ἀγαθὸν Κύριόν μου, μέχρι ποίῃ σήμερις με κατέχει ἀκόμη τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ κακοῦ, ἀγαλλόμενος δὲ ἐν τρόμῳ⁽²⁾ δι' ὅσα μοῦ ἐδώρησες καὶ στενάζω διὰ τὰς τόσας ἀτελείας, ἐλπίζω δὲ ὅτι θὰ στρέψῃς πρὸς ἐμέ δλόκληρον τὴν εὐσπλαχνίαν Σου, ἕως ὅτου ἀποκτήσω τὴν πλήρη ἐκείνην εἰρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ συμμεθέξῃ μετὰ Σοῦ ὁ ἐσωτερικὸς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος μου, ὅταν καταποθῇ ὁ θάνατος εἰς νῖκος⁽³⁾.

Αἱ ἡδοναὶ τῆς γεύσεως

Ὑπάρχει καὶ κάποια ἄλλη ἀθλιότης καθημερινή, εἴθε δὲ νὰ ᾔτο αὕτη καὶ μόνη! Κάθε ἡμέρα ἐπισκευάζομεν τὰ ἐρείπια τοῦ σώματός μας τρώγοντες καὶ πίνοντες, τοῦτο δὲ θὰ συνεχισθῇ, ἕως ὅτου καταργήσῃς καὶ τὴν κοιλίαν καὶ τὰ βρώματα⁽⁴⁾, θανατώσῃς τὴν ἔνδειάν μου διὰ θαυμασίου χορτασμοῦ, καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃς ἀφθαρσίαν αἰώνιον⁽⁵⁾. Ἀλλὰ τώρα ἡ ἀνάγκη αὕτη μοῦ παρέχει ἀπόλαυσιν καὶ ἀγωνίζομαι μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν ταύτην ἐκ φόβου μήπως μ' αἰχμαλωτίσῃ, καθημερινῶς δὲ διεξάγω νέον πόλεμον διὰ τῆς νηστείας καὶ ὑποβάλλω εἰς δουλείαν τὸ σῶμά μου. Καὶ ὅμως αἱ ὀδύναι μου ἀποδιώκονται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἡδονήν. Διότι ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα εἶναι ὀδύναι. Καίουν καὶ θανατώνουν, καθὼς καὶ ὁ πυρετός, ἐὰν δὲν θεραπευθοῦν ἀπὸ τὰς τροφάς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ τροφαὶ μᾶς παρέχονται ἀπὸ παντοῦ, χάρις εἰς τὴν παρηγορίαν τῆς γενναιοδωρίας Σου, ποῦ ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀδυναμίας μας τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ ὕδωρ, ὀνομάζομεν τὰς ἀθλιότητας ταύτας ἡδονάς.

Μὲ ἐδίδαξες νὰ θεωρῶ τὰς τροφάς ὡς φάρμακον. Ἀλλὰ δσά-

(1) Ἐφεσ. γ', 20.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. Β', 11.

(3) Α' Κορινθ. ιε', 54.

(4) Πρβλ. αὐτόθι στ', 13.

(5) Α'. Κορινθ. ιε', 53.

κίς διέρχομαι ἀπὸ τὴν δδύνην τῆς πείνας εἰς τὴν λύτρωσιν τοῦ χορτασμοῦ, ἡ ἐπιθυμία μὲ ἐνεδρεύει καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν διέλευσιν, διότι ἡ διέλευσις αὕτη εἶναι ἡδονή, δὲν ὑπάρχει δὲ ἄλλη, διὰ νὰ φθάσῃ κανεῖς εἰς τὸν σκοπόν, εἰς τὸν ὅποιον μᾶς ὠθεῖ ἡ ἀνάγκη. Μολονότι δὲ ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν δὲν εἶναι παρὰ ἡ διατήρησις τῆς υἱείας, ἐν τούτοις προστίθεται καὶ ἡ ἡδονὴ ὡς ἐπικίνδυνος συνοδός, κάποτε δὲ κυριαρχεῖ καὶ ἀπαιτεῖ νὰ κάμω δι' αὐτὴν, ἐκεῖνο, ποῦ θέλω νὰ κάμω διὰ τὴν υἱείαν. Ἀλλὰ τὸ μέτρον τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς υἱείας δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό : ὅ,τι ἀρκεῖ διὰ τὴν υἱείαν, εἶναι μικρὸν διὰ τὴν ἡδονήν, πάντοτε δὲ εἶναι ἀμφίδρονον, ἐὰν ἡ ἀναγκαία φροντίς περὶ τοῦ σώματος ἐπιζητῇ μίαν περαιτέρω βοήθειαν ἢ ἂν μᾶς ἐξαπατᾷ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐξυπηρετοῦμεν τὴν ἡδονήν. Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἀβεβαιότητα χαίρει ἡ ἀθλία ψυχὴ μας καὶ εὐρίσκει συγγνώμην διὰ τὸν ἑαυτὸν της, ἐπειδὴ δὲ ἀγνοεῖ τί ἀρκεῖ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς υἱείας θέτει εἰς τὴν σκιάν τοῦ προσχήματος τούτου τὸ συμφέρον τῆς ἡδονῆς. Καθημερινῶς προσπαθῶ ν' ἀντισταθῶ εἰς τοὺς πειρασμοὺς τούτους καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν δεξιάν Σου καὶ Σὲ καθιστῶ ἐνήμερον τῶν ἐνδοιασμῶν μου, διότι αἱ ἀποφάσεις δὲν εἶναι ἀκόμη ἐπὶ τοῦ προκειμένου σταθεραί.

Ἀκούω τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ μου, ποῦ μὲ διατάσσει «μὴ βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ»⁽¹⁾. Ἡ μέθη εἶναι μακράν μου, φύλαξέ με, διὰ νὰ μὴ μὲ πλησιάσῃ. Ἡ λαιμαργία ὑφέρπει κάποτε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ δούλου Σου. Λυπήσου με, διὰ νὰ εὐρίσκεται μακρὰ μου. Διότι «οὐδεὶς ἔσται ἐγκρατής, ἐὰν σὺ μὴ δώσης»⁽²⁾. Πάρα πολλὰ προσφέρεις εἰς ἡμᾶς ὅταν προσευχώμεθα καὶ ὅ,τι ἀκόμη ἐλάβαμε, προτοῦ προσευχηθοῦμε, τὸ ἐλάβαμεν ἀπὸ Σένα. Οὐδέποτε ὑπῆρξα μέθυσος, ἀλλ' ἐγνώρισα μεθύτους, ποῦ τοὺς ἔκαμες ἐγκρατεῖς. Ἐσὺ λοιπὸν ἐνήργησες, ὥστε ἄλλοι μὲν νὰ μὴν εἶναι ὅ,τι δὲν ὑπῆρξαν ποτέ, ἄλλοι δὲ νὰ μὴν εἶναι πλέον ὅ,τι ὑπῆρξαν διὰ νὰ μάθουν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, ὅτι καὶ τὰ δύο εἰς Ἐσὲ ὀφείλονται.

Ἦκουσα τὴν ἄλλην φωνὴν Σου : «ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν μὴ πορεύου καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεών σου κώλύου»⁽³⁾. Ἦκουσα

(1) Λουκ. κα', 34.

(2) Πρβλ. Σοφ. Σολομ. Η', 21.

(3) Σοφία Σειράχ ΙΗ'. 30.

διὰ τῆς χάριτός Σου καὶ τὴν φωνὴν ἐκείνην, ποῦ τόσο ἠγάπησα·
«οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν μὴ φάγω-
μεν, ὑστερούμεθα» (1), καὶ αὐτὸ σημαίνει, ὅτι οὔτε τὸ ἓνα θά-
μᾶς κάμῃ πλουσίους, οὔτε τὸ ἄλλο πτωχοὺς. Ἦκουσα καὶ ἄλλην
φωνήν : «ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμι αὐτάρκης εἶναι, οἶδα
καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν. Πάντα ἰσχύω ἐν
τῷ ἐνδυναμοῦντί με» (2). Ἰδοὺ πῶς ὁμιλεῖ ἓνας στρατιώτης εἰς
τὰ φρούρια τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ χῶμα, ὅπως εἵμεθα ἡμεῖς. Ἀλλὰ
«μνήσθητι, Κύριε, ὅτι χοῦς ἐσμέν» (3) καὶ ὅτι ἐπλασες τὸν ἄν-
θρωπον ἐκ χοῦς «καὶ ἀπολωλὼς ἦν καὶ εὐρέθη» (4). Οὔτε ἐκεῖ-
νος, τὸν ὁποῖον ἀνέφερα, ὅτι εἶπε ταῦτα διὰ τῆς πνοῆς Σου, ἡμ-
πόρεσε νὰ τὸ κάμῃ μὲ τὴν ἴδια του δύναμιν, διότι ἦτο χοῦς καὶ
αὐτός. «Πάντα ἰσχύω», εἶπεν «ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με !» Σὺ
δυνάμωσέ με διὰ νὰ δυνηθῶ. Δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε
ὅ,τι ἐπιθυμεῖς. Ἐκεῖνος (5) ὁμολογεῖ ὅτι ἔλαβε τὰ πάντα ἀπὸ Σένης
καὶ ὅτι, ἂν ἐδοξάσθη, ἐν Κυρίῳ ἐδοξάσθη (6). Ἦκουσα καὶ κά-
ποιον ἄλλον, ποῦ ἐζήτησε τὰ δῶρά Σου, «καταλαβέτω με»,
εἶπε, «κοιλίας ὄρεξις» (7). Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνομεν, ἅγιε Θεέ
μου, ὅτι ὁ δίδων τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελοῦμεν τὰς ἐντολάς Σου,
εἶσαι Σὺ.

Μ' ἐδίδαξες, Πατέρα ἀγαθέ, ὅτι «πάντα μὲν καθαρὰ» τοῖς
καθαροῖς, «ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμματος
ἐσθίουσι» (8), «ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπό-
βλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον» (9). «Βρῶμα δὲ ἡ-
μᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ» (10) «μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
βρώσει ἢ ἐν πόσει» (11). «Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐ-

(1) Α', Κορινθ. η' 3.

(2) Φιλιππ. δ', 11.

(3) Γαλμ. ΡΒ, 14.

(4) Λουκ. ιε', 24.

(5) Φιλιππ. δ', 13.

(6) Ἐννοεῖ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

(7) Πρβλ. Α', Κορινθ. α', 31.

(8) Πρβλ. Σειρ. ΚΓ', 6.

(9) Ρωμ. ιδ', 20.

(10) Α', Τιμοθ. δ', 4.

(11) Α', Κορινθ. η', 8.

ξουθενείτω καὶ ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ κρινέτω»⁽¹⁾.

Σὺ τὰ ἐδίδαξες αὐτά. Χάριτας καὶ ἐπαίνους εἰς Σέ, τὸν Θεόν μου, τὸν διδάσκαλόν μου, τὸν ἀπηχοῦντα εἰς τὰς ἀκοάς μου καὶ φωτίζοντα τὴν καρδίαν μου. Ἀπάλλαξέ με ἀπὸ κάθε πειρασμόν! Δὲν φοβοῦμαι τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ κρέατος, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀκρασίας. Γνωρίζω ὅτι ἐπετράπη εἰς τὸν Νῶε νὰ τρώγῃ ὅποιονδῆποτε εἶδος κρέατος, εἰς τὸν Ἡλίαν νὰ γεύεται σάρκας⁽²⁾ καὶ ὅτι τὸν Ἰωάννην, ὑπέροχον διὰ τὴν ἐγκράτειάν του, δὲν ἐκηλίδωσαν τὰ ζῶα, ποὺ τοῦ ἐχρησίμευσαν ὡς τροφή, δηλαδὴ αἱ ἀκρίδες⁽³⁾. Γνωρίζω, ὅτι ὁ Ἡσαΰ παρεπλανήθη ἀπὸ τὸν πόθον πινακίου φακῆς⁽⁴⁾ ὅτι ὁ Δαυῖδ ἐπετίμησε τὸν ἑαυτόν του, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ πιῇ νερό⁽⁵⁾, καὶ τέλος ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν δὲν ἐπειράχθη διὰ κρέατος, ἀλλὰ δι' ἄρτου⁽⁶⁾. Ἰδοὺ διατὶ καὶ ὁ λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔγινεν ἄξιος μομφῆς, ὅχι διότι ἠθέλησε νὰ φάγῃ κρέας ἀλλ' ἐπειδὴ, ἔχων ἀπόλυτον ἀνάγκην τροφῆς, ἐγόγγυσε κατὰ τοῦ Κυρίου⁽⁷⁾.

Ἐκτεθειμένος λοιπὸν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τούτους, παλαίω καθημερινῶς κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ. Διότι

(1) Κολασσ. β', 16.

(2) Βασίλ. Γ', 17, 6 : «καὶ οἱ κόρακες ἔφερον αὐτῷ ἄρτους τὸ πρωτ, καὶ κρέας τὸ δείλης».

(3) Ματθ. γ', 4 : «ἡ δε τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον». Ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρεται, ὅτι ὑπῆρξαν λαοὶ ἀκριδοφάγοι. Συγκεκριμένως ὁ Στράβων ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς φυλῆς Αἰθιοπῶν, ποὺ ἐτρέφετο ἀποκλειστικῶς δι' ἀκρίδων καὶ ἐμαστιζετο λόγῳ τῆς τοιαύτης διαίτης του, ὑπὸ τινος ἰδιαζούσης νόσου. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωάννου ἠγέρθη ἀμφισβήτησις ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ἀκρίδας, ὑποστηρικθέντος, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς ὠνόμαζε ἀκρίδας, τὰ ἄκρα τῶν φυτῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔνα εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἀκρίδες εἶναι καὶ σήμερον τροφή μερικῶν φυλῶν παρὰ τὸν Ἰορδάνην, ὅπου ἐδάπτειεν ὁ Ἰωάννης. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ Λευίτ. ΙΑ', 22 ἀναγινώσκομεν : «Καὶ ταῦτα φάγεσθε ἅπ' αὐτῶν... καὶ τὴν ἀκρίδα καὶ τὰ ὅμοια αὐτῆς». Ἐπίσης εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀσσυρίαν αἱ ἀκρίδες ἐθεωροῦντο ὡς ἔδεσμα ἐκλεκτόν, ποὺ παρετίθετο εἰς τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐορτῶν.

(4) Γέν. ΚΕ', 15—17.

(5) Βασίλ. Β', ΚΓ, 15—17.

(6) Ματθ. θ, 3 : «καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν· εἰ υἱὸς εἶ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται».

(7) Ἀριθ. ΙΑ', 4.

δὲν ἡμπορῶ ἐν προκειμένῳ νὰ προβῶ εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἀπαξ διὰ παντός ἀπομακρύνω ἀπὸ ἐμὲ πᾶν ὅ,τι εἶναι ἁμαρτωλὸν καὶ νὰ μὴ τὸ πλησιάσω πλέον, ὅπως ἡμπόρεσα νὰ κάμω σχετικῶς μὲ τὴν ἀφροδίσιον ἡδονήν. Ἡμπορῶ λοιπὸν νὰ θέσω εἰς τὸ στόμα μου χαλινόν, τὸν ὅποιον ἄλλοτε νὰ χαλαρώνω καὶ ἄλλοτε νὰ συσφίγγω. Καὶ ὑπάρχει, Κύριε, ἄνθρωπος, πρὸ νὰ μὴ συμπαρασύρεται ὀλίγον τι ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων τῆς ἀνάγκης ; Ἐὰν ὑπάρχη εἶναι μέγας, καὶ ὡς δοξάζω τὸ ὄνομά Σου. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι τοιοῦτος, διότι εἶμαι ἄνθρωπος ἁμαρτωλός⁽¹⁾. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δοξάζω τὸ ὄνομά Σου καὶ ἐντυχάνει⁽²⁾ Σοῦ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μου Ἐκεῖνος, ὅστις νενίκησε τὸν κόσμον⁽³⁾, συγκαταλέγων με μεταξὺ τῶν ἀσθενῶν μελῶν τοῦ σώματός του, διότι «τὸ ἀκατέργαστον αὐτοῦ εἶδосαν οἱ ὀφθαλμοὶ Σου καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον Σου πάντες γραφῆσονται⁽⁴⁾».

Αἱ ἡδοναὶ τῆς ὁσφρήσεως

Αἱ ἡδοναὶ τῶν ὁσμῶν δὲν μὲ ἐλκύουν καὶ τόσο. Ὅταν εἶναι ἀποῦσαι, δὲν τὰς ἀποζητῶ, ὅταν εἶναι παρῦσαι δὲν τὰς ἀποκρούω, ἀλλ' εἶμαι πάντοτε πρόθυμος νὰ τὰς στερηθῶ διὰ παντός. Τοῦλάχιστον ἔτσι βλέπω τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλ' ἴσως ἀπατῶμαι. Διότι πρέπει ἀκόμη νὰ ἀναστενάξω διὰ τὰ σκότη ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων κρύπτονται εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον αἱ δυνάμεις μου μέχρι τοῦ σημείου ὥστε ἡ ψυχὴ μου, διερωτῶσα ἑαυτὴν περὶ τῶν ἰδικῶν τῆς δυνάμεων νὰ μὴ πιστεύῃ τὴν μαρτυρίαν τῆς εὐκόλως καὶ συχρὰ νὰ μὴ γνωρίζῃ τί ὑπάρχει ἐντὸς αὐτῆς, ἕως ὅτου τῆς τὸ ἀποκαλύψῃ ἡ πεῖρα. Δὲν ἡμπορεῖ δὲ κανεὶς νὰ εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἥτις «πειρατήριον ἐστὶ», βέβαιος, ὅτι θὰ γίνῃ ἀπὸ χειροτέρου καλύτερος, καθὼς ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ καλυτέρου χειρότερος. Μία καὶ μόνη ἐλπίς, μία καὶ μόνη ἐμπιστοσύνη, μία καὶ μόνη ἀσφαλὴς ἐπαγγελία ὑπάρχει : ἡ εὐσπλαχνία Σου.

(1) Πρὸβλ. Λουκ. ε', 8 : Ἐξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, Κύριε.

(2) Πρὸβλ. Ρωμ. η', 54 : Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.

(3) Ἰωάνν. ιστ', 33.

(4) Ψαλμ ΡΑΗ', 16.

ΔΙ ΗΔΟΝΑΙ ΤΗΣ ΑΚΟΗΣ

Αἰ ἡδοναὶ τῆς ἀκοῆς μὲ εἶχαν σαγηνεύσει καὶ καθυποτάξει περισσότερον, ἀλλὰ Σὺ μὲ ἀπήλλαξες ἀπὸ αὐτὰς καὶ μὲ ἡλευθέρωσες. Ὁμολογῶ, ὅτι εὐχαριστοῦμαι καὶ τώρα μὲ τοὺς ἡχούς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐμψυχώνουν οἱ λόγοι Σου, ἐφ' ὅσον ψάλλονται μὲ φωνὴν τεχνικὴν καὶ γλυκεῖαν, ὅχι ὅμως μέχρι τοῦ σημείου νὰ προσκολλῶμαι ἀδιαρρήκτως εἰς αὐτούς, ἀλλὰ ν' ἀπομακρύνωμαι ἀπ' αὐτούς, ὅταν θέλω. Ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὰς σκέψεις, ποὺ δίδουν ζωὴν εἰς αὐτούς, εἶναι ἴσως ἄξιοι νὰ καταλάβουν κάποιαν προνομιούχον θέσιν εἰς τὴν καρδίαν μου, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ εὕρω μίαν θέσιν ποὺ τοὺς ἀρμόζει. Διότι κάποτε βλέπω, ὅτι τοὺς κάμνω μεγαλυτέραν τιμὴν παρ' ὅσον πρέπει ὁσάκις δηλαδὴ ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι τὰ ἅγια λόγια Σου συγκινοῦν τὴν ψυχὴν μου βαθύτερα καὶ διαθερμαίνουν τὴν φλόγα τῆς εὐσεβείας ἐντατικώτερα, ὅταν ψάλλονται παρὰ ὅταν δὲν ψάλλονται, καὶ ὅτι εἰς ὅλας τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς μου, ἀναλόγως τῆς διαφόρου φύσεώς των, ἀνταποκρίνονται ἰδιότυποι τόνοι εἰς τὸ ἄσπρ, διὰ τῶν ὁποίων οἱ διαθέσεις αὐταὶ διερεθίζονται, ἀγνοῶ, διὰ ποίας ἀποκρύφου συγγενείας ('). Ἀλλ' ἡ ἀπόλαυσις τῆς σαρκὸς μου, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ παραδίδεται τὸ πνεῦμα, διὰ νὰ μὴ ἐκνευρίζεται ἀπ' αὐτήν, συχνὰ μὲ ἀπατᾷ ἀντὶ δὲ νὰ προσαρμόζεται εἰς τὸν λόγον καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῇ, προσπαθεῖ νὰ προτρέχῃ καὶ νὰ τὸν καθοδηγῇ. Αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὅποιον σφάλω ἀσυναισθητῶς. Ἀλλ' ἀργότερα ἡ σκέψις μου τὸ διδάσκει.

Κάποτε, εἰς τὴν ὑπερβολικὴν προσπάθειάν μου ν' ἀπομακρύνω αὐτὴν ταύτην τὴν γοητείαν, ἀπατῶμαι καὶ πάλιν, λόγῳ ὑπερμέτρου αὐστηρότητος, διότι φθάνω μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἐπιθυμῶ, ὅπως ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀκοήν μου καὶ ἀπὸ τὰ ὦτα τῶν ἐκκλησιαζομένων πιστῶν τὰς γλυκεῖας μελωδίας ἐκείνας ποὺ

(1) Ἀναμφιβόλως ἓνα θετικὸν μέσον πρὸς ἑκφράσιν τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἡ μουσικὴ. Αἱ συνθέσεις τοῦ Πατρὸς Perosi, τὸ «Incarnatus» τοῦ Bach, τὸ «Laudamus, quoniam tu solus sanctus», τοῦ Beethoven, εἰς τὴν «Missa solemnis», καταβιδάξουν πράγματι τοὺς ἀγγέλους ἀπὸ τοὺς οὐρανούς εἰς τὴν γῆν καὶ ἀναβιδάξουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοὺς οὐρανούς τῶν ἀγγέλων!

συνοδεύουν τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, μοῦ φαίνεται δὲ ἀσφαλέστερον νὰ μιμηθῶ ἐν προκειμένῳ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος, ὡς μοῦ εἶπαν πολλάκις, ἤθελεν οἱ ψαλμοὶ ν' ἀναγινώσκωνται μὲ φωνὴν τόσο λίγο τραγουδιστήν, ὥστε ἦτο μᾶλλον ἀπαγγελία παρὰ ὑπόκρουσις.

Ἀλλ' ὅσες φορές ἐνθυμηθῶ τὰ δάκρυα, ποὺ μ' ἔκαναν νὰ χύσω τὰ ἄσματα αὐτὰ τῆς Ἐκκλησίας Σου κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐπανόδου μου εἰς τὴν πίστιν, καὶ ὅτι ἀκόμη τώρα συγκινοῦμαι ὅχι ἀπὸ τὸ ἄσμα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ψαλλόμενα θέματα, ἐφ' ὅσον φάλλονται μὲ καθαράν καὶ μελωδικὴν φωνήν, ἀναγνωρίζω πόσον εἶναι λυσιτελὲς ἡ συνήθεια, ποὺ ἀνέφερα.

Ἔτσι ταλαντεύομαι μεταξὺ τοῦ κινδύνου τῆς τέρψεως καὶ τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως τῆς ὠφελείας καὶ ἀποκλίνω ὑπὲρ τῆς γνώμης, ἡ ὁποία δὲν ἐννοῶ νὰ εἶναι ὀριστική, δηλαδή ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδοκιμασθῇ τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας Σου μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ τέρψις τῆς ἀκοῆς θὰ προσελκύσῃ τὰς ἀσθενεστέρας ψυχὰς εἰς τὴν εὐσέδειαν. Ὅπωςδήποτε, ὁσάκις μὲ συγκινεῖ τὸ ἄσμα περισσότερο παρὰ τὸ ψαλλόμενον θέμα, ὁμολογῶ ὅτι ἁμαρτάνω, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην θὰ προτιμοῦσα νὰ μὴν ἀκούω τὰ ψαλλόμενα.

Νὰ ποῖος εἶμαι ! Κλαύσετε μετ' ἐμοῦ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ σεῖς, ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῶν ὁποίων εἶναι πλήρης ἀγαθῶν διαθέσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας πηγάζουσιν γεγονότα. Διότι ἂν στερῇσθε ἀγαθῶν διαθέσεων, δὲν θὰ σᾶς συγκινήσουν καὶ αἱ ἰδικαί μου διαθέσεις. «Ἐπίβλεψον, εἰσάκουσόν μου, Κύριε ὁ Θεός μου»⁽¹⁾. «Ἐλέησόν με καὶ ἴασέ με, Κύριε»⁽²⁾, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὁποίου ἔγινα ἐγὼ ὁ ἴδιος αἰνίγμα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ νόσος μου.

Αἱ ἡδοναὶ τῆς ὁράσεως

Ἵπολείπεται ἡ τέρψις τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματός μου, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀδελφῶν μου, ἐκ τῶν ὁποίων οἰκοδόμησες τὴν Ἐκκλησίαν Σου καὶ ἔτσι θὰ τερματίσω

(1) Ψαλμ. ΙΒ', 4.

(2) Ψαλμ. ΣΤ', 3.

τὸν λόγον διὰ τοὺς πειρασμοὺς τῶν πόθων τῆς σαρκός, οἱ ὅποιοι ἀκόμη μὲ συμπιέζουν στενάζοντα καὶ ποθοῦντα «τὸ οἰκητήριόν μου τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι» (¹). Τὰ μάτια μου ἀγαποῦν μορφὰς ὥραίας καὶ ποικίλας, χρώματα φωτεινὰ καὶ γοητευτικά. Ἡ ψυχὴ μου ἄς μὴ προσκολληθῇ εἰς αὐτά. Ἄς προσκολληθῇ εἰς τὸν Θεόν, ποὺ τὰ ἐπλάσε καλὰ λίαν, ἀλλ' εἶναι Αὐτὸς καὶ ὅχι ἐκεῖνο τὸ καλόν μου. Καὶ μὲ περιβάλλουν, ἐγρηγοροῦντα, καθημερινῶς καὶ δὲν μ' ἀφήνουν νὰ ἡσυχάσω, καθὼς κάμνουν αἱ φωναί, ποὺ κάποτε σιωποῦν τελείως, οὕτως ὥστε νὰ γεννᾶται σιγὴ. Ἀλλὰ, ἡ βασίλισσα ἐκείνη τῶν χρωμάτων, ἡ λάμψις τοῦ φωτὸς καταυγάζει ὅλα τ' ἀντικείμενα, ποὺ προσπίπτουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ὅπουδῆποτε δὲ καὶ ἂν εὐρίσκωμαι, ἡ βασίλισσα αὐτὴ τῶν χρωμάτων, ἡ λάμψις τοῦ φωτὸς διολισθαίνει κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ θωπεύει τὰ ὄμματά μου καὶ ὅταν ἀκόμη στρέφω ἄλλοῦ τὴν σκέψιν μου. Διολισθαίνει δὲ μὲ τόσο μεγάλῃ ὁρμῇ, ὥστε, ἂν ἀποτόμως ἐξαφανισθῇ, τὴν καλῶ μετὰ πόθου καὶ ἂν χωρισθῶ μακρὸν χρόνον ἀπὸ αὐτὴν, πᾶσχει ἡ ψυχὴ μου.

Ὡ φῶς, ποὺ εἶδε ὁ Τωδίας (²), ὅταν μὲ κλειστὰ τὰ μάτια τοῦ ὑπέδειξεν εἰς τὸν υἱόν του τὸ μονοπάτι τῆς ζωῆς καὶ ἐπροπορεύθη ἀπὸ τὸ παιδί του μὲ βῆμα ἀσφαλές, μὲ τὸ βῆμα τῆς εὐσπλαγχνίας, ποὺ δὲν ἀποπλανᾶται ποτέ. Ἡ τὸ φῶς, ποὺ εἶδεν ὁ Ἰσαάκ (³), ὅταν, ἀφοῦ ἐξησθένησαν καὶ ἀπετυφλώθησαν οἱ ὀφθαλμοί του ἀπὸ τὸ γῆρας, εὐλόγησε τὰ τέκνα του, χωρὶς νὰ τ' ἀναγνωρίσῃ, ἀλλ' ἠξιώθη νὰ τ' ἀναγνωρίσῃ εὐλογῶν αὐτά. Ἡ τὸ φῶς, ποὺ εἶδεν ὁ Ἰακώβ, ὅταν, τυφλωθεὶς καὶ αὐτὸς λόγῳ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας του, ἐσκόρπισε τὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας τῆς προφητικῆς καρδιᾶς του, ἀνήγγειλεν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν υἱῶν του τὰς φυλὰς τοῦ μέλλοντος λαοῦ καὶ ἐσταύρωσε μυστηριωδῶς τὰ χέρια του ἐπὶ τῶν τέκνων τοῦ Ἰωσήφ, ὅχι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τάξιν, ποὺ τοῦ ὑπέδειξεν ὁ πατέρας των διορθῶνων τὸν Ἰσαάκ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς διέκρινε (⁴).

Πλὴν ὁμως, τὸ σωματικὸν φῶς, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησα,

(1) Β' Κορινθ. ε'. 2.

(2) Τωδ. Δ', 2.

(3) Γέν. ΚΖ', 1.

(4) Πρὸς Ελ. Γέν. Ν', 1.

λόγω τῆς δελεαστικῆς καὶ ἐπικινδύνου γλυκύτητός του, ἀποκρύπτει τὴν ζωὴν εἰς τοὺς τυφλοὺς ἐραστὰς τοῦ αἰῶνος. Ὅπως δὲ ποτε, οἱ γνωρίζοντες νὰ Σὲ λατρεύουν διὰ τὸ φῶς, Θεὲ δημιουργεῖ τῶν πάντων, τὸ μεταχειρίζονται εἰς τοὺς ὕμνους, ποὺ ἀναπέμπουν πρὸς Ἑσὲ καὶ δὲν παρασύρονται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνόητον ὄνειρον ⁽¹⁾.

Ἀνθίσταμαι εἰς τὴν γοητείαν τῶν ὀφθαλμῶν, διὰ νὰ μὴν ἐμπλακοῦν οἱ πόδες μου, διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχομαι εἰς τὴν ὁδὸν Σου καὶ ἀνυψώσω πρὸς Ἑσένα ἀοράτους ὀφθαλμούς, ἵνα «μὴ δῶς εἰς σάλον τοὺς πόδας μου» ⁽²⁾. Ἐλευθερώνεις τὰ πόδια μου, ποὺ ἐμπλέκονται διαρκῶς. Δὲν παύεις νὰ μὲ ἐλευθερώνῃς καὶ ὁμῶς ἐπαναπίπτω συχνὰ εἰς ἐνέδρας, ποὺ εἶναι παντοῦ κατεσπαρμέναι γύρω μου, διότι «οὐ νυστάξεις οὐδὲ ἐξυπνήσεις Σὺ ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ» ⁽³⁾.

Οἱ ἄνθρωποι ἐπρόσθεσαν ἀκόμη ἀπειράριθμα πράγματα εἰς ὅ,τι ἐλκύει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰς ποικίλας τέχνας καὶ ἐφευρέσεις των εἰς ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα, εἰς ἀγγεῖα καὶ παντοειδῆ οἰκιακὰ σκεύη, εἰς εἰκόνας καὶ παντοειδῆ ἔργα γλυπτικῆς, ποὺ ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς ἀναγκαιᾶς καὶ μετριοπαθοῦς χρήσεως ἢ εὐσεβοῦς χρησιμοποίησεως. Γίνονται ἐξωτερικῶς τῶν ἔργων αὐτῶν ὑποχείριοι καὶ ἐγκαταλείπουν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον των Ἑκεῖνον, ποὺ τοὺς ἔπλασε καὶ ἐκμηδενίζουν ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὅποιον ἐπλάσθησαν.

Ἄλλ' ἐγώ, ὦ Θεέ μου καὶ στόλισμά μου, τονίζω πρὸς Ἑσὲ ὕμνον λατρείας ἀκόμη καὶ δι' αὐτὰ τ' ἀντικείμενα καὶ δοξάζω τὸν ἐξαγνιστὴν μου, διότι τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα πράγματα, τὰ μεταδιδάζόμενα ἀπὸ τὰς ψυχὰς εἰς καλλιτεχνικὰς χεῖρας, πηγάζουν ἀπὸ τὸ κάλλος, ποὺ εὐρίσκεται ὑπεράνω τῶν ψυχῶν καὶ πρὸς τὸ ὅποιον καθημερινῶς στενάζω. Ἀπὸ τὸ κάλλος αὐτὸ ἀποκτοῦν οἱ τοιαῦτα ἔργα δημιουργοῦντες ἢ θαυμάζοντες τὸν γνώμονα τῆς ἐπικροτήσεώς των, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ μέτρον τῆς χρησιμοποίησεώς των. Εὐρίσκεται ἐκεῖ ἐνώπιόν των καὶ δὲν τὸ βλέπουν, ἄλλως δὲν θὰ τὸ ὑπερέβαιναν, ἀλλὰ θὰ ἐφύλασσαν διὰ Σὲ τὸ κράτος αὐτῶν ⁽⁴⁾,

(1) Ἐννοεῖ τὴν φαντασιοπληξίαν τῶν Μανιχαίων.

(2) Πρὸλ. Ψαλμ. ΡΚ', 8.

(3) Πρὸλ. Ψαλμ. ΡΚ', 4.

(4) Ψαλμ. ΚΕ', 3.

οὔτε θὰ κατηγάλιστακν τὸν ἑαυτὸν των εἰς ἀνησύχους καὶ κοπιαστικὰς τέρψεις.

Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ποῦ δμιλῶ καὶ ἀντιλαμβάνομαι αὐτὰ τὰ πράγματα, βαδίζω καὶ ἐγὼ ἐν μέσῳ τῶν ὁρατῶν αὐτῶν καλλονῶν, ἀλλὰ Σὺ μὲ διαφυλάσσεις, Κύριε, μὲ διαφυλάσσεις «ὅτι τὸ ἔλεός σου κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου ἔστιν». Διότι αὐταὶ αἱ ὁραταὶ καλλοναὶ μ' αἰχμαλωτίζουν ἀθλίως, ἀλλὰ Σὺ μὲ ἀπαλλάσσεις ἀπ' αὐτὰς διὰ τοῦ ἔλέους Σου, ἄλλοτε μὲν χωρὶς νὰ τὸ συναισθάνωμαι, ὁσάκις πίπτω εἰς αὐτὰς τυχαίως, ἄλλοτε δὲ μὲ πόνον, ὁσάκις κροσκολλῶμαι εἰς αὐτάς.

Δεύτερον εἶδος πειρασμῶν : ἡ περιέργεια

Ὑπάρχει καὶ ἄλλο εἶδος πειρασμοῦ, πολὺ περισσότερον ἐπικινδύνου. Διότι, πλὴν τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, συνισταμένης εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὅλων τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος καὶ ὅλων τῶν ἡδονῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐκμηδενίζεται ὁ αἰχμαλωτιζόμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀπὸ Σοῦ ἀπομακρυνόμενος, διολισθαίνει ἀκόμη εἰς τὴν ψυχὴν δι' αὐτῶν τῶν ἰδίων αἰσθητηρίων μιὰ ἄλλη ματαια καὶ περίεργη ἐπιθυμία, ὅχι ν' ἀπολαμβάνομεν διὰ τῆς σαρκός, ἀλλὰ δι' αὐτῆς νὰ πειραματιζώμεθα· δηλαδή μιὰ ἐπιθυμία, ποῦ ἐξωραΐζεται διὰ τοῦ ὀνόματος «γνώσις» καὶ «ἐπιστήμη». Ἐπειδὴ συνίσταται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πόθον τοῦ μαυθάνειν καὶ ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι τὸ κυριώτερον τῶν ὀργάνων, διὰ τῶν ὁποίων μαυθάνομεν, ὠνομάσθη ὑπὸ θείου τινὸς ἀποφθέγματος «ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν»⁽¹⁾.

Διότι τὸ νὰ βλέπωμεν ἀνήκει ἰδιαζόντως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τὴν λέξιν αὐτὴν μεταχειριζόμεθα καὶ ὡς πρὸς ἄλλας αἰσθήσεις. ὁσάκις κάμνομεν χρῆσιν αὐτῶν διὰ τὴν γνῶσιν. Δὲν λέγομεν : «ἄκουσε πῶς λάμπει», «μύρισε πῶς γυαλίζει», «γεύσου ἢ ἄγγιξε πῶς φωτίζει», ἀλλὰ περὶ ὅλων αὐτῶν λέγομεν, ὅτι βλέπωμεν. Ἀπ' ἐναντίας δὲν λέγομεν μόνον «ἰδὲ πῶς λάμπει», πρᾶγμα ποῦ ἡμποροῦν νὰ αἰσθανθοῦν μόνον οἱ ὀφθαλμοί, ἀλλὰ καὶ «κοίταξε πῶς ἤχει», «κοίταξε πῶς μυρίζει», κοίταξε τί γεῦσιν ἔχει», «κοίταξε πόσο εἶναι σκληρό».

(1) Α' Ἰωάνν. β', 16.

Ἴδου διὰ τί ἡ γενικὴ πείρα ὅλων τῶν αἰσθήσεων καλεῖται, ὅπως εἶπαμε, «ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν», διότι αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις, ὅταν διερευνοῦν κάποιο ἀντικείμενο τῆς γνώσεως, ἰδιοποιοῦνται, κατὰ τινὰ τρόπον, τὴν λειτουργίαν τῆς ἐράσεως, ποὺ ἀνήκει κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἀπ' αὐτὸ διακρίνομεν τὴν μεγαλυτέραν σαφήνειαν ἐκεῖνο, ποὺ ἀνήκει εἰς τὴν ἡδονήν, καὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἀνάγεται εἰς τὴν περιέργειαν. Ἡ ἡδονὴ ἐπιζητεῖ ὅτι ὠραῖον, ἀρμονικόν, γλυκύ, εὐχάριστον εἰς τὴν ὁσφρησιν, τὴν γεῦσιν, καὶ τὴν ἀφήν. Ἡ περιέργεια, ζητεῖ, ἐκτὸς αὐτῶν, καὶ πράγματα ὅπως ἀντίθετα πρὸς αὐτὰ καὶ τὰ δοκιμάζει, ὅχι διὰ νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ἐξ ἀπλῆς ἐπιθυμίας νὰ τὰ γνωρίσῃ.

Διότι ποῖαν ἀπόλαυσιν ἡμπορεῖ νὰ εὕρῃ κανεὶς εἰς ἓνα κρεουργημένο πτώμα, ποὺ προκαλεῖ φρικιασμόν; Ἐν τούτοις, ὅπου κατὰκειται ἓνα πτώμα, τρέχουν νὰ τὸ ἰδοῦν, ὡς ἂν ἐζητοῦσαν τὴν θλίψιν καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν, καὶ μάλιστα φοβοῦνται, μήπως τὸ ἰδοῦν καὶ εἰς τὸν ὕπνον των, ὡς ἔάν, ὅταν ἦσαν ξύπνιοι, ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ παρευρεθοῦν σ' ἓνα τέτοιο θέαμα, ἢ ὡς ἔάν ἐδελεάζοντο ἀπὸ τὴν φήμην, δὲν ἠξεύρω καὶ ἐγώ, ποίου κάλλους.

Τὸ αὐτὸ φαίνεται καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις, ἡ μελέτη τῶν ὁποίων θ' ἀπαιτοῦσε χρόνον μακρόν. Ἀπ' αὐτὴν τὴν νόσον γεννᾶται ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐπιζητοῦμεν ἐντυπωσιακὰς σκηναὺς εἰς τὰ θέατρα. Αὐτὴ εἶναι (δηλ. ἡ περιέργεια) ἐκεῖνη, ποὺ μᾶς ὠθεῖ νὰ ἐξερευνῶμεν τ' ἀποκρυφώτερα μυστήρια τῆς φύσεως, ἢ γνώσεις τῶν ὁποίων δὲν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε καὶ ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπιθυμοῦν τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν γνώσιν. Εἰς τὴν περιέργειαν πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ τὸ ὅτι διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν μιᾶς διεστραμμένης ἐπιστήμης ζητοῦν νὰ κάμνουν τὰς ἐρεῦνας των μὲ τὴν βοήθειαν μαγικῶν τεχνῶν. Καὶ τέλος ἡ περιέργεια εἶναι αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ εἰς τὴν θρησκείαν ἀκόμῃ ἐμβάλλουν εἰς πειρασμόν τὸν Θεόν, ζητοῦντες σημεῖα καὶ θαύματα, ὅχι διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάποιο ἀγαθόν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ πόθου νὰ τὸ ἴδουν.

Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀπέραντον δάσος, τὸ πλήρες κινδύνων καὶ ἐνεδρῶν, ἀπέσπασα καὶ ἀπεμάκρυνα πολλὰ ἀγκάθια ἀπὸ τὴν καρδιά μου, διότι Σὺ μοῦ ἔδωσες τὴν δύναμιν, Θεέ τῆς σωτηρίας

μου. Καί ὅμως τολμῶ νὰ εἶπω, ὅτι ἐν μέσῳ ὅλων τῶν δημιουργμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν καθημερινὴν ζωὴν μου, πτερουγίζουν γύρω μου ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν μὲ κατέλαβε ἕνα ἐξ αὐτῶν καὶ δὲν μ' αἰχμαλώτισε ἀπὸ τὸν μάταιον πόθον νὰ τὸ ἰδῶ.

Τὰ θεάτρα δὲν μὲ παρασύρουν πλέον, δὲν σκέπτομαι πλέον νὰ μελετήσω τῶν ἀστέρων τὰς τροχιάς, οὐδέποτε ἐπεκαλέσθη τὰς σκιάς ἢ ψυχὴ μου, μισεῖ δὲ ὅλας τὰς τοιαύτας ἱεροσύλους ἱερουργίας. Ἀλλὰ πόσας μηχανορραφίας καὶ ὑποβολὰς δὲν μεταχειρίζεται ὁ ἐχθρὸς μου, ὦ Κύριε καὶ Θεέ μου, διὰ νὰ μ' ἐξαναγκάσῃ νὰ ζητήσω ἕνα θαῦμα ἀπὸ Σένα, τοῦ ὁποῖου εἶμαι θεράπων ἀπλοῦς καὶ ταπεινός ! Ἀλλὰ Σὲ ἱκετεύω, ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως μας καὶ τῆς ἀνυποκρίτου καὶ ἀγνῆς πατρίδος μας Ἱερουσαλήμ, ν' ἀπομακρύνῃς πάντοτε ἀπὸ ἐμὲ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἕως τῶρα τὴν ἀπομάκρυνες. Ἀλλ' ὅταν ἀπευθύνω τὰς δεήσεις μου πρὸς Ἐσὲ διὰ τὴν σωτηρίαν ἐνὸς ἀδελφοῦ μου, ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκω εἶναι τελείως διάφορος, Σὺ δέ, συμφῶνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ὁποῖου γίνονται τὰ πάντα, μοῦ δίδεις καὶ θὰ μοῦ δώσῃς τὴν δύναμιν νὰ ὑποταχθῶ προθύμως εἰς Ἐσέ.

Ἐν τούτοις, ποῖος θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀπαριθμήσῃ τὰ εὐτελῆ μικροπράγματα, ποὺ ἐμβάλλουν τὴν περιέργειαν εἰς πειρασμὸν καὶ νὰ εἶπῃ πόσο συχνὰ ὑποκύπτωμεν ; Πόσες φορές δὲν συμβαίνει, ὥστε κατ' ἀρχὰς μὲν ν' ἀνεχώμεθα τοὺς ἀφηγουμένους μηδαμινὰ πράγματα, διὰ νὰ μὴ προσβάλλωμεν τοὺς ἀσθενεῖς τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ βαθμηδὸν νὰ τοὺς ἀκούωμεν μ' εὐχαρίστησιν ; Δὲν ἐπισκέπτομαι πλέον τὰ ἵπποδρόμια, διὰ νὰ βλέπω σκύλους, ποὺ κυνηγοῦνε λαγούς, ἀλλ' εἰς τὰ χωράφια, ὅταν περνῶ ἀπ' ἐκεῖ, αὐτὸ τὸ θέαμα μὲ ἀποσπᾷ καὶ ἀπ' αὐτὰς τὰς βαθυτέρας μου σκέψεις, αὐτὸ δὲ τὸ κυνήγι, χωρὶς νὰ μὲ ἀναγκάζῃ νὰ μεταβάλλω τὴν πορείαν τοῦ ἀλόγου μου, ἐλκύει πρὸς αὐτὸ τὴν ῥοπὴν τῆς καρδιάς μου. Ἐὰν δὲ Σὺ, ὑποδεικνύων τὴν ἀθλιότητά μου, δὲν μὲ καλέσῃς νὰ μορφώσω ἐν προκειμένῳ κάποιαν σκέψιν, ποὺ νὰ μ' ἐξυψώσῃ πρὸς Ἐσέ, μένω προσκολλημένος εἰς τὴν ματαιίαν περιέργειάν μου.

Πόσες φορές, ποὺ εὐρίσκομαι εἰς τὸ σπίτι μου, δὲν ἀπορροφῶμαι εἰς τὸ θέαμα μυῶν, ποὺ συλλαμβάνονται ἀπὸ σάυρες ἢ εἰς τὸ θέαμα ἀραχνῶν, ποὺ ἐμπλέκουν μυίας εἰς τὸ νῆμά των ! Διότι, ἂν καὶ τὰ ζῶα αὐτὰ εἶναι μικρά, δὲν πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ

αὐτοῦ πράγματος ; Ἀναμφιδόλως σπεύδω νὰ ἐξυψωθῶ πρὸς Ἐσέ, δημιουργὸν τῶν θαυμάτων καὶ ὅλων τῶν πλασμάτων ῥυθμιστήν, ἀλλὰ δὲν ἐστράφη εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἢ προσοχῇ μου. Ἄλλο εἶναι νὰ σηκωθῇ κανεὶς αὐτοστιγμὴ καὶ ἄλλο νὰ μὴ πέσῃ.

Ἡ ζωὴ μου εἶναι κατάμεστος ἀπὸ τοιούτου εἵδους πράγματα, μία δὲ καὶ μόνη ἐλπίς ὑπολείπεται εἰς ἐμέ : τὸ μέγα ἔλεός Σου. Διότι, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου εἶναι συμπυκνωτὴρ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀθλιοτήτων καὶ φέρει ἀπείρους τοιαύτης φύσεως ματαιότητας, διακόπτονται καὶ διαταράσσονται καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ προσευχαί μας· κατὰ τὸν χρόνον δέ, κατὰ τὸν ὅποιον προσπαθοῦμεν νὰ ὑψώσωμεν ἐνώπιον τοῦ προσώπου Σου τὴν φωνὴν τῆς καρδιᾶς μας, πρὸς τὰς ἀκοάς Σου, αἱ εὐτελεῖς ἐκεῖναι σκέψεις, ἐξορμῶσαι, δὲν τὸ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ, ἐκμηδενίζουν τὴν τόσον σπουδαίαν αὐτὴν ἐνέργειαν.

Τρίτον εἶδος πειρασμοῦ : ἡ ὑπεροψία

Πρέπει νὰ θεωρήσω τὰ κακὰ ταῦτα μηδαμινά ; Πρέπει νὰ ἀναθέσω τὴν ἐλπίδα μου ἄλλοι καὶ ὄχι εἰς τὸν οἰκτόν Σου, ἀφοῦ ἤρχισες ἤδη νὰ μὲ μεταβάλλῃς ; Καὶ γνωρίζεις μέχρι ποίου σημείου μὲ μετέβαλες Σὺ, πού μὲ ἐθεράπευες ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως διὰ νὰ «θεραπεύσης πάσας τὰς νόσους μου, λυτρώσης ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν μου, μὲ στεφανώσης ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμῷ καὶ πληρώσης ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν μου»⁽¹⁾. Σὺ, ὅστις ἐταπείνωσες τὴν ὑπεροψίαν μου διὰ τοῦ φόβου Σου καὶ ἔκαμψες τὸν τράχηλόν μου ὑπὸ τὸν ζυγόν Σου. Καὶ τώρα τὸν σηκώνω καὶ μοῦ εἶναι γλυκύς, διότι ἐξετέλεσες ὅτι ὑπεσχέθης.

Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε, ὁ κυδερνῶν χωρὶς ὑπεροψίαν, Σὺ, πού εἰσαι ὁ μόνος πραγματικὸς Κύριος καὶ κανεὶς δὲν Σ' ἐξουσιάζει, εἶπέ μου, ἂν τὸ τρίτον αὐτὸ εἶδος τοῦ πειρασμοῦ ἔχῃ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ ἐμέ, ἢ ἂν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως ἀπὸ τὴν ζωὴν μου, δηλαδὴ τὸ νὰ θέλω νὰ μ' ἀγαποῦν καὶ νὰ μὲ φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι, ὄχι διὰ κανένα ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐρί-

(1) Ψαλμ. PB', 3—5.

σκω εἰς τὴν ἀγάπην των καὶ τὸν φόβον των, ἀπόλαυσιν, ποῦ δὲν εἶναι πραγματικὴ ἀπόλαυσις. Αὐτὴ εἶναι ἀθλία ζωὴ καὶ βδελυρὰ ἀλαζονεία. Διότι ἐξ αὐτοῦ προέρχεται τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν Σ' ἀγαποῦν ἢ δὲν Σὲ φοβοῦνται μὲ φόβον ἀγνόν. Ἴδου διατὶ τοῖς «ὕπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδως χάριν»⁽¹⁾. καὶ «βροντᾶς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὰς φιλοδοξίας τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὁρέων ταράσσονται»⁽²⁾.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀνάγκη ν' ἀγαποῦν ἢ νὰ φοβοῦνται τὸν κατέχοντα κάποιον ἀξίωμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ὁ ἐχθρὸς τῆς πραγματικῆς εὐδαιμονίας μας ἐνεδρεύει ἐκεῖ, φωνάζει «εὕγε, εὕγε!», ὅπως κατὰ τὸν χρόνον, ποῦ παρασυρόμεθα ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον ἐπιθυμίαν ἐκείνην, μᾶς καταστήσῃ ὑποχείριους ἐν ἀγνοίᾳ μας καὶ μᾶς ὠθήσῃ νὰ ζητοῦμε μακράν τῆς ἀληθείας Σου τὴν χαράν μας, νὰ ἐμπλεκώμεθα εἰς τὰ ψεύδη τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὸν πόθον νὰ προκαλοῦμε ἀγάπην καὶ φόβον, ὅχι ἕνεκα Σοῦ, ἀλλ' ἀντὶ Σοῦ. Τοιουτοτρόπως, ὁ θεὸς τὴν ἔδραν τοῦ ἐπὶ τὸν Βορρᾶν⁽³⁾ μᾶς καθιστᾷ ὁμοίους τοῦ ὅχι εἰς τὴν ὁμόνοιαν τοῦ ἐλέους, ἀλλ' εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ βασανιστηρίου του, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἀκολουθοῦντες αὐτόν, ποῦ Σὲ μιμεῖται ἐπὶ διαστρόφων καὶ σκολιῶν ἀτραπῶν, γίνουν δοῦλοί του εἰς τὸ ψυχρὸν καὶ σκοτεινὸν βασίλειόν του.

Ἄλλ' ἰδοὺ ἡμεῖς, Κύριε, τὸ μικρὸν ποίμνιόν Σου, ἰδοὺ ἡμεῖς, ἃς εἴμεθα ἰδικοί Σου. Ἄνοιξε τὰς πτέρυγὰς Σου διὰ νὰ καταφύγωμε κάτω ἀπ' αὐτάς. Ἡ δόξα μας εἶναι ἰδική Σου. Ἄς μᾶς ἀγαποῦν διὰ Σὲ καὶ ἃς φοβοῦνται εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον Σου. Ὁ θέλων νὰ ἐπαινῇται, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς Ἐσὺ, ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, δὲν θα τύχῃ ὑπερασπίσεως ὑπ' αὐτῶν, ὅταν Σὺ τὸν δικάσῃς, οὔτε θ' ἀπαλλαγῇ διὰ τῆς παρεμβάσεώς των ἀπὸ τὴν καταδίκην Σου. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη οὐκ ἐπαινῇται ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδικῶν οὐκ ἐνευλογῇται⁽⁴⁾, ἀλλ' ὁ ἐπαινούμενος ἐπαινῇται μὲν διὰ τὸ δῶρον ποῦ ἔλαβε παρὰ Σοῦ, ἀλλὰ χαίρῃ περισσότερον διὰ τὸν ἔπαινον παρὰ διὰ τὸ δῶρον, ποῦ

(1) Α' Πέτρ. ε', 5.

(2) Ψαλμ. ΙΖ', 14 καὶ 8.

(3) Ἡσ. ΙΔ', 13.

(4) Ψαλμ. Θ', 24.

ὀφείλει εἰς Ἑσένα, ἐπιτιμᾶται ἀπὸ Ἑσέ, μολονότι ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἐπαινέσας δὲ εἶναι ἀγαθώτερος παρὰ ὁ ἐπαινεθεῖς. Διότι ὁ μὲν πρῶτος ἐπήνεσεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνθρώπου ἓνα δῶρον τοῦ Θεοῦ, ὁ δεύτερος ἐπροτίμησεν ἀπὸ τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ τὸ δῶρον τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ ἔπαινοι τῶν ἀνθρώπων

Καθημερινῶς πειραζόμεθα ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τούτους, Κύριε. Πειραζόμεθα χωρὶς διακοπὴν. Ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα εἶναι καθημερινὸς κλίθανος. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀκόμη τοῦτο μᾶς ἐπέβαλλες τὴν ἐγκράτειαν : δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅ,τι ἐπιθυμεῖς. Σὺ γνωρίζεις τοὺς ἀναστεναγμοὺς τῆς καρδίας μου⁽¹⁾ καὶ τοὺς χειμάρρους τῶν δακρύων μου. Οὐτε μοῦ εἶναι εὐκολὸν νὰ γνωρίζω μέχρι ποίου σημείου ἔχω καθαρισθῇ ἀπὸ τὴν τοιαύτην διαφθοράν, καὶ φοβοῦμαι πολὺ τὰς ἀποκρύφους κηλιδάς μου, ποὺ γνωρίζουν οἱ ὀφθαλμοὶ Σου, ἀλλ' οἱ ἰδικοὶ μου ἀγνοοῦν. Διὰ τὰ λοιπὰ εἶδη τῶν πειρασμῶν ἔχω εἰς τὴν διάθεσίν μου μερικὰ μέσα διὰ νὰ ἐξελέγχω τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐδῶ στεροῦμαι τοιούτων. Διότι, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς μου καὶ τὰς ματαιότητας τῆς περιεργείας μου, βλέπω—ὅταν δὲν κυριεύωμαι ἀπ' αὐτάς εἴτε οἰκαιοθελῶς εἴτε ἐπειδὴ εἶναι ἀπόντα τ' ἀντικείμενα—ποίας δυνάμεις ἀπέκτησα διὰ νὰ συγκρατῶ τὴν ψυχὴν μου. Διότι τότε διερωτῶμαι ἂν ἡ στέρησίς των μοῦ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὀδυνηρά. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰ πλούτη, τὰ ὅποια ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν τριῶν ἐκείνων εἰδῶν τῶν παθῶν ἢ τῶν δύο ἢ ὅλων μαζί, ἐὰν ἡ ψυχὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ πεισθῇ, ὅτι εἶναι ἱκανὴ νὰ τὰ περιφρονήσῃ, δύναται τοῦλάχιστον νὰ τ' ἀπορρίψῃ διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἑαυτόν της.

Ἀλλὰ, πρέπει ἄρα γε νὰ διάγωμεν ζωὴν κακὴν, ἐπονείδιστον καὶ ἀνοίκειον, ὥστε ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ μᾶς γνωρίζουν, νὰ μᾶς συχαίνωνται, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ στερηθῶμεν τοὺς ἐπαίνους καὶ νὰ δοκιμάσωμεν τὴν δύναμίν μας ὡς πρὸς αὐτούς ; Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ἢ νὰ φαντασθῇ κάτι ἐξωφρενικώτερον τούτου ; Ἐὰν ὁ ἔπαινος εἶναι, καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι, συνοδὸς τῶν ἀγαθῶν ἔργων

(1) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΛΖ', 9: «Ὁρυσμένη ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου».

καὶ τοῦ ἐναρέτου βίου, δὲν πρέπει νὰ παραμελήσωμεν τὴν συνοδείαν τοῦ ταύτην, ὅσο καὶ τὴν ἐνάρετον ζωὴν. Ἐν τούτοις, ἐφ' ὅσον εἶναι παρὸν ἐν ἀντικείμενον, δὲν ἡμπορῶ νὰ γνωρίζω, ἂν ἡ ἀπώλειά τοῦ θὰ μοῦ εἶναι ὀδυνηρὰ ἢ ἀδιάφορος.

Τί λοιπὸν νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ, Κύριέ μου, ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πειρασμοῦ ; Τί θὰ εἰπῶ, ἐάν ὅχι, ὅτι χαίρω διὰ τοὺς ἐπαίνους. Ἀλλὰ προκρίνω ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους τὴν ἀλήθειαν. Διότι, ἐάν μοῦ ἐπρότειναν ἢ νὰ ἐπαινοῦμαι ὑπὸ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἐξωφρενικῶς ἐνεργῶν καὶ ὡς πρὸς ὅλα παραπαίων, ἢ τοῦναντίον νὰ κατηγοροῦμαι ὑπ' αὐτῶν σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀλήθειαν, γνωρίζω, τί θὰ ἐξέλεγα. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἤθελα ἢ χαρὰ μου ν' αὐξάνεται διὰ τοῦ ἐπαίνου, τὸν ὅποιον τονίζει ξένον σῶμα διὰ μίαν ὁποιανδήποτε καλὴν πράξιν μου. Ἀλλὰ θὰ τὸ ὁμολογήσω : τὴν καλὴν πράξιν ὅχι μόνον τὴν αὐξάνει ὁ ξένος ἐπαινος ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλαττώνει ἡ μομφή. Καὶ ὅταν ταράζωμαι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα, διολισθαίνει εἰς τὴν ψυχὴν μου κάποια δικαιολόγησις, τὴν φύσιν τῆς ὁποίας γνωρίζεις Ἐσού, ὦ Θεέ μου. Ἐγὼ δὲν τὴν γνωρίζω. Διότι δὲν μᾶς διέταξες μόνον νὰ εἴμεθα ἐγκρατεῖς, δηλαδή νὰ μὴ στρέφωμεν πρὸς μερικὰ ἀντικείμενα τὸν ἔρωτά μας, ἀλλὰ καὶ νὰ εἴμεθα δίκαιοι, δηλαδή ν' ἀπευθύνωμεν πρὸς ὠρισμένα ἀντικείμενα τὴν ἀγάπην μας, οὔτε ἠθέλησες ν' ἀγαπῶμεν ἀποκλειστικῶς Ἐσέ, ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον μας. Ἐχω λοιπὸν πεποιθήσιν, ὅτι ὁσάκις χαίρω διὰ τὸν καλῶς ἐμπνευσμένον ἐπαινον τοῦ ἀδελφοῦ μου, χαίρω διὰ τὴν πρόοδον ἢ διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς προόδου τῶν συνανθρώπων μου. Καὶ ἀντιστρόφως, ὅταν τὸν ἀκούω νὰ κατηγορῇ μίαν πράξιν, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ἢ ἥτις εἶναι ἀγαθὴ, μοῦ φαίνεται ὅτι λυποῦμαι λόγῳ τῶν κακῶν διαθέσεών του.

Διότι λυποῦμαι κάποτε καὶ διὰ τοὺς ἐπαίνους, ποὺ μοῦ ἀπευθύνονται, ὁσάκις ἐπαινεῖται κάτι εἰς ἐμέ, τὸ ὅποιον δὲν μοῦ ἀρέσει ἢ ὁσάκις ἐγκωμιάζεται κάτι μικροτέρας ἀγαθότητος ἢ σπουδαιότητος περισσότερον παρ' ὅσον πρέπει. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ ποῦ γνωρίζω, ὅτι αὐτὸ τὸ συναίσθημα προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν θέλω, ἐκεῖνος ποὺ με ἐπαινεῖ, νὰ ἔχῃ γνώμην διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου ὡς πρὸς ἐμέ, καὶ ὅχι διότι με συγκινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον του, ἀλλ' ἐπειδὴ ὅ,τι ἀρέσει εἰς ἐμέ, μοῦ εἶναι πε-

ρισσότερον εὐχάριστον, ὅταν ἀρέσῃ καὶ εἰς ἄλλους. Διότι δὲν πιστεύω, ὅτι ἐπαινοῦμαι, ὅταν δὲν ἐπαινῇται ἡ γνώμη, ποὺ ἔχω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅσάκις ἐπαινοῦμαι διὰ πράγματα, τὰ ὅποια μοῦ ἀπαρέσκουν, ἢ ὅσάκις ἐγκωμιάζομαι δι' ἐκεῖνα ποὺ μοῦ ἀρέσουν ὀλιγώτερον. Τόσο λοιπὸν ἀγνοῶ τὸν ἑαυτὸν μου ;

Βλέπω εἰς Ἐσέ, ὦ Ἀλήθεια, ὅτι εἰ ἐπαινοὶ πρέπει νὰ μὲ συγκινοῦν ὄχι χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τῶν συνανθρώπων μου. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω, ἂν γίνεται τοῦτο εἰς ἐμέ. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ γνωρίζω τὸν ἑαυτὸν μου ὀλιγώτερον παρ' ὅσον Σὺ τὸν γνωρίζεις. Σὲ ἱκετεύω, Θεέ μου, ἀποκάλυψε εἰς ἐμέ τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μου, ποὺ δέονται ὑπὲρ ἐμοῦ, κάθε τι τὸ νοσηρόν, ποὺ εὐρίσκεται εἰς τὴν ψυχὴν μου. Θὰ ἐξετάσω ἀκόμη μία φορὰ τὸν ἑαυτὸν μου προσεκτικώτερα. Ἐὰν ἐκεῖνο ποὺ μὲ συγκινεῖ εἰς τοὺς ἐπαίνους, εἶναι τὸ ἀγαθὸν τῶν συνανθρώπων μου, διατὶ συγκινοῦμαι ὅταν ἄλλος τις κατηγορῇται ἀδίκως, ὀλιγώτερον, παρ' ὅσον, ὅταν ἐγὼ ὁ ἴδιος κατηγοροῦμαι ; Διατὶ πάσχω διὰ μίαν προσβολήν, ποὺ ἔγινεν ἐναντίον μου περισσότερον παρὰ διὰ μίαν ἐξ ἰσοῦ ἀδικον προσβολήν γενομένην ἐνώπιον ἐμοῦ ἐναντίον ἄλλου προσώπου ; Μήπως δὲν τὸ γνωρίζω καὶ αὐτό ; Ἡ τέλος, συμβαίνει, ὥστε νὰ ἐξαπατῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ μὴν εἶμαι ἀληθινὸς εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ εἰς τὴν γλῶσσάν μου ; Ἀπομάκρυνε ἀπὸ ἐμέ, Κύριε, αὐτὴν τὴν πλάνην, ἵνα «μὴ ἔλαιον ἀμαρτωλοῦ λιπάνῃ τὴν κεφαλὴν μου»⁽¹⁾.

Ὁ κίνδυνος τῆς κενοδοξίας

«Πτωχὸς καὶ πένης ἐγὼ εἶμι»⁽²⁾ ἀλλ' ἀγαθώτερος, ὅταν, ἐν μέσῳ κρυφῶν ἀναστεναγμῶν ἀπαρέσκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ καταφεύγω εἰς τὸν οἶκτόν Σου μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅ,τι εὐτελὲς ὑπάρχει εἰς ἐμέ ἐκτοπίζεται καὶ ὁδηγεῖται τέλειον εἰς τὴν εἰρήνην ἐκείνην, τὴν ὁποίαν δὲν ἡμπορεῖ ν' ἀτενίσῃ ὑπερφίαλος ὀφθαλμός. Οἱ λόγοι, ποὺ ἀναδρύνουν ἐκ τοῦ στόματος καὶ

(1) Πρὸς Π. Παλμ. ΡΜ', 5.

(2) Παλμ. ΡΗ', 22.

αἱ πράξεις, ποὺ φέρονται εἰς γνῶσιν τῶν ἀνθρώπων, ἐμπερικλείουν τὸν λίαν ἐπικίνδυνον πειρασμὸν τοῦ ἐπαίνου, ὁ ὁποῖος περισυλλέγει δι' ἐπαιτείας ἐνδείξεις, ἐκτιμήσεις μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀποκτήσῃ κάποιαν ὑπεροχήν. Τὸ πάθος τοῦτο μὲ ἐμβάλλει ἀκόμη εἰς πειρασμόν, ἀκόμη καὶ ὅταν τὸ καταδικάζω, ἀκριδῶς διὰ νὰ τὸ καταδικάσω. Συχνὰ ὑπάρχει μεγαλυτέρα κενοδοξία ἐν προκειμένῳ, δηλαδὴ ὅταν κανεὶς ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ ὅτι περιφρονεῖ τὴν κενὴν δόξαν, ἀλλὰ δὲν ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ ὅτι περιφρονεῖ τὴν δόξαν μὲ εἰλικρίνειαν, διότι ὁ ὑπερηφανευόμενος δι' αὐτὴν δὲν τὴν καταδικάζει (1).

Ἵπάρχει ἀκόμη καὶ ἓνα ἄλλο κακόν, ποὺ ἀνήκει εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ πειρασμοῦ καὶ συνίσταται εἰς τὴν αὐταρέσκειαν διὰ τὴν ἀξίαν μας καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀρέσωμε ἢ δὲν ἐπιδιώκωμε ν' ἀρέσωμε εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ἐκεῖνοι, ποὺ ἀρέσκονται εἰς τὸν ἑαυτὸν τους, ἀπαρέσκουν εἰς Ἑσέ, εἴτε ἐπειδὴ ἀγαποῦν πράγματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦν ἀγαθὰ, ἐνῷ δὲν εἶναι τοιαῦτα, εἴτε, μολονότι ἀγαποῦν πράγματα ἀναντιρρήτως ἀγαθὰ, τὰ ἐκλαμβάνουν ὡς προερχόμενα ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ ὅχι ἀπὸ Σέ· εἴτε, τέλος, καίτοι ἀποδίδοντες αὐτὰ εἰς τὴν χάριν Σου, δὲν τ' ἀπολαμβάνουν μετὰ τῶν ἄλλων μὲ ἀδελφικὴν ἐγκαρδιότητα, ἀλλὰ τ' ἀποκρύπτουν φιλαργύρως. Σὺ ἀντιλαμβάνεσαι τὸν τρόμον τῆς καρδίας μου ἐν μέσῳ παντρεῶν κινδύνων καὶ δοκιμασιῶν τούτων, καὶ αἰσθάνομαι ὅτι θεραπεύεις τὰς πληγὰς μου, ἀλλ' ὅχι ὅτι εἶμαι ἀπηλλαγμένος πληγῶν.

Ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ

Ποῦ δὲν μὲ συνώδευες, ὦ Ἀλήθεια, καὶ δὲν μ' ἐδίδασκες τί ν' ἀποφεύγω καὶ τί νὰ ἐπιδιώκω, καθ' ὃν χρόνον ἐζητοῦν τὴν συμβουλὴν Σου καὶ ἀπέδιδα εἰς Ἑσέ ὅ,τι ἠμπόρεσα ν' ἀντιληφθῶ εἰς τὸν ὁρατὸν αὐτὸν κόσμον ;

(1) Ὁ Πασκάλ ἐκφράζει τὴν αὐτὴν σκέψιν : «Οἱ γράφοντες, λέγει κατὰ τῆς δόξης, θέλουν νὰ ἔχουν δόξαν, ὅτι καλῶς ἔγραψαν, οἱ δὲ ἀναγνώσται θέλουν νὰ ἔχουν δόξαν ὅτι καλῶς ἀνέγνωσαν. Καὶ ἐγώ, ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας, ἔχω πιθανῶς τὸν πόθον τοῦτον, ἴσως δὲ τὸν ἔχουν καὶ οἱ μέλλοντες νὰ τὰς ἀναγνώσουν». (Pascal, Pensées, σελ. 24. Edit. Ed. Havet).

Διέτρεξα, ὅπως ἠμπόρεσα, μὲ τὰς αἰσθήσεις μου τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον καὶ ἔφθασα μέχρι τῆς ζωῆς τοῦ σώματός μου, μέχρις αὐτῶν τῶν ἰδίων αἰσθήσεών μου. Ἀπὸ ἐκεῖ εἰσέδυσσα εἰς τοὺς ἔκτενεῖς καὶ εὐρεῖς λειμῶνας τῆς μνήμης μου, ποῦ εἶναι, μὲ τρόπον θαυμάσιον, πλήρεις ἀπειραρίθμων εἰκόνων καὶ ἐμελέτησα καὶ δὲν θὰ διέκρινα τίποτε, χωρὶς τὴν βοήθειάν Σου καὶ εἶδα, ὅτι τίποτε ἐξ ὧν αὐτῶν δὲν ἦσουν Σὺ.

Δὲν εἶμαι οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ Σὲ εὕρω, διέτρεξα ὅλα αὐτὰ καὶ ἐπροσπάθησα νὰ διακρίνω τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ καὶ νὰ τὰ ἐκτιμήσω ἀναλόγως τῆς ἀξίας των, δεχόμενος τὰ μὲν ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν αἰσθήσεών μου καὶ διερωτῶν τὰ ἄλλα, ποῦ αἰσθάνθηκα ὅτι ἦσαν συμμεμειγμένα μὲ τὸν ἑαυτόν μου, καὶ κατόπιν διαχωρίζων καὶ ἀπαριθμῶν τοὺς διαφόρους αὐτοὺς ἀγγελιαφόρους τῶν αἰσθήσεών μου, καὶ τέλος ἀνασκάπτων τοὺς θησαυροὺς τῆς μνήμης μου, διὰ ν' ἀποσπάσω τοὺς μὲν, ἀπωθήσω ἢ ἀνασύρω ἐκ νέου τοὺς ἄλλους. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἡ ἡ δύναμις, ποῦ ἐνεργοῦσε ὅλα αὐτὰ δὲν ἦσουν Σὺ, διότι Σὺ εἶσαι τὸ αἰώνιον ἐκεῖνο φῶς, ποῦ ἐσυμβουλευόμουν ὡς πρὸς πάντα, διὰ νὰ μάθω, ἂν ὑπῆρχαν, τί ἦσαν καὶ ποῖα ἦτο ἡ ἀξία των. Καὶ ἤκουα τὴν διδασκαλίαν τοῦ αἰωνίου τούτου φωτός καὶ τὰς ἐντολάς του. Καὶ πράττω τοῦτο συχνά. Εἶναι: ἀπόλαυσις δι' ἐμέ, ἐφ' ὅσον δὲ ἠμπορῶ ν' ἀπαλλαγῶ τῆς ὑποχρεώσεως τῶν καθημερινῶν καθηκόντων μου, εὐρίσκω εἰς τὴν ἀπόλαυσιν αὐτὴν καταφύγιον. Καὶ ὡς πρὸς κάθε τι, διατρέχω, συμβουλευόμενος Ἐσέ, δὲν εὐρίσκω ἀνάπαυσιν διὰ τὴν ψυχὴν μου, παρὰ μόνον εἰς Ἐσέ, ποῦ μόνος περισυλλέγεις τὰς κατεσπαρμένας σκέψεις μου καὶ ἐνεργεῖς μὲ τρόπον, ὥστε τίποτε εἰς τὸν ἐσωτερικόν μου κόσμον νὰ μὴν ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα. Κάποτε μοῦ ἐμπνέεις συναισθήματα καθ' ὅλοκληρίαν διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ συνήθη· συναισθήματα συνοδευόμενα, ἀγνοῶ ἀπὸ ποῖαν γλυκύτητα, ἀπὸ μίαν τοιαύτην γλυκύτητα, ὥστε, ἐὰν ὅλοκληρῶντο εἰς ἐμέ, δὲν γνωρίζω, ἂν θὰ ὑπῆρχε ζωὴ, ποῦ δὲν θὰ ἦτο αὐτὴ ἡ πραγματικὴ ζωὴ. Ἀλλὰ πίπτω καὶ πάλι εἰς τὰ ἐπίγεια, παρασυρόμενος ἀπὸ ἓνα ὀδυνηρὸν βάρος, ἐφ' ὅσον πρόσελκύομαι εἰς αὐτὰ ἀπὸ τὴν συνήθειαν. Κλαίω παρασυρόμενος, ἀλλὰ παρὰσύρομαι ἐν τούτοις. Τόσον εἶναι βαρὺ τὸ φορτίον τῆς συ-

νηθείας ! Ἦμπορῶ νὰ εἶμαι ἐδῶ, ἀλλὰ δὲν τὸ θέλω, θέλω νὰ εἶμαι ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἄθλιος.

* * *

Ἴδου διατί ἐμελέτησα τὴν νοσηρότητα τῶν ἁμαρτιῶν μου ὑπὸ τὴν τριπλὴν μορφὴν τῶν ὀρέξεων καὶ ἐπεκαλέσθην τὴν δεξιάν Σου πρὸς σωτηρίαν μου. Διότι εἶδα τὴν λάμψιν Σου μὲ αἱματωμένη καρδιά καὶ εἶπα μέσα εἰς τὴν ἔκστασίν μου «ἀπέρριμμαι ἀπὸ προσώπου τῶν ὀφθαλμῶν σου». Σὺ εἶσαι ἡ ἀλήθεια, ποὺ ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ἐγὼ δὲ μὲ τὴν φιλαργυρία μου, δὲν ἠθέλησα μὲν νὰ Σὲ χάσω, ἀλλ' ἠθέλησα νὰ κατέχω καὶ Ἐσὲ καὶ τὸ ψεῦδος μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ μὴ γνωρίζω τί εἶναι ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο καὶ Σὲ ἔχασα, διότι ἀπαξιοῖς νὰ κατέχεσαι μαζί μὲ τὸ ψεῦδος.

Οἱ ψευδεῖς μεσάζοντες

Ποιὸν θὰ εὕρισκα ἱκανὸν νὰ μὲ συμφιλιώσῃ μαζί Σου ; Μήπως ὀφείλω νὰ ἐκλιπαρήσω τὴν εὐνοίαν τῶν ἀγγέλων ; Ἀλλὰ μὲ ποίαν δέησιν ; Πολλοὶ προσπαθοῦν, καθὼς ἀκούω, νὰ ἐπανέλθουν εἰς Ἐσὲ καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸ κατορθώσουν μὲ τὰς ἰδικὰς τῶν δυνάμεις, κατέφυγαν εἰς τὸ μέσον τοῦτο, καὶ περιέπεσαν εἰς τὸν πόθον περιέργων δραματισμῶν καὶ ἔγιναν ἄξιοι τῶν ψευδαισθήσεων των. Διότι Σ' ἐζητοῦσαν φυσιοῦμενοι ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς ἐπιστήμης, ὑψώνοντες τὴν κεφαλὴν των, ἀντὶ νὰ κτυπήσουν τὸ στῆθος των· προσεῖλκυσαν μὲ τὴν ὁμοιότητα τῆς καρδίας των τὰς δυνάμεις τοῦ ἁέρος⁽¹⁾, συνοδοὺς καὶ συνενόχους τῆς ἀλαζονείας των, καὶ ἀφῆκν τὸν ἑαυτὸν των νὰ ἐξαπατηθῇ ἀπὸ μαγικὰς δυνάμεις, ζητοῦντες, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαγνισθοῦν, κάποιον μεσάζοντα, ποὺ δὲν εὕρισκετο εἰς αὐτὰς τὰς δυνάμεις διότι «ἦν ὁ σατανᾶς μετασχηματισθεὶς εἰς ἄγγελον φωτός» ⁽²⁾, καὶ ἐδελέασε τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν των τόσο εὐκολώτερον ὅσο αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἔφερε σαρκικὸν σῶμα.

Διότι ἐκεῖνοι ἦσαν συγχρόνως θνητοὶ καὶ ἁμαρτωλοί, Σὺ δέ,

(1) Πρὸλ. Ἐφεσ. β', 2.

(2) Πρὸλ. Β', Κορινθ. ια', 14.

ὦ Κύριε, μέ τὸν ὁποῖον ἐζήτουν ὑπεροπτικῶς νὰ συμφιλιωθοῦν, εἶσαι ἀθάνατος καὶ ἀναμάρτητος. Ἀλλ' ὁ μεσάζων μεταξύ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κάτι κοινὸν μέ τὸν Θεόν καὶ μέ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐὰν αὐτὸ τὸ κάτι ἦτο ὁμοιότατον μέ τὸν ἀνθρωπὸν θὰ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐὰν δὲ ἦτο ὁμοιότατον μέ τὸν Θεόν, θὰ τὸν ἀπεμάκρυνε πολὺ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἓνας ἀληθινὸς μεσάζων. Λοιπόν, ὁ ψεύτικος ἐκεῖνος μεσάζων, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἀποκρυφοὶ στοχασμοὶ Σου ἐπιτρέπουν νὰ φανακίζῃ τοὺς ὑπερηφάνους, ἐπειδὴ ἔχει κάτι τὸ κοινὸν μέ τοὺς ἀνθρώπους, δηλαδὴ τὴν ἁμαρτίαν, θέλει συγχρόνως νὰ φαίνεται, ὅτι ἔχει κάτι κοινὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχει σῶμα σαρκικόν, προσποιεῖται τὸν ἀθάνατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ «ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος»⁽¹⁾ καὶ ἐπειδὴ ἔχει κοινήν μετὰ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτίαν, εἶναι ἀκριβῶς δι' αὐτὸ καταδικασμένος εἰς θάνατον.

Ἀληθινὸς μεσάζων ὁ Χριστὸς

Ὁ ἀληθινὸς μεσάζων, ποὺ ἔδειξες εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ ἀποκρύφου ἐλέους Σου καὶ ἀπέστειλες, διὰ νὰ μάθουν ἀπὸ τὸ παράδειγμά του τὴν ταπεινότητα, «ὁ μεσίτης ἐκεῖνος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς»⁽²⁾ ἐμεσίτευσε μεταξύ τῶν ἁμαρτωλῶν θνητῶν καὶ τοῦ ἀναμάρτητου Δικαίου, ὅπως, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ εἰρήνη εἶναι τὸ ἔπαθλον τῆς δικαιοσύνης, ἐκμηδενίσῃ διὰ τῆς δικαιοσύνης, ποὺ Τὸν ἐνώνει μέ τὸ Θεόν, τὸν θάνατον τῶν μετανοούντων ἁσεδῶν, ποὺ ἠθέλησε νὰ ἔχῃ κοινὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἀγίους τοῦ παρελθόντος διὰ νὰ σωθοῦν μέ τὴν πίστιν εἰς τὰ μέλλοντα πάθη Του, καθὼς, ἡμεῖς θὰ ἐσωζόμεθα μέ τὴν πίστιν εἰς τὰ παρελθόντα μαρτύριά Του. Ὡς ἄνθρωπος εἶναι μεσάζων, ὡς Λόγος δὲν εἶναι τοιοῦτος, διότι εἶναι ἴσος μέ τὸν Θεόν καὶ ὁ Θεὸς ἐν Θεῷ καὶ ὁμοῦ εἰς καὶ μόνος Θεός⁽³⁾.

Ὡς μᾶς ἠγάπησες, Πάτερ ἀγαθὲ, ἔστις «τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ

(1) Ρωμ. στ' 23.

(1) Α' Τιμ. β', 5.

(2) Πρβλ. Ἰωάνν. α', 1.

ἐφείσθης, ἀλλὰ παρέδωκες αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀσεβῶν»⁽¹⁾. Πόσον μᾶς ἡγάπησες, ὑπὲρ ὧν Ἐκεῖνος «οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα πρὸς Ἑσέ, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»⁽²⁾, μόνος αὐτὸς «ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος»⁽³⁾ ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι τὴν ψυχὴν του καὶ ἐξουσίαν ἔχων πάλιν λαβεῖν αὐτήν»⁽⁴⁾. Ὑπὲρ ἡμῶν προσεφέρθη εἰς Ἑσέ ὡς νικητῆς καὶ νικητῆς-θῦμα—διότι ὑπῆρξε θῦμα—ὡς θύτης καὶ θυσία : θύτης, διότι ὑπῆρξε θυσία, καταστήσας ἡμᾶς ἀπὸ δούλους τέκνα Σου, Αὐτός, τὸ τέκνον Σου, γενόμενος δούλος ἡμῶν. Δικαιοῦμαι ν' ἀναθέσω τὴν ἐλπίδα μου ἀκλόνητον εἰς Ἐκεῖνον, διότι θὰ θεραπεύσῃς ὅλας τὰς μαλθακότητάς μου δι' Αὐτοῦ «ὅς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ Σου καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν»⁽⁵⁾. Ἄλλως θὰ ἔχανα κάθε ἐλπίδα, διότι μεγάλαι εἶναι αἱ μαλθακότητές μου καὶ πολυάριθμοι, ὦ ναί, πολυάριθμοι καὶ μεγάλοι, ἀλλὰ μεγαλυτέρα ἢ θεραπευτικὴ τέχνη Σου. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Λόγος Σου θὰ ἦτο μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ μᾶς κατελάμβανεν ἀπόγνωσις, «ἐὰν μὴ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωνεν ἐν ἡμῖν»⁽⁶⁾.

Ἐντρομος διὰ τὰς ἀμαρτίας μου καὶ διὰ τὸν ὄγκον τῆς ἀθλιότητός μου, ἔθεσα εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ ἐμελέτησα τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὴν ἀπομόνωσιν φυγῆς μου. Ἀλλὰ Σὺ μὲ ἡμπόδισες καὶ μοῦ ἔδωσες τὴν δύναμιν εἰπών : Διὸ καὶ «ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ὁ Χριστός, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι»⁽⁷⁾. Ἰδοὺ ἐγώ, Κύριε, ἐπιτρίβων ἐπὶ Σὲ⁽⁸⁾ τὴν μέριμναν περὶ τῆς ζωῆς μου καὶ κατανοῶν τὰ «θαυμάσιά Σου ἐκ τοῦ νόμου Σου»⁽⁹⁾. Σὺ γνωρίζεις τὴν ἄγνοιάν μου καὶ τὴν ἀδυναμίαν μου : «Παίδευσον καὶ ἰασαί με»⁽¹⁰⁾

(1) Πρβλ. Ρωμ. η', 32.

(2) Πρβλ. Φιλιππ. β', 6, 8.

(3) Ψαλμ. ΠΖ', 6.

(4) Πρβλ. Ἰωάνν. ι', 18.

(5) Ρωμ. η', 35.

(6) Πρβλ. Ἰωάνν. α', 14.

(7) Β' Κορινθ. ε', 15.

(8) Πρβλ. Ψαλμ. ΝΔ', 23.

(9) Πρβλ. ΡΙΗ', 18.

(10) Πρβλ. Ψαλμ. ΣΤ', 3.

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς Σου, «ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι» (1) μ' ἐλύτρωσε διὰ τοῦ αἵματός Του. Οἱ ὑπερήφανοι ἄς μὴ μὲ συκοφαντήσουν, διὰ τὸ ὅτι ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀξίαν τοῦ ἐξαγορασμοῦ μου· διὰ τὸ ὅτι τρώγω καὶ πίνω τὸ ἅγιον θῦμα καὶ διὰ τὸ ὅτι, μολονότι εἶμαι πένης, ποθῶ νὰ χορτάσω μὲ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι «φάγονται καὶ ἐμπλησθίσονται καὶ αἰνέσουσι Κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν» (2).

(1) Κολοσσ. β', 3.

(2) Ψαλμ. ΚΑ', 27.

BIBΛION ΙΑ'

Ὁ συγγραφεὺς ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν.—Προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρώτην φράσιν τῆς Γραφῆς : «ΕΝ ΑΡΧῇ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ».—Ἀπαντᾷ εἰς τὸ ζήτημα : τί ἔπραττεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Οὐδεὶς χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας.—Τί εἶναι ὁ χρόνος ;—Ποῖον τὸ μέτρον τοῦ χρόνου :

Ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀθλιότητων μας ἀνακουφίζει τὴν ψυχὴν μας

ὦ Κύριε, Σὺ, ποὺ εἶσαι αἰωνιότης, ἀγνοεῖς ὅ,τι Σοῦ λέγω ἢ ἔχεις ἀνάγκην τοῦ χρόνου διὰ νὰ βλέπῃς τί γίνεται ἐν τῷ χρόνῳ⁽¹⁾; Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον Σοῦ διηγούμεαι τόσα πράγματα : Ἀναμφιβόλως ὅχι διὰ νὰ τὰ μάθῃς Σὺ ἀπὸ μένα, ἀλλὰ διὰ νὰ διεγείρῃς πρὸς Ἐσὲ τὴν καρδίαν μου καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θὰ τ' ἀναγνώσουν, διὰ νὰ εἴπωμεν ὅλοι : «μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα»⁽²⁾. Τὸ εἶπα καὶ θὰ τὸ εἰπῶ ἀκόμη : «Τὸ κάμνω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ἀγάπης Σου». Προσευχόμεθα καὶ ὁμῶς ἡ ἀλήθεια λέγει : «Οἶδεν ὁ πατὴρ ἡμῶν ὧν χρεῖαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν»⁽³⁾. Σοῦ ἀνοίγομε λοιπὸν τὴν καρδίαν μας, ἐξομολογούμεθα εἰς Ἐσὲ τὰς ἀμαρτίας μας καὶ τὸ «ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς»⁽⁴⁾ διὰ νὰ μᾶς λυτρώσῃς καθ' ὁλοκληρίαν, ἀφοῦ ἔχεις ἤδη ἐπιληφθῇ τῆς λυτρώσεώς μας, διὰ νὰ παύσωμεν νὰ εἴμεθα ἄθλιοι εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ εὐδαίμονες εἰς Ἐσέ. Διότι

(1) Ἔτσι μεταφράζομεν τὴν φράσιν : «aut ad tempus vides quod fit in tempore» ἀκολουθήσαντες ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀπόδοσιν τοῦ L. Moreau (Les Confess. de St. Augustin, Flammarion édit.). Ὁ Paul Janet μεταφράζει : «ou voyez-vous dans le temps ce qui a lieu dans le temps?».

(2) Ψαλμ. 95, 4.

(3) Ματθ. στ', 8.

(4) Πρβλ. Ψαλμ. ΛΒ', 22.

μᾶς ἐκάλεσες νὰ γίνωμεν πτωχοὶ τῷ πνεύματι καὶ πραεῖς καὶ πεν-
θοῦντες, πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην, φιλεύσπλαχνοι,
ἀγνοὶ καὶ εἰρηνικοί⁽¹⁾. Σοῦ διηγήθηκα ὅτι ἠμπόρεσα, διότι Σὺ
πρῶτος ἠθέλησες νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς Ἐσέ, Κύριον τὸν Θεόν μου
«ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ»⁽²⁾.

Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ

τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν πλάνην

Μὴ διαθέτων ἄλλην γλῶσσαν, παρὰ μόνον τὴν γραφίδα μου,
πῶς θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐξαγγείλω ὅλας τὰς συμβουλὰς, ὅλους τοὺς
φόδους, ὅλας τὰς ἐμπνεύσεις Σου, διὰ τῶν ὁποίων με καθοδήγη-
σες νὰ κηρύξω τὸν Λόγον Σου καὶ ν' ἀπονεύω τὰ ἅγια Σου μυ-
στήρια εἰς τὸν λαόν Σου ; Καὶ ἂν ἀκόμη εἶχα τὴν δύναμιν νὰ
ἐξαγγείλω ὅλα αὐτά, κατὰ τὴν τάξιν των, θὰ μοῦ ἐστοίχιζαν
πολὺ ἀκριδὰ καὶ αἱ μικρότεραι σταγόνες τοῦ χρόνου.

Ἦδη ἀπὸ χρόνου μακροῦ με διαφλέγει ὁ πόθος νὰ μελετήσω
τὸν Νόμον Σου, νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ σχετικῶς τὴν γνῶσίν μου
καὶ τὴν ἄγνοιάν μου, τὸ λυκαυγές Σου καὶ τὰ ὑπόλοιπα σκότη
μου, τὰ ὁποῖα θὰ διαρκέσουν ἕως ὅτου ἡ ἀδυναμία μου καταδρο-
χθισθῇ ὑπὸ τῆς δυνάμεώς Σου. Καὶ δὲν θέλω νὰ διαρρεύσουν δια-
φορετικὰ αἱ ὥραί μου ἐκεῖναι, ποὺ θὰ μοῦ ἀφήσῃ ἐλευθέρας ἡ
ἀνάγκη τῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ σώματός μου, τῆς ἀναπαύσεως
τοῦ πνεύματός μου, ὥς καὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως, ποὺ ὀφείλομεν
εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἢ τὴν ὁποίαν δὲν ὀφείλομεν μὲν, ἀλλὰ τὴν
παρέχομεν.

Κύριε καὶ Θεέ μου «εἰσάκουσον τῆς δεήσεώς μου»⁽³⁾ καὶ
τὸ ἔλεός Σου ἕς ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν μου. Διότι δὲν δια-
φλέγομαι δι' ἐμέ καὶ μόνον, ἀλλὰ με διακαίει καὶ ὁ οἶκτος πρὸς
τοὺς ἀδελφούς μου, Σὺ δὲ τὸ βλέπεις αὐτὸ εἰς τὴν καρδίαν μου.
Δέξου τὴν θυσίαν τῆς σκέψεώς μου καὶ τῆς γλώσσης μου, δῶσέ
μου Σὺ ὁ ἴδιος ὅτι θέλω ἐγὼ νὰ Σοῦ προσφέρω, διότι «πτωχός
καὶ πέννης εἰμί, ἐγώ»⁽⁴⁾. Σὺ δὲ «πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπι-

(1) Ματθ. ε', 39.

(2) Ψαλμ. ΡΙΖ', 1.

(3) Ψαλμ. Κ', 2.

(4) Ψαλμ. ΠΕ', 1.

καλουμένους Σε»⁽¹⁾. Ἀπομάκρυνε ἀπὸ κάθε ἱταμότητα ἀπὸ κάθε ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ψεύδους τὰ χεῖλη μου. Ἄς εἶναι δι' ἐμέ ἀγναὶ ἡδοναὶ αἱ Γραφαὶ Σου. Ἄς μὴ ἀπατῶμαι ὡς πρὸς αὐτάς καὶ ἄς μὴν ἀπατῶ κανένα. Στρέψε πρὸς ἐμέ τὴν προσοχήν Σου καὶ λυπήσου με, Κύριε καὶ Θεέ μου, φῶς τῶν τυφλῶν καὶ δύνამις τῶν ἀδυνάτων, φῶς τῶν ὁρώντων καὶ δύνამις τῶν ἰσχυρῶν. Στρέψε τὴν προσοχήν Σου εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ ἄκουσέ την, ποὺ σὲ καλεῖ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἄβυσσος, διότι, ἂν δὲν εὐρίσκωνται καὶ εἰς τὰς ἀβύσσους τὰ ῥήματα Σου, ποῦ θὰ ὑπάγωμεν, ποῖον θὰ ἐπικαλεσθῶμεν ;

«Σὴ ἐστὶν ἡ ἡμέρα καὶ σὴ ἐστὶν ἡ νύξ»⁽²⁾. Αἱ στιγμαὶ πετοῦν εἰς ἓνα νεῦμά Σου. Ἄνοιξε εἰς τοὺς στοχασμούς μου τὰ ἀπόκρυφα βήθη τοῦ Νόμου Σου καὶ μὴ κλείσης αὐτὰ εἰς τοὺς κρούοντας. Δὲν ἠθέλησες νὰ γραφοῦν τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τόσων σελίδων εἰς μάτην. Τὰ δάση ἐκεῖνα δὲν ἔχουν τὰ λάφια των, ποὺ καταφεύγουν ἐντὸς αὐτῶν, στεγάζονται, περιπατοῦν, βόσκουν, μυρμηκάζουν καὶ ἀναπαύονται ; ὦ, Κύριε, τελειοποίησέ με καὶ ἀποκάλυψε αὐτὰ τὰ μυστήρια εἰς ἐμέ. Ἡ φωνὴ Σου εἶναι ἡ χαρὰ μου. Ἡ φωνὴ Σου εἶναι ὑπερτέρα ἀπὸ κάθε ἄλλη χαρὰ δι' ἐμέ. Δῶσέ μου ὅ,τι ἀγαπῶ, διότι ἀγαπῶ, Σὺ δὲ μ' ἔκαμες ν' ἀγαπῶ. Μὴν ἀφήσης τὰ δῶρά Σου καὶ μὴ περιφρονήσης τὸ φυτό Σου, ποὺ βασανίζεται ἀπὸ τὴν δίψα. Ἄς ἐξομολογηθῶ εἰς Ἐσέ ὅ,τι θὰ εὕρω εἰς τὰς Γραφάς Σου καὶ ἄς ἀκούσω φωνὴν ἀλνέσεως⁽³⁾. Ἄς δροσισθῶ ἀπὸ τὴν πηγὴν Σου καὶ ἄς ἐννοήσω «τὰ θαύματα ἐκ τοῦ νόμου Σου»⁽⁴⁾, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς βασιλείας τῆς ἀγίας πολιτείας Σου, ποὺ εἶναι μετὰ Σοῦ αἰωνία.

Κύριε, ἐλέησέ με καὶ εἰσάκουσε τὸν πόθον μου. Διότι δὲν ποθῶ, καθὼς πιστεύω, οὔτε τὴν γῆν, οὔτε χρυσόν, οὔτε ἄργυρον, οὔτε πολυτίμους λίθους, οὔτε δόξαν, οὔτε ἰσχύν, οὔτε πολυτελεῖ ἑνδύματα, οὔτε ἡδονὰς τῆς σαρκός, οὔτε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς προσκαιροῦ ταύτης ζωῆς, τὰ ὅποια

(1) Ρωμ. ι', 12.

(2) Ψαλμ. ΟΓ', 16.

(3) Πρβλ. Ψαλ. ΚΕ', 7.

(4) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΙΗ', 18.

θλα μαζί θά προστεθοῦν εἰς τοὺς ζητοῦντας τὴν βασιλείαν Σου καὶ τὴν δικαιοσύνην Σου (¹).

Ἰδέ, ὦ Θεέ μου, εἰς τί συνίσταται ὁ πόθος μου : «διηγῆσαντό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ' ὡς ὁ νόμος σου Κύριε» (²). Ἰδέ εἰς τί συνίσταται ὁ πόθος μου. Ἰδέ πατέρα μου, παρετήρησε καὶ ἰδέ, ἐπιδοκίμασέ με καὶ ἀξίωσέ με ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐλέους Σου, ὅπως εὖρω χάριν ἐνώπιόν Σου καὶ ἀνοιχθοῦν εἰς ἐμέ αἱ πύλαι τῶν Γραφῶν Σου. Σὲ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Σου, ἀνδρός «τῆς δεξιᾶς Σου, υἱοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ» (³), μεσίτην μεταξὺ Σου καὶ ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτησες ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι δὲν Σ' ἐζητήσαμεν, διὰ νὰ Σὲ ζητήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὑπὸ Σοῦ, ζητηθέντες. Ἐν ὀνόματι τοῦ Λόγου Σου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησες τὰ πάντα καὶ ἐμέ μαζί με αὐτά. Ἐν ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ Σου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλεσες πρὸς υἱοθέτησιν τὸν λαὸν τῶν πιστῶν καὶ ἐμέ εἰς αὐτόν. Σὲ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι Ἐκεῖνου «ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ Σου, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν» (⁴), «ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι» (⁵). Αὐτὸν ζητῶ εἰς τὰς Γραφάς Σου. Ὁ Μωϋσῆς ἔγραφε περὶ αὐτοῦ : «Αὐτὸ τὸ λέγει Ἐκεῖνος, ἄρα τὸ λέγει ἡ Ἀλήθεια».

Ἡ δημιουργία τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς

Ἄς ἀκούσω καὶ ἅς ἐννοήσω : EN ARXH EPOIHSEN, O THEOS TON OURANON KAI THN GHN (⁶). Ἰδοὺ τὶ ἔγραψεν ὁ Μωϋσῆς. Ἐγραψε καὶ ἐξηφανίσθη. Διεπορεύθη ἀπὸ τὴν γῆν αὐτὴν πρὸς Ἑσέ, καὶ δὲν εὐρίσκεται πλέον ἐνώπιόν μου. Διότι, ἐὰν εὐρίσκατο, θὰ τὸν κρατοῦσα, θὰ τὸν ρωτοῦσα, θὰ τὸν ἱκέτευα, ἐν ὀνόματί Σου, νὰ μοῦ ἐρμηνεύσῃ τὰς λέξεις αὐτάς καὶ θὰ ἔτεινα τὸ

(1) Πρὸλ. Ματθ. στ', 33.

(2) Πρὸλ. Ψαλμ. ΡΙΗ, 85.

(3) Πρὸλ. Ψαλμ. ΟΘ', 18.

(4) Ρωμ. η', 34.

(5) Κολασσ. β', 3.

(6) Γέν. Α', 1.

οὺς τῆς σαρκὸς μου εἰς τοὺς φθόγγους τῶν χειλέων του. Ἐάν μοῦ ὠμιλοῦσε εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν, ἢ φωνὴ του θὰ ἐπληττε τὰς αἰσθήσεις μου εἰς μάτην, οὔτε θὰ εἰσέδυσεν εἰς τὸ πνεῦμά μου. Ἐάν τοῦναντίον μοῦ ὠμιλοῦσε εἰς τὴν Λατινικὴν, θὰ τὸ ἐννοοῦσα. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐγνώριζα, ὅτι λέγει τ' ἀληθῆ; Θὰ τὸ ἐμάνθανα ἄρά γε ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον; Ὁχι! Ἡ ἀλήθεια, ποῦ δὲν εἶναι οὔτε Ἑβραϊκὴ, οὔτε Ἑλληνικὴ, οὔτε Λατινικὴ, θὰ ἔλεγεν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου, εἰς τὸ ἐνδιαίτημα τῆς σκέψεώς μου, χωρὶς ὄργανα στόματος καὶ γλώσσης, χωρὶς θόρυβον συλλαβῶν: «Λέγει τ' ἀληθῆ», ἐγὼ δέ, πλήρης ἐμπιστοσύνης θ' ἀνέκραζα πρὸς τὸν ἄνθρωπὸν Σου ἐκεῖνον; «Ναί, λέγεις τὴν ἀλήθειαν».

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδυνατῶ νὰ τὸν ἐρωτήσω, Σὲ ἱκετεύω, ὦ Ἀλήθεια, ὦ Θεέ μου, ὅστις ἐνέπνευσες τὸν Μωϋσῆν, ποῦ λέγει τ' ἀληθῆ, νὰ συγχωρήσης τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ὅπως ἔδωσες εἰς τὸν θεράποντά Σου ἐκεῖνον τὴν δύναμιν νὰ εἴπῃ τὰς λέξεις, ποῦ ἐμνημόνευσα, ἔτσι νὰ μὲ καταστήσης καὶ μένα ἱκανὸν νὰ τὰς ἐννοήσω.

Κάθε δημιουργήμα προϋποθέτει δημιουργόν

Ἴδου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Μοῦ ἀνακράζουσι ὅτι ἐπλάσθησαν, διότι μεταβάλλονται καὶ ποικίλλουσι. Ἀλλ' ὅτι δὲν ἐπλάσθη καὶ ὅμως ὑφίσταται δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάτι ποῦ δὲν εἶχε προηγουμένως, δηλαδὴ τὸ νὰ μεταβάλλεται καὶ νὰ ποικίλλῃ. Ἐπίσης μοῦ ἀνακράζουσι, ὅτι δὲν ἐπλάσαν τὸν ἑαυτὸν τοὺς αὐτὰ τὰ ἴδια. «Ὑπάρχουμεν, λέγουσι, ἐπειδὴ ἐπλάσθημεν, ἀλλὰ δὲν ὑπήρχαμε, προτοῦ ὑπάρξωμε. Ὡστε τὸ νὰ ἔχωμεν πλασθῇ παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων, εἶναι ἀδύνατον». Καὶ ἡ φωνὴ των αὐτῇ εἶναι ἡ πραγματικότης.

Σὺ λοιπόν, Κύριε, τὰ ἐπλάσες, Ἐσὺ, ποῦ εἶσαι ὥραϊος, διότι εἶναι ὥραϊα. Σὺ, ποῦ εἶσαι ἀγαθός, ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὰ. Σὺ, ποῦ ὑπάρχεις διότι ὑπάρχουν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ὥραιότητα, τὴν ἴδια ἀγαθότητα, τὴν ἴδιαν ὑπαρξιν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ὁ δημιουργός των, μὲ τὸν ὁποῖον παραβαλλόμενα, δὲν εἶναι οὔτε ὥραϊα, οὔτε ἀγαθὰ, οὔτε καὶ ὑπάρχουν.

Ἴδου τὰ γνωρίζομεν, χάρις εἰς Ἐσέ, ἀλλ' ἡ γνῶσις μας, συγκρινομένη μὲ τὴν ἰδικὴν Σου, εἶναι ἄγνοια.

Ὁ κόσμος ἐπλάσθη ἐκ τοῦ μηδενὸς

Ἀλλὰ πῶς ἐπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ποίαν μετεχειρίσθης μηχανὴν δι' ἔργον τόσον μεγαλειῶδες ; Βέβαια δὲν ἐνήργησες ὡς ἀνθρώπινος τεχνίτης, ποὺ διαμορφώνει σῶμα ἐκ σώματος κατὰ τὴν θέλησιν τῆς ψυχῆς του, ποὺ ἐναποτυπώνει μορφάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι εὐχάριστοι καὶ τὰς ὁποίας ἀποκαλύπτουν οἱ ἐσωτερικοὶ ὀφθαλμοὶ τῆς. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ, πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ, ἂν δὲν εἶχες πλάσει καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν Ἑοῦ ; Καὶ δὲν ἐναποτυπώνει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν μορφήν παρὰ μόνον ἐπὶ ἑνὸς ἀντικειμένου, ποὺ ὑπάρχει ἤδη καὶ ποὺ ἠμπορεῖ νὰ τὴν δεχθῇ, ὅπως εἶναι ὁ πηλός, οἱ λίθοι, τὰ ξύλα, ὁ χρυσὸς ἢ κάτι ἄλλο ὅμοιον. Ἀλλὰ ποὺ θὰ εὕρισκοντο τ' ἀντικείμενα αὐτά, ἂν δὲν τὰ εἶχες πλάσει ; Ἑοῦ ἐπλασες τὸ σῶμα τοῦ τεχνίτου. Ἑοῦ ἐπλασες τὴν ψυχὴν του, ποὺ προστάζει τὰ μέλη του. Ἑοῦ ἐπλασες τὴν ὕλην ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατασκευάζει κάτι. Ἑοῦ ἐπλασες τὴν μεγαλοφυΐαν, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνεται εἰς τὴν τέχνην του καὶ βλέπει εἰς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον ὅ,τι πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὸν ἐξωτερικόν. Σὺ τέλος ἐπλασες, τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος του διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδει εἰς τὴν ψυχὴν ὅ,τι θέλει νὰ κάμῃ καὶ ἀναγγέλει κατόπιν εἰς αὐτὴν ὅ,τι ἔκαμε, ὅπως αὕτη συμβουλευθῇ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ὑπερτάτην ἀλήθειαν, διὰ νὰ κρίνῃ ἂν τὸ ἔργον του ἔχῃ ἀξίαν.

Ὅλα αὐτὰ ἐξυμνοῦν Ἑσέ, δημιουργὸν τῶν πάντων. Ἀλλὰ Σὺ πῶς τὰ ἐπλασες ; Πῶς ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ; Βεβαίως δὲν ἐπλασες ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὔτε ἐν τῷ ἀέρι καὶ τῷ ὕδατι, διότι ἄῃρ καὶ ὕδωρ ἀνήκουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Οὔτε ἐν τῷ Σύμπαντι ἐδημιούργησες τὸ Σύμπαν, διότι δὲν ὑπῆρξεν, ὅπου ἐπλάσθη, προτοῦ πλασθῇ διὰ νὰ ὑπάρξῃ, δὲν εἶχες δὲ εἰς τὰς χεῖράς Σου κάποιαν ὕλην, ποὺ θὰ ἠδύνατο νὰ Σοῦ χρησιμεύσῃ διὰ νὰ κατασκευάσῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐξ αὐτῆς. Διότι ἀπὸ ποῦ θὰ προήρχετο ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἐδημιούργησες Σὺ καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐδημιούργεις κάτι ; Διότι τί ὑπάρχει, ἂν ὅχι διότι ὑπάρχεις Ἑοῦ ; Σὺ εἶπες «καὶ ἐγεννήθησαν»⁽¹⁾ καὶ ἐπλασες αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ Σου.

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΛΒ', 9.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὰ πάντα ἐν τῷ αἰωνίῳ λόγῳ Του

Ἄλλὰ πῶς ὠμίλησες ; Ἀρά γε κατὰ τὸν τρόπον ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὠμίλησες, ὁπότεν ἠκούσθη ἡ φωνή Σου ἐκ τῶν νεφῶν λέγουσα : «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός» (1) ; Ἄλλ' ἐκείνη ἡ φωνή ἀντήχησε μίαν καὶ μόνην στιγμὴν καὶ ἐξηφανίσθη. Ἦρχισε καὶ ἐτελείωσε. Αἱ συλλαβαὶ ἀντήχησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν : ἡ δευτέρα μετὰ τὴν πρώτην, ἡ τρίτη μετὰ τὴν δευτέραν καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς τελευταίας καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπηκολούθησε σιωπὴ. Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται καθαρά, ὅτι ἡ φωνή Σου εἶχεν ἐξωτερικευθῇ διὰ τοῦ ὄργάνου κάποιου πλάσματος προσκαίρου ἐρμηνευτοῦ τῆς βουλήσεώς Σου. Καὶ οἱ λόγοι ἐκεῖνοι, προφερθέντες ἐν χρόνῳ καὶ ἀκουσθέντες ὑπὸ σωματικοῦ ὠτός μετεδόθησαν εἰς τὴν λογικὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία τείνει τὸ εὖς αὐτῆς εἰς τὸν αἰώνιον λόγον Σου. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ αὕτη παρέδωκε τοὺς προσκαίρους αὐτοὺς λόγους μὲ τὸν Λόγον Σου, πρὸ σιωπᾶς αἰωνίως καὶ εἶπε : «Αὐτοὶ οἱ λόγοι εὐρίσκονται ὑπ' ἐμὲ καὶ μάλιστα δὲν ὑπάρχουν, διότι παρέρχονται καὶ ἐξαφανίζονται», «τὸ δὲ ρῆμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα» (2). Ἐὰν λοιπὸν εἶπες μὲ λέξεις ἡχηρὰς καὶ προσκαίρους εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν νὰ ὑπάρξουν καὶ ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, θὰ ὑπῆρχεν ἤδη πρὸ αὐτῶν κάποιο σωματικὸν πλάσμα, διὰ τῶν διαδοχικῶν κινήσεων τοῦ ὁποίου ἡ φωνὴ ἐκείνη ἠμπόρεσε νὰ μεταδοθῇ. Ἄλλὰ δὲν ὑπῆρξε κανένα σῶμα πρὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἢ, καὶ ἂν ὑπῆρξε, δὲν θὰ εἶχε πλασθῇ βεβαίως διὰ προσκαίρου φωνῆς, δεδομένου ὅτι θὰ ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα ἀναγκαῖον διὰ νὰ μορφωθῇ ὁ πρόσκαιρος ἐκεῖνος λόγος, τὸν ὁποῖον ἐπρόφερες, διὰ νὰ πλασθῇ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Διότι, ὅποιονδὴποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θ' ἀνεπέμπετο τριαύτη φωνή, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, ἂν δὲν εἶχε δημιουργηθῇ ὑπὸ Σοῦ. Ποῖον λοιπὸν λόγον μετεχειρίσθης διὰ νὰ πλάσσης τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἀναγκαῖον διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ λόγου Σου ;

(1) Ματθ. γ', 17, ΙΖ', 5.

(2) Ἦσ. Μ', 18.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ λόγος αἰώνιος μετὰ τοῦ Πατρὸς

Τοιουτοτρόπως μᾶς καλεῖ νὰ ἐννοήσωμεν τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον προφέρεις αἰωνίως καὶ διὰ τοῦ ὁποίου προφέρεις τὰ πάντα. Διότι, ὅ,τι εἶπες ἅπαξ, δὲν τερματίζεται ποτέ, δὲν λέγεις δὲ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, διὰ νὰ δυνηθῇς νὰ εἴπῃς τὰ πάντα, ἀλλὰ λέγεις τὰ πάντα ὁμοῦ καὶ αἰωνίως. Ἄλλως τε θὰ ὑπῆρχαν ἀκόμη ὁ χρόνος καὶ ἡ κίνησις καὶ ὅχι ἡ ἀληθινὴ αἰωνιότης καὶ ἡ ἀληθινὴ ἀθανασία.

Γνωρίζω τοῦτο, ὦ Θεέ μου, καὶ Σ' εὐγνωμονῶ. Τὸ γνωρίζω καὶ τὸ ἐξομολογοῦμαι εἰς Ἑσέ, Κύριε, κάθε δὲ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν εἶναι ἀγνώμων πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, τὸ γνωρίζει μὲ ἐμέ καὶ Σ' εὐλογεῖ. Τὸ γνωρίζομεν, Κύριε, τὸ γνωρίζομεν : τὸ νὰ παύσῃ κάτι νὰ εἶναι, ὅπως ἦτο, καὶ νὰ γίνῃ, ὅ,τι δὲν ἦτο, σημαίνει, κατὰ τινὰ τρόπον, ὅτι γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε διαδοχικὸν εἰς τὸν Λόγον Σου, ποὺ εἶναι συναϊωνίος Σου. Λέγεις τὰ πάντα ταυτοχρόνως καὶ αἰωνίως, καὶ γίνεται ὅ,τι Σὺ διατάσσεις νὰ γίνῃς. Διὰ Σὲ τὸ νὰ δημιουργῇς καὶ νὰ λέγῃς, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό : καὶ ὁμοῦς, ὅσα δημιουργεῖς διὰ τοῦ Λόγου Σου, δὲν δημιουργοῦνται συγχρόνως καὶ αἰωνίως.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς διδάσκει τὰ πάντα

Διατί Σοῦ ἀπευθύνω δέησιν, ὦ Θεέ μου ; Τὸ βλέπω κατὰ τινὰ τρόπον, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς νὰ τὸ ἐκφράσω, ἐκτὸς ἐὰν εἴπω : κάθε τι, ποὺ ἀρχίζει καὶ τελειώνει, ἀρχίζει καὶ τελειώνει ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ αἰώνιος Λόγος γνωρίζει, ὅτι αὐτὸ τὸ κάθε τι πρέπει ν' ἀρχίσῃ καὶ νὰ τελειώσῃ, μολονότι ὁ Λόγος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, δὲν ἔχει οὔτε ἀρχήν, οὔτε τέλος. Αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος Σου, εἶναι ἡ ἀρχή, εἶναι Ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ὁμιλεῖ. Ὅμιλεῖ διὰ τῆς σαρκὸς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ φωνὴ τοῦ ἀντήχησεν ἐξωτερικῶς εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ πιστεύουν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ζητήσουν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, ἀλήθειαν αἰωνίαν, ὅπου ἓνας καὶ μόνος ἀγαθὸς διδάσκαλος διδάσκει ὅλους τοὺς μαθητάς.

Ἐκεῖ ἀκούω, Κύριε, τὴν φωνήν Σου, ἡ ὁποία μου ὁμιλεῖ

διότι ἐκεῖνος, πού μᾶς ὁμιλεῖ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς διδάσκει, ἐκεῖνος δέ, ὁ ὁποῖος δὲν μᾶς διδάσκει, καὶ ἂν ἀκόμη φαίνεται, ὅτι ὁμιλεῖ, δὲν ὁμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς πραγματικῶς. Κατὰ ταῦτα ὅταν διδασκώμεθα ἀπὸ κάποιο πλάσμα ὑποκείμενον εἰς μεταβολήν, καθοδηγούμεθα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην, ἣ ὁποία δὲν μεταβάλλεται. Ἐκεῖ διδασκόμεθα πραγματικῶς. «Ἐστηκότες καὶ ἀκούοντες καὶ χαίροντες χαρᾷ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου»⁽¹⁾, μετακαλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεκινήσαμεν. Εἶναι αὐτὸς οὗτος ἡ ἀρχή. Ἐὰν δὲ δὲν ἦτο ἀμετάβλητος, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν, πού νὰ στραφῶμεν, παραπλανώμενοι. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἐπανέρχεται κανεὶς εἰς τὰ βήματά του, κατόπιν παραπλάνησεως, σημαίνει ὅτι γνωρίζει νὰ τὸ κάμνῃ. Ὅθεν ὁ διδάσκων ἡμᾶς νὰ γνωρίζωμεν εἶναι Ἐκεῖνος, διότι εἶναι ἡ Ἀρχή, διότι εἶναι αὐτὸς πού μᾶς ὁμιλεῖ.

Πῶς ὁμιλεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν μας

Εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὦ Θεέ μου, ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δηλαδὴ εἰς τὸν Λόγον Σου, εἰς τὸν Υἱόν Σου, εἰς τὴν ἀρετὴν Σου, εἰς τὴν σοφίαν Σου, ὑπερόχως λαλῶν καὶ ὑπερόχως δημιουργῶν. Ποῖος θὰ τὸ ἐννοήσῃ; Ποῖος θὰ τὸ ἀφηγηθῇ; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἀπαστραπτει γύρω μου καὶ πλήττει τὴν καρδίαν μου, χωρὶς νὰ τὴν πληγώνῃ; Φρικιῶ⁽²⁾ καὶ διαφλέγομαι⁽³⁾. Φρικιῶ, ἐφ' ὅσον εἶμαι ἀνόμοιός του καὶ διαφλέγομαι, ἐφ' ὅσον εἶμαι ὁμοιός του⁽⁴⁾. Εἶναι ἡ σοφία, αὕτη ἡ ἴδια ἡ σοφία, πού, καταυγάζει ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τὸ φῶς τῆς ἐπ' ἐμοῦ, τὸ φῶς ἐκεῖνο, πού διαλύει τὰ νέφη μου, τὰ ὁποῖα μὲ περιβάλλουν ἐκ

(1) Ἰωάνν. γ' 29

(2) Ἀπὸ ἱερὸν τρόμον.

(3) Ἀπὸ ἀγάπην.

(4) Ἡ θαυμασία καὶ πλήρης βαθυτάτης σοφίας φράσις αὕτη εἶναι εἰς τὸ κείμενον ἡ ἐξῆς: «Quid est illud quod interlucet mihi et percutet cor meum sine læsione? Inhorresco in quantum dissimilis ei sum, inardesco in quantum similis ei sum». Ποῖος ἄλλος, πλὴν τοῦ Αὐγουστίνου, θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκφράσῃ ἐναργέστερον καὶ ἐποιχοδομητικώτερον τὸ ἀόριστον συναίσθημα τοῦ ἱεροῦ τρόμου καὶ τῆς ἀγάπης, πού συνδέει τὰ πλάσματα μὲ τὸν Πλάστην των;

νέου, όταν χάνω τὸ θάρρος μου κάτω ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὸ σκοτάδι τῶν ποινῶν μου, ἀφοῦ «οὕτως ἡσθένησεν ἐν πτωχείᾳ ἡ ἰσχύς μου»⁽¹⁾, ὥστε νὰ μὴ δύνάμην ν' ἀνεχθῶ οὔτε αὐτὸ τὸ ἀγαθόν μου, ἕως ὅτου, Σὺ Κύριε, «εὐΐλατεύσης πάσαις ταῖς ἀνομίαις μου»⁽²⁾, καὶ ἴασεις πάσας τὰς νόσους μου· λυτρώσης ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν μου, στεφανώσης με ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς· πληρώσης ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν μου καὶ ἀνακαινίσης ὡς ἀετοῦ τὴν νεότητά μου». «Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν καὶ δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα»⁽³⁾, ὅ,τι μᾶς ὑπεσχέθης. Ἄς ἀκούσῃ ὁ δυνάμενος τὴν ἐσωτερικὴν φωνὴν Σου, ἐγὼ δὲ κράζω μετ' ἐμπιστοσύνης ἐκ τοῦ χρησμοῦ Σου : «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»⁽⁴⁾. Ἡ σοφία δὲ αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἐν αὐτῇ ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄναρχος

Δὲν εἶναι ἀκόμῃ βυθισμένοι εἰς τὴν ἀποτύφλωσιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνοι, ποὺ μᾶς λέγουν : «Μὰ τί ἔκανε ὁ Θεὸς προτοῦ πλάσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ;» Διότι, λέγουν, ἐὰν εὐρίσκετο εἰς ἀδράνειαν καὶ οὐδὲν ἐνήργει, διατί δὲν ἐξηκολούθησε νὰ μένῃ ἀδρανής; Διατί ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ; Ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸν Θεὸν κάποια νέα κίνησις καὶ κάποια νέα βούλησις, διὰ νὰ πλάσῃ κάτι, ποὺ δὲν ἔπλασεν ἀκόμῃ, πῶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ πραγματικὴ αἰωνιότης τὸ ὅτι ἐγεννήθη κάποια βούλησις, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρχε προγενεστέρως : Διότι ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πλᾶσμα, ἀλλ' ὑπάρχει πρὸ τοῦ πλάσματος, τίποτε δὲ δὲν θά ὑπῆρχεν, ἐὰν δὲν προηγείτο ἡ βούλησις τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅθεν ἡ βούλησις αὐτοῦ ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν του. Ἐὰν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἡδύνατο νὰ γεννηθῇ κάτι, ποὺ πρότερον δὲν ὑφίστατο, ἡ οὐσία αὕτη

(1) Ψαλμ. Α', 11.

(2) Ψαλμ. ΡΒ', 3 καὶ ἐφεξῆς.

(3) Ρωμ. η', 24, 25.

(4) Ψαλμ. ΡΓ', 24.

ὅθεν θὰ ἦτο πραγματικῶς αἰωνία. Ἐάν, τουναντίον, ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰωνία, ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξιν τῶν πλασμάτων, διατί τὰ πλάσματα δὲν εἶναι αἰώνια ;

Ἡ αἰωνιότης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄχρονος

Οἱ λέγοντες ταῦτα δὲν Σὲ ἐννοοῦν, ὦ σοφία τοῦ Θεοῦ, φῶς τῶν πνευμάτων· δὲν ἐννοοῦν ἀκόμη ὅσα ἔγιναν ὑπὸ Σοῦ καὶ εἰς Ἐσέ. Προσπαθοῦν νὰ ὁσφρανθοῦν τὸ ἄρωμα τῆς αἰωνιότητος, ἀλλ' ἡ καρδιά των ἐξακολουθεῖ νὰ πτερυγίζῃ εἰς τὰς πολυποικίλους κινήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ εἶναι ματαία.

Ποῖος θὰ συγκρατήσῃ τὴν καρδίαν μου, ποῖος θὰ τὴν καθελώσῃ, διὰ νὰ σταματήσῃ ἐπ' ὀλίγον, καὶ ἐπ' ὀλίγον ν' ἀντιληφθῇ τὴν λάμψιν τῆς ἀμεταβλήτου αἰωνιότητός Σου, διὰ νὰ τὴν συγκρίνῃ μὲ τὸν χρόνον, ποῦ οὐδέποτε ἀναχαιτίζεται καὶ νὰ ἴδῃ, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκριθῇ μὲ αὐτόν, ὡς καὶ τὸ ὅτι ὁ χρόνος δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι μακρός, παρὰ μόνον διὰ τῆς διαδοχῆς πολλῶν κινήσεων, ποῦ δὲν ἔμποροῦν νὰ συνυπάρξουν· ὅτι εἰς τὴν αἰωνιότητα οὐδὲν παρέρχεται, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶναι παρόντα· ὅτι ὁ χρόνος δὲν δύναται νὰ εἶναι πάντοτε παρών, ὅτι τὸ παρελθὸν προωθείται ὑπὸ τοῦ μέλλοντος· ὅτι τὸ μέλλον γεννᾶται ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τέλος ὅτι τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον συγκροτοῦνται καὶ ἀπορρέουν ἐξ ἐκείνου, ποῦ εἶναι παρὸν πάντοτε. Ποῖος θὰ συγκρατήσῃ τὴν καρδίαν του, ὥστε νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ ἴδῃ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον ἡ ἀκίνητος ἀρχὴ ρυθμίζει τὸ μέλλον καὶ τὸ παρελθόν, χωρὶς ἡ αἰωνιότης νὰ εἶναι ποτὲ παρελθοῦσα ἢ μέλλουσα ; Μήπως ἔχῃ τὸ χέρι μου τὴν δύναμιν νὰ ἐπιτελέσῃ τοιοῦτον θαῦμα ἢ, ἐάν ὅχι τὸ χέρι μου, ἡ φωνή μου;(1)

Τί ἔπραττεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς γενέσεως

Ἰδοὺ τί ἀπαντῶ εἰς τὸν ἐρωτῶντα : «Τί ἔκανε ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ δημιουργήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν;» Ἀλλὰ δὲν θ' ἀπαντήσω ἀστεειεύμενος καθὼς ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος, θελήσας νὰ παρακάμψῃ τὸν σκόπελον τοιούτου ζητήματος, «προετοίμαζεν, εἶπε,

(1) Πρβλ. Γεν. ΑΑ', 29.

μεγάλας ποινάς δι' ἐκείνους, ποῦ ἐξερευνοῦν τὰ ἀνεξε-
ρεύνητα ! "Ἄλλο εἶναι νὰ βλέπη κανεὶς καθαρὰ καὶ ἄλλο νὰ
ἀστειεύεται. Ἐγὼ δὲν θὰ δώσω τοιούτου εἵδους ἀπάντησιν. Προ-
τίμῳ νὰ ὁμολογήσω τὴν ἄγνοιάν μου, παρὰ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὸν
ἀστεϊσμόν εἰς τόσον ὑψηλὸν ζήτημα καὶ νὰ δώσω ἀπάντησιν
ἐσφαλμένην.

Ἄλλὰ λέγω, ὦ Θεέ ἡμῶν, ὅτι εἶσαι ὁ Πλάστης ὅλων τῶν
πλασμάτων, ἐὰν δέ, πλάσιν λέγοντες, ἐννοοῦμεν τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν, τολμῶ νὰ εἶπω : « Ὁ Θεὸς δὲν ἔκαμνε τίποτε, προτοῦ
δημιουργήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διότι ἐὰν ἔκαμνε κάτι, τί
θὰ ἦτο αὐτὸ τὸ κάτι, ἐὰν ὅχι πλάσμα τι ; Εἴθε νὰ ἐγνώριζα ὅ,τι
θὰ μοῦ ἦτο ὠφέλιμον νὰ γνωρίζω μὲ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν, μὲ τὴν
ὁποίαν γνωρίζω, ὅτι κανένα πλάσμα δὲν ὑπῆρξε πρὸ τῆς γενέσεως.

**Πρὸ τοῦ χρόνου ποῦ ἐδημιούργησεν ὁ Θεός,
οὐδεὶς χρόνος ὑπῆρξεν**

Ἐὰν κάποιος ἐλαφρὸς τὸν νοῦν, πλανώμενος εἰς τὰς εἰκόνας
τῶν χρόνων ἐκείνων, ποῦ διέρρευσαν πρὸ τῆς γενέσεως, ἐκπλαγῇ
διὰ τὸ ὅτι Σὺ, Θεὸς παντοδύναμος, πλάστης καὶ συντηρητὴς τῶν
πάντων, δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν ἐξετέλεσες
κατὰ τὴν διάρκειαν ἀπείρων αἰώνων, ἓνα ἔργον τόσον μεγαλειώ-
δες, ὥς ἀφυπνισθῇ καὶ ὥς σωφρονήσῃ, διότι ἡ ἐκπληξίς του ὀφεί-
λεται εἰς τὴν ἰδικήν του παράκρουσιν.

Διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρέλθουν ἀπειροὶ αἰῶνες, τοὺς
ὁποίους δὲν εἶχες δημιουργήσῃ Ἐσὺ, ἀφοῦ Σὺ εἶσαι ὁ πλάστης
καὶ ὁ δημιουργὸς ὅλων τῶν αἰώνων ; Πῶς οἱ χρόνοι θὰ ἦτο δυνα-
τὸν νὰ ὑπάρξουν, ἐὰν δὲν τοὺς εἶχες δημιουργήσῃ Ἐσὺ ; Καὶ
πῶς θὰ παρήρχοντο, ἐὰν οὐδέποτε ὑπῆρξαν ;

Ἀφοῦ λοιπὸν Σὺ εἶσαι ὁ δημιουργὸς ὅλων τῶν αἰώνων, καὶ
ἂν ὑπῆρξε χρόνος προτοῦ δημιουργήσῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν,
διατί λέγουν, ὅτι εὗρίσκεσο εἰς ἀδράνειαν ; Ἐπλάσες αὐτὸν τὸν
ἴδιον χρόνον, οὔτε θὰ ἦτο δυνατόν οἱ χρόνοι νὰ παρέρχωνται,
πρὶν ἢ Σὺ δημιουργήσῃς τὸν χρόνον. Ἄλλ' ἐὰν δὲν ὑπῆρχε κα-
νένας χρόνος, προτοῦ πλάσῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διατί
ἔρωτοῦν, τί ἔκαμνες τότε ; Διότι χρόνου μὴ ὑπάρχοντος, δὲν
ὑπῆρχε τὸ «τότε».

Διότι Σὺ δὲν προηγείσαι τοῦ χρόνου ἐν τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ προηγείσαι ὅλων τῶν διαρρευσάντων χρόνων ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς πάντοτε παρούσης αἰωνιότητός Σου καὶ ὑπερπηδᾷς ὅλους τοὺς μέλλοντας, διότι εἶναι μέλλοντες καὶ θὰ εἶναι παρόντες, ὅταν ἔλθουν. «Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν» ⁽¹⁾. Τὰ ἔτη Σου οὔτε παρέρχονται οὔτε ἔρχονται, παρέρχονται καὶ ἔρχονται τὰ ἰδικά μας, διὰ τὴν ἀδοκλήρωθον. Τὰ ἔτη Σου παραμένουν πάντοτε τὰ ἴδια, ἀφοῦ δὲ παραμένουν, δὲν ἐκτοπίζονται τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ τὰ παρερχόμενα, διότι δὲν διαρρέουν. Ἀλλὰ τὰ ἰδικά μας θὰ ὑπάρξουν, ὅταν πλέον δὲν θὰ ὑπάρχουν. «Τὰ ἔτη Σου μία ἡμέρα» ⁽²⁾, ἡ δὲ ἡμέρα Σου ὅχι τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ μόνον τὸ σήμερον, διότι ἡ σημερινὴ ἡμέρα Σου δὲν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν χθесινήν. Ἡ ἡμέρα Σου εἶναι ἡ αἰωνιότης Σου, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον ἐδημιούργησες εἶναι συναινώνιον Σου, διότι εἶπες πρὸς αὐτὸ «ἐγὼ σήμερον γεγένηκά Σε» ⁽³⁾. Σὺ ἐποίησες ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ὑπάρχεις πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, οὔτε ὑπῆρξεν ἕνας χρόνος ὁποιοσδήποτε, προτοῦ ὑπάρξει ὁ (πραγματικὸς) χρόνος,

Περὶ τῶν τριῶν διακρίσεων τοῦ χρόνου

Δὲν ὑπῆρξε λοιπὸν κανένας χρόνος, κατὰ τὸν ὅποιον δὲν ἔπραττες τίποτε, ἀφοῦ Ἐσὺ ἐδημιούργησες αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον, δὲν ὑπάρχουν δὲ χρόνοι, περὶ τὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν μετὰ Σοῦ αἰωνιότητα, ἀφοῦ Σὺ παραμένεις ἀμετάδλητος, ἐνῶ ἐκεῖνοι, ἂν παρέμεναν ἀμετάδλητοι, δὲν θὰ ᾔσαν χρόνοι.

Τί εἶναι λοιπὸν ὁ χρόνος : Ποῖος θὰ ᾔτο ἱκανὸς νὰ τὸν ἐρμηνεύσῃ εὐκόλως καὶ συντόμως ;

Ποῖος θὰ ἔμπορῶσε νὰ ἐννοήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀρκετά, ὥστε νὰ τὸ διατυπώσῃ διὰ λέξεων ; Καὶ ὅμως, ὅταν ὁμιλοῦμεν, τί πρᾶγμα ἀναφέρομεν γνωστότερον καὶ οἰκειότερον ἀπὸ τὸν χρόνον ; Καὶ τὸν ἐννοοῦμεν ἀναμφιδόλως, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ ἢ ὅταν ἀκούωμεν νὰ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ ἄλλοι.

(1) Ψαλμ. ΡΑ', 28.

(2) Πρβλ. Β' Πέτρ. γ', 8.

(3) Ψαλμ. Β', 7.

Τί εἶναι λοιπὸν ὁ χρόνος ; (1) Ἐάν δ' ἐρωτήσῃ κανεὶς θὰ τοῦ εἰπῶ, ὅτι τὸν γνωρίζω, ἀλλ' ἂν θελήσω νὰ τὸν ἐρμηνεύσω εἰς τὸν ἐρωτῶντά με, τὸν ἀγνοῶ. Ἐν τούτοις ἰσχυρίζομαι ὅτι, ἐάν δὲν παρήρχετο τίποτε, δὲν θὰ ὑπῆρχε χρόνος παρελθὼν καὶ ὅτι ἐάν δὲν ἐπῆρχετο τίποτε, δὲν θὰ ὑπῆρχε μέλλον χρόνος καὶ τέλος, ὅτι ἐάν δὲν ὑπῆρχε τίποτε, δὲν θὰ ὑφίστατο χρόνος παρὼν.

Κατὰ ποῖον λοιπὸν τρόπον ὑπάρχουν οἱ δύο ἐκεῖνοι χρόνοι, τὸ παρελθὸν δηλαδὴ καὶ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἤδη τὸ παρελθὸν δὲν ὑφίσταται, τὸ δὲ μέλλον δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ; Ἐάν ὅμως τὸ παρὸν ἦτο πάντοτε παρὸν καὶ δὲν μεθίστατο εἰς τὸ παρελθόν, δὲν θὰ ὑπῆρχε χρόνος, ἀλλ' αἰωνιότης. Ἐάν λοιπὸν τὸ παρὸν δὲν εἶναι χρόνος, παρὰ μόνον διὰ τὸ ὅτι μεθίσταται εἰς τὸ παρελθόν, πῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑπάρχει ὁ χρόνος ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον λέγομεν, ὅτι ὑφίσταται μόνον διὰ τὸ ὅτι θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ, δεδομένου ὅτι δὲν ἡμποροῦμεν νὰ τὸν καλέσωμεν χρόνον πραγματικὸν παρὰ μόνον διὰ τὸ ὅτι τείνει διαρκῶς εἰς τὸ νὰ μὴν ὑπάρχῃ.

Τὸ μέτρον τοῦ χρόνου

Καὶ ὅμως ὁμιλοῦμεν περὶ μακροῦ καὶ βραχείου χρόνου, δὲν λέγομεν δὲ τοῦτο παρὰ μόνον διὰ τὸ παρελθόν καὶ διὰ τὸ μέλλον. Τὸ διάστημα ἑκατὸ παρελθόντων ἐτῶν ἢ ἑκατὸ ἐτῶν μελλόντων ὀνομάζομεν χρόνον μακρόν, καλοῦμεν δὲ τὸνναντίον χρόνον βραχὺν τὸ διάστημα δεκαημέρου παρελθόντος ἢ μέλλοντος. Ἀλλὰ, πῶς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι μακρόν ἢ βραχὺ κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει πραγματικῶς ; Λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς ἃς μὴ λέγωμεν : αὐτὸς ὁ χρόνος εἶναι μακρός, ἀλλ' ἃς λέγωμεν περὶ μὲν τοῦ παρελθόντος : ὁ χρόνος οὗτος ὑπῆρξε μακρός, περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος ὅτι θὰ εἶναι μακρόν.

ὦ Θεέ μου, ὦ φῶς μου (2), ἡ ἀλήθειά Σου δὲν θὰ ἐμπαίξῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τοῦς ἀνθρώπους ; Διότι ὁ παρελθὼν ἐκεῖνος χρόνος, ποῦ ὀνομάζομεν μακρόν, πότε ὑπῆρξε μακρός ; Ὅταν ἦτο παρελθὼν ἢ ὅταν ἀκόμη ἦτο παρὼν ; Πράγματι δὲν θὰ ἡμποροῦσε

(1) Χρόνος καὶ χώρος ἀποτελοῦν τὰ δύο ἀκανθωδέστερα καὶ δυσεπιλυτώτερα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας !

(2) Πρβλ. Μιχ. Ζ', 8 καὶ Ἰωάνν. α', 8.

νά εἶναι μακρός, παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον θὰ ὑπῆρχε κάτι, ποῦ θὰ ἤμποροῦσε νά εἶναι μακρόν. Ἀλλὰ τὸ παρελθὸν δὲν ὑφίστατο πλέον, ἐπομένως δὲν θὰ ἠδύνατο νά εἶναι μακρόν, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε διόλου. Λοιπὸν ἄς μὴ λέγωμεν : «ὁ παρελθὼν χρόνος ὑπῆρξε μακρός», διότι δὲν θὰ εὕρωμεν τίποτε, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε μακρόν, δεδομένου ὅτι, ἀφότου παρῆλθε, δὲν ὑφίστατο, ἀλλ' ἄς λέγωμεν : «μακρός ὑπῆρξεν ὁ παρὼν ὁ χρόνος», ἐφ' ὅσον ὑφίστατο. Διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη διαρρεύσει καὶ δὲν εἶχε παύσει νά ὑπάρχῃ, κατ' ἀκολουθίαν ὑπῆρχε κάτι, ποῦ θὰ ἠδύνατο νά εἶναι μακρόν. Ἀλλ' ἀργότερα, ὅταν παρῆλθεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος χρόνος, ἔπαυσε νά εἶναι μακρός, διότι ἔπαυσε νά ὑφίσταται.

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν, ὦ ψυχὴ ἀνθρωπίνη, ἐὰν ἕνας παρὼν χρόνος ἤμπορῇ νά εἶναι μακρός. Διότι ἐδόθη εἰς ἐσέ, ὦ ψυχὴ ἀνθρωπίνη, ἡ δύναμις ν' ἀντιλαμβάνεσαι καὶ νά μετρᾷς τὰς στιγμάς. Λοιπὸν τί θὰ μῶυ ἀπαντήσης ;

Εἶναι τὸ διάστημα ἑκατὸ ἐτῶν μακρός χρόνος ; Κοίταξε πρῶτα, ἐὰν ἑκατὸ ἔτη ἤμποροῦν νά εἶναι παρόντα. Διότι ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου ἔτους, τοῦτο εἶναι παρόν, ἀλλὰ τὰ ἐνεγνῆντα ἐννέα εἶναι μέλλοντα, καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη. Ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ δευτέρου ἔτους, ποῦ εἶναι παρόν, τὸ πρῶτον ἔχει ἤδη παρέλθει, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι μέλλοντα. Ἐπίσης, ἐὰν λάβωμεν ἐκ τῶν ἑκατὸ ἕνα ἐνδιάμεσον ἔτος οἷονδῆποτε, ἐν καὶ μόνον θὰ εἶναι παρόν, πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ ἔχουν διαρρεύσει, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι μέλλοντα. Ὅθεν ἑκατὸ ἔτη εἶναι ἀδύνατον νά εἶναι παρόντα.

Ἄς δοῦμε τώρα, ἐὰν ἕνα καὶ μόνον ἔτος ἤμπορεῖ νά εἶναι παρόν. Διότι, προκειμένου περὶ τοῦ πρώτου μηνός, οἱ λοιποὶ εἶναι μέλλοντες, προκειμένου δὲ περὶ τοῦ δευτέρου, ὁ μὲν πρῶτος παρῆλθε, οἱ δὲ λοιποὶ ἀκόμη δὲν ὑφίστανται. Ὡστε, οὔτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔτος εἶναι παρόν ἐν τῷ συνόλῳ του, ἐὰν δὲ δὲν εἶναι παρόν ἐν τῷ συνόλῳ του, δὲν εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα παρόν. Διότι τὸ ἔτος ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα μῆνας, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι παρὼν μόνον ἕκαστος μῆν ποῦ διαρρέει, οἱ δὲ λοιποὶ μῆνες εἶναι παρελθόντες ἢ μέλλοντες. Ἀλλ' οὔτε ὁ μῆν, ποῦ διαρρέει, εἶναι παρὼν, παροῦσα εἶναι μόνον μία ἡμέρα. Ἐὰν ἡ ἡμέρα αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη, αἱ λοιπαὶ εἶναι μέλλουσιν, ἐὰν εἶναι ἡ τελευταία,

αί λοιπαί είναι παρελθοῦσαι, ἐάν δὲ εἶναι μία ἐκ τῶν ἐνδιαμέσων ἡμερῶν, αἱ λοιπαὶ εἶναι παρελθοῦσαι ἢ μέλλουσαι.

Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ὁ παρὼν χρόνος, ὁ μόνος, τὸν ὁποῖον ἡμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν μακρόν, ὁδηλαδὴ ὁ χρόνος, πρὸ μολίς περιορίζεται εἰς μίαν καὶ μόνην ἡμέραν. Ἀλλ' ὥς ἐξετάσωμεν καὶ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα, διότι καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ ἡμέρα δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἐλόκληρος παροῦσα. Διότι καὶ αὕτη ἐν τῇ συνόλῳ τῆς ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας. Διὰ τὴν πρώτην, (τὴν νύκτα), αἱ λοιπαὶ εἶναι μέλλουσαι, διὰ τὴν δευτέραν, (τὴν ἡμέραν) παρελθοῦσαι, διὰ μίαν δὲ ἐνδιάμεσον ὥραν παροῦσαι καὶ μέλλουσαι. Ἀλλὰ αὕτη ἀκόμη ἢ ὥρα συνίσταται ἐκ φευγαλέων μερῶν : πᾶν ὅτι διέρρευσεν εἶναι παρελθόν, πᾶν ὅ,τι ἀπέμεινεν, εἶναι μέλλον. Ἐάν λοιπὸν ἀπομείνῃ κάποιος χρόνος, πρὸ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθῇ, αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ χρόνος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν «τὸ παρόν». Ἀλλὰ, τὸ τοιοῦτον χρονικὸν διάστημα συμπαρασύρεται ἀπὸ τὸ παρελθόν ταχέως εἰς τὸ μέλλον, καὶ μάλιστα τόσο ταχέως, ὥστε δὲν ἔχει καμμίαν ἔκτασιν. Διότι, ἐάν εἶχε κάποιαν ἔκτασιν, θὰ ἠδύνατο νὰ διαιρεθῇ εἰς παρελθόν καὶ εἰς μέλλον, ὥστε τὸ παρόν δὲν κατέχει κανένα χῶρον.

Ποῦ λοιπὸν εὐρίσκεται ὁ χρόνος ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν μακρόν ; Εἶναι ἄρά γε ὁ μέλλον χρόνος ; Δὲν ἡμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν : «Εἶναι μακρός», ἀφοῦ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι μακρόν, δὲν ὑπάρχει ἀκόμη, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἰπώμεν. «Θὰ εἶναι μακρόν». Ἀλλὰ πότε θὰ εἶναι ὁ χρόνος μακρός ; Διότι, ἂν καὶ τότε θὰ εἶναι μέλλον, δὲν θὰ ὑπάρχει ἀκόμη. Ἐάν ἀντιθέτως θὰ εἶναι μακρός, ὅταν ἔνα τμῆμα τοῦ μέλλοντος, πρὸ δὲν ὑφίσταται ἀκόμη, ἀρχίσῃ νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ γίνῃ παρόν, ὁ παρὼν χρόνος μοῦ ἀνακράζει διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνέφερα, ὅτι δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι μακρός⁽¹⁾.

Ποῖος χρόνος εἶναι δυνατόν νὰ καταμετρηθῇ

Καὶ ἔμως, Κύριε ἡμῶν, ἀντιλαμβανόμεθα τὰ διαστήματα τοῦ χρόνου καὶ τὰ συγκρίνομεν πρὸς ἀλλήλα, καὶ λέγομεν, ὅτι ἄλλα

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς περιφήμου θεωρίας τῆς σχετικότητος τοῦ χρόνου, τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, διευτύπως διὰ μακρῶν ὁ Einstein.

μὲν εἶναι μακρότερα, ἄλλα δὲ βραχύτερα. Μετροῦμε μάλιστα πόσον ἓνας χρόνος εἶναι μακρότερος καὶ βραχύτερος τοῦ ἄλλου καὶ εὐρίσκουμεν, ὅτι οὗτος εἶναι διπλάσιος ἢ τριπλάσιος ἐκείνου ἢ ἴσος μὲ αὐτόν. Ἄλλ' ἐὰν μετροῦμεν τοὺς διαρρέοντας χρόνους, ἐφ' ὅσον τοὺς ἀντιλαμβάνόμεθα διαρρέοντας, ποῖος θὰ μετρήσῃ τὸν παρελθόντα χρόνον, ὃ ὁποῖος πλεόν δὲν ὑφίσταται ἢ τὸν μέλλοντα, ποῦ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη; Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μετρήσῃ κάτι, ποῦ δὲν ὑφίσταται; Ὅθεν δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ μετρήσωμεν τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται, ἀλλ' ὅταν ἤδη παρήλθε, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ κάμωμε, διότι ὁ χρόνος δὲν ὑφίσταται πλέον.

Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ποῦ εὐρίσκονται;

Ἐρευνῶ, Πατέρα μου, δὲν διατυπώνω ἰσχυρισμούς. ὦ Θεέ μου, «βοήθησόν μοι καὶ ποίμανόν με».

Ποῖος ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ὑπάρχουν τρεῖς χρόνοι, καθὼς ἔμαθα, ὅταν ἡμουν ἀκόμη παιδί, δηλαδή τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἓνας καὶ μόνος, ὃ παρών, ἀφοῦ οἱ δύο ἄλλοι δὲν ὑφίστανται; Ἡ πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑφίστανται πραγματικῶς; Ὅτι τὸ μέλλον, ἐφ' ὅσον γίνεται παρὸν, ἐξέρχεται ἀπὸ κάποιο κρυμμένο τόπο, καὶ ὅτι τὸ παρὸν, ἐφ' ὅσον γίνεται παρελθόν, ἐξαφανίζεται ἐκ νέου σὲ κάποιο σκοτεινὸ κρυψόγετον. Διότι, ποῦ εἶδαν τὸ μέλλον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὸ προείπον, ἂν δὲν ὑπῆρχε πνευμάτι; Δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ κάτι ποῦ δὲν ὑφίσταται. Οἱ ἀφηγούμενοι τὸ παρελθόν, δὲν θὰ ἀφηγοῦνται ἀληθινὰ γεγονότα, ἐὰν δὲν τὰ ἔβλεπαν εἰς τὸ πνεῦμα των; Ἐὰν δὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν ὑπῆρχαν, δὲν θὰ ἡμποροῦσαν νὰ τὰ ἴδου. Ὡστε τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ὑφίστανται.

Πῶς ὑφίσταται τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον;

Ἐπίτρεφέ μου, Κύριε, νὰ ἐρευνήσω περαιτέρω. Ἡ προσοχή μου, ὦ ἐλπίς μου⁽¹⁾, ἄς μὴ διαταραχθῇ; Διότι, ἐὰν τὸ μέλλον καὶ τὸ παρελθὸν ὑπάρχουν, θέλω νὰ μάθω, ποῦ εὐρίσκονται. Μολονότι δὲ δὲν ἡμπορῶ ἀκόμη νὰ τὸ γνωρίζω, ἠξεύρω ὁμως, ὅτι, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρίσκωνται, δὲν ὑπάρχουν ὡς μέλλοντα ἢ ὡς

(1) Πρὸς. Ψαλμ. Ο', δ.

παρελθόντα, ἀλλ' ὡς παρόντα. Τοιουτοτρόπως, ὁσάκις διηγούμεθα περασμένα πράγματα, τὰ ὅποια εἶναι ἀληθινά, δὲν ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰ περασμένα αὐτὰ πράγματα, τὰ ὅποια εἶναι ἀληθινά, ἀλλὰ λέξεις, αἱ ὅποια ἐκπροσωποῦν τὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας τὰ περασμένα γεγονότα, διερχόμενα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνεχάραξαν εἰς τὸ πνεῦμά μας ὡς ἔχνη. Ἡ παιδικὴ ἡλικία μου, ἐπὶ παραδείγματι, ἢ ὅποια δὲν ὑφίσταται πλέον, εὐρίσκεται εἰς τὸ παρελθόν, τὸ ὅποιον αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλ' ὅσες φορές τὴν σκέπτομαι καὶ τὴν διηγούμαι, βλέπω τὴν εἰκόνα της εἰς τὸν παρόντα χρόνον, διότι αὐτὴ ἡ εἰκὼν εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην μου.

Εἶναι ἄρα γε ἡ αὐτὴ αἰτία, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προλέγωμεν τὸ μέλλον καὶ ἀντιλαμβάνομεθα μήπως εἰς τὸ πνεῦμά μας ἐκ τῶν προτέρων ὡς παρούσας εἰκόνας πραγμάτων, τὰ ὅποια ἀκόμη δὲν ὑφίστανται; Ὁμολογῶ, ὅτι τὸ ἀγνοῶ. Τοῦτο μόνον γνωρίζω, δηλαδή ὅτι συχνὰ προμελετῶμεν τὰς μελλούσας ἐνεργείας μας, ὅτι ἡ προμελέτη αὐτὴ εἶναι παρούσα, ἀλλ' ὅτι αὐταὶ αἱ ἴδιαι αἱ ἐνεργεαὶ μας δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη, διότι εἶναι μέλλουσαι. Αἱ ἐνεργεαὶ μας λοιπὸν αὐταὶ τότε μόνον θὰ ὑπάρξουν, ὅταν προβῶμεν εἰς αὐτάς καὶ ἀρχίσωμεν νὰ ἐνεργῶμεν, διότι τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον μέλλουσαι, ἀλλὰ παρούσαι.

Ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ φύσις τοῦ προαισθήματος τούτου, τῶν μελλόντων, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν παρὰ μόνον, ὅτι ὑπάρχει πραγματικῶς. Ὅθεν, ὅταν λέγωμεν, ὅτι βλέπομεν τὰ μέλλοντα, δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ γεγονότων, τὰ ὅποια δὲν ὑφίστανται ἀκόμη, ἀλλὰ περὶ τῶν αἰτίων καὶ τῶν σημείων των, τὰ ὅποια ἴσως νὰ βλέπωμεν, τὰ αἷτια δὲ καὶ τὰ σημεία ταῦτα δὲν εἶναι μέλλοντα, ἀλλ' ἤδη παρόντα εἰς τοὺς βλέποντας, καὶ δι' αὐτῶν ἀντιλαμβάνομεθα εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν τὰ μέλλοντα, τὰ ὅποια καὶ προλέγομεν. Ἀλλά, αἱ ἀντιλήψεις αὗται ὑπάρχουν ἤδη αὐταὶ καθ' ἑαυτάς καὶ εἶναι παρούσαι εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὰς ἐποπτεύουν καὶ προλέγουν τὸ μέλλον.

Ἄς ἀναφέρωμεν σχετικὸν παράδειγμα μεταξὺ μυρίων: Βλέπω τὴν αὐγὴν, προαναγγέλλω τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὅ,τι βλέπω, εἶναι παρόν, ὅ,τι δὲ προαναγγέλλω εἶναι μέλλον. Δὲν εἶναι ὁμῶς «μέλλον» ὁ ἥλιος, ἀφοῦ ὑφίσταται ἤδη, ἀλλὰ «μέλλον» εἶναι

ἡ ἀνατολή του, ἡ ὁποία ἀκόμη δὲν ὑφίσταται. Ἐν τούτοις, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ εἰκὼν τῆς ἀνατολῆς εἰς τὸ πνεῦμά μου, ὁποῖαν ἔχω τώρα, ὅποτε ὁμιλῶ περὶ αὐτῆς, δὲν θὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ τὴν προείπω. Ἀλλά, καὶ ἡ αὐγὴ ἐκείνη, ποὺ βλέπω εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν εἶναι ἡ ἀνατολή τοῦ ἡλίου, μολονότι προηγεῖται αὐτῆς, καθὼς ἀκριδῶς δὲν εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν, ποὺ ἔχω εἰς τὸ πνεῦμά μου : Εἶναι δύο παρόντα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα βλέπω καὶ τὰ ὁποῖα μὲ βοηθοῦν νὰ προείπω κάτι, ποὺ δὲν τὸ βλέπω. Ὡστε τὰ μέλλοντα δὲν ὑφίστανται ἀκόμη, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ὑφίστανται, ἀκόμη δὲν ὑπάρχουν πραγματικῶς, καί, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσπίπτουν εἰς τὴν ὄρασιν, ἀλλ' εἶναι δυνατόν νὰ προλεχθοῦν ἐκ τῶν παρόντων, τὰ ὁποῖα ἤδη ὑφίστανται καὶ εἶναι εἰς τὴν ὄρασιν προσιτά.

Ἡ πρόβλεψις τῶν μελλόντων

Ἀλλά Σὺ, ὦ βασιλεῦ τῆς Πλάσεως, πῶς διδάσκεις τὰ μέλλοντα εἰς τὰς ψυχάς ; Διότι τὰ ἐδίδαξες εἰς τοὺς προφῆτας Σου. Καὶ ποῖος εἶναι ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον διδάσκεις τὰ μέλλοντα Σὺ, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑφίσταται κανένα μέλλον ; Ἡ μάλλον πῶς διδάσκεις ἐκ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ; Διότι τὸ μὴ ὑπάρχον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῇ. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐμφιλοχωρεῖ ἓνα μυστήριον, ποὺ ὑπερβαίνει τὴν δύναμιν τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἀδυνατῶ νὰ τὸ πλησιάσω μὲ τὰς δυνάμεις τῆς διανοίας μου, ἀλλὰ θὰ δυνηθῶ νὰ τὸ κατορθώσω μὲ τὴν βοήθειάν Σου, ἐὰν μοῦ δώσης τὴν δύναμιν Σὺ, γλυκὺ φῶς τῶν πνευματικῶν ὀφθαλμῶν μου⁽¹⁾.

Ὅ,τι εἶναι τώρα φανερόν καὶ σαφές εἰς ἐμέ, εἶναι τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε τὸ μέλλον, οὔτε τὸ παρελθόν, οὔτε εἶναι ὀρθόν νὰ λέγωμεν ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς χρόνοι : τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἰσως ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς χρόνοι : τὸ παρὸν τῶν παρελθόντων, τὸ παρὸν τῶν παρόντων καὶ τὸ παρὸν τῶν μελλόντων. Διότι τὰ τρία αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ πνεῦμα καὶ δὲν βλέπω ποῦ ἄλλοῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν. Τὸ παρὸν τῶν παρελθόντων εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην, τὸ παρὸν

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΑΗ', 8 καὶ Ψαλμ. ΛΗ', 11.

τῶν παρόντων εἶναι ἢ ἐνόρασις (intuitio), τὸ δὲ παρὸν τῶν μελλόντων ἢ πρόβλεψις. Ἐὰν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλήσω μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, θὰ εἴπω, ὅτι βλέπω τρεῖς χρόνους καὶ θὰ ὁμολογήσω, ὅτι πράγματι εἶναι τρεῖς.

Ἄς λέγουν λοιπόν, ὅτι τρεῖς εἶναι οἱ χρόνοι : τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἄς τὸ λέγουν, δὲν ἀνησυχῶ, οὔτε ἀντιλέγω, οὔτε κατακρίνω, ἀρκεῖ, νὰ ἐννοοῦν αὐτὸ ποῦ λέγουν καὶ νὰ ἀντιληφθοῦν καλὰ τὸ ἐξῆς : «ὅ,τι εἶναι μέλλον δὲν εἶναι μέλλον, οὔτε ὅ,τι εἶναι παρελθόν εἶναι πράγματι παρελθόν». Διότι ὀλίγα μόνον ἡμποροῦμεν νὰ διατυπώσωμεν μὲ ἀκρίβειαν, πολλὰ διατυπώνομεν ἀνακριδῶς, ἀλλ' ἀντιλαμβανόμεθα ὅ,τι θέλομεν νὰ εἴπωμεν.

Εἶπα λοιπόν πρὸ ὀλίγου, ὅτι μετροῦμεν τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦτο εἶναι διπλοῦν, ἐκεῖνο εἶναι ἀπλοῦν ἢ ἴσον μὲ ἄλλο χρονικὸν διάστημα καὶ διὰ νὰ καθορίσωμεν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ χρόνου, κάθε ἄλλην ὅποιανδήποτε χρονικὴν σχέσιν.

Ὅθεν μετροῦμεν τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται. Ἄν δὲ μοῦ ἀπευθύνῃ κανεὶς τὴν ἐρώτησιν : «καὶ πῶς τὸ ξέρεις ;», θ' ἀπαντήσω ὅτι τὸ ξέρω, διότι τὸν μετροῦμεν πραγματικῶς, οὔτε δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν τὸ μὴ ὑπάρχον, τὸ δὲ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον δὲν ὑφίστανται. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μετρήσωμεν τὸ παρὸν, ἀφοῦ οὐδένα χώρον κατέχει ; Ὡστε τὸ μετροῦμεν καθ' ἣν ὥραν παρέρχεται, διότι, εὐθύς ὅταν παρέλθῃ, δὲν ἡμποροῦμεν πλέον νὰ τὸ μετρήσωμεν, δεδομένου ὅτι τότε δὲν ὑπάρχει τίποτε νὰ μετρηθῇ.

Ἀλλὰ πόθεν ἔρχεται ; Ἀπὸ ποῦ διέρχεται καὶ ποῦ ἐξαφανίζεται, κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μετροῦμεν ; Πόθεν, ἐὰν ὅχι ἐκ τοῦ μέλλοντος, ἀπὸ ποῦ, ἐὰν ὅχι διὰ μέσου τοῦ παρόντος ; Ποῦ, ἐὰν ὅχι εἰς τὸ παρελθόν ; Ἐρχεται λοιπόν ἐξ ἐκείνου ποῦ δὲν ὑφίσταται, διέρχεται δι' ἐκείνου, τὸ ὅποιον στερεῖται χώρου καὶ ἐξαφανίζεται ἐντὸς ἐκείνου, τὸ ὅποιον δὲν ὑπάρχει πλέον.

Ἀλλὰ τί εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ μετροῦμεν, ἐὰν μὴ ὁ χρόνος εἰς κάποιον χώρον ; Διότι, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ τῶν χρονικῶν διαστημάτων καὶ λέγωμεν, ὅτι εἶναι διπλάσια, τριπλάσια ἢ ἴσα, ἢ

δταν προδρίνωμεν, εἰς ἄλλην τινὰ χρονικὴν διαίρεσιν, τί ἄλλα μετροῦμεν ἐν προκειμένῳ, ἔάν μὴ ἐκτάσεις τοῦ χρόνου; Εἰς ποίαν λοιπὸν ἐκτασιν μετροῦμεν τὸν χρόνον, ὁ ὁποῖος παρέρχεται; Ἀλλὰ δὲν ἡμποροῦμεν νὰ μετρήσωμεν τὸ μὴ ὑπάρχον. Μήπως ἡμποροῦμεν νὰ τὸν μετρήσωμεν εἰς τὸ παρόν, διὰ μέσου τοῦ ὁποῖου διέρχεται; Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν τὸ στερούμενον χώρου. Μήπως εἰς τὸ παρελθόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐξαφανίζεται; Ἀλλὰ ἀδυνατοῦμεν νὰ μετρήσωμεν τὸ μὴ ὑφιστάμενον πλέον.

Ὁ Αὐγουστῖνος ζητεῖ ἀπὸ τὸν θεὸν τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος

Τὸ πνεῦμά μου διακαίεται ἀπὸ τὸν πόθον νὰ διευκρινίσῃ τὸ τόσον πολὺπλοκον αὐτὸ αἰνίγμα. Μὴ θελήσης, Πάτερ ἀγαθέ, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ Σου Σὲ ἱκετεύω. Μὴ θελήσης ν' ἀποκρύψῃς εἰς τὸν πόθον μου τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ συγχρόνως τόσον οἰκεῖα καὶ τόσον σκοτεινά, διὰ νὰ ἡμπορέσω νὰ διεισδύσω ἐντὸς αὐτῶν, ὅπως μοῦ ἀποκαλυφθοῦν ἐν μέσῳ τοῦ πρῶτος τῆς εὐσπλαχνίας Σου, Κύριε! Ποῖον ἡμπορῶ νὰ συμβουλευθῶ δι' αὐτά; Καὶ εἰς ποῖον θὰ ἐξομολογηθῶ τὴν ἀγνοίαν μου, ἔάν ὅχι εἰς Ἐσέ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φορτικὸς ὁ ζῆλός μου, ποὺ μὲ πυρπολεῖ διὰ τὰς Γραφάς Σου; Δῶσε μου ὅ,τι ἀγαπῶ, διότι ἀγαπῶ, Σὺ δὲ μὲ ἔκαμες ν' ἀγαπῶ. Δῶσέ μου, Πατέρα, Ἐσὺ ποὺ γινώρίζεις «δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις Σου»⁽¹⁾. Δῶσέ μου ὅ,τι ἤρχισα ἤδη νὰ γινώρισκω καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο κόπος ἐναντίον μου⁽²⁾, ἂν δὲν τὸ ἀποκάλυπτες εἰς ἐμέ.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ Σὲ ἱκετεύω. Ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου αὐτοῦ τῶν ἁγίων εὐδόκησον, ὅπως οὐδεὶς μὲ συσκοτίσῃ. «Ἐπίστευσσα, διὸ ἐλάληλα»⁽³⁾. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐλπίς μου, ζῶ μὲ αὐτὴν «τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου»⁽⁴⁾. «Ἰδοὺ παλαιὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου»⁽⁵⁾ καὶ παρέρχονται, ἀγνοῶ πῶς.

Καὶ λέγομεν: ὁ χρόνος καὶ ὁ χρόνος, οἱ χρόνοι καὶ οἱ χρό-

(1) Ματθ. ζ', 11.

(2) Ψαλμ. ΟΒ' 16.

(3) Ψαλμ. ΡΙΕ', 1.

(4) Ψαλμ. ΚΣΤ', 4.

(5) Ψαλμ. ΛΗ', 6.

νοι : «ὁ α' ὠμίλησε ἐπὶ τόσον χρόνον». «Πόσον καιρὸν ἐχρειάστηκε ὁ β' γιὰ νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ;» «Πρὸ πόσου καιροῦ δὲν τὸν εἶδα» ! Ἐπίσης λέγομεν : «ἡ συλλαβὴ αὐτὴ δὲν ἔχει δύο χρόνους ἐν σχέσει πρὸς ἄλλην συλλαβὴν, ποὺ εἶναι βραχεῖα καὶ ἔχει ἓνα καὶ μόνον χρόνον. Αὐτὰ λέγομεν καὶ τὰ ἀκούομεν. Ἐννοοῦμεθα καὶ ἐννοοῦμεν. Εἶναι πράγματα καταφανέστατα, κοινότατα, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως μυστηριώδη, ἡ δὲ κατανόησίς των θὰ ᾔτο κυριολεκτικῶς κάτι τὸ νέον.

Τί εἶναι ὁ χρόνος

Ἦκουσα ἀπὸ κάποιον ἄνδρα σοφόν, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ κίνησις τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ δὲν παραδέχθηκα τὴν γνώμην του. Διότι, διατί ὁ χρόνος νὰ μὴν εἶναι ἡ κίνησις ὅλων τῶν σωμάτων ; Πῶς ; νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θὰ ἐξηφανίζοντο τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ὁ δὲ τροχὸς ἐνὸς κεραμέως θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ στρέφεται, δὲν θὰ ὑπῆρχε χρόνος διὰ τὴν καταμέτρησιν τῶν στροφῶν τοῦ τροχοῦ : Καὶ δὲν θὰ ἐλέγαμε ὅτι αὐταὶ αἱ στροφαὶ πραγματοποιοῦνται εἰς ἴσα χρονικὰ διαστήματα ἢ, ἐὰν αἱ μὲν ᾔσαν ταχύτεραι, αἱ δὲ βραδύτεραι, ὅτι αἱ μὲν διαρκοῦν περισσότερον, αἱ δὲ ὀλιγώτερον χρόνον ; Καὶ ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν αὐτά, δὲν ὁμιλοῦμεν κατὰ τὴν διάρκειαν κάποιου χρόνου, καὶ θὰ ὑπῆρχαν εἰς τὰς λέξεις μας μακραὶ καὶ βραχεῖαι συλλαβαί, ἐὰν αἱ μὲν δὲν διαρκοῦσαν περισσότερον, αἱ δὲ ὀλιγώτερον χρόνον :

Ὡ Θεέ, εὐδόκησε, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἠμπορέσῃ νὰ διακρίνῃ εἰς ἓνα σημεῖον τὸ φῶς, ποὺ ἀποκαλύπτει τὸ μεγαλεῖον καὶ κάθε σμικρότητα⁽¹⁾. Ὑπάρχουν ἀστέρες καὶ «φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι, καὶ εἰς καιροῦς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς»⁽²⁾.

(1) «Deus, dona hominibus in parvo communes notitias rerum parvarum atque magnarum» μετεφράσαμεν ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀπόδοσιν τῆς φράσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ L. Moreau (Les Confessions St. Augustin, Paris). Ὁ Paul Janet ἀποδίδει τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἑξῆς : «O Dieu, accordez aux hommes de découvrir dans un petit exemple l'intelligence des choses les plus grande» !

(2) Γεν. Α', 14.

Ναί, υπάρχουν πραγματικῶς, ἀλλὰ, οὔτε ἐγώ, οὔτε αἱ στροφαὶ τοῦ τροχοῦ τοῦ κεραμέως ἐκείνου εἶναι ἡ ἡμέρα, οὔτε ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος θὰ διῴσχυρίζετο, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ στροφαὶ τοῦ τροχοῦ δὲν εἶναι κάποιος χρόνος.

Ἐκεῖνο, πρὸ ἐγὼ ἐπιθυμῶ, εἶναι νὰ μάθω τὴν δύναμιν καὶ τὴν φύσιν τοῦ χρόνου διὰ τοῦ ὁποῖου ὑπολογίζομεν τὴν κίνησιν τῶν σωμάτων καὶ λέγομεν, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ἡ α κίνησις ἀπαιτεῖ περισσότερον χρόνον παρὰ ἡ κίνησις β. Διότι, ἡμέραν λέγοντες, δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν ἀποκλειστικῶς τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς τοῦ ἡλίου ὑπεράνω τῆς γῆς, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιον διακρίνομεν τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νύκτα, ἀλλὰ τὴν τροχίαν του, ὁλόκληρον ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολάς, κατὰ τὸ πνεῦμα δὲ αὐτὸ λέγομεν : «παρῆλθον τόσαι ἡμέραι», εἰς τὴν φράσιν δὲ ταύτην συμπεριλαμβάνονται ὅχι μόνον αἱ ἡμέραι, ἀλλὰ καὶ αἱ νύκτες, χωρὶς νὰ μετροῦνται αἱ νύκτες ἰδιαιτέρως. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ἡμέρα συγκροτεῖται ἀπὸ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐρωτῶ : Εἶναι ἄρά γε αὐτὴ ἡ ἰδία κίνησις ἡ ἡμέρα ἢ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου, κατὰ τὸ ὅποιον δημιουργεῖται ἡ ἡμέρα ἢ συγχρόνως καὶ τὰ δύο μαζί ;

Ἐὰν εἶναι τὸ πρῶτον, τότε θὰ εἶχαμεν μίαν ἡμέραν καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἥλιος θὰ ἤμποροῦσε νὰ διατρέξῃ εἰς μίαν καὶ μόνην ὥραν τὸ αὐτὸ διάστημα. Ἐὰν εἶναι τὸ δεύτερον, τότε ἡ ἡμέρα δὲν θὰ ἦτο πράγματι μία ἡμέρα, ἐὰν ὁ ἥλιος δὲν ἐκτελοῦσε τὴν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολάς κίνησιν του εἰς βραχὺ χρονικὸν διάστημα μιᾶς ὥρας, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε, διὰ νὰ συγκροτηθῇ μία ἡμέρα, ὅπως ὁ ἥλιος ἐκτελέσῃ εἴκοσι τέσσερες φορές τὴν ἐν λόγῳ περιστροφικὴν κίνησιν. Ἐὰν εἶναι συγχρόνως καὶ τὰ δύο μαζί, τότε δὲν θὰ ὠνομάζετο ἡμέρα, οὔτε ἡ ἐντὸς μιᾶς ὥρας συντελουμένη περιστροφικὴ κίνησις τοῦ ἡλίου οὔτε ἐὰν ὁ ἥλιος ἔμενεν ἀκίνητος καθ' ὑπόθεσιν—τὸ χρονικὸν διάστημα ποὺ διατρέχει σήμερον, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν συνήθη τροχίαν τοῦ ἀπὸ τὸ ἕνα ἕως τὸ ἄλλο πρωῒ.

Δὲν ἐρωτῶ λοιπὸν τί εἶναι ἐκεῖνο, πρὸ ὀνομάζομεν ἡμέραν, ἀλλὰ τί εἶναι ὁ χρόνος, διὰ τοῦ ὁποῖου, ὑπολογίζοντες τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου, θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ χρόνος, ὁ ἀπαιτούμενος διὰ τὴν πορείαν ταύτην, θὰ ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μι-

κρότερος ἀπὸ τὸν σημερινόν, ἐὰν ἡ ἐν λόγῳ πορεία ἐγίνετο κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα, ποῦ ἤδη ἀποτελεῖται ἐκ δώδεκα ὥρων. Ἐὰν δὲ παρεβάλλωμεν τοὺς δύο χρόνους, θὰ ἐλέγαμεν, ὅτι ὁ ἕνας ἀπλοῦς, ὁ ἄλλος διπλοῦς, μολλονότι καὶ κατὰ τὸν πρῶτον καὶ κατὰ τὸν δεύτερον, δηλαδή κατὰ τὸν πρῶτον ἀπλοῦν καὶ κατὰ τὸν δεύτερον διπλοῦν χρόνον, ὁ ἥλιος ἐκτελεῖ τὴν ἰδίαν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολὰς πορείαν του.

Λοιπὸν ἄς μὴ μοῦ εἴπη κανεῖς ὅτι ὁ χρόνος εἶναι ἡ κίνησις τῶν ἀστέρων, διότι, ὅταν ὁ ἀνθρώπινος πόθος ἔκαμε νὰ σταματήσει τὸν ἥλιον, διὰ νὰ τερματισθῇ ἡ νίκη (1), ὁ ἥλιος ἐσταμάτησεν, ἀλλ' ὁ χρόνος ἐδόξισεν ἐμπρός. Ἡ μάχη ἐδόθη καὶ ἐτερματίσθη κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἐκεῖνο, ποῦ ἦτο διὰ τὴν διεξαγωγήν της ἀρκετό.

Ὅθεν βλέπω, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κάποιος χῶρος. Ἀλλὰ τὸ βλέπωπραγματικῶς ἢ μήπως αὐταπατιῶμαι; Δίδαξέ με Σὺ, ὦ Φῶς καὶ Ἀλήθεια!

Γνώμων τῆς κινήσεως εἶναι ὁ χρόνος

Σὺ ἄρά γε διατάσσεις νὰ ἐπιδοκιμάσω τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κίνησις σώματός τινος; Ὅχι, Σὺ δὲν τὸ διατάσσεις αὐτό. Διότι ἀκούω, ὅτι τὰ σώματα δὲν κινοῦνται παρὰ ἐν χρόνῳ, αὐτὸ δὲ μοῦ λέγεις Ἐσύ. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κίνησις τῶν σωμάτων αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, δὲν τὸ παρδέχομαι, οὔτε εἶσαι Σὺ, ποῦ μοῦ τὸ λέγεις. Διότι ὅταν κινῆται ἓνα σῶμα, ὑπολογίζω τὴν διάρκειαν τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τέλους, διὰ τοῦ χρόνου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀκόμη ἐκείνην, κατὰ τὴν

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς μάχης ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἡ Γραφή. Ἡ Γαθαὼν, πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἐπιτυχοῦσα διὰ δόλου τὴν συμμαχίαν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν γειτόνων ἐμοφύλων της καὶ πέντε Χαναναῖοι βασιλεῖς τὴν ἐπολιόρησαν. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἐσπευσεν εἰς βοήθειάν της καὶ ἐφόνευσεν τοὺς πέντε ἐπιδρομείς. Κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ Θεὸς χάριν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἔρριψε χάλαζαν κατὰ τῶν Χαναναίων καὶ ἐσταμάτησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην. (Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαθαὼν κτλ.). Ἐκτοτε οἱ Γαθαωναῖοι ὑπηρέτουν τοὺς Ἰσραηλίτας ἀγογγύστως.

ὅποιαν εἶδα τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, τὸ δὲ σῶμα ἐξακολουθεῖ νὰ κινῆται, χωρὶς νὰ διακρίνω τὸ τέλος τῆς κινήσεώς του, δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ ὑπολογίσω τὴν κίνησιν παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὅποιαν ἤρχισα νὰ τὴν ἀντιλαμβάνωμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν δὲν τὴν ἀντιλαμβάνομαι πλέον. Ἐὰν δὲ παρατηρήσω τὴν κίνησιν ταύτην ἐπὶ χρόνον μακρόν, θὰ δυνηθῶ νὰ εἰπῶ μόνον, ὅτι εἶναι μακρά, ἀλλ' ὅχι καὶ πόσον μακρά εἶναι, διότι δὲν ὑπολογίζομεν μὲ ἀκρίβειαν παρὰ μόνον διὰ τῆς συγκρίσεως. Λέγομεν, π. χ., ὅτι ἓνα ἀντικείμενον εἶναι ἴσον μὲ ἓνα ἄλλο ἢ ὅτι εἶναι διπλάσιον κ.τ.λ. Ἀλλὰ, ἐὰν εἵμεθα εἰς θέσιν νὰ καθορίσωμεν εἰς τὸν χῶρον τὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἤρχισε καὶ εἰς τὸ ὅποιον ἐτερματίσθη ἡ κίνησις σώματός τινος, ἢ, ἐὰν τὸ σῶμα τοῦτο περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν κίνησιν τῶν μερῶν του, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἰπώμεν πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ κίνησις τοῦ σώματος αὐτοῦ ἢ τῶν μερῶν του ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σημείου εἰς τὸ ἄλλον.

Ὡστε, ἀφοῦ ἄλλο εἶναι ἡ κίνησις τοῦ σώματος καὶ ἄλλη ἡ καταμέτρησις τῆς κινήσεως αὐτῆς, ποῖος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀντιληφθῇ ποία ἐκ τῶν δύο ἔχει μεγαλύτερον δικαίωμα νὰ ὀνομασθῇ χρόνος. Διότι, δεδομένου ὅτι ἓνα σῶμα κινεῖται ἄλλοτε μὲν ταχύτερα, ἄλλοτε δὲ ἀργότερα, ἄλλοτε δὲ δὲν κινεῖται, δὲν ὑπολογίζομεν διὰ τοῦ χρόνου μόνον τὴν κίνησιν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡρεμίαν του καὶ λέγομεν : «ἔμεινεν ἐν ἡρεμίᾳ τόσον χρόνον ὅσον καὶ ἐν κινήσει», ἢ «δύο ἢ τρεῖς φορές περισσότερον», ἢ, τέλος, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον συμφώνως μὲ ἓνα ὑπολογισμόν ἀκριβῆ, ἢ κατὰ προσέγγισιν. Ὅθεν ὁ χρόνος δὲν εἶναι ἡ κίνησις τῶν σωμάτων.

Μία δέησις

Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, Κύριε, ὅτι ἀκόμη ἀγνοῶ τί εἶναι ὁ χρόνος, καὶ ὅμως ὁμολογῶ, ὅτι αὐτὰ τὰ λέγω ἐν χρόνῳ, ὅτι ὁμιλῶ περὶ τοῦ χρόνου ἐπὶ χρόνον μακρόν καὶ ὅτι ὁ μακρὸς οὗτος χρόνος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα χρονικὸν διάστημα. Ἀλλὰ πῶς ἠμπορῶ νὰ τὸ γνωρίζω, ἐφ' ὅσον ἀγνοῶ τί εἶναι ὁ χρόνος; Ἀλλὰ, ἴσως ἓνα καὶ μόνον ἀγνοῶ, δηλαδή νὰ διατυπώσω ἐκεῖνο, ποῦ γνωρίζω.

Ἄλλοίμονον σ' ἐμένα, ποῦ δὲν ἠμπορῶ νὰ εἶπω οὔτε ὅτι ἀγνοῶ ! Ἰδοὺ ἐγὼ ἐνώπιόν Σου, ὦ Θεέ μου, Σὺ γνωρίζεις ἂν ψεύδωμαι, ἂν ἡ καρδιά μου εἶναι ὅπως ὁ λόγος μου. «Σὺ φωτιεῖς τὸν λύχνον μου, Κύριε ὁ Θεός μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου (1).

Τὸ μέτρον τοῦ χρόνου

Ἡ ψυχὴ μου δὲν εἶναι εἰλικρινής, δταν Σοῦ ὁμολογῇ ὅτι ἠμπορῶ νὰ καταμετρήσω τὸν χρόνον ; Λοιπὸν, Κύριε καὶ Θεέ μου, καταμετρῶ καὶ δὲν γνωρίζω ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον καταμετρῶ. Καταμετρῶ ἄρά γε τὴν κίνησιν ἐνὸς σώματος ἐν τῷ χρόνῳ, χωρὶς νὰ καταμετρῶ τὸν ἴδιον τὸν χρόνον αὐτὸν καθ' ἑαυτόν ; Ἀλλὰ θὰ καταμετροῦσα τὴν κίνησιν ἐνὸς σώματος, θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἶπω πόσον ἡ κίνησις αὐτὴ διαρκεῖ, πόσος χρόνος ἀπαιτεῖται διὰ νὰ μεταβῇ τὸ σῶμα αὐτὸ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, χωρὶς νὰ καταμετρήσω τὸν χρόνον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κινεῖται ;

Ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν χρόνον πῶς τὸν καταμετρῶ ; Μήπως καταμετροῦμεν τὸν βραχύτερον χρόνον διὰ τοῦ μακροτέρου, δηλαδή ὅπως καταμετροῦμεν μὲ τὸν πῆχυν μίαν δοκόν ; Τοιοῦτοτρόπως, μιὰ βραχεῖα συλλαβὴ χρησιμεύει διὰ τὸν ὑπολογισμόν μιᾶς μακρᾶς τοιαύτης, καὶ λέγομεν, ὅτι ἡ δευτέρα εἶναι διπλασίᾳ τῆς πρώτης. Μετροῦμεν μίαν ᾠδὴν διὰ τῶν στίχων, τοὺς ὁποῖους ἐμπεριέχει, τοὺς στίχους διὰ τῶν ποδῶν, τοὺς πόδας διὰ τῶν συλλαβῶν καὶ τὰς μακρὰς συλλαβὰς μὲ τὰς βραχείας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς σελίδας, δὲν ἰσχύει ἡ τοιαύτη καταμέτρησις διότι ἐκεῖ καταμετροῦμεν τὸν χῶρον καὶ ὄχι τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον ὁμοῦς αἱ λέξεις παρέρχονται καὶ παρέρχονται, λέγομεν : «ἡ ᾠδὴ αὐτὴ εἶναι μακρά, διότι σύγκειται ἐκ τόσων στίχων, οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι μακροί, διότι συνίστανται ἐκ τόσων ποδῶν, οἱ πόδες αὐτοὶ εἶναι μακροί, διότι περιέχουν τόσας συλλαβὰς, ἡ συλλαβὴ αὐτὴ εἶναι μακρά, διότι εἶναι διπλασίᾳ μιᾶς συλλαβῆς βραχείας».

Ἀλλ' οὔτε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν παρέχεται ἀσφαλὲς μέτρον χρόνου, διότι δύναται νὰ συμβῇ, ὥστε ἓνας στίχος βραχύς, ἐφ' ὅσον τὸν προφέρομεν βραδέως, νὰ διαρκῇ περισσότερον χρό-

(1) Ψαλμ. ΙΖ', 29.

νον παρὰ ἓνας στίχος μακρός, ὅταν τὸν προφέρωμεν ταχύτατα, τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα ἄσμα, ἓνα πόδα ἢ μίαν συλλαβήν.

Ἐξ αὐτοῦ μοῦ ἔγινε φανερόν, ὅτι ὁ χρόνος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας χῶρος, ἀλλ' ἀγνοῶ τίνος πράγματος εἶναι ὁ χῶρος αὐτός. Ἴσως νὰ εἶναι χῶρος αὐτοῦ τούτου τοῦ πνεύματος. Διότι, τί μετρῶ, ὦ Θεέ μου, ὅταν λέγω ἀορίστως : «ὁ χρόνος αὐτός εἶναι μικρότερος ἐκείνου :» ἢ ἀκριδέστερα «ὁ χρόνος αὐτός εἶναι διπλάσιος τοῦ χρόνου ἐκείνου ;» Μετρῶ τὸν χρόνον, καὶ ἡξεύρω, ὅτι τὸν μετρῶ, ἀλλὰ τὸ μέλλον δὲν τὸ μετρῶ, διότι δὲν ὑπάρχει ἀκόμη, δὲν μετρῶ τὸ παρόν, διότι εἶναι ἰδιαίτερον, δὲν μετρῶ τὸ παρελθόν, διότι δὲν ὑφίσταται πλέον. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ μετρῶ ; Μήπως, καθὼς εἶπα καὶ προηγουμένως, δὲν μετρῶ τὰ παρελθόντα, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται ;

*
* *

Πρέπει νὰ ἐπιμείνῃς, ὦ ψυχὴ μου, νὰ προσέξῃς περισσότερον «ὁ Θεὸς βοηθὸς ἡμῶν» (¹) «αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς» (²). Στρέψε, ὅπου γλυκοχαράζει τῆς ἀληθείας τὸ φῶς !

Ἰδοὺ, ἐπὶ παραδείγματι, μία σωματικὴ φωνή : ὁ ἦχος ἀρχίζει, συνεχίζεται, ἀκόμα συνεχίζεται, καὶ κατόπιν παύει. Ἐπακολουθεῖ σιωπὴ. Ἦδη παρῆλθεν ἡ φωνή, δὲν ὑπάρχει πλέον. Προτοῦ ἀκουσθῇ εὐρίσκετο εἰς τὸ μέλλον καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθῇ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίστατο ἀκόμη. Καὶ τώρα ἐπίσης δὲν ἡμπορεῖ νὰ μετρηθῇ διότι δὲν ὑπάρχει πλέον. Δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ μετρηθῇ, παρὰ καθ' ὃν χρόνον ἀντηχοῦσε, ἀφοῦ τὸ παρὸν εἶναι ἀδιαίρετον.

Ἐὰν λοιπὸν αὕτῃ ἡ φωνὴ ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθῇ ὑπὸ τὸν ἀναφερθέντα ὅρον, ἰδοὺ, φαντάζομαι καὶ δευτέραν φωνήν, ποὺ ἀκούεται καὶ ἡχεῖ ὁμοίως, ἀλλὰ συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως. Ἄς μετρήσωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν φωνήν, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ, διότι, εὐθύς ὅταν παύσῃ νὰ ἡχῇ, θὰ εἶναι ἤδη παρελθούσα καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ τίποτε, ποὺ νὰ ἡμπορῇ νὰ μετρηθῇ.

(1) Ψαλμ. ΕΑ', 9.

(2) Ψαλμ. Θ', 3.

"Ἄς τὴν μετρήσωμε λοιπὸν καὶ ἄς εἰπωμεν πόση εἶναι." Ἀλλὰ ἐφ' ὅσον ἤχει, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν καταμέτρησίν της παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ ἤχῃ, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπαυσε νὰ ἀκούεται. Διότι μετροῦμεν μόνον τὸ διάστημα, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ μίαν ἀρχὴν μέχρι ἐνὸς τέλους. Ὅθεν ἡ φωνή, ποὺ δὲν ἔχει τελειώσει ἀκόμη, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μετρηθῇ, καὶ συνεπῶς δὲν ἡμποροῦμεν νὰ εἰπωμεν, ὅτι εἶναι μακρὰ ἢ βραχεῖα, ἢ ὅτι εἶναι ἴση μὲ ἄλλην φωνήν ἢ ὅτι εἶναι διπλασία κ.τ.λ. Ἀλλὰ εὐθὺς ὅταν τερματισθῇ δὲν θὰ ὑφίσταται πλέον. Λοιπὸν κατὰ ποῖον τρόπον θὰ εἶναι δυνατόν νὰ μετρηθῇ; Καὶ ὅμως μετροῦμεν τὸν χρόνον, ἀλλ' οὔτε τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος ἀκόμη δὲν ὑφίσταται, οὔτε ἐκεῖνον, ποὺ δὲν ὑπάρχει πλέον, οὔτε ἐκεῖνον, ποὺ δὲν κατέχει καμμίαν ἔκτασιν, οὔτε ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει κανένα ὄριον. Ἐπομένως, δὲν μετροῦμεν οὔτε τὸ παρελθόν, οὔτε τὸ μέλλον, οὔτε τὸ παρόν, οὔτε τὸν παρερχόμενον χρόνον, καὶ ὅμως μετροῦμεν τὸν χρόνον.

Ὁ στίχος : «Deus creator omnium» σύγκειται ἐξ ὀκτώ συλλαβῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξ ὑπαμοιδῆς μακραί καὶ βραχεῖαι : ὑπάρχουν λοιπὸν τέσσερες βραχεῖαι: ἡ πρώτη, ἡ τρίτη, ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἑβδόμη, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπλαῖ ἐν σχέσει πρὸς τέσσαρας μακράς, δηλαδή πρὸς τὴν δευτέραν, τὴν τετάρτην, τὴν ἕκτην καὶ τὴν ὀγδόην. Αἱ τελευταῖαι διαρκοῦν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς πρώτας, χρόνον διπλάσιον, τοῦτο δὲ γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν προφορὰν καὶ βεβαιοῦται ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡμπορῶ νὰ βασίσθω εἰς τὴν μαρτυρίαν ταύτην, μετρῶ τὴν μακρὰν συλλαβὴν διὰ τῆς βραχείας καὶ μανθάνω ὅτι ἡ μακρὰ συλλαβὴ περιέχει τὴν βραχεῖαν δύο φορές. Ἀλλὰ ἐὰν ἡ μία ἤχῃ μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἐὰν ἡ πρώτη εἶναι βραχεῖα καὶ ἡ δευτέρα μακρὰ, πῶς θὰ κρατήσω τὴν πρώτην καὶ πῶς θὰ τὴν θέσω ἐπάνω εἰς τὴν δευτέραν, διὰ νὰ μετρήσω κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εὕρω ὅτι τὴν ἐμπεριέχει δύο φορές, ἀφοῦ ἡ μακρὰ συλλαβὴ δὲν ἀρχίζει νὰ ἤχῃ παρὰ μόνον, ὅταν ἡ βραχεῖα συλλαβὴ τερματίζεται; Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν μακρὰν συλλαβὴν ἡμπορῶ νὰ τὴν μετρήσω, ἐφ' ὅσον εἶναι παροῦσα, ἀφοῦ δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ μετρήσω παρὰ μόνον ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει τερματισθῇ; Ἀλλ' ὅ,τι ἔχει τερματισθῇ, ἔχει παρέλθει.

Τί εἶναι λοιπόν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον καταμετρῶ ; Ποῦ εἶναι ἡ βραχεία, διὰ τῆς ὁποίας μετρῶ, ποῦ εἶναι ἡ μακρά, τὴν ὁποίαν μετρῶ ; Καὶ αἱ δύο ἤρχισαν, ἐπέταξαν, παρῆλθον, δὲν ὑπάρχουν πλέον, καὶ ὅμως ἐγὼ τὰς μετρῶ καὶ ἀπαντῶ μὲ πεποιθήσιν, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀπλή, ἐκείνη διπλή, δηλαδὴ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειάν των. Δὲν ἤμπορῶ δὲ νὰ τὸ κάμω, ἐὰν δὲν ἔχουν παρέλθει, ἐὰν δὲν ἔχουν τερματισθῇ. Ὅθεν δὲν μετρῶ τὰς ἐν λόγῳ συλλαβάς, ἀλλὰ κάτι ποῦ δὲν μεταβάλλεται καὶ ποῦ μένει εἰς τὴν μνήμην μου.

Τὸν χρόνον μετρῶ ἐντὸς σοῦ, ὦ ψυχὴ μου. Μὴ θελήσης νὰ ψιθυρίσης εἰς τὰ ὠτά μου : Τί εἶναι αὐτό ; Μὴ θέλήσης νὰ παρασυρθῇς ἀπὸ τὸν ψίθυρον τῶν θορυβωδῶν ἐπινοήσεών σου. Ἐντὸς σοῦ, εἶπα, μετρῶ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα, ὅταν παρέρχονται, ἀφίνουν εἰς ἐσέ, ὅπου καὶ ἀπομένει, ὅταν αὐτὰ παρέλθουν. Μετρῶ τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν, ποῦ μένει παροῦσα, καὶ ὄχι τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα τὴν παρήγαγον καὶ ἐξηφανίσθησαν. Αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν μετρῶ, ὅταν μετρῶ τὸν χρόνον. Ἄρα αὐτὴ εἶναι ὁ χρόνος, τὸν ὁποῖον μετρῶ, ἄλλως δὲν μετρῶ κανένα χρόνον.

Ὅταν δὲ μετροῦμε τὴν σιωπὴν καὶ λέγωμεν : ἡ σιωπὴ αὐτὴ διήρκεσε τόσον χρόνον, ὅσον καὶ ὁ ἦχος ἐκεῖνος, τὸ πνευμά μας δὲν ζητεῖ νὰ μετρήσῃ τὸν μὴ ὑπάρχοντα πλέον ἦχον, ὡς ἐὰν ἐξακολουθοῦσε ἀκόμη νὰ ἤχῃ, μὲ τὸν σκοπὸν, ὅπως καθορίσωμεν διὰ τῆς συγκρίσεως τὰ διαστήματα τῆς σιωπῆς, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ; Διότι, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνον οἱ ἦχοι λέξεων, δὲν ἀναπαράγομεν εἰς τὸν νοῦν μας ἄσματα, στίχους καὶ λέξεις ὁποιασδήποτε καὶ τέλος μέτρα παντοειδῆ καὶ κινήσεις. Τὴν ἀμοιβαίαν δὲ σχέσιν τῶν χρονικῶν αὐτῶν διαστημάτων καθορίζομεν μὲ ἀκρίβειαν, ὡς ἐὰν ἦσαν ἦχοι πραγματικοί. Ἐὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ προσφέρῃ μίαν μικρὰν συλλαβὴν, ὁρίσῃ δὲ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸν νοῦν τοῦ πόσον μακρὰ θὰ εἶναι αὕτη, ἔχει μετρήσει σιωπηρῶς κάποιον χρονικὸν διάστημα. Ἐμπιστευόμενος δὲ εἰς τὴν μνήμην του, ἤρχισε ν' ἀναπαράγῃ ἦχον, ποῦ ἤχησε μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφθασεν εἰς τὸ σκοπούμενον τέρμα. Ἀλλὰ τί λέγω ἤχησε ; Πρέπει νὰ εἶπω : ἤχησε καὶ θὰ ἤχῃσῃ, διότι τὸ μέρος τοῦ ἤχου, τὸ ὁποῖον ἤδη ἤχησε, παρῆλθεν, ἐκεῖνο δέ, ποῦ ἀπέμεινε, δὲν ἤχησεν ἀκόμη. Κατὰ ταῦτα, διὰ νὰ συγ-

κροτηθῇ ὁλόκληρος ὁ ἦχος, πρέπει ἡ παροῦσα προσοχή νὰ ἐνεργήσῃ, ὥστε τὸ μέλλον νὰ δοθῇ εἰς τὸ παρελθόν. Πρέπει αὐτὸ τοῦτο τὸ παρελθόν νὰ αὐξηθῇ ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ μέλλοντος, ἕως οὔτου, ὅταν πλέον ἐξαλειφθῇ καθ' ὁλοκληρίαν τὸ μέλλον, τὰ πάντα δὲν θὰ εἶναι πλέον παρὰ παρελθόν.

Ἀλλὰ πῶς τὸ μέλλον ἡμπορεῖ νὰ ἐλαττωθῇ, νὰ ἐξαλειφθῇ, ἀφοῦ ἀκόμη δὲν ὑπάρχει ; Πῶς μεγαλώνει τὸ παρελθόν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίσταται πλέον, ἐὰν ὅχι διὰ τὸ ὅτι εἰς τὸν νοῦν, αἰτίαν τῶν φαινομένων τούτων, συνυπάρχουν τρεῖς ἐνέργειαι : ἀναμονή, προσοχή καὶ ἀνάμνησις ; Τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀναμονῆς, διέρχεται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ μεταβάλλεται εἰς ἀνάμνησιν. Ποῖος ἡμπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι τὸ μέλλον δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ; Καὶ ὅμως εὐρίσκεται ἤδη εἰς τὸν νοῦν ἡ ἀναμονὴ τοῦ μέλλοντος. Ποῖος δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, ὅτι τὸ παρὸν στερεῖται χώρου, ἀφοῦ εἶναι μόνον μία φευγαλέα στιγμή ; Ἀλλ' ἐκεῖνο, ποῦ παρμένει, εἶναι ἡ προσοχή, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται τὸ κατευθυνόμενον εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν. Ὅθεν δὲν εἶναι τὸ μέλλον μακρόν, ἀλλὰ μακρὰ εἶναι ἡ ἀναμονὴ τοῦ μέλλοντος. Δὲν εἶναι μακρόν τὸ παρελθόν, ἀλλ' εἶναι μακρὰ ἡ ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος.

Θέλω νὰ τραγουδήσω ἓνα τραγούδι, ποῦ τὸ γνωρίζω ἀπὸ μνήμης, προτοῦ ἀρχίσω, ἡ ἀναμονὴ μου (*expectatio*) στρέφεται πρὸς τὸ σύνολον τοῦ τραγουδιοῦ, εὐθὺς δὲ ὅταν ἀρχίσω νὰ τραγουδῶ, κάθε μέρος τοῦ ᾄσματος ἐντείνει καὶ τὴν μνήμην μου. Ὡστε ἡ ἐνέργειά μου στρέφεται πρὸς δύο κατευθύνσεις : πρὸς τὴν μνήμην δι' ἐκεῖνο ποῦ εἶπα καὶ πρὸς τὴν ἀναμονὴν δι' ὅ,τι θὰ εἴπω. Καὶ ὅμως ἡ προσοχή μου, διὰ τῆς ὁποίας πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπάρχει ἀκόμη εἰσέρχεται εἰς ἐκεῖνο, ποῦ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται, εἶναι ἐκάστοτε παροῦσα. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ κίνησις αὕτη ἀναπτύσσεται, ἡ μνήμη πλουτίζεται ἀπὸ πᾶν ὅ,τι χάνει ἡ ἀναμονή, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀναμονὴ ἐξαντλεῖται τελείως, καὶ ἡ ἐνέργειά μου τερματίζεται ὁλοσχερῶς καὶ εἰσέρχεται ὁλοκληρωτικῶς εἰς τὴν μνήμην μου. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ συμβαίνει ὡς πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἐκτελεσθέντος τραγουδιοῦ, γίνεται καὶ ὡς πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν του, ὡς πρὸς κάθε συλλαβὴν του. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅσον ἀφορᾷ μίαν ἄλλην εὐρυτέραν ἐνέργειαν, ἐλάχιστον μέρος τῆς ὁποίας θὰ ἦτο τὸ τραγούδι. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ ὡς πρὸς

δλόκληρον τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, μέρος τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν αἱ διάφοροι ἐνέργειαι καὶ πράξεις των, καὶ τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ἢ κατ' ἄτομον ζωὴ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἓνα συστατικὸν μέρος των.

Ἀλλά, ὅτι κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωᾶς⁽¹⁾ καὶ ἰδοὺ ἁσωτεία ἡ ζωὴ μου καὶ ἡ δεξιὰ σου ἀντελάβετό μου⁽²⁾ ἐν τῷ Κυρίῳ μου, Ἰῆσῴ τοῦ ἀνθρώπου, Μεσίτῃ μεταξὺ τῆς ἐνότητός Σου καὶ τῆς ἰδικῆς μας πολλότητος, μεσίτῃ εἰς τόσα πολλὰ καὶ διὰ τοιούτων μέσων, ὅπως δι' αὐτοῦ κατέχω Ἐκεῖνον, ὃ ὅποιος δι' αὐτοῦ μὲ κατέλαβε καὶ ὅπως περισυλλέξω τὸν ἑαυτόν μου, ἤδη ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἡμέρας, καὶ προσκολληθῶ εἰς τὴν ἐνότητά Σου. Λησμονῶν τὸ παρελθὸν καὶ χωρὶς ἀνήσυχον πόθον πρὸς ἐκεῖνος, ποῦ ἔρχεται καὶ παρέρχεται, «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως⁽³⁾, τοῦ ἀκοῦσαι φωνὴν αἰνέσεως⁽⁴⁾ καὶ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητά σου⁽⁵⁾, ἡ ὁποία οὔτε ἔρχεται οὔτε παρέρχεται.

Ἦδη, τὰ ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς⁽⁶⁾ καὶ Σὺ παρηγορία μου, Σὺ, Κύριε, Σὺ, πατέρα μου, εἶσαι αἰώνιος. Ἐγὼ ἔχω διαχυθῆ εἰς τὸν χρόνον, ἡ τάξις τοῦ ὁποίου μοῦ εἶναι ἄγνωστος. Αἱ σκέψεις μου, ἐσωτερικωτέρα ζωὴ τῆς ψυχῆς μου, θὰ κατασπαράζονται ἀπὸ τὰς τόσον θορυβώδεις μεταπτώσεις μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν, καθαρισμένος καὶ διαλελυμένος μέσα εἰς τὴν φλόγα τῆς ἀγάπης Σου, θὰ ἐκρεύσω εἰς ἐσέ καθ' ὁλοκληρίαν.

Καὶ τότε θὰ ἐδραιωθῶ καὶ θὰ στερηθῶ εἰς Ἐσέ, ὡς εἰς μίαν μορφήν, πρὸ ἧς δημιουργηθῇ δι' ἐμέ. Δὲν θ' ἀναγκάζωμαι πλέον νὰ ὑφίσταμαι τὰς ἐρωτήσεις ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μὲ ἐνοχον περιέργειαν θέλουν νὰ πίνουν περισσότερον παρ' ὅσον ἡμποροῦν νὰ ροφοῦν καὶ μ' ἐρωτοῦν : «Τί ἔκανε ὁ Θεὸς προτοῦ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον» ἢ ἀκόμη : «Πῶς ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ

(1) Ψαλμ. ΝΒ', 4.

(2) Ψαλμ. ΑΖ', 36.

(3) Πρβλ. Φιλιππ. γ', 14.

(4) Ψαλμ. ΚΕ', 7.

(5) Ψαλμ. ΚΣΤ', 4.

(6) Ψαλμ. Α', 11.

δημιουργήσῃ κάτι, ἀφοῦ προηγουμένως δὲν εἶχε δημιουρ-
γήσει τίποτε ; »

Κάμε τους, Κύριε, ἱκανοὺς νὰ σκεφθοῦν καλὰ αὐτὸ ποὺ λέ-
γουν, διὰ ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι «οὐδέποτε» δὲν σημαίνει τίποτε
ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑφίσταται ὁ χρόνος. Τὸ νὰ εἶπῃ κανεὶς περὶ τινος
ὅτι οὐδέποτε ἐδημιούργησε κάτι, δὲν σημαίνει ὅτι οὐδέποτε ἐδη-
μιούργησε κάτι εἰς ὠρισμένον χρόνον ; Ἄς ἐννοήσουν λοιπόν,
ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ πρὸ τῆς Δημιουργίας χρόνος καὶ
ἄς παύσουν νὰ διαδίδουν τοιούτου εἴδους ἡλιθιότητας (1). Ἄς συγ-
κεντρώσουν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς ὅ,τι εὐρίσκεται ἐνώπιόν των
καὶ ἄς ἐννοήσουν καλὰ, ὅτι Σὺ ὑπῆρξες πρὸ πάντων τῶν αἰώ-
νων δημιουργὸς καὶ ὅτι οὐδεὶς χρόνος, οὐδὲν πλάσμα, ὅσονδήποτε
καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὑπεράνω τοῦ χρόνου, συμμετέχει εἰς τὴν ἰδικὴν
Σου αἰωνιότητα.

Κύριε καὶ Θεέ μου, πόσαι ὁδοὶ ἐλικροειδεῖς καὶ πόσαι ἄβυσ-
σοι εἰς τὰ μυστήριά Σου καὶ πόσον μακρὰν ἀπὸ τὰς ὁδοὺς αὐτάς
μέ ἔρριψαν αἱ συνέπειαι τῶν ἁμαρτιῶν μου ! Θεράπευσε τὰ μάτια
μου διὰ ν' ἀνοίξουν στὴ χαρὰ τοῦ φωτός Σου ! ὦ, ἀσφαλῶς !
Ἐὰν ὑπῆρχεν ἓνα πνεῦμα ὑπερτάτης, ὑψίστης ἐπιστήμης, πνεῦμα
βαθυτάτης προγνώσεως, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλ-
λον τόσον καλὰ, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω ἓνα γνωστότατον τεμάχιον
μουσικῆς, τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ προκαλοῦσε θαυμασμόν, ποὺ θὰ
ἔφθανε μέχρι τρόμου. Κανένα γεγονός, ἀναγόμενον εἰς τὸ παρελ-
θὸν ἢ εἰς τὸ μέλλον τῶν αἰώνων, δὲν θὰ τοῦ διέφευγε καθὼς ἀκρι-
βῶς, διταν ψάλλω ἓνα ᾄσμα, ἀντιλαμβάνομαι πόσας στροφὰς ἔχω
ἤδη ψάλλει καὶ πόσαι στροφαὶ ἀκόμῃ ὑπολείπονται. Ἀλλὰ μακρὰν
ἐμοῦ, μακρὰν ἐμοῦ ἢ σκέψις νὰ ἐξομοιώσω τὴν γνῶσιν αὐτὴν με-
ἐκείνην, ποὺ ἔχεις Ἐσὺ περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος,
ὦ δημιουργέ τοῦ Σύμπαντος, δημιουργέ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σω-
μάτων ! Ἡ ἐπιστήμη Σου εἶναι κατὰ διάφορον τρόπον θαυμασία,
μυστηριώδης, ὦ, ναί, κατὰ τρόπον διάφορον ! Ὅταν ψάλλουν ἢ
ἀκούουν νὰ ψάλλεται μιὰ μελωδία, ἀναμένουν τοὺς φθόγγους, ποὺ
πρόκειται νὰ ψαλοῦν καὶ ἐνθυμοῦνται ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προηγῇ-

(1) Πρὸς. De Civitate Dei XI, VI, Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ
κόσμος ἐδημιουργήθη ἐν χρόνῳ (in tempore) ἀλλ' ὁμοῦ μετὰ τοῦ χρό-
νου (sed cum tempore).

θησαν. Τοῦτο δὲ ἀκριδῶς δημιουργεῖ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐντυπώσεων καὶ δίδει τὴν ἔκτασιν αὐτῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων θίγει τὴν πραγματικὴν αἰωνιότητά Σου, ὦ Δημιουργὲ τῶν πνευμάτων. Ὅπως «ἐν ἀρχῇ» ἐγνώρισες «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»⁽¹⁾, χωρὶς δι' αὐτὸ νὰ μεταβληθῇ ἡ γνώσις Σου, οὕτως ἐποίησες ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, χωρὶς τίποτε νὰ παρεμποδίσῃ τὴν δρᾶσίν Σου. Ἐκεῖνος, ποῦ τὰ ἐννοεῖ αὐτά, ὥς Σὺ ἐξυμνήσῃ, ἀλλ' ὥς Σὺ ἐξυμνήσῃ καὶ ἐκεῖνος, ποῦ δὲν τὰ ἐννοεῖ. Ὡ πόσον εἶσαι μέγας—καὶ εὕρισκεις εἰς τοὺς ταπεινοὺς τὴν καρδίαν τὴν κατοικίαν Σου. Διότι ἀνορθῶνεις κατεργαγμένους⁽²⁾, ἐκεῖνοι δέ, τοὺς ὁποίους ἀνορθῶνεις, δὲν καταπίπτουν πλέον.

(1) Πρβλ. Γεν. 1.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΜΕ', Σ.

BIBLION IB'

Ἡ κατανόησις τῶν Γραφῶν ἀκανθώδης, ἀλλ' ὁ Θεὸς βοηθεῖ. — Ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τοῦ ψαλμωδοῦ. — Τὰ σκότη τῆς ἀβύσσου. — Ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη. — Πῶς ὁ Αὐγουστίνος κατάρθωσε νὰ σχηματίσῃ μίαν ἰδέαν τῆς ἀνοργανώτου ὕλης. — Πόθεν ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη ; — Περὶ τοῦ χρόνου καὶ μερικῶν ἀχρόνων στοιχείων κατὰ τὴν πρωταρχικὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν. — Συζήτησις μετ' ἀντιφρονούντων. — Ἀρχαί τινες μεθόδου ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν.

Πόσον ἀμήχανος εἶναι, Κύριε, ἡ καρδιά μου, ὅταν, κατὰ τὴν πενιχρὰν ζωὴν μου, τὴν πλήττουν τὰ λόγια τῶν ἁγίων Σου Γραφῶν ! Ἴδου διατὶ ἡ πτωχεία τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως εἶναι πάντοτε πλουσία εἰς λέξεις. Ἡ ἔρευνα εἶναι εὐγλωττοτέρα τῆς εὐρέσεως. Ἡ ζήτησις μακροχρονιωτέρα τῆς ἀποκτήσεως. Τὸ χέρι κατὰπονεῖται περισσότερο ὅταν κρούῃ, παρὰ ὅταν λαμβάνῃ ἀπλῶς. Ἀλλ' ἔχομεν τὴν ἐπαγγελίαν Σου. Ποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ τὴν μεταιώσῃ : «Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν ;» ⁽¹⁾ «Αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε» ⁽²⁾. «Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται» ⁽³⁾.

Τοιαῦται εἶναι αἱ ἐπαγγελίαι Σου. Καὶ ποῖος θὰ ἐφοδεῖτο, μήπως ἀπατηθῇ ἀφοῦ ὑπόσχεται αὐτῇ ἡ ἴδια ἡ Ἀλήθεια ;

Ἡ ταπεινή μου γλῶσσα ὁμολογεῖ εἰς τὸ μεγαλεῖόν Σου, ὅτι ἐπλάσες τὸν οὐρανόν, τὸν ὅποιον βλέπω καὶ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν πατῶ, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεσπάσθη ὁ χοῦς, ποῦ φέρω μαζί μου. Ναί, Σὺ, εἶσαι ὁ δημιουργὸς αὐτῶν.

Ἀλλὰ ποῦ εἶναι, Κύριε ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς λέξεις τοῦ ψαλμωδοῦ ; «ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ;» ⁽⁴⁾ Ποῦ εἶναι αὐτὸς

(1) Ρωμ. η', 31.

(2) Ἰωάνν. ιστ', 24.

(3) Ματθ. γ', 7—8.

(4) Ψαλμ. ΡΙΓ', 24.

ὁ οὐρανός, ὁ μὴ προσπίπτων εἰς τὴν ὄρασίν μου καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὁποῖον ὅλα ὅσα βλέπω εἶναι γῆ : Διότι ὁλόκληρος ὁ σωματικὸς κόσμος, τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἡ γῆ, χωρὶς νὰ δεικνύῃ παντοῦ τέλειον κάλλος, ἔχει μέχρι τῶν ἀκροτάτων σημείων αὐτοῦ γοητευτικὴν ἐμφάνισιν. Ἀλλά, συγκρινόμενος μετὰ τὸν «οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ», καὶ ὁ οὐρανὸς ἀκόμη τῆς γῆς εἶναι γῆ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ δύο μεγάλα σώματα, συγκρινόμενα μετὰ τὸν μυστηριώδη οὐρανὸν ἐκείνον, ποῦ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅχι «τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων», ἤμποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν ὀρθῶς «γῆ».

Ἀλλὰ ἡ γῆ «ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος»⁽¹⁾ ἦτο, δὲν γνωρίζω, ποιά ἄβυσσος τεραστία, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφώτιζε κανένα φῶς, διότι δὲν εἶχε μορφήν οὐδεμίαν. Ἴδου διατὶ ὑπηγόρευσε τὰς λέξεις : «καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου». Ἀλλὰ τί εἶναι τὸ σκότος ἐὰν ὅχι ἡ ἔλλειψις τοῦ φωτός ; Διότι, ἐὰν ὑπῆρχε τὸ φῶς, ποῦ θὰ εὐρίσκετο, ἐὰν δὲν ἐξουσίαζε τὸν κόσμον, καταυγάζον ἐπ' αὐτοῦ τὴν λάμψιν του ; Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ φῶς δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη, ἡ παρουσία τοῦ σκότους δὲν ἐσήμαινε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ φωτός. Τὸ σκότος ἐκυριάρχει, ἐπειδὴ δὲν ἐκυριάρχει τὸ φῶς, καθὼς ἀκριδῶς ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει θόρυθος βασιλεύει ἡ σιωπή. Καὶ τί σημαίνει, ὅτι βασιλεύει ἡ σιωπή, ἐὰν ὅχι, ὅτι δὲν ὑφίσταται κανένας θόρυθος :

Σὺ Κύριε, δὲν τὰ ἐδίδαξες, αὐτὰ εἰς τὴν ψυχὴν, ποῦ Σοῦ ἐξομολογεῖται τώρα ; Σὺ δὲν μ' ἐδίδαξες, ὅτι προτοῦ μία τοιαύτη ἄμορφος μᾶζα, λάδι, παρὰ Σοῦ μορφήν, δὲν εἶχε τίποτε οὔτε ὄψιν, οὔτε χρῶμα, οὔτε σῶμα, οὔτε πνεῦμα ; Ναὶ μὲν δὲν ἦτο ἀπόλυτον μηδέν, ἀλλὰ πάντως ἓνα κάτι χωρὶς μορφήν. Καὶ πῶς νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὴν τὴν ὕλην ; Καὶ πῶς νὰ δώσωμεν κάποιαν ἰδέαν περὶ αὐτῆς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μὴ διακρινόμενους διὰ τὴν εὐφυΐαν των, ἐὰν ὅχι διὰ μιᾶς συνήθως χρησιμοποιουμένης λέξεως ; Δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εἰς ὁλόκληρον τὸ Σύμπαν, κάτι, ποῦ θὰ ὁμοιάζε μετὰ κάποιαν ἀόριστον ἀμορφίαν περισσότερον ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὴν ἄβυσσον ; Ἡ γοητεία αὐτῶν εὐρισκομένων εἰς τὰς εὐτελεῖς τῆς δημιουργίας βαθμίδας, δὲν ἤμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μετὰ τὴν περιωπὴν τῶν ἀνωτέρων ὄντων, ποῦ περιβάλλονται ἀπὸ τὴν λάμψιν

(1) Γεν. Α, 2.

καὶ ἀπὸ τὸ φῶς. Διατί λοιπὸν νὰ μὴ πάραδεχθῶ, ὅτι ἡ ἄμορφος ἐκείνη μᾶζα, τὴν ὁποίαν ἐπλασεσ χωρὶς κάλλος, διὰ ν' ἀποσπάσῃς ἐξ αὐτῆς τὴν ὠραιότητα τοῦ Σύμπαντος, ἐχαρακτηρίσθη κατὰ τρόπον ἀρμόζοντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν λέξεων : « γῆ ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος ; » Τοιουτοτρόπως, ὅταν ἡ σκέψις διερωτᾶται, τί ἡμπορεῖ ν' ἀντιληφθῇ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τοιαύτην ὕλην ἢ νόησις καὶ λέγει : « δὲν εἶναι νοητὴ μορφή, ὅπως εἶναι ἡ ὕλη τῶν σωμάτων, ἀλλ' οὔτε αἰσθητή, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε, ποῦ νὰ δύναται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν καὶ ὁρατὸν εἰς τὸ ἀόρατον καὶ τὸ ἄμορφον »· ὅταν ὁμιλῇ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις, ἐπιχειρῇ νὰ γνωρίσῃ τὴν ὕλην αὐτήν, χωρὶς νὰ τὴν γνωρίζῃ, ἢ νὰ τὴν ἀγνοῇ ἐν γνώσει τῆς ἀγνοίας της.

Ἄλλ' ἐγώ, Κύριε, ἂν πρέπει νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ μὲ τὸ στόμα μου καὶ τὴν γραφίδα μου, τί μὲ ἐδίδαξες διὰ τὴν ὕλην αὐτήν, ὅταν ἤκουα νὰ προφέρεται τὸ ὄνομά της, δὲν ἐννοοῦσα τίποτε σχετικῶς, δεδομένου ὅτι καὶ αὐτοί, ποῦ ὠμιλοῦν περὶ αὐτῆς δὲν ἐννοοῦσαν τίποτε περισσότερον. Τοιουτοτρόπως τὴν ὕλην αὐτήν τὴν ἐφανταζόμουν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ἡμποροῦσα νὰ σχηματίσω καμμίαν συγκεκριμένην ἰδέαν περὶ αὐτῆς. Τὴν ψυχὴν μου περιεστοίχιζεν χάος μορφῶν βδελυρῶν, φρικαλέων, ὅπωςδὴποτε ὅμως ἦσαν μορφαί, καὶ ἐκαλοῦσα ἄμορφον τὴν μᾶζαν ἐκείνην, ὅχι διότι ἐστερεῖτο μορφῆς ἀλλὰ διότι προεικόνιζε κάποιαν μορφήν, ἢ ὁποία, παρουσιαζομένη παράδοξος καὶ ἀλλόκοτος ἐνώπιόν μου, θὰ ἔτρεπε τὰς αἰσθήσεις μου εἰς φυγὴν καὶ θ' ἀνεστάτωνα τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν. Καὶ ἔτσι, ὅ,τι ἐφανταζόμουν, ἦτο ἄμορφον, ὅχι δ' ἔλλειψιν κάθε μορφῆς, ἀλλ' ἐν συγκρίσει μὲ μορφὰς τελειότερας. Ἡ καθαρὰ νόησις μου ἐπέδαλλεν, ἐὰν ἤθελα ν' ἀντιληφθῶ ἐν ἀντικείμενον καθ' ὁλοκληρίαν ἄμορφον, νὰ τὸ ἀπογυμνώσω τελείως ἀπὸ κάθε ὑπόλειμμα μορφῆς. Ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωνα. Θὰ ἡμποροῦσα νὰ θεωρήσω ἐν ἀντικείμενον, ἐστερημένον μορφῆς, μᾶλλον ὥς μηδέν, παρὰ νὰ φαντασθῶ ἕνα ὃν ἐνδιάμεσον μεταξὺ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ μηδενός, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦτο οὔτε μορφή οὔτε μηδέν, ἀλλὰ κάτι ἄμορφον καὶ σχεδὸν μηδέν.

Ἐκτοτε ἡ νόησις ἠδυνήθη νὰ διερωτᾷ τὴν φαντασίαν μου, ποῦ ἦτο πλήρης εἰκόνων καὶ φανταστικῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας

διέκρινε τὰς μὲν ἀπὸ τὰς δὲ καὶ συνεδύαζε κατὰ βούλησιν. Ἐστρεφα τὴν προσοχήν μου πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ σώματα. Ἐνεβάθυνα περισσότερον εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀσταθείας ἐκείνης, λόγῳ τῆς ὁποίας τὰ σώματα παύουν νὰ εἶναι, ὅπως ἦσαν προηγουμένως καὶ ἀρχίζουν νὰ εἶναι, ὅποια δὲν ὑπῆρξαν ἕως τώρα. Ὑπόπτευα, ὅτι ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς μορφῆς εἰς τὴν ἄλλην συνετελεῖτο διὰ μιᾶς ἀμόρφου (οὐσίας) καὶ ὄχι διὰ τινος ἀπολύτου μηδενός.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐποθοῦσα νὰ μάθω καὶ ὄχι νὰ ἐπωπτεύω, ἐὰν δὲ τώρα ἡ φωνή μου καὶ ἡ γραφίς μου Σοῦ ἐξωμολόγουν τὰς ἐξηγήσεις, ποῦ ἕως τώρα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μοῦ ἔδωσες, ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας μου θὰ ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ μέχρι τέλους ; Ἄλλ' ἡ καρδιά μου ἐν τούτοις δὲν θὰ παύσῃ νὰ Σ' ἐξυμνῇ, δὲν θὰ παύσῃ ν' ἀπευθύνῃ πρὸς Ἐσὲ ὑμνωδίας διὰ τὰς ἀποκαλύψεις ποῦ εἶναι ἀνίκητος νὰ διατυπώσῃ διὰ λέξεων.

Ἡ μεταβλητικότητα τῶν μεταβλητῶν ἀντικειμένων εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, ποῦ δύναται νὰ λαμβάνῃ ἑλας ἐκείνας τὰς μορφάς, ποῦ δέχονται διαδοχικῶς τὰ μεταβλητὰ ἀντικείμενα. Ἀλλὰ τί εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἢ ἐν λόγῳ μεταβλητικότης ; Εἶναι πνεῦμα ; Εἶναι σῶμα ; Εἶναι ἓνα εἶδος πνεύματος καὶ σώματος ; Ἄν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶπῃ κανεὶς : « Εἶναι μηδέν, ποῦ εἶναι κάτι » ἢ « κά-ποιο μηδέν, ποῦ ὑφίσταται », ἔτσι θὰ ὥριζα ἐγὼ τὴν ὕλην. Καὶ ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κάποιαν ὑπαρξιν, διὰ νὰ δυνήθῃ νὰ περιβληθῇ τὰς ὁρατὰς καὶ πολυπλόκους ἐκείνας μορφάς.

Ἄλλ' ἀπὸ ποῦ θὰ προήρχοντο, ἐὰν ὄχι ἀπὸ Σένα, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἐγένοντο, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ; Ἄλλ' ὅσον ἐν ἀντικείμενον Σοῦ ὁμοιάζει ὀλιγώτερον, τόσο περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα. Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ χώρου.

Ὅθεν Σὺ, Κύριε, ὁ ὁποῖος δὲν εἶσαι διάφορος κατὰ περιπτώσεις, ἀλλὰ πάντοτε ὁ αὐτός, ἅγιος, τρισάγιος Κύριος καὶ παντοδύναμος Θεός, Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν Ἀρχήν, ἢ ὁποία ἐκπορεύεται ἀπὸ Σένα, κατὰ τὴν Σοφίαν, ποῦ ἐγεννήθη ἀπὸ Ἐσέ, ἐπλασες κάτι ἐκ τοῦ μηδενός.

Ἐπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, χωρὶς ν' ἀπασπάσῃς κάτι ἀπὸ τὴν οὐσίαν Σου ; ἄλλως θὰ ὑπῆρχε κάτι ὅμοιον μὲ τὸν μονογενῆ υἱόν Σου καὶ κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν μὲ Ἐσέ. Δὲν

θα ἦτο δὲ δίκαιον, ὅπως τὸ μὴ παρὰ Σοῦ ἐκπορευόμενον εἶναι ἴσον μετ' Ἐσέ. Ἄλλ' ἐκτός Σου δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ τὰ πλάσῃς, ὦ μία Τριάς, τριαδικὴ Μονάς ! Ἴδου διατί ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐκ τοῦ μηδενός—τὸ μεγαλεῖον αὐτὸ καὶ τὴν σμικρότητα. Διότι εἶσαι παντοδύναμος, ἡ δὲ ἀγαθότης Σου ἀρέσκειται εἰς τὴν δημιουργίαν ἀγαθῶν. Ἐπλασες τρισμέγιστον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν μικροτάτην· Σὺ ὑπῆρχες ἀλλὰ γύρω Σου ἦτο τὸ μηδέν, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δύο πλάσματα, τὸ ἓνα πλησίον Σου, καὶ τὸ ἕτερον πλησίον τοῦ μηδενός· τὸ ἓνα ἔχει μόνον Ἐσέ ὑπεράνω του, τὸ ἕτερον, κάτωθεν Σοῦ, οὐδὲν ἔχει.

Ἄλλ' ὁ οὐρανὸς οὗτος τοῦ οὐρανοῦ εἶναι, Κύριε, ἰδικός Σου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν γῆν ποῦ ἔδωσες εἰς τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ τὴν βλέπουν καὶ νὰ τὴν ἐγγίξουν, δὲν ἦτο ὅπως ἡμεῖς σήμερον τὴν βλέπομεν καὶ τὴν ἐγγίζομεν. «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος», ὑπεράνω δὲ αὐτῆς ὑπῆρχε φῶς «καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», πρᾶγμα, ποῦ σημαίνει σκότος ἀκόμη βαθύτερον τοῦ τῆς ἀβύσσου. Διότι ἡ ἀβύσσος τῶν ὑδάτων ἤδη ὁρατῶν, λαμβάνει μέχρι θαυτετέρων πυθμένων τῆς ἓνα εἶδος φωτός, προσιτὸν εἰς τοὺς ἰχθύς καὶ τὰ ζῶα, ποῦ ἔρπουν εἰς τὰ βάραθρά της. Ἀλλὰ ἡ μάζα ἐκείνη ἦτο σχεδὸν μηδέν, ἀφοῦ ἦτο τελείως ἄμορφος, καὶ ὁμῶς διατελοῦσε ἤδη ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὥστε νὰ δύναται νὰ λάβῃ μορμὴν.

Ὅθεν Σὺ, Κύριε, ἔπλασες τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ὕλης· τὴν ἀπέσπασες ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ νὰ πλάσῃς ἐξ αὐτῆς ἓνα σχεδὸν μηδέν, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον κατόπιν ἐδημιούργησες τὰ θαύματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θαυμάζομεν ἡμεῖς, τέκνα τῶν ἀνθρώπων. Ὡ, πόσον εἶναι μεγαλειώδης ὁ σωματικὸς αὐτὸς οὐρανός, τὸ στερέωμα μεταξὺ τῶν ὑδάτων, τὸ ὁποῖον, τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ φωτός, ἔπλασες διὰ μιᾶς λέξεως ΓΕΝΝΗΘΗΤΩ ! καὶ ἐγένετο. Τὸ στερέωμα τοῦτο τὸ ἐκάλεσες οὐρανόν : οὐρανὸν τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, τὴν ὁποίαν ἔπλασες τὴν τρίτην ἡμέραν, προσδώσας τὴν ἄμορφον ὕλην ὁρατὴν μορφήν, εἰς τὴν ἄμορφον ὕλην ποῦ ἔχει δημιουργηθῆ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ἦδη εἶχες δημιουργήσει ἓνα οὐρανὸν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν αἰώνων,

ἀλλ' αὐτὸς ἦτο ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τούτου, διότι ἐν ἀρχῇ ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ αὐτὴν ταύτην τὴν γῆν, τὴν ὑπὸ Σοῦ δημιουργηθεῖσαν, αὐτὴ δὲν ἦτο παρὰ ὕλη ἄμορφος, ἀφοῦ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου. Ἀπὸ τὴν ἀόρατον, τὴν ἀκατασκεύαστον, ἄμορφον ὕλην, ἀπ' αὐτὸ τὸ σχεδὸν μηδὲν ἠθέλησες νὰ πλάσῃς δι' αὐτῆς πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει—χωρὶς νὰ ὑπάρχη πράγματι—δηλαδή ἠθέλησες νὰ πλάσῃς τὸν μεταβλητὸν αὐτὸν κόσμον, ὅπου φανερώνεται ἡ ἀστάθεια, ἡ ὁποία μᾶς κάμνει ν' ἀντιλαμβανώμεθα τὸν χρόνον καὶ νὰ τὸν ὑπολογίζωμεν. Διότι, ἐκεῖνο, τὸ ἐποῖον συγκροτεῖ τὸν χρόνον, εἶναι αὐτὴ ἡ κίνησις τῶν πραγμάτων, αἱ μεταπτώσεις καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν φαινομένων, ἡ ὕλη τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀόρατος ἐκείνη γῆ, περὶ τῆς ὁποίας ἤδη ὠμίλησα.

Ἰδοὺ διατὶ τὸ Πνεῦμα, κυρίαρχος τοῦ δούλου Σου, ὅταν διδάσκῃ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δὲν λέγει τίποτε περὶ τοῦ χρόνου καὶ περὶ τῶν ἡμερῶν σιωπᾷ. Διότι πράγματι, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ποῦ εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχες πλάσει, εἶναι κατὰ τινα τρόπον πλάσμα λογικόν⁽¹⁾, τὸ ὁποῖον, χωρὶς νὰ εἶναι, ὦ Τριάς, συναιώνιον Σου συμμετέχει τῆς αἰωνιότητός Σου ὅχι ὀλιγώτερον. Ἡ γλυκύτης, ἡ εὐδαιμονία τοῦ νὰ προσηλῶνῃ τὰ βλέμματά του εἰς Ἐσέ, περιορίζει ὅ,τι εἶναι εἰς αὐτὸ ἀσταθές, προσκολλώμενον δὲ εἰς Ἐσέ, ἀφ' ὅτου ἔχει πλασθῇ, χωρὶς λιποψυχίαν, ἐξυψώθῃ ὑπεράνω τῶν μεταπτώσεων τοῦ χρόνου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἀμορφίαν ἐκείνην, δηλαδή τὴν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον γῆν, δὲν τὴν ἔχεις καὶ αὐτὴν συγκαταριθμήσει κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἡμερῶν. Ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε μορφή οὔτε διάταξις, τίποτε δὲν ἔρχεται, τίποτε δὲν παρέρχεται· ἐκεῖ δέ, ὅπου δὲν ὑφίσταται ἡ διαδοχὴ αὕτη, δὲν ὑπάρχουν, φυσικά, οὔτε ἡμέραι, οὔτε μεταπτώσεις χρονικαί.

Ὡ Ἀλήθεια, φῶς τῆς καρδιάς μου, ἃς μὴ μοῦ λαλήσουν τὰ

(1) Πρόκειται περὶ τῶν ἀγγέλων. Πρὸλ. «De Genesi ad Litteraturam II, XII, 17 : «Ἀφ' ὅτου ἐπλάσθησαν οἱ ἄγγελοι, ἐποπτεύουν τὸν Λόγον καὶ τὴν αἰωνιότητα αὐτοῦ ἐν ἀρρήκτῃ ἐκτάσει. Ἐκ τῶν ὑφίστων αὐτῶν κορυφῶν περιεργάζονται τὸν κόσμον, ἐπικροτοῦντες τὸ ἀγαθὸν καὶ καταδικάζοντες τὸ κακὸν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἰδεῶν, ποῦ πληροῦν τὴν νόησίν των.

σκότη. Παρεσύρθη πρὸς αὐτὰ καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐσκοτίσθησαν. Ἀλλὰ Σὲ ἠγάπησα περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ βάραθρα τῆς ἀδύσου ταύτης. Καὶ Σὲ ἐσκέφθην ἐν μέσῳ τῆς πλάνης μου. Ἦκουσα τὴν φωνὴν Σου, ποῦ μ' ἐκαλοῦσες νὰ ἐπανέλθω, ἀλλὰ τὴν ἤκουσα κακῶς, λόγῳ τοῦ θυελλώδους θορύβου τῶν ἀσθέστων παθῶν μου. Καὶ τώρα ἐγὼ ἐπανέρχομαι κἀθιδρως καὶ πνευστιῶν εἰς τὰ ζωτικά Σου νάματα! Κανεῖς ἄς μὴ με ἀπομακρύνῃ! Θὰ δροσισθῶ εἰς τὰ νερά Σου καὶ θὰ ζήσω. Ἄς μὴν εἶμαι ἡ ζωὴ μου ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἐξῆσα κακῶς ἐξ ὑπάιτιότητός μου. Ὑπῆρξα διὰ τὸν ἑαυτόν μου θάνατος! Μίλησέ μου, δίδαξέ με. Ἐχω πίστιν εἰς τὰ βιβλία Σου καὶ αἱ λέξεις των εἶναι κατὰμεστοὶ μυστηρίων!

Ἦδη εἶπες, Κύριε, διὰ τῆς στεντορείας Σου φωνῆς εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι εἶσαι αἰώνιος, ὅτι μόνον Σὺ κατέχεις τὴν ἀθανασίαν, ἀφοῦ τίποτε δὲν μεταβάλλεται εἰς Ἑσέ, οὔτε μορφή, οὔτε κίνησις. Εἶπες, ὅτι ἡ θέλησίς Σου δὲν συµμεταβάλλεται μὲ τὸν χρόνον, διότι μία θέλησις, διαρκῶς μεταβαλλομένη, δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἀθάνατος, καὶ ἡ θέλησις αὐτὴ τοῦ εἶναι, ἐνώπιόν Σου, δλοφάνερη. Εὐδόκησε, ὅπως τοῦ κατασταθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φωτεινότερα καὶ ὅπως, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων Σου, παραμείνω εἰς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτὴν μὲ σωφροσύνην.

Εἶπες διὰ τῆς ἡχηρᾶς Σου φωνῆς εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι Σὺ ἐπλασες ὅλας τὰς φύσεις, αἱ ὁποῖαι, μολονότι δὲν εἶναι ὅ,τι εἶσαι Σὺ, ἐν τούτοις ὑπάρχουν. Εἶπες, ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε ποῦ δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ Σένα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μηδέν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κίνησιν κάποιας βουλήσεως, ἥ ὁποία, ἀπομακρυνομένη ἀπὸ Σέ, ποῦ εἶσαι τὸν Ὄν κατ' ἐξοχὴν, κατευθύνεται πρὸς κατώτερα ὄντα. Αὐτὴ ἡ κίνησις τῆς βουλήσεως, εἶναι πράγματι λιποψυχία, εἶναι ἁμαρτία. Καὶ τέλος εἶπες, ὅτι κανένα ἁμάρτημα δὲν διαταράσσει τὴν οἰκονομίαν τοῦ βασιλείου Σου, οὔτε εἰς τὴν κορυφὴν, οὔτε εἰς τὴν βάσιν. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ τοῦ εἶναι δλοφάνερη. Εὐδόκησε, ὅπως τοῦ κατασταθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φωτεινότερα καὶ ὅπως παραμείνω εἰς τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην μὲ σωφροσύνην.

Ἐπίσης εἶπες μὲ τὴν ἡχηράν Σου φωνὴν εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι καὶ τὸ πλάσμα ἀκόμη αὐτὸ δὲν εἶναι συναιώνιον Σου· τὸ πλάσμα αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον εἶσαι ἡ ἡδονή, τὸ πλάσμα αὐτό, ποῦ Σὲ ἀπολαμβάνει μὲ σταθερωτάτην ἀγιότητα, χωρὶς οὐδαμοῦ καὶ οὐ-

δέποτε νὰ προδίδῃ τὸν δραματισμόν του. Τὸ πλάσμα αὐτό, ποῦ συνδέεται μετὰ Σοῦ με ὅλην τὴν δύναμίν του καὶ τὸ ὅποιον, ἐφ' ὅσον Σὺ εἶσαι αἰωνίως παρών, δὲν εἶναι προωρισμένον νὰ περιμένῃ ἓνα μέλλον, οὔτε ἓνα παρελθόν, οἱ δεσμοὶ τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἄφιναν παρὰ μόνον μίαν ἀνάμνησιν, καὶ τὸ ὅποιον δὲν πάσχει καμμίαν μεταβολήν, οὔτε ἐκτείνεται εἰς τὸν χῶρον.

Ἐὰν τὸ πλάσμα τοῦτο ὑφίσταται, πόσο θὰ εἶναι εὐτυχισμένο, ἔὰν συνδεθῇ με τὴν μακαριότητά Σου, πόσο θὰ εἶναι εὐτυχισμένο ὡς αἰώνιον ἐνδιαίτημά Σου καὶ ὡς καταυγαζόμενον ἀπὸ τὸ ἰδικόν Σου φῶς. Δὲν βλέπω τίποτε, ποῦ νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ «οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ἀνήκων εἰς τὸν Κύριον, ἔὰν μὴ τὸ ἐνδιαίτημά Σου»⁽¹⁾ ποῦ παρατηρεῖ τὴν ὠραιότητά Σου, χωρὶς καμμία λιποψυχία νὰ τὸ ἀποτρέπη. Δὲν βλέπω τίποτε, ποῦ νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ «οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ Σου», ἔὰν μὴ τὴν καθαρὰν ἐκείνην νόησιν, ποῦ συνδέεται στενῶς με τῆς εἰρήνης τοὺς δεσμοὺς μετὰ τῶν ἁγίων τούτων πνευμάτων ⁽²⁾, μελῶν τῆς Πολιτείας Σου, ἡ ὁποία κεῖται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ μας.

Ἀπὸ αὐτὰ ἄς ἐννοήσῃ κάθε ψυχὴ — λέγω κάθε ψυχὴ, ποῦ δὲν ἔχει ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ Σένα κατὰ τὴν ἀποδημίαν της εἰς τὴν γῆν, κάθε ψυχὴ, ποῦ διψᾷ διὰ Σὲ ⁽³⁾, κάθε ψυχὴ, ποῦ τὰ δάκρυά της ἔγιναν ἐπιούσιος ἄρτος της, καθ' ὃν χρόνον τὴν ἐρωτοῦν «ποῦ ἐστὶν ὁ Θεός Σου»⁽⁴⁾. Κάθε ψυχὴ, ποῦ δὲν ζητεῖ καὶ δὲν ποθεῖ παρὰ νὰ μένῃ διαρκῶς εἰς τὰ κατασκηνώματά Σου, εἰς ὅλην της τὴν ζωὴν. Τί δὲ εἶναι ἡ ζωὴ της, ἔὰν ὅχι Ἑσού; Τί εἶναι αἱ ἡμέραι Σου, ἔὰν μὴ ἡ αἰωνιότης Σου, ὡς καὶ τὰ ἔτη Σου τὰ ὁποῖα «οὐκ ἐκλείψουσιν» ⁽⁵⁾. Ἄς ἐννοήσῃ, ἐπαναλαμβάνω, κάθε ψυχὴ, ἐφ' ὅσον ἡμπορεῖ, πόσον ἡ αἰωνιότης Σου ὑπερίπταται ὑπεράνω ὅλων τῶν αἰώνων, ἀφοῦ τὸ κατασκήνωμά Σου, ποῦ οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη ἀπὸ Ἑσέ, καὶ τοι μὴ συναιώνιόν Σου, δὲν ὑφίσταται τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου, χάρις εἰς τὴν συνεχῇ καὶ στερεὰν ἐνότητά μετὰ Σοῦ.

(1) Ἐννοεῖ τὴν ψυχὴν.

(2) Ἐννοεῖ τοὺς ἀγγέλους.

(3) Πρὸς. Ψαλμ. ΜΑ', 3.

(4) Πρὸς. Ψαλμ. ΜΑ', 4.

(5) Ψαλμ. ΡΑ', 28.

Αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μου εἶναι καταφανής. Εὐδόκησε, ὅπως μου κατασταθῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φωτεινότερα καὶ ὅπως, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων Σου, παραμείνω εἰν τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ὀρθοφρονῶν.

Εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν κατωτέρων καὶ μηδαμινῶν πλασμάτων ὑπάρχει, ἄγνοῶ, ποία ὕλη ἄμορφος. Ἀλλά, πλὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων, ποὺ παρασύρονται εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τοιούτων χιμαιρῶν—λέγω πλὴν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων—ποῖος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι, ἐὰν κάθε μορφή ἐξεμηδενίζετο, ἐξηφανίζετο καὶ μόνον ἡ ἄμορφος ὕλη διετηρεῖτο, διὰ τῆς ὁποίας τὰ πλάσματα μεταβάλλονται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μορφήν, ἡ ἄμορφος αὐτὴ ὕλη θὰ ἦτο ἀρκετὴ, διὰ νὰ δημιουργῇ τὰς χρονικὰς μεταβολὰς; Τοῦτο εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον, διότι κανένας χρόνος δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὴν ποικιλίαν τῶν κινήσεων, ἐκεῖ δὲ ὅπου δὲν ὑπάρχει μορφή, δὲν ὑφίσταται ποικιλία.

Ὅλα αὐτά, καλῶς ἐξεταζόμενα — κατὰ τὸ μέτρον, ποὺ ἐπιτρέπεις Ἐσὺ, ὦ Θεέ μου, καὶ ἐφ' ὅσον με προκαλεῖς νὰ «κρούω» καὶ μου «ἀνοίγεις» Ἐσὺ—μέ ὁδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ὑπάρχουν δύο τινά, μὴ ὑποκείμενα εἰς τὸν χρόνον, μολονότι δὲν εἶναι καὶ τὰ δύο συναιώνιά Σου: τὸ ἓνα τόσον τέλειον, ὥστε διαρκῶς νὰ Σὲ θεᾶται, χωρὶς νὰ τὸ ἀποτρέπη μία μεταβολή. Ἀμετάβλητον, μολονότι δεκτικὸν μεταβολῶν, ἀπολαμβάνει τὴν αἰωνιότητά Σου καὶ τὴν ἀμεταβλησίαν Σου. Τὸ ἄλλο ἄμορφον μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε τίποτε, ποὺ ὑπάρχει ἐντὸς αὐτοῦ, εἴτε κινούμενον εἴτε μὴ κινούμενον, νὰ τοῦ ἐπιτρέπη νὰ διέρχεται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μορφήν, οὔτε νὰ ὑφίσταται τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου, τὸ ὅποιον ὅμως δὲν ἔχεις ἐγκαταλείψει εἰς τὴν ἀμορφίαν του, ἀφοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων «ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», αὐτὰ τὰ δύο δημιουργήματα, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα. «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἄόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» (1). Διὰ τῶν λέξεων τούτων ὑπαινίσσεται ἡ Γραφή τὴν ἰδέαν τῆς ἀμορφίας μετὰ τὸν σκοπὸν, ὅπως φωτίσῃ τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, τὰ μὴ δυνάμενα ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐλλειψὶς μορφῆς δὲν συνεπιφέρει ἀναγκαίως τὸ μηδέν. Ἀπὸ αὐτῆν

(1) Πρὸβλ. Γεν. Α', 1—2.

τὴν ἀμορφίαν ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ δεύτερος οὐρανός, μία γῆ ἀόρατος, ὀργανωμένη, ἡ ὠραιότης τῶν ὑδάτων καὶ τέλος πᾶν ὅ,τι, κατὰ τὴν βιβλικὴν παράδοσιν ἐπλάσθη εἰς ὠρισμέναν ἡμέραν κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Σύμπαντος. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε, συνεπεία τῆς κανονικῆς ἐξελίξεως τῶν κινήσεων καὶ τῶν μορφῶν, νὰ ὑπόκειται εἰς τὸν χρόνον.

Ὅσάκις, ὦ Θεέ μου, ἀκούω τὰς λέξεις τῆς Γραφῆς Σου : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», χωρὶς ν' ἀναφέρεται ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν προέβη εἰς τὴν δημιουργίαν των, ἀντιλαμβάνομαι, ὦ ναί, ἀντιλαμβάνομαι καλὰ, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου ἡ νόσις διακρίνει ταυτοχρόνως καὶ ὅχι κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ὅχι ἐν αἰνίγματι, ὅχι δι' ἐσόπτρου, ἀλλ' ὀλοκληρωτικῶς μὲ πλήρη σαφήνειαν, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· δὲν διακρίνει ἄλλοτε μὲν τοῦτο, ἄλλοτε δὲ ἐκεῖνο, ἀλλὰ, καθὼς εἶπα, τὰ διακρίνει ταυτοχρόνως ὅλα μαζί, χωρὶς καμμίαν χρονικὴν μετάπτωσιν. Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι πρόκειται ὡσαύτως περὶ τῆς ἀοράτου γῆς, τῆς ἀνοργανώτου, ποὺ δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου, αἱ ὁποῖαι μεταβολαὶ ἡμποροῦν νὰ ἐπιφέρουν ἄλλοτε τοῦτο καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο—διότι ἐκεῖ, ὅπου οὐδεμία μορφή ὑφίσταται, δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ «τούτου» ἢ περὶ «ἐκείνου».

Ὡστε, περὶ τῶν δύο αὐτῶν ἀντικειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα εἶναι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀρμονικὸν καὶ τὸ ἄλλο ἐντελῶς ἀμορφον, ὁ οὐρανός—δηλαδή ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ—καὶ ἡ γῆ, ἢ τοῖς ἡ γῆ, ἡ ἀόρατος καὶ ἀνοργάνωτος—λέγει ἡ Γραφή Σου, χωρὶς νὰ καθορίζῃ τὴν ἡμέραν : «ἐν ἀρχῇ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἐπίσης ὑποδηλοῖ περὶ ποίας γῆς πρόκειται. Ἐπειδὴ δὲ ἀνάγει εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν τὴν δημιουργίαν τοῦ στερεώματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη οὐρανός, ἀφίνει συγχρόνως νὰ ὑπονοηθῇ περὶ ποίου οὐρανοῦ ὠμίλησε προηγουμένως, χωρὶς νὰ ὑποδεικνύῃ τὴν ἡμέραν.

Βάθος ὑπέροχον τῶν ἀποκαλύψεών Σου ! Ἰδού ! Δὲν δεικνύουν παρὰ μόνον τὴν ἐξωτερικωτέραν ὄψιν των. Μᾶς χαμογελοῦν, ὅπως χαμογελοῦμεν στὰ παιδιά. Ἀλλὰ τί βάθος ὑπέροχον, ὦ Θεέ μου, τί βάθος ὑπέροχον ! Δὲν κύπτομεν τὸν αὐχένα εἰς τὰς

ἀποκαλύψεις αὐτάς, χωρὶς ἱερὸν τρόπον, χωρὶς συγκίνησιν σεβασμοῦ, χωρὶς φρικιασμὸν ἔρωτος. Μισῶ μὲ μῖσος ἄσπονδον τοὺς ἐχθροὺς των. ὦ, εἴαν τοὺς διεπέρας μὲ τὴν ἀμφίστομον σπάθην Σου, διὰ νὰ μὴ ἔχουν πλέον ἐχθροὺς αἱ ἀποκαλύψεις Σου ἐκεῖναι ! Ὡς ἐπεθύμουν νὰ τοὺς ἴδω νεκροὺς διὰ τὸν ἑαυτὸν τους, διὰ νὰ ζήσουν διὰ Σέ.

Ἄλλ' ἰδοὺ ! Ὑπάρχουν ὅχι καταφρονηταί, ἀλλὰ θαυμασταὶ τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, οἱ ὅποιοι μοῦ λέγουν : «Δὲν ἠθέλησε νὰ εἰπῇ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μὲ τὰς λέξεις, ποὺ ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν Μωϋσῇ, θεράποντά του, ἀλλὰ ἤθελε νὰ εἰπῇ κάτι ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ εἴπωμεν».

Ἰδοὺ, ὦ Θεὲ ἡμῶν πάντων, τί ἀπαντῶ εἰς αὐτοὺς, Σὺ εἶσαι ὁ κριτής :

Ἐλέγχετε ὡς ψευδὲς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ Ἀλήθεια μὲ τὴν δυνατὴν φωνήν της εἶπεν εἰς τὴν ψυχὴν μου περὶ τῆς πραγματικῆς αἰωνιότητος τοῦ Δημιουργοῦ, περὶ τῆς ἀπολύτου σταθερότητος τῆς οὐσίας Του, καὶ περὶ τῆς ὑποστατικῆς συνταυτίσεως τῆς οὐσίας Του καὶ τῆς βουλήσεώς Του. Εἰς τὴν τοιαύτην συνταύτισιν δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει ἄλλοτε κατ' αὐτόν, ἄλλοτε κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ ὅ,τι θέλει τὸ θέλει ἅπαξ διὰ παντὸς ταῦτοχρόνως καὶ αἰωνίως ; Εἶναι θέλησις χωρὶς διαδοχὴν, ἢ ὁποία δὲν ἀπευθύνεται ἄλλοτε μὲν εἰς τοῦτο, ἄλλοτε δὲ εἰς ἐκεῖνο. Εἶναι θέλησις, ἢ ὁποία δὲν θέλει ὅ,τι δὲν ἠθέλησε, οὔτε παύει νὰ θέλῃ ὅ,τι θέλει, διότι μία τοιαύτη θέλησις θὰ ἐσῆμαινε μεταβολήν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι αἰώνιος.

Θεωρεῖτε ἐπίσης ψευδὲς εἰς τὸ οὖς τῆς ψυχῆς μου, δηλαδή, ὅτι ἡ ἀναμονὴ τῶν μελλόντων γίνεται, ὅταν αὐτὰ εἶναι παρόντα, ὁρατὰ καὶ ὅ,τι ὅταν παύουν νὰ εἶναι παρόντα, ὁρατὰ, γίνονται ἀνάμνησις ; Ὅτι κάθε διανοητικὴ ἐνέργεια, μεταμορφωμένη κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἶναι μεταβολή ; Ὅτι οὐδὲν μεταβλητὸν εἶναι αἰώνιον ; Ἄλλ' εἶναι αἰώνιος ὁ Θεός μας. Περισυνάγων καὶ συνδέων τὰς ἀληθείας αὐτάς, εὗρισκω ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν κόσμον διὰ τῆς ἐνεργείας μιᾶς βουλήσεως, ἣτις δὲν ἦτο νέα καὶ ὅτι ἡ σοφία Του, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν πάσχει ἐξ ἐνὸς ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι παροδικά.

Τί θὰ μοῦ εἰπῇτε, ἐσεῖς οἱ ἀντιφρονοῦντες ; Ὅλα αὐτὰ εἰ-

ναί φέμεθα : "Οχι, θά μοῦ ἀπαντήσετε. Ἀλλά τότε; Εἶναι πλάνη νά ἰσχυρισθῇ κανείς, ὅτι πᾶσα φύσις μορφωμένη, κάθε ὕλη δεκτική μορφῆς ὀφείλει τήν ὑπαρξίν της εἰς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπέρτατον Ἀγαθόν, ἐπειδὴ εἶναι ὑπέρτατον Ὄν ; Δὲν ἀρνούμεθα οὔτε τοῦτο. Λοιπὸν τί ; Ἀρνεῖσθε, ὅτι ὑπάρχει ἓνα ὑπέρροχον ὄν, ὁ ἀγνὸς ἔρωσ τοῦ ὁποῖου συνδέεται τόσον στενῶς μετὸν ἀληθινὸν καὶ πραγματικῶς αἰώνιον Θεόν, ὥστε χωρὶς νά εἶναι συναιώνιον Του, οὐδέποτε ἀποχωρίζεται οὔτε ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτό, διὰ νά ὑποστῇ τὰς πολλαπλᾶς μεταπτώσεις τοῦ χρόνου, ἀλλὰ θεᾶται ἀπαρεγκλίτως τήν μοναδικήν του ἀλήθειαν ; Διότι, ἐπειδὴ Σὲ ἀγαπᾷ, ὦ Θεέ μου, μετὰ δὴν τήν ἀγάπην, ποῦ τοῦ ζητεῖς, ἀποκαλύπτει εἰς αὐτό, δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἄλλου καὶ οὐδέποτε ἀποστρέφεται ἀπὸ Σένα, οὔτε στρέφεται πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ γήϊνον, οὔτε ὅ,τι προέρχεται ἐκ σωματικῆς οὐσίας, μολονότι δὲ εἶναι οὐράνιον, παραμένει οὐχ ἥττον πάντοτε πνευματικὸν καὶ συμμετέχει εἰς τὴν αἰωνιότητά Σου, διότι μένει αἰωνίως ἀκηλίδωτον. « Ἐστησας αὐτὸ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος ἔστησας καὶ οὐ παρελεύσεται ». Ὅπως δὴποτε δὲν εἶναι συναιώνιον Σου, διότι ἀφ' ὅσον εἶναι δημιουργημένον, εἶχε κάποιαν ἀρχήν.

Ἀναμφιδόλως δὲν εὐρίσκομεν πρὸ τῆς σοφίας ἐκείνης χρόνον, διότι ἡ σοφία ἐπλάσθη πρὸ πάντων τῶν πλασμάτων. Ὅθεν δὲν πρόκειται περὶ τῆς σοφίας, πατέρα τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἡτις εἶναι ἀπολύτως ἴση μ' Ἐσέ καὶ συναιώνιος Σου. Δὲν πρόκειται περὶ τῆς σοφίας ἐκείνης, ποῦ εἶναι ἡ ἀρχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλάσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Πρόκειται περὶ τῆς σοφίας, ἡτις ἔχει δημιουργηθῇ, περὶ τῆς διανοητικῆς ἐκείνης φύσεως, ἡ ὁποία, ὡς θεωμένη τὸ φῶς Σου, εἶναι αὕτη ἡ ἰδία φῶς — διότι τὴν ὀνομάζομεν σοφίαν καὶ αὐτήν, μολονότι σοφίαν δημιουργημένην. Ἀλλ' ἡ διαφορά, ποῦ ὑφίσταται μεταξύ τοῦ φωτός, ποῦ φωτίζει, καὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπλή ἀνταύγεια, ὑπάρχει καὶ μεταξύ τῆς σοφίας, ἡ ὁποία δημιουργεῖ καὶ τῆς σοφίας, ποῦ ἐδημιουργήθη, καθὼς καὶ μεταξύ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ὁποία δικαιολογεῖ καὶ τῆς δικαιοσύνης, ποῦ γεννᾶται ἐκ τῆς δικαιολογήσεως. Μήπως δὲν ὀνομαζόμεθα Δικαιοσύνη Σου ; Ἐνας ἐκ τῶν δούλων Σου δὲν εἶπεν : « Ἴνα ἡμεῖς γενώμεθα

δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ» ; Ὅθεν ὑπάρχει σοφία τις, πλασθεῖσα πρὸ πάντων τῶν πλασμάτων, πλασθεῖσα ὡς πνεῦμα, προικισμένον μὲ λόγον καὶ νόησιν, εἰς τὴν ἁγίαν Σου Πολιτείαν μητέρα μας, τὴν Πολιτείαν εἰς τὰ ὕψη, ἐλευθέραν καὶ αἰωνίαν εἰς τοὺς οὐρανοὺς—εἰς ποίους δὲ οὐρανοὺς, ἐὰν μὴ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν, ποὺ Σὲ δοξάζουν, ποὺ εἶναι κτῆμά Σου ; Ναί, τὸ ἐπαναλαμβάνω : δὲν εὐρίσκομεν χρόνον τινὰ πρὶν ἀπὸ τὴν Σοφίαν ταύτην, διότι, αὕτη πλασθεῖσα πρὸ τῆς δημιουργίας ὅλων τῶν πλασμάτων, προηγείται τῆς δημιουργίας τοῦ χρόνου. Ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτὴν ὑπῆρξεν ἡ αἰωνιότης τοῦ πλάστου της, εἰς τὸν ὅποιον ὀφείλει τὴν ἀρχὴν της, ὅχι ἐν χρόνῳ, ὁ ὅποιος ἀκόμη δὲν ὑφίστατο, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐπλάσθη.

Ἴδου πῶς αὕτη ἡ σοφία ἐκπορεύεται ἀπὸ Ἑσέ, Θεὲ ἡμῶν, μολονότι εἶναι διάφορος ἀπὸ Ἑσέ καὶ καθ' ὁλοκληρίαν διαφόρου ὑποστάσεως. Ἐν τούτοις δὲν εὐρίσκομεν κανένα χρόνον πρὸ αὐτῆς οὔτε εἰς αὐτὴν, διότι ἔχει τὸ προνόμιον νὰ θεᾶται πάντοτε τὸ πρόσωπόν Σου, χωρὶς οὐδέποτε ν' ἀποστρέφεται ἀπ' αὐτό. Ἴδου διατὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν ὑφίσταται. Καὶ ὅμως ὑπάρχει κάποια μεταβλητικότης εἰς αὐτὴν, δυναμένη νὰ τὴν παρασύρῃ εἰς τὸ σκότος καὶ τὸν παγετόν, ἄνευ τοῦ μεγάλου ἔρωτός Σου, ποὺ τὴν συνδέει στερεὰ μετὰ Σοῦ καὶ τῆς παρέχει χάρις εἰς Ἑσέ, μεσημβρίαν φωτὸς καὶ θερμότητος.

Ὡ ἀκτινοδόλον σκῆνωμα γαητείας ! «Ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ τόπον σκηνώματος δόξης» ⁽¹⁾ τοῦ Κυρίου μου, Ἐκείνου, ποὺ σὲ ἔπλασε καὶ σὲ κατέχει. Ὁ διακαέστερος τῶν πόθων μου θέλει στραφῇ, κατὰ τὴν γῆϊνὴν ἀποδημίαν μου, πρὸς Ἑσέ, καὶ ἱκετεύω τὸν δημιουργόν σου νὰ κατέχῃ καὶ ἐμὲ εἰς τοὺς κόλπους σου, διότι καὶ ἐμὲ αὐτὸς ἔχει πλάσει. «Ἐπλανήθην ὥσεί πρόβατον ἀπολωλός» ⁽²⁾, ἀλλὰ ἐλπίζω, ὅτι θὰ ἐπαναφερθῶ εἰς Ἑσέ ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ποιμένος μου, ποὺ μὲ ἔχει δημιουργήσει.

Τί λέγετε δι' αὐτό, ἀντίπαλοί μου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔχω ἀπευθυνθῇ ; Τί λέγετε σεῖς, οἱ ὅποιοι ἐν τούτοις θεωρεῖτε τὸν

(1) Ψαλμ. ΚΕ', 8.

(2) Πρβλ. Λουκ. ιε' 4.

Μωϋσῇ ὡς πιστὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα καὶ τὰ βιβλία του ὡς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χρησμούς ; Μήπως ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος, μολονότι δὲν εἶναι συναιώνιος του, ἔχει οὐχ ἥττον εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἰδός τι αἰωνιότητος ἰδικόν του, ὅπου σεῖς ζητεῖτε εἰς μάτην τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου, χωρὶς νὰ εἰσθεῖτε ἱκανοὶ νὰ τὰ εὑρετε ; Διότι ὁ οἶκος ἐκεῖνος εὐρίσκεται ὑπεράνω παντὸς χώρου, ὑπεράνω κάθε ψευγαλέας χρονικῆς διαδρομῆς καὶ εἰς αὐτὸν «τὸ προσκολληῖσθαι πάντοτε τῷ Θεῷ ἀγαθὸν ἐστίν»⁽¹⁾. Ναί, ἀπαντοῦν, βεβαιότατα. Λοιπὸν, «εἰς ὃ ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου ἐκέκραξα»⁽²⁾; «τοῦ ἀκοῦσαι ἐν ἑαυτῷ φωνὴν αἰνέσεως»⁽³⁾ τί ἡμπορεῖτε ν' ἀντιτάξετε ; Ἴσως τὸ ὅτι προηγουμένως ὠμίλησα περὶ τῆς ἀμόρφου ὕλης, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχει καμμία διάταξις, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε καμμία μορφή εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπῆρχε καμμία διάταξις, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑφίστανται χρονικαὶ μεταβολαί. Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ σχεδὸν μηδέν, ὅσον καὶ ἂν ἦτο εὐτελὲς ἢ ὑπαρξίς του, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο τελείως μηδέν, προῆλθεν ἐξ ἐκείνου, ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἐκπορεύονται. Ἀλλά, μοῦ λέγετε, «δὲν τὸ θέτομεν οὔτε αὐτὸ ἐν ἀμφιδόλῳ».

* *

Δὲν θέλω, Θεέ μου, νὰ ὁμιλῶ ἐπὶ παρουσίᾳ Σου παρὰ μόνον με τοὺς παραδεχομένους τοὺς ἀνεφερθέντας ἰσχυρισμούς, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀλήθειά Σου ὑπέδραλεν εἰς τὸ πνεῦμά μου, εἰς τὸν ἐσωτερικόν μου κόσμον. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποκρούουν αὐτοὺς τοὺς ἰσχυρισμούς, αὐτοὶ ὥς γαυγίζουσι με κίνδυνον νὰ κουραθοῦν. Θὰ προσπαθῇσω νὰ τοὺς πείσω, ὅπως ἐπανακτήσουν τὴν ἡρεμίαν των καὶ ὅπως ἀνοίξουν εἰς τὸν λόγον Σου τὴν καρδιά των. Ἐὰν δὲ ἀρνηθοῦν νὰ με ἀπωθήσουν, Σὲ ἐξορκίζω, ὦ Θεέ μου, μὴ παρασιωπήσης ἐπ' ἐμοί⁽⁴⁾. Ὁμίλησε ἀληθῶς εἰς Ἐμέ, μόνον Σὺ ἡμπορεῖς νὰ ὁμιλήσης οὕτω. Ἀς ἀφήσω τοὺς ἄλλους νὰ φουσοῦν ἐπάνω εἰς τὸν κονιορτὸν καὶ νὰ τυφλώνουν τοὺς

(1) Ψαλμ. ΟΒ', 28.

(2) Ψαλμ. ΙΖ. 7.

(3) Ψαλμ. ΚΕ. 7.

(4) Ψαλμ. ΚΖ. 1.

ὄφθαλμούς των. Ἄς σουσπειρωθῶ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς μου, ἄς τονίσω εἰς Ἑσέ τὰ ἄσματα τῆς ἀγάπης μου, ἄς ἐκβάλω, κατὰ τὴν γῆϊνὴν ἀποδημίαν μου, ἀνεκλαλήτους στεναγμούς, ἐνθυμούμενος τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐξυψώνουν πρὸς αὐτὴν τὴν καρδίαν μου, —πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν πατρίδα μου, τὴν μητέρα μου—καὶ πρὸς Σέ, τὸν φωτοδότην αὐτῆς, τὸν πατέρα, κηδεμόνα, νυμφίον, ἀγνὴν καὶ σταθεράν ἡδονήν, κραταιὰν χαράν τῆς ἀνέκφραστον ἀγαθὸν τῆς, ποῦ περιέχει ὅλα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ Σὺ εἶσαι τὸ μοναδικὸν καὶ ὑπέρτατον ἀγαθόν! Καὶ δὲν θ' ἀποτρέψω πλέον ἀπὸ Ἑσέ τὸ πρόσωπόν μου, ἕως ὅτου μὲ δεχθῇς εἰς τὴν εἰρήνην τῆς παμφιλτάτης αὐτῆς μητρός, ὅπου τὰ πρωτόλεια τοῦ πνεύματος μου καὶ ὁπόθεν αἱ βεδχιότητές μου, διὰ νὰ ἐγκατασταθῶ εἰς αὐτὴν διὰ παντός, ὦ Θεέ μου, ὦ ἑλεός μου. Ἔως ὅτου, λέγω, μὲ δεχθῇς ἐνοποιούμενον κατόπιν τόσον διχασμῶν καὶ ἀναμορφωνόμενον κατόπιν τόσων δυσμορφιῶν!

Εἰς ἐκείνους δὲ οἱ ὅποιοι, χωρὶς ν' ἀμφισβητοῦν τὸ βάσιμον ὅλων αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν, χωρὶς νὰ ἀρνοῦνται ν' ἀποδίδουν εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς Σου, ἔργον τοῦ εὐσεβοῦς Μωϋσέως, τὸν προσήκοντα σεβασμὸν καὶ τὸ ὑπέρτατον κύρος, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀπαρεγκλίτως πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀπευθύνουν ἐν τούτοις μερικὰς ἀντιρρήσεις ἐναντίον μου, ἰδοὺ τί θ' ἀπαντήσω: «Σὺ, ὦ Θεέ μου, ἔσο δίκαιητὴς μεταξὺ τῶν ἐξομολογήσεών μου καὶ τῶν ἀντιρρήσεων, τὰς ὁποίας ὁποίας αὐταὶ προκαλοῦν».

«Ὅλα αὐτά», ἰσχυρίζονται, «εἶναι πράγματι ἀληθινά, ἀλλὰ δὲν τὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἔλεγεν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ὁχι! Μὲ τὴν λέξιν «οὐρανός» δὲν ἐνοοῦσε τὴν πνευματικὴν καὶ διανοητικὴν ἐκείνην ἀρχήν, ἥ ὁποία θὰ ἔθεᾰτο πάντοτε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, οὔτε μὲ τὴν λέξιν «γῆ» ἐννοοῦσε κάποιαν ἄμορφον ὕλην. Τί ἐνοοῦσε λοιπόν; «Αὐτὸ τὸ ὅποιον ἡμεῖς λέγομεν, ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικὴν του σκέψιν καὶ εἰς τὰς ῥητάς ἀποφάσεις του. Δηλαδή διὰ τῶν λέξεων «οὐρανός» καὶ «γῆ» ἠθέλησε νὰ σημάνη συλλήδωδην καὶ συνοπτικῶς τὸν δραστὸν τοῦτον κόσμον, ἔπως περιγράψῃ κατόπιν λεπτομερῶς τὸ σύνολον δὲ δι' ἀπαριθμήσεως τῶν ἡμερῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ὁ ἄξεστος καὶ σαρκικὸς λαός, πρὸς τὸν ὅποιον

ἀπηυθύνετο, ἦτο ἐκ τοιούτων στοιχείων συνυφασμένος, ὥστε ὁ Μωϋσῆς δὲν ἤμποροῦσε νὰ τοῦ δείξῃ ἐκ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ παρὰ μόνον τὰ δυνάμενα νὰ προσπίπτουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του».

Τοῦναντίον παραδέχονται, ὅπως καὶ ἐγώ, ὅτι διὰ τῶν λέξεων «γῆ ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος» «ἄβυσσος σκότους», ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθε διαδοχικῶς ὁ γνωστὸς καὶ ὁρατὸς κόσμος καὶ ἐρρυθμίσθη κατὰ τὸ ἔργον τῶν ἡμερῶν, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ὅχι παραλόγως, τὴν ἄμορφον ὕλην, περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησα.

«Ἀλλὰ πῶς;» Θὰ ἤμποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς: «Διὰ τῶν λέξεων «οὐρανὸς» καὶ «γῆ», δὲν μᾶς ἐδόθη ἐν πρώτοις ἡ ἰδέα τῆς ἀμόρφου καὶ ἀδυσσώδους ἐκείνης μάζης, ἀκριδῶς διότι ἐξ αὐτῆς ἐδημιουργήθη καὶ ἐτελειώθη ὁ ὁρατὸς κόσμος, μὲ ὅλα τὰ ὄντα, ποὺ εὐρίσκονται εἰς αὐτόν, ὁ ὁρατὸς ἐκεῖνος κόσμος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν οὐρανὸν καὶ γῆν».

Ἐνας ἄλλος δὲν θὰ εἶπη: «Ἡ ὁρατὴ καὶ ἡ ἄορατος φύσις δὲν ὠνεμάσθη ἐσφαλμένως οὐρανὸς καὶ γῆ. Τοιουτοτρόπως, ὁλόκληρος ἡ δημιουργία ἡ μορφωθείσα ἐν τῇ «σοφίᾳ», δηλαδὴ «ἐν τῇ Ἀρχῇ», περιλαμβάνεται εἰς αὐτὰς τὰς δύο λέξεις. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλα τὰ πλάσματα δὲν προῆλθον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδενός· ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὅ,τι καὶ ὁ Θεός, ὑπάρχει δὲ εἰς αὐτὰ μία ἀρχὴ μεταβλητικότητος, εἴτε παραμένουν ἀμετάβλητα, ὡς ὁ αἰώνιος οἶκος τοῦ Θεοῦ, εἴτε μεταβάλλονται, ὅπως ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὕλη ἡ κοινὴ εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὕλη ἀκόμη ἄμορφος, ἀλλ' ἱκανὴ νὰ λάβῃ κάποιαν μορφήν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς—ἢ ἄλλως καλουμένη δημιουργία ὁρατὴ ἢ ἀόρατος, ἀλλ' ἤδη συγκεκριμένη καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις—ὠνεμάσθη διὰ τῶν λέξεων «γῆ ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος», καὶ «σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου». Ἀρκεῖ μόνον νὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς λέξεις «γῆ ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος» τὴν σωματικὴν ὕλην, προτοῦ λάβῃ ὠρισμένην μορφήν, εἰς δὲ τὰς λέξεις «σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» τὴν πνευματικὴν ὕλην, προτοῦ συγκρατηθῇ ἢ ἄπειρος ῥευστότης αὐτῆς καὶ προτοῦ καταυγάζῃ ἐπ' αὐτῆς τὴν λάμψιν τῆς ἡ σοφίας.

Ἐνας ἄλλος πάλιν θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ: Ἐὰν ἐπήρχετο εἰς τὸν νοῦν του τὸ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», αἱ λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθοῦν ὡς σημαίνουσαι ἀοράτους καὶ ὁρατὰς ιδιότητες ἤδη μορφωμένας καὶ δλοκληρωμένας, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν ἀκόμῃ ἄμορφον ἀρχὴν τῶν πραγμάτων, τὴν ὕλην, κατάλληλον διὰ κάθε μορφὴν καὶ διὰ κάθε πλάσμ. Διότι εἰς τὴν ὕλην εὐρίσκοντο ἤδη φύρδην μίγδην, χωρὶς καταμερισμὸν ποιοτήτων καὶ μορφῶν, αἱ οὐσαί, αἱ ὁποῖαι ἀφοῦ ἔλαβαν ἓνα ἰδιότυπον χαρακτήρα, ὠνομάσθησαν οὐρανὸς καὶ γῆ ὁ μὲν οὐρανὸς πνευματικός, ἡ δὲ γῆ σωματική.

Ἀκούω, μελετῶ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐρμηνείας ἀλλὰ δὲν θέλω νὰ συζητῶ ἐπὶ τῶν λέξεων: «Εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων»⁽¹⁾. Τοῦναντίον «καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται»⁽²⁾, διότι σκοπὸς του εἶναι ἡ εὐσπλαγχνία ἀπὸ καρδίαν ἀγνήν, συνειδήσιν ἀγαθὴν καὶ ἀνυπόκριτον πίστιν, γνωρίζει δὲ ὁ Διδάσκαλος ἡμῶν, ὅτι: «ἐν ταῖς δυσὶν ταύταις ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται»⁽³⁾. Ἀφοῦ λοιπὸν πιστεύω μὲ ζέσιν εἰς τὰς λέξεις αὐτάς, ὦ Θεέ μου, φῶς τῶν ματιῶν μου στὸ σκοτάδι, τί μὲ ἐνδιαφέρει, ἂν ἐρμηνεύωνται κατ' αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον; Τί μ' ἐνδιαφέρει λέγω, ἂν ἓνας ἄλλος δίδῃ εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως σημασίαν διάφορον τῆς ἰδικῆς μου; Ὅλοι ἡμεῖς ποῦ τὸ ἀναγινώσκουμεν, προσπαθοῦμεν νὰ διεισδύσωμεν, νὰ κατανοήσωμεν τὸ πνεῦμα ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκουμεν. Μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν, οὐδέποτε θὰ σχηματίσωμεν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἠθέλησε νὰ εἴπῃ κάτι, ποῦ ἡμεῖς γνωρίζομεν ἢ πιστεύομεν ἐσφαλμένον. Ἀφοῦ ὁ καθείς ἀπὸ ἡμᾶς προσπαθεῖ νὰ διαγνώσῃ εἰς τὰς Γραφὰς τὴν πραγματικὴν σκέψιν τοῦ συγγραφέως, ποῦ ἔγκειται τὸ κακόν, ὦ φῶς πάσης εἰλικρινοῦς διανοίας, ἐὰν ἐννοήσωμεν μίαν ἔννοιαν κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμῃ, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἔννοια αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικὴν σκέψιν τοῦ γράψαντος, ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ ἔχη

(1) Α' Τιμοθ. β', 14.

(2) Β' Τιμοθ. α', 8.

(3) Πρὸς Ματθ. κε', 40.

τὴν ἰδίαν μὲ ἡμᾶς σκέψιν, δὲν διανοήθη παρὰ μόνον τὴν ἀλήθειαν :

Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι πραγματικόν, Κύριε, εἶναι τὸ ὅτι ἐπλα-
σες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι ἀληθές, εἶναι τὸ
ὅτι ἡ « Ἀρχὴ » εἶναι ἡ σοφία Σου, δι' ἧς ἐποίησας τὰ πάντα ⁽¹⁾.

Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι ἀληθές, εἶναι τὸ ὅτι ὁ ὁρατὸς αὐτὸς κόσμος
περιλαμβάνει δύο μεγάλα μέρη, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διὰ τὰ
ὀνομάσωμεν μὲ ὀλίγας λέξεις ὅτι ἐπλασες καὶ ἐμόρφωσες. Ἐπί-
σης εἶναι πράγματι ἀληθές καὶ τὸ ὅτι κάθε μεταβλητὸν πλάσμα
υποβάλλει εἰς τὸν νοῦν μας τὴν ἰδέαν κάποιας ἀμορφίας, ἱκανῆς
νὰ λάβῃ ὠρισμένην μορφήν καὶ ὑποκειμένης εἰς μεταβολὰς καὶ
μεταμορφώσεις. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι αἱ μεταπτώσεις τοῦ χρόνου
δὲν ἐπιδρῶν ἐπ' ἐκείνου, ποῦ συνδέεται στενῶς μὲ κάποιαν ἀμε-
τάβλητον μορφήν, ὥστε, μολονότι εἶναι μεταβλητόν, οὐδέποτε νὰ
μεταβάλλεται. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἀμορφία, αὐτὸ τὸ σχεδὸν
μηδέν, δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς μεταπτώσεις τοῦ χρόνου. Ἀληθές
εἶναι τὸ ὅτι ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας διαπλάσσεται, δύναται, κατὰ
τὴν καθιερωθεῖσαν συνήθειαν, νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου
τὸ ὁποῖον διαμορφοῦται ἐξ αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα ἡμποροῦμεν νὰ
ὀνομάσωμεν οὐρανὸν καὶ γῆν τὸ ἄμορφον ἐκεῖνο, ποῦ ἐχρησίμευσε
διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἀληθές εἶναι τὸ
ὅτι ἀπὸ ὅλας τὰς δημιουργηθείσας πραγματικότητας οὐδεμία εἶ-
ναι ὁμοιοτέρα μὲ τὴν ἀμορφίαν παρ' ὅσον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ.
Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι κάθε δημιουργημένον καὶ διαμορφωμένον
πλάσμα, κάθε πλάσμα δυνάμενον νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ διαμορ-
φωθῇ, εἶναι ἔργον Σου, διότι τὰ πάντα ἐκπορεύονται ἀπὸ Σένας.
Τέλος ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι πᾶν τὸ ἐξ ἀμόρφου ὕλης διαπλασθὲν
εἶναι ἐν πρώτοις ἄμορφον, κατόπιν δὲ λαμβάνει μορφήν.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἀμφιβάλ-
λουν ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσες τὴν ἱκανότητα νὰ τὰς ἐνατε-
νίζουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ οἵτινες πιστεύουν ἀκρα-
δάντως ὅτι ὁ Μωϋσῆς, θεράπων Σου, ἐλάλησε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς
ἀληθείας, ὁ ἕνας ἐξέλεξε μίαν ἀλήθειαν καὶ λέγει : « Ἐν ἀρχῇ,
ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Δηλαδή ὁ Θεός, εἰς τὸν

(1) Πρὸς. Ψαλμ. Ρ1', 24 : « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε, πάντα
ἐν σοφίᾳ ἐποίησας ».

συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον, ἐποίησε τὸν νοητὸν καὶ τὸν αἰσθητόν, τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν σωματικὸν κόσμον». Ὁ δεῦτερος λέγει : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Δηλαδή ὁ Θεός, εἰς τὸν συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον, ἐποίησεν δλόκληρον τὴν μᾶζαν τοῦ σωματικοῦ κόσμου μετὰ πάντων τῶν ὄντων, ποὺ προσπίπτουν εἰς τὴν δρασίμ μας». Ἐνας τρίτος παρατηρεῖ : «Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Δηλαδή ὁ Θεός, εἰς τὸν συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον, ἐποίησε τὴν ἄμορφον ὕλην τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς σωματικῆς δημιουργίας». Ἐνας τέταρτος ἰσχυρίζεται : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ Θεὸς εἰς τὸν συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον ἐποίησε τὴν ἄμορφον ὕλην τῆς σωματικῆς πλάσεως, ὅπου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἦσαν εἰς κατάστασιν χαώδη (*confusum adhuc erat caelum et terra*), ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ποὺ τώρα προσπίπτουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας ὁ καθεὶς μὲ τὴν διακεκριμένην καὶ ὀρισμένην μορφήν του εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ Σύμπαντος». Ἐνας τέταρτος διατείνεται : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ Θεός, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δράσεώς του, τῆς ἐνεργείας του, ἐποίησε τὴν ἄμορφον ὕλην, ὅπου εὐρίσκοντο συγκεχυμένως συγκεκαλυμμένοι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ποὺ ἐπλάσθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀμόρφου ὕλης καὶ φαίνονται σήμερον εἰς πλήρες ἀνάγλυφον, ὡς καὶ ὅλα τὰ πλάσματα, τὰ ὅποια ἐμπεριέχουν».

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν. Ὁ καθεὶς ἐκλέγει τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον ἀντιλαμβάνεται τὰς λέξεις αὐτάς, αἱ ὅποιοι εἶναι ἀληθεῖς ἐν τῷ συνόλῳ των. Ὁ ἕνας λέγει : «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι αὐτὴ ἡ σωματικὴ μᾶζα, ποὺ ἔπλασεν ὁ Θεός, ἦτο ἡ εἰσέτι ἄμορφος ὕλη, ἄνευ τάξεως, ἄνευ φωτός : ἡ ὕλη τῶν σωματικῶν ἀντικειμένων». Ἐνας ἄλλος λέγει : «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸ σύνολον, ποὺ ὀνομάζουν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἦτο ἀκόμῃ ἄμορφος καὶ σκοτεινὴ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ πλασθῇ ὁ σωματικὸς οὐρανὸς καὶ ἡ σωματικὴ γῆ μὲ πᾶν ὅ,τι παρουσιάζουν εἰς τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις μας». Ἐνας τρίτος

ισχυρίζεται : « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου ». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸ σύνολον, ποὺ ὀνομάζομεν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἦτο ἡ εἰσέτι ἄμορφος καὶ σκοτεινὴ μᾶζα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθῇ ὁ νοητὸς οὐρανός, ὁ καλούμενος καὶ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἡ γῆ, δηλαδή ἡ σωματικὴ φύσις, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ σωματικοῦ οὐρανοῦ. Μὲ ἄλλας λέξεις : ἡ εἰσέτι ἄμορφος καὶ σκοτεινὴ μᾶζα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ πλασθῇ κάθε πλάσμα ὁρατὸν καὶ ἀόρατον ». Ἐνῆς τέταρτος διΐσχυρίζεται : « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου ». « Ἡ Γραφή δὲν καλεῖ οὐρανὸν καὶ γῆν τὴν ἀμορφίαν ταύτην· ἡ ἀμορφία ὑπῆρξε προηγουμένως, εἶναι δὲ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἡ Γραφή ὀνομάζει γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον καὶ ἄδυσον σκοτεινὴν. Ἐξ αὐτῆς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὡς προσελέχθη, δηλαδή τὴν τε πνευματικὴν καὶ τὴν σωματικὴν πλάσιν ». Ἐνῆς ἄλλος πάλιν λέγει : « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου ». « Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὑπῆρξεν ἤδη κάποια ἀμορφία, κάποια ὕλη, περὶ τῆς ὁποίας ἰσχυρίζεται ἐκ τῶν προτέρων ἡ Γραφή, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐξ αὐτῆς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἦτοι ὁλόκληρον τὴν σωματικὴν μᾶζαν τοῦ Σύμπαντος, διηρημένην εἰς δύο μεγάλα μέρη, τὸ ἓνα κατώτερον καὶ τὸ ἄλλο ἀνώτερον μετὰ πάντων τῶν πλασμάτων, τὰ ὅποια ἐμπεριέχουν καὶ τὰ ὅποια βλέπομεν συνήθως ».

Πρὸς τὰς δύο τελευταίας ἀπόψεις ἡμποροῦμεν ν' ἀντιτάξωμεν τὰ ἀκόλουθα : Ἐὰν θέλετε μὲ τὰς λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ νὰ δηλοῦται ἡ ἄμορφος μᾶζα, τότε θὰ ὑπῆρχε κάτι, τὸ ὅποιον δὲν εἶχε πλάσει ὁ Θεὸς καὶ τὸ ὅποιον μετεχειρίσθη διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Διότι ἡ Γραφή δὲν ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὴν ὕλην ταύτην, ἐκτὸς ἐὰν ἐννοοῦν, ὅτι αἱ λέξεις « οὐρανὸς καὶ γῆ » ἢ μόνον ἡ λέξις « γῆ » σημαίνουν τὴν ὕλην, περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται εἰς τὸ χωρίον : « ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ». Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἐπομένην φράσιν : « ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος », μολονότι ἡ Γραφή θὰ ἡμποροῦσε, ἐὰν ᾔθελε, νὰ καλέσῃ τὴν ἄμορφον ὕλην ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον, ἐν τούτοις δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τῶν ὡς ἄνω λέξεων μίαν ὕλην.

διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐπλάσεν ὁ Θεὸς ἐκεῖ, ὅπου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀναφέρεται : «ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Εἰς τὰς ἀντιρρήσεις αὐτὰς οἱ συμμεριζόμενοι τὰς δύο γνώμας, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, ἢ μίαν ἐξ αὐτῶν, θὰ ἡμποροῦσαν ν' ἀπαντήσουν : δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ἡ ἄμορφος ὕλη ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καλὰ λίαν ⁽¹⁾. Κατὰ τὴν ἰδικὴν μας γνώμην, ὅτι ἐδημιουργήθη καὶ διεπλάσθη τυγχάνει ἀνώτερον ἀγαθόν, ἀλλ' ἀναγνωρίζομεν, ὅτι κάθε ἐπιδεκτικὸν δημιουργίας καὶ διαπλάσεως εἶναι καὶ τοῦτο ἀγαθόν ἂν καὶ μικροτέρας ἀξίας.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν σιωπὴν τῆς Γραφῆς ὡς πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν τῆς ἀμορφίας, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πολλά, περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ὁποίων ἡ Γραφή δὲν κάμνει κανένα λόγον, τοιαῦτα εἶναι τὰ Χερουδεῖμ καὶ τὰ Σεραφεῖμ, ἐπὶ παραδείγματι οἱ θρόνοι, αἱ κυριότητες, αἱ ἀρχαί, αἱ ἐξουσίαι ⁽²⁾, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀπόστολος διακρίνει καθαρὰ τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δέ, καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι προφανῶς ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν εἰς τὰς λέξεις «ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» περιλαμβάνωνται τὰ πάντα, τί θὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ὑδάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεφέρετο πνεῦμα Θεοῦ ; Ἐὰν ἐννοοῦνται ἐπίσης ὑπὸ τὸ ὄνομα «γῆ», πῶς ἡ λέξις αὕτη θὰ σημαίνει ὕλην ἄμορφον, ἀφοῦ τὰ ὕδατα δεικνύουν εἰς τὰ ὅμματα μας τόσην ὠραιότητα ; Καὶ ἂν ἐννοοῦνται κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, διατί, λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἀπὸ τῆς ἄμορφου αὐτῆς ὕλης ἐδημιουργήθη τὸ στερέωμα καὶ ὠνομάσθη οὐρανός, δὲν ὀμιλεῖ δὲ περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ὑδάτων ; Μήπως τὰ ὕδατα προσέλαβον τὴν ὠραιότητά των, κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Θεός : «συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑπὸ κάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν», οὕτως ὥστε ἡ συναγωγὴ αὕτη νὰ ὑποδεικνύῃ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλάσθησαν ; Ἀλλὰ τότε τί πρέπει νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ὑδάτων τῶν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος ; Ἐὰν ἔμεναν ἀκατασκεύαστα, δὲν θὰ κατεῖχον μίαν τόσον ἐξαιρετικὴν θέσιν, δὲν ἀναφέρεται δὲ πούθεν εἰς τὴν Γραφὴν ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθησαν.

Κατὰ ταῦτα, ὑπάρχουν ἀντικείμενα περὶ τῆς δημιουργίας

(1) Πρὸλ. Γένν. Α', 31.

(2) Κολασ. α', 16.

τῶν ὁποίων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν ὁμιλεῖ ἡ Γραφή, μολονότι δὲν εἶναι ἀμφίδολος οὔτε εἰς τὴν ὑγιᾶ πίστιν οὔτε εἰς τὴν ἰσχυρὰν νόησιν, πρέπει δὲ νὰ ἔχῃ χάσει κανεὶς κάθε δογματικὴν εὐθυκρισίαν, διὰ νὰ τολμήσῃ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὰ ὕδατα ταῦτα εἶναι συναιώνια μὲ τὸν Θεόν, μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι ἡ Γένεσις ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ, πότε ἐδημιουργήθησαν. Ὡστε διατί δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐννοήσωμεν, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ ἄμορφος ὕλη, τὴν ὁποίαν ἡ Γραφή ὀνομάζει ἀόριστον καὶ ἀκατασκεύαστον καὶ ἄβυσσον σκοτεινὴν, ἀπεσπάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ δὲν εἶναι συναιώνιός του, μολονότι ἡ ἱερὰ ἱστορία παρέλειψε νὰ καθορίσῃ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας της ;

Ἀκούω τὰς διαφόρους αὐτὰς γνώμας, τὰς ζυγίζω, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἀδυναμία μου, τὴν ὁποίαν ὁμολογῶ εἰς τὸν Θεόν μου, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν τὴν ἀγνοεῖ. Βλέπω, ὅτι δυνατόν νὰ προκύψουν δύο εἰδῶν ἀσυμφωνίαι ἐπὶ μιᾷ μαρτυρίᾳ διατυπωμένης ἐκ μέρους ἀξιοπίστων ἐρμηνευτῶν : ἡ μία σχετίζεται μὲ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων, ἡ ἄλλη μὲ τὴν πρόθεσιν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν. Ἐν νὰ ζητῇ κανεὶς, σχετικῶς μὲ τὴν δημιουργίαν, τὴν ἀλήθειαν, ἢ τὸ νὰ ζητῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὑπέρροχός αὐτὸς θεράπων τῆς πίστεώς Σου, ἠθέλησε νὰ ἐννοηθῇ διὰ τῶν λέξεών του ἐκ μέρους ἐκείνου, ποῦ τὸν ἀναγινώσκει καὶ ἀκροᾶται τῶν λόγων του, δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην δυσκολίαν, μακρὰν ἐμοῦ ὅλοι ἐκεῖνοι, ποῦ ἐκλαμβάνουν ὡς ἀσφαλεῖς ἀληθείας ψευδῆ δόγματα ! Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν δευτέραν δυσκολίαν, μακρὰν ἐμοῦ ὅλοι ἐκεῖνοι, ποῦ παραδέχονται, ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶπε ψευδῆ πράγματα ! Ἀλλ' ἐγὼ ποθῶ νὰ ἐνωθῶ μετὰ Σοῦ, Κύριέ μου, νὰ εὔρω ἀπολαυσιν εἰς τοὺς κόλπους Σου μετ' ἐκείνων, ποῦ τρέφονται ἐκ τῆς ἀληθείας Σου εἰς τὴν δλοκλήρωσιν τοῦ ἔρωτός Σου. Ἀς πλησιάσωμεν μαζὶ πρὸς τοὺς λόγους τῆς Βίβλου Σου καὶ ἄς ἀναζητήσωμεν ἐκεῖ τὴν σκέψιν Σου εἰς τὴν σκέψιν τοῦ θεράποντός Σου, ἡ Γραφή τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἰδικός Σου ἐρμηνευτής.

Καὶ ὅμως ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπερηφανευθῇ, ὅτι ἐμάντευσε καλῶς τὴν σκέψιν ἐκείνην ἐν μέσφ. τόσων δυνατοτήτων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τοὺς ποθοῦντας νὰ κατανοή-

σουν εἴτε κατὰ ταύτην εἴτε κατ' ἐκείνην τὴν ἔννοιαν τοὺς λόγους Σου, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἰσχυρισθῇ : « Ἴδου τί ἐννοεῖ ὁ Μωϋσῆς, ἰδου ἡ ἔννοια, ποὺ δίδει εἰς τὴν ἀφήγησίν του », μετὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως, μὲ τὴν ὁποίαν ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ αὐτὴ ἡ ἀφήγησις εἶναι ἀληθινή, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ᾔτο ἡ πρόθεσις αὐτοῦ τοῦτου τοῦ Μωϋσέως ;

Ὡς πρὸς ἐμέ, ἰδου Κύριε ! Ἐγὼ ὁ δοῦλός Σου, ποὺ προσφέρω εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ τὴν θυσίαν τῶν ἐξομολογήσεών μου καὶ ποὺ ζητῶ ἀπὸ τὸν οἰκτὸν Σου τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελέσω τὴν θυσίαν ταύτην πιστῶς, ἰσχυρίζομαι μετ' ἀκραδάντου πίστεως, ὅτι διὰ τοῦ αἰωνίου λόγου Σου ἐπλάσες τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ἀλλ' ἤμπορῶ μετὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐννοοῦσε τὸ αὐτό, ὅταν ἔγραφε : « ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν » ; Διότι, ἐάν ὁ πρῶτος ἰσχυρισμὸς εἶναι δι' ἐμέ ἀσφαλῆς ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας Σου, εἶμαι ἄρᾳ γε βέβαιος, ὅτι ἀναγινώσκω εἰς τὸ πνεῦμά του τὴν ἀληθῆ του σκέψιν, ὅταν ἔγραφε τ' ἄνωτέρω κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν ;

Ὁ Μωϋσῆς λέγων « ἐν ἀρχῇ » ἠδύνατο νὰ ἐννοῇ « ἐν ἀρχῇ αὐτῆς ταύτης τῆς δημιουργίας ». Μὲ τὰς λέξεις « οὐρανὸς » καὶ « γῆ » ἴσως ἠθέλησε νὰ ὀνομάσῃ τὴν τε σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν φύσιν ὅχι ἤδη μορφωμένην καὶ συγκεκροτημένην, ἀλλ' ἐν καταστάσει ἀμόρφου προπλάσματος. Βλέπω καθαρὰ, ὅτι αἱ δύο αὗται ἔννοιαι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ἐξ ἴσου ὀρθαί. Ἀλλὰ ποίαν ἐκ τῶν δύο εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἔγραφεν αὐτάς τὰς λέξεις, δὲν ἤμπορῶ τόσον ἀσφαλῶς νὰ τὸ διακρίνω. Ἀλλως τε, ὁποιανδήποτε ἐξ αὐτῶν τῶν δύο ἐννοιῶν ἢ ὁποιανδήποτε ἄλλην, τὴν ἐποίαν δὲν θ' ἀναφέρω ἐδῶ, εἶχεν ὑπ' ὄψιν του, εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἓνας τοιοῦτος μέγας ἀνὴρ ἠτένισε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐξηγγεῖλε κατὰ τρόπον, ποὺ τοῦ ᾔτο ἀρεστός.

Ὡστε ἂς μὴ μ' ἐνοχλῇ κανεὶς λέγων : « Ἡ πραγματικὴ σκέψις τοῦ Μωϋσέως δὲν εἶναι ἐκείνη περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖς ἐσύ, ἀλλ' ἐκείνη περὶ τῆς ὁποίας ἐγὼ ὁμιλῶ ». Καὶ ἂν ἀκόμη θὰ μοῦ ἔλεγε : « Καὶ πῶς ἠξεύρεις ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐννοοῦσε τὰς λέξεις ἐκείνας κατὰ τρόπον ποὺ τὰς ἐρμηνεύεις ἐσύ ; » Δὲν θὰ εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ χάσω τὴν ὑπομο-

νήν μου. Θὰ ἔδιδα τὴν ἀπάντησιν, ποὺ ἔδωσα καὶ ἀνωτέρω καὶ μάλιστα θὰ ἀνέπτυσσα τὰ ἐπιχειρήματά μου εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀντίπαλός μου θὰ ἦτο δύσκολον νὰ πεισθῇ. Ἀλλ' ὅταν ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ πραγματικὴ σκέψις τοῦ Μωϋσέως δὲν εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν διατυπώνω ἐγώ, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν διατυπώνουν ἐκεῖνοι, χωρὶς ὅμως νὰ θέτουν ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν ὀρθότητα καὶ τῶν δύο ἀπόψεων, τότε, ὦ ζωὴ τῶν πτωχῶν, ὦ Θεέ μου, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει καμμία ἀντίφασις, κάμε νὰ βρέξῃ τὴν ψυχὴν μου δρόσος καταπραϋντικὴ, διὰ νὰ μοῦ δώσῃ τὴν δύναμιν ν' ἀνεχθῶ τοιούτου εἶδους ὑποκείμενα. Διότι ἐφ' ὅσον ὁμιλοῦν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, δὲν εἶναι ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, οὔτε εἶδαν καθαρὰ στὴν καρδίᾳ τοῦ θεράποντός Σου. Ὁχι ! Εἶναι θρασεῖς. Δὲν ἐννοοῦν τὴν σκέψιν τοῦ Μωϋσέως, δὲν ἀγαποῦν παρὰ τὴν ἰδικὴν των σκέψιν, ὅχι διότι εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ διότι εἶναι ἰδική των. Ἀλλως θ' ἀγαποῦσαν ἐξ Ἰσοῦ καὶ τὴν σκέψιν τῶν ἄλλων, ἐφ' ὅσον θὰ ἦτο ἀληθινή, καθὼς ἐγὼ ἀγαπῶ αὐτό, ποὺ λέγουν αὐτοί, ὅταν λέγουν τὴν ἀλήθειαν, ὅχι διότι ὁμιλοῦν, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀλήθεια. Τὸ γεγονός, ὅτι αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ γνώμη των εἶναι ὀρθή, δεικνύει ὅτι παύει ν' ἀνήκῃ εἰς αὐτοὺς καθ' ὁλοκληρίαν. Ἀλλ' ἐὰν τὴν ἀγαποῦν, ἐπειδὴ εἶναι ὀρθή, τότε δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς ἐμέ, ὅπως δὲν ἀνήκει καὶ εἰς ἐκείνους, διότι καθίσταται κοινὸν κτῆμα ὅλων ἐκείνων, ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν.

Κατὰ ταῦτα, ὁσάκις ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ ἀληθινὴ σκέψις τοῦ Μωϋσέως δὲν εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀποδίδω ἐγώ, ἀλλ' ἐκείνη, ποὺ τοῦ ἀποδίδουν αὐτοί, ὁ ἰσχυρισμός των δὲν μοῦ ἀρέσει, τὸν ἀποκρούω. Ἐὰν ἔδλεπᾶν καθαρὰ, θ' ἀντελαμβάνοντο, ὅτι ἡ ἰταμότης των δὲν στηρίζεται εἰς τὴν γνώσιν, ἀλλ' εἰς τὴν αὐθάδειαν, εἰς τὴν ἀλαζονείαν καὶ ὅχι εἰς τὴν (προφητικὴν) ἐνόρασιν.

Ἴδου διατί, Κύριε, ἡ κρίσις Σου εἶναι φοβερὰ ! Διότι ἡ ἀλήθειά Σου δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς ἐμέ οὔτε εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον. Ἡ ἀλήθειά Σου ἀνήκει εἰς πάντας καὶ μᾶς καλεῖ δημοσίᾳ νὰ λάβωμεν μέρος εἰς αὐτήν, προσθέτων τὴν φοβερὰν προειδοποίησιν νὰ μὴ τὴν κρατήσωμεν ὡς προσωπικὸν ἀγαθὸν μας, ἂν δὲν θέλωμεν νὰ τὴν στερηθῶμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Ὅποιοσδήποτε διεκδικεῖ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ δι' ἰδικὴν του χρῆσιν· τὸ ἀγαθὸν αὐτό, ποὺ εἶναι προωρισμένον διὰ κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ θέλει νὰ οἰκαιοποιηθῇ

ὅ,τι ἀνήκει εἰς ἄλλους, ἀποστερεῖται τοῦ κοινεῦ τούτου κεφαλαίου ὡς πρὸς τὸ ἰδικόν του κεφάλαιον, κατερχόμενος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ ψεῦδος, διότι «ὁ λαλῶν τὸ ψεῦδος ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ» (¹).

ὦ Θεέ μου, ὑπέροχε κριτά, ὦ Σὺ ἀπόλυτος ἀλήθεια ! Ἄκουσε, ναὶ ἄκουσε τί ἀποκρίνομαι εἰς αὐτοὺς ποῦ μοῦ ἀντιλέγουν. Ὁμιλῶ ἐνώπιόν Σου ἐνώπιον τῶν ἀδελφῶν μου «τῶν χρωμένων νομίμως τῷ νόμῳ»(²), μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου. Εὐδόκησε νὰ ἰδῇς καὶ ν' ἀκούσῃς τί θ' ἀπαντήσω εἰς τὸν ἀντιλέγοντα.

Ἴδού ποίας λέξεις θὰ τοῦ ἀπευθύνω· λέξεις ἀδελφικὰς καὶ εἰρηγικὰς : Ὅταν βλέπωμεν καὶ οἱ δύο, ὅτι ἐκεῖνο, ποῦ λέγω εἶναι ἀληθινόν, σὲ ἐρωτῶ ποῦ τὸ βλέπομεν ; Τὸ βλέπομεν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν, ποῦ εὐρίσκεται ὑπεράνω τῆς νοήσεώς μας. Ἐὰν λοιπὸν συμφωνοῦμεν ὡς πρὸς τὸ φῶς αὐτὸ τοῦ Κυρίου, Θεοῦ ἡμῶν, διατί ν' ἀμφισβᾶλλωμεν διὰ τὴν σκέψιν τῶν συνανθρώπων μας ; Δὲν ἤμποροῦμεν ὁμῶς νὰ ἴδωμεν τὴν σκέψιν αὐτὴν, ὅπως βλέπωμεν τὴν ἀφθαρτον ἀλήθειαν. Καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς παρουσιάζετο καὶ μᾶς ἔλεγεν : «Ἴδού, αὕτη ἦτο ἡ σκέψις μου», δὲν θὰ ἐβλέπαμε τὸν λόγον του ἀλλὰ θὰ ἐπίστεύαμε εἰς αὐτόν. Λοιπὸν ἅς προφυλαχθῶμεν «ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἐτέρου» (³). «Ἀγαπήσωμεν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας μας καὶ τὸν πλησίον μας ὡς τὸν ἑαυτὸν μας»(⁴).

Ἐὰν δὲν πιστεύωμεν ὅ,τι ὁ Μωϋσῆς ἐσκέφθη, ὅ,τι διανοήθη εἰς τὰ βιβλία του, τότε ἐλέγχομεν τὸν Θεὸν ψευδόμενον, ἀποδίδοντες εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ θεράποντός του φροντίδα διαφορετικὴν ἀπὸ ἐκείνην, ποῦ ἐπέβαλεν. Ἀλλὰ προσέξετε ! Ἀφοῦ ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς ἀποσπῶνται τόσαι ἰδέαι ἀπολύτως ὀρθαί, πόσον ἐξωφρενικὸν θὰ εἶναι νὰ ἰσχυρισθῶμεν αὐθαίρετως, ὅτι ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶχεν ἀποκλειστικῶς τὴν ἰδέαν ἐκείνην, κινδυνεύοντες μὲ τὸν τρό-

(1) Ἰωάνν. η' 14.

(2) Πρβλ. Α', Τιμόθ. α' 8.

(3) Α' Κορινθ. δ', 6.

(4) Πρβλ. Ματθ. κβ', 37.

πον αὐτὸν νὰ διασύρωμεν δι' ὀλεθρίων συζητήσεων τὴν εὐσπλαγχνίαν, ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας ἐπρόφερε καὶ τὰς ὁποίας ἡμεῖς προσπαθοῦμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν.

Καὶ ὅμως, ὦ Θεέ μου, Σὺ, ὁ ἑποῖος μέ μεγενθύνεις ταπεινούμενον· Σὺ, ὁ ὁποῖος εἶσαι ἡ ἀνάπαυσις τῶν κόπων μου· Σὺ, ποὺ ἀκούεις τὰς ἐξομολογήσεις μου καὶ συγχωρεῖς τὰς ἁμαρτίας μου, ἀφοῦ μοῦ-δίδεις τὴν ἐντολὴν ν' ἀγαπῶ τὸν πλησίον μου ὡς τὸν ἑαυτὸν μου, δὲν ἠμπορῶ νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ Μωϋσῆς, πιστὸς θεράπων Σου, ἔλαβε ἀπὸ Ἑσέ δῶρα ὀλιγώτερα ἐκείνων, ποὺ θὰ εὐχόμευν καὶ θὰ ποθοῦσα ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐὰν εἶχα γεννηθῇ εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἂν ἐκαλούμην νὰ Σὲ δουλεύσω μὲ τὴν καρδίαν μου, μὲ τὴν γλῶσσάν μου καὶ νὰ παραδώσω εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς Γραφὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν προωρισμέναι νὰ εἶναι δι' ὅλα τὰ ἔθνη τόσον εὐεργετικά καὶ νὰ ἐπιβάλλουν παντοῦ τὸ γόητρον τῆς αὐθεντίας των εἰς κάθε ψευδῇ καὶ ὑπεροπτικὴν διδασκαλίαν.

Θὰ ἤθελα, ἐὰν ἤμουν ἐγὼ ὁ Μωϋσῆς—μήπως ὅλοι δὲν προερχόμεθα ἐκ τοῦ ἰδίου φυράματος(1) «καὶ τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ ;»—θὰ ἤθελα, λέγω, ἐὰν ἤμουν ἐγὼ ὁ Μωϋσῆς καὶ μὲ διέτασες νὰ συντάξω τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως, ν' ἀπαιτήσω παρὰ Σοῦ μίαν τοιαύτην ἱκανότητα διατυπώσεως, ἕνα τοιοῦτον ὕψος, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀνίκανοι ἀναγνώσται νὰ ἐννοήσουν τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ ὁ Θεὸς καὶ νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ κατηγορήσουν τὰ λεγόμενα ὡς ὑπερβαίνοντα τὰς διανοητικὰς των δυνάμεις, οἱ δὲ ἱκανοὶ νὰ εὐρίσκουν εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ τῆς Γενέσεως, χωρὶς κενά, εἰς τὰς βραχείας ἐκφράσεις τοῦ θεράποντός Σου, ὅλας τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἡ σκέψις των θ' ἀπεκάλυπτεν ἤδη εἰς αὐτούς, καὶ τέλος θὰ ἤθελα, ὅπως, ἐὰν κάποιος ἄλλος ἀντελαμβάνετο εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας Σου τυχὸν μίαν νέαν ἐρμηνείαν, δυνηθῇ νὰ τὴν ἐπανεύρῃ εἰς τὰς λέξεις αὐτὰς καθ' ἑαυτάς.

* *

Ὅπως μία πηγὴ εἶναι πλουσιωτέρα εἰς τὴν στενὴν δεξαμενὴν της καὶ διὰ τῶν ναμάτων, τὰ ὁποῖα τροφοδοτεῖ, ποτίζει ἔδα-

(1) Ἡβλ. Ρωμ. θ', 21.

φος πλατύτερον παρὰ ὅλα μαζί τὰ ὕδατά της, τὰ ὁποῖα, ἀναδρύοντα ἐξ αὐτῆς, περιλούουν πλεῖστα σημεῖα, ἔτσι καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ κήρυκος τοῦ Λόγου Σου, ποὺ ἐπέπρωτο νὰ παράσχη στάδιον τόσων ἐρμηνειῶν, σκορπᾷ μὲ ὀλίγας λέξεις, πάρα πολὺ ἀπλᾶς, ἓνα κύμα ὁλοκληρὸν διαφανοῦς ἀληθείας, ἀπ' ὅπου ὁ καθεὶς ἀρύεται κατὰ βούλησιν τὴν μερίδα του, ὅπως κατόπιν τὴν ἀναπτύξῃ διὰ μακρῶν γλωσσικῶν ἐλιγμῶν.

Ἀναγινώσκοντες ἢ ἀκούοντες αὐτὰς τὰς λέξεις, φαντάζονται τὸν Θεὸν ὡς ἄνθρωπον ἢ ὡς μᾶζαν ἀπεριορίστου δυνάμεως, ἢ ὁποῖα διὰ μιᾶς ἀποφάσεως, τρόπον τινὰ νέας καὶ ἀποτόμου, ἔπλασεν ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της καί, διὰ νὰ εἴπωμεν οὕτω, ἔξ ἀποστάσεως τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δύο τεράστια σώματα, τὸ ἓνα ἐπάνω καὶ τὸ ἄλλο κάτω, δύο τεράστια σώματα, ὅπου ἐμπερικλείονται τὰ πάντα. Ἀκούοντες : «ὁ Θεὸς εἶπε γενηθήτω—καὶ ἐγένετο», φαντάζονται, ὅτι πρόκειται περὶ λέξεων, ποὺ ἀρχίζουν καὶ τελειώνουν, ποὺ ἀντηχοῦν ὀλίγας στιγμᾶς καὶ σταματοῦν, μόλις δὲ ἐκπνεύσει ὁ ἦχος των, γεννᾶται τὸ ὄν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐκάλεσαν νὰ γεννηθῇ. Ὡς πρὸς δὲ τὰς λοιπὰς ἐρμηνείας των (τὰς εἰς τὴν Γένεσιν ἀναφερομένας) αὗται στηρίζονται εἰς ἀντιλήψεις καθ' ὁλοκληρίαν σαρκικὰς.

Ἄλλ' αὐτοὶ εἶναι ἀκόμη μικρὰ παιδιὰ ἀνίκανα διὰ πνευματικὰς σκέψεις. Πλὴν ὅμως, ἐφ' ὅσον ἡ παιδικὴ ἀνικανότης των φέρεται ἐπάνω εἰς τὴν ταπεινὴν ἀπλότητά της γλώσσης, ὡς εἰς κόλπον μητρός, τὸ οἰκοδόμημα τῆς σωτηρίας των δὲν εἶναι ὀλιγώτερον στερεόν, χάρις εἰς τὴν πίστιν, ποὺ τοὺς κάμνει νὰ θεωροῦν ὡς βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς τὸ ὅτι ὅλα τὰ ὄντα, ἢ θαυμαστὴ ποικιλία τῶν ὁποίων προσπίπτει ἀπὸ παντοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις των, τὰ ἔπλασεν ὁ Θεός.

Δι' ἄλλους πάλιν αἱ λέξεις αὗται δὲν εἶναι πλέον φωλεά, ἀλλὰ κῆπος ὁπωροφόρων δένδρων, ὅπου φαῖδροι πτερυγίζουσιν, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν καρπῶν, τῶν κρυπτομένων ὑπὸ τὸ φύλλωμα, τοὺς ὁποίους ἀναζητοῦν καὶ κεντροῦν μὲ τὸ ῥάμφος των τερετίζοντες.

Ἀναγινώσκοντες ἢ ἀκούοντες τὰς λέξεις τῆς Γενέσεως, βλέπουν, ὅτι πᾶς χρόνος παρελθὼν καὶ μέλλον, διακατέχεται ἀπὸ τὴν αἰωνίαν καὶ ἀμετάβλητον σταθερότητά Σου, καὶ ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένα ἐφήμερον πλᾶσμα, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃς πλάσσει Ἐσού.

Βλέπουν, ὅτι ἡ βούλησίς Σου, ὁμοούσιος μὲ Ἑσέ, ἐδημιούργησε τὰ πάντα, χωρὶς νὰ ὑποστῇ καμμίαν ἀλλοίωσιν καὶ χωρὶς νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν βούλησίν Σου αὐτὴν μία ἀπόφασις, ποῦ δὲν ὑπῆρξε προηγουμένως. Βλέπουν ὅτι τὰ ἐπλάσες, οὐχὶ ἀποσπῶν ἀπὸ Ἑσέ εἰκόνα ἰδικήν Σου, μορφήν παντός πλάσματος, ἀλλ' ἀποσπῶν ἐκ τοῦ μηδενὸς κάποιαν οὐσίαν χωρὶς μορφήν, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ εἶναι ὁμοία Σου, ἦτο ἱκανὴ νὰ λάβῃ μορφήν κατ' εἰκόνα Σου καὶ ὁμοιώσιν Σου ἐπανερχομένη εἰς Ἑσέ, τὸ Ἐν, κατὰ τὸ μέτρον τὸ καθορισθὲν ἐκ τῶν προτέρων καὶ χορηγηθὲν εἰς ἕκαστον ὃν ἀναλόγως τοῦ εἶδους του. Ὅτι συνεπῶς ὅλα τὰ πλάσματα εἶναι κατὰ φύσιν, ὅτι, εἴτε εὐρίσκονται γύρω Σου, εἴτε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακράν Σου εἰς χρόνον καὶ χώρον, δημιουργοῦν ἢ ὑφίστανται τὰς θαυμασίας παραλλαγὰς καὶ μεταπτώσεις τοῦ Σύμπαντος.

Τὰ βλέπουν ὅλα αὐτὰ καὶ τ' ἀπολαμβάνουν ἐντὸς τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας Σου, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει αὐτὸ ἡ ἀδυναμία των ἐδῶ κάτω.

Ἄλλος πάλιν μελετῶν τὰς λέξεις : «ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν», ἐννοεῖ μὲ τὴν λέξιν «ἀρχὴ» τὴν σοφίαν, διότι καὶ αὐτὴ μᾶς ὁμιλεῖ. Ἄλλος ἀναλύων τὰς ἰδίας λέξεις, ἐννοεῖ μὲ τὴν λέξιν «ἀρχὴ» τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, δι' αὐτὸν δὲ τὸ «ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ «κατ' ἀρχὰς ἐπλάσεν ὁ Θεός».

Μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν λέξιν «ἀρχὴ» ἐννοοῦν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐν τῇ σοφίᾳ του, ὁ ἕνας ἰσχυρίζεται, ὅτι αἱ λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ σημαίνουν τὴν ὕλην, ἡ ὁποία εἶναι ἀκόμῃ δεκτικὴ ὁργανώσεως, δηλαδὴ τὴν πλασθεῖσαν ὕλην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ὁ δεύτερος πιστεύει, ὅτι πρόκειται περὶ οὐσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πλασθῇ καὶ διαφοροποιηθῇ. Ὁ τρίτος πρεσβεύει, ὅτι ἡ λέξις οὐρανὸς σημαίνει τὴν διαμορφωθεῖσαν πνευματικὴν φύσιν, ἡ δὲ λέξις γῆ τὴν ἄμορφον τὴν ὕλικήν.

Ἡ ἰδίᾳ ποικιλία ἐρμηνειῶν παρατηρεῖται εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ ἐννοοῦν τὴν εἰσέτι ἄμορφον ὕλην, ἡ ὁποία ἔδει νὰ χρησιμεύῃ πρὸς δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ὁ ἕνας βλέπει εἰς τὴν ὕλην αὐτὴν τὴν κοινὴν πηγὴν τῶν ὑπεραισθητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν πλασμάτων. Ὁ δεύτερος πιστεύει, ὅτι ἐκ τῆς ἀναφερθείσης ὕλης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ

γεννηθῇ παρὰ ἡ αἰσθητή, δηλαδή ἡ σωματικὴ μᾶζα, ἡ περικλείουσα εἰς τοὺς εὐρεῖς κόλπους τῆς ὅλα τὰ ὁρατὰ ὄντα τὰ προσιτὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας.

Ἡ αὐτὴ ποικιλία ἐρμηνειῶν παρατηρεῖται καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πιστεύουν, ὅτι εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ οὐρανὸς καὶ γῆ σημαίνουν τὰ ἤδη ὀργανωθέντα καὶ κατατοπισθέντα πλάσματα. Ὁ ἓνας ὀνειρεύεται τὸν ἀόρατον καὶ τὸν ὁρατὸν κόσμον, ὁ δεῦτερος τὸν μοναδικὸν ὁρατὸν κόσμον, ὅπου περιεργαζόμεθα τὸν φωτεινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, χώραν τοῦ σκότους μετὰ παντὸς ὅ,τι περιλαμβάνουν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ.

Ἀλλά, ὁ ἰσχυριζόμενος, ὅτι αἱ λέξεις : «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς» σημαίνουν «κατ' ἀρχὰς ἔπλασεν ὁ Θεός» δὲν εὐρίσκει ἄλλο καταφύγιον, διὰ νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, παρὰ νὰ θεωρήσῃ τὰς λέξεις «οὐρανὸς» καὶ «γῆ», ὡς δηλούσας τὴν ὕλην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἥτοι τὸ σύνολον τῆς ὑπεραισθητῆς καὶ τῆς σωματικῆς δημιουργίας. Διότι, ἂν θελήσῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς λέξεις αὐτὰς ὡς δηλούσας ἓνα ἤδη διωργανωμένον σύνολον, δικαιούμεθα νὰ τοῦ ἀπευθύνωμεν τὴν ἐρώτησιν : «Ἐάν ὁ Θεὸς ἐποίησε ταῦτα κατ' ἀρχὰς, τί ἐποίησε κατόπιν ;» Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ σύνολον ὑποτίθεται ἤδη δημιουργηθέν, δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ εὕρῃ πλέον τίποτε καὶ ἀμήχανος θ' ἀπαντήσῃ. «Μὰ τί σημαίνει τὸ κατ' ἀρχὰς, ἀφοῦ δὲν ἐπηκολούθησε κατόπιν τίποτε ;»

Ἐάν κανεὶς ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε κατ' ἀρχὰς τὴν ὕλην ἄμορφον, κατόπιν δὲ τῆς ἔδωσε τὴν μορφήν τῆς, αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο παράλογον, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ὁ ἰσχυριζόμενος τοῦτο εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ ποῖον ἔχει προτεραιότητα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς αἰωνιότητος, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρόνου, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προτιμήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προελεύσεως (quid origine). Λέγω ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς αἰωνιότητος. Παράδειγμα : Ὁ Θεὸς προηγείται ἀπὸ κάθε πλάσμα. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρόνου. Παράδειγμα : Τὸ ἄνθος προηγείται τοῦ καρποῦ. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προτιμήσεως. Παράδειγμα : Ὁ καρπὸς εἶναι προτιμότερος τοῦ ἄνθους. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προελεύσεως. Παράδειγμα : Ὁ ἥχος προηγείται τοῦ ἄσματος.

Ἐκ τῶν τεσσάρων προτεραιοτήτων τούτων ἡ δευτέρα καὶ ἡ

τρίτη ἐννοοῦνται εὐκολώτατα, ἀλλ' ὥς πρὸς τὴν πρώτην καὶ τὴν τετάρτην οὐμδαίνει τὸ ἀντίθετον. Σπανιώτατος, δυσχερέστατος εἶναι, Κύριε, ὁ δραματισμός· σπανιωτάτη, δυσκολωτάτη ἢ ἐνατένις τῆς αἰωνιότητός Σου, ἢ ὁποία, ἀμετάκλητος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δημιουργεῖ τὰ μεταβλητὰ ὄντα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει, φυσικά, προτεραιότητα. Καὶ πόση δξύνουα δὲν ἀπαιτεῖται διὰ ν' ἀντιληφθῇ κανεῖς, χωρὶς μεγάλον κόπον, τὴν προτεραιότητα τοῦ ἤχου ἐπὶ τοῦ ἄσματος ! Πράγματι τὸ ἄσμα εἶναι ἤχος ὠργανωμένος, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐν ἀντικείμενον, χωρὶς νὰ εἶναι ὠργανωμένον, ἐνῷ δ,τι δὲν ὑπάρχει δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀργανωθῇ. Κατὰ ταῦτα ἡ ὕλη εἶναι προγενεστέρα ἐκεῖνου, ποῦ ἔχει ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτῆς. Τὸ δτι δὲ εἶναι προγενεστέρα, δὲν ὀφείλεται οὔτε εἰς τὸν ρόλον μιᾶς δημιουργικῆς ἐνεργείας (ὁ ρόλος τῆς εἶναι μᾶλλον παθητικός), οὔτε εἰς χρονικὴν προτεραιότητα, διότι δὲν ἀρχίζομεν νὰ ἐκβάλλωμεν ἀνοργανώτους ἤχους, μὴ συγκροτοῦντας ἄσμα τι, μετὸν σκοπὸν νὰ τοὺς προσαρμόσωμεν, κατόπιν δὲ νὰ τοὺς ἐπεξεργασθῶμεν, προσδίδοντες εἰς αὐτοὺς μορφήν ἄσματος, ὅπως ἐπεξεργαζόμεθα τὸ ξύλον καὶ τὸν ἄργυρον διὰ νὰ κατασκευάσωμεν ἐξ αὐτῶν ἓνα κιθῶτιον ἢ ἓνα σκεῦος. Πράγματι, αἱ ὕλαι αὐταὶ προηγοῦνται χρονικῶς ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα, ποῦ ἀποσπῶνται ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄσμα, δὲν οὐμδαίνει τὸ ἴδιον. Ὅταν ψάλλωμεν, ἀκούομεν τὸν ἤχον τοῦ ἄσματος μας. Δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχὰς ἤχος ἀνοργάνωτος καὶ κατόπιν ἄσμα ὠργανωμένον. Ὁ ἤχος, ὅταν ἀπαξ ἀρθρωθῇ, ἐξαφανίζεται, καὶ δὲν ἀπομένει τίποτε, δυνάμενον νὰ περισυλλεγῇ ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ νὰ ἐναρμονισθῇ. Ὅθεν ἡ συνισταμένη τοῦ ἄσματος εἶναι οἱ ἤχοι. Ἡ ὕλη τοῦ εἶναι ὁ ἤχος, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ γίνῃ ἄσμα, λαμβάνει ὠρισμένην μορφήν. Ἰδοὺ διατί, ὡς εἶπα, ὁ ἤχος ὡς ὕλη ἔχει προτεραιότητα ἐπὶ τοῦ ἄσματος, ὡς ὠρισμένης μορφῆς. Ἡ προτεραιότης δὲ αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς μίαν δημιουργικὴν δύναμιν, διότι ὁ ἤχος δὲν δημιουργεῖ τὸ ἄσμα, ἀλλὰ παρέχεται ὑπὸ τοῦ σωματικοῦ ὀργάνου εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀοιδοῦ, ποῦ δημιουργεῖ ἀπὸ τὸν ἤχον τὸ ἄσμα. Δὲν εἶναι χρονικὴ : ὁ ἤχος ἐκβάλλεται μαζὶ μετὰ τὸ ἄσμα. Δὲν ὀφείλεται εἰς προτίμησιν : δὲν ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ προτιμήσῃ τὸν ἤχον ἀπὸ τὸ ἄσμα, διότι τὸ ἄσμα δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἤχος—ὁ ἤχος περιβεβλημένος μετὰ ὠραιό-

τητα. "Οχι. Ἡ ἐν λόγῳ προτεραιότης ὀφείλεται εἰς τὴν προέλευσιν, διότι τὸ ἄσμα δὲν λαμβάνει τὴν μορφήν αὐτοῦ διὰ νὰ γίνῃ ἦχος, ἀλλ' ὁ ἦχος διὰ νὰ γίνῃ ἄσμα.

Ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἄς ἐννοήσῃ ὁποῖος ἡμπορέσει, ὅτι ἡ ὕλη τοῦ Σύμπαντος ἐπλάσθη κατ' ἀρχὰς καὶ ὠνομάσθη οὐρανὸς καὶ γῆ, διότι ἐξ αὐτῆς ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἐδημιουργήθησαν. Δὲν ἐπλάσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρόνου, διότι ὁ χρόνος δὲν γεννᾶται παρὰ μόνον, ὅταν τ' ἀντικείμενα ἔχουν λάβει μορφήν. Ἀλλὰ ἡ ὕλη αὕτη ἦτο ἄμορφος (ἀκατασκεύαστος) καὶ δὲν ἐνεφανίσθη ἐν τῷ χρόνῳ παρὰ μόνον μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ χρόνου. Καὶ ἔμως δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τίποτε περὶ αὐτῆς, ἐὰν δὲν τῆς ἀποδώσωμεν κάποιο ὁμοίωμα χρονικῆς προτεραιότητος, παρὰ τὴν πραγματικὴν κατωτερότητά της, διότι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔλαβε μορφήν, δὲν εἶναι ἀναμφισβητήτως ἀνώτερον ἐκείνου, ποῦ στερεῖται τοιαύτης ; Ἀλλὰ καὶ πάλιν προηγήθη αὐτῆς ἡ αἰωνιότης τοῦ Πλάστου, ἵνα ἡ οὐσία, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν τὰ πλάσματα, δημιουργηθῇ αὕτη ἡ ἰδίᾳ ἐκ τοῦ μηδενός.

* * *

Ἐν μέσῳ τόσων ὀρθῶν ἀντιλήψεων, τὴν ἐμόνοιαν ἡμπορεῖ ν' ἀποκαταστήσῃ ἡ ἀλήθεια καὶ μόνον αὕτη. Εἴθε νὰ στρέψῃ ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς τὴν εὐσπλαγχνίαν του, διὰ νὰ κάμωμεν νόμιμον χρῆσιν τοῦ νόμου, ἀνάγοντες αὐτὸν εἰς τὴν ἀγνὴν ἀγάπην, σκοπὸν τῆς παραγγελίας (1).

Τοιοιουτρόπως, ἐὰν κανεῖς μ' ἐρωτήσῃ, ποίαν ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τούτων εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Μωϋσῆς, θὰ ἐλησμόνουν τὴν ἀληθῆ γλῶσσαν τῶν «ἐξομολογήσεών» μου, ἂν δὲν ὡμολογοῦσα, ὅτι περὶ αὐτοῦ δὲν γνωρίζω τίποτε. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἀγνοῶ, εἶναι τὸ ὅτι αἱ ἐν λόγῳ ἀντιλήψεις εἶναι ὀρθαί, ἐκτὸς τῶν ὕλιστικῶν (carnalibus) ἐκείνων θεωριῶν, περὶ τῶν ὁποίων διετύπωσα ἤδη τὴν σκέψιν μου. Αὐτοί, οἱ ὁποῖοι τὰς συμμερίζονται, εἶναι μικρὰ παιδιὰ μὲ ἀγαθὰς ἐλπίδας· παιδιὰ, ποῦ δὲν τὰ τρομάζουν οἱ λόγοι τῶν Γραφῶν Σου, οἱ τόσον ὑπέροχοι εἰς τὴν ταπει-

(1) Πρβλ. Α' Τιμόθ. α' 5. «Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου».

νοφροσύνην των, οί τόνον κατάμεστοι έννοιών και είς αὐτήν ἀκόμη τήν σύντομον διατύπωσίν των.

Ἄλλ' ὅλοι ἡμεῖς ποῦ βλέπομεν καί λέγομεν τήν ἀλήθειαν, ὅσον ἀφορᾷ τὰ κείμενα αὐτά, ὡς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους και ὡς ἀγαπῶμεν καί τόν Θεόν μας, τῆς ἀληθείας πηγῇν, ἐάν δέν ἔχωμεν τήν δίψαν τῶν χιμαῖρων, ἀλλά τήν δίψαν τῆς ἀληθείας. Ἄς τιμήσωμεν τόν θεράποντά Σου, κήρυκα τῶν Γραφῶν Σου, τὰς ὁποίας κατέχει τὸ πνεῦμά Σου και ὡς πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ θεράπων Σου αὐτός, διατυπώνων γραπτῶς τὰς ἀποκαλύψεις Σου, δέν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του παρὰ ἐκεῖνο, ποῦ διακρίνεται διὰ τὰς ἐκθαμβωτικοῦ φωτός ἀληθείας του και διὰ τοὺς ἀγλαοὺς καρπούς του.

Τοιοῦτοτρόπως, ἐάν κανεῖς μοῦ εἴπη : «Ὁ Μωϋσῆς ἐσκέφθη ἀκριδῶς καθὼς ἐσκέφθηκα και ἐγώ», και ἕνας ἄλλος μοῦ εἴπη : «Δέν ἐσκέφθηκε ἔτσι διόλου, ἡ ὀρθή σκέψις του εἶναι ἡ ἰδική του !» θ' ἀπαντήσω μὲ πνεῦμα, ὅσο πιστεύω περισσότερο θρησκευτικόν : «Διατί νὰ μὴν ἔχῃ σκεφθῇ σύμφωνα μὲ τὰς δύο ἐρμηνείας, ἀφοῦ και αἱ δύο εἶναι ὀρθαί ;» Καί ἂν κανεῖς διακρίνῃ εἰς τὰ λεγόμενά του μίαν τρίτην ἢ τετάρτην ἔννοιαν, διατί νὰ μὴ πιστεύσωμεν, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἢ τρίτη ἢ τετάρτη ἔννοια εἶναι ὀρθή, ὅτι ὁ Μωϋσῆς τὰς διέκρινε ὅλας, αὐτός, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἕνας και ὁ μόνος Θεός προσήρμωσε τὰς ἱερὰς Γραφὰς εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀναγνωστῶν, ποῦ ὤφειλαν νὰ ἴδουν εἰς αὐτάς πράγματα διάφορα, ἀλλ' ἐξ Ἰσου ἀληθινά ;

Ὡς πρὸς ἐμέ, δηλῶ μετὰ θάρρους και ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας μου, ὅτι, ἐάν κατῴρθων νὰ φθάσω εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας και ἂν ἡμποροῦσα νὰ γράψω κάτι σχετικόν, θὰ ἤθελα νὰ τὸ ἔγραφα κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ ἀκούῃ εἰς τὰς λέξεις μου τὴν ἡχὴ τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν, ποῦ θὰ ἐσχηματίζοντο ἐν σχέσει πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, μᾶλλον παρὰ νὰ περιορισθῶ εἰς τὴν διατύπωσιν μιᾶς και μόνης ἐννόας ἀρκετὰ καθαρᾶς, ὥστε ν' ἀποκλείῃ ὅλας τὰς λοιπὰς σημασίας τῶν γραφομένων μου, μολονότι αἱ λοιπαὶ αὐταὶ σημασίαι δέν θὰ περιεῖχον κάποιαν πλάνην, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μεῦ κάμῃ ἐκπληξιν.

Προφύλαξέ με λοιπόν, ὦ Θεέ μου, ἀπὸ τοῦ νὰ γίνω τόνον ἰταμός, ὥστε νὰ πιστεύω, ὅτι ἕνας τόνον μέγας ἀνὴρ δέν ἔτυχεν ἀπὸ Σοῦ μιᾶς τοιαύτης χάριτος ! Ὡ ναί ! Ὅταν ἔγραφεν ὁ Μωϋ-

σῆς, εἶχεν εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ ὅλας τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἡμεῖς ἠμπορέσαμεν ν' ἀνακαλύψωμεν εἰς τὰς λέξεις του, καθὼς ἀκριδῶς καὶ ἐκείνας, ποῦ εἶναι δυνατόν ν' ἀνακαλύψωμεν, ἀλλὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔχομεν ἀνακαλύψει ἀκόμη.

Τέλος, Σὺ, Κύριε, ποῦ δὲν εἶσαι σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλὰ Θεός, εἶπέ μας : ἐὰν οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶδαν τὰ πάντα, τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα Σου, τὸ ὁποῖον ὁδηγήσει με ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ μὴ γνωρίζῃ κάτι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐσκόπευες ν' ἀποκαλύψῃς διὰ τῶν λέξεων αὐτῶν εἰς τοὺς μέλλοντας ἀναγνώστας Σου καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐρμηνεύς Σου δὲν τὰς ἐννοοῦσε παρὰ μόνον ὑπὸ μίαν τῶν πολλαπλῶν ὁρθῶν σημασιῶν των ; Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην, ἡ σημασία, ποῦ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, ἦτο ὑπερτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς λοιπὰς σημασίας. Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς, Κύριε, ἀποκάλυψε τὴν σημασίαν ταύτην ἢ ὁποιαυδήποτε ἄλλην θελήσης σημασίαν ὁρθήν. Εἴτε δὲ ἀποκαλύψεις εἰς ἡμᾶς ὁποίαν καὶ εἰς τὸν θεράποντά Σου σημασίαν, εἴτε κάποιαν ἄλλην, εἰς τὰς λέξεις, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται, προφύλαξέ μας Σὺ ὁ ἴδιος, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν τὸ πρίγνιον τῆς πλάνης.

Ἰδοὺ Κύριε, πόσα ἔγραψα, γαί, πόσα ἔγραψα σχετικῶς μετὰ τὸ σύντομον ἐκεῖνο χωρίον ! Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπαρκέσουν αἱ δυνάμεις μου, πῶς θὰ ἐπαρκέσῃ ὁ χρόνος, ποῦ διαθέτω, δι' ὅλας τὰς Γραφάς Σου ;

Ἐπίτρεφέ μου λοιπὸν νὰ συντομεύσω περισσότερον τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξομολογήσεις μου καὶ νὰ εὕρω μίαν καὶ μόνην σημασίαν, τὴν ὁποίαν Σὺ μοῦ ἀνήγγειλες ὡς ἀληθῆ, βεβαίαν καὶ ἀγαθὴν καὶ ἂν ἀκόμη πολλαὶ ἄλλαι σημασίαι παρουσιάζοντο, ἐκεῖ ὅπου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρουσιασθοῦν. Αἱ ἐξομολογήσεις μου ὡς εἶναι ἀρκετὰ εἰλικρινεῖς, ὅπως, ἐὰν τυχὸν ἀνακαλύψω τὴν σκέψιν τοῦ ἐρμηνέως Σου, δυνηθῶ νὰ τὴν ἀποδώσω ἀπταιστως — διότι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς προσπάθειάς μου — ἢ, ἐὰν δὲν τὸ κατορθώσω, ὅπως ἠμπορέσω νὰ εἴπω τοῦλάχιστον ὅ,τι διὰ τῶν λέξεων ἐκείνων ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ἢ Ἀλήθειά Σου, ἀφοῦ εἶπε καὶ εἰς τὸν Μωϋσῆν ὅ,τι ἠθέλησεν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΓ'

Κάθε πλάσμα ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν καλοκαγαθίαν τοῦ Θεοῦ.—Ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὰς πρώτας λέξεις τῆς Γενέσεως ἀνακαλύπτει τόσον τὸ Τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. — Εἰκὼν τοῦ Τρισυποστάτου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.—Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῇ καθιδρύσει τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου.—Ἡ μυστηριακὴ σημασία τῆς Πλάσεως.

Σ' ἐπικαλοῦμαι, ὦ Θεέ μου, τὸ ἔλεός μου(1), Σὺ ποὺ με ἐπλάσας καὶ δὲν ἐλησμόνησας ἐκεῖνον, ποὺ Σὲ εἶχε λησμονήσει. Σὲ καλῶ εἰς τὴν ψυχὴν μου, τὴν ὁποῖαν προετοιμάζεις νὰ Σὲ δεχθῇ διὰ τοῦ πόθου, ποὺ τῆς ἐμπνέεις. Ὡ μὴ περιφρονήσης ἐμένα, ποὺ Σὲ καλῶ. Πρὶν με ἀκούσης, εἶχες ἤδη προηγηθῇ, δταν διὰ τόσων ἐπανειλημμένων παραινέσεων μοῦ ἐπέδραες ν' ἀκούσω ἀπὸ μακρὰν τὴν φωνήν Σου, νὰ στραφῶ πρὸς Ἐσέ καὶ νὰ καλέσω τὸν καλοῦντά με.

Ναί, Κύριε, Σὺ εἶσαι ὁ ἀποπλύνας ὅλας τὰς ἐνόχους ἐνεργείας μου, διὰ νὰ μὴ τιμωρήσω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν μου διὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μου, ἐργάτας τῆς ἀπιστίας μου. Σὺ προηγήθης ὅλων τῶν ἀγαθῶν πράξεών μου, διὰ ν' ἀνταμείψῃς τὸ ἔργον τῶν χειρῶν Σου, ποὺ με ἐπλάσαν, διότι Σὺ ὑπῆρχες, πρὸ τοῦ ὑπάρξω ἐγὼ καὶ δὲν ἦμουν ἄξιός, ὅπως μοῦ χάρισῃς τὴν ζωήν. Ἐν τούτοις ἰδοὺ ἐγὼ ὑπάρχω, χάρις εἰς τὴν καλωσύνην ποὺ προηγήθη ἀπὸ πάντων ὅ,τι διὰ τὴν ὑπαρξίν μου μοῦ ἐχορήγησας καὶ ἀπὸ πάντων ἐκ τοῦ ὁποίου μ' ἔχεις πλάσει. Δὲν εἶχες Σὺ τὴν ἀνάγκην μου. Δὲν ἦμουν τέτοιο ἀγαθόν, ὥστε νὰ ἔχῃς βοήθειαν ἀπὸ μένα. Δὲν Σὲ ὑπηρετῶ δέ, με τὸν τρόπον, ποὺ Σὲ ὑπηρετῶ, ἵνα ἐπειδὴ θὰ κατεπονείσομαι εἰς τὴν δρᾶσίν Σου καὶ θὰ καθίστατο μικρότερα ἢ δυνάμεις Σου, στερουμένη τῆς ἀφοσιώσεώς μου, ἢ ἐπειδὴ ἐπιζητεῖ τὴν λατρείαν μου, ὅπως ζητεῖ τὴν καλλιέργειαν ἢ γῇ διὰ νὰ

(1) Πρὸς. Ψαλμ. ΝΗ'. 18,

μὴ μείνη ἄγονος. Ὁχι ! Ὅφειλω νὰ Σὲ δουλεύω, νὰ Σὲ ὑμνῶ, διὰ νὰ δρέψω τοὺς καρποὺς τῆς εὐδαιμονίας διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ποὺ ὀφείλει εἰς Ἑσέ τὴν οὐσίαν του, ἱκανὴν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν.

Διότι τὰ πλάσματα ἔλαβον τὴν ὑπαρξίν των ἀπὸ τοὺς ἀνεξαντλήτους θησαυροὺς τῆς καλωσύνης Σου, ὅπως κάποιος ἀγαθόν, ποὺ καμμίαν ὠφέλειαν δὲν θὰ Σοῦ παρεῖχε, οὔτε θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξισωθῇ μὲ Ἑσέ, καὶ ἐκπορευόμενον ἀπὸ Σένα, ὑπάρξει ὁπωσδήποτε, ἀφοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἀπὸ Ἑσέ.

Τί δικαίωμα χάριτος εἶχον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ποὺ ἐπλάσας «ἐν ἀρχῇ ;».

Ἄς μοῦ εἰποῦν τί δικαίωμα εἶχε ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ σωματικὴ φύσις, ἥν ἐν σοφίᾳ, ἐποίησας, ὅπως ἐκ τῆς σοφίας ταύτης ἐξαρτηθῇ ἀκόμη καὶ ὅ,τι ὑπάρχει ἀτελές καὶ ἀκατασκεύαστον (1) εἴτε εἰς τὸ πνευματικὸν εἴτε εἰς τὸ σωματικὸν στοιχεῖον, ἀκόμη δὲ καὶ ἐκεῖνο, ποὺ τείνει πρὸς τὴν ἀταξίαν, πρὸς πλήρη ἀνομοιότητα ἐν σχέσει πρὸς Ἑσέ ; Ἐνα πνευματικὸν πλάσμα, καὶ ἀκατασκεύαστον ἀκόμη, εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ ἓνα ὀργανωμένον σῶμα. Ἐνα στοιχεῖον, ἔστω καὶ ἀκατασκεύαστον, ἔχει μεγαλύτεραν ἀξίαν ἀπὸ τὸ καθαρὸν μηδέν. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ θὰ ἔμεναν κάτω ἀπὸ τὸν Λόγον Σου ἀκατασκεύαστα, ἐὰν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Λόγος δὲν τὰ καλοῦσε εἰς τὴν ἐνότητά Σου καὶ ἂν δὲν προσέδιδεν εἰς αὐτὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ἐξοχότητα, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ Σένα μοναδικὸν καὶ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ὡ ναί ! Ὅλα τὰ πλάσματα ταῦτα πῶς ἔγιναν ἀξία ν' ἀποκτήσουν ἔστω καὶ αὐτὴν τὴν ἀκατασκεύαστον ὄντοτήτά των, ποὺ δὲν θὰ εἶχαν χωρὶς Ἑσέ ;

Ποῖον εἶχε ἐνώπιόν Σου δικαίωμα ἡ σωματικὴ ὕλη καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ ὑπάρξῃ «ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος ;» Διότι δὲν θὰ ἦτο οὔτε τσιούτη, ἂν δὲν τὴν ἐδημιούργεις Ἑσού ;

Ποῖον εἶχε δικαίωμα ἐνώπιόν Σου τὸ πνευματικὸν πλάσμα, ἔστω καὶ ἀκατασκεύαστον, ἔστω καὶ ἂν ἐκυμαίνετο σκοτεινόν, ὅμοιον μὲ τὴν ἄβυσσον, ἀνόμοιον μὲ Ἑσέ, ἐὰν αὐτὸς ὁ Λόγος δὲν τὸ ἐπανάφερεν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὁ ὁποῖος τὸ ἐπλάσε

(1) Τὴν λέξιν «ἀκατασκεύαστος» μεταχειρίζομεθα ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ποὺ ἔχει εἰς τὴν «Παλαιὰν Διεθήκην». «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος».

καὶ ὁ ὁποῖος, διαχέων ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτός του, τὸ ἔκαμεν ὄχι ὁμοῖόν του, ἀλλ' ὁμοιον μὲ τὴν εἰκόνα Σου ;

Ὅσον ἀφορᾷ ἓνα σῶμα, τὸ νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ εἶναι ὡραῖον, δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἀλλῶς θὰ ἦσαν ὡραῖα ὅλα τὰ σώματα. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα δημιουργημένον πνεῦμα ; τὸ νὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ νὰ ζῇ μὲ σωφροσύνην, εἶναι δύο διάφορα πράγματα, ἀλλῶς ὅλα τὰ πνεύματα θὰ ἐξοῦσαν ἀπαρεγκλίτως μὲ σωφροσύνην. Ἀλλὰ δι' αὐτὰ τὸ προσκολληᾶσθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθὸν ἐστίν ⁽¹⁾ ἐκ φόβου μήπως τὸ φῶς τοῦτο, ποὺ ἀπέκτησαν, στρεφόμενα πρὸς Ἑσέ, τὸ χάσουν, ἀποστρεφόμενα τοῦ προσώπου Σου καὶ ἐπαναπέσουν εἰς μίαν ζωὴν ὁμοίαν μὲ τὴν ἄδυsson τοῦ σκότους.

Καὶ ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν ψυχὴν μας εἴμεθα πνευματικὰ πλάσματα, ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ τὸ φῶς Σου καὶ ἐγίναμε σκότος ἐν ζωῇ ⁽²⁾ καὶ πάσχομεν ἐξ ἐκείνου, ποὺ ἀπέμεινεν ἀκόμη ἀπὸ τὸ σκοτάδι μας μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ γίνωμεν δικαιοσύνη ⁽³⁾ ἐν τῷ μονογενεῖ Υἱῷ Σου καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς ὄρη Θεοῦ, διότι ὑπήρξαμεν τὰ κρίματά Σου ὅμοια ἀβύσσω πολλῇ ⁽⁴⁾.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ἐπρόφερες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας Σου : «γεννηθήτω φῶς», θεωρῶ εὐλογοφανῶς, ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὸ πνευματικὸν πλάσμα, ποὺ ἦτο, κατὰ τινὰ τρόπον, ζωή, ἀφοῦ κατηυγάζετο ἀπὸ τὸ φῶς Σου. Ἀλλ' ἂν δὲν ἐκρίνετο ὑπὸ Σοῦ ἄξιον νὰ γίνῃ ζωή διὰ νὰ φωτισθῇ ἀπὸ τὸ φῶς Σου καὶ ἂν ἀκόμη ἐγίνετο ζωή, δὲν θὰ ἦτο ἄξιον νὰ λάβῃ παρὰ Σοῦ τὸ δῶρον τοῦ φωτός, διότι, ἂν δὲν ἐγίνετο φῶς, θὰ Σοῦ ἀπήρεσκεν ἡ ἀναπηρία του, ὄχι δὲ μόνον λόγῳ τοῦ δεδομένου τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς προσκλήσεώς του εἰς τὸ φῶς καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνενώσεώς του. Ὡστε τὸ πλάσμα αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ζῇ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς χάριτός Σου καὶ νὰ ζῇ εὐτυχισμένο, ἐφ' ὅσον θὰ ἐστρέφετο διὰ μιᾶς εὐεργετικῆς δι' αὐτὸ μεταβολῆς πρὸς Ἑκεῖνον, ὁ ὁποῖος οὔτε εἰς τὸ καλύτερον οὔτε εἰς τὸ χειρό-

(1) Ψαλμ. 66', 28.

(2) Προβλ. Ἑφεσ. ε', 8,

(3) Κορινθ. ε', 21.

(4) Προβλ. Ψαλμ. 35, 7,

τερον μεταβάλλεται, δηλαδή πρὸς Ἑσένα, τὸ μόνον ἀπλοῦν ὄν, διὰ τὸ ὅποτον τὸ νὰ ζῇ καὶ τὸ νὰ ζῇ μακαρίως εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἀφοῦ εἶσαι Σὺ ὁ ἴδιος ἡ μακαριότης Σου.

Λοιπὸν, τί θὰ ἔλειπεν ἀπὸ τὴν μακαριότητά Σου, τῆς ὁποίας Σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι ὁ δημιουργός, ἐὰν δλα τὰ πλάσματα δὲν ὑπῆρχον ἢ ἂν δὲν εἶχον μορφήν; Τὸ ὅτι τὰ ἔπλασες δὲν σημαίνει ὅτι Σοῦ ἦσαν ἀναγκαῖα. Ὁχι! Μήπως Σὺ δὲν ἐδώρησες, δὲν ἐπέδωλες εἰς αὐτὰ μορφήν ἀπὸ ὑπερβολικὴν καλωσύνην, χωρὶς ἡ χαρὰ Σου νὰ γίνη δι' αὐτὸ ἐντατικωτέρα; Ἡ ἀτέλειά των δὲν ἀρέσει εἰς Ἑσένα, τέλειον ὄν. Τὰ τελειοποιεῖς λοιπὸν διὰ νὰ Σοῦ ἀρέσουν. Δὲν ἔχεις τίποτε μὲ ἐκεῖνο, ποὺ ἔχουν τὰ ἀτελῆ πλάσματα, ὥστε νὰ περιμένῃς ἀπὸ αὐτὰ τὴν τελειότητα. Διότι τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου ἐφέρετο ἄνωθεν τῶν ὑδάτων, δὲν ἐφέρετο ἐπάνω εἰς αὐτά, ὥσῃ ν' ἀναπαύετο ἐπάνω των. Διότι λέγεται, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου ἀναπαύεται ἐπάνω εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀναπαύονται ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλά, ἡ ἀναλλοίωτος ἀμετάβλητος θέλησίς Σου, ποὺ ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἦτο ἐκείνη, ποὺ ἐφέρετο ὑπὲρ ἄνω τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἔπλασες ἀκόμη καὶ δι' ἐκείνους, διὰ τοὺς ὁποίους τὸ νὰ ζοῦν καὶ νὰ ζοῦν μακαρίως δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, διότι ζοῦν καὶ ἂν ἀκόμη πελαγοδρομοῦν μέσα στὸ σκοτάδι. Ἀλλ' αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ στρέψουν τὸ βλέμμα των πρὸς τὸν δημιουργὸν των, νὰ ζήσουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πλησιέστερον εἰς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, νὰ ἴδωσιν τὸ φῶς ἐντὸς τοῦ φωτός τῆς καὶ νὰ εὕρουν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τελειότητα, λαμπρότητα, εὐδαιμονίαν.

Καὶ ἰδοὺ ἐνώπιόν μου «ἐν αἰνίγματι» ἡ Τριάς, δηλαδή Σὺ, Θεέ μου, ἀφοῦ Σὺ, ὁ πατήρ, ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν «ἐν τῇ ἀρχῇ» τῆς σοφίας ἡμῶν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ σοφία Σου, γεννηθεῖσα ἀπὸ Ἑσέ, ἴση μὲ Ἑσέ καὶ συναιωνιός Σου, δηλαδή «ἐν τῷ Υἱῷ Σου». Ἦδη ὠμίλησα διεξοδικῶς περὶ τοῦ «οὐρανοῦ» περὶ τῆς γῆς «ἀοράτου καὶ ἀκατασκευάστου», περὶ τῆς ἀβύσσου τοῦ σκότους. Ὁμίλησα περὶ τῆς ρευστῆς καὶ κυματώδους ἀμορφίας τῆς πνευματικῆς φύσεως, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς τὸν δημιουργὸν πάσης ζωῆς, ὅπως τὸ φῶς αὐτοῦ τὴν καταστήσῃ ζωηράν καὶ ὠραίαν καὶ ὅπως ὑπάρξῃ ὁ οὐρανὸς τοῦ ἄλλου ἐκείνου οὐρανοῦ, πρὸ ἐπλάσθη μετέπειτα μετὰ τῆς γῆς καὶ τῶν ὑδάτων.

Ἦδη μὲ τὴν λέξιν «ΘΕΟΣ» ἐννοοῦσαν τὸν πατέρα δημιουργὸν τῶν πλασμάτων· μὲ τὴν λέξιν «ἀρχῇ» τὸν Υἱόν, «ἐν ᾧ ἔπλασε» αὐτά, λόγῳ δὲ τῆς πίστεώς μου εἰς τὴν Τριάδα τοῦ Θεοῦ μου, ἐζητοῦσα τὴν Τριάδα ταύτην εἰς τοὺς ἁγίους Σου χρησμούς. Καὶ ἰδοὺ τὸ Πνεῦμά Σου φερόμενον ἄνωθεν τῶν ὑδάτων. Τώρα τὴν Τριάδα τὴν ἐννοῶ : Πατήρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνῦμα, δημιουργὸς ὅλων τῶν πλασμάτων.

Ἀλλ' ὡς φῶς ἀληθινόν. Στρέψω σ' Ἑσένα τὴν καρδιά μου, ἢ ὅποια δὲν θὰ μ' ἐδίδασκε παρὰ μόνον ματαιότητας. Ἀπομάκρυνε τὸ μαῦρό σκοτάδι τῆς. Σὲ ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι τῆς εὐσπλαγχνίας μητρὸς ἡμῶν, εἰπέ μου, Σὲ ἱκετεύω, διατί ἡ Γραφή Σου ἀναφέρει τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου, μόνον ἀφοῦ ἀνέφερε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον καὶ τὸ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσου ; Ἦτο ἄρα γε αὐτὸ ἀναγκαῖον, διὰ νὰ τὸ φαντασθῶμεν φερόμενον «ἄνωθεν», πρᾶγμα τὸ ὅποῖον δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθῇ, ἐὰν δὲν ἐγίνετο μνεῖα τοῦ στοιχείου, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ τὸ φαντασθῶμεν ; Δὲν ἐφέρετο ὑπεράνω τοῦ Πατρὸς οὔτε ὑπεράνω τοῦ Υἱοῦ, ἢ δὲ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα φράσις δὲν θὰ ἦτο ἀκριβής, ἐὰν ἐλέγετο, ὅτι ὑπεράνω τοῦ μηδενὸς ἐφέρετο. Ὡστε ἔπρεπε νὰ ὑποδειχθῇ πρὸ παντὸς ὑπεράνω ποίου ἐφέρετο, διότι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μνεῖα αὐτοῦ παρὰ μόνον ἀπλῶς «φερομένου». Ἀλλὰ διατί δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ παρουσιάσῃ διαφορετικὰ παρὰ μόνον ὡς φερόμενον κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ;

Εἰς τὸ ἐξῆς ἃς παρακολουθήσῃ ὁ δυνάμενος νοερῶς τὸν Ἀπόστολόν Σου, ποὺ διακηρύσσει, ὅτι «ἡ ἀγάπη Σου ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν» ⁽¹⁾. Περί δὲ τῶν πνευματικῶν ⁽²⁾ δέον νὰ διδαχθῇ καὶ ὑποδειχθῇ ἡ ὑπέροχος ὁδὸς τῆς ἀγάπης καὶ νὰ καμφθοῦν τὰ γόνατα πρὸς Ἑσὲ ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν «ὑπερβάλλουσιν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ» ⁽³⁾.

Ἰδοὺ διατί τὸ Πνεῦμα, «ὑπερέξοχον», ἐφέρετο ὑπεράνω τῶν ὑδάτων.

(1) Ρωμ. ε', 5.

(2) Α' Κορινθ. ιβ', 1, 31.

(3) Ἐφεσ. γ', 14, 19.

Ἀλλὰ πρὸς ποῖον νὰ λαλήσω, μὲ ποίας λέξεις νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ κακοβύλου ἐκείνου πόθου, τοῦ παρασύροντος ἡμᾶς, ἐμ. πρὸς εἰς τοὺς κρημνοὺς τῆς ἀδύσσου, καὶ περὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ, τουναντίον πρὸς τὰ ὕψη χάρις εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ποὺ ἐφέρετο ἄνωθεν τῶν ὑδάτων ; Ἀλλὰ ἐδῶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ τόπων ἐντὸς τῶν ὁποίων καταδυόμεθα καὶ ἐκτὸς τῶν ὁποίων ἀναδυόμεθα. Αὕτῃ ἡ σύγκρισις θὰ ἦτο πλήρης ἀναλογιῶν, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως πλήρης ἀσυμφωνιῶν. Οἱ ἔρωτες, αἱ συμπάθειαι μας, τὸ ἀκάθαρτον πνευμά μας μᾶς βαρύνουν μὲ τὸ βάρος τῶν φροντίδων μας, καὶ μόνον ἡ ἀγιότης Σου μᾶς ὁδηγεῖ δι' ἀγάπης ἀσυγκρίτως ἀσφαλεστέρας, ὅπως ἐξυψώσωμεν τὰς καρδίας μας πρὸς Ἐσὲ ἐκεῖ, ὅπου τὸ πνευμά Σου ἐφέρετο ὑπεράνω τῶν ὑδάτων καὶ ἡ ψυχὴ μας, ἀφοῦ παρακάμψει τὰ ἄνευ οὐσίας «ὑδατα», φθάσωμεν εἰς τὴν ὑστάτην γαλήνην.

Ὁ ἄγγελος ἔπescen, ἔπescen ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔδειξαν δὲ μὲ τὴν πτώσιν αὐτὴν εἰς ποῖα μαῦρα σκοτάδια θὰ ἐδυθίζετο ἡ ἄδυσσος, ἡ περιέχουσα ὁλόκληρον τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν, ἂν δὲν ἔλεγεσ ἐξ ἀρχῆς «γεννηθήτω φῶς» καὶ ἂν δὲν ἐγένετο φῶς. Ἐὰν ὅλα τὰ πνεύματα τῆς θείας Σου πολιτείας δὲν ἀνεπαύοντο εἰς Ἐσὲ εἰς ὑπακοὴν τελείαν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς τὸ Πνευμά Σου τὴν εἰρήνην· εἰς τὸ Πνευμά Σου, ποὺ φέρεται ὑπεράνω ἀπὸ κάθε μεταδλητὸν ἀντικείμενον. Ἄλλως καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ θὰ ἦτο σκοτεινὴ ἄδυσσος, αὐτὸς ποὺ εἶναι τώρα «φῶς ἐν Κυρίῳ».

Ἡ οἰκτρά ἀνησυχία τῶν πνευμάτων, ποὺ ἐξέπescan τῶν πνευμάτων, τὰ ὁποῖα γυμνωθέντα ἀπὸ τὴν ἐσθῆτα τοῦ φωτός Σου, δεικνύουν μόνον τὰ σκότη των, ὁμιλεῖ μεγαλοφώνως. Εἶναι εὐγλωττος μάρτυς τῆς περιωπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχεις ἐξυψώσει τὸ λογικὸν αὐτὸ ὄν (¹), ἀφοῦ ἔχει Σοῦ τοῦ ἰδίου ἀπόλυτον καὶ ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην, διὰ ν' ἀπολαύσῃ τὴν γαλήνην καὶ τὴν μακαριότητα, αὐτὸ δὲ εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἑαυτόν του. Σὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν φωτιεῖς τὸ σκότος ἡμῶν (²). Μᾶς ἐπενδύεις διὰ τοῦ φωτός Σου καὶ νῦν ὥς ἡμέρα φωτισθήσεται (³).

(1) Ἐννοεῖ τὸν ἄνθρωπον.

(2) Ψαλμ. ΙΖ', 29.

(3) Ψαλμ. ΡΑΗ', 12,

Δώσε τὸν ἑαυτὸν Σου εἰς ἐμέ, ὦ Θεέ μου, παραδώσου εἰς ἐμέ. Σὲ ἀγαπῶ ! Ἐάν εἶναι ἀκόμη ἀσθενής ἡ ἀγάπη μου, κάμε τὴν ἰσχυροτέραν. Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ μετρήσω ὅ,τι λείπει ἀπὸ τὴν ἀγάπην μου, διὰ νὰ γίνῃ ἐπαρκής, διὰ νὰ πέσῃ εἰς τὰς ἀγκάλας Σου ἡ ζωὴ μου καὶ διὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτάς, ἕως οὗ ἀπορροφηθῇ ἐν ἀποκρύφῳ τοῦ προσώπου Σου (1). Γνωρίζω μόνον αὐτό : μακριὰ ἀπὸ Σένα δὲν δοκιμάζω παντοῦ καὶ ὅχι μόνον ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μου, παρὰ ὁδύνῃν, κάθε δὲ πλοῦτος ποῦ δὲν εἶναι ὁ Θεός μου, εἶναι πτωχεῖα καὶ ἐνδεια δι' ἐμέ.

* *

Ἀλλά, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς δὲν ἐφέροντο καὶ αὐτοὶ ὑπεράνω τῶν ὑδάτων ;

Ἐάν ὑπεράνω τῶν ὑδάτων ἐφέροντο σωματικῶς, σὰν εἰς ἓνα χῶρον, αἱ λέξεις αὗται δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν οὔτε περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἀλλ' ἐάν τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνῃ τὴν ἀμετάβλητον μεγαλειότητα τῆς Θεότητος ὑπεράνω παντὸς μεταβλητοῦ ἀντικειμένου, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον θὰ ἐφέροντο σωματικῶς, ὡς εἰς χῶρον, αἱ λέξεις αὗται δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν οὔτε περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἀλλ' ἐάν τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνῃ τὴν ἀμετάβλητον μεγαλειότητα τῆς Θεότητος, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφέροντο ὑπεράνω παντὸς μεταβλητοῦ πλάσματος, ἄνωθεν τῶν ὑδάτων.

Ἀλλὰ τότε διατί ἡ Γραφὴ ὁμιλεῖ ἀποκλειστικῶς περὶ τοῦ Πνεύματός Σου; Διατί ὁμιλεῖ μόνον περὶ αὐτοῦ, σὰν νὰ ὑπῆρχε χῶρος ἐκεῖ, ὅπου τοιοῦτος δὲν ὑφίσταται; Ἴσως διότι ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον, ὅτι εἶναι δῶρόν Σου; Εἰς τὸ δῶρόν Σου ἀναπαύομεθα, ἐκεῖ Σὲ ἀπολαμβάνομεν. Ἡ γαλήνη μας εἶναι ὁ τόπος μας.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἄσυλον τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου ὑψώνει τὴν ταπεινοφροσύνην μας ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου (1). Ἡ εἰρήνη μας ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὴν καλὴν θέλησίν μας. Κάθε σῶμα τείνει, λόγῳ τοῦ βάρους του, πάντοτε πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ πρὸς τὸν χῶρον, ποῦ εἶναι ἰδικός του· ἡ φωτιὰ ἀνεβαίνει, ἡ πέτρα πέφτει. Καὶ τὰ δύο παρασυρόμενα ἀπὸ τὸ βάρος

(1) Ψαλμ. Λ', 21.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. Θ', 14.

των, ζητούν τον χώρο που είναι ιδικός των. Το λάδι, όταν πέση στο νερό, ανεβαίνει στην επιφάνειά του. Το νερό, όταν χύνεται μέσα στο λάδι κατεβαίνει κάτω από την επιφάνειά του. Το καθένα υποτάσσεται εις το ειδικόν βάρος του και καταλαμβάνει τον χώρο, που του άνηκει. Ό,τι δέν εύρίσκεται εις την θέσιν του, ταράσσεται, έως ότου την εύρη και ήρεμήση. Το βάρος μου είναι ή αγάπη μου, όπουδήποτε δέ και άν οδηγηθῇ, αὐτή με παρασύρει. Το δῶρόν Σου μάς διακαίει και μάς έμψυχώνει : καιόμεθα, ανερχόμεθα. Άνερχόμεθα την κλίμακα της καρδίας μας και ψάλλομεν την ᾠδὴν των αναβαθμῶν ('). Το πῦρ Σου, το ευεργετικόν Σου πῦρ, μάς διακαίει και πορευόμεθα και ανερχόμεθα εις την ειρήνην της Ίερουσαλήμ. Μὲ πόσῃν χαρὰν ἤκουσα τοὺς εἰπόντας εις ἐμέ : «μεταδινόμεν εις τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου». Εκεί θά μάς έξασφαλίσῃ θέσιν ή ἀγαθή θέλησις και κανένα ἄλλον πόθον δέν θά ἔχωμεν εις τὸ ἐξῆς παρὰ νὰ μείνωμεν ἐκεῖ αἰωνίως.

Μακάριον τὸ πλάσμα ἐκεῖνο, πὸ δέν ἐγνώρισεν ἄλλην κατάστασιν ! Θὰ ἦτο πολὺ διαφορετικὸν ἀπὸ ὅ,τι εἶναι, άν ἀκριβῶς κατὰ την στιγμήν, όπου ἐπλάσθη, τὸ Δῶρόν Σου δέν τὸ ἐξύψωνε παρευθὺς δυνάμει της κλήσεως ἐκείνης «Γενηθήτω φῶς», ή ὁποία ἐδημιούργησε τὸ φῶς. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ πλάσμα τοῦτο, ή Γραφή ὑποδηλοῖ ἀπλῶς και μόνον τί θὰ ἦτο ἄνευ τοῦ θεοῦ φωτός : δεικνύει τὰς σκοτεινάς διακυμάνσεις, διὰ ν' ἀποκαλύψῃ την αἰτίαν, πὸ κατέστησε τὸ πλάσμα τοῦτο διαφορετικόν, δηλαδή την αἰτίαν, πὸ τὸ ᾠδήγησε πρὸς τὸ τέλειον φῶς και τὸ ἔκαμε φῶς αὐτὸ τὸ ἴδιον.

Αὐτός, πὸ ἤμπορεῖ νὰ τὸ ἐννοήσῃ, ἃς ζητήσῃ νὰ τὸ ἐννοήσῃ ἀπὸ Σένα. Διατί νὰ ἐνοχλῇ ἐμέ ; Μήπως ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς, πὸ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εις τὸν κόσμον ;

Ποῖος δύναται νὰ κατανοήσῃ την παντοδύναμον Τριάδα ; Και

(1) Ἡ «ᾠδὴ των αναβαθμῶν» ή «ἀναβάσεων» ἀναπτύσσεται εις σειρὰν βραχέων φαλμῶν (119—133). Αἱ βαθμίδες (ἀναβαθμοί), λέγει ὁ Ἅγιος Ἀυγουστίνος (Enarrat. Ps. 119, 1), ἀναδιβάζουσιν και καταδιβάζουσιν. Ἀλλ' αἱ βαθμίδες, αἱ ἀναφερόμεναι εις τοὺς φαλμούς, σημαίνουν πάντοτε ἀνάδασιν. Ἀπὸ ποῦ ὀφείλουν νὰ μάς ἀναδιδάσουν : Ἀπὸ την κοιλάδα των δακρύων. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν τόπον, εις τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀνέλθωμεν, ή ἀνθρωπίνη φωνή εἶναι ἀνίκανος νὰ τὸν ὑποδείξῃ.

ὅμως ποῖος δὲν ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς, ἐὰν πράγματι περὶ αὐτῆς ὁμιλῇ ; Εἶναι σπανία ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἡ ὁποία, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῆς Τριάδος, γνωρίζει περὶ τίνος ὁμιλεῖ. Φιλονικοῦν, συζητοῦν, ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἀτενίζει αὐτὸν τὸν ὁραματισμόν, χωρὶς ψυχικὴν γαλήνην.

Θὰ ἤθελα, ὅπως οἱ ἄνθρωποι παρατηροῦν εἰς τὸν ἑαυτὸν τῶν τρία φαινόμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν Τριάδα. Τὰ ὑποδεικνύω ἀποκλειστικῶς, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἀσκήσουν, δοκιμάσουν τὴν σκέψιν των καὶ ἀντιληφθoῦν πόσον εἶναι ἀκόμῃ μακρὰν ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦτο.

Ἴδου τὰ τρία αὐτὰ φαινόμενα : ὑπάρχω, γινώσκω, βούλομαι. Εἶμαι ὁ γινώσκων καὶ ὁ βουλόμενος. Γνωρίζω ὅτι ὑπάρχω καὶ ὅτι βούλομαι καὶ βούλομαι νὰ ὑπάρχω καὶ νὰ γινώσκω.

Ποῦ εἶναι ἡ ζωὴ μας ἀχώριστος εἰς τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα ; Ζωὴ μία, νόησις μία, ὑπόστασις μία, (*una essentia*). Εἰς ποῖον σημεῖον εἶναι ἀχώριστος ἡ ζωὴ μας εἰς τὰ τρία αὐτὰ φαινόμενα, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ κάμωμεν κάποιαν διάκρισιν, ἡ ὁποία ὅμως ὑπάρχει πραγματικῶς ; Ὅποιος ἡμπορεῖ, ἅς τὸ ἐννοήσῃ ! Ὁ καθεὶς εὐρίσκεται ἐμπρὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἄς ἐξετάσῃ λοιπὸν τὸν ἑαυτὸν του, ἅς κοιτάξῃ καλὰ καὶ ἅς ἀπαντήσῃ.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εὖρη κανεῖς μὲ τὸν τρόπον τοῦτον κάποιαν ὁμοιότητα καὶ δυνηθῇ νὰ τὴν διατυπώσῃ, δὲν πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἱκανὸν νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀμετάβλητον πραγματικότητα, ποὺ διέπει τὰ φαινόμενα ταῦτα καὶ ποὺ ὑφίσταται ἀμετάβλητος, γινώσκει καὶ βούλεται χωρὶς καμμίαν μεταβολήν. Ἀρά γε τὴν Τριάδα ἀποτελεῖ ἓν Θεῶ ἢ συνύπαρξις τῶν τριῶν τούτων φαινομένων ἢ τὸ τρισυπόστατον τοῦτο ἐνοικεῖ εἰς ἕκαστον θεῖον πρόσωπον, ὥστε ν' ἀνευρίσκεται εἰς τὸ καθένα ἐξ αὐτῶν ; Ἡ μήπως ὁ διπλοῦς αὐτὸς συνδυασμὸς συγκροτῆται διὰ θαύματος εἰς μίαν ἀπλότητα, ποὺ εἶναι καὶ πολλαπλότης, ἐνῶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ Τριάς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ σκοπὸς τῆς, λόγῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει, γινώσκει τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ ἐπαρκεῖ ἀμεταβλήτως εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, εἰς τὴν ὑπέροχον τῆς ἐνότητός τῆς μεγαλειότητα ; Ποῖος θὰ ἡμποροῦσε ποτὲ ν' ἀντιληφθῇ ἓνα τοιοῦτο μυστήριον ; Ποῖος θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ

τὸ ἐκφράσῃ διὰ λέξεων ; Ποῖος θὰ εἶχε τὴν τόλμην νὰ τὸ διατυπώσῃ κατὰ ἓνα ὁποιονδήποτε τρόπον ;

Προχώρησε, ὦ πίστις μου, εἰς τὴν ἐξομολόγησίν μου. Εἶπε εἰς τὸν Θεόν σου : ἅγιε, ἅγιε, ἅγιε, Κύριε καὶ Θεέ μου, εἰς τὸ ὄνομά Σου ἐδαπτίσθημεν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ⁽¹⁾. Διότι ὁ Θεὸς ἐπλασε μεταξὺ ἡμῶν καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δηλαδὴ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ σωματικὰ τῆς Ἐκκλησίας Σου. Ἡ δὲ γῆ ἡμῶν προτοῦ λάβῃ τὴν μορφήν τοῦ δόγματος (formam doctrinam) ἦτο «ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος» καὶ ἐκαλυπτόμεθα ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἀγνοίας, διότι «ὕπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον» ⁽²⁾ καὶ «τὰ κρίματά σου ὥσει ἄβυσσος πολλή» ⁽³⁾.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πνεῦμά Σου ἐφέρετο ὑπεράνω τῶν ὑδάτων δὲν ἐγκατέλειψε τὴν ἀθλιότητά μας ὁ οἶκτος Σου. Εἶπες : «Γενηθήτω φῶς !» «Μετανοεῖτε ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ⁽⁴⁾. Μετανοεῖτε· γενηθήτω φῶς ! Καὶ μέσα εἰς τὴν τρικυμίαν τῆς ψυχῆς μας Σ' ἐνθυμηθήκαμε Κύριε, «ἐκ γῆς Ἰορδάνου» ⁽⁵⁾ καὶ ἐξ ὅρου Ἰσου πρὸς τὰ ὕψη Σου, ἀλλὰ χάριν ἡμῶν σμικρυνθέντος. Καὶ ἐμισήσαμε τὰ σκοτάδια μας καὶ ἐστραφήκαμε πρὸς Ἐσέ, καὶ ἐγένετο φῶς ! Ὑπήρξαμε «σκοτός ποτὲ νῦν δὲ φῶς ἐσμέν ἐν Κυρίῳ».

* * *

Ἄλλ' εἴμεθα ἀκόμῃ μόνον φῶς, «διὰ πίστεως οὐ διὰ εἰδους» ⁽⁶⁾, «τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἐστὶν ἐλπίς» ⁽⁷⁾. Ἡ ἄβυσσος καλεῖ τὴν ἄβυσσον, ἀλλ' ἤδη μὲ τὴν φωνὴν τῶν καταρράκτων Σου ⁽⁸⁾. Ὁ εἰπών : «Οὐδ' ἡδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὥς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὥς σαρκι-

(1) Πρὸλ. Ματθ. κη', 19

(2) Ψαλμ. ΛΗ', 12.

(3) Ψαλμ. ΔΕ', 7.

(4) Ματθ. γ', 2.

(5) Πρὸλ. ψαλμ. ΜΑ', 7.

(6) Ἐφεσ. ε', 8.

(7) Κορινθ. Β', ε', 7.

(8) Ρωμ. η', 21.

κοῖς» (1), δὲν πιστεύει καὶ αὐτός, ὅτι ἐπλησίασε τὸν σκοπὸν του καὶ «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος» (2), ἐπεκτείνεται καὶ στενάζει ὑπὸ τὸ βάρος του καὶ διψᾷ «ἡ ψυχὴ του πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» (3), καὶ λέγει : «Πότε ἐλεύσομαι ;» Διότι ἐπιποθεῖ γὰρ στεγασθῇ εἰς τὸ οἰκητήριον αὐτοῦ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπευθύνει πρὸς τὴν κατωτέραν ἄδυσσον τὰς λέξεις : «μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν» (4) «καὶ μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε» (5) Καί : «ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε ;» (6) Ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον ἡ φωνὴ του, ἀλλ' ἡ ἰδικὴ Σου φωνή. Σὺ δὲ πέμψας ἀπὸ τῆς ὕψους τοῦ οὐρανοῦ τὸ πνεῦμά Σου δι' Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος, ἀνερχόμενος μέχρι τῶν οὐρανῶν, ἤνοιξε τοὺς καταρράκτας τῶν δώρων Σου, «ἵνα τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφράνῳσι τὴν πόλιν Σου» (7).

Δι' αὐτὴν ἀναστενάζει ὁ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ὁποῖος ἔχει μὲν ἤδη εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ στενάζει διὰ τὴν υἱοθεσίαν, ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματός του. Ἀναστενάζει δι' αὐτὴν, διότι εἶναι μέλος τοῦ νυμφίου (8), δι' αὐτὴν, ἀναπτύσσει τὸν ζήλόν του, διότι εἶναι φίλος τοῦ νυμφίου καὶ ὁ ζήλος του στρέφεται πρὸς αὐτὴν, ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διότι διὰ τῆς φωνῆς τῶν «καταρρακτιῶν» Σου καὶ ὅχι διὰ τῆς ἰδικῆς του φωνῆς καλεῖ τὴν ἐτέραν ἄδυσσον, ἀντικείμενον τοῦ ζήλου του καὶ τῶν φόβων του. Φοβεῖται μήπως ὡς «ὁ ὄφις Εὐὰν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ἀπὸ τῆς ἀπλότητος» (9), τῆς εἰς τὸν νυμφίον ἡμῶν μονογενῆ

(1) Πρὸς φιλ. ΜΑ', 8.

(2) Α' Κορινθ. γ', 1.

(3) Φιλιπ. γ', 13.

(4) Ρωμ. ιδ', 2.

(5) Α' Κορινθ. ιδ', 20.

(6) Γαλατ. γ', 1.

(7) Πρὸς φιλ. ΜΕ', 5.

(8) Ἐννοεῖ μέλος τῆς Ἐκκλησίας.

(9) Β' Κορινθ. ια', 3.

Υιόν Σου. Ἀλλὰ πόσον λαμπρὸν θὰ εἶναι αὐτὸ τὸ φῶς, ὅταν τὰ ἴδωμεν, καθὼς εἶναι, καὶ παρέλθουν τὰ δάκρυα ταῦτα, ἐπιούσιος ἄρτος τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν μας, ὅταν μ' ἐρωτοῦν καθημερινῶς, «ποῦ εὐρίσκεται ὁ Θεός σου ;»

Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνακράζω : «Ποῦ εἶσαι, ὦ Θεέ μου, ποῦ εὐρίσκεσαι ;» Ἀναπνέω ὀλίγον εἰς Ἐσὲ καὶ σκορπῶ ἐπάνω μου τὴν ψυχὴν μου μὲ φωνὴν ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως, μὲ ἦχον ἑορταζόντων ⁽¹⁾. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀκόμη λυπημένη, διότι πίπτει πάλιν καὶ γίνεται ἄδυσσος ἢ μᾶλλον διαισθάνεται ὅτι εἶναι ἄδυσσος ἀκόμη. Λέγει ἡ πίστις μου εἰς τὴν ψυχὴν μου — αὐτὴ ἡ πίστις μου ποῦ ἔχεις ἀνάψει Ἐσὺ ἐν μέσῳ νυκτὸς πρὸ τῶν ποδῶν μου—ἵνα τὸ περίλυπός ἐστι ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἵνα τί συνταράξεις με ⁽²⁾ ; Ἔχε τὰς ἐλπίδας σου εἰς τὸν Θεόν. Λύχνος τοῖς ποσὶ ⁽³⁾ σου ὁ λόγος σου. Ἔχε ἐλπίδα καὶ ὑπομονήν, ἕως ὅτου παρέλθῃ ἡ νύχτα, μητέρα τῶν ἀνομημάτων, ἕως ὅτου περάσῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὀργὴ ἐκείνη, τῆς ὁποίας ὑπῆρξαμε τέκνα, ὅταν ἦμεθα στὸ σκοτάδι. Σύρομεν τὰ ἴχνη τοῦ σκοτόυς αὐτοῦ εἰς τὸ σῶμά μας, ποῦ ἐθανάτωσεν ἡ ἁμαρτία ἕως ὅτου αἱ αὖραι τῆς ἡμέρας ἐκτοπίσουν τὰς σκιάς. Ἐλπιζε, ὦ ψυχὴ μου, εἰς τὸν Κύριον. Ὅταν ξημερώσῃ, θὰ σηκωθῶ καὶ θὰ ἴδω τὴν σωτηρίαν τοῦ προσώπου μου, ὦ Θεέ μου, τοῦ προσώπου μου ἐκείνου, ποῦ θὰ ζωοποιήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ νεκρὰ σώματά μας διὰ τοῦ Πνεύματος, ποῦ ἐνοικεῖ εἰς ἡμᾶς καὶ φέρεται εὐσπλαχνικὰ ἐπάνω στὰ σκοτεινὰ κύματα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς μας. Τοιοῦτοτρόπως, κατὰ τὴν γῆϊνὴν ἀποδημίαν μας, ἐλάβαμεν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὴν ἐγγύησιν διὰ νὰ εἴμεθα φῶς, ἤδη δὲ ἐσώθημεν μὲ τὴν ἐλπίδα, ἐνῷ δὲ πρότερον εἴμεθα τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ σκοτόυς βλαστοί, ἐγίναμεν τέκνα τοῦ φωτός καὶ τῆς ἡμέρας.

Μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ Σὺ μόνον ἡμπορεῖς νὰ διακρίνης ἐν μέσῳ τῆς ἀβεδαίας ἀνθρωπίνης γνώσεως, διότι Σὺ εἶσαι ὁ δοκιμάζων τὰς καρδίας μας καὶ ὁ καλῶν τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος νύκτα ⁽⁴⁾. Καὶ ποῖος, ἐκτὸς Σοῦ, εἶναι ἱκανὸς νὰ κάμῃ αὐ-

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΜΑ', 4.

(2) Ψαλμ. ΜΑ', 6.

(3) Ψαλμ. ΡΙΗ', 105.

(4) Γέν. Α', 5.

τὴν τὴν διάκρισιν ; Τί δὲ κατέχομεν, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχομεν λάβει ἀπὸ Σένα ; Εἰς τιμὴν σκεύη, ἀπεσπάσθημεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος, ἐξ οὗ καὶ σκεύη εἰς ἀτιμίαν⁽¹⁾.

Καὶ πρῶτος ἄλλος, ἐὰν ὅχι Σὺ, ἐξέτεινεν ὑπεράνω ἡμῶν στερέωμα αὐθεντίας εἰς τὰς θείας Γραφάς ; Καὶ ἐλιγύσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον⁽²⁾ καὶ τώρα ἐλίσσεται ὑπεράνω ἡμῶν ὡς δορά. Ἀκόμη ὑπεροχώτερον εἶναι τὸ γόητρον τῶν Γραφῶν Σου, ἀφότου ἀναπαύονται εἰς τὸν θάνατον οἱ θνητοί, διὰ τῶν ὁποίων μᾶς τὰς ἐδώρησες. Καὶ Σὺ γνωρίζεις, Κύριε, πῶς ἔνδυσες μὲ δέρματα τοὺς ἀνθρώπους, ἀφότου ἔγιναν θνητοὶ διὰ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ θανάτου των ἡ δύναμις τοῦ κύρους, ποὺ ἀπολαμβάνουν αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν, ἐπεκτείνεται κάθε τι, ποὺ ἐξαγγέλουν, μὲ τόσην λαμπρότητα, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τόσο μεγάλην ἔκτασιν, ὅταν εὐρίσκοντο εἰς τὴν ζωὴν. Διότι δὲν εἶχες ἀκόμη ἐπεκτείνει ὡς δορὰν τὸν οὐρανόν, δὲν εἶχες ἀκόμη διασπείρει τὴν ἐνδοξὸν φήμην τοῦ θανάτου των. Ἄς ἀτενίσωμεν, Κύριε, τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων Σου⁽³⁾. Ἀπομάκρυνε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς μας τὰ νέφη, μὲ τὰ νέφη, μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς περιέβαλλες. Ἐξῶ εὐρίσκεται ἡ μαρτυρία, ἡ σοφίζουσα νήπια. Κατάρτισε, Κύριε, ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων τὸν αἶνόν Σου. Δὲν γνωρίζομεν ἄλλα βιβλία ποὺ νὰ ἐκμηδενίζουν τὴν ἀλαζονείαν εἰς τόσον βαθμόν, ποὺ νὰ τρέπουν εἰς φυγὴν ἀποτελεσματικώτερα τὸν ἐχθρόν, τὸν συνήγορον, ὁ ὁποῖος διὰ ν' ἀντιταχθῇ πρὸς τὴν συμφιλίωσιν, ὑπεραμύνεται καὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἀκόμη ἀνομημάτων. Δὲν γνωρίζω, Κύριε, δὲν γνωρίζω ἄλλους ἀγνωστότερους χρησμούς· χρησμούς καταλληλοτέρους, διὰ νὰ μὲ προτρέψουν εἰς ὁμολογίας διὰ νὰ ρίψουν τὸν αὐχένα μου ὑπὸ τὸν ζυγόν Σου καὶ νὰ μὲ καλέσουν, ὅπως Σοῦ προσφέρω μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου τὰς ὑπηρεσίας μου. Εἰθε νὰ δυνηθῶ νὰ τοὺς ἐννοήσω. Πατέρα μου ἀγαθέ ! Χορήγησε τὴν χάριν αὐτὴν εἰς τὴν καθυπόταξίν μου, ἀφοῦ ἐδημιούρ-

(1) Ρωμ. θ' 21 : «ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος παιῆσαι ἑ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν ;»

(2) Πρβλ. Ἦσ ΛΔ', 4.

(3) Ψαλμ. Η', 4.

γησες αὐτοὺς τοὺς χρησμοὺς τόσο ἐδραίους διὰ τὰς ὑποτεταγμέ-
νας ψυχάς.

Ἐπάρχουν, πιστεύω, ἄλλα ὕδατα ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ⁽¹⁾,
ὕδατα ἀθάνατα, προφυλαγμένα ἀπὸ τὴν γηϊνὴν διαφθοράν. Ἄς
ἐξυμνοῦν τὸ ὄνομά Σου! Ἄς Σ' ἐξυμνοῦν αἱ ὑπέργεια στρατιαὶ
τῶν ἀγγέλων, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ περιεργάζωνται
αὐτὸ τὸ στερέωμα, οὔτε νὰ μαυθάνουν ἐξ ἀναγνώσεως τὸν λόγον
Σου! Διότι βλέπουν διαρκῶς τὸ Πρόσωπόν Σου καὶ ἀναγινώσκουν
εἰς αὐτό, χωρὶς αἱ συλλαβαὶ νὰ διαδέχωνται ἢ μία τὴν ἄλλην εἰς
χρονικὰ διαστήματα, πρᾶγμα ποὺ ἀπαιτεῖ ἢ αἰωνία θέλησίς Σου.
Εἶναι συγχρόνως ἀνάγνωσις, ἐκλογή καὶ ἀπόλαυσις. Ἀνάγνωσις
σταθερά, δὲν παρέρχεται δὲ ὅ,τι ἀναγινώσκουν. Ἀναγινώσκουν τὸ
ἀμετάβλητον τῶν σκοπῶν Σου, ἀντικείμενον τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς
ἀπολαύσεώς των, οὐδέποτε δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο κλείει ἢ συνελίσ-
σεται, διότι τὸ βιβλίον εἶσαι Σὺ δι' αὐτοὺς, καὶ εἶσαι αἰώνιος.

Διότι τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐτοποθέτησες ὑπεράνω τοῦ στερεώ-
ματος τούτου, ποὺ ἐδημιουργήθη ἄνωθεν τῆς ἀδυναμίας τῶν λαῶν
ἐδῶ κάτω, διὰ νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά των πρὸς αὐτὸ καὶ γνω-
ρίσουν τὸν οἶκόν Σου, ποὺ ἐξαγγέλλει ἐν τῷ χρόνῳ Ἐκεῖνος, ὁ
ὅποιος εἶναι δημιουργὸς τοῦ χρόνου. Διότι, Κύριε, ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ τὸ ἔλεός Σου, καὶ ἡ ἀλήθειά Σου ἕως τῶν νεφελῶν ⁽²⁾.
Παρέρχονται αἱ νεφέλαι, ἀλλὰ μένει ὁ οὐρανός. Οἱ κηρύσσοντες
τὸν λόγον Σου διέρχονται ἀπὸ τὴν ζωὴν ταύτην εἰς ἄλλην ζωὴν,
ἀλλ' αἱ Γραφαὶ Σου ἐκτείνονται πέραν τῶν λαῶν μέχρι συντελείας
τῶν αἰώνων. Ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λό-
γοι Σου οὐ μὴ παρέλθωσι ⁽³⁾, ἀφοῦ καὶ ἡ δορὰ αὐτὴ θὰ συνε-
λιχθῇ καὶ τὸ χόρτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι σαρωμένη, θὰ παρέλθῃ
μὲ τὸ κάλλος του ἀλλὰ τὸ ρῆμά σου μένει εἰς τὸν αἰῶνα ⁽⁴⁾,
Ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ἤδη εἰς τὸ αἶνιγμα τῶν νεφῶν διὰ τοῦ
ἐσόπτρου τοῦ οὐρανοῦ ⁽⁵⁾ ἀλλ' ὅχι καθὼς εἶναι πραγματικῶς, διότι
καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τέκνα ἀγαπητὰ τοῦ Υἱοῦ Σου οὐπω ἐφανε-

(1) Ψαλμ. ΡΙΗ', 4.

(2) Ψαλμ. ΛΕ', 6.

(3) Ματθ. κδ', 36.

(4) Ἦς Μ'. 8.

(5) Πρβλ. Α', Κορινθ. ιγ', 12.

πρώτη τί ἐσόμεθα. Μᾶς εἶδε διὰ μέσου τοῦ πέπλου τῆς σαρκὸς του, μᾶς περιέβαλε μὲ περιπτύξεις καὶ μὲ τὰς φλόγας τοῦ ἔρωτος ⁽¹⁾, καὶ τρέχοντες ὀπισθεν τῶν μύρων του. Ἄλλ' ἔταν ἐμφανισθῇ, θὰ εἴμεθα ὅμοιοί του, διότι θὰ τὸν ἴδωμεν ποῖος εἶναι. Τὸ νὰ τὸν ἴδωμεν δὲ ποῖος εἶναι, ἰδοὺ, Κύριε, τὸ προνόμιόν μας, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπολαμβάνομεν ἀκόμῃ.

Διότι, ὅπως εἶσαι τὸ ἀπόλυτον Ὄν, ἔτσι μόνον Σὺ κατέχεις τὴν πραγματικὴν γνῶσιν. Σὺ, ποὺ ὑπάρχεις ἀμεταβλήτως, γνωρίζεις ἀμεταβλήτως καὶ βούλεσαι ἀμεταβλήτως. Ἡ ὑπόστασίς Σου γνωρίζει καὶ βούλεται ἀμεταβλήτως, ἡ γνῶσίς Σου ὑπάρχει καὶ βούλεται ἀμεταβλήτως, ἡ βούλησίς Σου ὑφίσταται καὶ γνωρίζει ἀμεταβλήτως. Δὲν φαίνεται εἰς τὰ ὅμματα Σου δίκαιον, ὅπως τὸ ἀμετάβλητόν Σου φῶς γνωσθῇ ἀπὸ τὸ πλάσμα, τὸ ὁποῖον φωτίζει, τόσον τελείως, ὅσον γνωρίζει αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ἑαυτόν του. Ἰδοὺ διατὶ ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἄνυδρός σοι ⁽²⁾. Ὅπως δὲν ἡμπορεῖ νὰ φωτισθῇ ἀφ' ἑαυτῆς, ἔτσι δὲν ἡμπορεῖ νὰ κατασδέσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν δίψαν της. Ὅπως λοιπὸν παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἔτσι ἐν τῷ φωτί σου ὁψόμεθα φῶς ⁽³⁾. Ποῖος συνήθροισεν εἰς μᾶζαν ἐνιαίαν τὰ ὕδατα τῆς πικρίας; Ὅλα ἐπιδιώκουν τὸν ἴδιον σκοπὸν: εὐτυχίαν προσωρινήν, γῆνῃν, διὰ τὴν ὁποίαν πράττουν τὰ πάντα, ὅσονδῆποτε πολυσχιδῆς καὶ ἂν εἶναι ἡ ποικιλία τῶν κινήσεων, ποὺ τὰ συνταράσσουν. Ποῖος ἄλλος, ἐὰν ὅχι Σὺ, εἶπες εἰς τὰ ὕδατα νὰ συναχθοῦν εἰς συναγωγὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν νὰ ἐμφανισθῇ διψῶσα δι' Ἑσέ. Ἰδική Σου εἶναι ἡ θάλασσα, Σὺ τὴν ἔχεις δημιουργήσει. Τὰ χέρια Σου ἐπλάσαν τὴν αὐχμηρὰν αὐτὴν γῆν, διότι θάλασσαν δὲν ὀνομάζουν τὴν πικρίαν τῶν βουλήσεων, ἀλλὰ τὴν συναγωγὴν τῶν ὑδάτων. Καταστέλλεις ἐξ ἄλλου τὰ ὀλέθρια πάθη τῶν ψυχῶν, ποὺ θέτεις ὅρια, τὰ ὁποῖα δὲν ἡμποροῦν νὰ ὑπερβῶν. Ἐξαναγκάζεις τὰ κύματά των νὰ θραύωνται ἐπάνω εἰς τὸν ἑαυτόν των, καὶ ἔτσι ρυθμίζεις τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ κράτους Σου, ποὺ ἐκτείνεται παντοῦ.

Τὰς δὲ ψυχὰς ἐκείνας, τὰς κατεχομένας ἀπὸ δίψαν δι' Ἑσέ, ποὺ εἶναι ἐμπρὸς εἰς τὰ ὅμματα Σου καὶ τὰς ὁποίας ἀπέσπασες

(1) Ἄσμα Ἀσμάτων.

(2) Ψαλμ. ΡΜΒ', 6.

(3) Ψαλμ. ΛΕ', 10.

ἀπὸ κάθε μετὰ τῆς θαλάσσης δεσμὸν, ποτίζεις μὲ ὕδωρ γλυκὺ καὶ μυστηριῶδες, ἡ δὲ ψυχὴ μας, πειθήνιος εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ τῆς, γεννᾷ τὰ σπέρματα τῆς εὐσπλαγχνίας, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδίαν φύσιν τῆς, ποὺ συμπονεῖ καὶ ἀνακουφίζει τὸν πλησίον εἰς τὰς ὕλικας ἀνάγκας του. Φέρει τὸ σπέρμα τοῦ οἴκτου εἰς ἑαυτήν, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ὁμοειδὴς μὲ τὴν ψυχὴν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, διότι ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς ὠθεῖ νὰ συμπάσχωμεν μὲ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δεινοπαθοῦν· ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς παρακινεῖ νὰ τοὺς παρέχωμεν τὴν προστασίαν μας, καθὼς καὶ ἡμεῖς θὰ ἠθέλαμε νὰ ἔχωμεν τὴν ἰδικήν των, ἔάν εὐρισκώμεθα ὑπὸ τὸ κράτος ὁμοίων ἀντιξόων περιστάσεων, εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς ἀθλιότητός μας. Ἡ προστασία δὲ αὐτὴ δὲν ἀφορᾷ μόνον εὐτελεῖ πράγματα, ποὺ εἶναι σὰν ἐλαφρὸ χορτάρι, ἀλλ' εἶναι πρόθυμος εἰς ἐνεργὸν καὶ ἀποτελεσματικὴν βοήθειαν ὁμοίαν μὲ δένδρον φορτωμένον μὲ καρποὺς καὶ εὐεργετήματα· εἶναι πρόθυμος εἰς βοήθειαν ἱκανὴν ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἰσχυροῦ τὸν ἀδικούμενον καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν προστατευτικὴν σκιάν, τὸ ἐδραῖον στήριγμα τῆς δικαιοσύνης.

ὦ Κύριε, Σὺ ὁ χορηγῶν τὴν χαρὰν καὶ τὴν δύναμιν, ὅπως ἀλήθεια ἀνατείλῃ ἐκ τῆς γῆς καὶ διακύψῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δικαιοσύνη ⁽¹⁾ καὶ γεννηθῇ τωσαν φωστήρες ἐν τῷ στερεώματι ⁽²⁾. Ἄς μοιράσωμε τὸ ψωμί μας μὲ τὸν πεινῶντα, ἃς ἐπιτρέψωμεν τὴν εἴσοδον εἰς τὸ σπίτι μας εἰς τὸν ἄστεγον πτωχόν, ἃς ἐνδύσωμε τὸν γυμνὸν καὶ ἃς μὴ περιφρονήσωμεν τοὺς συγγενεύοντάς μὲ τὸ γένος μας.

Ἐάν γεννῶνται τέτοιοι καρποὶ ἀπὸ τὴν γῆν μας, στρέψετε πρὸς αὐτοὺς τὰ βλέμματά σας καὶ εἰπῆτε : « Ἀγαθὸν εἶναι τοῦτο ». Τὸ φῶς μας ἃς ξεπηδήσῃ τὴν κατάλληλον στιγμὴν, ἡ δὲ συγκομιδὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι καχεκτικὴ, ἃς μᾶς ἐπιτρέψῃ ν' ἀνεδοῦμε ὑψηλότερα, εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς θεωρήσεως τοῦ Δένδρου τῆς Ζωῆς : τότε θὰ φανῶμεν ὡς φωστήρες ἐν τῷ κόσμῳ ⁽³⁾, κρατοῦντες στερεὰ τὸ στερέωμα τῶν Γραφῶν Σου.

Ἐκεῖ τὰ διδάγματά Σου μᾶς καθιστοῦν ἱκανοὺς νὰ διακρίμεν τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τὰ σωματικὰ, τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νύ-

(1) Ψαλμ. Δ', 12.

(2) Γεν. Α', 14.

(3) Φιλιπ. β', 15.

κατα, καθὼς καὶ τὰς ψυχὰς ἐκείνας τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν, ἀπὸ τὰς ψυχὰς, ποὺ παραδίδονται εἰς σωματικὰς ἀπολαύσεις. Τοιουτοτρόπως δὲν εἶσαι—καθὼς ἀκριβῶς καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας—Ἐσὺ ὁ μόνος δυνάμενος, ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς διακρίσεως, νὰ διαχωρίσῃ τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος ; (1) Τὰ πνευματικὰ τέκνα Σου, τοποθετημένα καὶ αὐτὰ εἰς τὸ ἴδιον στέρεωμα τῶρα, ὁπότε ἡ χάρις Σου διεδηλώθη διὰ τοῦ Σύμπαντος, ἀπαστρέπτουν ὑπεράνω τῆς γῆς, διαχωρίζουσιν ἀναμέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀναμέσον τῆς νυκτός (2) καὶ σημειοῦν τὴν διαδοχὴν τῶν χρόνων, διότι τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα (3). Νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν, ἢ νῦν προέκυψεν, ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν (4). Εὐλογεῖς τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ σου (5), ἀποστέλλων ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν Σου, ποὺ ἐσπάρη ὑπὸ ἄλλων χειρῶν, ἀποστέλλων τοιούτους μάλιστα καὶ διὰ νέαν σποράν, ἢ συγκομιδὴν τῆς ὁποίας θὰ συντελεσθῇ εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Εἰσάκουσε λοιπὸν τὰς εὐχὰς τοῦ δικαίου καὶ εὐλόγησε τὰ ἔτη του. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, τὰ δὲ ἔτη σου, τὰ ὅποια οὐκ ἐκλείψουσιν, εἶναι ὥπως ὁ σιτοθρῶν, ποὺ παρασκευάζει διὰ τὰ ἔτη, ποὺ διαρρέουν.

Ὁ αἰώνιος σκοπὸς Σου σκορπᾷ εἰς τὴν γῆν τὰ εὐράνια ἀγαθὰ Σου εἰς καταλλήλους στιγμὰς : ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ὥς μεγαλύτερος φανός, προοριζόμενος διὰ τοὺς ἀρεσκομένους εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ποὺ ἀξαστρέπτει σὰν τὴν αὐγὴν. Ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὥς μικρότερος φανός. Ἐτέρω δὲ πίστις, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλω δὲ προφητεία, ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρω δὲ γένη γλωσσῶν, ὅλα δὲ αὐτὰ εἶναι ὅμοια μὲ τοὺς ἀστέρας, διότι πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται (6) καὶ ἐμφανίζον τοὺς ἀστέρας τούτους πρὸς τὸ συμφέρον.

(1) Πρὸλ. Γέν. Α', 14.

(2) Πρὸλ. Γέν. Α', 14.

(3) Β' Κορινθ. ε', 17.

(4) Ρωμ. ιγ', 11—12.

(5) Ψαλμ. ΖΑ', 12.

(6) Α' Κορινθ. ιβ', 8—11.

Ἀλλά, ὁ λόγος αὐτὸς τῆς γνώσεως, ποὺ περιέχει ὅλα τὰ μυστήρια, τὰ ὅποια, καθὼς αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἢ σελήνῃ, εἶναι διάφορα ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν καὶ τὰ λοιπὰ δῶρα, ποὺ ἀνέφερα καὶ τὰ ὅποια παρέβαλα μὲ τοὺς ἀστέρας, διαφέρουν τόσο ἀπὸ τὸ ἐκθαμβωτικὸν ἐκεῖνο φῶς τῆς σοφίας, ποὺ εἶναι τῆς ἀνατελλούσης ἡμέρας χαρά, ὥστε ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὸ λυκόφως τῆς νυκτός. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖα δι' ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ σωφρονέστατος θεράπων Σου δὲν ἠδυνήθη νὰ ὁμιλήσῃ ὡς πρὸς πνευματικὰ ὄντα, ἀλλ' ὡς πρὸς ὄντα σαρκικά, αὐτὸς ὁ σοφίαν λαλῶν ἐν τοῖς τελείοις (¹).

Αὐτὸς δὲ ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι ἀκόμῃ νήπιον ἐν Χριστῷ καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ τρέφεται παρὰ μόνον μὲ γάλα, ἕως ὅτου, ἐνδυναμωθείς, θὰ δυνήθῃ νὰ λάβῃ στερεὰν τροφήν καὶ ἕως ὅτου οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ γίνωνται ἱκανοὶ ν' ἀνεχθοῦν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἄς μὴ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐγκαταλελειμμένου στὸ σκοτάδι, ἀλλ' ἄς ἀρκεσθῇ εἰς τὴν λάμψιν τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων.

Ἴδου ἡ διδασκαλία, ποὺ παρέχεις διὰ τοῦ βιβλίου Σου, τοῦ στερεώματός Σου, Θεὲ ἡμῶν, ὑπερτάτῃ Σοφίᾳ, διὰ νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃς νὰ διακρίνωμεν τὰ πάντα μὲ κάποιαν ὑπέροχον ἐνόρασιν, μολονότι ἀκόμῃ περισζομένην ἀπὸ τὰ σημεῖα τῶν χρόνων, τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἐτῶν.

Ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτό : λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. Διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ξηρὰ μάθετε καλὸν ποιεῖν, κρίνατε ὀρφανῷ καὶ δικαιοῦσατε χήραν (²), ἔτσι θὰ παραγάγῃ ἡ γῆ χόρτον θρεπτικὸν καὶ δένδρα καρποφόρα. Ἐλάτε καὶ συζητήσετε μαζί μου, λέγει ὁ Κύριος, διὰ ν' ἀναφθοῦν εἰς τὸ στερέωμα οἱ φωστῆρες τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ φωτίζουν ὑπεράνω τῆς γῆς.

Ὁ πλούσιος ἠρώτησε τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον, τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν αἰωνίαν ζωὴν ; Καὶ ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος, τὸν ὁποῖον ὁ πλούσιος ἐξελάμβανεν ὡς ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνον ἐπειδὴ εἶναι Θεός, τοῦ ἀπήν-

(1) Πρὸλ. Α' Κορινθ. γ', 1.

(2) Ἦσ. Α'. 16—17.

τησε : «ἐὰν θέλῃς νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν ζώην, τήρησε τὰς ἐντολάς, ἀπώθησε μακρὰν σοῦ τὰ ὕδατα τῆς πονηρίας, τῆς διαφθορᾶς, μὴ φονεύσῃς, μὴ μοιχεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ξηρὰ καὶ γεννηθῇ ἀπ' αὐτὴν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν πατέρα καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον». Ἀλλὰ τὰ ἔκαμα ὅλα αὐτά, εἶπε, «Λοιπὸν τότε ἀπὸ ποῦ ἐφύτρωσαν τὰ τόσα ἀγκάθια, ἀφοῦ εἶναι γόνιμος ἡ γῆ; «Ἵπαγε ξερρίζωσε τοὺς πυκνοὺς θάμνους τῆς φιλαργυρίας, πώλησε τὰ ὑπάρχοντά Σου καὶ πλούτησε ἀπὸ καρπούς, δίδων εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅτι κατέχεις καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν τῷ οὐρανῷ»⁽¹⁾, ὕστερα δὲ ἀκολούθησε τὸν Κύριον, ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, καὶ νὰ συνδεθῇς μετ' ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους Ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει τί πρέπει νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, λέγει λόγους σοφίας. Τότε θὰ τοὺς γνωρίσῃς καὶ σὺ καὶ θὰ γίνουν καὶ διὰ σὲ φωστῆρες εἰς τὸ στερέωμα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἂν δὲν εἶναι ἐκεῖ ἡ καρδιά σου, καὶ ἡ καρδιά σου δὲν θὰ εἶναι ἐκεῖ, ἂν δὲν εὕρισκται ἐκεῖ ὁ θησαυρός σου. Αὐτὰ ἔχεις ἀκούσει ἀπὸ τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον. Ἀλλ' ἐθλίβῃ ἡ ἄγονος γῆ καὶ αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν τὸν λόγον.

Σεῖς δὲ οἱ ἐκλεκτοί, σεῖς οἱ ἀσθενεῖς τοῦ κόσμου τούτου, οἱ ἀπαρνηθέντες τὰ πάντα, διὰ ν' ἀκολουθήσετε τὸν Κύριον, βαδίσατε ὀπισθὲν Του· συγχύσετε τοὺς ἰσχυροὺς, βαδίσατε ὀπισθὲν Του μετὰ τοὺς ροδίνους πόδας σας καὶ λάμψετε εἰς τὸ στερέωμα, διὰ νὰ διηγηθοῦν οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν Του, διαχωρίζοντες τὸ φῶς τῶν τελείων, ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμῃ μετὰ τοὺς ἀγγέλους ὅμοιοι, ἀπὸ τὸ σκότος τῶν μικρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἔσθυσαν ἀκόμῃ αἱ ἐλπίδες ! Σκορπίσετε εἰς ὁλόκληρον τὴν γῆν τὸ φῶς σας ! Ἡ ἀπαστράπτουσα μέσα εἰς τὸν ἥλιον ἡμέρα ἃς ἀναγγεῖλῃ εἰς τὴν ἡμέραν τὸν λόγον τῆς σοφίας καὶ ἡ νύκτα, κάτω ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης, εἰς τὴν νύκτα τὸν λόγον τῆς γνώσεως⁽²⁾. Ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα λάμπουν ὑπεράνω τῆς νυκτός, χωρὶς ἡ νύκτα ν' ἀμυρῶνῃ τὴν λάμψιν των, τὴν ὁποίαν σκορποῦν ἐπ' αὐτῆς, κατὰ τὸ μέτρον ποὺ ἡμπορεῖ νὰ τὴν δεχθῇ. Σὰν νὰ ἔλεγε ὁ Θεός : «ἃς

(1) Πρὸς Ματθ. ιθ' 16—22, Μαρκ. ι', 17—22, Λουκ. ιη'. 13—23.

(2) Πρὸς ψαλμ. ΙΗ', 2 : «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ... ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεῖγεται ρῆμα καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν».

ἀνάψουν φωστήρες εἰς τὸ στερέωμα, καὶ ἤκούετο ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κρότος σάν φύσημα ἀνέμου σφοδροῦ, καὶ ἐφαίνοντο πύρινα γλῶσσαι, διαχεόμεναι ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἀπήστραπτον φῶτα εἰς τὸν οὐρανόν, «λόγον ζωῆς ἐπέχοντα»⁽¹⁾. Σπεύσατε παντοῦ γοητευτικαὶ φλόγες ! Ἐκεῖνος, μὲ τὸν ὅποιον συνδέεσθε, σᾶς ἐξύψωσε καὶ ἐξυψώθη. Σπεύσατε παντοῦ, ἀποκαλυφθῆτε εἰς ὅλα τὰ ἔθνη !

Ἄς συλλάβῃ ἡ θάλασσα καὶ ἄς γεννήσῃ τὰ ἔργα σας. «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετά ψυχῶν ζωσῶν». Διότι ἐξαγαγόντες τίμιον ἀπὸ ἀναξίου⁽²⁾, ἐγένοντο τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ὁποίου λέγει : «Τὰ ὕδατα ἄς μὴ παραγάγουν τὴν ζωσαν ψυχὴν, εἶναι ἡ γῆ ἐκείνη, ποὺ τὴν παράγει». «Ἐρπετά ψυχῶν ζωσῶν καὶ ταπεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς». Τὰ ἔρπετά αὐτὰ εἶναι, ὦ Θεέ, τὰ μυστήριά Σου, τὰ ὁποῖα, χάρις εἰς τὰ ἔργα τῶν ἁγίων Σου, διωλίσθησαν διὰ μέσου τῶν κυμάτων τῶν πειρασμῶν τοῦ αἰῶνος, ὅπως ποτίσουν τὰ ἔθνη διὰ τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτίσματος δοθέντος εἰς τὸ ὄνομά Σου.

Καὶ ἔτσι ἔγιναν μεγάλα καὶ θαυμαστά, ὅμοια μὲ θαλάσσια τέρατα, οἱ δὲ λόγοι τῶν ἀγγελιαφόρων Σου ἀνοιξαν ὑπεράνω τῆς γῆς τὰς πτέρυγας των, εἰς τὸ στερέωμα τῆς Βίβλου Σου, ἡ αὐθεντία τῆς ὁποίας ἔδει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πτῆσίν των, ὅπουδὴποτε κατευθυνομένην. Διότι οὐκ εἰσὶν λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν⁽³⁾, ἡ δὲ εὐλογία Σου, Κύριε, τὰ ἔχει πολλαπλασιάσει.

Ἄρά γε ψεύδομαι ; Ἡ ἀνακατώνω καὶ συγχέω, χωρὶς νὰ ἡμπορῶ νὰ τὴν διακρίνω, τὴν σαφῇ γνῶσιν τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὸ στερέωμα, καὶ τὰ σαρκικὰ ἔργα, τὰ δημιουργούμενα ἐντὸς τῆς κυματώδους θαλάσσης κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν : Ἀλλὰ ὄχι ! Ὑπάρχουν πράγματα, ἡ γνῶσις τῶν ὁποίων εἶναι ὠρισμένη, περιορισμένη καὶ δὲν αὐξάνεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν : τὰ φῶτα τῆς γνώσεως τῆς σοφίας, ἐπὶ παραδείγματι. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου, τὰ πράγματα αὐτὰ συνεπιφέρουν ἐνεργείας ὕλικῆς φύσεως, ἐνεργείας πολυαρίθμους καὶ ποικίλας, διὰ κάποιας δὲ συνεχιζο-

(1) Γεν. Α', 20.

(2) Ψαλμ. ΙΗ', 4—5.

(3) Ψαλμ. ΙΗ', 4—5.

μένης αὐξήσεως πολλαπλασιάζονται, ὦ Θεέ μου, ὑπὸ τὴν εὐλογίαν Σου. Ἀπεξημίωνες τὴν ἀδυναμίαν τῶν αἰσθήσεών μας, ποὺ ἀπογοητεύονται τόσο ἐυκόλως, ἐπιτρέπων, ὅπως μία μοναδικὴ ἀλήθεια συγκροτηθῇ καὶ διατυπωθῇ μὲ μυρίους τρόπους ἐνώπιον τοῦ πνεύματος διὰ φυσικῶν λειτουργιῶν.

Ἴδου τί παρήγαγον τὰ ὕδατα, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ Λόγου Σου. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῶν λαῶν, ἀλλὰ μόνον χάρις εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν Σου, διότι τὰ ὕδατα ταῦτα ἔκαμαν ν' ἀναβλύσουν τὰ ἐν λόγῳ δημιουργήματα, ἡ δὲ κοιμωμένη πικρία τῶν ὑπῆρξεν ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Λόγος Σου παρενέβη, ὅπως τὰ ἀποσπάσῃ ἐξ αὐτῶν.

Ὅλα εἶναι ὥραια, ὅταν ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἰδικῶν Σου χειρῶν, ἀλλὰ εἶσαι ἀσυγκρίτως ὥραιότερος Σὺ, ὁ πλάστης ὅλων τῶν πραγμάτων. Ἐὰν δὲν ἐπιπτεν ὁ Ἀδάμ, δὲν θὰ ἐξήρχοντο τὰ πικρὰ ὕδατα τοῦ ὠκεανοῦ ἀπὸ τοὺς κόλπους του, θέλω νὰ εἰπῶ, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν βαθεῖαν περιέργειάν του, μὲ τὴν θυελλώδη ἀλαζονείαν του, μὲ τὴν φευγαλέαν μεταδλητικότητά του. Καὶ τότε οἱ κήρυκες τοῦ Λόγου Σου δὲν θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεταφέρουν εἰς τοὺς κόλπους τῶν κυμάτων τὰς πράξεις Σου καὶ τὰ μυστηριώδη ῥήματά Σου δι' ὕλικῶν καὶ αἰσθησιακῶν ἐνεργειῶν. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐρμηνεύω ἐγὼ τὰ «ἐρπετὰ» καὶ τὰ «πτηνὰ» ἐκεῖνα, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ μεμνημένοι δὲν θὰ ὑπερπηδοῦσαν τὰ ὕλικά μυστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποτεταγμένοι, ἂν ἡ ψυχὴ των, ἀνερχομένη ὑψηλότερα, δὲν μετερσιώνετο εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ δὲν ἐποθοῦσε, μετὰ τὸν πρωταρχικὸν λόγον, μεγαλυτέραν τελειότητα.

Καὶ ἰδοὺ διατί, χάριν τοῦ Λόγου, ὅχι πλέον αἱ ἄβυσσοι τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ἢ μὴ ἀκόμη χωρισμένη ἀπὸ τὰ πικρὰ κύματα θάλασσα δὲν παρήγαγε πλέον τὰ ἐρπετὰ ζώσων ψυχῶν καὶ τὰ πτηνὰ, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν τὴν ἀληθῶς ζῶσαν.

Ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν ἔχει πλέον τὴν ἀνάγκην τοῦ βαπτίσματος, ἀπαραιτήτου διὰ τοὺς εἰδωλολάτρους, καθὼς εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ, ὅταν ἀκόμη κατεκαλύπτετο ἀπὸ τὰ ὕδατα. Διότι, ἀφότου ἐθέσπισες τὸν ὅρον τοῦτον τῆς εἰσόδου, δὲν ἤμποροῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ πλησιάζουν μὲ ἄλλον τρόπον τὸ βασίλειον τῶν οὐρανῶν. Ἡ ψυχὴ δὲν ζητεῖ πλέον, διὰ νὰ πιστεύσῃ, σημεῖα καὶ τέρατα. Πιστεύει

καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἴδῃ, χωρισμένη ἀπὸ τὴν πικρὰν ἀπιστίαν τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης· ἀλλὰ αἱ «γλῶσσαι εἰς σημείον εἰσὶν οὗ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις» (¹). Ἡ ξηρὰ, τοποθετηθεῖσα τῶρα ὑπὸ Σοῦ ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, δὲν ἔχει ἀνάγκην οὔτε, τῶν πτηνῶν, ποὺ ἀπέσπασεν ἐκ τῶν ὑδάτων ὁ Λόγος Σοῦ. Ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν παρὰ ν' ἀφηγοῦμεθα τὰ ἔργα τῶν, ἀλλ' εἶσαι Σὺ ὁ διενεργῶν εἰς αὐτὰ τὸ ἔργον, ποὺ δημιουργεῖ μίαν ζῶσαν ψυχὴν.

Τὴν παράγει ἡ γῆ, διότι εἶναι αὕτῃ ἡ αἰτία τῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία δημιουργεῖ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ψυχὴν, καθὼς ἡ θάλασσα ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς γεννήσεως τῶν ἐρπετῶν μὲ ψυχὰς ζώσας καὶ τῶν πτηνῶν ὑπὸ τὸ στερέωμα. Ἀλλ' ἡ γῆ δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην τῶν πλασμάτων τούτων, ἂν καὶ τρώγουσιν ἀκόμη τὸν ἰχθῦν, τὸν ἀλιευθέντα εἰς τὰς ἀδύσσους (²), εἰς τὴν τράπεζαν, ποὺ ἐτοίμασεν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν· ἔχει δὲ ἀλιευθῆ εἰς τὰς ἀδύσσους διὰ νὰ θρέψῃ τὴν ἄγονον γῆν! Καὶ τὰ πτηνὰ ἐκεῖνα εἶναι τὰ τέκνα τῆς θαλάσσης, ἀλλ' αὐξάνονται καὶ πληθύνονται εἰς τὴν ξηράν. Διότι, ἂν ἡ ἀπιστία τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ πρώτου εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, οἱ πιστοὶ ἀποσποῦν καθημερινῶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐξ αὐτῶν παρορμήσεις καὶ ἀφθόνους εὐλογίας. Ἡ δὲ ζῶσα ψυχὴ ὀφείλει εἰς τὴν γῆν τὴν προέλευσίν της, διότι εἰς μόνους τοὺς πιστοὺς εἶναι πλεονεκτικὴ ἡ ἀπάρνησις τοῦ κόσμου τούτου, ὅπως ἡ ψυχὴ των ζήσῃ δι' Ἐσέ, αὕτῃ ἡ ψυχὴ, ποὺ ἦτο νεκρά, δταν ἔξοῦσε μέσα εἰς τὰς ἡδονάς, ἡδονὰς θανασίμους. Κύριε, ποὺ εἶσαι ἡ ζωοποιὸς τῶν ἀγνῶν ψυχῶν ἡδονή!

(1) Πρβλ. Ἰωάν. 8', 48.

(2) Ὁ Αὐγουστίνος κάμνει ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ σύμβολον τοῦ ἰχθύος, τόσον οἰκείου εἰς τὴν φαντασίαν τῶν χριστιανῶν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἐρμηνεύει τὴν σημασίαν του εἰς τὸ ἔργον του: «De Civitate Dei». XVIII, XXV: Ἐκ τῶν πάντε ἐλληνικῶν λέξεων «ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡ», ἂν συναρμολογήσωμεν τὰ πρῶτα γράμματα, σχηματίζομεν τὴν λέξιν ΙΧΘΥΣ, ὄνομα μυστηριακὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς ἀδύσσους τῆς θνητότητός μας ἡδυνήθη νὰ μείνῃ ζῶν, δηλαδὴ ἀπηλλαγμένος τῆς ἁμαρτίας. Αἱ διάφοροι μορφαὶ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ συμβόλου τούτου ἐμελετήθησαν ὑπὸ τοῦ F. Dolger εἰς τὴν πραγματείαν του ὑπὸ τὸν τίτλον Der heilige Fisch in den antiken Religionen und im Christentum (2α ἐκδόσις Paderborn, 1924).

Ἐπίτρεψε λοιπὸν εἰς τοὺς δούλους Σου νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὴν γῆν αὐτὴν μὲ ἄλλον τρόπον παρὰ ἐντὸς τῶν ὑδάτων τῆς ἀπιστίας των, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰργάζοντο, ὅταν ἐκήρυσσαν καὶ ἐλαλοῦσαν, βασιζόμενοι εἰς σημεῖα καὶ τέρατα, εἰς μυστηριώδεις ἐκφράσεις καταλλήλους νὰ προσελκύουν τὴν προσοχὴν τῆς ἀγνοίας, ποῦ εἶναι μητέρα τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ φόβου, ποῦ ἐμπνέουν αὐτὰ τὰ αἰνιγματικὰ σημεῖα, διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσήχθησαν εἰς τὴν πίστιν τὰ τέκνα τοῦ Ἀδάμ, τὰ ὁποῖα Σὲ λησμονοῦν, ἐφ' ὅσον ἀποστρέφουν ἀπὸ Ἐσὲ τὸ πρόσωπόν των καὶ γίνονται «ἄδυσσοι». Οἱ Ἀπόστολοι Σου ἄς ἐργασθοῦν εἰς γῆν αὐχμηράν, εἰς γῆν χωρισμένην εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοὺς κρημνοὺς τῆς ἀδύσου. Ζῶντες ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν καὶ προκαλοῦντες αὐτούς, ὅπως τοὺς μιμηθοῦν, γίνονται δι' αὐτοὺς πρότυπα.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ πιστοὶ τείνουν τὸ οὖς ὅχι μόνον διὰ ν' ἀκούσουν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δράσουν· «ἐκζητήσατε τὸν Θεὸν καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν» (1). Ἔτσι ἡ γῆ θὰ παραγάγῃ ζῶσαν ψυχὴν. «Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ» (2), ἀπομακρυνθῆτε ἀπ' αὐτόν. Ἡ ψυχὴ ζῇ μόνον, ἐφ' ὅσον ἀποφεύγει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα, ὅταν ποθῇ, φέρεται πρὸς τὸν θάνατον. Προφυλαχθῆτε ἀπὸ τὰς ἀγρίας ἐρμᾶς τῆς ὑπεροψίας, ἀπὸ τὰς ἀκολασίας, τὰς χαλαρὰς ἡδονάς, ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις τῆς γνώσεως : καὶ ἰδοὺ τὰ θηρία ἐξημερωθέντα, τὰ ζῶα τὰ οἰκιακὰ δαμασθέντα, καὶ ἀκίνδυνα τὰ ἐρπετά. Διότι αὐτὰ ἀπεικονίζουν ἀλληγορικῶς κινήσεις τῆς ψυχῆς. Ὁ ὄγκος τῆς ἀλαζονείας, αἱ κατὰστρεπτικαὶ ἀπολαύσεις τῶν παθῶν, τὸ δηλητήριον τῆς περιεργείας : Ἰδοὺ αἱ κινήσεις τῆς πεθαμένης ψυχῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἐκμηδενίξει ὀλοσχερῶς οὔτε αὐτὸς ἀκόμη ὁ θάνατος. Ἡ ψυχὴ πεθαίνει, ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς· τὴν περισυλλέγει παρερχόμενος ὁ αἰὼν, πρὸς αὐτὸν δὲ συμμορφώνεται.

Ἀλλὰ, ὁ Λόγος Σου, ὦ Θεέ μου, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς αἰωνίας ζωῆς, καὶ δὲν παρέρχεται. Ἰδοὺ διατὶ συμβουλεύεις τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσίν μας. «Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι, τούτῳ», μᾶς λέγει, ὅπως ἡ γῆ ποτιζομένη ἀπὸ τὰ νάματα τῆς ζωῆς, πα-

(1) Πρ6λ. Ψαλμ. ΞΗ', 33.

(2) Ρωμ. ιε', 2.

ραγάγη ζῶσαν ψυχὴν, ψυχὴν ἀγνήν ἐνώπιον τοῦ Λόγου Σου, χάρις εἰς τοὺς Εὐαγγελιστάς Σου, ψυχὴν νὰ μιμῆται τοὺς μιμητάς τοῦ Χριστοῦ. Τοιαύτη εἶναι ἡ σημασία τῶν λέξεων «κατὰ γένος», διότι ὁ φίλος μιμεῖται ἐκεῖνον ποῦ ἀγαπᾷ : «Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι καὶ γὰρ ὡς ὑμεῖς» (¹).

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν «ζῶσαν ψυχὴν» δὲν θὰ ἐμφωλεύουν παρὰ ζῶα ἀγαθὰ μὲ ἥθη γλυκύτατα. Δὲν εἶναι μήπως μία ἐκ τῶν ἐντολῶν σου : «Κάνε τὰ ἔργα σου μὲ γλυκύτητα καὶ ὅλοι θὰ σὲ ἀγαποῦν ;» Καὶ τὰ ζῶα τὰ οἰκιακὰ θὰ εἶναι καὶ αὐτὰ ἀγαθὰ. Ἐφ' ὅσον τρώγουν, δὲν θὰ ὑποφέρουν, διότι ὑπῆρξαν ἄσωτα, οὐδὲ ἐὰν μὴ φάγωσι ὑστερηθήσονται (²). Τὰ ἀγαθὰ ἐρπετὰ δὲν θὰ ἔχουν πλεόν δηλητήριον διὰ νὰ βλάπτουν, ἀλλὰ θὰ εἶναι πεπειραμένα διὰ τὴν ἄμυναν. Δὲν θ' ἀναδιφοῦν τὴν προσωρινὴν φύσιν, παρὰ μόνον, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον, διὰ νὰ ἐξυψοῦνται ἀπὸ τὴν πλάσιν αὐτὴν εἰς τὴν θέαν τῆς πνευματικῆς αἰωνιότητος.

Καὶ ἔτσι, Κύριε, ὁ Θεὸς καὶ ὁ Πλάστης μας, δταν οἱ πόθοι, ποῦ μᾶς ὁδηγοῦν εἰς τὸν θάνατον, ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ζωὴν, θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε ἔρωτα πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον. Ὅταν ἡ ψυχὴ μας, ἐὰν ζῇ καλῶς, θὰ εἶναι ἀληθῶς ζῶσα καὶ θὰ πραγματοποιηθῇ ὁ λόγος, ποῦ ἐλάλησες διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἀποστόλου : «μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ» μόνον τότε θὰ ἐκτελεσθῇ καὶ ἡ ἄλλη συμβουλὴ τὴν ὁποῖαν ἀμέσως προσθέτεις λέγων : «ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ἡμῶν» (³) ἀλλ' ὅχι «κατὰ γένος» σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μιμηθοῦν τοὺς προγενεστέρους ἢ σεῖς νὰ ζήσετε κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τελειότερων ἀνθρώπων. Οὕτε εἶπες : «ὁ ἄνθρωπος γεννηθήτω κατὰ τὸ γένος του» ἀλλ' εἶπες : «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (⁴) διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς ποῖα εἶναι ἡ θέλησίς Σου (⁵).

(1) Γαλάτ. ⁸', 12.

(2) Πρβλ. Ρωμ. 16', 2.

(3) Ρωμ. 16', 2.

(4) Γέν. Α', 26.

(5) Χάρις εἰς τὴν παράφρασιν τῶν λέξεων «Secundum genus» (κατὰ γένος) ὁ Αὐγουστίνος κατώρθωσε νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ χωρίον τῆς Γενέσεως, «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἐρπε-

Ἴδου διατί ὁ κήρυξ τοῦ Λόγου Σου, ποῦ ἐγέννα διὰ τοῦ Εὐαγγελίου Σου τέκνα καὶ ἤθελε μόνον νὰ τρέφῃ διὰ τοῦ γάλακτος ⁽¹⁾, ὥς αἱ τροφοί, μικρὰ παιδία καὶ δι' αὐτὰ νὰ φροντίζῃ ἀνακράζει «μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον» ⁽²⁾. Ἐπίσης δὲν λέγεις : «Γενηθήτω ὁ ἄνθρωπος», ἀλλὰ «ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον», δὲν λέγεις : «κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ», ἀλλὰ «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν». Ὁ ἀνακαινισθεὶς πνευματικῶς, ὁ θεώμενος καὶ κατανοῶν τὴν ἀλήθειάν μας δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην, ἄλλος ἄνθρωπος γὰρ τοῦ ὑποδείξῃ τὴν ὁδόν, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ «κατὰ τὸ γένος του». Χάρις εἰς τὰς ἐντολάς Σου, κατανοεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν θέλησίν Σου· ἀντιλαμβάνεται αὐτὸς ὁ ἴδιος τί εἶναι τὸ ἀγαθόν, τὸ εὐάρεστον καὶ τὸ τέλειον. Τὸν διδάσκεις—διότι εἶναι ἤδη ἱκανὸς νὰ ἐννοῇ τὴν διδασκαλίαν Σου—νὰ βλέπῃ τὴν Τριάδα τῆς Μονάδος καὶ τὴν Μονάδα τῆς Τριάδος. Ἴδου διατί λέγει εἰς τὸν πληθυντικόν «ποιήσωμεν» τὸν ἄνθρωπον, κατόπιν δὲ εἰς τὸν ἐνικόν «ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον». Λέγει εἰς τὸν πληθυντικόν : κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, κατόπιν δὲ εἰς τὸν ἐνικόν : κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος «ἀνακαινοῦται» διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπλασεν, ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται ⁽³⁾.

*
* *

«Ἀνακρίνει πάντα». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δεσπόζει τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, τῶν ζώων τῶν

τῶν, ὡς ἐξήγαγε τὰ ὕδατα, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος καὶ εἰδὲν ὁ Θεὸς ὅτι καλὰ» σημασίαν ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐντολῆς. Διὰ θρησκευτικῶς καὶ ἠθικοποιητικῶς λόγους, ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία ἐπέτρεπε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν δυσνοητοτέρων καὶ ὀλιγώτερον ἐποικοδομητικῶν κεμιένων τῆς Γραφῆς καὶ τὴν προσαρμογὴν αὐτῶν εἰς τοὺς θησαυροὺς τῶν εὐστροφωτέρων καὶ ἐποικοδομικωτέρων. Πρβλ. Pierre de Labriole, St. Augustin, Confessions Tome II IX—XIII, σελ. 396, Livre treizième Paris, 1926.

(1) Πρβλ. Α' Κοριν. γ. 2.

(2) Α' Κορινθ. β', 15.

(3) Ψαλμ. ΜΗ, 21.

οἰκιακῶν καὶ τῶν ἀγρίων, ὁλοκλήρου τῆς γῆς καὶ ὅλων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐρπόντων. Τὴν δύναμιν δὲ αὐτὴν τῆς ἐξουσίας ἀσκεῖ διὰ τῆς διανοίας Του, διὰ τῆς ὁποίας ἡμπορεῖ νὰ διακρίνῃ ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἢ δύναμις αὐτῆ. Ὡσαύτως : «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκεν, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσιν τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς»⁽¹⁾.

Ἰδοὺ διατὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, ὦ Θεέ μου, δυνάμει τῆς χάριτος, τὴν ὁποίαν παρέσχες, διότι «Σοῦ ἐσμέν ποίημα κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς»⁽²⁾, δὲν ὑπάρχουν μόνον οἱ διοικοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικῶς εἰς τοὺς διοικοῦντας καθυποτασσόμενοι. Τοιουτοτρόπως ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ⁽³⁾ ἐν τῇ πνευματικῇ Σου χάριτι, ὅπου, ὡς πρὸς τὸ φύλον, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, ὅπως οὐκ ἔνι Ἑλλήν καὶ Ἰουδαῖος, δοῦλος καὶ ἐλεύθερος⁽⁴⁾. Ὅθεν τόσον οἱ «πνευματικοί», τόσον οἱ διοικοῦντες, ὅσον καὶ οἱ ὑποτασσόμενοι κρίνουν «πνευματικῶς». Ἡ δὲ κρίσις των δὲν ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν πνευματικῶν διαλογισμῶν τῶν ἀπαστραπτόντων εἰς τὸ στερέωμα. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ κρίνουν μίαν τόσον ὑπέροχον αὐθεντίαν. Ἐπίσης δὲν ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν Σου. Καὶ ἐκεῖ δὲ ἀκόμη, ὅπου ἐμφιλοχωρεῖ κάποια ἀσάφεια, ὑποτάσσομεν εἰς τὰς Γραφὰς τὴν νόησίν μας καὶ πιστεύομεν ἀκραδάντως, ὅτι καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὰ ὅμματά μας ἀπρόσιτον, δὲν ἔχει λεχθῇ παρὰ μόνον μὲ πλήρη ὀρθότητα καὶ ἀλήθειαν. Καὶ αὐτοὺς ἀκόμη ὁ ἤδη πνευματικὸς ἄνθρωπος «ἐ ἀνακαινισθεὶς ἐν τῇ γνώσει τοῦ Θεοῦ» κατ' εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ του, πρέπει νὰ εἶναι τηρητῆς καὶ ὄχι κριτῆς τοῦ Νόμου. Ἐξ ἄλλου ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος δὲν ἐπιτρέπει τὴν διάκρισιν μεταξὺ «πνευματικῶν» καὶ «σαρκικῶν», ἢ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μόνον εἰς τοὺς ὀξυδερκεῖς ὀφθαλμοὺς Σου, ἐφ' ὅσον τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ἀποκαλυπτόμενα, δὲν μᾶς δίδουν τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς γνωρίσωμεν ἀπὸ τοὺς καρπούς των⁽⁵⁾. Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε τοὺς γνωρίζεις, τοὺς κατέ-

(1) Πρὸλ. Α', Κορινθ. γ', 2.

(2) Ἐφεσ. β', 10.

(3) Γεν. Ε, 27.

(4) Κολοσσ. γ', 11.

(5) Μερικαὶ Σχολαὶ Γνωστικῶν, ἰδίως δὲ ἡ τοῦ Οὐαλεντίνου, ἰδιοποιή-

ταξες, τοὺς ἐκάλεσες εἰς τοὺς μυστικούς σκοπούς Σου καὶ πρὶν ἀκόμη δημιουργήσης τὸ στερέωμα. Ὅσονδήποτε πνευματικός καὶ ἂν εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, δὲν ἡμπορεῖ νὰ κρίνῃ τὰ θορυβώδη πλήθη τοῦ αἰῶνος. Εἶναι μήπως ἱκανὸς νὰ κρίνῃ τοὺς «ἔξω», ἀφοῦ ἀγνοεῖ ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ ἐξέλθουν διὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν γλυκύτητα τῆς χάριτός Σου καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ παραμείνουν εἰς τὴν αἰώνιον πικρίαν τῆς ἀσεβείας;

Τοιοιουτρόπως ὁ ἄνθρωπος, ποῦ ἔπλασες κατ' εἰκόνα Σου, δὲν ἔλαβεν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἐπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας, οὔτε ἐπ' αὐτῆς τῆς νυκτός, τὰς ὁποίας ἐκάλεσες προτοῦ πλάσης τὸν οὐρανόν, οὔτε ἐπὶ τῆς συνόδου τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ θάλασσα. Δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν παρὰ μόνον ἐπὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐπὶ ὄλων τῶν ζώων, ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς γῆς καὶ παντός, ποῦ ἐπ' αὐτῆς ἔρπει.

Κρίνει ὁ ἄνθρωπος, ἐπιδοκιμάζει ὅ,τι εὐρίσκει ἀγαθὸν καὶ ἀποδοκιμάζει ὅ,τι εὐρίσκει κακόν, εἴτε εἰς τὴν τέλει τῶν μυστηρίων, διὰ τῶν ὁποίων μυσθύνται ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἡ εὐσπλαγχνία Σου ἀναζητεῖ εἰς τὰ βάθη τῶν ὑδάτων, εἴτε εἰς τὰς ἐργουρίας κατὰ τὰς ὁποίας προσφέρεται ὁ ἰχθύς ἐκεῖνος, ὁ εἰς τὴν ἄβυσσον ἀλιευθεὶς, διὰ νὰ θρέψῃ τὴν γῆν τῶν πιστῶν, εἴτε εἰς λόγους, εἰς τὰ κηρύγματα, ποῦ ὑποτάσσονται εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Γραφῶν Σου καὶ τὰ ὁποῖα ὅμοια μὲ τὰ πτηνά, πετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ στερέωμα εἰς τὰς ἐρμηνείας, συζητήσεις, λογομαχίας, εὐ-

θησαν τύπους τινὰς τῆς Παυλιανῆς ἀνθρωπολογίας, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποήσουν ὑπὸ ἐντελῶς διαφορετικὴν ἔννοιαν. Αἱ σχολαὶ αὗται διαιροῦν τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς διαφόρους κατηγορίας, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων ἀποδίδουν ἰδιαιτερόν προορισμόν. Ὁ Οὐαλεντίνος, ἐπὶ παραδείγματι, διακρίνει τὴν «γῆτινὴν φυλὴν», (δηλαδή τοὺς ἐθνικούς), τὴν «ψυχικὴν φυλὴν», (ἢ τοὺς κοινούς χριστιανούς) καὶ τὴν «πνευματικὴν», (ἢ ὁποῖα περιελάμβανε τοὺς γνησίους γνωστικούς). «Αἰωνία πλάνη τῶν μυστικῶν αἱρέσεων, παρατηρεῖ ὁ Ἑρνέστος Ρενάν εἰς τὸ ἔργον του *L'Eglise chrétienne* (σελ. 175). Αἰωνία πλάνη ἐκείνων, ποῦ θέτουν τὴν μύησιν εἰς τὰς χιμαῖρας τῶν ὑπεράνω τῶν καλῶν ἔργων καὶ προσποιοῦνται, ὅτι προσρίζουν ταῦτα διὰ τοὺς ἀπλοϊκοὺς! Διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ θεωρίαι τῶν Γνωστικῶν μοιραίως καταλήγουν εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἔργων καὶ εἰς τὴν περιφρόνησιν τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν, δηλαδή εἰς τὴν ἀνηθικότητα».

λογίας, ἐπικλήσεις, ποὺ ἐκφεύγουν ἀπὸ τὰ χεῖλη ὡς σημεῖα ἡχηρά, ὅπως οἱ λαοὶ ἀναφωνήσουν : Γένοιτο !

Τὸ ὅτι ἐδέησεν ὅλαι αὐταὶ αἱ λέξεις νὰ ἐξαγγελθεῖν ὀλιγῶς, ὀφείλεται εἰς τὴν ἄδυσσον τοῦ αἰῶνος, εἰς τὴν ἀποτύφλωσιν τῆς σαρκός, ἢ ὅποια, ἀνίκανος ν' ἀντιληφθῇ τὴν καθαρὰν σκέψιν, ἔχει ἀνάγκην ἐνάρθρων φθόγγων, ποὺ πλήττουν τὴν ἀκοήν. Τοιοιουτρόπως, μολονότι τὰ πτηνὰ πολλαπλασιάζονται εἰς τὴν ξηράν, ἔλκουν τὴν καταγωγὴν των ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Ὁ «πνευματικὸς ἄνθρωπος» κρίνει ἀκόμη, ἐπιδοκιμάζει ὅ,τι εὕρισκε ἀγαθὸν καὶ ἀποδοκιμάζει ὅ,τι εὕρισκε κακὸν εἰς τὰ ἔργα, εἰς τὰ ἥθη τῶν πιστῶν, εἰς τὰ ἐλέη των, ποὺ εἶναι ὅπως ὁ καρπὸς τῆς γῆς. Κρίνει τὴν «ζῶσαν ψυχὴν», τὰ πάθη τῆς ὁποίας ἐξημερώνονται μὲ τὴν ἀγνότητα, μὲ τὰς νηστείας, μὲ τοὺς εὐσεβεῖς διαλογισμοὺς, ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὅλαι αὐτὰ διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεών των. Ἐν συντόμῳ ὁ «πνευματικὸς ἄνθρωπος» κρίνει δι' ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπανορθώσῃ.

Ἀλλὰ τί εἶναι τοῦτο ; Τί εἶναι αὐτὸ τὸ μυστήριον ; Ἴδου Σὺ Κύριε, ποὺ εὐλογεῖς τοὺς ἀνθρώπους «ἵνα αὐξηθῶσι καὶ πληθυνθῶσι καὶ πληρώσωσι τὴν γῆν».

Δὲν ὑπάρχει ἄρά γε εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κάποιος σκοπὸς ἰδικὸς Σου, ποὺ δύναται νὰ μᾶς ἐμβάλῃ εἰς σκέψεις ; Διατί δὲν ἔχεις εὐλογῆσαι ἐξ Ἰσοῦ τὸ φῶς, ποὺ ἐκάλεσες «ἡμέραν» οὔτε τὸ στερέωμα, οὔτε τοὺς φωστῆρας, οὔτε τοὺς ἀστέρας, οὔτε τὴν γῆν, οὔτε τὴν θάλασσαν ; Εὐχαρίστως θὰ ἔλεγα, ὦ Θεέ μου, ὁ ὅποιος μᾶς ἔπλασες, ναὶ εὐχαρίστως θὰ ἔλεγα, ὅτι ἠθέλησες νὰ ἐπιφυλάξῃς εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ προνόμιον τῆς εὐλογίας ταύτης, ἂν δὲν εἶχες εὐλογῆσαι ὁμοίως τοὺς ἰχθῦς καὶ τὰ θαλάσσια κῆτη, «ἵνα αὐξάνωνται καὶ πληθύνωνται καὶ πληρώσι τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης», καὶ τὰ πετεινά, ἵνα καὶ ταῦτα πολλαπλασιάζωνται εἰς τὴν ξηράν. Θὰ ἔλεγα ἐπίσης, εὐχαρίστως, ὅτι ἡ εὐλογία Σου ἐπεφυλάσσετο εἰς τὰ εἶδη, διὰ ν' αὐξάνωνται διὰ μέσου τῶν γενεῶν, ἂν τὴν ἔδλεπα νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ δένδρα, τὰ φυτὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς. Πράγματι ὁμοῦς δὲν ἐλέγχθη οὔτε εἰς τὰ φυτὰ, οὔτε εἰς τὰ δένδρα, οὔτε εἰς τὰ ἑρπετά : «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε», μολονότι αὐξάνονται καὶ αὐτὰ καὶ πλη-

θύγονται διὰ μέσου τῶν γενεῶν, καὶ καθὼς ἀκριδῶς τὰ πτηνὰ, οἱ ἰχθῦς καὶ οἱ ἄνθρωποι, διαιωνίζονται καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὸ εἶδος των.

Τί νὰ εἶπω λοιπόν, ὦ Φῶς, ὦ Ἀλήθεια ! Ὅτι ἡ φράσις αὕτη δὲν ἔχει καμμίαν ἔννοιαν, καμμίαν σημασίαν ; Βεβαίως ὄχι, Πατέρα πάσης εὐσεβείας ! Μακρὰν ἀπὸ τὸν θεράποντα τοῦ Λόγου Σου νὰ ὑποστηρίξῃ τοιοῦτόν τι ! Ἐὰν ἐγὼ δὲν ἐννοῶ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων τούτων—οἱ καλύτεροι, θέλω νὰ εἰπῶ, οἱ εὐφρέστεροι ἀπὸ μένα—ὥς ὠφεληθοῦν περισσότερον κατὰ τὸ μέτρον τῆς ὀξυνοίας, ποῦ ἐδώρησες εἰς τὸν καθένα.

Ἄλλ' ἐπιδέξου, Κύριε, τοῦλάχιστον τὴν ὁμολογίαν, ὅτι δὲν ἡμπορῶ νὰ πιστεύσω, ὅτι ὠμίλησες εἰς μάτην καὶ δὲν θὰ παρασιωπήσω τὰς σκέψεις, τὰς ὁποίας μοῦ ὑποβάλλει τὸ χωρίον αὐτό. Εἶναι ἀληθινὰί ! Δὲν βλέπω δὲ τί θὰ ἡμποροῦσε νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ ἐρμηνεύσω τὰ χωρία τῶν Γραφῶν κατὰ τὴν ἀντιληψίν μου. Γνωρίζω ὅτι μία σκέψις συλληφθεῖσα κατὰ ἓνα τρόπον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ μυρίους τρόπους δι' εἰκόπων ὀλικῶν, καί, ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους μίαν ἰδέαν, διατυπωμένην κατὰ ἓνα τρόπον μὲ μίαν εἰκόνα τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Ἰδὲ τὴν ἀπλὴν γνώσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον. Πόσα πολυσχιδῇ σύμβολα καὶ ἀναρίθμητοι γλῶσσαι—καὶ εἰς κάθε γλῶσσαν πόσοι ἐλιγμοὶ—διὰ νὰ ἐξαγγεληθῇ ἡ ἀγάπη αὕτη ὑπὸ κάποιαν κλισθητὴν μορφήν !

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν αὐξάνονται καὶ πληθύνονται τὰ ζωντανὰ προϊόντα τῶν ὑδάτων !

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν αὐτὴν τὴν ἰδίαν οὐσίαν τῶν ὄντων, ὄχι ἀλληγορικῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν πραγματικὴν σημασίαν της, θὰ ἴδωμεν ὅτι αἱ λέξεις «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» ἀναφέρονται εἰς κάθε πλάσμα ἐκ σπέρματος γεννηθέν. Ἐὰν δὲ λάβωμεν τὰς λέξεις αὐτὰς σύμφωνα μὲ τὴν ἀλληγορικὴν σημασίαν των—ὥς ἀλληγορικὴν δὲ φαντάζομαι μᾶλλον τὴν πρόθεσιν τῆς Γραφῆς, ἡ ὁποία δὲν περιορίζει διόλου τὴν εὐλογίαν ταύτην εἰς τὰ ὑδρόβια ὄντα καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον—θὰ εὕρωμεν «πλήθη» εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ πρόσκαιρα πλάσματα, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων, καθὼς ἀκρι-

δῶς εἰς τὸ «φῶς» καὶ τὸ «σκοτός»· εἰς τοὺς εὐσεβεῖς συγγραφεῖς, διὰ τῶν ὁποίων μᾶς παρεδόθη ὁ Νόμος, καθὼς ἀκριδῶς ἐν τῷ «μεταξὺ τῶν ὑδάτων κειμένῳ στερεώματι»· εἰς τὴν πλήρη πικρίας κοινωνίαν τῶν λαῶν (¹) («ἀκριδῶς ὅπως εἰς τὴν θάλασσαν»), εἰς τὰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ συντελούμενα ἔργα εὐσπλαγχνίας, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τὰ «σπειρόμενα φυτὰ καὶ τὰ καρποφόρα δένδρα»· εἰς τὰ πνευματικὰ δῶρα, τὰ χορηγούμενα διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τοὺς «φωστῆρας τοῦ οὐρανοῦ», καὶ τέλος εἰς τὰ χαλιναγωγούμενα πάθη, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τὴν «ζῶσαν ψυχὴν».

Παντοῦ εὐρίσκομεν πληθύν, γονιμότητα, αὐξησιν. Τὴν αὐξήσιν δὲ αὐτὴν τὴν συνισταμένην εἰς τοῦτο, ὅτι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἐξαγγέλλεται κατὰ τρόπους μυρίους καὶ εἰς τὸ ὅτι γίνεται μία καὶ μόνη ἀναγγελία νοητή, τὴν εὐρίσκομεν εἰς τὰς σωματικὰς [ὕλικας] εἰκόνας καὶ εἰς τὰς συλλήψεις τοῦ πνεύματος.

Τὰ τριαῦτα σωματικὰ [ὕλικὰ] σύμβολα ὑπαινίσσονται, κατὰ τὴν γνώμην μας, τὰς γενεάς, ποὺ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰ ὕδατα. Ἡ τόσον ριζικῶς ἀμαρτωλὴ φύσις μας καθιστοῦσε τὰ σωματικὰ [ὕλικὰ] αὐτὰ σύμβολα ἀναγκαῖα, αἱ δὲ πνευματικαὶ συλλήψεις συμβολίζουν τὰς ἀνθρωπίνους γενεάς. Αἱ πνευματικαὶ συλλήψεις αὗται γεννῶνται ἀπὸ τὴν γονιμότητα τῆς διανοίας μας.

Φρονῶ, Κύριε ἡμῶν, ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶπες πρὸς τὰ ὕδατα καὶ τοὺς ἀνθρώπους : «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Εἰς τὴν εὐλογίαν αὐτὴν διαβλέπω, καθὼς πιστεύω, τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐξαγγέλλωμεν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους μίαν καὶ τὴν ἰδίαν πνευματικὴν σύλληψιν καὶ ν' ἀντιλαμβάνομεθα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, ἔστω καὶ σκοτεινὴν, ἀναγγελίαν. Οὕτω πληροῦνται «τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης» : διὰ νὰ τ' ἀναταράξωμεν, ἀπαιτοῦνται πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐρμηνεῖαι. Οὕτω πληροῦται καὶ ἡ ξηρὰ διὰ γενεῶν ἀλλήλας διαδεχομένων : ἡ ξηρασία τῆς προδίδεται διὰ τῆς δίψης μας πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ κυριαρχεῖ ἐπ' αὐτῆς ὁ λόγος (²).

(1) Ἔτσι ἀποδίδομεν τὴν φράσιν «in societate amaricantium populorum» Ὁ Labriole μεταφράζει : «Dans la société d' amertume des peuples».

(2) Ὁ Αὐγουστίνος ἰσχυρίζεται, ὅτι εἰς τὰ μορφωμένα πνεύματα πρέ-

Θέλω ακόμη νά Σοῦ εἰπῶ, Κύριε καί Θεέ μου, ποίας ιδέας μου ὑποβάλλει ἡ συνεχῆς ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν Σου. Θά τās ἀποκαλέσω, χωρίς φόβον, διότι δέν θά εἰπω παρὰ τήν ἀλήθειαν, ἀφοῦ ἡ ἔμπνευσις Σου μου ὑπαγορεύει νά εἰπω ὅ,τι Σὺ θέλεις νά λεχθῇ. Οὐδέποτε θά πιστεύω, ὅτι θά δυνηθῶ νά τήν διατυπώσω ἄλλως παρὰ ὑπὸ τήν ἰδικήν Σου ἔμπνευσιν, διότι ἡ ἀλήθεια εἶσαι Σὺ, ἐνῷ «πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης» (1). Καί ἔτσι «ὅταν λαλή τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ» (2). Ἐπειδὴ ποθῶ νά εἰπω τήν ἀλήθειαν, θά ὁμιλήσω σύμφωνα μὲ Σένα.

Τοιοιτοτρόπως μᾶς ἔδωσες πάντα χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης γῆς καί πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου ἡμῖν ἔσται εἰς βρώσιν (3) καί δέν τὰ ἔδωσες μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καί εἰς τὰ ζῷα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καί τὰ ἑρπετά, ἐξαίρουμένων τῶν κητῶν καί τῶν ἰχθύων.

Ἐλέγαμεν, ὅτι οἱ καρποὶ αὐτοὶ τῆς γῆς εἶναι ἡ εἰκὼν, ἡ ἀλληγορία τῶν ἔργων τῆς εὐσπλαγχνίας· οἱ καρποὶ τοῦ ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τῆς γονίμου γῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Τοιαύτη ἦτο ἡ γῆ τοῦ εὐσεβοῦς Ὁνησιφόρου, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποῖου

πει νά παρουσιάσωμεν ἐκάστοτε τὴν Γραφήν ὡς βιβλίον κατάμεστον βαθυτάτων ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας δυνάμεθα ν' ἀποκαλύπτωμεν μετὰ τῶν γραμμῶν. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ τυχόντες μορφώσεως ἄνθρωποι θά ἐνδιαφέρονται περισσότερο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐνέργεια τῆς νοήσεως θά εὕρῃ εὐκαιρίαν ν' ἀσκηθῇ. «Μία φανερά ἀλήθεια, λέγει ὁ Αὐγουστίνος, ἡ ὁποία μᾶς ἀφίνει ψυχροῦς, μᾶς γοητεύει, ὅταν ἀπαλλαγῇ τῆς ἀλληγορίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιωρίζετο». (De Cathéchizandis Rudibus, IX, 13). Δέν ἀμφιβάλλω, παρατηρεῖ εἰς ἄλλο ἔργον τοῦ ὁ συγγραφεύς, (De Doctrina Christiana, II, 7), ὅτι ἡ ἀσάφεια τῶν Ἱερῶν Γραφῶν εἶναι κάποια ἰδιάζουσα διάθεσις τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἀποσκοποῦσα τὴν ἐκμηδένισιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀλαζονείας διὰ τῆς ἐπιμόχθου μελέτης καί τὴν προφύλαξιν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν ἀποστροφῇ. Διότι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου συχνὰ περιφρονεῖ καί ἀποστρέφεται ὅ,τι δύνανται ν' ἀνακαλύψῃ εὐκόλως. Ἀνακαλύπτωμεν μὲ μεγαλυτέραν χαρὰν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν καλύπτεται δι' εἰκόνων, ἐκείνο δὲ τὸ ὁποῖον μετὰ κόπου ἀνακαλύπτωμεν, μᾶς προξενεῖ μεγαλυτέραν ἀπόλαυσιν.

(1) Ρωμ. γ', 4.

(2) Ἰωάνν. η', 44.

(3) Γέν. Α', 29.

ἔδωσες ἔλεος, διότι πολλάκις ἀνέψυξε τὸν Παῦλόν Σου καὶ τὴν ἄλυσιν αὐτοῦ οὐκ ἐπησχύνθη⁽¹⁾. Τοιαῦτα ἔπραξαν καὶ οἱ ἀδελφοί, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἐπρομήθευσαν εἰς τὸν Παῦλον ὅ,τι τοῦ ἔλειπε, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πλουσία συγκομιδῇ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκαρποφόρησαν. Καὶ πόσον ὁ Παῦλος παραπονεῖται, ὅτι δένδρα τινὰ δὲν ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τοὺς καρπούς, ποὺ τοῦ ὄφειλαν καὶ ἀναφωνεῖ : «ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδεὶς μοι συμπαραγένετο, ἀλλὰ πάντες μ' ἐγκατέλειπον· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν!»⁽²⁾. Διότι τοὺς καρπούς αὐτοὺς ὀφείλομεν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μᾶς μυῖν εἰς κάποιον λογικὸν δόγμα καὶ μᾶς καθιστοῦν ἱκανοὺς νὰ ἐννοοῦμεν τὰ μυστήρια. Τοὺς ὀφείλομεν εἰς αὐτούς, διότι εἶναι ἄνθρωποι, τοὺς ὀφείλομεν ἐπίσης, διότι εἶναι «ζῶσαι ψυχαί», ποὺ μᾶς προσφέρουν πρότυπα πάσης ἐγκρατείας. Τοὺς ὀφείλομεν εἰς αὐτούς ὡς εἰς «πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ», λόγῳ τῶν εὐλογιῶν, αἱ ὁποῖαι καρποφοροῦν δι' αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀφ' οὗ «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξηλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν»⁽³⁾.

Οἱ τρεφόμενοι ἀπὸ τοὺς καρπούς τούτους εἶναι οἱ χαίροντες χαράν, τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦν νὰ δοκιμάσουν ἐκεῖνοι, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία⁽⁴⁾. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ἐκείνους, ποὺ δίδουν, ὁ «καρπὸς» δὲν εἶναι ὅ,τι δίδουν, ἀλλὰ ἡ πρόθεσις, μὲ τὴν ὁποίαν τὸ δίδουν.

Τοιουτοτρόπως ἀντιλαμβάνονται καθαρὰ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἡ χαρὰ τοῦ Ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος τὸν Θεὸν ὑπηρετοῦσε καὶ ὄχι τὴν κοιλίαν του. Ναί, τὸ ἀντιλαμβάνομαι καὶ συμμετέχω ζωηρὰ εἰς τὴν χαράν ταύτην. Ἐλαβε παρὰ τοῦ Ἐπαφροδίτου τὰ δῶρα τῶν Φιλιππησίων· ἀλλὰ βλέπω τὸ ἀντικείμενον τῆς χαρᾶς του. Τρέφεται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον τῆς χαρᾶς αὐτῆς διότι λέγει μὲ πᾶσαν ἀλήθειαν : «ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ εὐφρονεῖτε, ἡκαίρεισθε δὲ»⁽⁵⁾ (taedium autem habuistis)⁽⁶⁾. Αὐτοὶ λοιπὸν

(1) Πρὸλ. Β' Τιμοθ. α', 16.

(2) Β' Τιμοθ. δ', 16.

(3) Ψαλμ. ΙΗ', 5.

(4) Φιλιππ. γ', 19.

(5) Φιλιππ. δ', 10.

(6) Τὴν φράσιν «ἡκαίρεισθε δὲ» μετέφρασαν ὁ Αὐγουστίνος taedium

ἐγνώριζαν τὸν μαρασμόν, τὴν αὐχμηρότητα μακροχρονίου ἀηδίας καὶ δὲν προσέφεραν πλέον τὸν καρπὸν ἔργων ἀγαθῶν. Χαίρει λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος, βλέπων αὐτοὺς ἀναθάλλοντας, χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὸν ὁποῖον ἐδοθήθησαν ὅταν εὗρίσκετο εἰς ἔνδειαν. Διότι προσθέτει : «Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμί, αὐτάρκης εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν· ἐν παντὶ καὶ πᾶσι μεμύημαι καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με»⁽¹⁾.

Ποία εἶναι λοιπὸν, Παῦλε ὑπέροχε, ἡ αἰτία τῆς χαρᾶς σου ; Διατί χαίρεις ; Ἀπὸ τί τρέφεσαι Σὺ, ὁ ὁποῖος «ἀνεκαινίσθης εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντός Σε Θεοῦ ;»⁽²⁾ Ἐσὺ ζῶσα ψυχὴ τόσης ἐγκρατείας, γλῶσσα πτερωτή, ποὺ ἐξαγγέλλει τόσα μυστήρια ; Τοιαύτη τροφή ὀφείλεται μόνον εἰς τοιούτου εἰδους ψυχάς. Ποῖος σὲ τρέφει ; Ἡ χαρά ! Ἀλλ' ἄς ἀκούσωμεν τί ἀκολουθεῖ : «πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει»⁽³⁾. Ἴδου ἡ χαρὰ του, ἴδου ἡ τροφή του : ἡ πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰ των καὶ ὅχι τὸ γεγονός, ὅτι ἀνεκουφίσθη εἰς τὴν θλίψιν του. Δὲν σὰς λέγει : «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με ;»⁽⁴⁾ Διότι ἐγνώριζε νὰ ζῇ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ νὰ ἀνέχεται τὴν πενίαν εἰς Ἐσέ, τὸν «ἐνδυναμοῦντα» αὐτόν.

«Οἶδατε καὶ ὑμεῖς Φιλιππησιοι, λέγει, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως κοί λήψεως εἰμὴ ὑμεῖς μόνοι, ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἅπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε»⁽⁵⁾. Χαίρει, βλέπων αὐτοὺς ἐπανερχομένους εἰς τὰς προγενεστέρας μεθόδους των καὶ ἀναθάλλοντας ὡς ἄγρὸς ἐπαναφέρων καρπούς.

autem habuistis=συμπάθεια... διὰ τὰς ὁποίας ἀηδιάζετε. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν τῶν λέξεων εἶναι ἐσφαλμένη, καὶ δὲν ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου. «Ἡχαίρεϊσθε δὲ» σημαίνει ἐν προκειμένῳ «ἀλλὰ σὰς ἔλειπεν ἡ εὐκαιρία [διὰ νὰ μοῦ δείξετε τὰς συμπάθειας αὐτάς].

(1) Φιλιπ. δ', 12—13.

(2) Κολοσσ. γ', 10.

(3) Φιλιπ. δ', 11.

(4) Ψαλμ. Δ', 2.

(5) Φιλιπ. δ', 15—16.

Σκέπτεται λοιπόν τὸ συμφέρον του, δταν λέγῃ : «εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε ;» Χαίρει ἄρά γε δι' αὐτό ; Ἀσφαλῶς ὄχι ! Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ ἠξεύρομεν ; Διότι λέγει ἐν συνεχείᾳ : «οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ δόμα, ἀλλ' ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν»⁽¹⁾.

Ἔμαθα ἀπὸ Ἑσέ, Θεέ μου, νὰ διακρίνω τὸ «δόμα» ἀπὸ τὸν «καρπὸν», «δόμα», εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ποῦ μᾶς δίδει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν ἀνάγκην μας : Εἶναι τὰ χρήματα ἢ τροφή, τὸ ποτόν, τὰ ἐνδύματα, ἢ στέγη καὶ ἐν γένει κάθε βοήθεια. «Καρπὸς» εἶναι ἡ καλὴ καὶ ἀγαθὴ θέλησις ἐκείνου, ποῦ τὰ δίδει. Ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος δὲν λέγει μόνον : ὁ «δεχόμενος προφήτην...» ἀλλὰ προσθέτει : «Εἰς ὄνομα προφήτου»⁽²⁾. Δὲν λέγει μόνον «ὁ δεχόμενος δίκαιον», ἀλλὰ προσθέτει «εἰς ὄνομα δικαίου». Ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον ὁ ἕνας θὰ λάβῃ τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν προφητῶν καὶ ὁ ἕτερος τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν δικαίων. Δὲν λέγει μόνον «ὅς ἐάν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων...», ἀλλὰ προσθέτει, «μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ» καὶ ἐπάγεται : «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ»⁽³⁾. Τὸ νὰ δεχόμεθα ἕνα προφήτην, ἕνα δίκαιον, τὸ νὰ προσφέρωμεν ἕνα ποτήρι δροσερὸ νερὸ εἰς μαθητήν, ἰδοὺ τὸ «δόμα», τὸ νὰ ἐνεργοῦμεν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ δικαίου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ, ἰδοὺ ὁ «καρπὸς». Ἀπὸ ἕνα τοιοῦτον καρπὸν ἐτράφη καὶ ὁ Ἡλίας ἀπὸ τὴν χήραν ἐκείνην, ποῦ ἐγνώριζεν, ὅτι ἔτρεφεν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔτρεφεν ἀκριδῶς ὡς τοιοῦτον. Ἡ τροφή, ποῦ ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν κόρακα⁽⁴⁾ δὲν ἦτο παρὰ «δόμα», δὲν ἐτρέφετο ἐξ αὐτοῦ ὁ ἐσωτερικός, ἀλλ' ὁ ἐξωτερικός Ἡλίας, ὁ ὁποῖος, ἂν ἐστερεῖτο τοιαύτης τροφῆς, θὰ κατέρρεεν.

Τοιοιτοτρόπως, Κύριε, θέλω νὰ εἶπω ἐνώπιόν Σου ἐλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν ἰδιῶται⁽⁵⁾ ἡ ἄπιστοι, μὴ δυνάμενοι νὰ

(1) Φιλιπ. δ', 17.

(2) Ματθ. ι'. 41.

(3) Ματθ. ι' 42.

(4) Πρβλ. Γ. Βχσ. ιζ' 6—16.

(5) «Idiotae atque infideles». Παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς ἡ λέξις *ιδιώτης* ἐσήμαινε τὸν ἀμόρφωτον, τὸν ἀπαιδευτον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν μορφωμένον, τὸν πεπαιδευμένον. Ἑσῆμαινε τὸν ἀμαθῆ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν σοφόν,

μνηθεὺν εἰς τὴν πίστιν οὔτε νὰ τὴν ἀποκτήσουν παρὰ μόνον διὰ τῶν ἀποκρύφων ἐκείνων μυστηρίων, τῶν ἐκπληκτικῶν μυστηρίων, ποὺ συμβολίζουν οἱ «ἰχθύες» καὶ τὰ «θαλάσσια τέρατα», ἐπιχειροῦν νὰ παράσχουν εἰς τὰ τέκνα τῶν ἀνακούφισιν ὑλικῆς φύσεως, ἢ νὰ τὰ βοηθήσουν εἰς κάποιαν πραγματικὴν ἀνάγκην τῆς ζωῆς αὐτῆς, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸν λόγον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας των, δὲν δίδουν εἰς αὐτὰ πραγματικὴν τροφήν, οὔτε τὰ τέκνα των λαμβάνουν ἐξ αὐτῶν τριεύτην. Διότι ἄλλοι μὲν δὲν προβαίνουν εἰς τὴν φιλόανθρωπον αὐτὴν πράξιν ἐξ ἀγαθῆς καὶ εὐλίκρινου προθέσεως, ἄλλοι δὲ χαίρουν διὰ τὰ δῶρά των ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν βλέπουν ἀκόμη κανένα καρπὸν. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ δὲν τρέφεται παρὰ μόνον ἐξ ἐκείνου, ποὺ εἶναι δι' αὐτὴν ἡ χαρὰ. Ἴδου διατὶ οἱ ἰχθύς καὶ τὰ κῆτη δὲν τρέφονται ἐκ τῶν τροφῶν, τὰς ὁποίας δὲν παράγει ἡ γῆ, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἐχωρίσθη καὶ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὴν πικρίαν τῶν θαλασσίων κυμάτων.

*
**

Καὶ εἶδες, ὦ Θεέ, πάντα ὅσα ἐποίησες καὶ ἰδοὺ αὐτὰ καλὰ λίαν ! Καὶ ἡμεῖς τὰ βλέπομεν καὶ τὰ κρίνομεν καλὰ λίαν. Διὰ τὰς διαφόρους κατηγορίας τῶν ἔργων Σου, ὅταν εἶπες : γεννηθῆ-
τωσαν καὶ ἐγένοντο, εἶδες ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο καλόν. Ὑπελόγισα ὅτι εἶναι ἑπτὰ φορὲς γραμμένον, τὸ ὅτι εἶναι καλὸν ὅ,τι ἐποίησες· ἡ δὲ ὀγδόη φορὰ εἶναι, ὅταν θεωρήσας τὰ ἔργα Σου, ἔκρινες ὅτι δὲν εἶναι μόνον καλὰ, ἀλλὰ καὶ καλὰ λίαν ἐν τῷ συνόλῳ των. Μονομερῶς ἦσαν μόνον καλὰ, ἀλλὰ ὅλα μαζὶ καλὰ

ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν μὴ στρατιωτικὸν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν στρατιωτικόν. Αὐτὴ ἡ λέξις, ὑπὸ τὴν μνημονευθεῖσαν ἔννοιαν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν χριστιανῶν συγγραφέων ἐκ τινος χωρίου τῆς πρώτης πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου : «*Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσιν δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε ;*» (ιδ', 23). Ὁ Th. Zahn (Neue Kirchliche Zeitschrift, 1899, σελ. 12—43) ἰσχυρίζεται, ὅτι ἰδιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τοὺς χριστιανικοὺς κύκλους οἱ ἐθνικοί. Ὁ Ὁριγένης ἀντιτάσσει τὴν λέξιν «ἰδιώτης», πρὸς τὴν λέξιν «ρήτωρ» καὶ «φιλόσοφος». (Κατὰ Κέλσου III, VI 1 ; II, XII 2). Καὶ τέλος ὁ Τερτουλλιανὸς ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν τὴν σημασίαν τοῦ ἀμαθοῦς μὲ κάποιαν χλευαστικὴν ἀπόχρωσιν (Βλ. Ἐκδ. Oehler, Τόμ. 2ος σελ. 3, σημ.).

καὶ μάλιστα καλὰ λίαν (simul autem omnia et bona et valde). Ἐνα σῶμα ἀπαρτιζόμενον ἐξ ὠραίων μελῶν, εἶναι, λόγῳ τοῦ ἁρμονικοῦ συνδυασμοῦ τοῦ συνόλου του, ἀκόμη ὠραιότερον, παρὰ τὰ διάφορα μέλη του, μολονότι καὶ αὐτὰ εἶναι ὠραῖα καθ' ἑαυτά.

Καὶ ἐζήτησα μετὰ προσοχῆς νὰ μάθω, ἂν ἐπτά ἢ ὀκτὼ φορές εἶδες, ὅτι τὰ ἔργα Σου ἦσαν καλὰ καὶ ὅτι Σοῦ ἤρεσαν. Ἀλλὰ δὲν εὗρήκα εἰς Ἐσέ καμμίαν θεώρησιν τῶν πραγμάτων, θεώρησιν ὑποκειμένην εἰς τὸν χρόνον· θεώρησιν ποῦ θὰ μοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐννοήσω, πόσας φορές περιειργάσθης πᾶν ὅ,τι ἐπλασες. Καὶ τότε ἀνέκραξα : « ὦ Κύριε, δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ Γραφή Σου, ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ Σοῦ, ποῦ εἶσαι αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀλήθεια ; Διατί μοῦ λέγεις, ὅτι ἡ θεά, ποῦ ἔχεις τῶν πραγμάτων, διαφεύγει τὰ ὅρια τοῦ χρόνου, ἐνῷ ἡ Γραφή Σου μοῦ λέγει, ὅτι ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ εἶδες, ὅτι ἦσαν καλὰ τὰ ἔργα Σου καὶ πόσας φορές ἐμέτρησες ; »

Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπάντησίς μου, διότι εἶσαι ὁ Θεός μου. Τὴν δίδεις μὲ τὴν ἡχηρὰν φωνὴν Σου εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἀκοὰς τοῦ δούλου Σου. Θραύων τὴν κωφότητά μου μοῦ φωνάζεις : ὦ ἄνθρωπε, ὅ,τι λέγει ἡ Γραφή, τὸ λέγω ἐγώ, ἀλλ' ὀμιλεῖ ἐν τῷ χρόνῳ. Ὁ Λόγος μου διαφεύγει τὸν χρόνον, διότι παραμένει μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα ὁμοίαν μὲ τὴν ἰδικήν μου. Τοιουτοτρόπως, ὅ,τι βλέπετε σεῖς διὰ τοῦ πνεύματός μου τὸ βλέπω καὶ ἐγώ· ὅ,τι λέγετε διὰ τοῦ πνεύματός μου, τὸ λέγω καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ Σεῖς τὰ βλέπετε ὅλα αὐτὰ ἐν τῷ χρόνῳ. Ἐγὼ δὲν τὰ λέγω ἐν τῷ χρόνῳ.

* * *

Ἦκουσα, Κύριε καὶ Θεέ μου, καὶ περισυνέλεξα εἰς τὰ χεῖλη μου σταγόνα ἀπὸ τοῦ μέλι τῆς ἀληθείας Σου. Ἐπίσης ἐνόησα, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ ἔργα Σου ἀπαρέσκου· ἄνθρωποι ἰσχυριζόμενοι, ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐξετέλεσες, πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης : π. χ. τὴν οἰκονομίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστέρων· ὅτι τὰ ἔργα Σου αὐτὰ δὲν ἀπέσπασες ἀπὸ τὸν ἑαυτόν Σου, ἀλλ' ὅτι ἦσαν δημιουργημένα ἄλλοῦ ὑπὸ χειρὸς ξένης· ὅτι Σὺ μόνον τὰ περισυνέλεξες, τὰ ἐτακτοποίησες, τὰ ἐρρύθμισες, διὰ νὰ οἰκοδομήσῃς, μετὰ τὴν ἡτταν τῶν ἐχθρῶν Σου,

τὰ τείχη τοῦ κόσμου τούτου ἑδραῖον οἰκοδόμημα, προωρισμένον νὰ συγκρατῇ τοὺς ἐχθροὺς Σου εἰς τὴν δουλείαν των καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ στασιάσουν πάλιν ἐναντίον Σου· ὅτι οὔτε ἐπλάσες οὔτε ὠργάνωσες τὰ λοιπά, τὰ σάρκινα σώματα, ἐπὶ παραδείγματι, τὰ μικρὰ ζῶα καὶ πᾶν ὅ,τι ῥιζοβολεῖ εἰς τὴν γῆν· ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐπλάσθησαν καὶ διεμορφώθησαν ὑπὸ πνεύματος ἐχθρικοῦ, ὑπὸ ἄλλης τινὸς φύσεως, ποὺ δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν Σου, καὶ ἡ ὁποία παραμένει εἰς τὰ κατώτερα μέρη τοῦ Σύμπαντος, ἀντιτασσομένη πρὸς Ἐσέ.

Αὐτὰ λέγουσιν οἱ ἄφρονες αὐτοί, ἀνίκανοι νὰ βλέπουν τὰ ἔργα Σου διὰ τοῦ πνεύματός Σου καὶ νὰ Σὲ ἀναγνωρίζουν εἰς τὰ δημιουργήματά Σου.

Ἄλλ' οἱ βλέποντες αὐτὰ διὰ τοῦ πνεύματός Σου, τὰ βλέπουν πραγματικῶς ; Δὲν εἶσαι Σὺ, ποὺ τὰ βλέπεις εἰς ἡμᾶς (1) ; Τοιούτοτρόπως, ὅταν βλέπουν ὅτι εἶναι ἀγαθὰ, Ἐσὺ βλέπεις ὅτι εἶναι ἀγαθὰ· ὅταν ἀρέσῃ εἰς αὐτοὺς ἓν ἀντικείμενον, ἀρέσει λόγῳ τοῦ ἔρωτος πρὸς Ἐσέ, Σὺ εἶσαι ποὺ ἀρέσεις εἰς αὐτούς, εἰς αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον. «Τίς γὰρ οἶδε ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς ἰδὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρησθέντα ἡμῖν»(2).

Δικαιοῦμαι λοιπὸν νὰ εἶπω, ὅτι οὐδεὶς γνωρίζει τί ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν, ἐὰν μὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πῶς γνωρίζομεν λοιπὸν τί μᾶς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ; Ἴδου τί μοῦ ἀπήντησαν σχετικῶς : «Καὶ ὅ,τι ἀκόμη γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Πνεύματός Του, οὐδεὶς τὸ γνωρίζει παρὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Ὁρθῶς εἶπαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἐλάλουν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ; «οὐχ ἡμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες»(3), Μὲ τὸν ἴδιον δι-

(1) Τὴν φράσιν «Qui autem per spiritum tuum vident ea, tu vidis in eis» ἀπεδώσαμεν κατ' ἔννοιαν περιφραστικῶς, διότι ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἶναι ἀδύνατος. «Ὁ Labriolle μεταφράζει : «Mais ceux qui voient les choses par votre esprit, c'est vous qui voyez en eux».

(2) Α' Κορινθ. β', 11—12.

(3) Ματθ. ι', 20.

καίωμα ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ πρὸς τοὺς γνωρίζοντας ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ : «δὲν εἰσθε σεῖς οἱ γνωρίζοντες» καὶ πρὸς ἐκείνους, ποὺ βλέπουν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐπήρειαν : «δὲν εἰσθε σεῖς οἱ βλέποντες». Ὅθεν, ὅταν βλέπωμεν ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἶναι καλὸν ἐν ἀντικείμενον, δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἀλλ' ὁ Θεός, ποὺ βλέπει τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

Ἴδου λοιπὸν μία πρώτη περίπτωσις : θεωροῦν κακὸν ὅ,τι εἶναι καλόν. Πρόκειται περὶ ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα ἀνωτέρω. Ἴδου μία δευτέρα περίπτωσις : βλέπουν ὡς καλὸν ἐκεῖνο ποὺ εἶναι καλόν. Τοιοῦτοτρόπως πολλοὶ ἀρέσκονται εἰς τὴν δημιουργίαν Σου, διότι εἶναι καλή, ἀλλὰ δὲν εἶσαι Σὺ, ποὺ ἀρέσεις εἰς αὐτοὺς εἰς τὴν δημιουργίαν ταύτην, καὶ ἔτσι προτιμοῦν ν' ἀπολαμβάνουν αὐτὴν παρὰ Ἐσέ. Ἴδου τέλος καὶ μία τρίτη περίπτωσις : Μερικοὶ κρίνουν, ὅτι ἐν ἀντικείμενον εἶναι καλόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁ Θεός ποὺ βλέπει ὅτι εἶναι καλὸν καὶ ὅτι ἀγαπᾶται εἰς τὸ ἔργον Του. Ἀλλ' αὕτῃ ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γεννηθῇ παρὰ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος, ποὺ μᾶς ἐδώρησεν ὁ Θεός, «διότι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι διακεχυμένη εἰς τὴν καρδίαν μας διὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ποὺ μᾶς ἐδόθη», διὰ τοῦ Πνεύματος δὲ αὐτοῦ ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑφίσταται, ὅπωςδῆποτε εἶναι καλόν, ἐφ' ὅσον ἐκπορεύεται ἐξ Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπάρχει ὅπωςδῆποτε, ἀλλ' ἀπολύτως.

Σὲ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε. Βλέπομεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δηλαδὴ τὴν ὕλικὴν δημιουργίαν εἰς τὸ ἀνώτερον καὶ κατώτερον μέρος της : τὴν πνευματικὴν καὶ ὕλικὴν δημιουργίαν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν τῶν μερῶν τούτων, ποὺ συνεργοὺν εἰς τὴν διαμόρφωσιν εἴτε τοῦ συνόλου τῆς μάζης τοῦ κόσμου, εἴτε τοῦ συνόλου ὁλοκλήρου τῆς πλάσεως, βλέπομεν τὸ φῶς δημιουργοῦμενον καὶ χωριζόμενον ἀπὸ τὸ σκότος. Βλέπομεν τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ἥτοι τὸ κείμενον μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ὑδάτων καὶ τῶν κατωτέρων ὑλῶν(1), πρωταρχικὸν σῶμα τοῦ Σύμ-

(1) Ὁ Labriolle λέγει ἐν προκειμένῳ : «Augustin a fait des réserves sur ce passage dans ses «Retractions» (II, VI, 2) ! Quand j'ai dit «le firmament qui est placé entre les eaux spirituelles supérieures et les eaux matérielles inférieures, je n'ai pas parlé avec assez de discernement, la chose, en effet, est passablement obscure».

παντος ἢ τὰς ἐναερίους ἐκτάσεις, ποῦ ὀνομάζονται ἐπίσης οὐρανός καὶ οὐρου πτερυγίζουσιν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, μεταξὺ τῶν ὑδάτων, ποῦ κυματίζουσιν σὰν ἀτμός, καὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἶναι βαρύτερα καὶ καταπίπτουν ἐπὶ τῆς γῆς. Βλέπομεν τὸ κάλλος τῶν ὑδάτων, ποῦ συσσωρεύονται εἰς τοὺς λειμῶνας τῆς θαλάσσης. Βλέπομεν τὴν ξηράν, ἄλλοτε μὲν τελείως ἀπογυμνωμένην, ἄλλοτε δὲ συγκεκροτημένην, ὥστε νὰ γίνεται ὁρατὴ καὶ ρυθμικὴ, αὕτῃ ἡ ξηρά, ἡ μητέρα τῶν φυτῶν καὶ τῶν δένδρων. Βλέπομεν τοὺς φωστῆρας νὰ ἐξαστράπτουσιν ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας, τὸν ἥλιον νὰ ἐπαρκῇ διὰ τὴν ἡμέραν, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, παρηγορίαν τῆς νυκτός, ἀφρητήριον καὶ γνώμονα τοῦ χρόνου. Βλέπομεν τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον νὰ κατοικῇται παντοῦ ὑπὸ ἰχθύων, τεράτων, ὑπὸ ὄντων πτερωτῶν, διότι ἡ πυκνότης τοῦ ἀέρος, τοῦ συγκρατοῦντος τὴν πτῆσιν τῶν πτηνῶν, ὀφείλει τὴν συνεκτικότητά της εἰς τὴν ἐξάτμισιν τῶν ὑδάτων. Βλέπομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς νὰ κοσμηθῇ ἀπὸ ζῶα χερσαῖα, τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Σου ἄνθρωπον νὰ ἀσκῇ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὴν ἐξουσίαν του, χάρις εἰς τὴν ὁμοιότητά του μετ' Εσέ, δηλαδὴ διὰ τοῦ πλεονεκτήματος τῆς νοήσεως. Ὅπως δὲ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει κάποιος λογισμὸς κυριαρχῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου κάποια ὑποταγὴ κυριαρχουμένη, ἔτσι καὶ ἡ γυναῖκα, πλάσθεισα φυσικῶς διὰ τὸν ἄνδρα, ἔχει, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ὁ ἄνδρας, λογικὴν καὶ κρίσιν, καθυποτάσσεται δὲ εἰς αὐτὸν λόγῳ τοῦ φύλου της. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὁρμὴ πρὸς τὴν δρᾶσιν καθυποτάσσεται εἰς τὴν νόησιν, διὰ νὰ λάβῃ παρ' αὐτῆς ὀρθότερον προσανατολισμόν.

Ἰδοὺ λοιπὸν τί βλέπομεν : ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων εἶναι καλόν, εἶναι δὲ καλὸν καὶ τὸ σύνολόν του.

Τὰ ἔργα Σου ὡς Σὺ δοξάζουσιν, διὰ νὰ Σὺ ἀγαποῦμε καὶ ὡς Σὺ ἀγαποῦμε, διὰ νὰ Σὺ δοξάζουσιν τὰ ἔργα Σου. Ἐχουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν εἰς τὸν χρόνον, τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τῶν, τὴν ὠραιότητά των καὶ τὰς ἀτελείας των. Ἐχουν λοιπὸν τὴν πρωτάν καὶ τὴν ἐσπέραν των, ἐν μέρει μὲν ἀφανῶς, ἐν μέρει δὲ ἐμφανῶς. Ἐπλάσθησαν ὑπὸ Σοῦ, ὅχι ἐκ Σοῦ, οὔτε ἀπὸ κά-

ποιαν ὕλην ξένην πρὸς Ἑσὲ ἢ δημιουργηθεῖσαν πρὶν ἀπὸ Σένα, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ὕλης συνδημιουργηθείσης, δηλαδή ἐκ μιᾶς ὕλης δημιουργηθείσης ὑπὸ Σοῦ μετὰ τῶν πλασμάτων Σου κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ χωρὶς διαδοχὴν ἐν χρόνῳ, ἀναχθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἀμορφίαν εἰς τὴν μορφήν.

Πράγματι, ἄλλη εἶναι ἡ ὕλη τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ἄλλη ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐμφάνισις. Τὴν ὕλην αὐτὴν ἐδημιούργησες ἐκ τοῦ ἀπολύτου μηδενός. Τὴν μορφήν της ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν ἀμορφον ὕλην, αἱ δὲ δύο δὲ αὐταὶ ἐνέργειαι ὑπῆρξαν ταυτόχρονοι : ἡ ὕλη προσέλαβε τὴν μορφήν αὐτῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς χρονικῆς πορείας.

Ἐμελετήσαμεν ἐπίσης τὰ ἀφορῶντα τὰς πνευματικὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἠθέλησες νὰ συμβολίσῃς διὰ τῆς τάξεως τῆς διαδοχῆς τῶν ἔργων Σου ἢ διὰ τῆς τάξεως τῆς περιγραφῆς των. Εἶδαμεν ὅτι τὰ ἔργα Σου, ἐξεταζόμενα μονομερῶς, εἶναι καλὰ, εἰς δὲ τὸν Λόγον Σου, ἐν τῷ μονογενεῖ Υἱῷ Σου, εἶδαμεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, χωρὶς πρωτῆς καὶ ἐστέρας. Εὐθύς δὲ ὅταν ἤρχισες νὰ ἐκτελῇς ἐν τῷ χρόνῳ ὅ,τι ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν αἰωνιότητα, διὰ ν' ἀποκαλύψῃς μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τοὺς ἀποκρύφους σκοπούς Σου καὶ τακτοποιήσῃς τὴν ἀταξίαν μας, διότι αἱ ἁμαρτίαι μας εὐρίσκοντο ἐπάνω μας, καὶ ἐδυθιζόμεθα μακρὰν ἀπὸ Ἑσὲ εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ σκότους, ὑπεράνω τῶν ὁποίων περιῖπτατο τὸ Πνεῦμά Σου διὰ νὰ μᾶς δώσῃ βοήθειαν κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν, ἐδικαιολόγησες τοὺς ἀσεβεῖς· τοὺς ἐχώρησες ἀπὸ τὴν χορείαν τῶν ἁμαρτωλῶν· ἐνίσχυσες τὴν αὐθεντίαν τῶν Γραφῶν Σου δι' ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ ὑπεροχὴ δὲν θὰ ἔκυπτε παρὰ μόνον ἐνώπιόν Σου, καὶ δι' ἐκείνους, ποὺ θὰ ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν ὑπεροχήν. Συνήθροισες εἰς ἓνα καὶ τὸ ἴδιον σῶμα, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐμψυχούμενον, τὴν κοινωνίαν τῶν ἀπίστων, διὰ νὰ διαλάμψῃ ἡ ἀγαθὴ θέλησις τῶν πιστῶν, πλουσίῳν εἰς ἔργα εὐσπλαγχνίας καὶ διαμοιραζόντων εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ των, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Τότε ἄναψες εἰς τὸν οὐρανὸν μερικὸς φωστῆρας, — τοὺς ἁγίους Σου—οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὸν Λόγον τῆς ζωῆς καὶ οἱ ὅποιοι, μὲ τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος προικισμένοι, ἐκυριάρχουν μὲ τὴν μεγα-

λειώδη ἐπιβολήν των. Κατόπιν, διὰ νὰ ποτίσης τοὺς ἀπίστους λαοὺς εἰς τὰ νάματα τῆς πίστεως, ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν σωματικὴν ὕλην τὰ μυστήρια, τὰ ὁρατὰ θαύματα, τὰς ἀγγελτηρίους φωνάς, συμφώνως πρὸς τὸ στερέωμα τῆς Βίβλου Σου—πηγὰς εὐλογίας δι' αὐτοὺς τοὺς πιστοὺς Σου. Ἐπειτα ἔπλασες τὴν ζῶσαν ψυχὴν τῶν πιστῶν Σου, ὑποδείξας εἰς αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς χαλιναγωγήσεως τῶν παθῶν. Κατόπιν ἀνεκαίνισες κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν Σου τὴν ψυχὴν, ἥ ὁποία δὲν ὑπετάσσετο πλέον παρὰ μόνον εἰς Ἐσὲ καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ μιμηθῇ μιὰν ὁποιοδήποτε ἀνθρωπίνην αὐθεντίαν. Καθυπέταξες, καθὼς τὴν γυναῖκα εἰς τὸν ἄνδρα, τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ νοῦ. Ἡθέλησες, ὅπως οἱ πιστοὶ χορηγοῦν εἰς ὅλους τοὺς λειτουργοὺς Σου ἐκεῖνα, ποὺ ἀπαιτοῦν αἱ πρόσκαιροι ἀνάγκαι των—εὐσπλαγχνία ὠφέλιμος διὰ τὸ μέλλον.

Τὰ βλέπομεν ὅλα αὐτὰ καὶ εἶναι καλὰ λίαν, διότι τὰ βλέπεις Ἐσὺ εἰς ἡμᾶς, Σὺ ποὺ μᾶς ἔδωσες τὸ Πνεῦμα, διὰ νὰ τὰ βλέπωμεν διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ νὰ σὲ λατρεύωμεν εἰς τὸ δημιουργήματά Σου.

* *

Κύριε καὶ Θεέ, δώσέ μας τὴν εἰρήνην—ἀφοῦ τὰ πάντα ἔδωσες εἰς ἡμᾶς—τὴν εἰρήνην τῆς ἀναπαύσεως, τὴν εἰρήνην τοῦ Σαββάτου, τὴν χωρὶς ἐσπέραν εἰρήνην! Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ὠραῖα πράγματα θὰ παρέλθουν, εὐθὺς ὅταν φθάσουν εἰς τὰ ὅρια, ποὺ ἔθεσες εἰς αὐτά. Θὰ ἔχουν τὴν ἐσπέραν των, καθὼς ἔχουν τὴν πρωτὰν των.

* *

Ἄλλ' ἡ ἐβδόμη ἡμέρα δὲν ἔχει ἐσπέραν, δὲν ἔχει δύοσιν, διότι Σὺ τὴν ἐξηγίαςες, διὰ νὰ εἶναι αἰωνία. Καὶ ἡ ἀνάπαυσις τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν ἔργων Σου «καλῶν λίαν»—ἂν καὶ τὰ ἐδημιούργησες μὲ πλήρη ἡρεμίαν—εἶναι σημεῖον, ποὺ μᾶς δίδει ἐκ τῶν προτέρων ἢ φωνὴ τῆς Βίβλου Σου. Καὶ ἡμεῖς ὅταν τερματίσωμεν τὰ ἔργα μας, ποὺ θὰ εἶναι «καλὰ λίαν», μόνον ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπεις Ἐσύ, θ' ἀναπαυθῶμεν εἰς τοὺς κόλπους Σου ἐν τῷ Σαββάτῳ τῆς αἰωνίας ζωῆς.

Καὶ τότε θ' ἀναπαυθῆς εἰς ἡμᾶς, ἀκριθῶς ὅπως τώρα ἐνεργεῖς ἐφ' ἡμῶν. Ἡ ἀνάπαυσίς Σου θὰ εἶναι ἀνάπαυσις ἰδική Σου εἰς ἡμᾶς, ὅπως τὰ ἔργα μας εἶναι δι' ἡμῶν ἰδικά Σου. Ἀλλά, Κύριε, εἰς Ἑσένα κίνησις καὶ ἡρεμία εἶναι μόνιμοι. Σὺ δὲν βλέπεις ἐν τῷ χρόνῳ, δὲν ἐνεργεῖς ἐν τῷ χρόνῳ, δὲν ἀναπαύεσαι ἐν τῷ χρόνῳ Σὺ, ὁ δημιουργῶν καὶ αὐτὸν τὸν χρόνον καὶ τὴν κατὰ τὸ τέλος τοῦ χρόνου ἀνάπαυσιν.

* * *

Ὅθεν βλέπομεν ὅλα τὰ ὄντα, διότι ὑπάρχουν καὶ ὑπάρχουν, διότι τὰ βλέπεις Ἑσού. Βλέπομεν διὰ τῶν αἰσθήσεων, ὅτι ὑπάρχουν καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ὅτι εἶναι καλὰ. Ἀλλὰ τὰ εἶδες ἤδη δημιουργημένα, ἐκεῖ ὅπου εἶδες, ὅτι ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν.

Σήμερον εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ πράττωμεν τὸ καλόν, ἀφοῦ ἡ καρδιά μας συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ ἐκ τοῦ Πνεύματός Σου. Προηγούμενως, ῥέποντες πρὸς τὸ κακόν, Σ' ἐγκαταλείπαμεν. Ἀλλὰ Σὺ, μόνος καὶ ἀγαθὸς Θεός, οὐδέποτε ἔπαυσες νὰ πράττης τὸ καλόν. Μερικὰ ἰδικά μας ἔργα ἡμπορεῖ νὰ εἶναι καλὰ μὲ τὴν χάριν Σου, ἀλλὰ δὲν εἶναι αἰώνια. Πάντως ἐλπίζομεν ὅτι ἅπαξ ἐκτελεσθέντα, θὰ μᾶς ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνάπαυσιν εἰς τὴν ἀπειρον ἀγιότητά Σου. Ἀλλὰ Σὺ ἀγαθόν, ποῦ δὲν ἔχεις ἀνάγκην κανενὸς ἄλλου ἀγαθοῦ, ἀναπαύεσαι αἰωνίως, διότι ἡ ἀνάπαυσις εἶσαι Ἑσού.

Ποῖος ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νὰ καταστήσῃ εἰς ἄνθρωπον νοητὴν τὴν ἀλήθειαν ταύτην ; Ποῖος ἄγγελος εἰς ἄγγελον, ποῖος ἄγγελος εἰς ἄνθρωπον ; Ὅχι ! Τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ Σένα. Ὅφείλομεν διὰ τὴν ἀπόκτησίν της νὰ κρούσωμεν τὴν θύραν Σου. Τότε μόνον θὰ τὴν εὕρωμεν, θὰ τὴν ἀποκτήσωμεν καὶ ἡ θύρα Σου θ' ἀνοιγῇ εἰς ἡμᾶς.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ Α'

Εἰσαγωγή Σελίς ε'

BIBLION A'

Ὁ συγγραφεὺς, κατόπιν μιᾶς ἐπικλήσεως πρὸς τὸν Θεόν, ἀφηγεῖται τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς του μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. — Ἐξομολογεῖται τὰς ἁμαρτίας τῶν παιδικῶν του χρόνων, ὡς καὶ τῶν χρόνων τῆς πρώτης νεότητός του καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν ἐνδιέφεραν περισσότερο αἱ διασκεδάσεις καὶ τὰ παιχνίδια παρὰ ἡ μελέτη καὶ τὰ μαθήματα. » 1

BIBLION B'

Ὁ Αὐγουστῖνος εἰσέρχεται εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Ἀφηγεῖται μὲ πόνον πολὺ ὅτι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σπουδῶν του, διῆλθε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν του, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ πλείστων ἀντιξόων παθῶν. — Διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγράφει μίαν κλοπὴν, ποὺ διέπραξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τοὺς συντρόφους του. » 26

BIBLION Γ'

Ὁ Αὐγουστῖνος περιγράφει τρία ἔτη, ποὺ διῆλθεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. — Ὁ συγγραφεὺς τερματίζει τὰς σπουδὰς του, περιπλέκεται εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἔρωτος καὶ γίνεται ὁπαδὸς τῆς αἵρέσεως τῶν Μανιχαίων. — Συζητήσεις περὶ τῆς πλάνης, τῆς ἐν λόγῳ αἵρέσεως. — Δάκρυα τῆς μητρὸς του καὶ ἀπάντησις, ποὺ ἔλαβεν ἐν ὄνειρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναφερομένη εἰς τὴν μέλλουσαν μεταστροφὴν τοῦ υἱοῦ της. » 40

Ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐπὶ ἐννέα δλόκληρα ἔτη ὑπῆρξεν ὁπαδὸς τῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων καὶ ὅτι παρέσυρε καὶ πολλοὺς ἄλλους εἰς αὐτήν. — Συνδέεται με τοὺς ἀστρολόγους, τοὺς ὁποίους συμβουλευέται. — Ὅμιλεῖ περὶ τοῦ θανάτου στεναῦ φίλου του καὶ περὶ τῆς μεγάλης ὁδύνης του διὰ τὴν σκληρὰν ἀπώλειαν. — Τονίζει τὴν ματαιότητα τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. — Ἀναφέρει τὴν περὶ τοῦ «Ὁραίου καὶ τοῦ Προσήκοντος» πραγματείαν του, συνταχθεῖσαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔκτον καὶ εἰκοστὸν ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Λέγει ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνέγνωσε μόνον αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ὅτι μόλις εἰκοσαετῆς ἐνόησε τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

» 61

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα τοῦ εἰκοστοῦ ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου, ἀντιληφθεὶς τὴν ἀμάθειαν τοῦ Μανιχαίου Φαύστου, δὲν ἠθέλησε πλέον ν' ἀσχοληθῇ μετὸν Μανιχαϊσμόν. — Ἀπὸ τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ρητορικὴν, ἀποστέλλεται εἰς Ρώμην, ὡς διδάσκαλος τῆς τέχνης ταύτης. — Ἀκούσας τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου, ἀρχίζει ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ γίνεται κατηχούμενος.

» 86

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν μετάβασιν τῆς μητρὸς του εἰς Ρώμην. — Λέγει ὅτι, διατρέχον τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ κάθε ἡμέραν περισσότερον τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἀδίκως καταδικασθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μανιχαίων. — Περιγράφει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλυπίου. — Ὅμιλεῖ περὶ τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν αποφάσεών του, ὅπως ἀκολουθήσῃ μίαν καλυτέραν ὁδὸν εἰς τὴν ζωὴν. — Φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ τὴν θείαν δικαιοσύνην, καταλαμβάνεται ἀπὸ νέον πόθον μεταστροφῆς.

» 109

ΒΙΒΛΙΟΝ Ζ'

Ὁ Αὐγουστῖνος ἀφηγεῖται τὸ τριακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Ἀκόμη, ἐντὸς τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας εὐρισκόμενος, ἀπατᾶται ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προέλευσιν τοῦ κακοῦ. — Περιγράφει τὴν ἀγωνίαν του σχετικῶς μὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα. — Τέλος ἀποκτᾷ τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σκέψεις του εἶναι ἀκόμη ἐσφαλμέναι » 136

ΒΙΒΛΙΟΝ Η'

Ὁ Αὐγουστῖνος φθάνει εἰς τὸν ἐνδοξότερον σταθμὸν τῆς ζωῆς του κατὰ τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Συνομιλήσας μὲ τὸν Σιμπλικιανὸν καὶ πληροφορηθεὶς τὴν μεταστροφὴν τοῦ Βικτωρίνου, ἐξ ἄλλου δὲ μαθὼν παρὰ τοῦ Ποντικιανοῦ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου εἰς τὴν Αἴγυπτον, διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκὸς του. — Οὐράνιος χρησμός κατευθύνει τὰ ὄμματά του πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου. — Ἡ ἀνάγνωσίς του μεταβάλλει τὴν καρδίαν του καὶ τὸν ὁδηγεῖ ὀριστικῶς πλεόν εἰς τὸν Χριστιανισμόν » 166

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΒΙΒΛΙΟΝ Θ'

Ὁ Αὐγουστῖνος ἐγκαταλείπει τὴν ρητορικὴν σταδιοδρομίαν του. — Ἡ ἀπέναντί του συμπεριφορὰ τοῦ Βερικούνδου. — Ὁ Νεβρίδιος. — Ἡ ἐν Κασσιατίῳ παραμονὴ τοῦ Αὐγουστίνου. — Ἡ συγκίνησίς του κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ψαλμῶν. — Τεκμήριον αἰσθητὸν τῆς Θείας Προνοίας. — Ἐπίσημος παραίτησις τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐπάνοδός του εἰς τὸ Μεδιόλανον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ βαπτισθῇ. — Ὁ Ἀδεοδότος, τέκνον τῆς ἁμαρτίας του. — Ὁ θάνατος τῆς Μόνικας » 3

BIBLION I'

Δεύτερον μέρος τῶν «Ἐξομολογήσεων». — Ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ περὶ τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελίξεώς του. — Δυσχέρεια σχετικῶς μετὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ἐγώ. — Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ τὴν Θεότητα. — Μελέτη περὶ τῆς μνήμης. — Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐν Θεῷ ἀπολύτρωσις. — Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως » 33

BIBLION IA'

Ὁ συγγραφεὺς ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν. — Προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρώτην φράσιν τῆς Γραφῆς : «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». — Ἀπαντᾷ εἰς τὸ ζήτημα : Τί ἐπραττεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ; — Οὐδεὶς χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας. — Τί εἶναι ὁ χρόνος ; — Ποῖον τὸ μέτρον τοῦ χρόνου » 89

BIBLION IB'

Ἡ κατανόησις τῶν Γραφῶν ἀκανθώδης, ἀλλ' ὁ Θεὸς βοηθεῖ. — Ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τοῦ ψαλμωδοῦ. — Τὰ σκότῃ τῆς ἀδύσσου. — Ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη. — Πῶς ὁ Αὐγουστίνος κατῴρθωσε νὰ σχηματίσῃ μίαν ἰδέαν τῆς ἀνοργανώτου ὕλης ; — Πόθεν ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη ; — Περὶ τοῦ χρόνου καὶ μερικῶν ἀχρόνων στοιχείων κατὰ τὴν πρωταρχικὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν. — Συζήτησις μετ' ἀντιφρονούντων. Ἀρχαὶ τινες μεθόδου ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν » 122

BIBLION IG'

Κάθε πλάσμα ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν καλοκαγαθίαν τοῦ Θεοῦ. — Ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὰς πρώτας λέξεις τῆς Γενέσεως ἀνακαλύπτει τόσον τὸ Τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. — Εἰσαγωγή τοῦ Τρισυποστάτου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. — Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῇ καθιδρύσει τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου. — Ἡ μυστηριακὴ σημασία τῆς Πλάσεως » 154

